

VOLUME 3, SPECIAL ISSUE 4 Scientific Journal

ERUS

Educational Research in Universal Sciences

Scientific Journal Impact Factor : 5.564

ISSN: 2181-3515

Economics
Exact Sciences
Natural Sciences
Medical Sciences
Arts and Culture
Technical Sciences
Philological Sciences
Pedagogical Sciences
Psychological Sciences
Social Sciences and
Humanities

2024/2

ISSN 2181-3515
VOLUME 3
SPECIAL ISSUE 4
FEBRUARY 2024

<https://erus.uz/>

EDUCATIONAL RESEARCH IN UNIVERSAL SCIENCES
VOLUME 3, SPECIAL ISSUE 4, FEBRUARY, 2024

EDITOR-IN-CHIEF

M. Kurbonov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

EDITORIAL BOARD

Sh. Otajonov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, National University of Uzbekistan

I. Tursunov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

B. Eshchanov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

J. Usarov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Chirchik State Pedagogical University

G. Karlibayeva

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Nukus State Pedagogical Institute

H. Jurayev

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Bukhara State University

Y. Maxmudov

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Termez State University

K. Ismaylov

Professor, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Karshi State University

Sh. Sodikova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, National University of Uzbekistan

Sh. Pazilova

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Academy of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan

E. Xujanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Pedagogical University

H. Qurbanov

Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

F. Khazratov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Bukhara State University

M. Mansurova

Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Tashkent State Transport University

VERB MOOD

Xabibullayeva Madinaxon Xurshid qizi

Annotation: *The aim of this course is to provide the readers about the category of mood of the verb. The main aim of the category of mood of the verb is indicates the speaker's attitude to the action expressed by the verb. The mode of the verb determines whether the speaker considers the action real, desirable, doubts its possibility, or considers it conditional or unrealistic.*

Key words: *Mood, Verbs have present, past, and future tenses, Indicative Mood Interrogative Mood, Subjunctive Mood, Imperative Mood, Conditional Mood, Exclamation marks.*

If you study English grammar, you likely know that verbs have present, past, and future tenses that we use to express when something happens. While most English speakers know about tenses, there is a much less commonly known grammatical aspect of verbs: moods. In grammar, a verb mood is used to express a specific attitude. We hope we didn't ruin your good mood by bringing up this rarely discussed part of English grammar. Compared to other languages, the English verb moods aren't talked about much and rarely appear in school lesson plans. In fact, most English speakers use grammatical moods without even knowing they exist. Let's see if we can improve the mood of the oft-ignored English moods by letting them briefly introduce themselves.

What is a mood?

In grammar, a mood is an inflection of a verb used to express a specific attitude or intent of a speaker. Depending on the language, verb moods can be used to express specific ideas, such as probability, doubt, or hesitancy.

According to most sources, the English language has at least three verb moods and may have as many as five. Compared to other languages, English moods are relatively simple, and many English speakers use moods without knowing what they are.

The three main verb moods used in English and many other languages are the *indicative*, *imperative*, and *subjunctive* moods. Some sources also state that English has an interrogative and conditional mood as well, but these two moods are just as often

said to be subtypes of one of the main moods or even types of clauses rather than moods.

Indicative mood

The indicative mood is by far the most commonly used mood in English and the mood you are most familiar with even if you don't realize it. The indicative mood is the mood used to express facts or state opinions as if they were facts. All of the present, past, and future verb tenses can (and usually are) expressed using the indicative mood. The indicative mood is essentially the default mood we use unless we specifically need a different one. This being the case, the vast majority of sentences you say or write will use the indicative mood.

Interrogative mood

The interrogative mood is used to ask questions. In English, interrogative sentences end in question marks and usually contain both an auxiliary verb (helping verb) and a main verb. Often, an interrogative sentence begins with the auxiliary verb and follows with the main verb later in the sentence. Because interrogative sentences are often just rearranged versions of sentences that use the indicative mood, the interrogative mood is often said to be a subtype of the indicative mood or described as a type of sentence or clause rather than a distinct mood.

Imperative mood

The imperative mood is the mood used to issue commands, requests, directions, and similar ideas. A sentence using the imperative mood, known as an imperative sentence, typically follows a specific structure: the base form of a verb is used without a stated subject. The subject of an imperative sentence is an implied you—the you being the person(s) that the speaker/writer is addressing. Imperative sentences often use exclamation marks to express importance, emotion, or urgency.

Subjunctive mood

The subjunctive mood is the most complicated—and least commonly used—of English's three main verb moods. In general, the subjunctive mood is used to express hypothetical situations, wishes, doubts, and demands. The subjunctive mood uses particular verb conjugation rules depending on what the subject and verb of the sentence are. In general, plural subjects use the same verbs as they normally would. However, things get more complicated if you have a first or third person singular subject (like I, he, she, or it) or use the verb be. For example, third person singular subjects drop the -s that would normally be used at the end of a verb.

Conditional mood

The conditional mood is used to express ideas that depend on conditions. The conditional mood typically uses verbs like would, could, and should together with the

word if or when. In English, the conditional mood is not always listed as a separate mood, and when it is, it is often considered to be a subtype of the subjunctive mood.

The Three Moods of Verbs

The three moods of verbs that we commonly use are the imperative, subjunctive and indicative moods. There are other kinds too, such as conditional verbs, which are 'if' statements that highlight if something may or may not happen - but these three form the basis of most sentences, and are useful to focus on while teaching.

In general the number of English moods in different theories varies from two to seventeen. In this work the indicative, imperative and subjunctive moods are considered. The difficulty of distinguishing other moods from the indicative in English is connected with the fact that, barring be, they do not contain a single form which is not used in the indicative mood. At the same time the indicative mood contains many forms not used in other moods. The subjunctive mood is richer in forms than the imperative mood. So the meaning of the three moods are distinguished in the language structure not so much by the opposition of individual forms (as is the case in the opposeemes of other categories), as by the opposition of the systems of forms each mood possesses. By way of illustration let us compare the synthetic forms of the lexeme have in the three moods.

BIBLIOGRAPHY

1. Speech of president . Daily Uzbek Press — 2018. — № 50 (236). — C. 371-373. — URL: <https://moluch.ru/archive/236/5489> 2016 July.
2. In Ivanova, I.P, Burlakova, V.V, Pochepcov, G.G. Teoreticheskaja grammatika sovremennogo anglijskogo jazyka [Theory of Modern English Grammar] (pp.4 – 99).
3. B. Ilyish, The Structure of Modern English. 1996-45p
4. Barkhudarov, L. S. (1975). Ocherki po morfologii sovremennogo anglijskogo jazyka [Essays on Morphology of Modern English].
5. Ch. Barber. Linguistic change in Present-Day English. Edinburgh, 1964
6. Khomutova, T. N. (1985). [The system of lexical and grammatical means of expressing unreal modality in Modern English subordinate clauses]. Diss...kand.filol.nauk. Moscow: M.Toreza's MGPIIJa .
7. Moscow: Vysshaja shkola. Blokh, M. Ja. (2000). (Teoreticheskaja grammatika anglijskogo jazyka [A Course in Theoretical English Grammar].
8. Moscow: Vysshaja shkola. Curme, G. O. (1931). A Grammar of the English Language, 2-3. Boston – New York – London: D. C. Heath (1928).
9. Moscow: Vysshaja shkola. Jespersen, O. (1992). The Philosophy of Grammar. London: George Allen and Unwin Brothers.

10. Joos, M. (1964). The English Verb. Form and Meaning. Madison: Wisconsin University Press.
11. O. Jespersen. Essentials of English Grammar. N.Y., 1938
12. English grammar/The category of modality Modality in logic and linguistics.// 1990-67p
13. Stroj sovremennogo anglijskogo jazyka [The Structure of Modern English]. Leningrad: Prosveshhenie. Ivanova, I. P. (1981). Morfologija [Morphology]
14. The Structure of American English. New York, 1958.
15. V.N. Zhigadlo, I.P. Ivanova, L.L. Iofik» Modern English language» (Theoretical course grammar) Moscow, 1956 y.
16. World Book Encyclopedia Vol.1 NY. 1993 pp.298–299

QADIMGI DINIY AN'ANALAR VA ULARNING TAVSIFLARI

Hursanaliyev Nodirbek

Namangan viloyat tarixi va madaniyati
davlat muzeyi ilmiy xodimi

***Annotatsiya:** Ushbu maqola orqali eng qadimgi diniy e'tiqodlar va ular bilan bog'liq bo'lgan masalalarga tavsif berilgan. Shuningdek, eng qadimiy din va e'tiqodlar qanday va qayerda vujudga kelganligi, ularning yuzaga kelishiga qanaqa omillar sabab bo'lganligi yuzasidan ilmiy xulosalalar keltirilgan. Hozirgi zamonda diniy urf-odatlarining qaysilari saqlangan yoki saqlanib qolmagani haqida ma'lumotlar berilgan.*

***Kalit so'zlar:** Hinduizm, murdasho'y, mursak, Sinantrop, Teshiktosh, Cro-Magnons, "Pavilandning qizil ayoli", tardenois madaniyati.*

ДРЕВНИЕ РЕЛИГИОЗНЫЕ ТРАДИЦИИ И ИХ ОПИСАНИЯ

***Аннотация:** В данной статье описаны древнейшие религиозные верования и вопросы, связанные с ними. Также даются научные выводы о том, как и где возникли древнейшие религии и верования, и какие факторы послужили причиной их возникновения. Дана информация о том, какие религиозные традиции сохранились или нет.*

***Ключевые слова:** индуизм, морт, мурсак, синантроп, тешиктош, кроманьонцы, «Красная женщина Павленда», культура Тарденуа.*

ANCIENT RELIGIOUS TRADITIONS AND THEIR DESCRIPTIONS

***Abstract:** This article describes the oldest religious beliefs and issues related to them. Also, scientific conclusions are given on how and where the most ancient religions and beliefs came into being, and what factors caused their emergence. Information is given about which religious traditions have been preserved or not.*

***Key words:** Hinduism, mortuary, mursak, Sinanthrope, Teshiktosh, Cro-Magnons, "Red Woman of Paviland", Tardenois culture.*

Dafn marosimi — marhumni ko'mish bilan bog'liq bo'lgan marosim va urf-odatlar. Dafn marosimi insoniyat paydo bo'lganidan buyon geografik muhit, ijtimoiy hayot va kishilarning imkoniyatlari, shuningdek, tabiiy-ilmiy tasavvurlariga va dunyo

qarashiga bog‘liq holda o‘zgarib borgan. Bundan 40—18 ming yil oldingi paleolit davridayoq dafn marosimi oshkora diniy ko‘rinish olgan. Keyinchalik dafn marosimi har bir dinning tarkibiy qismi hisoblangan diniy marosim va urf-odatlar bilan qorishib ketgan. Dafn marosimi hamma xalqlarda o‘ziga xos rasm-rusumlarga, qoidalarga ega. Masalan slavyanlarda vafot etgan kishi bilan vidolashuv 3 kungacha davom etadi, marhum qabrga tobut bilan qo‘yiladi. Hinduizm diniga e‘tiqod qiluvchi xalqlarda, Masalan hindlarda marhum jasadini maxsus gulxanda kuydirib, kulini daryoga tashlaydilar. Dafn gulxani marhumning o‘g‘illari yoki eng yaqin qarindoshlari tomonidan yoqiladi. Keyinchalik gulxan o‘rnida marhumga bag‘ishlangan marosimlar o‘tkaziladi. Zardushtiylikka e‘tiqod qiluvchi Janubiy Osiyodagi bir qancha xalqlar marhumning jasadini maxsus minora daxmalarga qo‘yib, quzg‘unlarga yediradilar (shunday daxmalar Bombay shahrining g‘arbiy chekkasida hozir ham bor).

O‘zbeklarda dafn marosimi katta yig‘in hisoblanadi. Marhumning boshini qiblaga qaratib yotqizib qo‘yadilar. Ko‘zlari ochiq qolgan bo‘lsa, yumib qo‘yadilar, engagini bog‘laydilar, oyoqlarining bosh barmoqlarini birlashtirib bog‘lab qo‘yadilar. Marhumning qarindoshlari uzoq-yaqindan yig‘ilib kelgunga qadar (ba‘zan bir kecha-kunduzgacha) kutiladi. Mahalla, qishloqlarga dafn soati to‘g‘risida xabar beriladi. Yaqin qarindoshlar yig‘ilishadi, uydagilar har bir yangi kelgan qarindoshlarga qo‘shilib dam-badam marhumga madh aytib, uning fazilatlarini gapirib yig‘lashadi. Dafn marosimi odatda, bomdod, peshin yoki asrga mo‘ljallanadi. Maxsus yuvuvchi (g‘assol, murdasha‘y) murdani sartaxtada yuvib (g‘usl), oq mato (maxsus doka) dan qilingan kafanga o‘raydi. Dafn marosimi qatnashuvchilari yig‘ilib bo‘lgach, mayyit tobutga olinadi. Tobut eshikdan yoki derazadan oyoq tomoni bilan chiqariladi. Masjidda yoki marhumning hovlisida janoza marosimi o‘tkaziladi. Marhumni faqat erkaklar ko‘tarib, hovlidan ko‘chaga (agar marhum yosh bo‘lsa amakilari yoki akalari, keksa bo‘lsa o‘g‘illari yoki eng yaqin qarindoshlari) chiqarishadi. Ko‘chada shoti singari yog‘och anbar ustiga tobutni qo‘yib, to‘rt kishi yelkasiga ko‘taradi (marhumning yoshi va jinsiga qarab anbar motam pardasi — keksa erkaklarga oq surp, ayollarga — oddiy mursak, paranji; yigitlarga qizil rangli yoki duxoba mato, juvon-qizlarga duxoba paranji yoki qizil duxoba mato bilan o‘rab qo‘yilgan), qolgan kishilar tobut ortidan boradi. Boshqalar ularga ko‘maklashadi¹.

Tobutkashlar tez-tez almashinib, tezlikda qabristonga olib boriladi. Qabristonga borgach, tayyorlab qo‘yilgan go‘r oldida marhum tobutdan olinib, kafanga o‘ralgan xolda go‘rkovga uzatiladi, go‘rkov uni go‘rga yuzini qibla (g‘arb) ga qaratib yotqizib qo‘yib chiqadi (aksariyat yaqin qarindosh-urug‘larni maxsus ajratilgan joyga —

¹ Tugalov B. Jonizoqov Sh. Dafn qilishga oid urf-odat va marosimlar. Journal of innovations in social sciences v-02 Issue: 02. 2022. 21 b.

xilxonaga ko'mish odati ham bor). O'lik go'rga qo'yilgach, kishilar go'rkov tutgan ketmonga bir siqimdan tuproq tashlaydilar. Go'rkov tuproqni marhumning boshi ostiga to'kadi. So'ngra go'rning og'zi berkitilib, tuproq tortilgan. Dafn tugaganidan so'ng go'rkov yoki boshqa kishi dafn marosimi qatnashuvchilariga murojaat qilib, o'likning nomini aytib: "Qanday odam edi", deb so'raydi, hozir turganlar esa "yaxshi odam edi" degan javobni beradilar. Bu so'roq va javob faqat erkaklarga taalluqli (xotinlar erining ixtiyorida bo'lgani uchun, xotinlarga yaxshi yoki yomon deb baho berishga erdan boshqa hech kimning haqi yo'q). Shundan keyin go'rkov hamma kelganlarga rahmat aytib, tarqalishga ruxsat beradi. Ba'zan dafnga kelganlarga pul, ro'molcha, sochiq, sovun, kiyimlik ulashiladi, bu odatni xayrot, isqot deb ataydilar. Mozorga borganlar marhumning uyiga kelib fotiha o'qib tarqaladilar.

Arxeologlarning dafn etish urf-odatlarini va marosimlarining qadimiyligi haqidagi xulosalari shuni ko'rsatadiki, paleolit davridan dunyoning turli burchaklarida o'liklarga nisbatan diniy muunosabatlar mavjud bo'lgan. Eng qadimiy dalillar Xitoydan keladi, u yerda quyi paleolit davrida (o'rta tosh davri) taxminan yarim million yil oldin Sinantrop tomonidan vafot etganlarni dafn etish boshlangan. Kamida o'n to'rt kishining bosh suyagi va boshqa ko'plab odamlarning tishlari va jag'lari o'lganlarning jasadlari o'limdan keyin ko'milganligini ko'rsatadi¹. Shundan so'ng, boshlar ataylab saqlanib qolgan.

1938-yil Surxandaryoning Teshiktosh, 1939-yilda Italiyadagi Monte Sirsero grottosida topilgan neandertal odamining qabrlari orqali dastlabki diniy qarashlar va dafn ma'rosimlari shakllana boshlagan deyishimiz mumkin, chunki bosh suyagi kichik ichki kameradagi toshlar doirasi ichida bo'lib, uning devori bo'ylab turli sutemizuvchilarning suyaklari to'plangan. Suyaklarning davriy sanasi miloddan avvalgi 70-100 ming yil oldingi hisoblanadi. Paleolitda boshlangan o'liklarga sig'inish bosh suyagiga sig'inishning keyingi parallelligi edi. Uning asosiy maqsadi o'liklarning vafot etganda dafn etish keyingi hayotga kirganlaridan keyin ular bilan aloqada bo'lish edi. Bu o'liklarga keyingi hayot berishga urinishni ham, tiriklarni bezovta qilishi mumkin bo'lgan o'liklarning qaytishiga yo'l qo'ymaslik uchun ularni dafn etishga alohida e'tibor berilgan bo'lishi mumkin.

Fransiyada topilgan neandertal skeletlari jasadlarni dafn etishda ehtiyotkorona munosabatda bo'lganidan dalolat beradi. Qabrlarga qo'yilgan asbob-uskunalar va ovqatlar, shuningdek, o'lganlar jasadlarining holati o'lganlarning keyingi hayotini ta'minlash uchun ko'rilgan choralardan dalolat beradi².

¹ <https://school-mon.ru/uz/games/pogrebalnye-obychai-i-obryady-pogrebalnye-ritualy-pochemu-stroitelstvu-piramid-i-drugim-pogrebalny/>

² <https://school-mon.ru/uz/games/pogrebalnye-obychai-i-obryady-pogrebalnye-ritualy-pochemu-stroitelstvu-piramid-i-drugim-pogrebalny/>

Keyinchalik, yuqori paleolitda Homo sapiens paydo bo'lishi bilan, keyingi hayotda vafot etganlarning mavjudligini qo'llab-quvvatlashga urinishlar ko'payadi va aniq bo'ladi. Italiyaning Riviera sohilidagi Grimaldi qishlog'i yaqinida topilgan mashhur qabrlar o'n olti yoshli o'smir va katta yoshli ayolning dafnlaridan iborat¹. Yigitning oyoqlari son suyaklari ostida orqaga egilgan, tovonlari esa tos suyagida joylashgan. Ayolning oyoqlari ham egilgan, ammo teskari yo'nalishda tizzalari elkalariga yaqin edi. Jasadlarning egilgan holatining sabablari noaniqligicha qolmoqda. Ular bilan bog'liq artefaktlardan tashqari, yigitning skeleti gematit, qizil temir rudasi yordamida qizil rangga bo'yalganligini ta'kidlash kerak².

Yigit va qiz Cro-Magnons deb nomlanuvchi gomo sapiensning dastlabki turiga mansub bo'lib, ular bilan bog'liq bo'lgan artefaktlar yuqori paleolitda keng tarqalgan Aurignac madaniy turiga tegishli ekanligi aniqlangan. Cro-Magnon skeletlari Rivieradagi bir qator boshqa g'orlarda ham topilgan. Ulardan ba'zilar cho'zilgan holatda, ba'zilar cho'kkalab ko'milgan, lekin har doim zargarlik buyumlari yoki asboblardan, odatda hayvonlarning suyaklari va qizil oxra bilan dafn etilgan. Janubiy Uelsdagi "Pavilandning qizil ayoli" misolida o'liklarni qizil temir javhari konlariga ko'mish amaliyoti butun Evropaning shimoli-g'arbiy qismida keng tarqalganligini ko'rsatadi³.

Tardenois qabristonlari (tardenois madaniyati mezolit davridagi ovchilik va baliqchilik madaniyati markazi O'rta yer dengizida joylashgan) Fransiyaning Britaniyadagi Teviek shahri yaqinida, shuningdek, Hoedik orolida topilgan; ikkala holatda ham skeletlarning bir qismi shoxlar bilan bezatilgan. Portugaliya, Ispaniya va Belgiyada boshqa Tardenua qabrlari topilgan.

Neolit (yangi tosh davri) "inqilobi" Yaqin Sharqda yig'ishtirishdan ishlab chiqarish iqtisodiyotiga o'tish bilan belgilandi. G'orlar va qabrlardagi odatiy dafnlardan tashqari, ayniqsa Nil vodiysida katta megalitik kriptlar paydo bo'la boshladi. Chuqur qabrlar suloladan oldingi neolit davridagi Yuqori Nil (Nil vodiysi) Badarian, Amratian va Gerzian madaniyatlari uchun xarakterli bo'lib, ular taxminan miloddan avvalgi 4-ming yillikda paydo bo'lgan. Qabrlar xom g'isht bilan qoplangan va qum yoki tosh bilan qoplangan yog'och shiftga ega edi. Ba'zan bu qabrlar turar-joylardan tashqarida joylashgan bo'lsa, ba'zan ular turar-joy ichidagi o'choqlar yonida joylashgan. Birinchi Misr sulolasi uchun, uning boshlanishi taxminan 32-29 asrlarga

¹ <https://school-mon.ru/uz/games/pogrebalnye-obychai-i-obryady-pogrebalnye-ritualy-pochemu-stroitelstvu-piramid-i-drugim-pogrebalny/>

² Литвинский Б. А. Проблема этниче- родах, обитавших в Средней Азии ъской лсторпи древней и раннесредне- древние времена.—Соч.: В 3-х т. М., вековой Фергапы.— В кн.: История и 1950, т. 2, с. 161.

³ Литвинский Б. А. Проблема этниче- родах, обитавших в Средней Азии ъской лсторпи древней и раннесредне- древние времена.—Соч.: В 3-х т. М., вековой Фергапы.— В кн.: История и 1950, т. 2, с. 161.

to'g'ri keladi. Miloddan avvalgi qirol qabrlari o'tmishdagi oddiy qabrlar o'rnini bosadigan xarakterli edi. Vaqt o'tishi bilan, Misr qabrlari me'morchiligi bir qator o'zgarishlarga duch keldi, qoyaga o'yilgan mumiya kamerasi ustiga toshdan qurilgan oddiy mastaba maqbarasidan Gizadagi qirollik piramidalarigacha Miloddan avvalgi 2690 yil To'rtinchi sulola davrida. Qadimgi va keyingi qabrlarning qurilishi ularda o'lganlarning hayoti davom etishi haqidagi e'tiqodga asoslangan.

O'limdan oldin marosimlar. Biror kishining o'layotgani aniq bo'lsa, u va uning jamoasi a'zolari bir qancha marosimlarni bajarishlari mumkin. Qarindoshlar o'layotgan odamning to'shagida nafaqat hissiy sabablarga ko'ra, balki ma'lum huquq va maqomning rasman tan olinishi uchun ham bo'lishlari talab qilinishi mumkin. Ulitiylar (ulitlar - Mikroneziya xalqlaridan biri) o'layotgan shaxsning mulk va uzufukt (foydalanish huquqi, lekin egalik qilish emas) haqidagi rasmiy buyrug'ini eshitish uchun hozir bo'lishlari kerak. Afrikaning janubi-sharqidagi Transvaal shimolidagi Bavendalar o'limga sheriklikda gumon qilinmaslik uchun o'layotgan odamning manziliga yig'ilishadi.

Murnginlar va Avstraliyaning shimolidagi aborijenlar orasida tiriklar o'layotgan odamni har qanday ma'naviy va jismoniy qo'llab-quvvatlashni inkor etib, uni o'liklar yurtiga yuborish uchun hamma narsani qiladilar. Tiriklar tuzalmas kasal odamda xavfni ko'radi, chunki u tiriklar va o'liklar mamlakati o'rtasida. Ular, shuningdek, uning to'liq ruhiy mavjudotga aylanishini tezlashtirishga va osonlashtirishga intilishadi. Rim-katolik ruhoniysi tomonidan o'layotgan odamning qo'shilishi o'limdan oldin o'tkaziladigan marosimning eng yorqin namunasi.

Uning maqsadi ruhni dunyoviy, moddiy dunyodan muqaddas, ma'naviy dunyoga ko'chirishdir. Xavfli kasal yoki yaradorlar ustidan ibodat o'qiladi, uning ko'zlari, quloqlari, burni, og'zi, qo'llari va oyoqlari sog'lig'ini tiklash umidida episkop tomonidan muqaddas qilingan zaytun moyi bilan moylanadi. Shu bilan birga, bemorga gunohlaridan tavba qilish va ular uchun kechirim olish imkoniyati beriladi.

O'lim va dafn o'rtasidagi marosimlar. Insonning o'limi va uning dafn marosimi o'rtasidagi davrda jamiyat odatda bir qator shoshilinch harakatlarni amalga oshiradi. Yevropa urf-odatlariga marhumning uyida soatlarni to'xtatish, ko'zgularni devorga qaratish, idishlardan suv quyish, eshik va derazalarni ochish va bitta plitkani olib tashlash kiradi. Ushbu harakatlarning sabablari uchun berilgan tushuntirishlar shunchalik xilma-xilki, ular qanday paydo bo'lganligi haqida aniq gapirish mumkin emas.

Dafn qilishdan oldin jasad odatda ehtiyotkorlik bilan tayyorlanadi. U yuvilgan, moylangan, soqollangan, taralgan yoki boshqa bo'yoq bilan qoplangan bo'lishi mumkin. Ilk masihiylar Masihning tanasi o'ralgan ziravorlar va ziravorlar xotirasi uchun tanani tutatqi bilan moylashardi. Marhumning ko'zlari deyarli har doim

qandaydir og'irlik bilan qoplangan bo'lib, u ba'zan marhum tiriklarga qaramasligi uchun ko'z qovoqlariga qo'yiladi. Tanani yalang'och qoldirish yoki parda bilan yopish mumkin, bunga zargarlik buyumlari yoki boshqa bezaklar qo'shilishi mumkin edi. O'rta asrlarda Angliyada kambag'allar deyarli yalang'och ko'milgan, ammo bunga qodir bo'lganlar zig'ir bilan qoplangan. Xitoyliklar o'liklarini ijtimoiy mavqeiga ko'ra kiyintirardilar - zodagonga ko'plab boy kiyimlar kiyish mumkin edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Литвинский Б. А. Проблема этниче- родах, обитавших в Средней Азии в ской лсторпи древней и раннесредне- древние времена.—Соч.: В 3-х т. М., вековой Фергапы.— В кн.: История и 1950, т. 2, с. 161.

Dutt S. Buddhist Monks and Monasteries of India, their history and their contribution to Indian culture. London, 1962.

Сарианиди В. И здесь говорил Заратустра- М , 1992. ¹

Сарианиди В.И. Храм и некрополь Тиллятепе. - М., 1989.

<https://school-mon.ru/uz/games/pogrebalnye-obychai-i-obryady-pogrebalnye-ritualy-pochemu-stroitelstvu-piramid-i-drugim-pogrebalny/>

Tugalov B. Jonizoqov Sh. Dafn qilishga oid urf-odat va marosimlar. Journal of innovations in social sciences v-02 Issue: 02. 2022. 21 b.

O‘ZBEKISTON TERMA JAMOASI A‘ZOLARIGA ZAXIRA TAYYORLASH MEXANIZMLARI

Yoqubova Nurxonbuvi G‘ani qizi

Chirchiq olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi

e-mail: nurxon.yoqubova95@mail.ru

Gafurov Rovshan Kasimjanovich

Chirchiq olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi

e-mail: rovshangafurov@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekiston respublikasi sharoitida yuqori malakali sportchilarga zahira tayyorlash mexanizmining huquqiy asoslari, tartiblari va real sharoitlarini solishtirma ma‘lumotlari haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Olimpiada, terma jamoa, zaxira, mexanizm, murabbiy, sportchi, musobaqa.

Abstract: The article refers to the legal foundations, procedures and comparative data of the real conditions of the mechanism for training a reserve of highly qualified athletes in the conditions of the Republic of Uzbekistan.

Key words: Olympics, national team, reserve, mechanism, coach, athlete, competition.

Аннотация: В статье говорится о правовых основах, процедурах и сравнительных данных реальных условий механизма подготовки резерва высококвалифицированных спортсменов в условиях Республики Узбекистан.

Ключевые слова: Олимпиада, сборная, резерв, механизм, тренер, спортсмен, соревнование.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston terma jamoasi olimpiadalarda har tomonlama porlamoqda. Aytish mumkinki, buning sababi yurtimizda faoliyat olib borayotgan sport mutasaddilarining, sportchilarning ko‘p yillik mehnati natijasidir. Ammo, sportda doimiy ravishda avlodlar almashinuvi ro‘y beradi. Shunday ekan terma jamoa a‘zolariga zaxira tayyorlash bugungi kun sportining eng ahamiyatli masalasidir. Olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash bazasida yuqori malakali sportchilar va sportchi kadrlar zaxirasini tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish, shuningdek ularning yagona tipdagi ta‘lim muassasalari sifatidagi faoliyati tartibi va

shart-sharoitlarini sinxronlashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2010-yil 30-iyuldagi qarori bilan yurtimizda terma jamoa uchun zaxira sportchilarni tayyorlash mexanizmi ishga tushirilgan. O‘zbekiston respublikasida sportchilarni tayyorlash mexanizmida kichik yoshdagi bolalar tayyorgarligidan tortib professional sportchilarni tayyorlashgacha bosqichlar mavjud. Bugungi kunda mamlakatimizda 15 ta olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlari, 344 ta sport maktabi va 7 ta oliy sport mahorati maktabi faoliyat yuritib kelmoqda. Ularda 380 ming nafar yoshlar 100 dan ortiq sport turi bilan muntazam shug‘ullanmoqda.[4][5][6]

So‘nggi uch yilda Olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarida o‘quvchilari xalqaro musobaqalarda 1000dan ortiq, Respublika turnirlarida 10 mingdan ziyod medallarni qo‘lga kiritgan. Qariyb 4.700 nafar o‘quvchi O‘zbekiston milliy terma jamoalariga qabul qilingan. Terma jamoa a‘zolariga zaxira tayyorlashni yanada rivojlantirish uchun sport ta’limi muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, murabbiylar malakasini oshirish uchun kata sharoitlar yaratilmoqda.[1][2][3]

Xususan, ushbu muassasalarda faoliyat yuritayotgan 14000 yaqin murabbiylarning qariyb 6000 nafari oliy ma’lumotga ega emas. Shuningdek, joylarda ot sporti, zamonaviy besh kurash, regbi, o‘q otish, kamondan otish, velosport, suvga sakrash va sinxron suzish bo‘yicha murabbiylar yetishmaydi. Seleksiya ishlarini kuchaytirish, bu jarayonda ochiqlik va shaffoflikni ta’minlab, korrupsiya holatlariga barham berish bo‘yicha prezidentimiz tomonidan bir qancha ko‘rsatmalar berib kelinmoqda. Olimpiya zaxiralari kollejariga o‘quvchilarni qabul qilish, iqtidorli sportchilarni saralash va musobaqalar tashkil etish bo‘yicha elektron platformani ishga tushirish rejalashtirilgan.[7][8]

Prezidentimiz Olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazlarini sport federatsiyalari bilan uzviy bog‘lash, iqtidorli yoshlarni o‘stirishda promoter, skaut, agent kabi mutaxassislar faoliyatini keng qo‘llash va bu yo‘nalishlarni rivojlantirish muhimligini ta’kidladilar. Buning sababi shundaki, har bir professional sportchi o‘z agentiga ega bo‘lishi lozim, sportchi yutuqqa erishishi uchun ham jismoniy ham psixologik tayyorgarlikka ega bo‘lishi zarur. Shunday ekan zaxira tayyorlashda bu jarayon o‘ta muhimdir.[9][10]

Sport zaxiralarini tayyorlash, bir tomondan to‘laligicha yuqori muvaffaqiyatlar sportiga qaratilgan, Chunki oliy toifadagi jamoalar sportchilari model tavsiflariga javob beruvchi ko‘rsatkichlar bo‘yicha yosh sportchilarni tayyorlashga qaratilgan. Unga yo‘nalishda, ko‘p yillik mashg‘ulotlar davomida yosh sportchilar javob berishi lozim bo‘lgan talablar belgilanadi. Boshqa tomondan, sport zahirasi tayyorgarligi jarayoni, jismoniy tarbiya – sog‘lomlashtirish va sport ishlarining ommaviy turlari bilan shug‘ullanuvchi 508 umumta’lim maktablari, o‘rta maxsus o‘quv muassasalari

va boshqa tashkilotlar bilan chambarchas bog‘liq. Davlatimizda 2021-2022-o‘quv yilidan boshlab, sport maktablarida davlat buyurtmasi asosida razryadli va unvonli sportchilarni tayyorlashning yo‘lga qo‘yilishi bu borada qo‘yilgan ulkan qadamlardan biri bo‘ldi. Murabbiylar yetishmayotgan sport turlari bo‘yicha malakali xorijiy mutaxassislarni jalb qilish, ularga mahalliy murabbiy va talabalarni biriktirib, tajribasini o‘rganish orqali oqsayotgan sport turlarini yanada rivojlantirishga erishish mumkin. Sport ta’limi muassasalarini qurish va ta’mirlash, zamonaviy jihozlar va sport adabiyotlari bilan ta’minlash ham sportchi zaxirasi yaratishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. “O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil, 24-yanvardagi PF-5924-sonli Farmon ham milliy terma jamoamiz a’zolariga zaxira tayyorlashni takomillashtirishda muhim rol tutmoqda. [4]

Respublikada oxirgi yillarda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, aholi o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish, imkoniyatlari cheklangan shaxslarning jismoniy reabilitatsiyasi uchun zarur shartsharoitlar yaratish hamda mamlakatning xalqaro sport maydonlarida munosib ishtirok etishini ta’minlash borasida izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya va sport sohasida aholi sog‘lig‘ini mustahkamlashga ko‘maklashadigan aniq dasturlarni amaliyotga joriy etish, yoshlarni sportga keng jalb qilish va ular orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish, sport turlari bo‘yicha yuqori natijalarni ta’minlaydigan mahoratli sportchilar bilan milliy terma jamoalarni shakllantirish va trenerlar uchun qo‘shimcha shartsharoitlar yaratish zarurati mavjud. Oliy malakali sportchilar zaxirasini tayyorlashdan maqsad shundaki, yosh sportchilar, yuqori natijalar sportiga o‘tar ekanlar, oliy toifali sportchi bo‘lishlari uchun barcha imkoniyatlarga ega bo‘lishlari lozim.[5][6]

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI \ REFERENCES

1. G‘Ofurov, S. H., Baxtiyorov, D. B. O. G. L., & Saidov, U. A. (2022). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI YENGIL ATLETIKA MASHQLARI ORQALI MASHG‘ULOTLARINI TASHKIL ETISH. *Scientific progress*, 3(1), 557-562.
2. Kurbanov, E. E. (2023). THE CONTENT OF IMPROVING THE SYSTEM OF QUALITY EDUCATION ON THE BASIS OF SPIRITUAL AND MORAL TRAINING OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 3(09), 106-113.
3. Norkul, A. B. (2024). INCREASING THE EFFICIENCY OF DEVELOPING THE PHYSICAL QUALITIES OF 9-10-YEAR-OLD STUDENTS BASED ON

- ACTIVITY GAMES. JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE, 3(1), 393-397.
4. Shermuxammad o'g'li, I. S., & Abdumannonovna, I. S. TALABALAR SPORT MUSOBAQALARINI TASHKIL QILISH VA HAKAMLIK QILISH KOMPETENTSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH.
 5. Shermuxammad o'g'li, I. S. (2023). CREATION AND DEVELOPMENT OF EFFECTIVE MANAGEMENT MECHANISM OF SPORTS FACILITIES. American Journal of Research in Humanities and Social Sciences, 8, 9-13.
 6. Sunnatulla, I. (2023). Improving the competences of conducting sports competitions and refereeing among students in the conditions of digitalization. Confrencea, 11(1), 149-153.
 7. Ашмарин Б.А Жисмоний тарбияда педагогик тадқиқотлар назарияси ва методикаси. –М., 2011.
 8. Ёш спортчиларни назарий тайёрлаш / Ю.Ф. Буйлин, Ю.Ф. Курамшин таҳрири остида. –М., 2019.
 9. Железняк Ю.Д. Жисмоний тарбия - спорт фаолияти профессионализм// умумий ва Амалий акмеология асослари. –М.,2014.
 - 10.Чернов К.Л спорт мусобакалари назарияси долзарб аспектлари. –М., 2014.

A STUDY OF CROSS-CULTURAL TRANSLATION

Shamsiyeva Marjona A'lam qizi

(shmarjona306@gmail.com)

Uzbekistan State World Languages University

Translation Faculty

Department of English translation theory.

Master student on simultaneous interpretation

ABSTRACT

Language contact is the first kind of interaction to emerge across various cultures and countries; without it, effective communication is all but impossible. Thus, it is clear that translation may be extremely important for cross-cultural communication. To put it another way, it may be a helpful tool for bridging disparate cultures, languages, faiths, and points of view. In this essay, we examine the unavoidable role that translation plays in promoting cross-cultural communication as well as the extent to which translation might address the issue. Whorf's and Chomsky's theories have been used to study the latter, taking into account cultural variations and the translatability vs. untranslatability of cultural factors. Through mutual understanding and knowledge of many cultures, the world today will attain a better state of existence through language barrier surmounting, which is imperceptibly present in all forms of communication.

Keywords: *Translate, civilizations, cultural variances, and translateability.*

I. Introduction

We live in a world where information technology is constantly advancing. The language barrier is the only one that is imperceptibly present in all forms of communication. Modern men seek and need a universal language because they are aware of their inherent connection as human beings and are connected by trade, political alliances, and convenient travel. Thus yet, the ultimate answer to this dilemma has eluded us. Since a good discussion can only be conducted through a common language, these endeavors to create a common language were motivated by demands for a specific shared experience, a common understanding on which dialogue may build. Translation therefore continues to be the most practical means of achieving this goal. Stated differently, it seems that there is no other way to get over language inconsistencies but through translation. Men from all across the world may once again

become one people and establish themselves as the Bible states if they could comprehend one another via translation. Conversely, some academics contend that speakers' disparate cultural upbringings might enhance their mutual understanding. Chaudron, Erceau, and Tessier address the issue of collaboration amongst actors with disparate cultural origins by providing some philosophical and scientific milestones in their study. They refer to the people and artificial systems they may deal with as agents. Their method is a non-fiction step that demonstrates how cultural differences may be taken advantage of and turned into a chance for mutual knowledge advancement [2]. Regarding translation, it should be mentioned that, as a language activity, it has facilitated communication and improved cross-cultural interactions in the modern world. As a result, it may be thought of as a bridge that spans cultures to convey different knowledge facets and their intricacies in an effort to understand human civilizations.

II. Cultural differences among civilizations

Language inconsistencies and translation are only two examples of the many aspects that need to be properly taken into account for cross-cultural communication to be successful and produce desired outcomes. Naturally, communication between civilizations seems to be a common phenomena between many, if not all, of the civilizations that exist, or, to be more specific, between various cultures. We think that language contact, or communication across languages, might be the first type of interaction to emerge between civilizations, without which successful contact is very difficult. Thus, it is clear that translation may be an important part of cross-cultural communication and a helpful tool for bridging disparate cultures, beliefs, civilizations, etc. Translation is mostly done for target readers who come from cultures other than the author's own, as there are numerous cultural distinctions between the target and source languages. Translations must therefore be suitable and culturally competent. A person translating materials in another language that are political, economic, literary, or press texts and who still knows nothing about the people, customs, or even the political structure of that language group is essentially operating in the dark. Since the translator finds it difficult to comprehend and communicate the multitude of points and meanings found in the foreign writings, it is necessary to possess these sorts of information. The primary idea is that every book has some of these particular connotations and ideas specific to the language used. Take the German phrase "13 August did not have a historical significance," for example. The primary idea is that every book has some of these particular connotations and ideas specific to the language used. Take the German phrase "13 August did not have a historical perspective," which was published in a German newspaper and conceals a great deal of emotions and recollections. To be able to convey these historical and cultural events to a reader who

is from a different culture and speaks a different language, a professional translator may and must be aware of them [5]. Apart from imparting broad knowledge of a source language in whatever format, it is imperative to take into account the historical, cultural, political, economical, and other relevant aspects and requirements of that particular linguistic group. The reader may become more curious about the source linguistic group as a result, and a strong sense of connection to the nation where the source language is spoken may develop. When translating text from one language to another, one must consider that the target audience is someone whose cultural and historical background is different from that of the language being translated. Therefore, s/he should make an effort to locate words, phrases, and expressions in his/her home tongue that, to the greatest extent feasible, can translate the concepts of the foreign text. Immethodical importation of foreign terms into the native language is a severe issue that arises when an inexperienced translator translates a foreign text into the native language. Since none of these translators have had the necessary training in either their native tongue or translation methodologies, they just translate from what they understand from the foreign originals without acknowledging or even comprehending the cultures that lie beyond (Mosavi miangah, T. 2000). Wiersema draws attention to this issue by stating that there will be some cultural distortion in every translation. There is currently a way to include additional foreign terms in the target text, but the translator will have to justify their decisions (Wiersema, N. 2004). Thus, it follows that there is a mutually reinforcing relationship between translation and cultural knowledge of the target languages. That is to say, a competent translator who is conversant in the cultures and histories of the two languages being translated transmits a thorough understanding of the people and the nation to which the languages belong and offers his or her audience more than just translation. Nobody is as good at doing this work as a translator. Conversely, translating an original work from a foreign language that takes into account and reflects all of its different facets into the native tongue can help the speakers of the two languages get to know one another better by allowing the reader to see both languages' points of view without any bias. That is not to say that human identity is entirely shaped by culture. However, we think that the cultural traditions of the people might influence how they perceive effective communication. Studying various cultures may help one understand them and have conversations with them; this is made possible by the translation or distribution of primary information from other cultures. Every culture and every civilization has a particular mode of reasoning and thought by which human beings demonstrate themselves and their universe. This human deed can mostly be manifested in the form of language. And translation, in turn, culminates in a common language by which different cultures and civilizations can reach to a better understanding of each other.

III. Translatability vs. untranslatability

A basic question about the nature and number of links between humans, language, mind, and reality has existed for a very long time. Since so many academics have studied the issue, it stands to reason that the answers they came up with differ from person to person and from generation to generation. From the perspective of our topic, translation in this case, we need to respond to the following query: What role does language play in understanding and perceiving the actual world? We can conclude that speakers of one language may have different concepts of the real world than speakers of the other language if we take Whorf's (Whorf, 1956) theory, which was discussed in the previous section, into consideration. According to Whorf, language is not an independent corpus but rather a relation between man and reality. Thus no two languages are structurally identical to one another. The majority of those who reject this theory—also referred to as "linguistic relativity"—are structuralism adherents. According to Whorf's hypothesis, languages cannot be understood in their natural form unless two mutual speakers' conceptions of the real world are as similar as possible. However, proponents of a universal grammar like Noam Chomsky (1972) have maintained that all languages have a same underlying structure, with the surface structure being the only source of variation. This theory is predicated on the idea that language serves simply as a tool for our explanation of the outside world. The differences in language structures are only surface-level phenomena; at their core, they are all the same. If individuals put in enough time and effort, he thinks that people from different languages and cultures can converse with one another [3]. The second hypothesis has been consistently validated by literary and philosophical schools and provides a resoundingly favorable solution to the topic of translatability. A translation from one language into another is an art form whose foundation is the oneness of idea and reality, according to this hypothesis, which holds that language is a tool that man uses to represent his thoughts. A reality or idea within the context of one sort of speech can be communicated to another, according to the two theories that have been discussed. That is, because language and cognition are mutually related, everything that can be said in one language may also be expressed in another. Naturally, it should not be overlooked that a language may not always include all of the tools required to represent a certain type of content. The degree to which speakers of a given language have advanced in the social sciences, literature, theology, economics, philosophy, and other subjects directly influences that language's vocabulary. For example, in the sphere of the most contemporary natural sciences (medical, chemistry, etc.), Uzbek language naturally lacks such possibilities present in English language. Conversely, the history of Iranian mysticism may not be adequately expressed in the English language in terms of vocabulary. These shortcomings and inadequacies, therefore, cannot serve

as a primary obstacle to cross-cultural understanding. Linguistic and cultural untranslatability are the two categories into which Catford (1965) separates untranslatability. According to his definition, there are two types of untranslatable situations: those in which translation fails or those in which untranslatability arises because it is not feasible to include situationally important functional aspects into the target language text's contextual meaning. In general, there are two types of circumstances when this occurs. Those in which language barriers exist and those in which cultural barriers do. Some of the functionally significant characteristics of linguistic untranslatability are really formal characteristics of the source language. The text or item is (relatively) untranslatable if there are no technically matching characteristics in the target language. Because the linguistic content of the source and target languages differs, linguistic untranslatability is unable to discover an equivalent in the target language [1]. Because Uzbek and English differ in terms of spelling, phonology, and semantics, these graphical parallels are unique to the Uzbek language and cannot be translated accurately into another language, such as English. If an adequate translation is to be provided, it is necessary to explain this situation of linguistic untranslatability from the literary, poetic, phonetic, orthographic, and semantic points of view. Once more, a translator's duty in this situation is to be conversant with the various facets of the language's culture to which the translated work belongs (Mosavi miangah, T. 2004).

IV. Text formats

Texts may be classified into several categories based on its subject matter. For example, there are texts on law, religion, technology, literature, and newspapers. Each type of text has unique characteristics. When a translator is familiar with these qualities, they can make the right decisions when translating. Translators ought to be aware that not all texts should be translated in the same way; that is, not every text type can be translated using the same approach. Literary literature that heavily rely on speech style to communicate meaning, for example, must be translated with this in mind rather than just the core idea and meaning [5) Literary text translation is an impossible task for someone lacking creative ability and compositional skills. As the lyric branch of a literary work builds its foundation with elements like rhyme, rhythm, and imagery, this endeavor will get harder. Literature, it is true, reflects the social cultures and traditions of a country; therefore, in order to ensure mutual comprehension while translating these sorts of materials, one must become knowledgeable about the customs and cultures of the target language. Furthermore, literary writings are difficult to translate with a little vocabulary due to their complex language and wide range of subject matter, particularly if they are large volumes. Thus, having a large vocabulary is also necessary for translating literary materials. Generally speaking, different text

kinds would call for distinct translation techniques because of their unique textual characteristics.

V. Conclusion

Since it is practically difficult to create a global language that would serve as a lingua franca and enable easy communication between all people, translation is still the only viable solution to linguistic communication issues. A translator's expertise with the historical and cultural context of the nation or society to which the source language belongs may greatly aid in the process of mutual understanding across various languages and cultures. Put another way, there is a reciprocal relationship between translation and cultural knowledge of the target languages. We think it is quite conceivable for civilizations to have a good discussion, even though the languages engaged will have different cultural characteristics. Anything that can be said in one language can be spoken in another if we take the time and make the necessary efforts to act as an effective mediator and deliver the messages as effectively as we can (depending on the kind of text).

REFERENCES

1. Catford, C. J. (1965). Linguistic theory of translation. Oxford University Press.
2. Chaudron, L., Erceau, J. and Tessier, C. (1998). Cultural differences? An opportunity for a mutual knowledge enhancement. Proceeding of PRICAT 98, Pacific Rim Int. conf. On Artificial Intelligence, Singapore.
3. Chomsky, Noam (1972). Language and mind, enl. ed New York.
4. Dries, Debackere bvba (2003). Cross-cultural and cross-language communication - learning and management. Belgium.
5. Haddadi, Mahmud (1996). Translation principles. (in Persian) Pejman Press, Tehran.
6. Kurilecz, Margaret (1969). Man and his world. Thomas Y. Crowell Company, New York.
7. Mosavi miangah, T. (2000). Lexical borrowing likely to be found in any language. From the standpoint of Persian. In proceeding of international conference on world culture through dialogue among religions and civilizations, 3-5 October 2000, Omsk, Russia.
8. Mosavi miangah, T. (2004). The role of translation in dialogue among civilizations. In proceeding of 1st International Conference on the Role of Language in the Dialogue among Civilizations, April 24th and 25th 2004, University of Isfahan, Iran.

9. Okamoto, M., Isbister, K., Nakanishi, H. and Ishida, T. (2002). Supporting cross-cultural communication with a large-screen system. *New Generation Computing*, 20 (2), Ohmsha, Ltd, and Springer-Verlag.
10. Sapir, Edward (1949). *Selected writings of Edward Sapir in language, culture and personality*. Ed. by David G. Mandelbaum. Berkeley.
11. Tehranian, Majid (2002). *Dialogue of civilizations for global citizenship*. University of Hawaii at Monoa. U.S.A.
12. Tokitsu Budo, K. (1998). *Beyond cultural barriers*. Conference given at the first "Paris Taikai". <http://www.TOKITSU.com/eng/nl.htm>.
13. Whorf, Benjamin Lee (1956). *Language, thought and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf*. Ed. by John B. Carroll. Cambridge, MA.
14. Wiersema, N. (2004). *Globalization and translation. A discussion of the effect of globalization on today's translation*. *Translation Journal*, Vol. 8, No. 1.

TILNI O‘QITISHDA TARIXIY METODLAR TAVSIFI

Shamsiyeva Marjona A‘lam qizi

(shmarjona306@gmail.com)

Uzbekistan State World Languages University

Translation Faculty

Department of English translation theory.

Master student on simultaneous interpretation

***Annotatsiya:** Ushbu tezisda chet tilini o‘qitishda foydalanilgan turli tarixiy metodlar va ularning foydalanish usullari, shuningdek kelib chiqishi, ahamiyati haqida so‘z boradi. Zamonaviy o‘qitish tizimida ularning o‘rni va samaradorligi tahlil va tanqid qilinadi.*

***Kalit so‘zlar:** Metod, metodologiya, tabiiy metod, grammatika-tarjima metodi, matn-tarjima metodi, tarjimasiz metod.*

Kirish

Metod atamasi uch tomonlama talqin etilishi mumkin, xususan, “yo‘nalish” — tarjima, to‘g‘ri, qiyosiy va aralash metodlar misolida, “o‘quvchi yoki muallim faoliyati usuli” va “o‘qitish sistemasi” ma‘nolarida foydalaniladi.. Chet tilini o‘qitish metodikasida “metod” terminining uchinchi ma‘nosi ushbu tezisning mazmunini tashkil etadi. Metodlardan foydalanish va til o‘rganish samaradorligini oshirishdagi ularning vazifasi uzoq o‘tmishga borib taqaladi, shuningdek ular ushbu kichik ilmiy tahlilda yoritib beriladi.

Tillarni o‘rganish bo‘yicha tarixga nazar

Tillarni o‘rganishga bolgan talab tarixi o‘tmishga borib taqaladi, ya‘ni turli qo‘shnichilik va savdo munosabatlari rivojlanishi turli xalqlarning tili, an‘analari va odatlarini o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojning yanada oshishiga zamin yaratgan. Madaniy va tijorat aloqalari jonlanishi bilan amaliy va ta‘limiy maqsadlar asosida chet tillari o‘rganila boshlandi. Sharq mamlakatlari misolida oladigan bo‘lsak arab, for, turkiyzabon xalqlar ushbu tillarning ikki yoki uchtasidan xabardor bo‘lishgan. Darhaqiqat, ko‘ptillilik yoppasiga an‘anaga aylanmagan bo‘lsada ziyolilar orasiga poliglossiya hodisasi keng tarqalgan. Jahon tarixida ma‘lum va mashhur bo‘lgan bobokalonlarimizdan bir necha o‘nlab tillarni bilgan Abu Nasr Farobiy, “algoritm” ilmiy terminining asoschisi Muhammad ibn Muso Al-Xorazmiy, qadimiy hind tili - sanskritdan arabchaga ilmiy kitoblarni erkin tajjima qilgan Abu Rayhon Beruniy,

zullisonayn shoir hazrat Alisher Navoiy, va ulardan keyin ham yashab, ijod qilgan ko'plab buyuk yurtdoshlarimiz chet tillarni bilish xosiyatini targ'ib va tashviq qilishgan. Xorijiy tillarni o'rganish masalalari metodika tarixida Osiyo va Yevropa qit'alarida ko'rib o'ganib chiqilgan. So'nggi ikki asr davomida g'arbiy Yevropa tillarini o'rganish metodikasi atroflicha ilmiy manbalarda tadqiq qilingan bo'lsada, sharq tillarini o'rganish tarixiga oid nufuzli ilmiy-metodik tadqiqot yaratilgan emas. Ammo dunyo bo'lab Osiyo-Yevropagacha bo'lgan hududlarda yashovchi xalqlarning chet til o'rganish tarixi bir necha o'n jildlik metodik asarlar yaratish uchun yetgulik va arzigulik ilmiy manbadir.

Chet tillarini o'qitishda qo'llanilgan tarixiy metodlar tasnifi

Chet tilini o'qitish tarixidagi to'rt nom bilan ma'lum va mashhur (*tarjima, to'g'ri, aralash va qiyosiy*) metodlarni ko'rishimiz mumkin. Ushbu metodlarga o'z ilmiy asarlari va o'quv qo'llanmalarida ta'rif-tavsif bergan metodistlar ularni o'sha davr chet til o'qitish tajribasiga ko'ra ma'lum darslik asosida ro'yobga chiqarishgan va turli ilmiy qarashlarida nazariy asoslab berishgan. Ushbu to'rtala metod bilan til o'rgatilganda ko'zlangan o'qitish maqsadlari, mazmuni va prinsiplari haqida so'z yuritib qisqacha ta'rif berib o'tiladi.

Tarjima metodi asosan ikki ko'rinishda: grammatika-tarjima va matn-tarjima metodlari nomi bilan ma'lum. *Grammatika-tarjima metodi* o'rganuvchining mantiqiy tafakkurini o'stirish va umumta'limiy maqsadida o'rganilgan, xususan turli grammatik mashqlar, grammatik bilimlarni bayon etish keng tus olgan. Ushbu metod bo'yicha sistemali grammatik nazariya asosiy o'rinni egallab tarjima matnlari grammatikani o'rganish uchun mo'ljallangan. Metodning asosiy prinsiplari sifatida: yozma nutqqa asoslangan til o'rganish jarayonini o'rganish predmeti qilib olish va mashqlar bajarishning asosiy ish usuli hisoblangan grammatika, avvalo grammatik qoidani yod olib so'ng qoidalar asosida gaplar tuzish, so'zma-so'z tarjima va quruq yodlash yo'li bilan til materialini o'zlashtirish, so'zlarni kontekstdan tashqarida, yakka-yakka yodlash bilan chegaralanishlarni ko'rsatish mumkin. Yaqqol ko'rinib turibdiki, mazmun e'tibordan chetda qolgan, til rasmiy jihatdangina o'rganilgan va shuning uchun bu metod sintetik metod deb ham yuritilgan. *Matn-tarjima metodi* tarafdorlari yaratgan o'quv qo'llanmalarida tarkiban tilga mos bo'lsada mazmunan o'zaro qovushmaydigan gaplar, ya'ni „sun'iy“ tilga duch kelinadi. Ushbu metodning maqsadi ham umumiy ta'lim berishga qaratilgan bo'lsada e'tibor grammatika-tarjima metodidagidek mantiqiy tafakkurni emas, balki til o'rganuvchining umuman aqliy rivojiga qaratilgan. Matn-tarjima metodining prinsiplariga: yozma nutq asosida chet til o'qitish, ko'p hollarda asl nusxadagi matndan foydalanish, matnni o'rganishdagi analiz qilishga ko'p kuch va vaqt sarflash, so'z va grammatik shakl ma'nosini ochishda tarjimaga tayanish, til materialini tarjima va yod olish orqali o'rganishni ko'rsatish

mumkin. Ushbu metodni ayrim adabiyotlarda leksika-tarjima metodi termini sifatida uchratish mumkin. Grammatika-tarjima metodiga nisbatan matn (leksika) tarjima metodi birmuncha ilg'or metodik sistema hisoblanadi. Chunki tilni aks ettiruvchi matnlarni o'rganishdek hayotiy zaruriyat paydo bo'lib grammatikani quruq yodlashdan voz kechildi. Hozirgi chet tili o'qitish amaliyotida ham tarjima metodlarining ba'zi usullaridan samarali foydalaniladi, til hodisalarini tahlil qilishda va ular ma'nosini ochishda tarjima va kontekstdan foydalanishsamaradorligi yanada o'stirilmoqda.

Tarjimasiz metod. Mazkur metodning turli ko'rinishlari tarixdan ma'lum bo'lib, ikki yirik guruhga: tabiiy va to'g'ri metodlarga ajratish mumkin. Metodning asosiy maqsadi chet tilda gapirishni o'rgatish, chunki kundalik hayotiy mavzularda gapirish orqali o'qish va yozishni o'rganib olishga keng yo'l ochiladi degan g'oya asl maqsad sifatida shakllangan. Tabiiy metod tarkibidagi shartlarning eng muhimi - til muhitini yaratish hisoblanadi. Metod namoyandalarining faoliyatida bu yaqqol namoyon bo'ladi, xususan M. Berlits metodi (M. Delphinus Berlitz) - Amerika Qo'shma Shtatlarida 1878- yilda¹ chet til o'qitish kurslarida tashkil etilgan va darsliklar chet til o'qitish metodikasi tarixida ushbu atoqli metodist olim Yevropa tillari va ayrim sharq tillari darsliklarini yaratgan. Uning xususiyatlariga til materiali tarjimasiz tushunish, so'z bilan narsa (hodisa, harakat)ning bevosita bog'lanishi, grammatik tushunchalarni kontekstda ong ishtirokisiz ona tili bilan qiyoslamasdan idrok etish, muallimga taqlid qilish orqali tilni mustahkamlash, ona tilining chet til o'rganishda ishtirok etmasligi, til hodisalari (leksik va grammatik birliklar)ning ma'nosini narsa, tasvir, xatti-harakat, sharhlash yordamida izohlash, berilgan materialni avvalo og'zaki taqdim etish kabilarni kiritishimiz mumkin.

F. Guen *tabiiy metod* vakillaridan hisoblanib, chet tilni ona tili singari amaliyotda egallash tarafdori bo'lgan va metodikada ilk bor leksikaning mavzular (uydagi hayot, maktab, jamiyat, tabiat) bo'yicha tasnifini yaratgan. Chet til o'rgatishda turli farqli metodik qonun-qoidalarni taklif qilgan. Ularga insonning o'z ehtiyojidan kelib chiqib til o'rganishi, so'z emas, balki gapni o'rgatish birligi qilib tanlash, og'zaki nutqni asos hisoblash kabilarni kiritish mumkin. F. Guen o'z sistemasida chet til lug'at boyligini uchta asosiy toifaga bo'lib chiqadi: obyektiv, subyektiv va ifodali tushunchalarni bildiruvchi so'zlar. Birinchi guruhga obyektiv dunyoga oid tushunchalar, xususan, hayot, jamiyat, tabiatga tegishli so'zlar; ikkinchisida inson ruhiga taalluqli so'zlarni ko'rsatib o'tadi.

XULOSA

Turli jamiyatlarda til o'rganish muhim soha hisoblanadi va muloqot vositasi hisoblanmish til tabiiy oila, jamoatchilik muhitida yoki uyushgan holda dars

¹ Adrian Dorff. Teach English. A training course for teachers.

jarayonida amaliy egallanishi mumkin. Til hodisalariga taalluqli bilimlar esa nazariy jihatdan o'rganib chiqilib uni yanada tez, ravon o'rganish maqsadida olim va mutaxassilar tomonidan turli metodlar ishlab chiqish tarixga borib taqaladi. Ushbu metod;ar o'z davrida eng ilg'or hisoblansada vaqtlar o'tib jamiyat ehtiyojining o'zgarishi sabali eskrihi yoki o'z samaradorligini yo'qotishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jalolov J. Ingliz tili o'qitish metodikasi. Toshkent "O'qituvchi"
2. Xoshimov O.X. Ingliz tili o'qitish metodikasi.
3. Adrian Dorff. Teach English. A training course for teachers. Cambridge. University Press 1988
4. Рогова Г.В. Методика обучения английскому языку. «Просвещение» 1997 год

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA SINFDAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA TO‘GARAKLARNI TASHKIL ETISH

Ne‘matova Munajat
JDPU magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf ona tili darslarida sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etishning samarali usullari hamda afzalliklari yoritilgan. Ona tili darslarida tashkil etiladigan sinfdan tashqari mashg‘ulotlar turi keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar, o‘qituvchi, o‘quvchi, to‘garaklar, o‘yin, uslub.

Abstract: This article describes effective methods and advantages of organizing extracurricular activities in initial language lessons. Mention is made of the type of extracurricular activities organized during native language classes.

Key words: extracurricular activities, teacher, student, clubs, game, style.

Аннотация: В данной статье описаны эффективные методы и преимущества организации внеклассной деятельности на начальных уроках языка. Упоминается вид внеклассной деятельности, организуемой на занятиях по родному языку.

Ключевые слова: внеклассная деятельность, учитель, ученик, кружки, игра, стиль.

Sinfdan tashqari ishlarning ona tili darslari uchun maqsadi-o‘quvchilarning ona tili fanidan olgan bilimlarini yoki past o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarning bilimini yanada mustahkamlab olishdan iborat. O‘quvchilarga nafaqat ona tili va o‘qish savodxonligi fanidan emas, balki tarbiyaviy jihatdan ham bilim berib borishdan iborat. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida, aynan, ona tili darslarida sinfdan tashqari mashg‘ulotlarning tashkil etilishi erkin va mustaqil fikrlash qobiliyati, atrof olamdagi jamiyatning qonunlarini o‘rganib borishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar o‘quv dasturi bilan bog‘liq holda bo‘lib, uning vazifasi va maqsadini amalga oshirishda yaqindan yordam beradi. Boshlang‘ich sinflarda sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etish jarayonida o‘qituvchining o‘quvchilar bilan hamohanglikda tushiniladi darsdan tashqari vaqtda tashkil etilgan jarayonda o‘quv-reja asosida rejalashtirilgan mashg‘ulotlar.

Bugungi kunda maktablarning boshlang'ich sinflarida o'qituvchilar tomonidan amalga oshirilayotgansinfdan tashqari mashg'ulotlar dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar ham tarbiyaviy, ham ta'limiy bilim berish bilan birgalikda o'quvchilarning hozirgi davr talabiga mos keladigan holda tayyorlash, ayniqsa, bolaning psixologiyasi va yoshiga mos holda tashkil etish kerak.

Ona tili darslarida sinfdan tashqari mashg'ulotlar bolalarga uzluksiz ta'lim berishning tarkibiy qismi sifatida ularning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirish, o'quvchilarning ma'naviy bilimni oshirishga qaratilgan.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarning bo'sh qolmasliklari, ona tili faniga bilan qiziqishlarini nazarda tutgan holda tashkil etish o'quvchilarning tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari mashg'ulotlarni quyidagicha turlarga ajratishimiz mumkin:

- to'garaklar tashkillashtirish;
- yozuvchi va shoirlar bilan uchrashuvlar;
- fanlardan olimpiadalar o'tkazish;
- ko'rik tanlovlari tashkillashtirish;
- adabiy kechalar o'tkazish;
- ekskursiyalar uyushtirish;
- tadbir va bayramlar rejalashtirish;

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan sinfdan tashqari mashg'ulotlarning ko'proq to'garaklari ona tili darslari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar dars jarayonida o'zlashtirilmagan mavzularini qaytadan mustahkamlab olishadi va dars jarayonidagi egallagan bilimlarni kengaytiradi. Sinfdan tashqari ishlarni amalga oshirish doirasida sinf rahbarining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Mashg'ulot paytida o'qituvchi har bir o'quvchi bilan shug'ullanishi, uning fikrlashi, o'z nutqini bayon eta olishi, ichki dunyosi kechinmalari barcha xislatlarini o'rganishi lozim.

Boshlang'ich sinflarda Ona tili fanidan sinfdan tashqari ishlar bosqichlari:

1. Tayyorlov bosqichi. Bu 1-sinfning savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Unga darsning bir qismi 17-20 daqiqasi ajratiladi.
2. Boshlang'ich bosqich. Bu 1-sinfning 2-yarim yilligiga to'g'ri keladi. Bu bosqichda haftada 1 marta 45 daqiqalik dars uyushtiriladi.
3. Asosiy bosqich. Bu bosqich 2-4-sinflarga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchilarning o'qish malakalari mustahkamlanadi.

Sinfdan tashqari mashg'ulotlar sinf rahbarining yillik ish rejasi tarkibiga kiritiladi. Ushbu reja asosida ikki haftada bir marta to'garaklar tashkil qilinadi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida, aynan, pedagogik jarayon kabi ta'lim berish va tarbiyalash

faoliyatida har biri o'zining ahamiyatiga ega sanaladi. Ta'lim olish jarayonida o'quvchining egallagan bilimlar ba'zasi, o'qish ko'nikmasi rivojlantiriladi. To'garak mashg'ularda o'qituvchi bilan o'quvchi hamkorlikda bir-biriga munosabatlarining shakllanganligi muhim omil sanaladi.

ADABIYOTLAR:

1. K.Qosimova, S.Matchonov. "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent 2009.
2. M.Nurmatova. Ifodali o'qish to'garagi. "Til va adabiyot ta'limi" 2018-yil. 1-son.
3. Ne'matova M. Sinfdan tashqari ishlarda Grammatik o'yinlar "Ta'limda filologiyani rivojlantirishning global masalalari" Jizzax 2022.
4. Natlib.uz
5. Arxiv.uz

IQTIDORLI BOLALARNING KOMMUNIKATIV VA TASHKILOTCHILIK XUSUSIYATLARI PSIXOKORREKSIYASI

Abdullayeva Zuhro Ismoilovna

Termiz davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada iqtidorli o'quvchilarda tadqiqot ishi olib borildi. Ko'pchilik olimlar uchun, masalan, rus olimlari uchun qobiliyatni o'lchashning ishonchli mezonlari - bu shaxs yutuqlarini va uning qobiliyatidagi o'zgarishlarni bevosita faoliyat jarayonida qayd etishdir. Qobiliyatlar muammosi eng avvalo inson aqlu-zakovatining sifati, undagi malaka, ko'nikma va bilimlarning borligi masalasi bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: *Psixologiya, aql va idrok, muloqot, iqtidor, shaxs, tadqiqot, ijtimoiy-psixologik, qobiliyat, shaxs.*

Kirish. Odamlarning o'quv, mehnat va ijodiy faoliyatidagi o'ziga xoslikni tushuntirish uchun psixologiya fani birinchi navbatda qobiliyatlar va iqtidor masalasiga murojaat qiladi. Chunki qobiliyatli odamdan avvalo jamiyat manfaatdor, qolaversa, o'sha insonning o'zi ham qilgan har bir harakatidan o'zi uchun naf ko'radi.

Qobiliyatlar muammosi eng avvalo inson aqlu-zakovatining sifati, undagi malaka, ko'nikma va bilimlarning borligi masalasi bilan bog'liq. Ayniqsa, biror kasbning egasi bo'lish istagidagi har bir yoshning aqli va intellektual salohiyati uning malakali mutaxassis bo'lib yetishishini kafolatlagani uchun ham psixologiyada ko'proq qobiliyat tushunchasi aql zakovat tushunchasi bilan bog'lab o'rganiladi. Olimlar qobiliyatlarning rivojlanish mexanizmlari, ularning psixologik tarkibi va tizimini aniqlashga, ishonchli metodikalar yaratib, har bir kishining aqli sifatiga aloqador bo'lgan ko'rsatgichni o'lchashga uringanlar. Ko'pchilik olimlar odam intellektida uning verbal (ya'ni so'zlarda ifodalanadigan), miqdoriy (sonlarda ifodalanadigan), fazoviy ko'rsatgichlarni aniqlab, ularga yana mantiq, xotira va hayol jarayonlari bilan bog'liq jihatlarni ham qo'shganlar.

Ch. Spirmen faktorial analiz metodi yordamida yuqorida sanab o'tilgan ko'rsatgichlar o'rtasida bog'liqlik borligini isbot qilib, aqlning haqiqatan ham murakkab tuzilmaga ega bo'lgan psixik xususiyat ekanligini ko'rsatdi. Boshqa bir olim Dj. Gilford esa aqlni bir qator aqliy operatsiyalar (analiz, sintez, taqqoslash, mavxumlashtirish, umumlashtirish, sistemaga solish, klassifikatsiya qilish) natijasida

namoyon bo'ladigan xususiyat sifatida o'rganishni taklif etgan. Bu olimlar aql so'zidan ko'ra intellekt so'zini ko'proq ishlatib, bu so'zning o'ziga xos talqini borligiga e'tiborni qaratganlar. Chunki ularning fikricha, intellektual potensialga ega bo'lgan shaxsnigina qobiliyatli, deb atash mumkin. Shu o'rinda «intellekt» so'zining lug'aviy ma'nosini tushunib olaylik. Intellekt - lotincha so'z - intellectus - tushunish, bilish va intellectum - aql so'zlari negizidan paydo bo'lgan tushuncha bo'lib, u aql-idrokning shunday bo'lagiki, uni o'lchab, o'zgartirib, rivojlantirib bo'ladi. Bu - intellekt va u bilan bog'liq qobiliyatlar ijtimoiy xarakterga ega ekanligidan darak beradi. Rus olimi Ye.A. Klimov yoshlar iqtidorining yo'nalishini aniqlash maqsadida faoliyat va kasb - hunar sohalarini asos qilib olib, metodika yaratdi va uning «Professional - diagnostik so'rovnomasi» deb atadi. Shunday qilib, u barcha kasblarni ularning yo'naltirilgan sohasiga ko'ra 5 toifaga bo'ldi:

P(T) - tabiat (usimlik, hayvonlar, mikroorganizmlar);

T - texnika (mashina, materiallar, energiyaning turlari) ;

Ch(O)- odam (odamlar guruhi, jamoalar);

Z (B)- belgilar (turli ma'lumotlar, belgisi simvollar);

X (I)- badiiy, ijodiy obrazlar (tasviriy san'at, musiqa).

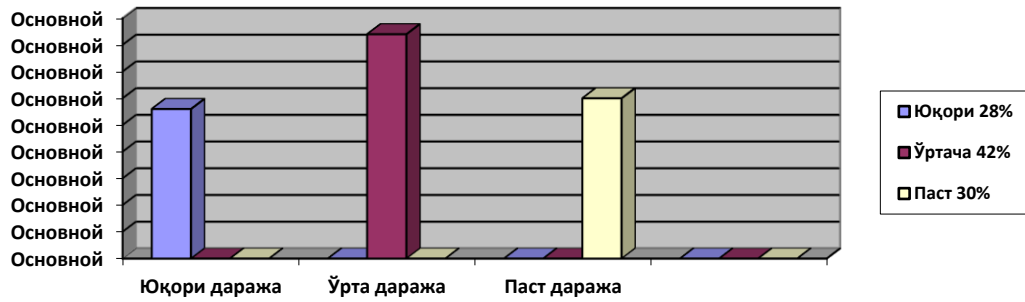
Tadqiqot ishimizda iqtidorli bolalarning kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlarini o'rganish bo'yicha "Iqtidorli bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini aniqlash testi", "Iqtidorli bolalarning tashkilotchilik qobiliyatlarini aniqlash testi", metodikalari asosida tadqiqotlar olib bordik. Dastlab, diagnostik bosqichda kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlarining rivojlanganlik darajasi past bo'lgan o'quvchilarni aniqlab oldik. Har bir qo'llanilgan psixodiagnostik metodika iqtidorli bolalarda kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyati qay darajada rivojlanganligi bo'yicha iqtidorligini aniqlash maqsadida olib borildi. Natija quyidagidek bo'ldi.¹

“Kommunikativ qobiliyatni aniqlash metodikasi” ko'rsatkichlari

1.jadval.

Respondentlar n=60	Kommunikativ qobiliyat darajalari		
	yuqori	o'rta	past
Soni:	17	25	18
Foizi:	28%	42%	30%

¹“Коммуникатив қобилиятни аниқлаш методикаси” кўрсаткичлари

1.rasm. Kommunikativ qobiliyatni aniqlash metodikasi” ko‘rsatkichlari.

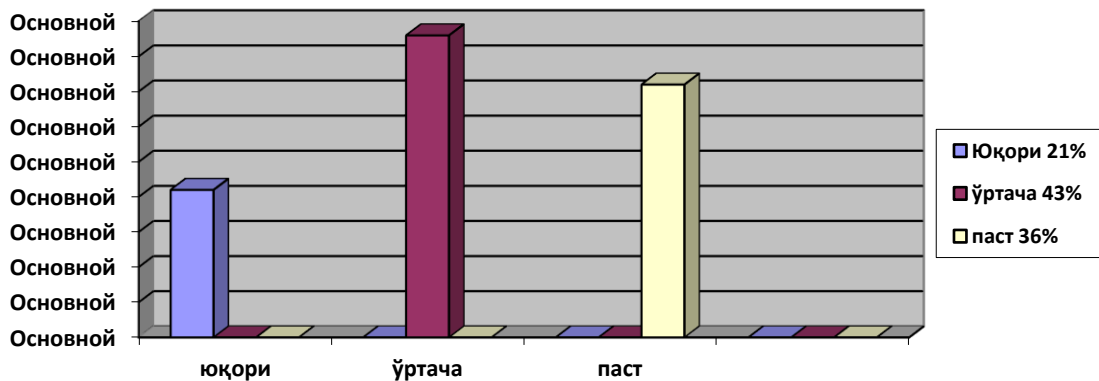
Bizning tadqiqot ishimizda iqtidorli bolalar qobiliyati ayniqsa, kommunikativ qobiliyati yuqori bo‘lishi aytilgan edi, ammo olib borgan tajriba sinov ishlarimiz iqtidorli bolalar guruhida kommunikativ qobiliyati yuqorilar bilan birga o‘rtacha va past darajadagilari ham mavjudligini ko‘rsatdi.

Shuningdek, iqtidorli bolalarning tashkilotchilik qobiliyatini o‘rganish bo‘yicha olib borgan tadqiqotlarimizda ham o‘ziga xoslik, ya’ni tashkilotchilik qobiliyati yuqorilar bilan birga tashkilotchilik qobiliyati o‘rtacha va past darajadagilari ham mavjudligi va ular ko‘pchilikni tashkil etishi ma’lum bo‘ldi.¹

2.jadval.

Respondentlar n=60	Tashkilotchilik qobiliyati darajalari		
	yuqori	o‘rta	past
Soni:	13	26	21
Foizi:	21%	43%	36%

“Tashkilotchilik qobiliyatni aniqlash metodikasi” ko‘rsatkichlari

2.Rasm “Tashkilotchilik qobiliyatni aniqlash metodikasi” ko‘rsatkichlari.

¹ “Tashkilotchilik qobiliyatni aniqlash metodikasi” kўrsatkichlari

Iqtidorli bolalarning kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlari diagnostikasi zamonaviy iqtidorli ta'lim-tarbiyasida bu kabi hususiyatlarning rivojlanishiga e'tiborning kamligi, shart-sharoitlarning yetarli darajada har bir iqtidorli bolalarning individualligini xisobga olgan xolda yaratilmaganligini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, iqtidorli bolalarni erta aniqlash, ularni tarbiyalashning pedagogik-psixologik mexanizmlarini takomillashtirish bugungi kunning talabi ekanligini har bir pedagog bilishi va chora tadbirlar rejasini tuzgan xolda ular bilan ish olib borishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Abdullayeva, Z. I. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION STYLE IN A TALENTED PERSON. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(17), 302-305.
2. Abdullayeva, Z. I. (2023). IQTIDORLI SHAXS MULOQOTINING SHAKLLANISHIDA IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINING AHAMIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16), 275-277.
3. Narkulov, X. (2023). STUDY OF THE PROBLEM OF INTELLIGENCE AND THINKING IN PSYCHOLOGY. *Modern Science and Research*, 2(10), 987-991.
4. Jurayevna, G. D. (2023). The Role of Parents in the Family in Educating a Spiritually Perfect Child. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(11), 117-120.
5. Jurayevna, G. D. (2023). The Role of Parents in the Family in Educating a Spiritually Perfect Child. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(11), 117-120.

O‘PKA KASALLIKLARNI ANIQLASHDA ZAMONAVIY DIAGNOSTIK USULLAR

Madraximova Nigora Ravshanbekovna

FJSTI, Normal anatomiy, operativ jarohlik va tapagrafik anatomiya kafedrası

Muhammadjonov Sarvarbek G‘ayratjon o‘g‘li

FJSTI, Biotibbiyot muhandisligi 1622-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pnevmoniya to‘g‘risida ma‘lumotlar, diagnosktika to‘g‘risida tushunchalar keltirilgan. Tashqi muhit ta‘siri va organizmning ichki omillari qarish jarayonining tezlashuviga, organizmning erta qarishiga olib keladi, bu jarayon organizmning o‘shish va rivojlanishi to‘xtaganidan keyin boshlanadi. Umuman olganda, zamonaviy tekshiruvlarning ma‘lumotiga asosan pnevmoniya bilan kasallanish ko‘pgina omillardan iborat: hayot tarzi, oila ijtimoiy holatidan, mehnat sharoitidan, hayvonlar bilan muloqotdan, sayohat, zararli odatlari ko‘pligidan, kasallar bilan muloqotdan, shuningdek xavf omillardan–alkagolizm, chekish, o‘pkaning obstruktiv kasalligi, surunkali yurak yetishmovchiligi va jiplashib yashashidan iborat. Shuning uchun pnevmoniya davosida fizioterapevtik muolajalarni tavsiya etishda, o‘ng o‘pka ko‘proq zararlanishini e‘tiborga olish tavsiya etiladi, drenajli massaj, bemorning to‘shakda joylashishi shu asnoda tavsiya etilishi maqsadga muvofiq.

Kalit so‘zlar: Rentgenoskopiya, Rentgenografiya, Fluorografiya, Bronxografiya, Bronkoskopiya, Torakoskopiya, O‘pka funktsiyasi testi o‘pka ventilyatsiyasi, Laboratoriya usullari (balg‘amni tekshirish).

- O‘pka kasalliklari juda keng tarqalgan. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, surunkali kasalliklarning yarmidan ko‘pi o‘pka va bronxlarda uchraydi. Nafas olish tizimining eng keng tarqalgan patologiyalari orasida: zotiljam; o‘pka saratoni; KOAH (surunkali obstruktiv o‘pka kasalligi), sil kasalligi, astma, bronxit.

Ulardan nafaqat chekuvchilar va ekologik jihatdan noqulay hududlar aholisi azoblanadi. Hech kim o‘pkada yallig‘lanish va neoplazmalardan immunitetga ega emas va bu jarayonlar juda xavfli bo‘lishi mumkin. Shuning uchun shifokorlar profilaktika chorasi sifatida muntazam ravishda o‘pka tekshiruvini tavsiya qilinadi

O'pka va nafas yo'llarini o'rganish usullari. Bugungi kunda o'pkalarni tekshirish va kasalliklar va patologiyalarni aniqlash uchun juda ko'p turli xil usullar qo'llaniladi

- Rentgenoskopiya. Bu o'pkani tekshirishning eng keng tarqalgan usuli bo'lib, o'pka to'qimalarining tuzilishidagi o'zgarishlarni ko'rish, siqilish o'choqlari yoki ichi bo'sh joylarni topish, plevra bo'shlig'ida suyuqlik yoki havo mavjudligini aniqlash imkonini beradi. Rasm rentgen apparati yordamida yaratiladi va ekranda ko'rsatiladi.

- Rentgenografiya. Ushbu tekshiruv davomida tasvir rentgen apparati yordamida ham yaratiladi, lekin u plyonkaga o'rnatiladi va monitorda ko'rsatilmaydi. Radiografiya o'pkaning diagnostikasi uchun juda aniq va informatsion usul bo'lib, o'z vaqtida hatto eng kichik o'zgarishlarni ham ko'rish imkonini beradi.

- Fluorografiya. U printsiptial jihatdan rentgenografiyaga o'xshaydi, lekin tasvir kichik formatli plyonkada chop etiladi yoki monitorda ko'rsatiladi. Raqamli fluorografiya odamlarga kamroq radiatsiya ta'siriga ega, ammo tasvir sifati o'pka rentgenografiyasiga qaraganda biroz yomonroq.

- Bronxografiya. Ushbu turdagi rentgenografiya lokal behushlik ostida amalga oshiriladi va bronxlar holatini tashxislash uchun ishlatiladi. X-nurlarini o'tkazmaydigan bronxning lumenine kontrast agent AOK qilinadi.

- Bronkoskopiya. Bu usul traxeya va bronxlarning shilliq qavatini tekshirish uchun ishlatiladi. U maxsus qurilma - bronkoskop tomonidan ishlab chiqariladi, unga biopsiya yoki begona jismlarni olib tashlash va poliplarni olib tashlash, miniatyura kamerasi va boshqa asboblarni uchun maxsus forsepslar biriktiriladi. Bemorni noqulaylikdan himoya qilish uchun manipulyatsiya lokal behushlik ostida amalga oshiriladi. Bronkoskop og'iz orqali traxeyaga kiritiladi.

- Torakoskopiya. Maxsus vosita - torakoskop yordamida amalga oshiriladigan plevra bo'shlig'ining endoskopik tekshiruvi. Ko'krak qafasidagi kichik ponksiyon orqali umumiy behushlik ostida o'pkaga AOK qilinadi. Ko'p jihatdan, harakat tamoyili bronkoskopiya o'xshaydi.

O'pka funktsiyasi testi. O'pka ventilyatsiyasi. Bu usul o'pkaning nafas olish hajmi nima ekanligini aniqlashga va nafas olish etishmovchiligi darajasini aniqlashga imkon beradi. Plevral ponksiyon. O'pkaning ushbu tekshiruvi paytida plevra bo'shlig'ining tarkibi kichik ponksiyon orqali tahlil qilish uchun olinadi. Manipulyatsiya lokal behushlik ostida amalga oshiriladi. Plevral ponksiyonning asosiy ko'rsatkichlari plevrit, o'smalar va o'pkada suyuqlik va havoning patologik to'planishi hisoblanadi. Laboratoriya usullari (balg'amni tekshirish) Balg'am ikki usulda tekshiriladi: mikroskopik va bakterioskopik. Birinchisi, parazitlarni, shilimshiqlarni, bakteriyalarni, turli xil shakllanishlarni aniqlashga va qo'shimcha ravishda sil kasalligini aniqlashga imkon beradi. Bakterioskopik usul turli xil o'pka infeksiyalarining qo'zg'atuvchilarini ochib beradi.

Xulosa. Har yili dunyoda 17 million odamda pnevmoniya aniqlanadi. O'pka kasalliklari sababli o'lim darajasi juda yuqori bo'lib 8-9% ni tashkil etadi. 2017-yilda besh yoshgacha bo'lgan 808 694 bola pnevmoniyadan vafot etgan. Bu raqamlardan ko'rinib turibdiki pnevmoniya kasalliklarini to'g'ri davolash bilan birgalikda shifokor ko'ruviga vaqtida borish, tibbiy tahlillarni o'tkazish va tog'ri davo choralarini belgilash inson hayotini saqlab qolish uchun birinchi yordam bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aliyev N., Muhammadjonov S. THE ROLE OF MATHEMATICS EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF MEDICAL WORKERS. THE IMPORTANCE OF MATHEMATICS FOR A HEALTH WORKER. MATHEMATICAL METHODS AND STATISTICS IN MEDICINE //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 39-42.

2. Nurillo N. A., Muhammadjonov S., Tojimatova L. THE ROLE OF MATHEMATICS EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF MEDICAL PERSONNEL. THE IMPORTANCE OF MATHEMATICS FOR THE HEALTH WORKER //International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research. – 2023. – Т. 3. – №. 6. – С. 54-56.

3. Melibayeva, F. M., Aliyev, N. A., & Muhammadjonov, S. G. o'g'li. (2023). SHEKISH BILAN BOG'LIQ O'PKA KASALIKLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(16), 719–723

4. AN Abdiqayumovich, M Sarvarbek Gayratjon o'gli. ZAMONAVIY DIAGNOSTIKANING ROLI. ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA USULLARI. Лучшие интеллектуальные исследования 10 (6), 177-180.

5. N.Madrahimova. Scientific bases of methods for studying anthropometry of the eye bowl. Science and Innovation, Volume 1, Issue 8, pp. 1001-1006, 2022.

6. 7-18 ёшли болаларнинг кўз косаси антропометриясини ўрганиш. Ю.Н.Нишонov., А.Р.Абдулхакимов., Н.Р.Мадрахимова. Scientific impulse 1(5), 910-913, 2022

7. Madraximova N.R. (2023). INTERCORRELATION OF THE SIZE OF THE EYE SLIT AND THE ANTHROPOMETRIC PARAMETERS OF THE ORGANISM. World Bulletin of Public Health, 29, 27-29

8. Odilov, X., Mirzajonova, S., & Rustamov, A. (2023). ATEROSKLEROZ TIBBIYOTDAGI DOLZARB MUAMMO VA UNGA AMALIY TAVSIYALAR. Engineering Problems and Innovations

9. Одилов, Х., Эминов, Р., & Одилов, Ж. (2023). БОЛАЛАРДА БУЙРАКЛАР ИККИ ТОМОНЛАМА СИЙДИК ТОШ КАСАЛЛИГИ ДАВОЛАШ ТАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Engineering Problems and Innovations

O‘ZBEKISTONDA KICHIK VA O‘RTA BIZNESNI RIVOJLANTIRISH UCHUN YARATILAYOTGAN YANGI IMKONIYATLAR

Bayzakova Dilbar Fayziyevna

Jizzax politexnika instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar orqali iqtisodiyotning barqaror o‘sishi, kichik va o‘rta biznesning o‘rni, mamlakatimizda uni rivojlantirish uchun yaratilayotgan yangi imkoniyatlar va davlat tomonidan qo‘llab quvvatlanishi bayon etilgan

Kalit so‘zlar: *Tadbirkorlik, kichik biznes, o‘rta biznes, tadbirkorlik, iqtisodiy islohotlar, oilaviy tadbirkorlik, makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar, aholi bandligi.*

НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ СОЗДАННЫЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В УЗБЕКИСТАНЕ

Байзакова Дильбар Файзиевна

Джизакский политехнический институт

АННОТАЦИЯ:

В данной статье рассматриваются стабильный рост экономики, экономические реформы, роль и место малого и среднего бизнеса, новые возможности, созданные для развития малого и среднего бизнеса в Узбекистане, поддержка малого и среднего бизнеса государством.

Ключевые слова: *предпринимательство, малый бизнес, средний бизнес, экономические реформы, семейное предпринимательство, макроэкономические показатели, занятость населения.*

NEW OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UZBEKISTAN

Bayzakova Dilbar Fayziyevna

Polytechnical Institute

ABSTRACT

This article describes the sustainable of the economy through economic reforms in Uzbekistan, the role of small and medium-sized business, new opportunities created for its development in our country, and state support.

Key words: *Entrepreneurship, small business, medium business, economic reforms, family business, macroeconomic indicators, population employment.*

O‘zbekistonda kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun keng qamrovli ekotizim yaratildi. Prezident Sh. Mirziyoyevning so‘zlariga ko‘ra, bankning faoliyati ham, ishlash usullari ham, jumladan, moliyalashtirish mexanizmlari ham jiddiy o‘zgarishlarga uchraydi. Xususan, har bir hududdagi bank huzurida kichik biznes markazi tashkil etiladi. Mazkur markazlar tadbirkorlar tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan biznes loyihalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.¹ Ular yangi loyihalarni amalga oshirishga intilayotgan tadbirkorlarni mustaqil ravishda o‘qitish, zarur mutaxassislarni jalb etish, buxgalteriya hisobi, soliq, audit, marketing, yuridik va boshqa maslahat xizmatlarini taklif etadi. Markazlar yangi korxonalariga zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtirish, xodimlarning malakasini oshirish, mahsulotlarini samarali yo‘lga qo‘yishda yordam beradi. Prezident o‘z nutqida yuqorida aytilgan jamg‘armalarga mustaqil ravishda investitsiyalarni jalb qilish huquqi berilganini ta’kidladi. Ushbu jamg‘armalar kelgusi yilda o‘rta biznes uchun qo‘shimcha 1 milliard dollar sarmoya jalb etishni maqsad qilgan. Eksportni kengaytirishning muhim imkoniyatlaridan biri O‘zbekistonga nufuzli xorijiy brendlarni jalb qilishdir.

Mahalliy korxonalariga sarmoya kiritish va buyurtma berishni osonlashtirish uchun ularni tashvishga soladigan uchta muhim masala hal qilinadi: ishlab chiqarish uchun xalqaro standartlar, ekologik va sertifikatlashtirish talablari amalga oshiriladi. So‘nggi yillarda iqtisodiyotimiz poydevori bo‘lmish kichik biznes, oilaviy va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish ishlariga alohida e‘tibor berilmoqda. Xususan, ushbu kategoriyadagi tashkilotlarga bir qator imtiyozlar, soliq preferensiyalari va yengilliklar berilmoqda.

Shu maqsadlarda 2023 yilning 14 sentyabr kuni ham O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi.

Qarorga asosan, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, “Biznesni rivojlantirish banki” tomonidan “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” kompleks dasturi amalga oshiriladi.

Mazkur dastur doirasida kichik biznes vakillari moliyaviy va tadbirkorlik savodxonligiga o‘qitilib ularga bir qator moliyaviy qo‘llab-quvvatlash choralari beriladi. Jumladan:

- 100 million so‘mgacha garovsiz kreditlar;
- 150 million so‘mgacha garov talabi 50%ga pasaytirilgan kreditlar;
- 18 foiz stavkada 7 yilgacha (aylanma mablag‘ uchun 3 yilgacha) muddatga 1,5 mlrd so‘mgacha kredit va lizing;

¹ O‘zbekiston Respublikasi. Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023 yil 18 avgustda tadbirkorlar bilan o‘tkazgan Ochiq Muloqoti.

- qiymati 1,5 mlrd so‘mgacha bo‘lgan asosiy vositalar 7 yilgacha muddatli to‘lov asosida qarz berish;
- kichik biznes markazlariga 1 mlrd so‘mgacha bo‘lgan loyihalarga bo‘sh turgan davlat mulki ob‘ektlari, yer maydonlari va asbob-uskunalar bilan 20 foizgacha ulushdor bo‘lib kirish huquqi berildi;
- innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish, startap loyihalariga davlat ilmiy dasturlari doirasida 2 mlrd so‘mgacha grant ajratish.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentimi Sh.Mirziyoyevning 2023 yil 18 avgustdagi tadbirkorlar bilan ochiq muloqotida kichik biznesni yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan qator taklif va tashabbuslar ilgari surilgan edi.

Mazkur muloqotda belgilangan vazifalarni o‘zida jamlagan va tadbirkorlik muhitini yaxshilashga oid yaqin va uzoq istiqboldagi maqsadlarni aks ettiruvchi muhim hujjatlar qabul qilindi. Binobarin, davlatimiz rahbarining joriy yil 14 sentyabrdagi “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori biznes sohasi rivoji uchun yangi imkoniyatlarni yaratdi.

Qarorga asosan kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha “uzluksiz xizmatlar zanjiri”ni yaratish maqsadida “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” kompleks dasturini amalga oshirish belgilandi.

Mamlakatimizda “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Prezident qarori (PQ-306 son,14.09.2023 y) qabul qilindi va shu qarorga ko‘ra, 2023 yil 1 oktyabrdan “Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash” kompleks dasturi amalga oshiriladi.¹

Dasturni 2023-2026 yillarda amalga oshirish uchun davlat mablag‘lari hisobidan 6 trillion so‘m va xalqaro moliya institutlarining 1,2 milliard AQSH dollari miqdoridagi mablag‘lari yo‘naltirilishi ko‘zda tutilmoqda.

Xususan, “Biznesni rivojlantirish banki” ATB ta‘sischiligida “Kichik biznesni rivojlantirish jamg‘armasi” va Jamg‘arma tarkibida hududlarda 14 ta “Kichik biznesga ko‘maklashish hududiy markazlari” tashkil etilgani qayd etildi.

Ushbu markazlar orqali kichik biznes loyihalarini tanlash, tashabbuskorlarni o‘qitish, moliyalashtirish, axborot bilan ta‘minlash, biznes rejalar va texnik iqtisodiy asoslarni ishlab chiqish, bozor topish bilan bog‘liq kompleks xizmatlar ko‘rsatiladi. Moliyaviy qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishida tadbirkorlik faoliyatini yo‘lga qo‘yish yoki kengaytirish uchun 2 yilgacha imtiyozli davr bilan 7 yilgacha muddatga hamda aylanma mablag‘lar uchun revolver tarzda 3 yilgacha muddatga yillik Markaziy bank asosiy stavkasidan 4 foizlik punkt yuqori stavkada 1,5 milliard so‘mgacha kreditlar ajratiladi.²

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.PQ-306 son,14.09.2023.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va

Shu bilan birga, asosiy vositalarni sotib olish uchun lizing berish vazifalari belgilangan bo‘lib, bunda 100 million so‘mgacha kreditlarni garovsiz, 150 million so‘mgacha kreditlarni garov talabi 50 foizgacha pasaytirilgan holda ajratish amaliyoti tatbiq etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023 yil 15 noyabrdagi “Aholini kichik va o‘rta biznesga keng jalb qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq, 2024-2026 yillarda bank bo‘yicha kichik tadbirkorlik sub’ektlariga ajratiladigan kreditlar qoldig‘ini 1,7 baravarga oshirish orqali kredit portfelidagi ulushini 28 foizdan 43 foizga yetkazish, 150 mingta kichik tadbirkorlik subyekti faoliyatini yo‘lga qo‘yish va kengaytirish, kichik biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun xalqaro moliya institutlari va xorijiy hukumat moliya tashkilotlaridan jami 800 million AQSH dollarigacha miqdorda resurslar jalb qilish, 300 million AQSH dollari miqdorida obligatsiya (evrobond)larni xalqaro kapital bozorlarida muomalaga chiqarish vazifalari belgilangan¹.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Aholini kichik va o‘rta biznesga keng jalb qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.PQ-366-son.15.11.2023.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.PQ-306 son,14.09.2023.

3.O‘zbekiston Respublikasi. Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023 yil 18 avgustda tadbirkorlar bilan o‘tkazgan Ochiq Muloqoti.Xalq so‘zi gazetasi,2023 yil,19

4. Bayzakova D.F. Small business as the Main Driver of Economic Development. International journal on economics, finance and sustainable development. Vol. 5 No. 4 | April 2023.Indoneziya

5. Bayzakova D.F. O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish masalalari. Educational Research in Universal Sciences ISSN: 2181-3515 VOLUME 2 | SPECIAL ISSUE 3 | 2023.

institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.PQ-306 son,14.09.2023.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Aholini kichik va o‘rta biznesga keng jalb qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.PQ-366-son.15.11.2023.

O‘ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK KO‘NIKMALARI VA MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Bayzakova Dilbar Fayziyevna

Jizzax politexnika instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Markaziy Osiyoda bitiruvchilarning ishlashi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali OTM talabalari uchun innovatsion yondashuvlar, tadbirkorlik ko‘nikmalari va munosabatlarini rivojlantirish – TRIGGER loyihasi doirasida amalga oshirilayotgan ishlar, O‘zbekistonda tadbirkorlik ko‘nikmalari va munosabatlarini rivojlantirish masalalari yoritib berilgan

***Kalit so‘zlar:** TRIGGER, tadbirkorlik, bandlik, iqtisodiy faollik innovatsion yondashuvlar, ko‘nikmalar.*

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ И ОТНОШЕНИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Байзакова Дильбар Файзиевна

Джизакский политехнический институт

АННОТАЦИЯ:

В данной статье рассматриваются инновационные подходы, развития предпринимательских навыков у выпускников высших учебных заведений путем создания благоприятных условий для работы в Центральной Азии, в работе, проводимых в рамках проекта TRIGGER, изложенных в вопросах развития предпринимательских навыков и предпринимательских отношений в Узбекистане.

***Ключевые слова:** TRIGGER, предпринимательство, занятость, навыки экономическая деятельность, инновационные подходы.*

ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL SKILLS AND RELATIONSHIPS IN UZBEKISTAN

Bayzakova Dilbar Fayziyevna

Jizzakh Polytechnical Institute

ABSTRACT

This article discusses innovative approaches to develop (developing) entrepreneurial skills among graduates of higher education institutions by creating favorable conditions working in Central Asia, in the work carried out within the TRIGGER project, outlined in the development of entrepreneurial skills and entrepreneurial relations in Uzbekistan.

Tadbirkorlikni rivojlantirishning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiy o‘rinishining qo‘shimcha manbai sifatida ijtimoiy muammolarni bartaraf etishda katta rol o‘ynaydi, bandlik muammolarini hal etish, milliy boylikni o‘stirish va millatning farovonligi uchun xizmat qiladi. Iqtisodiy faollik va mustaqillikning muhim shakli bo‘lmish tadbirkorlik respublikamizda bandlikning aniq shaklini va yangi ish joylarini barpo etish yo‘lida eng rivojlangan davlatlar tomonidan qo‘llab-quvvatlanib kelinmoqda.

Tadbirkorlik jamiyatda ijtimoiy va iqtisodiy sohalaridagi mavjud muammolarni hal qilishda va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida katta rol o‘ynaydi.

U ishlab chiqarish, ish bajarish, xizmat ko‘rsatish sohalarida yangi ish o‘rinlari yaratib, aholini ish bilan ta‘minlash va ishsizlikni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Barcha mamlakatlar singari O‘zbekistonda ham har yili yaratilayotgan yangi ish o‘rinlarining yarmidan ortig‘i kichik va xususiy tadbirkorlikka to‘g‘ri keladi. Demak, tadbirkorlik aholining ish bilan bandligi, mehnat va iqtisodiy faolligining o‘rinishi va buning natijasida uning daromadlarining oshishiga katta hissa qo‘shadi. Bu jarayonning ikki oqibatini e‘tiborga olish lozim: bir tomondan, aholining moddiy va ma‘naviy ehtiyojlarining o‘rinishi, kengayishi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, ularni to‘laroq qondirish imkoniyatlarining yaratilishidir. Bu pirovard natijada aholi hayotini yaxshilash, turmush darajasini ko‘tarish, farovonligini oshirishni ta‘minlaydi. Tadbirkorlikning rivojlanishi bilan uning mazkur sohadagi roli ortib boradi.

Ushbu maqolani biz Markaziy Osiyoda bitiruvchilarning ishlashi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali OTM talabalari uchun innovatsion yondashuvlar, tadbirkorlik ko‘nikmalari va munosabatlarini rivojlantirish – TRIGGER loyihasi doirasida yoshlarda tadbirkorlik ko‘nikmalari rivojlantirish masalalariga bag‘ishladik.

O‘z ishini boshlashga qaror qilish, bu katta qadam va u insonning butun hayotini o‘zgartirib yuborishi mumkin. Bu qarorni qabul qilish tirishqoqlik bilan ko‘p mehnat qilishni talab qiladi, shu bilan birga qoniqish hissini hosil qiladi va u foyda keltirishi mumkin. Bo‘lajak tadbirkor ishni boshqarish, faoliyatning muvaffaqiyati uchun ma‘sul ekanligi bilan birga u eng asosiy shaxs hisoblanadi.

Tadbirkor – bu ishlab chiqarish va tijoratning barcha zarur omillaridan boylik yaratish uchun foydalanadigan odamdir. Zarur omillar jamlamasidan boylik yaratish uchun shaxsda qobiliyat va ko‘nikmalar bilan birga mas‘uliyat ham shakllangan bo‘lishi kerak. Ichki va tashqi omillar ta‘sirini qabul qilishga tayyor bo‘lish, bunday mas‘uliyatni yanada kuchaytiradi, shuningdek, to‘liq erkinlikni ham nazarda tutadi.

Raqobat sharoitida mijozlar e‘tiborini qozonish, bozorda o‘zining muayyan o‘rnini topish umumiy bo‘lgan asosiy maqsaddir.

Foyda olish. Tadbirkorning muvaffaqiyati foyda olish bilan o‘lchanadi. Foyda – ishning unumini ta‘minlovchi asosiy manba hisoblanadi. Foyda olish har bir tadbirkor uchun asosiy maqsaddir.

Istiqbol. Foydani to'g'ri taqsimlab, tadbirkor istiqbol haqida o'ylashi lozim. Yangi texnika, texnologiyalarni ishga joriy qilishga foydaning ko'p qismini sarflash ma'lum vaqtdan keyin katta foyda keltirishi mumkin, shubday ekan, istiqbol ham umumiy bo'lgan asosiy maqsad hisoblanadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, boshlangan ishning muvaffaqiyati shaxsiy qobiliyatlar, ahvol, bilim, ko'nikma va tajriba bilan bevosita bog'liqdir. Kishida ishbilarmonlik qobiliyati va ko'nikmalari qancha ko'p bo'lsa, ishning muvaffaqiyatli bo'lishi ehtimoli shuncha katta bo'ladi. Qobiliyat va ko'nikmalarning o'ziga xos tomonlari faoliyatning qaysi turi bilan shug'ullanishga qarab bir-biridan farq qiladi. Qobiliyat va ko'nikmalar mavjudligi ayon, lekin qaysidir ko'nikmalar etishmayotgan bo'lsa, mashg'ulotlar yordamida ularni o'zlashtirish mumkin. Shuningdek, tanlangan ish uchun talab etiladigan bilim va ko'nikmalarning o'rnini to'ldirish uchun ularga ega bo'lgan kishilarni yollash yoki shu maqsadlarda maslahatchilardan foydalanish mumkin.

Ko'nikmalar. O'z ishini boshlashdan oldin, bo'lajak tadbirkor lozim bo'lgan qobiliyat va ko'nikmalarga ega yoki ega emasligini tahlil etib ko'rishi kerak. Ishni olib borishda u kuchli yoki zaif tomon ekanligi nuqtai nazaridan kelib chiqib, har bir keyingi qobiliyat va ko'nikma to'g'risida o'ylab ko'rishi maqsadga muvofiq.

Texnik ko'nikmalar. Mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat turlarini taqdim eta bilish kerak bo'lgan amaliy qobiliyat, texnik ko'nikma sirasiga kiradi. Masalan, agar tadbirkor kiyim tikish bilan shug'ullanmoqchi bo'lsa, u avvalo bichish va tikishni bilishi kerak. Mashinalarni ta'mirlash ustaxonasini ochish uchun ularning qismlarini sozlashni bilishi lozim bo'ladi. Agar tadbirkorda ushbu ko'nikmalar bo'lmasa, texnik ko'nikmalari manfiy baholanadi.

Biznesni boshqarish ko'nikmalari. Ular ishni samarali olib borishning asosiy amaliy ko'nikmalari hisoblanadi. Albatta, bozorni o'rganish muhim, lekin, biznesni boshqarishning boshqa sohalari ishning muvaffaqiyati uchun hayotiy zaruratdir. Masalan, chiqimlar hajmini aniqlash va hisob-kitob ishlarini olib borish.

Faoliyat sohasini bilish. Ba'zi bir faoliyat sohalari uchun kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lish shart bo'lsa, boshqalari uchun u asosiy omil hisoblanmaydi. Shunga qaramasdan, bilimga ega bo'lish tadbirkorga hamisha yordam beradi. Bozorni, raqobatchilarni, raqobat muhitini, xom-ashyo va boshqa vositalarni yetkazib beruvchilarni bilish xatoga yo'l qo'ymaslikka olib keladi.

Shaxsiy tavsiflar ham biznesda muvaffaqiyatga erishishda asosiy omil bo'la oladi va bular quyidagilardan iborat:

Tavakkal qilib bilish qobiliyati. Mutlaqo xavfsiz tadbirkorlik g'oyalari bo'lmaydi. Boshlangan ishda muvaffaqiyatsizlikka uchrash xavfi hamisha mavjud. Biroq, tadbirkor tavakkal qilishga doimo tayyor bo'lishiga qaramasdan, o'ylab, aql

bilan tavakkal qilish kerak bo'ladi.

Qarorlar qabul qilish. O'z ishini boshqarish bilan bog'liq faoliyati mobaynida tadbirkor muhim qarorlar qabul qilish zarurati bilan to'qnashadi. Masalalarni hal etish vakolatini boshqa kishilarga berishi, shu bilan birga ularni qabul qilmasligi ham mumkin. Tadbirkor uchun jiddiy oqibatlarga olib keladigan qarorlarni qabul qila bilish qobiliyatiga ega bo'lish juda muhimdir.

Oiladagi vaziyat. Boshlangan ish tadbirkorning ko'p vaqtini oladi. Bunday vaziyatda, u oilani qo'llab-quvvatlashi katta ahamiyatga ega. Oila a'zolari ish boshlash borasidagi rejasiga rozi bo'lishlari kerak. Ular boshlangan ishda ishtirok etishlari va yordam berishlari lozim. Oila tomonidan qo'llab-quvvatlash ijobiy holdir. Agar tadbirkorni oilasi qo'llab-quvvatlamasa, bu – ish muvaffaqiyati uchun salbiy holdir.

Moddiy ahvol. Agar ishni boshlash va uni davom ettirish uchun o'z mablag'i mavjud bo'lib, muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda ham bu hodisa moliyaviy ahvol uchun fojiga aylanmasa, bu – ijobiy hol. Agar shaxsiy sarmoya bo'lmasa va tadbirkor tamomila ishining muvaffaqiyatiga qaram bo'lsa, bu hol ish muvaffaqiyati uchun salbiy hol hisoblanadi.

Ko'pchilik tadbirkorlar o'z ishlarini olib borishlari uchun lozim bo'lgan yoki yetarli ko'nikmalarga ega emaslar. Biroq ko'nikmalarga ega bo'lish, mavjud bilimlarni, shaxsiy sifatlarni kengaytirish mumkin. Zaif tomonlar ustida ishlab, ularni kuchli tomonga aylantirishi mumkin. Quyida tadbirkorlik ko'nikmalari va sifatlarini oshirish borasidagi bir qancha tavsiyalar keltiriladi.

Boshqalardan yordam olish. Imkoniyat mavjud bo'lganda, moddiy va nomoddiy ko'makdan samarali foydalanish. Tajribali hamkor tanlash.

Muvaffaqiyatga erishayotgan tadbirkorlar faoliyatini o'rganish. Ularning faoliyati va muvaffaqiyatiga nima sabab bo'layotganligi to'g'risida tahlil o'tkazish va amaliyotda sinab ko'rish masalasi.

Ishga va mijozga sadoqatli bo'lish. Ishni boshqa barcha narsadan ustun qo'yishga tayyor bo'lish. Mijozlarning istaklarini e'tiborga olish, sifatli tovar yoki sifatli xizmat taqdim etish va o'z mijozlariga sidqidildan xizmat qilish lozim.

Do'stona munosabat. Erishilgan hamkorlikni do'stona munosabatda olib borish. Doim ishonchni oqlash, hamkor oldida e'tiborda qolishga harakat qilish. Muomala madaniyati bo'lishi kerak.

O'quv kurslarida qatnashish. Olib borayotgan faoliyatga ko'ra muammolar mavjud bo'lgan sohalar bo'yicha o'quv kurslarida ishtirok etish.

Kitoblar mutolaa qilish. Bilim va ko'nikmalarni takomillashtirish zarurati bo'lganda muammolar bo'yicha kitoblarni tanlash. Faoliyatga oid o'quv qo'llanmalardan doimiy foydalanish.

O'z faoliyatini boshlashdan oldin kerakli bo'lgan axborotni yig'ish va reja tuzish lozim. Bu ishlarni amalga oshirishdan maqsad biznes daromadli bo'lishi yoki

bo'lmashligi va bu ish tavakkal qilishga arziydimi-yo'qmi aniqlashdir. Chuqur o'ylab ko'rmasdan rejalashtirish va ishni ochishga puxta tayyorgarlik ko'rmaslik ish boshlayotgan biznesmenlar orasidagi muvaffaqiyatsizliklarning asosiy sababidir

Tadbirkorlarning ma'lum qismi oyoqqa turib, yanada rivojlanishi oqibatida ular mulkdorlar sinfiga aylanadilar. Bu esa jamiyatda yangicha fikrlaydigan, harakat qiladigan yangi avlod-tadbirkorlar, mulkdorlar tabaqasining shakllanishiga olib keladi. Bunday shaxslar davlatning ijtimoiy tayanchi va iqtisodiy taraqqiyot manbai hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini mustahkamlash, har tomonlama rivojlantirib borish, iqtisodiyotni xususan bozor munosabatiga o'tishni tezlashtiruvchi eng asosiy yo'llardan biri bu kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish hisoblanadi. Shuning uchun ham tadbirkorlikni rivojlantirishga, uni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, xususiy tadbirkorlikda tashabbus ko'rsatish, uni rag'batlantirishga bag'ishlangan bir qancha qonun, farmon va qarorlar qabul qilindi.

Mamlakatimizda kichik biznesni va xususiy tadbirkorlikni yanada barqaror qilish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish, tadbirkorlik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to'g'risida" 2019-yil 13-avgustdagi PF-5780-son Farmoni va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va sanoat vazirligi huzuridagi Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida" 2019-yil 13-avgustdagi PQ-4417-son qarorlari va boshqa bir qancha hujjatlar qabul qilingan.

O'zbekistonda ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini barpo etishning asosiy maqsadlaridan biri mamlakatda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik shakllarini ustuvor rivojlantirishdan iborat. Bu maqsadni amalga oshirish uchun iqtisodiy islohotlar o'tkazildi, uning rolini oshirish uchun yirik institutsional asoslar yaratildi. Tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish va uni kafolatlovchi huquqiy-me'yoriy hujjatlar, tadbirkorlarga ko'maklashuvchi nodavlat tashkilotlar, korxonalar shular jumlasiga kiradi.

O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalari majmuini tashkil etish muvaffaqiyatli bormoqda. Kichik biznes faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalar davlatga bog'liq bo'lmagan holda, ya'ni katta kapital mablag'larsiz o'zlari ish joylarini joriy etishlari, vaqtinchalik mavjud bo'lgan tovarlar tanqisligini kamaytirishlari va hattoki, bu tanqislikni butunlay yo'qotishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “Aholini kichik va o‘rta biznesga keng jalb qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.PQ-366-son.15.11.2023.
2. G‘ulomov S.S. Tadbirkorlik va kichik biznes. –T.: TDAU, 1998.
3. Rasulov M. Bozor iqtisodiyoti asoslari: Darslik. –T.: O‘zbekiston, 1999.
- 4.Gafurov U.V. Kichik biznesni davlat tomonidan tartibga solishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish: iqt. fan. dok. diss. –T.: 2017.
- 5.Bayzakova D.F. O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish masalalari. Educational Research in Universal Sciences VOLUME 2 | SPECIAL ISSUE 3 | 2023..
- 6.Bayzakova D.F. Small business as the Main Driver of Economic Development. International journal on economics, finance and sustainable development. Vol. 5 No. 4 | April 2023.Indoneziya

UDK:69.003.

РАЗРАБОТКА ПРОЦЕССА ОРГАНИЗАЦИИ СТРОИТЕЛЬСТВА

Сиддиков Муминжон Юнусович

доцент кафедры “Экономика и менеджмент”

Джизакский политехнический институт

***Аннотация:** На сегодняшний день одной из ключевых проблем, связанных с реализацией инвестиционно-строительных проектов, является срыв сроков ввода в эксплуатацию объектов строительства, что влечет за собой удорожание итоговой стоимости реализации проекта и, как правило, ухудшает качество строительства. Процесс организации строительного производства – это разносторонняя и многоаспектная деятельность, поэтому для решения проблем организационного характера требуется такой подход к управлению, который позволит охватить все сферы деятельности хозяйствующего субъекта строительной отрасли,*

***Ключевые слова:** виды потерь в строительстве; организация строительного производства; нормативное обеспечение производственно-строительной деятельности; подходы к менеджменту хозяйствующих субъектов строительной отрасли; планирование строительной деятельности.*

***Annotation:** To date, one of the key problems associated with the implementation of investment and construction projects is the breakdown of the commissioning of construction projects, which entails a rise in the total cost of the project and, as a rule, worsens the quality of construction. The process of organizing construction production is a versatile and multi-assembled activity, therefore, to solve problems of organizational nature, such an approach to management is required, which will allow to cover all areas of activity of an economic entity of the construction industry,*

***Key words:** organization of construction production; normative support of production activities; approaches to the management of business entities of the construction industry; planning of construction activities.*

Под председательством Президента Шавката Мирзиёева 16 января он рассказал о приоритетных задачах по обеспечению макроэкономической стабильности и экономического развития в 2024 году: что численность постоянного населения Узбекистана на 1 января 2024 года составила 36 миллионов 799,8 тысяч человек. Общий прирост постоянного населения за год составил 774,9 тысячи человек, то есть по сравнению с началом 2022 года оно возросло на 2,2%, и в результате наших масштабных и эффективных реформ ВВП Узбекистана за 2023 год достиг 1,07 квадриллиона сумов, В долларом выражении по среднему курсу (11741 сум) в прошлом году номинальный ВВП составил 90,8 млрд долларов, что на \$10,4 млрд больше по сравнению с 2022 годом. В этом году в нашу экономику поступили прямые иностранные инвестиции в размере объем прямых иностранных инвестиций (ПИИ) в экономику Узбекистана в 2023 году достиг \$7,2 млрд, что в два раза больше, чем в 2022 году. В 2023 году объемы строительства жилья увеличатся в 1,5 раза, количество домов будет доведено до 90 тысяч. «О мерах по качественной и своевременной реализации Стратегии „Узбекистан-2030“ в 2023 году» предусмотрено создание за счёт средств госбюджета 250 тысяч ученических мест: в 2023 году — 100 тысяч, в 2024 году — 150 тысяч,

В современных условиях ограниченности финансовых ресурсов предприятий и ужесточения конкуренции, предприятиям строительной отрасли для обеспечения запланированного уровня своей рентабельности необходимо выполнять строительные работы по сооружению или реконструкции объектов качественно и в заданные сроки. Профессионализм, качество и соблюдение сроков строительства считаются основными характеристиками деловой репутации хозяйствующих субъектов данной отрасли, ухудшение хотя бы одного из этих показателей влечет за собой финансовые потери для всех участников строительного процесса

Развитие строительной отрасли требует решения таких проблем, как снижение себестоимости продукции, повышение ее качества, замена устаревших технологий и оборудования, снижение энергоемкости, регулярное нарушение сроков поставок товарно-материальных ценностей, нехватка квалифицированного персонала. Организация строительной деятельности по своему содержанию является весьма разносторонней и многоаспектной. Решаемые менеджерами задачи в процессе организации строительного производства, как правило, относятся сразу к нескольким областям деятельности: инженерной, управленческой, информационной и экономической. Поэтому разработка инновационных подходов к данному процессу является одной из самых актуальных задач в строительной отрасли. Создание таких

подходов можно охарактеризовать как междисциплинарную задачу, в которой неразрывно взаимосвязаны элементы знаний, опыт их применения, а также практические умения из разных областей строительной деятельности.

Строительная продукция стационарна, а рабочие участки движутся, сменяя друг друга по мере выполнения отдельных видов или этапов работ; при длительном сроке выпуска продукции те или иные детали реализации проекта могут изменяться, а его характеристики – уточняться (изменяться) в процессе реализации проекта. Четко определить последовательность задач тоже проблематично, из чего следует частичное распределение ресурсов и требование общих профессиональных компетенций для множества позиций.

Стратегия совершенствования направлена на быстрое обучение на этапе планирования и в процессе строительно-монтажных работ. Кроме того, в современном строительном производстве происходит нивелирование специфики за счет стандартизации, модульной координации при возрастании роли подрядчиков; количество взаимосвязей между организациями-участниками строительного процесса сокращается при переходе к долгосрочным объединениям, за счет привлечения специализированных и многофункциональных бригад минимизируется сложность производства.

В основе его концепции лежит оптимизация всех производственных процессов путем их ранжирования по основному признаку – выделение процессов, добавляющих ценности конечной продукции, и выявление процессов, не приносящих добавленной ценности готовой продукции или снижающих ее. Определяют до семи основных видов потерь, возникающих в результате этих процессов и снижающих ценность продукции:

Потери, ведущие к перепроизводству.

Потери, созданные в результате простоя или ожидания.

Потери, возникающие в результате избыточной транспортировки материалов.

Потери, вызванные излишней обработкой.

Потери, возникающие в результате избытка запасов.

Потери времени, созданные ненужными передвижениями рабочих при выполнении технологического процесса.

Потери, проявившиеся в результате возникновения дефектов и необходимости их исправления

Несвоевременная передача заказчиком денежных средств за выполненные строительно-монтажные работы.

Выделяют также девятую группу потерь, обусловленных игнорированием человеческого фактора

На заключительном этапе процесса управления потоками разрабатываются инструкции для персонала, которому должны быть доступны инструменты логистики, применяющиеся на соответствующих стадиях строительства: проектная документация и анализ технологических альтернатив; планы выполнения работ, потребности в материалах, загрузки технических средств, планы работ персонала и подрядчиков; в сфере материально-технического снабжения – данные о специфике материалов, план поставок материальных ресурсов на участки, план загрузки техники, регламент на заказ техники и регламент оценки и учета материальных потерь; в процессе выполнения работ – план их выполнения по объектам, отчетность по производительности персонала и использованию техники, правила техники безопасности. При применении данных инструментов необходимо обеспечить обратную связь для получения информации о состоянии процессов и оперативного внесения изменений в графики и планы в соответствии с фактическими потребностями.

Источники:

1. https://uza.uz/ru/posts/makroiqtisodiy-barqarorlik-va-iqtisodiy-rivozhlanishni-taminlash-boyicha-ustuvor-vazifalar-muhokama-qilindi_558133?q=%2Fposts%2Fmakroiqtisodiy-barqarorlik-va-iqtisodiy-rivozhlanishni-taminlash-boyicha-ustuvor-vazifalar-muhokama-qilindi_558133
2. М.Сиддигов, “Стимулирование труда как фактор повышения производительности.” «Аспиранты и соискатель» № 1. Москва 2015г. (стр.17-20)
3. Пакидов О.И. Российское бережливое строительство [Электронный ресурс] / УСЦ «ТПП Проф-Интех». Набережные Челны, 2012. URL: http://isicad.ru/ru/articles.php.article_num=15284 (15.01.2016). Экономика и управление ISSN 2227-2917 Известия вузов. Инвестиции. Строительство. Недвижимость № 1 (16) 2016 33

ONE OF MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS IS TASK-BASED LANGUAGE TEACHING (TBLT) DISADVANTAGES AND ITS SOLUTIONS

Bakoev Navruzjon

Namangan State Institute of Foreign Languages.

The department of oriental languages, humanities and physical education.

bakaevnavruz@gmail.com

Abstract: *Task-Based Language Teaching (TBLT) is an approach to language instruction that focuses on the use of authentic language tasks as the central organizing principle for the design and delivery of language instruction. TBLT is based on the belief that language learning is most effective when it is embedded in meaningful, real-world tasks, and that learners acquire language through the process of using it to accomplish specific communicative goals*

Keywords: *Task-Based Language Teaching (TBLT), tasks, learners, memorizing, Lack of Focus on Grammar and Vocabulary, methods, Limited Opportunities for Error Correction, Provide Clear Task Objectives and Instructions, mistakes.*

Task-Based Language Teaching (TBLT) is a language instruction method that has emerged in recent years as an alternative to more traditional approaches to language teaching. Its origins can be traced back to the 1980s, when researchers began to question the effectiveness of traditional methods that focused on grammar rules and sentence structures. Instead, TBLT emphasizes the completion of authentic language tasks, which require learners to use the target language to achieve a specific goal or outcome.

One of the key principles of TBLT is that language learning is most effective when learners are engaged in the completion of meaningful tasks. These tasks are designed to reflect real-world language use and are typically broken down into smaller, more manageable components. By completing these tasks, learners are able to practice using the language in a more natural and authentic way, which can lead to improved fluency and accuracy.

TBLT has been implemented in various forms and contexts around the world, including in both second and foreign language teaching contexts. It has been used with learners of all ages and proficiency levels, and has been adapted for use in online and blended learning environments.

One of the key advantages of TBLT is that it allows learners to focus on the meaning of the language, rather than simply memorizing grammar rules and sentence

structures. This can make language learning more engaging and enjoyable, and can also help learners to develop a better understanding of how the language is used in real-world contexts.

In terms of research, studies have generally shown that TBLT can be an effective language instruction method. For example, a study published in the *Journal of Second Language Acquisition* found that learners who used TBLT were able to improve their proficiency in the target language faster than learners who used traditional methods.

However, like any teaching method, the effectiveness of TBLT can depend on a range of factors. For example, the design of the tasks, the learners' proficiency level, and the teacher's skill in implementing the approach can all impact its effectiveness. It is also important to note that TBLT may not be suitable for all learners, and that it may need to be adapted to meet the needs of diverse groups of learners.

Looking ahead, the future of TBLT is likely to be influenced by ongoing developments in technology and our understanding of how languages are learned. There is also a need for further research into how TBLT can be effectively implemented in different teaching contexts, and how it can be adapted to meet the needs of diverse groups of learners.

Task-Based Language Teaching (TBLT) has gained popularity in recent years as a method for teaching second languages. It focuses on the use of language in real-life situations and tasks, rather than on grammar rules and vocabulary lists. While TBLT has many advantages, it also has some disadvantages that need to be addressed. In this article, we will explore the disadvantages of TBLT and some potential solutions to these issues.

Lack of Focus on Grammar and Vocabulary: One of the main criticisms of TBLT is that it does not provide enough focus on grammar and vocabulary. Some argue that students need a solid foundation in these areas in order to effectively communicate in a second language. Without a strong grasp of grammar and vocabulary, students may struggle to understand and produce language accurately.

Integration of Grammar and Vocabulary: One way to address this issue is to integrate grammar and vocabulary instruction into the task-based activities. Teachers can provide explicit instruction on grammar and vocabulary within the context of the tasks, helping students to see how these elements are used in real-life situations. By integrating grammar and vocabulary into the tasks, students can develop a more comprehensive understanding of the language.

Limited Opportunities for Error Correction: In a task-based approach, there may be limited opportunities for error correction. Since the focus is on communication and completing the task, students may not receive enough feedback on their language

errors. This can lead to the reinforcement of incorrect language usage and hinder students' language development.

Incorporate Error Correction Strategies: To address this issue, teachers can incorporate error correction strategies into the task-based activities. This can include providing immediate feedback during the task, as well as dedicated error correction sessions after the task is completed. By addressing errors in a timely manner, students can learn from their mistakes and improve their language skills.

Lack of Structure and Guidance: Another criticism of TBLT is that it may lack structure and guidance for students. Some argue that students may struggle to understand the objectives of the tasks and how to successfully complete them. Without clear instructions and guidance, students may feel lost and unsure of how to proceed with the tasks.

Provide Clear Task Objectives and Instructions: To address this issue, teachers can provide clear task objectives and instructions to students before they begin the tasks. This can help students understand the purpose of the tasks and what is expected of them. Additionally, teachers can scaffold the tasks by providing step-by-step guidance and support as students work through the activities.

Difficulty in Assessing Language Proficiency: Assessing students' language proficiency in a task-based approach can be challenging. Traditional language assessments may not accurately capture students' abilities to use language in real-life situations. This can make it difficult to determine students' progress and provide meaningful feedback on their language development.

Use Authentic Assessment Methods: To address this issue, teachers can use authentic assessment methods that align with the principles of TBLT. This can include performance-based assessments, portfolio assessments, and self-assessment tools. By using authentic assessment methods, teachers can gain a more accurate understanding of students' language proficiency and provide targeted feedback on their language development.

In conclusion, while Task-Based Language Teaching (TBLT) has many advantages, it also has some disadvantages that need to be addressed. By integrating grammar and vocabulary instruction, incorporating error correction strategies, providing clear task objectives and instructions, and using authentic assessment methods, teachers can mitigate these disadvantages and create a more effective and balanced approach to language teaching. With careful planning and implementation, TBLT can be a valuable method for helping students develop their language skills in real-life situations.

REFERENCES

1. Sobirov, A. (2023). EPISTOLARY GENRE IN MODERN TEXTUAL CULTURE. *Modern Science and Research*, 2(5), 980-982.
2. Vokhobzhonovna, X. S. (2023). THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF ACADEMIC FREEDOM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 3(12), 365-370.
3. Mamasodikova, M. (2022). THE CATEGORY OF APPRAISAL IN RUSSIAN ROCK POETRY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 130-133.
4. Sadullaevna, A. U. (2020). MODERN METHODS AND TECHNOLOGIES FOR DETERMINATION OF MORPHOLOGICAL COMPETENCE EFFICIENCY. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(9).
5. Абдурасулова, У. (2020). О ‘QUVCHILARDA MORFOLOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH. ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ, (SI-2№ 1).
6. Baqoyev, Navrozjon (2023). O‘ZBEK TILIDAGI “QO‘L” SO‘ZI VA U QATNASHGAN IBORALAR SEMANTIKASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (2), 414-417.
7. Bakoev, N., & Abdumutalova, M. (2023). YAPON TILIDAGI KANSAI SHEVASI VA O ‘ZIGA XOSLIGI. *Interpretation and researches*, 1(17).
8. Bakoev, N., & Yuldasheva, S. (2023). YAPONIYA TA’LIM TIZIMI. *Interpretation and researches*, 1(17).
9. Bakoev, N., & Ravshanov, S. (2023). YAPON TILIDAGI IYEROGFLIFLAR. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16), 84-87.
10. Bakoev, N., & Sheraliyeva, F. (2023). YAPONIYA TURIZM SOHASI VA RIVOJLANISHI. *Interpretation and researches*, 1(18).
11. Vokhobjonovna, K. S. (2023). PECULIARITIES OF PEDAGOGICAL VIEWS IN THE WORKS OF ISHAQ KHAN IBRAT. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 8(11), 156-159.
12. Абдухоликова, Н. А. (2022). ТАЛАБА ЁШЛАРИНИНГ ИНТЕРНЕТ ҚАРАМЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ТАЪЛИМ МАЪРИФАТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 403-408.
13. Шарофиддинов, М. М. (2016). Progressive Features of Railway Transport in the Independence Years. *Молодой ученый*, (12), 715-717.

14. Шарофиддинов, М. М. (2016). The history of Uzbekistan air transport. *Молодой ученый*, (9), 959- 961.
15. Mirzakhlov, S. J. (2021). Role of non-governmental organizations in governing small businesses and youth entrepreneurs. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 10(3), 578-585.
16. Sobirova, N. (2023). TA'LIM JARAYONINI RAQAMLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. *Interpretation and researches*, 1(18).
17. Alijonovna, A. N. (2023). YOSHLARNING IJTIMOIIY TARMOQLARGA TOBELIGINI OLDINI OLISH OMLLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(1), 176-184.
18. Холмуродова, Д. Х. (2023). КОЛЕБАНИЯ В РОДЕ ИМЁН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(10), 90-94.
19. Abdulazizovna, V. O. (2023). USING NEW INTERACTIVE METHODS IN TEACHING RUSSIAN AS A NON-NATIVE LANGUAGE IN TECHNICAL UNIVERSITIES. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(4), 66-68

ЦИФРОВИЗАЦИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА

преподаватель **Собирова Насиба Авазовна**

(Наманганский институт иностранных языков имени И.Ибрата)

***Аннотация:** В статье рассматриваются использование новых информационных технологий в образовательном процессе, психолого-педагогических разработок, способствующих ускорению образовательного процесса деятельности учителя и учащихся, совершенно новые возможности, развивающие образовательные идеи и знакомящие их с возможностями быстрого образовательного процесса. широко охвачены*

***Ключевые слова:** психология, информация, педагогика, методология, технология, механика, компьютер, техника, видео, проектор, глобальный.*

Информатизация общества – это возможность предвидеть быстрые изменения в развитии всего человечества и управлять развитием. В таком обществе система образования должна базироваться и опираться на формирование современной образовательной информационной среды с широким использованием новых информационных технологий.

Необходимо повышать и улучшать качество и эффективность образования с использованием новых информационных технологий, которые входят в нашу жизнь во всех сферах образования. Использование новых информационных технологий в образовательном процессе открывает совершенно новые возможности для развития психолого-педагогических разработок, образовательных идей, способствующих ускорению образовательного процесса для учителей и учащихся, что создает новые методы и организационные формы в образовании. приходите и познакомьте их с быстрым образовательным процессом.

В образовательном процессе компьютер может быть как объектом обучения, так и инструментом диагностики освоения образования, развития и содержания образования, то есть из компьютерных технологий в образовательном процессе могут использоваться два направления.

По первому направлению приобретаются знания, навыки и умения, направленные на формирование возможностей компьютерных технологий и решение различных задач.

Во втором направлении компьютерные технологии являются мощным инструментом повышения эффективности организации образовательного процесса.

Использование компьютерных технологий в современном образовательном процессе соответствует духу времени. Однако необходимо иметь четкое представление о роли использования компьютерных технологий в системе сложных взаимоотношений «учитель-ученик». Использование компьютерных технологий меняет цели и задачи образования: появляются новые методы и организационные формы обучения. Обновление содержания образования зависит, прежде всего, от формирования у студентов естественнонаучных представлений об окружающей среде. Внедрение компьютерных технологий позволяет реализовать учебный процесс. Это позволяет широко применять на практике психолого-педагогические разработки, обеспечивающие стремление к получению новых знаний независимо от механического их приобретения. Компьютерные технологии помогают студентам развивать свои личностные качества. Неотъемлемой частью материального производства в современном обществе является внедрение научных достижений в социальные, а также образовательные процессы, технологический подход к развитию.

Известный педагог-ученый Г.К.Селевко утверждает, что под технологическим подходом к производству понимается визуализация производственных процессов-технологий. Применение понятия «технология» в сфере образования и технологического подхода к педагогическим процессам, всегда требующим обобщения и систематизации, эффективного воздействия на опыт педагогических инноваций, инициативно-педагогическую деятельность, результаты психолого-педагогических исследований, возможно развитие образовательных процессов Современный этап развития общества связан с бурным развитием новых информационных технологий, которые обеспечивают широкое распространение информационных потоков, создание глобальной информационной среды и проникают во все сферы жизни и деятельности человека. Неотъемлемой и важной частью этого процесса является компьютеризация образовательного процесса.

В контексте понятия компьютерные технологии мы понимаем дидактическую сущность образовательных компьютерных технологий, их связь с педагогическими технологиями, а также их место в структуре организации образовательного процесса. Чтобы понять место компьютерных технологий в образовании, необходимо понять суть этого понятия. Компьютерные технологии (англ. Computer Science) — общее название технологий, отвечающих за

хранение, передачу, обработку, защиту и представление информации с помощью компьютера.

Однако компьютерные технологии в образовании – понятие узкое, поскольку в информационных технологиях в качестве необходимых инструментов могут использоваться аудио- и видеоустройства, проекторы и другие технические средства. В научно-методической литературе по проблемам информатизации и компьютеризации профессионального образования (И. Г. Захарова, Б. С. Гершунский, А. Л. Денисова, С. Р. Доманова, А. Н. Тихонов, Г. А. Козлова, Е. Ю. Семенова, Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, А. Е. Петров, Г. К. Селевко и др.), «новые информационные технологии», «компьютерные образовательные технологии», «компьютерные педагогические технологии» и другие термины используются как синонимы. Это свидетельствует о том, что в определении данного понятия, в соответствии с полевыми исследованиями, не принято единое понятие. Компьютерные технологии развивают идею программирования в образовании, открывают путь к новым исследованиям, связанным с возможностями современных компьютерных и телекоммуникационных технологий в сфере образования.

Компьютерные технологии в образовании – это процесс, в котором компьютер используется как средство подготовки и передачи обучающимся учебной информации. Компьютерная техника реализуется в трёх видах:

- как «поглощающая» технология (использование компьютера при решении ряда дидактических задач, при описании и изложении отдельных разделов и тем);
- как фактор, более четко определяющий основные, важные части образовательной технологии.
- как монотехнология (управление, диагностика и мониторинг учебного процесса с помощью компьютера).

Новые компьютерные технологии в образовании эффективны в следующих случаях:

- обеспечивает основные принципы педагогических технологий (предварительность, изложение, соответствие цели, целостность);
- обеспечивает решение дидактических вопросов, ранее не имевших теоретического и практического решения;
- обеспечивает возможность расширения подготовки и передачи информации с использованием компьютерных технологий.

Таким образом, эта концепция связана с широким применением компьютеров в сфере образования. Компьютерные технологии дают возможность в любое время использовать растущий за многие годы поток

информации. По этой причине современные компьютерные технологии важны для предоставления студентам глубоких знаний. В связи с этим считается необходимым обеспечить студентов современными знаниями в области современных компьютерных технологий в общеобразовательных школах, профессиональных колледжах и высших учебных заведениях.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Sobirov, A. (2023). EPISTOLARY GENRE IN MODERN TEXTUAL CULTURE. *Modern Science and Research*, 2(5), 980-982.
2. Vokhobzhonovna, X. S. (2023). THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF ACADEMIC FREEDOM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 3(12), 365-370.
3. Mamasodikova, M. (2022). THE CATEGORY OF APPRAISAL IN RUSSIAN ROCK POETRY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 130-133.
4. Sadullaevna, A. U. (2020). MODERN METHODS AND TECHNOLOGIES FOR DETERMINATION OF MORPHOLOGICAL COMPETENCE EFFICIENCY. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 8(9).
5. Абдурасулова, У. (2020). О ‘QUVCHILARDA MORFOLOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, (SI-2№ 1).
6. Baqoyev, Navrozjon (2023). O‘ZBEK TILIDAGI “QO‘L” SO‘ZI VA U QATNASHGAN IBORALAR SEMANTIKASI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (2), 414-417.
7. Bakoev, N., & Abdumutalova, M. (2023). YAPON TILIDAGI KANSAI SHEVASI VA O ‘ZIGA XOSLIGI. *Interpretation and researches*, 1(17).
8. Bakoev, N., & Yuldasheva, S. (2023). YAPONIYA TA'LIM TIZIMI. *Interpretation and researches*, 1(17).
9. Bakoev, N., & Ravshanov, S. (2023). YAPON TILIDAGI IYEROGFLAR. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(16), 84-87.
10. Bakoev, N., & Sheraliyeva, F. (2023). YAPONIYA TURIZM SOHASI VA RIVOJLANISHI. *Interpretation and researches*, 1(18).
11. Vokhobjonovna, K. S. (2023). PECULIARITIES OF PEDAGOGICAL VIEWS IN THE WORKS OF ISHAQ KHAN IBRAT. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 8(11), 156-159.

12. Абдухоликова, Н. А. (2022). ТАЛАБА ЁШЛАРНИНГ ИНТЕРНЕТ ҚАРАМЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИЩДА ТАЪЛИМ МАЪРИФАТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 403-408.
13. Шарофиддинов, М. М. (2016). Progressive Features of Railway Transport in the Independence Years. *Молодой ученый*, (12), 715-717.
14. Шарофиддинов, М. М. (2016). The history of Uzbekistan air transport. *Молодой ученый*, (9), 959- 961.
15. Mirzakhalov, S. J. (2021). Role of non-governmental organizations in governing small businesses and youth entrepreneurs. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 10(3), 578-585.
16. Sobirova, N. (2023). ТА’ЛИМ ЖАРAYONINI RAQAMLASHTIRISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. *Interpretation and researches*, 1(18).
17. Alijonovna, A. N. (2023). YOSHLARNING IJTIMOIIY TARMOQLARGA TOBELIGINI OLDINI OLISH OMLLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(1), 176-184.
18. Холмуродова, Д. Х. (2023). КОЛЕБАНИЯ В РОДЕ ИМЁН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(10), 90-94.
19. Abdulazizovna, V. O. (2023). USING NEW INTERACTIVE METHODS IN TEACHING RUSSIAN AS A NON-NATIVE LANGUAGE IN TECHNICAL UNIVERSITIES. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(4), 66-68
20. Sobirova Nasiba Avazovna Ta’lim jarayonini raqamlashtirishning metodologik asoslari. “Interpretation and researches”/ vol.1, 2023, p. 274-277
21. Собирова, Н. (2024). ОПАСНОСТИ КОТОРЫЕ ТАЯТСЯ В ИНТЕРНЕТЕ. *Interpretation and Researches*, 2(24). извлечено от <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/1783>

O'QUVCHILARNING BADIY QOBILIYATLARI VA MAHORATLARI DIAGNOSTIKASI: ILMIY VA AMALIY USULLAR

p.f.n. **Teshaboyev Akramjon Yuldashevich**
Andijon davlat chet-tillari instituti

ANNOTATSIYA

Bu maqolada, o'quvchilarning badiiy qobiliyatlari va mahoratlari diagnostikasi uchun ilmiy va amaliy usullar muhokama qilinadi. Maqola, o'quvchilarning qobiliyatlari va mahoratlari diagnostikasi jarayonida muhim ma'lumotlar va texnikalar ko'rsatadi. Bu usullar o'quvchilarning rivojlanishini tushunish va rivojlantirishda yordam beradi. Ushbu maqolada, diagnostikasi usullari tahlil qilinadi va o'quvchilar uchun qanday muhimligi haqida bahsolinishadi. Keyingi maqolalarda, bu diagnostikasi usullarining amaliyotdagi samaradorligi va ularning o'quvchilarning rivojlanishida o'rnini ko'rsatishga doimo e'tibor beriladi.

Kalit so'zlar: Diagnostika, badiiy qobiliyatlar, mahoratlar, ilmiy, amaliy, o'quvchilar, rivojlanish, muhokama, usullar, tahlil, o'quv jarayoni, texnikalar, rivojlantirish.

Kirish. Mamlakatimizda ta'lim sohasini rivojlantirishda davlat va hukumat tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar natijadorligi hisoblanadi. Bunday islohotlar samaradorligi avvalo ta'lim oluvchilar uchun munosib sharoit yaratilganligi bilan belgilanadi. Shu o'rinda umumiy o'rta ta'lim rivojlanish jarayonini o'rganish, ularni hududiy jihatdan farqlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Umumiy o'rta ta'lim sharoitida bu qobiliyatlarni aniqlash va tarbiyalash o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishi va ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining badiiy qobiliyatlari va ko'nikmalarini diagnostika qilishda qo'llaniladigan ilmiy va amaliy usullar o'rganiladi. Badiiy ta'lim ijodkorlik, o'zini namoyon qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi, bularning barchasi zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarurdir. Biroq, o'quvchilarning badiiy qobiliyatini baholash va tushunish badiiy ifodaning sub'ektiv xususiyati tufayli qiyin bo'lishi mumkin. Shuning uchun ham pedagog va tadqiqotchilar o'quvchilarning badiiy qobiliyatlarini xolisona baholash va diagnostika qilish uchun turli usullarni ishlab chiqdilar.

Psikometrik baholash kabi diagnostikaning ilmiy usullari o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlari, vizual-fazoviy qobiliyatlari, estetik sezuvchanliklari haqida

miqdoriy ma'lumotlarni beradi. Bu baholashlar o'quvchilarning bilim jarayonlari haqida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi va kuchli tomonlarini va yaxshilash sohalarni aniqlashga yordam beradi. Bundan tashqari, kuzatuv baholari o'qituvchilarga o'quvchilarning san'at asarlarini bevosita kuzatish va ularning texnik mahorati, o'ziga xosligi va badiiy ifodasini baholash imkonini beradi. Belgilangan badiiy tamoyillarga asoslangan rubrikalar va ball mezonlaridan foydalangan holda, o'qituvchilar baholash jarayonini standartlashtirishi va o'quvchilarga konstruktiv fikr bildirishi mumkin.

Ilmiy usullardan tashqari, portfelni ko'rib chiqish va loyiha asosida baholash kabi amaliy yondashuvlar o'quvchilarning badiiy rivojlanishi haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. Portfoliolar o'quvchilarning vaqt o'tishi bilan ijodiy ishlarining to'liq qaydlari bo'lib xizmat qiladi, bu esa o'qituvchilarga ularning taraqqiyotini kuzatish va o'sish naqshlarini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, loyiha asosidagi baholash o'quvchilarga o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini, muammolarni hal qilish qobiliyatlarini va haqiqiy dunyo kontekstlarida badiiy texnikani egallashlarini namoyish qilish imkoniyatini beradi.

Bundan tashqari, texnologiya integratsiyasi o'rta maktab o'quvchilarida badiiy qobiliyatlarni tashxislashda inqilob qildi. Raqamli vositalar va dasturiy ta'minot o'quvchilarga raqamli rasm, grafik dizayn va 3D modellash kabi yangi vositalarni o'rganishga imkon beradi va badiiy ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. Onlayn platformalar va virtual galereyalar o'quvchilarga o'z san'at asarlarini kengroq auditoriyaga namoyish qilish va butun dunyo bo'ylab tengdoshlari va mutaxassislaridan fikr-mulohazalarni olish imkoniyatini beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarning badiiy qobiliyat va ko'nikmalarini diagnostika qilish ilmiy baholash usullarini amaliy qo'llash bilan uyg'unlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Psikommetrik baholashlar, kuzatuv baholashlari, portfoliolar ko'rib chiqish va loyiha asosidagi baholashlarni qo'llash orqali o'qituvchilar o'quvchilarning badiiy qobiliyatini har tomonlama tushunishlari va ularning ijodiy rivojlanishi uchun moslashtirilgan yordam ko'rsatishlari mumkin. Texnologiyani qo'llash diagnostika jarayonini yanada yaxshilaydi, badiiy izlanish va ifoda uchun yangi yo'llarni taklif qiladi. Oxir oqibat, o'quvchilarning badiiy iste'dodlarini rag'batlantirish nafaqat ularning ta'lim tajribasini boyitadi, balki tobora ijodiy va innovatsiyalarga asoslangan dunyoda shaxsiy va professional muvaffaqiyat uchun qimmatli ko'nikmalar bilan jihozlaydi.

Badiiy qobiliyatlarni tushunish. Badiiy qobiliyatlar vizual idrok etish, ijodkorlik, tasavvur va chizmachilik, rasm, haykaltaroshlik va raqamli san'at kabi turli xil badiiy vositalarni bilish kabi ko'nikmalarining keng doirasini o'z ichiga oladi. Bu qobiliyatlar

har bir shaxsda turlicha namoyon bo'lib, ularni aniqlash va baholashni murakkab harakatga aylantiradi.

Vizual idrok badiiy ifodaning asosini tashkil qiladi, chunki u vizual dunyoni kuzatish va sharhlash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kuchli vizual idrok odamlarga tafsilotlarni sezish, chuqurlik va shaklni idrok etish, shakllar, ranglar va to'qimalar o'rtasidagi munosabatlarni tushunish imkonini beradi. Bu mahorat san'atkorlar uchun o'z mavzularini to'g'ri aks ettirish va o'z asarlari orqali ma'noni etkazish uchun zarurdir.

Ijodkorlik ijodiy qobiliyatlarning yana bir asosiy jihati bo'lib, u o'ziga xos g'oyalarni yaratish, o'ylash va muammolarga yangicha nuqtai nazardan yondashish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ijodiy shaxslar ko'pincha tavakkal qilishga, yangi texnikalar bilan tajriba o'tkazishga va noan'anaviy tushunchalarni o'rganishga tayyorligini namoyish etadilar. Ijodkorlikni rivojlantirish innovatsiyalarni rag'batlantirish va badiiy ifoda chegaralarini oshirish uchun juda muhimdir.

Tasavvur badiiy jarayonda markaziy rol o'ynaydi, bu odamlarga haqiqat cheklovlaridan tashqarida imkoniyatlarni tasavvur qilish imkonini beradi. Rassomlar o'z tasavvurlarini yangi kompozitsiyalarni kontseptuallashtirish, fantastik olamlarni ixtiro qilish va o'z asarlarini ramziylik va metafora bilan singdirish uchun ishlatadilar. Yorqin tasavvur san'atkorlarga oddiy narsalardan ustun turish va his-tuyg'ularni uyg'otish, fikrni uyg'otish va tomoshabinlarda hayrat uyg'otish imkonini beradi.

G'oyalar va tushunchalarni aniq shakllarga aylantirish uchun badiiy vositalarni bilish juda muhimdir. Bo'yoq, loy va ko'mir kabi an'anaviy materiallar bilan ishlash yoki raqamli asboblar va texnologiyalarni o'rganishdan qat'i nazar, rassomlar o'z qarashlarini samarali etkazish uchun texnik mahorat va mahoratni rivojlantirishlari kerak. Badiiy texnikaning mahorati rassomlarga materiallarni manipulyatsiya qilish, yorug'lik va soyani boshqarish va kayfiyat, atmosfera va ma'noni ifodalovchi vizual effektlarni yaratishga imkon beradi.

Badiiy qobiliyatlarni baholash ushbu o'zaro bog'liq ko'nikma va malakalarni yaxlit tushunishni talab qiladi. Ba'zi odamlar rasm chizish yoki rasm chizish kabi muayyan sohalarda ustun bo'lishlari mumkin bo'lsa-da, boshqalari bir nechta vositalarda mahorat ko'rsatishi yoki noyob iste'dod kombinatsiyasiga ega bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, badiiy qobiliyatlar statik emas, balki ta'lim, amaliyot va turli xil ta'sirlarga ta'sir qilish orqali o'stirilishi va rivojlanishi mumkin. Badiiy qobiliyatlar turli ko'nikmalar to'plamini o'z ichiga oladi, jumladan, vizual idrok etish, ijodkorlik, tasavvur va turli badiiy vositalarni bilish. Bu qobiliyatlar juda individualdir va har bir rassomda turlicha namoyon bo'ladi, bu ularni aniqlash va baholashni murakkab harakatga aylantiradi. Badiiy ifodaning asosiy elementlarini tushunish va o'quvchilarning xilma-xil iste'dodlarini tan olish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning

ijodini kashf qilishlari, ko'nikmalarini rivojlantirishlari va badiiy imkoniyatlarini to'liq ochishlari uchun imkoniyatlar yaratishlari mumkin .

Ilmiy diagnostika usullari:

1. Psixometrik baholashlar:

- Ijodkorlik, vizual-fazoviy qobiliyat va estetik his-tuyg'ularni baholash uchun mo'ljallangan psixometrik testlar o'quvchilarning badiiy qobiliyatlari haqida qimmatli ma'lumotlarni beradi.
- Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT) va Guilford's Alternative Uses Test (GAUT) kabi testlar turlicha fikrlash va g'oyaviy ravonlikni, badiiy ijodning muhim tarkibiy qismlarini o'lchaydi.

2. Kuzatuv baholari:

- o'quvchilarning ijodiy ishlarini bevosita kuzatish va ularning badiiy topshiriqlarga yondashishi pedagoglarga ularning texnik mahorati, o'ziga xosligi, badiiy ifodasini baholash imkonini beradi.
- Belgilangan badiiy tamoyillarga asoslangan rubrikalar va ball mezonlari baholash jarayonini standartlashtirishga yordam beradi va konstruktiv fikr-mulohazalarni beradi.

Amaliy diagnostika usullari:

1. Portfolio sharhlari:

- O'quvchilarni vaqt o'tishi bilan o'z san'at asarlari portfelini saqlashga undash o'qituvchilarga ularning yutuqlarini kuzatish va yaxshilash yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.
- Portfoliolar o'quvchilarning badiiy rivojlanishining keng qamrovli yozuvlari bo'lib xizmat qiladi va shaxsiylashtirilgan ta'lim va maqsadlarni belgilash uchun asos sifatida ishlatilishi mumkin.

2. Loyihaga asoslangan baholashlar:

- ochiq turdagi badiiy loyihalarni topshirish o'quvchilarning ijodkorligini, muammoni yechish qobiliyatini, badiiy uslublarni egallashini namoyon etish imkonini beradi.
- Loyihalar o'quvchilarning qiziqishlari va kuchli tomonlariga moslashtirilishi mumkin, bu ularning badiiy harakatlariga nisbatan avtonomiya va egalik hissini uyg'otadi.

Texnologiya integratsiyasi: Texnika taraqqiyoti umumta'lim maktablari o'quvchilarining badiiy qobiliyatlarini diagnostika qilish va rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirib, badiiy ta'limda ijodkorlik va innovatsiyalarning yangi davrini boshlab berdi.

Raqamli vositalar va dasturiy ta'minot o'quvchilarning badiiy vositalar bilan aloqa qilish usullarini inqilob qilib, kashfiyot va tajriba uchun bir qator imkoniyatlarni taklif qildi. Adobe Photoshop, Illustrator va Procreate kabi dasturlarga kirish orqali o'quvchilar an'anaviy va raqamli san'at shakllari o'rtasidagi chegaralarni yo'qotib, raqamli rasm, grafik dizayn va 3D modellashni o'rganishlari mumkin. Ushbu vositalar

foydalanuvchilarga qulay interfeys va o'quvchilarga o'z ijodkorliklarini ochish, tasvirlarni manipulyatsiya qilish va badiiy tasavvurlarini aniqlik va osonlik bilan jonlantirish imkonini beruvchi ko'plab xususiyatlarni taqdim etadi.

Bundan tashqari, onlayn platformalar va virtual galereyalar o'quvchilarning o'z asarlarini namoyish qilish va sinf devorlaridan tashqarida tomoshabinlar bilan bog'lanish usullarini o'zgartirdi. Behance, DeviantArt va ArtStation kabi veb-saytlar o'quvchilar o'z ijodlarini baham ko'rishlari, tengdoshlari va mutaxassislaridan fikr-mulohazalarni olishlari va global auditoriyaga ta'sir qilishlari mumkin bo'lgan virtual hamjamiyat sifatida xizmat qiladi. Virtual galereyalar va ko'rgazmalar o'quvchilarga o'zlarining san'at asarlarini tanlangan raqamli makonlarda namoyish etish, turli millat va madaniyatlarga ega bo'lgan tomoshabinlarni jalb qilish imkoniyatini beradi.

Texnologiyaning integratsiyasi nafaqat badiiy ifoda ufqlarini kengaytiradi, balki badiiy qobiliyatlarni tashxislash va baholashni ham yaxshilaydi. Raqamli vositalar o'quvchilarning ijodiy jarayonlarini qo'lga kiritish va tahlil qilishning yangi usullarini taklif qiladi, ular qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish strategiyalari va texnik bilimlari haqida tushuncha beradi. Bundan tashqari, onlayn platformalar bir nechta manbalardan fikr-mulohazalarni to'plashni osonlashtiradi, bu esa o'quvchilarga turli nuqtai nazarlarni olish va konstruktiv tanqidga asoslangan badiiy mahoratini oshirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, texnologiya o'qituvchilarga o'qitishni shaxsiylashtirishga va turli darajadagi badiiy qobiliyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarga maqsadli yordam ko'rsatishga imkon beradi. Raqamli platformalar turli xil o'rganish uslublari va afzalliklariga mos keladigan interaktiv darsliklar, o'quv videolari va onlayn resurslarni taklif qiladi. O'qituvchilar ushbu manbalardan qiziqarli darslarni ishlab chiqish, hamkorlikdagi loyihalarni amalga oshirish va o'quvchilarga o'zlarining badiiy rivojlanishiga egalik qilishlariga yordam berishlari mumkin.

Texnologiyaning integratsiyasi o'rta maktab o'quvchilarining badiiy qobiliyatlarini tashxislash va rivojlantirishda inqilob qildi, kashfiyot, hamkorlik va ifodalash uchun yangi yo'llarni taklif qildi. Raqamli vositalar va dasturiy ta'minot o'quvchilarga yangi vositalarni o'rganish, texnikalar bilan tajriba o'tkazish va ijodkorlik chegaralarini oshirish imkonini beradi. Onlayn platformalar va virtual galereyalar o'quvchilarga o'z san'at asarlarini namoyish qilish, fikr-mulohazalarni olish va rassomlar va ishqibozlarning global hamjamiyatiga ulanish imkoniyatini beradi. Texnologiyani qo'llagan holda, o'qituvchilar ijodkorlikni ilhomlantiradigan, innovatsiyalarni rag'batlantiradigan va o'quvchilarga raqamli asrda o'zlarining to'liq badiiy salohiyatini ochishga imkon beradigan dinamik o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Xulosa.

Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarining badiiy qobiliyat va ko'nikmalarini diagnostika qilishda ilmiy baholash usullarini amaliy qo'llash bilan uyg'unlashtirgan ko'p qirrali yondashuv zarur. Psikometrik baholash, kuzatuv baholari, portfelni ko'rib chiqish va loyiha asosidagi baholashlardan foydalanish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning badiiy qobiliyatini har tomonlama tushunishlari va ularning ijodiy rivojlanishi uchun moslashtirilgan yordam ko'rsatishlari mumkin. Bundan tashqari, texnologiyani qo'llash diagnostika jarayonini yaxshilaydi, badiiy izlanish va ifoda uchun yangi yo'llarni ochadi.

Psikometrik baholash orqali o'qituvchilar o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari, vizual-fazoviy ko'nikmalari va estetik his-tuyg'ularini miqdoriy baholashlari mumkin, ularning bilish jarayonlari haqida qimmatli tushunchalar beradilar. Kuzatuv baholari o'qituvchilarga o'quvchilarning texnik ko'nikmalari, o'ziga xosligi va badiiy ifodasini to'g'ridan-to'g'ri baholash, shaxsiy fikr-mulohazalarni taqdim etish imkonini beradi. Portfolio sharhlari o'quvchilarning badiiy o'sishiga bo'ylama nuqtai nazarni taklif qiladi, loyiha asosidagi baholash esa o'quvchilarga o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini real dunyo kontekstlarida namoyish qilish imkoniyatini beradi.

Texnologiyaning integratsiyasi badiiy izlanish va ifodalash imkoniyatlarini kengaytirib, o'quvchilarga yangi vositalar bilan tajriba o'tkazish, tengdoshlari bilan hamkorlik qilish va o'z ishlarini global auditoriyaga namoyish qilish imkonini beradi. Raqamli vositalar va dasturiy ta'minot o'quvchilarga ijod chegaralarini kengaytirish va raqamli san'at shakllarida texnik mahoratni rivojlantirish imkonini beradi. Onlayn platformalar va virtual galereyalar o'quvchilarga turli manbalardan fikr-mulohaza olish va rassomlar va ishqibozlar jamoasi bilan bog'lanish imkoniyatini beradi.

Oxir oqibat, o'quvchilarning badiiy iste'dodlarini rivojlantirish ularning ta'lim tajribasini boyitadi va tobora ijodiy va innovatsiyalarga asoslangan dunyoda shaxsiy va professional muvaffaqiyat uchun qimmatli ko'nikmalar bilan jihozlaydi. Badiiy ta'lim nafaqat ijodkorlik, o'zini namoyon qilish va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi, balki empatiya, madaniyatni qadrlash va muloqot qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. O'quvchilarga o'zlarining badiiy imkoniyatlarini o'rganish imkoniyatini berish orqali o'qituvchilar XXI asrning qiyinchiliklari va imkoniyatlarini engishga tayyor bo'lgan har tomonlama barkamol shaxslarni rivojlantirishga hissa qo'shadilar.

Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarining badiiy qobiliyatlarini diagnostika qilish va tarbiyalash ilmiy baholash usullarini, amaliy qo'llanmalarni va texnologiyani o'ylangan holda integratsiyalashgan holda kompleks yondashuvni talab qiladi. O'qituvchilar badiiy ta'limga sarmoya kiritish va o'quvchilarning ijodiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash orqali keyingi avlod rassomlari, innovatorlari va yetakchilariga jamiyatga mazmunli hissa qo'shish imkoniyatini berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. G'olib, E. (2016). "Iqtidorli bolalar: afsonalar va haqiqatlar". Akademik terapiya, 51 (4), 423-431.
2. Smit, J. K. va Smit, L. F. (2008). "Rassomlarni tarbiyalash: badiiy ta'limga yondashuvlar". Routledge.
3. Guilford, J. P. (1967). "Inson aqlining tabiati". MakGrou-Xill.
4. Torrance, E. P. (2008). "Torrance ijodiy fikrlash testlari: me'yorlar-texnik qo'llanma". Sxolastik test xizmati.
5. Burton, J., Horowitz, R. va Abeles, H. (2000). "San'atda va san'at orqali o'rganish: o'tkazish masalasi." San'at ta'limida tadqiqotlar, 41(3), 228-257.
6. Eisner, E. V. (2002). "San'at va ongning yaratilishi". Yel universiteti nashriyoti.
7. Hetland, L., Winner, E., Veenema, S. va Sheridan, K. M. (2013). "Studio fikrlash 2: Tasviriy san'at ta'limining haqiqiy afzalliklari". O'qituvchilar kolleji matbuoti.
8. Csikszentmihalyi, M. (1997). "Oqim va kashfiyotlar va ixtirolar psixologiyasi". HarperPerennial.
9. Gardner, H. (1993). "Ko'p intellekt: amaliyotdagi nazariya". Asosiy kitoblar.
10. Craft, A. (2001). "Kichik C ijodkorligi." Craft, A., Jeffrey, B. va Leibling, M. (Eds.), "Ta'limda ijodkorlik". Davomiylik.

THE BENEFITS AND CHALLENGES OF FLIPPED LEARNING IN ENGLISH LANGUAGE IN PRIMARY EDUCATION

Sodiqova O.

UzSWLU, English in primary
Education Department

Abstract: *The landscape of education is continually evolving, with educators exploring innovative methods to enhance learning experiences. One such approach that has gained attention is flipped learning, a pedagogical model that flips the traditional classroom dynamic. This article delves into the benefits and challenges of implementing flipped learning specifically in the context of English language education at the primary level.*

Keywords: *Flipped Classroom Model, Anxiety, Self Efficacy, Autonomy, Critical Thinking, Motivation, Satisfaction, Teacher Centered to Student Centered, Active & Collaborative Learning.*

The concept of a flipped classroom is a modern approach to teaching that aims to enhance student engagement and understanding by shifting the traditional lecture-based instruction to outside of class time, allowing for more interactive and hands-on learning experiences during class. By utilizing technology to deliver instructional content, students have the flexibility to review materials at their own pace and as many times as needed, which can be particularly beneficial for students who may have missed a class or struggle with certain concepts.

In a flipped classroom, teachers can devote more time during class to providing individualized support, clarifying doubts, and engaging students in collaborative activities that reinforce learning. This approach encourages active participation and fosters a deeper understanding of the subject matter through practical application and discussions with peers.

The flipped classroom model offers a more personalized and interactive learning environment that can cater to diverse learning styles and needs, ultimately leading to improved academic outcomes and student engagement.

Flipped learning is the pre-lesson preparation, reflection and questioning that pupils undertake to help inform a teacher's planning (Mazur, 1997). Prior to a lesson a classroom teacher directs pupils towards specific resources (often online media) that they digest and respond to. This information can then be utilised by the teacher to inform the planning of their next classroom session. The effect of this is that pupils

attend a subsequent lesson armed with a great deal of knowledge and questions ready to further their understanding and skill. Flipped learning is also a means of shifting the learning that does not require a teacher presence outside of the classroom; so that class time can be spent developing areas that benefit from having direct teacher liaison (Bergman and Sams, 2012) e.g. Online activities that stimulate comprehension is an example of flipped learning in its simplest form.

A flipped classroom is first introduced by (Kara, 2015) means as “the concept of a flipping the class in which material is usually studied in class done is now studied at home, and homework which is usually done at home now is done in class. It inverts sequence of the traditional class which has the content lecture in class followed by homework at home. Therefore, in flipped class the concepts are introduced in video tutorials at home and in-class time is used to work on activities related to that content. Face-to-face time can be used for problem solving and hands-on activities in a student-centered environment, which is the basis of this teaching model(Nouri, 2016).

Individualized Pace: Flipped learning allows students to consume instructional content at their own pace. In primary English education, this flexibility is particularly beneficial as students vary in their language proficiency levels. Each child can progress through lessons at a speed that suits their learning style, ensuring a more personalized and effective learning experience.

Active Engagement: By shifting direct instruction outside the classroom through pre-recorded videos or online resources, class time is freed up for interactive and application-based activities. Primary students, often more attentive in hands-on activities, can engage actively in language exercises, group discussions, and language games during face-to-face sessions, fostering a more dynamic and participative learning environment.

Parental Involvement: Flipped learning encourages parental involvement in a child’s education. Parents can participate in the learning process by guiding their children through the pre-recorded materials or engaging in post-class activities. This collaboration promotes a sense of teamwork between educators, students, and parents, creating a more holistic learning support system.

Technology Integration: The use of technology is a cornerstone of flipped learning. Introducing primary students to digital resources, online platforms, and multimedia content not only aligns with the digital age but also enhances their technological literacy. This exposure prepares them for future educational demands and cultivates a positive attitude towards technology as an educational tool.

Autonomous Learning Skills: Flipped learning instills valuable skills such as time management, self-discipline, and independent learning. Primary students, as they

progress through flipped lessons, develop a sense of responsibility for their education. These skills are transferable and contribute to their overall academic success.

Challenges of Flipped Learning in Primary English Education:

Access to Technology: One of the primary challenges is the disparity in access to technology among primary students. Not all children may have equal access to devices or a stable internet connection, potentially creating a digital divide. Educators need to address this issue by providing alternative offline resources or ensuring equitable access to technology.

Parental Support: Flipped learning relies on the active involvement of parents, but not all parents may be equipped or available to support their children's learning at home. This reliance on parental engagement can be a limitation, especially in households where parents have limited time or educational background in English language learning.

Adaptation Period: Implementing a flipped learning model requires time for both educators and students to adapt. The transition from traditional teaching methods to a flipped approach may encounter resistance initially, necessitating professional development for teachers and support systems to help students navigate the change seamlessly.

Assessment Challenges: Assessing students' understanding and progress becomes a more complex task in a flipped learning environment. Teachers must design assessment strategies that go beyond rote memorization, focusing on application and critical thinking skills. This shift requires careful planning and creativity in evaluation methods.

Engagement and Accountability: While flipped learning aims to increase student engagement, ensuring that all students actively participate in pre-class assignments and come prepared for in-class activities can be challenging. Maintaining accountability and motivating students to consistently engage with the materials is an ongoing concern for educators.

Flipped learning in primary English language education brings forth a spectrum of benefits and challenges. While the model offers a student-centric, dynamic, and technology-infused learning experience, addressing issues related to access, parental support, adaptation, assessment, and sustained engagement is crucial. With thoughtful planning, ongoing support, and a commitment to adapting to individual needs, flipped learning has the potential to revolutionize primary English language education, fostering a generation of tech-savvy, independent learners.

Used literature:

1. Bergman, J and Sams, A (2012), Flip Your Classroom – Reach Every Student in Every Class Every Day, ISTE ASCD.
2. Mazur, F., (1997), Peer Instruction – A Users Manual, Prentice Hall
3. Kara, C. O. (2015). Flipped Classroom. Toraks Cerrahisi Bulteni.
4. Nouri, J. (2016). The flipped classroom: for active, effective and increased learning – especially for low achievers. International Journal of Educational Technology in Higher Education

АНАЛИЗ РИСКОВ И АУТЕНТИФИКАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В СЕТЯХ ОБЪЕКТОВ ИНФОКОММУНИКАЦИЙ В ВЕБ-ПРИЛОЖЕНИЯХ И ПОЛЬЗОВАТЕЛЯХ

Абдурасулов Алижон Абдурасул угли

Джизакский филиал Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека. Магистрант.

Email: alijon.abdurasulov@bk.ru

Гулмуродова Динора Акрам кизи

Джизакский филиал Национального университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека. Магистрант.

Email: dinora.gulmurodova1@gmail.com

АННОТАЦИЯ:

Статья «Анализ рисков и аутентификация управления безопасностью в сетях объектов инфокоммуникаций в веб-приложениях и пользователях» При реализации системы объектов инфокоммуникации связь может привести к тому, что сетевая инфраструктура из-за ее сложности, разнообразия данных и приложений многие угрозы могут остаться незамеченными администратором безопасности. Поэтому необходим регулярный аудит и постоянный мониторинг информационных систем.

Ключевые слова: *инфокоммуникация, информационная безопасность, алгоритмы шифрования, AES, RSA, ECC, криптографические ключи, криптографической защита, протоколы аутентификации.*

Аутентификация пользователей является одной из ключевых задач веб-приложений для обеспечения безопасности и защиты пользовательских данных. В данной статье мы рассмотрим опыт и методы профессионала в области аутентификации пользователей в веб-приложениях, а также принципы и лучшие практики для эффективной реализации этого процесса. На примере использования компьютерных систем и объектов связи в различных сферах и в широком масштабе в мире, а также стремительного развития информатизации, возникает проблема информационной безопасности. Информационная безопасность Республики Узбекистан находится под постоянным вниманием государства. Проблема безопасности является первоочередной задачей для любой системы независимо от ее сложности, характера. Анализ и управление

рисками в сетях объектов инфокоммуникаций является ключевым аспектом эффективного функционирования современных информационно-коммуникационных систем. В условиях быстрого развития технологий и активного использования компьютерных сетей для передачи и обработки данных, появляются новые угрозы и уязвимости, требующие системного подхода к их идентификации, анализу и управлению. [1]

Первоначальный опыт профессионала включает работу с различными методами аутентификации пользователей, такими как базовая аутентификация, аутентификация на основе токенов, OAuth и OpenID Connect. Путем применения этих методов в реальных проектах профессионал накопил значительный опыт в области аутентификации пользователей. Анализ рисков в сетях объектов инфокоммуникаций представляет собой процесс выявления потенциальных угроз безопасности, оценки их вероятности возникновения и последствий, а также определения мер по уменьшению рисков и повышению защищенности информационной среды. Этот процесс требует глубоких знаний в области информационной безопасности, а также понимания особенностей конкретных систем и технологий, используемых в сетях.

Управление рисками в сетях объектов инфокоммуникаций включает в себя планирование и реализацию мер по предотвращению и снижению рисков, а также контроль и мониторинг их эффективности. Для этого необходимо проведение аудита безопасности, оценка уязвимостей систем, разработка политик и процедур безопасности, обучение персонала, создание резервных копий данных и принятие мер на случай чрезвычайных ситуаций. Основная цель анализа и управления рисками в сетях объектов инфокоммуникаций заключается в обеспечении их надежности, конфиденциальности, целостности и доступности информации, а также минимизации потенциальных убытков, связанных с нарушениями безопасности. Профессиональные писатели, благодаря своему опыту и экспертизе в сфере информационной безопасности, способны создать объемные тексты, полноценно освещающие данную тему и обеспечивающие читателям необходимые знания в этой области. [2]

Средства криптографической защиты, такие как алгоритмы шифрования, криптографические ключи, генераторы случайных чисел и протоколы аутентификации, играют важную роль в защите систем мониторинга энергоснабжения. Они помогают обеспечить безопасность передачи данных, предотвратить атаки на систему и убедиться в подлинности источников данных. Кроме того, использование криптографии может помочь обеспечить соответствие законодательству и нормативным требованиям.

Средства криптографической защиты для систем мониторинга энергоснабжения и объектов инфокоммуникаций включают в себя следующие компоненты:

1. **Алгоритмы шифрования:** Они обеспечивают защиту данных, передаваемых между различными компонентами системы мониторинга. Обычно используются алгоритмы симметричного или асимметричного шифрования, такие как AES, RSA, ECC и другие.
2. **Криптографические ключи:** Используются для шифрования и дешифрования данных. В системах мониторинга обычно используются длинные ключи, чтобы обеспечить высокую степень безопасности.
3. **Генераторы случайных чисел:** Позволяют создавать уникальные случайные ключи для каждого сеанса связи.
4. **Криптографические хеш-функции:** Используются для обеспечения целостности данных и защиты от атак типа “человек посередине”.
5. **Протоколы аутентификации:** Обеспечивают проверку подлинности сторон, участвующих в обмене данными. Примеры протоколов аутентификации включают TLS, SSH, Kerberos и другие.
6. **Средства управления ключами:** Позволяют управлять жизненным циклом криптографических ключей, обеспечивая их безопасное хранение, генерацию и распределение между участниками системы.
7. **Криптографически стойкие операционные системы и приложения:** Они разработаны с учетом требований безопасности и обеспечивают защиту от вредоносного кода и других угроз. [3]

Аппаратные модули безопасности (HSM): Обеспечивают безопасное хранение и использование криптографических ключей.

Системы обнаружения и предотвращения вторжений (IDS/IPS): Используются для обнаружения и блокировки атак на систему мониторинга, включая атаки на криптографические компоненты.

Системы управления ключами и сертификатами: Помогают управлять криптографическими ключами и цифровыми сертификатами, используемыми в системе мониторинга. – Описание различных объектов инфокоммуникаций и их функций, включая сети связи, оборудование связи, информационные системы, средства массовой информации, коммуникационные технологии и сетевые технологии.

– Обсуждение важности объектов инфокоммуникаций для современного общества, включая их роль в экономике, образовании, науке и культуре.

– Анализ развития объектов инфокоммуникаций в разных странах и регионах, а также сравнение их уровня развития.

– Рассмотрение проблем и вызовов, связанных с объектами инфокоммуникаций, таких как безопасность и защита информации, экологичность и энергоэффективность, а также перспективы развития в будущем.

– Оценка роли и влияния объектов инфокоммуникаций на качество жизни людей и их возможности в области образования, работы и досуга. Такая статья может быть полезна для специалистов в области инфокоммуникационных технологий, студентов и преподавателей, а также для всех, кто интересуется современными технологиями и их влиянием на общество.

Базовая аутентификация: При использовании базовой аутентификации пользователь предоставляет свои учетные данные (логин и пароль) для проверки. Профессионал рекомендует использовать SSL/TLS для обеспечения безопасности передачи учетных данных. [4]

Заключение.

В данной статье мы рассмотрели основные принципы и методы анализа рисков и аутентификации управления безопасностью в сетях объектов инфокоммуникаций в веб-приложениях и пользователях. Понимание и применение данных методов и принципов являются важной составляющей работы профессионалов в данной сфере. Только через анализ рисков и применение аутентификации можно достичь высокого уровня безопасности в сетях информационных коммуникаций и обеспечить защиту для веб-приложений и пользователей. Аутентификация пользователей является неотъемлемой частью веб-приложений, которая требует специализированных знаний и опыта для обеспечения безопасности и защиты данных пользователей. В данном реферате были рассмотрены методы, принципы и лучшие практики, основанные на опыте профессионала в области аутентификации пользователей в веб-приложениях. Знание и применение этих принципов помогут разработчикам создать надежные и безопасные веб-приложения для пользователей.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА И ИСТОЧНИКИ.

1. Мингбоев Улугбек и Абдурасулов Алижон, “Мониторинг информационной безопасности”, IJSTR, PP. 275-279, май 2023 г. Том 1 (2).
2. Лазарев, П.И. Анализ рисков в управлении безопасностью в сетях объектов информационных коммуникаций // Информационный журнал безопасности. – 2013. – Т. 5. – № 2. – С. 54-62.
3. Миронов, Н.А. Практические аспекты аутентификации пользователей в веб-приложениях // Информационные технологии и безопасность. – 2015. – Т. 8. – № 4. – С. 67-76.
4. Иванов, В.М. Анализ рисков в управлении безопасностью сетей объектов инфокоммуникаций // Электронное образование и наука. – 2016. – Т. 13. – №4. – С. 96-103.

IKKI TOMONLAMA QAVARIQ LINZANING BOSH FOKUS MASOFASI VA OPTIK KUCHI ANIQLASH PRAKTIKUMINI BAJARISHGA DOIR AYRIM METODIK KO'RSATMALAR

Suvonov Doston Abduvaxobovich

Payariq tumani 76-maktab fizika fani o'qituvchisi

Totliyev O'lmasjon Xusniddin o'g'li

SamDU 2-bosqich doktoranti

ANNOTATSIYA

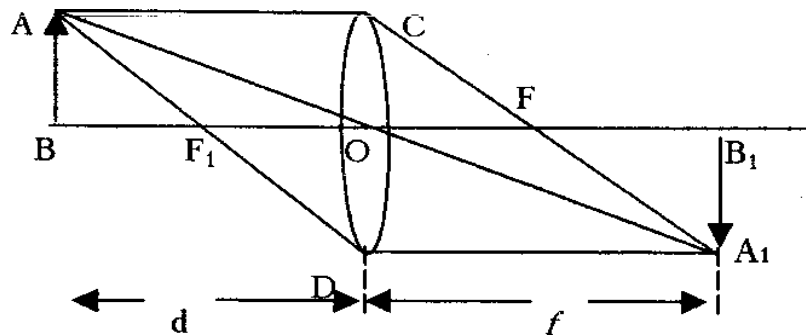
Ushbu maqolada laboratoriya jarayonida linzalarning bosh fokus masofasini va optik kuchini o'lchashning oddiy va samarali usulini o'rganish. Ikki tomonlama botiq linzaning optik kuchi va bosh fokus masofasini laboratoriya sharoitida o'lchashlarni amalga oshirish uchun praktikum tavsifnoma keltirilgan.

Kalit so'zlar: qavariq va botiq linza, optik skamya yoki darajalangan chizg'ich, taglikka o'rnatilgan lampochka, ekran, o'lchov lentasi yorug'lik manbai. Sochuvchi linza, masofani o'lchovchi asbob (shkalalangan uzun chizg'ich), yorug'lik manbai, yig'uvchi linza, optik taglik. Kerakli formulalar.

Fizika praktikumiga doir qo'llanmalarda ikki tomonlama qavariq va ikki tomonlama botiq linzalarning fokus masofasi va optik kuchini aniqlash bo'yicha qo'yilgan fizika praktikumlarining tavsiflarida asosan, ikki tomonlama qavariq linzalarning fokus masofasi va optik kuchini aniqlash yo'llari batafsil keltirilgan holda, ikki tomonlama botiq linzalar uchun tavsiyalar deyarli berilmaydi. Bundan tashqari ikki tomonlama botiq linzalarning fokus masofasi va optik kuchini aniqlash biroz murakkab optik sistemani yig'ishni talab etadi. Bunga o'xshash o'ziga xos nozik jihatlar optikaga doir praktikumlarning ko'pchiligida uchraydi. Agar o'shanday tartiblarga amal qilinmasa ayrim optik o'lchashlarni umuman amalga oshirib bo'lmaydi. Ikki tomonlama botiq linzalarning fokus masofasi va optik kuchini aniqlash praktikumi ham shunday ishlar jumlasiga kiradi. Shuning uchun ma'ruzada ikki tomonlama botiq linzalarda ushbu parametrlarni aniqlash laboratoriya ishlari (mashqlar) ning algoritmlari batafsil bayon qilinadi.

Ma'lumki, linzalarda tasvir yasash uchun asosan 3 ta nurdan foydalanish qulay bo'ladi. Masalan, qavariq linza bosh optik o'qiga parallel bo'lgan nur, linzada (C) singandan so'ng, uning bosh fokusi (F) dan o'tadi; linzaning fokusi (F_1) orqali o'tuvchi nur o'qda singandan (D) keyin bosh optik o'qqa (BB_1) parallel ravishda (DA_1) ketadi;

linzaning optik markazi (O) orqali o'tuvchi nur o'z yo'nalishini o'zgartirmaydi (AOA₁) (1-rasm).

1- rasm. Qavariq linzada tasvir yasash

Hisoblashlarning ko'rsatishicha, buyumdan linzagacha bo'lgan d masofa, linzadan tasvirgacha bo'lgan f masofa va linzaning fokus masofasi $F=OF$ o'zaro quyidagicha bog'langan:

$$\frac{1}{F} = \frac{1}{d} + \frac{1}{f} \quad (1)$$

bunda

$$F = \frac{d \cdot f}{d + f} \quad (2)$$

Bu laboratoriya ishida qavariq va botiq linzalarning fokus masofasi F va optik kuchi D aniqlanadi. Shuningdek kattalashtirishlari ham aniqlanishi mumkin.

1-mashq. Yig'uvchi linzaning bosh fokus masofasini aniqlash

Linzaning bosh fokus masofasi ikki xil usulda aniqlanadi. Uni linza bilan buyum va linza bilan tasvir orasidagi masofalarga qarab aniqlash mumkin. Ma'lumki, yig'uvchi linzaning bosh fokus masofasi (2) formula yordamida topiladi.

Kerakli asbob va materiallar: yig'uvchi linza, optik skamyaya yoki darajalangan chizg'ich, taglikka o'rnatilgan lampochka, ekran, o'lchov lentasi yorug'lik manbai.

Ishning bajarilish tartibi

1. Strelkali karton o'rnatilgan yoritgichni optik skamyaning bir tomoniga, ekranni esa ikkinchi tomoniga o'rnatiladi. Ular orasiga linzani qo'yning.

2. Lampani yoqing va linzani optik skamyaga bo'ylab surib, ekranda buyumning aniq tasvirini hosil qililadi.
3. Buyumdan linzagacha va linzadan ekrangacha bo'lgan d va f masofalarni o'lchadi.
4. (2) ifodadan foydalanib, linzaning bosh fokus masofasi F ni hisoblanadi.
5. Buyum va ekran orasidagi masofani o'zgartirib, tajribani 7-10 marta takrorlanadi.
6. Bosh fokus masofaning o'rtacha qiymatini, absolyut va nisbiy xatolikni hisoblanadi.
7. Tajriba natijalarini 1-jadvalga yozinadi. 1-jadval

Tajriba nomeri	d, m	f, m	F, m	D, dp
1-7gacha				

2-mashq. Botiq linzaning fokus masofasini aniqlash

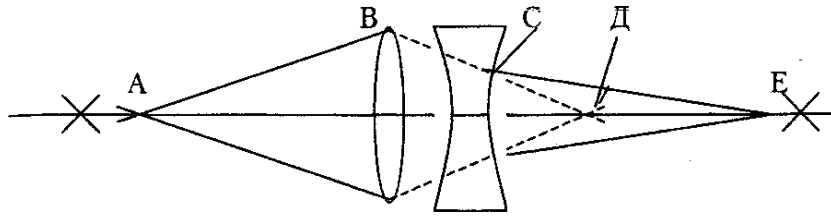
Kerakli asbob va materiallar: sochuvchi linza, masofani o'lchovchi asbob (shkalalangan uzun chizg'ich), yorug'lik manbai, yig'uvchi linza, optik taglik.

Ishning bajarilish tartibi

1. Optik taglikka chizg'ichni gorizonttal o'rnatiladi.
2. Optik taglikka yoritgich, yig'uvchi linza va yarim shaffof ekranni o'rnatiladi va ekranni surib, unda strelkasimon tirqishning aniq tasvirini hosil qilinadi.
3. Ekran vaziyatini chizg'ich yordamida aniqlab oling va ekranni chapga o'ngga surib, yana shu ishni 7-10 marta takrorlanadi.
4. Ekranni chapga surib, ekran bilan qavariq linza orasiga botiq linzani 2-rasmda ko'rsatilganidek kiriting va tirqishning yaqqol tasvirini hosil qilinadi. Bunda botiq linza ekranning dastlabki (3-punkt) vaziyatidan biroz o'ngroqda bo'lishiga erishiladi.
5. Linza va ekranning vaziyatlarini chizg'ich shkalasidan aniqlang va linza yoki ekranni surib, tajribani 7-10 marta takrorlanadi. Ekranning ikkinchi vaziyati (2-rasm), E nuqtani topib $ES=a$, $DC=b$ larni aniqlanadi va

$$F = \frac{ab}{a+b} \quad (5)$$

(5) formuladan botiq linzaning fokus masofasini topiladi.

2-rasm. Botiq linza fokus masofasini aniqlash

7. Olingan natijalarni 3-jadvalga yozing va o'lchash xatoligini baholanadi. 2-jadval.

Tajriba nomeri	A, m	b, m	F, m	D, dp
1-7				

ESLATMA: botiq linza uchun F' manfiy ekanligini (5) formulani chiqarishda hisobga olinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR: (REFERENCES)

1. Парпиев Қ., Отажонов Ш., Маматисақов Д., Ортиқов А. Умумий физикадан практикум. Андижон, 2002.
2. В.И. Иверонова. Физикадан практикум. Т., Ўқитувчи. 1979
3. Бўрибаев И., Каримов Р. Оптика. (Физик практикум) Т., 2004.

ZIRHLI TEXNIKALARNI BOSHQARISH TRENAJYORLARINING RIVOJLANISH TARIXI

R.K.Mavlyutov

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi
Sikl boshlig‘i

Annotatsiya: Maqolada zirhli texnikalarni boshqarish trenajyorlari, ularning rivojlanish tarixi, turli avlodlardagi haydash trenajyorlarning asosiy tuzilish elementlari, ularning afzalliklari va kamchiliklari, haydovchi-mexaniklarni tayyorlash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: trenajyor, haydash, qurol-yarog‘ va texnika, zirhli, baholash, mezon, rel‘ef.

Аннотация: в статье рассматриваются тренажеры для управления бронетехникой, история их развития, основные конструктивные элементы тренажеров для вождения в разных поколениях, их преимущества и недостатки, возможности обучения механиков-водителей.

Ключевые слова: симулятор, вождение, оружие и техника, броня, оценка, критерий, местность.

Abstract: The article discusses driving simulators for armored vehicles, the history of their development, the main structural elements of driving simulators in different generations, their advantages and disadvantages, and training opportunities for driver mechanics.

Keywords: simulator, driving, weapons and equipment, armor, assessment, criterion, terrain.

Hozirgi vaqtda qo‘shinlarda trenajyorlardan samarali foydalanish harbiy xizmatchilarni tayyorlash sifatini oshirishda eng muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy trenajyorlar harbiy xizmatchilarning yakka (individual) tayyorgarligini va taktik tarkibiy qismini inobatga olgan holda, ekipajlar, raschotlar, bo‘linmalar va shtablar tarkibida har tomonlama tayyorgarlikni ta‘minlaydi. Trenajyorlar - bu harbiy xizmatchilarni ular bilan sifatli va to‘g‘ri ishlash uchun ma‘lum darajada tayyorgarlikni talab etadigan yuqori texnologik qurilmalar.

Tarixiy jihatdan trenajyorlar haqiqiy ob‘ektlarda o‘qitishdagi xatolar, og‘ir oqibatlariga olib kelishi va katta moliyaviy xarajatlarga olib kelishi mumkin bo‘lgan

sohalarda – harbiy ishlar, aviatsiya, atom energetika va kosmosda – paydo bo‘ldi va keng tarqaldi.

Zirhli texnikani haydash uchun trenajyorlarni ko‘rib chiqamiz, ularning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri – o‘quvchining vestibulyar apparatiga kinematik ta‘sirni ta‘minlash, transport vositasi shassisining yer bilan haqiqiy o‘zaro ta‘sirini simulyatsiya qilishdir. Trenajyorlarni texnik ob‘ektlar sifatida yaratish tarixini ularning tuzilishiga kiritilgan muhandislik yechimlariga muvofiq avlodlarga bo‘lish mumkin.

Trenajyorlarni avlodlarga bo‘lish shartli va bir qator omillar bilan belgilanadi:

– fizik modellashtirish uchun yangi ob‘ektlarning paydo bo‘lishi; elementar bazaning, shu jumladan elektron, optik va elektron-optik asbobsozlikning rivojlanish darajasi;

– mexanika, mikromexanika va ularga yaqin sohalarning yutuqlari;

– boshqarish tizimlari va xususan trenajyor texnikasi sohasida yutuqlar va ishlashning yangi tamoyillari ishlab chiqish.

Trenajyorlarni takomillashtirish ilm-fan va texnologiyaning rivojlanishi bilan parallel ravishda amalga oshirildi. Ilmiy tadqiqotlar sohasidagi yutuqlarning qo‘llanilishi kursantlarga amaliy ko‘nikmalarni singdirish va ularni baholashda trenajyorlarning imkoniyatlarini yaxshilashga imkon berdi.

Ulug‘ Vatan urushidan keyingi davrda haydovchi-mexaniklarni tayyorlash va o‘qitish uchun faqat statik trenajyorlardan foydalanilgan. Ushbu trenajyorlarda yo‘riqchi rahbarligida va o‘rgatuvchi moslama yordamida zirhli texnikalarni boshqarish jarayonining ketma-ketligi o‘rganilgan.

Trenajyorning nazorat-o‘lchov uskunalari ko‘rsatgichlari o‘zgarishi mexanik pedali va uskuna o‘qi bog‘liqligi orqali amalga oshiriladi. Belgilangan o‘quv dasturlari ushbu trenajyorlar kursantdan harakatlarning qat‘iy belgilangan tartibini talab qiladi, ushbu dasturdan har qanday chetlashish xato deb tasniflanadi. Statik trenajyorlarda boshqaruv organlari bilan ishlashda faqat bajarish qobiliyatlari shakllanadi. Tayyorgarlik darajasini baholash mezonlari sifatida kursantlar dastur topshiriqlarini bajarish tezligi va xatosiz ishlashlari hisobga olinadi.

Avtomatik baholash tizimining kamchiligi shundaki, trenajyor belgilangan yo‘nalishga to‘liq bog‘langan. Bundan tashqari, bunday o‘quv tizimining haydovchi-mexanik o‘quv joyini ishlab chiqarish zirhli texnikalarni ishlab chiqarishdan qimmatroq, motor resurslari, yoqilg‘i sarfi, maxsus uskunalarni o‘rnatish uchun qo‘shimcha xarajatlar talab etiladi.

Dinamik kinoproeksiya trenajyorlari zirhli texnikalarni boshqarish jarayonini qisman yoki to‘liq takrorlaydigan, fizikaviy yoki matematik modellashtirish usullariga asoslangan trenajyorlarni o‘z ichiga oladi. Analog trenajyorlarning eng muhim

xususiyati - ob'ektiv baholash mezonlari yordamida tayyorgarlik darajasi va sifatini nisbatan osonlikcha baholash imkoniyatlari edi.

Barcha ishlab chiqarilgan dinamik trenajyorlar “bitta o‘quvchi - bitta yo‘riqlovchi” tamoyili bo‘yicha konstruktiv tarzda bajariladi, ya’ni trenajyorlar majmuasi o‘quvchi va yo‘riqlovchi o‘rinlaridan iborat.

Dinamik trenajyor quyidagi vazifalarni bajarishga imkon beradi:

– zirhli texnikalarni haydashga tayyorlash, dvigatelni ishga tushirish va to‘xtatish, joyidan qo‘zg‘atish, ulashni almashtirish, burilish, sekinlashish va to‘xtash bo‘yicha bir qator operatsiyalarni bajarish;

– haydovchi-mexanikga to‘siqli va chegaralangan o‘tish joylarda yo‘l holatiga muvofiq boshqarish mexanizmlarining to‘g‘ri va muvofiqlashtirilgan harakatlarini o‘rgatish;

– nazorat-o‘lchov uskunalari ko‘rsatkichlarini kuzatish.

Trenajyorda videofilmlar to‘plamidan foydalanib, ularni o‘zgartirish va burilish bo‘yicha mashg‘ulotlar o‘tkazish mumkin edi. Vizual ma’lumotdan tashqari, haydovchi haqiqiy texnikadagi kabi trenajyor korpusining chayqalishlarini sezgan. Ushbu trenajyorning muhim kamchiligi shundaki, harakat tezligi va yuqlanish o‘rtasida mantiqiy bog‘liqlik mavjud emas. Harakat tezligiga va ma’lum darajada kabina chayqalishiga rel’efning ta’siri yo‘qligi, kabina chayqalishi va dvigatel shovqinining statik xususiyati, nisbatan past ishonchliligi va past o‘tkazuvchanligi trenajyor ishlab chiqarishini tugatishga olib kelgan.

Dinamik televizion trenajyorlarda barcha axborot oqimlari yo‘riqlovchi pultiga o‘rnatilgan ikkita hisoblagich tomonidan qayta ishlanadi. Ushbu ikkita hisoblagich hisoblash moslamasi va maxsuslangan elektron hisoblash mashinasi shaklida amalga oshiriladi.

Hisoblash moslamasi elektron hisoblash mashinasi bilan birgalikda ishlaydi va mashina holatining dinamik xususiyatlarini hisoblaydi. Dvigatel va transmissiyaning ishlashi, harakatlanish tezligi va shunga qarab vizualizatsiya, gidroprivod tizimlari, asboblari ko‘rsatkichlari va shovqin taqlidchi tizimlari uchun boshqaruv habarlarni ishlab chiqadi.

Maxsuslangan elektron hisoblash mashinasi quyidagi vazifalarni bajaradi: tavsiyanoma tizimi orqali trenajyor majmuasining ish tartiblarini tanlash va o‘rnatish; havoning har xil haroratida dvigatelni ishga tushirishga tayyorgarlik ko‘rish va starter, havo va kombinatsiyalangan usulda ishga tushirishni, dvigatelni to‘xtatishni kuzatish; “Mustaqil o‘rgatish” tartibida dvigatelni yozgi va qishki sharoitlarda ishga tushirishga tayyorlash va ishga tushirishni tahlillash, bunda monitor ekraniga o‘quvchining harakatlari ketma-ketligi to‘g‘risidagi ma’lumotlar avtomatik ravishda chiqariladi; haydash texnikasi va o‘rtacha tezlik me’yorlari bo‘yicha mashq bajarish sifatini

baholash; mashq bajarish uchun yakuniy bahoni chiqarish va qayd etilgan xatolarni ko'rish; dasturning ishlashini nazorat qilish.

Trenajyorga elektron hisoblash mashinasining kiritilishi bilan o'quv jarayoni tugagandan so'ng, o'quvchiga haydash jarayonida qayd etilgan xatolar ketma-ketligi, ularning soni va baholash ko'rsatkichlarining xulosa jadvali taqdim etilishi mumkin bo'ldi. Zamonaviy trenajyorlarda kursantning ish joyining ichki maketi va axborotni qayta ishlashning dasturiy ta'minoti uning o'ziga xosligi va maqsadini belgilaydi, sensorlar tizimi ko'rsatkichlari, boshqaruv elektron hisoblash mashinasi, tashqi vaziyatni namoyish vositalari va ijro etuvchi tizim kabi tugunlar turli trenajyor tizimlari uchun bir xil bo'ladi. Ma'lumotlar operatorga mo'ljalga oluvchi va kuzatuv moslamalariga o'rnatilgan monitorlarda taqdim etiladi. Monitor ekranlarida analog va raqamli ko'rsatkichlar ham ko'rsatiladi. Kompyuterning tezligi atrof-muhitni namoyish qilishda yerning tasvirini to'liq sintezlash va unga turli ob'ektlarni ko'shishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy trenajyorlarda kursantlarning jangovar mashinalarni boshqarish malakalarini oshirish hozirgi rivojlanish zamonida juda ham maqbul yo'l sanaladi. Kursantlarni zirhli mashinalarni boshqarish tajribasi ortibgina qolmasdan yoqilg'i mahsulotlari tejash va jangovar mashinalarning yashovchanligi ortib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

<https://iz.ru/1451129/andrei-frolov/tankovyi-nariad-naskolko-bronetekhnika-effektivna-v-khode-svo>

<https://www.1tv.ru/shows/chasovoy/vypuski/bronetekhnika-v-svo-chasovoy-vypusk-ot-21-05-2023>

https://ria.ru/tag_bronetekhnika/

<https://tass.ru/armiya-i-opk/19544205>

YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA BUYUK SARKARDALARNING O'RNI

Abidjanov Zafar Xamidjanovich

O'R Q K Akademiyasi katta o'qituvchisi

***Annotatsiya:** maqola yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda buyuk sarkardalarning millat oldidagi xizmatlarini yoritishga bag'ishlangan.*

***Tayanch tushunchalar:** vatanparvarlik, tarbiya, ma'naviyat, davlat, buyuk, sarkarda, xizmat, madaniyat.*

***Аннотация:** статья посвящена освещению заслуг великих полководцев перед нацией в патриотическом воспитании молодежи.*

***Ключевые слова:** патриотизм, воспитание, духовность, государство, великий, полководец, служба, культура.*

***Abstract:** the article is devoted to highlighting the merits of great generals to the nation in the patriotic education of young people.*

***Keywords:** patriotism, education, spirituality, state, great, commander, service, culture.*

Bugun zamon shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Har qadamda rivojlanish har qadamda yuksalish bo'layotgan ayni bir pallada ba'zi mamlakatlar, davlatlar va xalqlarning kelajagiga bo'lgan ishonchi va umidi yon atrofidagi boshqa davlatlar va mamlakatlarga bog'liq bo'lib qolmoqda. Ayni shunday bir tahlikali zamonda mamlakatimiz osoyishta va tinch kunlarni o'tkazmoqda.

Bugun biz dunyoda imperiyaparastlik va shovinizm bosh ko'tarayotgan, tajovuz va tahdid tobora ortayotgan, tarixni buzib talqin qilish kuchayayotgan, kamsitish, bosqinchilik, vayronkorlik va bir-biriga qarama-qarshi qo'yish, adovat qo'zg'ash, urushlarni moliyalashtirish, ichki ishlarga aralashish ochiq-oydinlik kasb etayotgan ziddiyatli va murakkab bir davrda yashayapmiz.

Mustaqil davlatlarga tahdidlar turli ko'rinishlarda namoyon bo'lyapti. Ba'zan unga beparvo qaraymiz, ba'zida kampaniyabozlik qilib, kimo'zarga javob qaytaramiz. Lekin biz millat sifatida anglab yetishimiz zarur bo'lgan bir haqiqat bor. Mustaqillik uchun kurash qachonki, unga nisbatan tahdidlar yuz bergandagina ko'zga

tashlanmasligi kerak. Bu o'z qarash bilan mutlaqo murosa qilib bo'lmaydi. Zero, mustaqillik uchun jang mamlakat va millat bor ekan, hech qachon to'xtamaydi.

Unutmaslik kerakki, bu jang to'xtagan kuni dushmanlar bosh ko'taradi. Ular hali-hamon mustamlakachilik, hukmronlik da'vosidan voz kechgani yo'q, payt poylab turibdi. Qachonki, biz ahillikni, birlikni, hamjihatlikni yo'qotsak, ichimizdan xoinlar chiqsa, vatan ozodligini ko'z qorachig'imizdek asramasak, bunday vaziyat dushmanlarimizga qo'l keladi.

Vatanparvarlik – bu kishilarning ona yurtiga, o'z oshyoniga muhabbati va sadoqatini ifodalaydigan tushuncha. Vatanparvarlik barcha kishilar, [xalq](#), [millatlar](#) uchun umumiy bo'lgan, asrlar davomida sayqallanib kelgan umuminsoniy tuyg'u, ma'naviy qadriyatlardan biri. Tarixiy jihatdan Vatanparvarlik kishilarning o'z [vatanlari](#) taqdiri bilan bog'liq ijtimoiy rivojlanish, xalqlarning o'zlari yashayotgan hududning daxlsizligi va mustaqilligi yo'lidagi kurashi jarayonida takomillashib kelgan his-tuyg'ular jamlanmasi hamdir. Bu vatanning o'tmishi va hoziri bilan faxrlanishda, uning manfaatlarini himoya qilishda namoyon bo'ladi. Vatanni sevish iymondandir deb ham bejizga aytishmagan. Vatanparvar insonlar vatanimizda juda ham ko'p uchraydi. Masalan, [Abdulla Avloniy](#), u qatag'on yillari paytida yashagan bo'lsa ham so'z erkinligi unda juda rivojlangan. [Mahmudxo'ja Behbudiy](#), u o'zining bolalarni o'qitish kitoblari bilan Vatanimizda tanilgan. Uning bolalarga Chet tilini o'rgatish, Savod chiqarish va boshqa o'qitishga oid qilgan ishlari taqsiqga loyiq. Birinchi prezidentimizning “Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch asarida” ham ajdodlarimiz oz ona yurtlari uchun qo'shgan hissalarini haqida juda kop ma'lumotlar keltirilgan. Masalan: Chingizxon zulmiga qarshiliklar Amir Temur jasorati, Jaloldin Manguberdi va boshqa buyuk sarkardalar haqida malumotlar berilgan .

Amir Temur – yirik davlat va siyosat arbobi, sarkarda, qonunshunos, iste'dodli me'mor, notiq ruhshunos bo'lish bilan birga Turkistonni jahonga mashhur qilgan milliy g'ururli, so'zi bilan ishi bir, vatanparvar inson – buyuk shaxs edi. Uning nomi bilan boshlangan “Temuriylar madaniyati” o'ziga xos “Temuriylar tarbiyasi”ni yaratdi. Navoiy, Ulug'bek, Bobur kabi ulug' zotlar va ana shu tarbiyaning natijasi – mevasi bo'ldilar. Amir Temur davrida ilm-fan, madaniyat gullab yashnadi, boy ma'naviy qadriyatlar yaratildi. Bular Markaziy Osiyo mintaqasidagi xalqlarining madaniy-ma'naviy taraqqiyotida asosiy yo'nalishni belgilab berdi.

Bobur Mirzo ijodi ma'naviyatimizning bir bo'lagidir. Zahiriddin Muhammad Boburdek munosib farzandlari bo'lgan millat yangi - yangi g'oyalarni yaratishga qodirdir. Biz Bobur Mirzoni ulkan davlat arbobi sifatidagina emas, qomusiy alloma, mumtoz shoir sifatida ham cheksiz qadrlaymiz. Bobur o'zbek xalqining buyuk farzandi, milliy g'ururidir.

Zahiriddin Boburdagi tabiiy iste'dod uning har tomonlama rivojlangan va

qomusiy bilimlarni o'zida mujassamlantirgan shaxsiyati, aql-zakovati, insoniy xislatlari va qolaversa, uning ochiq ko'ngilliligi, nozik tabiatliligi bizni doimo hayratga solib keladi.

Boburning asosiy maqsadlaridan biri yagona markazlashgan davlat barpo etish, mamlakatni obod etib, ezgu niyatlarini amalga oshirish edi. Boburning bu maqsadlari Hindistonda amalga oshdi. Uch asrdan ortiqdavom etgan va Hindiston tarixida muhim rol o'ynagan markazlashgan davlatning vujudga kelishi, albatta, Bobur nomi bilan chambarchas bog'liqdir.

Jaloliddin yurt ozodligi yo'lida jon fido etdi, mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashda ularga qaqshatqich zarbalar berib, mo'g'ul hukmdorlariga tahlika solib, ularga qarshi tura oldi. Uning nomi tarix zarvaraqlarida jasur sarkarda sifatida hamisha qayd etilishi uning matonatiga berilgan bahodir, albatta. Yuqorida keltirilgan sabablar esa, uning fojiali halok bo'lishiga olib keldi.

Sulton Jaloliddin xizmatiga o'z hayotini bag'ishlagan, uning yonida so'nggi yetti yil mobaynida doimiy hamrohi bo'lgan, sulton vafotidan keyin uning hayot yo'lini tasvirlab asar yozgan alloma Shahobiddin an-Nasaviy edi. Buyuk sarkardaga xos dovyuraklik, adolatlilik, kamtarinlik fazilatlarini haqqoniy qalamga olgan alloma Jaloliddinning vafotidan keyin olti yil o'tgach, o'z hukmdori to'g'risida ajoyib tarixiy asar yaratadi.

Jaloliddinning el-ulus, vatan ozodligi va mustaqilligi yo'lidagi fidoyiligi, mislsiz jasorati mangulikka daxldordir. Istiqlol nashidasini surayotgan mustaqil O'zbekistonda ulug' ajdodlar ruhining e'zozlanayotgani, jumladan, Jaloliddin Manguberdi tavalludining 800 yillik yubileyining munosib nishonlanishi bejiz emas. Zero, ana shu aziz va muqaddas Vatan oldidagi xizmatlarining, bugun biz erishgan istiqlolgacha ham buyuk ajdodlaming xalq, yurt ozodligiga qo'shgan hissasining tan olinganidir.

Xulosa qilib aytganda Bugungi globalashuv jarayonida, vatanimizning kelajagi uchun yosh avlodga to'g'ri tarbiya berish, ular ongida vatanga bo'lgan muhabbat, ajdodlarimizning buyuk jasoratlari, ona tuproq qadri, oilaning muqaddasligi, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni oshirish hamda ota-onalarning farzand tarbiyasidagi ma'suliyatini yanada oshirishga e'tibor qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shavkat Mirziyoyev. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. "O'zbekiston", 2016.
2. Temur tuziklari // nashrga tayyorlovchi va mas'ul muharrir J.Rahimov, forscha matndan A. Sog'uniy va H.Karomatov tarjimasi, izohlar B. Ahmedov va A. Ahmedov – T., "Shodlik nashriyoti" – 2018. – B.116
3. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma - Toshkent: "Yulduzcha", 1990. B.207.
4. M.Farmonova. "Qadriyatlar – ma'naviy kamolot asosi" ilmiy-uslubiy qo'llanma., "Tasvir nashriyot uyi" Toshkent., 2019 y.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI MA‘NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASH TAMOYILLARI

Shukurov Aktam Sagdullayevich

O‘R QK Akademiyasi o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** maqola bo‘lajak o‘qituvchilarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash tamoyillarini o‘rnini yoritishga bag‘ishlangan. Maqolada ta‘lim jarayonida ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash tamoyillari tushunchalarining mazmuni asoslab berilgan.*

***Tayanch tushunchalar:** ma‘naviy, madaniyat, talim, axloqiy, rivojlanish, tamoyil, imkoniyat, jarayon, tizim.*

***Аннотация:** статья посвящена освещению места принципов духовно-нравственного воспитания будущих педагогов. В статье обосновано содержание понятий принципов духовно-нравственного воспитания в образовательном процессе.*

***Ключевые слова:** духовное, культура, образование, нравственное, развитие, принцип, возможность, процесс, система.*

***Abstract:** the article is devoted to highlighting the place of the principles of spiritual and moral education of future teachers. The article substantiates the content of the concepts of the principles of spiritual and moral education in the educational process.*

***Keywords:** spiritual, culture, education, moral, development, principle, opportunity, process, system.*

Globalashayotgan jamiyatning jadal rivoji bugungi kunda harbiy ta‘lim tizimida tayyorlanayotgan malakali kadrlar korpusining raqobotbardoshligini ta‘minlash zaruratini ham talab qilmoqda. Bunday sharoitda bo‘lajak harbiy xizmatchilar uchun berilayotgan, ta‘lim mazmuni, o‘quv jarayonining jahon andozalari darajasida tashkil etilishi globalashayotgan dunyo, innovatsion asosda rivojlanayotgan milliy iqtisodiyot, ijtimoiy tizim talablariga mos kelmog‘i lozim. Shuning uchun ham harbiy ta‘lim tizimida malakali kadrlar tayyorlashning samarali mexanizmlarini joriy etish bo‘lajak harbiy xizmatchilarni kasbiy malakasini shakllantirish, shuningdek, ularni

ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish bugungi harbiy ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Pedagogik jarayonlar ham shaxsning shakllanishida muhim, mohiyatli takrorlanib turuvchi ichki bog'lanishlarni ifodalaydi. Bu o'zaro bog'lanishlar jamiyat, uning ijtimoiy munosabatlari, shaxs va muhit, insonlarning o'zaro ta'sirida muhim, umumiy, ichki va mohiyatli bog'lanishlardan kelib chiqadi. Shuning uchun biz insonning biron bir sifati yoki xususiyati haqida gapirar ekanmiz, undagi bu xislatlar boshqa kishilar va jamiyatdagi munosabatlar bilan o'zaro aloqadorlikda shakllanishini e'tibordan soqit qilmasligimiz kerak. Shundan kelib chiqib, ma'naviy-axloqiy tarbiya qonuniyatlarini pedagogik hodisa va jarayonlarning o'zaro aloqalaridan keltirib chiqarmoq lozim.

Biron bir nazariya, ta'limot, fan, dunyoqarash, g'oya, siyosiy tashkilot, jamiyatning asosiy qoidalari bo'lib, busiz ular o'z mohiyatini yo'qotadi. Mazkur fan, ta'limot shu hodisalar asosida amal qiladi, o'z sohasini o'rganadi. Shu bilan birga biron sabab, mexanizmning tuzilishi, ishlash tamoyilining tub xususiyatlarini ham ifodalashi mumkin. Dunyoqarash – o'ziga va voqelikka munosabatini belgilovchi e'tiqod, xulqatvor me'yorlari ham ma'lum g'oyaviy, axloqiy tamoyillarga tayanadi. Shaxsning ma'lum g'oyaga e'tiqodi asosida ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy munosabatlarda aniq bir nuqtai nazarga ega bo'lishi uning maslagining prinsipi (tamoyili) hisoblanadi.

Mustaqillik sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya butun jamiyat ishi bo'lib, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan, tarbiyaviy jarayon milliylashib, uni insonparvarlashtirish, yakka shaxsni emas, balki butun jamiyat, jamoalarni tarbiyalash, ularning ma'naviy dunyosi, ongi, tafakkurini o'zgartirish ijtimoiy zaruratga aylanganda bu tarbiya tamoyillari yaroqsiz bo'lib qoldi. Mustaqillik sharoitida kishilarni gumanistik, umumbashariy va milliy qadriyatlar, urf-odat, an'analar ruhida tarbiyalash zaruriyati ma'naviy-axloqiy tarbiya tamoyillarini tasnif qilishda axloqiy, insonparvarlik va jamoaviy xususiyatlar ma'naviy-axloqiy tarbiyani belgilovchi tamoyillar bo'ladi. Tamoyillar milliy istiqlol mafkurasining gumanistik g'oyalariga asoslanishi kerak.

Shunga asoslanib, biz ma'naviy-axloqiy tarbiyaning axloqiylik, insonparvarlik, gumanistik xarakterdagi quyidagi tamoyillarini taklif qilamiz:

1. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada jamoaning g'oyaviy va tashkiliy asoslari birligi.
2. Inson shakllanishida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning yetakchilik va yo'naltiruvchi rahbarlik roli.
3. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar, tarbiyalanuvchi va pedagoglarning o'zaro munosabatlarining ma'naviy boyligi.
4. Ma'naviy-axloqiy tarbiya va tarbiyalanuvchilar ma'naviy hayotida fuqarolik mas'uliyatiga egaligi.

5. Muntazam ravishda tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning g'oyaviy, intellektual hamda ma'naviy boyligini oshirib borishi.
6. Yuksak ehtiyoj, qiziqishi va istaklarining o'zaro uyg'unligi.
7. An'analarni ehtiyotkorlik bilan asrab avaylash va ularni avloddan-avlodga ma'naviy boyluk sifatida yetkazish.
8. Kursantlar guruhining boshqa guruhlar bilan g'oyaviy, intellektual, estetik o'zaro munosabatlarining boyligi.
9. Guruh (jamo) hayotining emotsional boyligi.
10. Guruh (jamo)da kursantlarning o'z faoliyati (topshiriq) va xulqi uchun qat'iy tartib-intizom va mas'uliyatni his etishi. Mazkur ma'naviy-axloqiy tarbiya tamoyillari o'z mazmun va mohiyati bilan milliy g'oyamizga hamohangdir.

Ma'lumki, tarbiyaviy jarayonlar yaxlit tizim sifatida bir-biriga bog'liq hodisalarning sabab va oqibat tarzida rivojlanishida namoyon bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonidagi pedagogik hodisalar ma'lum qonuniyatlar asosida o'zaro bog'liq bo'ladi. Ularni bilish ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslarini ilmiy jihatdan egallab olish, boshqarish va rejalashtirish uchun muhim negiz sifatida xizmat qiladi. Har bir pedagogik hodisa ma'lum sabablarga ko'ra vujudga kelib, muayyan natijaga olib keladi. Shuning uchun u yoki bu pedagogik jarayon yoki hodisani keltirib chiqargan sabablarni aniqlash, ularni faqat bilibgina qolmasdan, ijobiy ta'siridan foydalanish, salbiylarining oldini olish imkoniyatini beradi. Shu asosda ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonini ilmiy asosda boshqarish, uni shaxs kamolotiga yo'naltirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Hodisalar o'rtasidagi muayyan zaruriy munosabatlar ichki aloqadorlikdan kelib chiqadi. Narsa, hodisalarning birligi, o'zaro aloqadorligi ularning mohiyatini bilish bosqichlaridir. Bunday bog'lanishlar umumiy, mohiyatli va takrorlanib turuvchi ichki bog'lanishlar bo'lib, qonun yoki qonuniyat tarzida namoyon bo'ladi. Qonun hodisalar mohiyatidagi ichki barqaror bog'lanishlar demakdir. Bu jihatdan qonun va qonuniyat o'zaro bir-biriga yaqindir. Narsa, hodisalar pedagogik jarayonlar o'rtasidagi munosabatda qonuniyatli bog'lanishlar, muayyan sharoitda, albatta, zaruriy kuch sifatida amal qiladi. Qonuniyatli bog'lanishlar hodisalar sababiyatini taqozo qilishning natijasidir. U hodisalarning ma'lum darajada muntazamliligi va izchilligini ifodalaydi va shu tarzda namoyon bo'ladi.

Ya'ni, tarbiyaviy jarayon tashkilotchilari ularni bilsa, mohiyatini chuqur anglasa, olib boradigan tarbiyaviy ishining ta'siri oshadi. Ularni ilmiy bilish, tushunish va ulardan o'rinli foydalanish qonuniyatlarining namoyon bo'lishi uchun sharoit yaratishni va amaliyotda ularga rioya qilishni taqozo qiladi. Binobarin, tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish va boshqarish ham mustahkam mohiyatli, umumiy, takrorlanib turuvchi, zaruriy, obyektiv bog'lanish va munosabatlardan kelib chiqmog'i lozim.

Tarbiyaviy jarayon haqida fikr yuritar ekanmiz, uning inson shaxsiga yo‘nalganligini, o‘z navbatida bular murakkab ijtimoiy munosabatlar bilan uzviy bog‘liqligini ta’kidlash o‘rinlidir. Ijtimoiy munosabatlar va u asosida vujudga keluvchi shaxslararo munosabatlar ko‘p qirrali va murakkabdir.

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning umumiy qonuniyatlariga uning davr, tarixiy taraqqiyot, siyosiy tuzum bilan bog‘liqligini ko‘rsatish mumkin. Har bir jamiyat o‘z iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy, huquqiy-siyosiy qonuniyatlariga ega. Buma’naviy-axloqiy tarbiyaga ham tegishli. Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning jamiyat manfaatlariga xizmat qilishi umumiy bo‘lib, ya’ni hamma ijtimoiy tuzumlarga xos, ammo uning ta’siri har bir jamiyatda turlicha namoyon bo‘ladi. Ya’ni jamiyat o‘z ma’naviy-axloqiy, mafkuraviy jarayonlardan kelib chiqib, undan foydalanadi.

Jamiyat ijtimoiy tuzilishining o‘zgarishi uning ma’naviy-madaniy rivojiga hamda davlat siyosatining o‘zgarishiga olib keladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya siyosatdan tashqari, siyosat esa ma’naviy-axloqiy tarbiyaga befarq qaray olmaydi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya siyosat bilan u orqali jamiyat mafkurasi bilan uzviy bog‘liq, qolaversa ularning manfaat va talablariga xizmat qiladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya mafkuraning g‘oyaviy yo‘nalishi va ko‘rsatmalarini amalga oshiruvchi muhim vositaga aylanadi. Hozirgacha bo‘lgan jamiyatlarning tarixiy tajribasi yuqoridagi fikrlarni isbot qiladi. Bu esa ma’naviy-axloqiy tarbiyaning g‘oyaviyligi va maqsadga yo‘naltirilganligi qonuniyatining obyektiv amal qilishiga dalil bo‘la oladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya hamma vaqt ma’lum g‘oyaga asoslanishi, uni kishilarga singdirishga xizmat qilishi lozim.

Mamlakatni har tomonlama rivojlantirish, yuksaltirish bo‘yicha belgilangan dolzarb masalalarni muvaffaqiyatli hal qilishning muhim shartlaridan biri xalqning ma’naviy, ma’rifiy va madaniy saviyasini o‘stirish hisoblanadi. Chunki xalqning, jamiyatning har bir a’zosining ma’naviy, ma’rifiy va madaniy saviyasi qancha yuqori bo‘lsa, kadrlar salohiyati shuncha baland bo‘ladi, xalqning turmush darajasi oshadi. Shunday ekan, xalqimizning, jamiyatimizning madaniy, ma’naviy-axloqiy saviyasini o‘stirishga alohida e’tibor qaratish muhim vazifalarimizdan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. Qurolli Kuchlarimiz – mamlakatimiz barqarorligi va taraqqiyotining mustahkam kafolatidir. /O‘zbekiston Respublikasi xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig‘ilishdagi nutqi.//Vatanparvar, 2024. 12 yanvar.
2. Psixologik-pedagogik atamalar izohli lug‘ati. – T.: O‘R Qurolli Kuchlari Akademiyasi, 2019 y. –116 b.
3. Satib-Aldiev A. Ofitserning pedagogik madaniyati. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent OUQBYu, 2013. – 38 b.
4. Falsafa: qomusiy lug‘at. – T.: Sharq, 2004. – 496 bet.
5. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2003, 5-jild. – 704 bet.
6. www.pedagog.uz
7. www.tdpu.uz
8. www.Ziyonet.uz

MAXSUS OPERATSIYADA ZIRHLI TEXNIKALARNING SAMARASI

O.Y.Kamolov

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi
o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** maqolada Rossiyaning maxsus operatsiyasida zirhli texnikalardan samarali foydalanish masalalari haqidagi fikrlar yoritilgan.*

***Kalit so‘zlar:** tank, jang, vazifa, yashovchanlik, harakatchanlik, o‘q-dori, zirh, talofat, dushman, piyoda, zirhli texnika, o‘zi uchar uchuvchisiz apparat.*

***Аннотация:** в статье речь идет о эффективном использовании бронетанковой техники во время спецоперации России.*

***Ключевые слова:** танк, сражение, задача, живучесть, подвижность, боеприпас, броня, повреждение, противник, пехота, бронетехника, БПЛА.*

***Annotation:** the article talks about the effective use of armored vehicles during a Russian special operation.*

***Key words:** tank, battle, task, survivability, mobility, ammunition, armor, damage, enemy, infantry, armored vehicles, UAV.*

Ukrainadagi maxsus operatsiya tanklar XXI asrda ham o‘zining aktualligini yo‘qotmaganligini ko‘rsatmoqda, vaholangki tanklarning Birinchi jahon urushida paydo bo‘lishidan buyon ularning armiyadagi roli va o‘rni haqidagi bahslar to‘xtagani yo‘q. Urushlar orasidagi davrlarda tanklarning taqdiri haqidagi munozaralar davom etdi, ularning qaysilari – piyodalarni qo‘llab quvvatlaydigan, qaysilari kreyser – yorib o‘tish tanklari, qaysilari – tanketkalar va ular qanday miqdorda bo‘lishlari kerak.

Ularni taktik va tezkor taktik qo‘llash bo‘yicha aniq loyihalar ishlab chiqishga harakatlar qilindi. Har qanday yirik operatsiyalarning ajralmas qismi hisoblangan ikkinchi jahon urushidan keyin tanklarning kelajagi ustida bulutlar quyuqlasha boshladi.

Bu birinchi navbatda aviatsiyaning imkoniyatlari keskin ortishi bilan bog‘liq bo‘ldi, shuningdek, piyoda askarlarning tankka qarshi qurollar bilan ta‘minlanishi ham muhim o‘rin tutadi. Bu qurollar bir muddat zirhli texnikalarning himoyalarni ortda qoldirib, ularni yengil nishonga aylanishiga olib keldi.

Konstruktorlar tanklarning himoyasini oshirish maqsadida ularning og‘irliklarini orttirishga, zirhli himoyaning optimal variantlarini qidirishga majbur bo‘lishdi. Buning yaqqol misoli sifatida sovet konstruktorlari tomonidan yaratilgan, korpusi yapaloq shakldagi to‘rt zanjirli «279-obyekt»ni keltirish mumkin. Bundan tashqari omuxtalangan zirh, so‘ngra passiv va aktiv dinamik himoyalarni aytish mumkin.

Natijada urushdan keyingi uchinchi va to‘rtinchi avlov tanklari yaratilishiga qaramasdan ularning jang maydonida tez talofat ko‘rishlari haqidagi munozalar to‘xtamadi. Lekin tarafdorlar yoki qarshilarning nazariy xulosalarini amalda sinab ko‘rishning imkoni yo‘q edi.

Bir tomondan tanklar 1980-1988-yillardagi arab-isroil urushida, «Cho‘ldagi to‘fon» operatsiyasida, AQShning 2000-yilda Iroqqa bostirib kirishida, 2020-yilda Tog‘li Qorabog‘da, 2011-2022-yillarda Suriyada tanklar ko‘p miqdorda qo‘llanildi.

Tabiiyki, tanklar yana ko‘plab harbiy to‘qnashuvlarda qo‘llanildi, shuni ta’kidlab o‘tish kerakki, zamonaviy urushlarning ko‘pida turli potensialga ega bo‘lgan dushmanlar jang qilishdi, jang maydonida esa – turli avlod tanklari to‘qnash kelishdi.

Rossiyaning maxsus opresiyasi boshlanishi bilan vaziyat keskin o‘zgardi. Tanklar Ukraina ziddiyatida 2014-yildan buyon qo‘llanib kelingan bo‘lsada, 2022-yilda har ikki tomondan deyarli bir turdagi tanklar ko‘p miqdorda qo‘llanildi.

Rossiya va Donbass armiyalari tarkibida turli modifikatsiyadagi T-62, T-64, T-72, T-80 va T-90 tanklari, Ukraina Qurolli Kuchlari tarkibida T-64, T-72, T-80, «Oplot» va T-55 tanklari bor edi. 24-fevral sanasida har ikki tomondan qo‘llanilgan tank guruhlarining aniq soni ma’lum bo‘lmasada, ularning soni 1,5–2 mingtadan kam bo‘lmagan.

Ikki yildan ortiq olib borilayotgan jangovar harakatlar shuni ko‘rsatayaptidiki, uchuvchisiz uchish apparatlari ko‘rinishidagi yangi xavf paydo bo‘lishiga qaramasdan, XXI asrdagi qurolli to‘qnashuvlarda ham tanklar o‘z o‘rnini yo‘qotgani yo‘q.

Piyodalarga yordamchi

Tanklar avvalgidek jang maydonida yoki shaharlardagi janglarda piyodalarni bevosita qo‘llab quvvatlovchi asosiy vosita sifatida foydalaniladi. G‘arb ekspertlarining fikriga ko‘ra tanklardan bu usulda foydalanish, ularning dushman himoyasini yorib o‘tishdek xususiyatidan to‘liq foydalanish imkonini bermaydi.

Boshqa tomondan qaraganda har bir tank tomonidan sarflangan o‘q-dori va ularni to‘g‘ri qo‘llash shuni ko‘rsatayaptidiki, asosiy jangovar mashinalarning “piyodalar tanki” xususiyati hech qaerga ketmagan. Bundan tashqari tanklar haqiqiy harbiy funksiyalaridan tashqari piyoda askarlarga ishonch bag‘ishlab, dushman askarlarida qo‘rqinch uyg‘otish kabi muhim psixologik funksiyalarni ham o‘taydi.

Tanklar yana tankka qarshi vosita funksiyasini ham bajarishda davom etmoqda. Ko'pchilik hollarda zirhli texnikalar qanday quroldan talofat ko'rganligini aniqlashning imkoni yo'q, lekin 2014 va 2022-yillarda bir qancha tank duellari bo'lib o'tganligi aniq. Bunday duellarning kamligi, tanklarning ko'p miqdorda qo'llanishi kam bo'layotganligidan dalolat beradi va shuning uchun ularning jang maydonida to'qnash kelish hollarini kamaytiradi.

Maxsus operatsiya davomida tanklarning yangi vazifasi statsionar nishonlarni yo'q qilish bo'lib qolmoqda. Bunda tanklar yopiq pozitsiyalardan turib o't ochishmoqda. Artilleriya va batareyaga qarshi kurash vositalarining takomillashuvi tanklarning o'ziyurar va shatakka olinuvchi artilleriya qurollarining o'rnini bosishiga olib kelmoqda. Chunki tanklarda o'zining yaxshi himoyasi hisobiga dushmanning javob zarbalari va granatalar bilan qurollangan kopterlari hujumidan omon qolish imkoniyati yuqori. Tanklarning harakatchanligi va o'tuvchanligini ham unitmaslik kerak, bularning hisobiga ular tezda o'z joylarini o'zgartirib, dushmanning javob o'qlaridan omon qolishadi.

Tanklar hech qachon ko'plik qilmaydi

Maxsus operatsiyaning asosiy saboqlaridan biri «tanklar hech qachon ko'plik qilmasligi»ni tushunib yetish bo'ldi. Har ikki tomon ham o'zlarining tank parklari sonini turli yo'llar bilan kerakli darajada tutib turishga harakat qilishmoqda.

Agar Ukraina chet ellardan tank olib kelish hisobiga umid qilayotgan bo'lsa, Rossiya «Uralvagonzavod» AJda tank ishlab chiqarishni ko'paytirmoqda. Bu zavod shu paytga qadar yirik partiya tanklarni eksport qilish bilan shug'ullanib kelgan edi. RF Mudofaa vazirligiga esa bir necha dona yangi tanklar yetkazib bergan va qo'shinlardagi T-72B tanklarini T-72B3 variantiga o'tkazib berish bilan mashg'ul bo'lgan.

2022-yildan boshlab vaziyat keskin o'zgardi va korxonada eng zamonaviy T-90M tankini ishlab chiqarishni hamda qo'shinlarga yetkazib berishni boshladi.

T-72 tanklaridan tashqari T-80BV tanklarini ham takomillashtirish ustida ishlar olib borilib, ular T-80BVM variantiga o'zgartirilmoqda.

Tanklarga bo'lgan talab T-62M tanklariga ham ikkinchi nafas yo'li ochilishiga olib keldi. Ukraina armiyasida tanklar taqchil paytida ular ikkinchi darajali yo'nalishlarda qo'yilgan vazifalarni bemalol bajarib, zamonaviy tanklarni muhim yo'nalishlarda qo'llash imkonini berishayapti.

Ukraina va NATO tomonida T-72 tanklarining taqchilligi zamon talablariga javob bera olmaydigan Slovakiyaning T-55S tanklari va Germaniyaning Leopard 1 tanklarini yetkazib berish bo'yicha kelishuv boshlashni taqozo etmoqda.

Maxsus operatsiyada tankka qarshi zamonaviy vositalar qo'llanishiga qaramasdan, tank o'zining jang maydonidagi ustunliklarini yo'qotmaganligini ko'rsatdi. Uning yashovchanligi va o't ochish quvvati mazkur jang maydoni uchun yetarli ekanligini, tanklarsiz piyodalarning olg'a yurishi juda qiyin, hattoki mumkin emasligini namayon qildi.

Tanklardan faol ravishda foydalanish, kun tartibiga ularni ishlab chiqarish, ta'mirlash va xizmat ko'rsatish quvvatlarini sezilarli darajada oshirish kerak ekanligi, shuningdek, ularni uchuvchisiz uchar apparatlarga qarshi vositalar bilan ta'minlash masalalarini olg'a surmoqda.

Tank to'plari quvvatini ularning kalibrlari hisobiga oshirish savollari ham yana qayta ko'rib chiqilishi mumkin. Bunda tanklar yer ustidagi nishonlarni yanada samaraliroq yakson qilish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

Tajribalar shuni ko'rsatayaptiki, tanklardan to'g'ri foydalanish, ularni piyodalar va HHQK vositalari bilan himoyalash, tank qo'shinlarini sapyorlar bilan ta'minlash ularni yo'q qilish qiyin bo'lgan nishonlarga aylantiradi va ular har qanday jangovar vazifalarni bajara olishadi. Shunday qilib, tanklar - ularni safdan chiqarib tashlashga hali erta ekanligini yana bir bor isbotlashdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

<https://iz.ru/1451129/andrei-frolov/tankovyi-nariad-naskolko-bronetekhnika-effektivna-v-khode-svo>

<https://www.1tv.ru/shows/chasovoy/vypuski/bronetekhnika-v-svo-chasovoy-vypusk-ot-21-05-2023>

https://ria.ru/tag_bronetekhnika/

<https://tass.ru/armiya-i-opk/19544205>

AFG‘ONISTONDAGI LOKAL URUSH VA QUROLLI TO‘QNASHUVLARDA TEXNIK TA‘MINOTNI XUSUSIYATLARI

Kuzibayev Odiljon Tajibayevich

O‘R QK Akademiyasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Afg‘onistonda sobiq sovet qo‘shinlarining qo‘shilma va harbiy qismlari o‘tkazgan keng ko‘lamli jangovar harakatlarida texnik ta‘minot ishlari yoritilib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Afg‘oniston, texnik, ta‘minot, moddiy, vosita, qurol, qo‘shin, aslaha, agregat, tiklash.

Аннотация. В данной статье освещается работа по техническому обеспечению широкомасштабных боевых действий, проводимых соединениями и воинскими частями бывших советских войск в Афганистане.

Ключевые слова: Афганистан, техника, снабжение, материалы, инструменты, оружие, войска, бронетехника, агрегаты, восстановление.

Annotation. This article highlights the work on the technical support of large-scale military operations conducted by formations and military units of the former Soviet troops in Afghanistan.

Keywords: Afghanistan, equipment, supplies, materials, tools, weapons, troops, armored vehicles, units, reconstruction.

1979-1989 yillarda Afg‘onistonda SSSR Qurolli Kuchlari 40-armiyasining qo‘shilma va harbiy qismlarining keng ko‘lamli o‘tkazilgan jangovar harakati Shunday qilib 10 yildan bir oz kamroq davom yetgan “E‘lon qilinmagan urush” deb nom olgan urush natijasiga ko‘ra SSSR Qurolli Kuchlari 40-armiyasining tuzilmalari va bo‘linmalarining Afg‘oniston Respublikasidan to‘liq chiqarilishi bilan yakunlandi.

Afg‘onistonga kirib kelgan cheklangan sovet qo‘shinlarining gruppировkasiga ushbu davlatda jangovar harakatlarni olib borishi uchun yuqori texnik ta‘minot talab etildi. 40-armiyasining qo‘shilma va harbiy qismlarini kerakli ehtiyojlarini ta‘minlash uchun Afg‘onistonda moddiy-texnik bazani yaratishni talab etdi. Texnik ta‘minot Sovet Ittifoqidagi Afg‘onistonga yaqin davlatlarda yaratilib to‘g‘ridan-to‘g‘ri jangovar

harakatlar olib borilayotgan hududlarga tashildi. Moddiy vositalarni tashish jarayonini kuzatib borishda katta qiyinchiliklarga duch kelindi.

Biroq, texnik qo'llab-quvvatlash choralarining o'ziga xos mazmuni qo'shinlarning joylashuvi, harbiy harakatlari va qurolli kurash teatrining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilandi. Texnik qo'llab-quvvatlashga qo'shinlarning turli miqyosdagi ko'plab garnizonlarda keng hududlarga tarqalishi jiddiy ta'sir ko'rsatdi.

Shunday qilib, ushbu maqolada Afg'oniston misolida harbiy harakatlar teatrida va qurolli to'qnashuvlarda Quruqlikdagi Qo'shinlarning Birlashgan Shtabi texnik ta'minot tizimlarining ishlash xususiyatlarini ko'rib chiqishni taklif etadi.

Qo'shinlarni raketalar va o'q-dorilar bilan ta'minlash

To'liq rejalashtirilgan jangovar harakatlarda qo'shinlar guruhini maksimal avtonomligiga muvofiq o'q-dorilar bilan ta'minlashning asosiy prinsiplaridan biri bu ta'minlash ikoniyatlarini yaratish hisoblanadi. Rejalashtiriladigan jangovar harakatlar davomiyligiga qarab qo'shinlar guruhlarini avtonomligini ta'minlash uchun kerakli miqdorda o'q-dorilar zahirasi yaratilib va jang mobaynida ularning sarfi belgilab beriladi.

Bazi bazida jangovar harakatlarning o'rtacha 5-10 kun davom etardi; armiya miqyosida o'tkazilgan harakatlar 10-20 kun davom etardi. O'q-dorilarni sarflanish darajasi yuqori darajada keskin o'zgarib borardi. Biz faqat har bir harakatning takrorlanmaydigan o'ziga xos xususiyatlarini gapirishimiz mumkin.

Statsionar omborlarni jangovar maydondan sezilarli masofada bo'lishini inobatga olib o'q-dorilar zahirasining bir qismini dvizionni moddiy ta'minot batalonini transportiga yuklab yetkazib borish uchun yuklanib qo'yilardi.

To'g'ridan-to'g'ri qo'shinlar guruhlaridan tashib kelingan o'q-dorilar zahiralari har doim ham butun harakatni, ayniqsa harakatning 10 kuni davomida uning to'liq avtonomligini ta'minlay olmaydi. Shuning uchun, jangovar harakatlarni o'q-dorilar bilan uzluksiz ta'minlash maqsadida, qo'shinlar guruhlarida tashkil etilgan qismlar va tuzilmalarning statsionar omborlarida yoki istalgan yordamchi omborlarda qo'shimcha o'q-dorilar zahiralari yaratiladi. Doimo jangovar harakatlarga qism va bo'linmalar to'liqsiz jangovar tarkibda kirmaganligi sababli qo'shimcha o'q-dorilar zahirasini yaratishni yengillashtiradi. Bu esa jangovar harakatlarga olib kirilayotgan barcha qurol-aslahalar uchun yuqori zahirani yaratishga imkon yaratdi. Ayrim hollarda bo'linmalarni jangovar olib borilayotgan hududlarga kirishga doimiy shay bo'lishni ta'minlash uchun o'q-dorilarni avtotransport vositalariga oldindan yuklash mashq qilini tajribada sinab ko'rildi.

Jangovar harakatlarda o'q-dorilar bilan uzluksiz ta'minlash maqsadida jang olib borilayotgan hududga qoidaga ko'ra yaqin joyda joylashgan polk yoki dviziya

bazasining omborlarida, aerodrom yaqinida qoidaga ko'ra alohida armiya artilleriya ombori yaratiladi.

Tog'li hududlarda zirhli guruhlaridan alohida vazifa bajarayotgan aralash motoo'qchi bo'linmalarini bir necha kun davomida o'q-dorilar bilan ta'minlashda katta qiyinchiliklarga duch kelindi. Imkoniyat boricha bo'linmalarga o'q-dorilarni yetkazib berish "yuqoridan pastga" tamoyiliga muvofiq - katta boshliqlikning kuch va vositalari orqali amalga oshiriladi. Texnikalarni harakatlanishiga qulay yo'llarga harakatlanib motoo'qchilarni piyodalanish joyiga qadar ikki-uchta piyodalar jangovar mashinasi yoki zirhli transportyorlarda o'q-dorilar zahiralari yetkazib berilgan. Bo'linmalarning piyodalanishiga qadar o'q-dorilarni yetkazib berishda zirhli guruhlarining texnikalaridan ham foydalanilgan. Transportlar yetib borolmaydigan hududlarga o'q-dorilarni yetkazib berishda vertolyotlar ishlatilgan. Faqatgina "yuqoridan pastga" sxema bo'yicha o'q-dorilarni yetkazib berish imkoniyati bo'lmagan taqdirda, ta'minot "o'ziga" sxemasi ostida amalga oshirildi. Ushbu holatda, bo'linmalarga jangovar mashinalar va moddiy vositalar ortilgan transportlardagi o'q-dorilar va moddiy vositalar zahiralarni yetkazib berishda shaxsiy tarkib jalb etildi.

Barcha harakatlarda qo'shinlar guruhiga o'q-dorilar zahiralarni yetkazib berish ushbu yuqorida ko'rsatilgan ikkita sxemadan biriga muvofiq amalga oshirilgan. Raketa-artilleriya qurol-aslahalari va front orti ta'minoti xizmati boshliqlari texnikalar kalonnada harakatlanishida qo'shinlar guruhlaridan tomonidan qo'lga olingan o'zining yoki boshqa qism va bo'linmalarga tegishli ozod etilgan avtotransport vositalaridan o'z xizmatlari yuzasidan foydalanib xizmatini tashkillashtirgan. Vaziyatlardan kelib chiqib avtotransport vositalar kallonnalarining qo'riqlash va himoyasini ta'minlashda kuchaytirilgan sapiyor bo'linmalari bilan motoo'qchi rotasi yoki motoo'qchi vzvodi tayinlanadi. O'tkazilayotgan harakatni uzluksiz o'q-dorilar bilan ta'minlash uchun doimiy yashash joylarida oldindan yaratilgan yoki har qanday yaqindagi omborlarda yaratilgan o'q-dorilar zahiralariidan kalonnalarga yuklangan.

"Yuqoridan pastga" sxemasiga ko'ra qo'shinlar guruhlarini o'q-dorilar bilan ta'minlash doimiy joylashgan joyda oldindan tayyorlangan transport orqali yetkazib berildi yoki kerakli bo'lganda yangi kalonnalar shakllantirildi. Shuning uchun ushbu sxemaga asosan o'q-dorilarni yetkazib berishda asosan vertolyotlardan foydalanilgana. Omborlardan o'q-dorilarni avtomobil transportida yoki mexanizatsiyalashtirilgan vositalarda vertalyotlargacha yetkazib berib tezkorlik bilan yuklash uchun turli tarkibdagi maxsus guruhlar tuzilar edi.

Rejalashtirilgan harbiy harakatlar uchun o'q-dorilarni yetkazib berish tizimining umumiy sxemasiga asosan qo'shinlar guruhlarining avtonomligini ta'minlashni tashkil etuvchi me'yoriy va qo'shimcha o'q-dorilar zahiralarni eng yaqin ko'chmas omborlardagi yaratishni o'z-aro uyg'unlashtirish edi. Bundan tashqari, har qanday

yaqinda joylashgan harbiy qism va bo‘linma komandirlari jangovar harakatlarda qatnashayotgan qo‘shinlarga qo‘shimcha tasdiq va cheklovlarsiz o‘qdorilar berishlari shart bo‘lgan qoida mavjud edi.

Shunday qilib, har qanday miqyosdagi jangovar harakatlarni ta‘minlash uchun qo‘shinlarning barcha bo‘g‘inlarida avtonom ishlashga qodir bo‘lgan ta‘mirlash va evakuatsiya organlari yaratildi.

Xulosa:

1. Jangovar harakatlarda, jangovar va maxsus texnikalarda ishtirok etadigan ko‘plab eskirgan harbiy texnikalar namunalari yuqori havo haroratida, yuqori changda, tog‘li joylarda, shuningdek, yerning og‘ir iqlim va fizik-geografik sharoitida jangovar vazifalarni bajara olmadi, barcha eskirgan harbiy texnika namunalari modernizatsiya yoki almashtirishni talab qildi.

2. Jangdan oldin va jang vaqtida ko‘p miqdorda raketalar va o‘q-dorilar bo‘linmalarga berilishi kerak edi. Bunday muammolarni hal qilish uchun raketalar va o‘q-dorilar bilan ta‘minlashda vaqtinchalik omborlarni va jangovar harakatlar yaqinida o‘q-dorilarni saqlash uchun ko‘chmas omborlarni yaratishni talab qildi.

3. Jangovar harakatlarni ta‘minlash - har qanday miqyosda, qo‘shinlarning barcha darajalarida avtonom ishlashga qodir bo‘lgan ta‘mirlash va evakuatsiya organlari, shuningdek, harbiy texnika va moddiy vositalarini “yuqoridan-pastga” yetkazib berish tizimi yaratilgan. Qurol-aslaha va harbiy texnikalarni asosiy miqdoriga jiddiy texnik xizmat ko‘rsatish talab qildi. Shu sababli, qurol-aslaha va harbiy texnikalarning asosiy uzal va agregatlarini dala sharoitlarida ekipajlarning kuch va vositalari bilan, shuningdek, ta‘mirlash bo‘linmalarining mutaxassislarni jalb qilgan holda almashtirishni talab qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Армейский сборник, 2011 г. №8
2. Армейский сборник. 2008 г. №6
3. <https://iz.ru/1451129/andrei-frolov/tankovyi-nariad-naskolko-bronetekhnika-effektivna-v-khode-svo>
4. <https://www.1tv.ru/shows/chasovoy/vypuski/bronetekhnika-v-svo-chasovoy-vypusk-ot-21-05-2023>
5. https://ria.ru/tag_bronetekhnika/

XIZMAT KO'RSATISHDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI

T.I.Shukurov

SamISI assistenti

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada bugungi kunda katta ahamiyat kasb etgan turizm sohasini har qanday iqtisodiy sharoitda rivojlantirishning innovatsion yo'nalishlari va bu bo'yicha qilinayotgan keng ko'lamlil ishlar yoritib berilgan. Shuningdek, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda turizmni kengaytirishning o'rni yoritib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** turizm, barqaror turizm, turizm infratuzilmasi, investitsiya, iqtisodiyotiy vaziyat, turistik resurslar.*

***Abstract.** In this article, the innovative directions of development of the tourism sector, which has gained great importance today in any economic conditions, and the large-scale work being done in this regard are highlighted. Also, the role of expanding tourism in ensuring economic stability is highlighted.*

***Key words:** tourism, sustainable tourism, tourism infrastructure, investment, economic situation, tourist resources.*

***Аннотация.** В данной статье освещены инновационные направления развития туристической сферы, приобретшей сегодня большое значение в любых экономических условиях, и масштабная работа, проводимая в этом направлении. Также подчеркивается роль расширения туризма в обеспечении экономической стабильности.*

***Ключевые слова:** туризм, устойчивый туризм, туристическая инфраструктура, инвестиции, экономическая ситуация, туристские ресурсы.*

Ma'lumki, bugungi kunda har qaysi davlat va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji uchun turizm sohasining o'rni beqiyosdir. Turizmni rivojlantirish natijasida iqtisodiy jihatdan keng sharoitlarni yaratish mumkin. Shu bilan birgalikda, mamlakat tarqqiyoti va mamlakatlararo tashqi aloqalarni o'rnatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Butun jahon turizm tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra "2023-yilda barcha kiruvchi turistlar soni 1,460 mln.ga yetdi, undan kelgan daromad esa 1,481 mlrd. AQSH dollarni tashkil etganligi dunyo miqyosida turizm sohasi 334 mln yangi ish

o‘rinlari yaratgan”ligi turizm jahon iqtisodiyotiga juda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2017-yil BMTning 72-assambleyasida ta’kidlagandek, “mustaqil o‘lkamizning jahon hamjamiyatida keng miqyosda e’tirof etilishi” dunyoning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlari bilan o‘zaro munosabatlarning yanada barqarorlashib borishiga, turizm borasida aytadigan bo‘lsak, tashrif buyurayotgan turistlar oqimining yil sayin ortib borishiga, yurtimizda mavjud yangidan – yangi turizm imkoniyatlarining kashf etilayotganligi va boshqa shu kabi o‘zgarishlar fikrimizning yaqqol dalili bo‘la oladi.

Turizmning hozirgi holatini baholashda, shuni alohida qayd etish lozimki, O‘zbekistonda turizm infratuzilmasining rivojlanish darajasi xorijiy turistlarning ehtiyojlarini to‘liq qondirish imkoniyatiga ega emas. Infratuzilma yetarlicha rivojlanmagan sharoitda turistlar oqimini va shunga mos ravishda valyuta tushumini ko‘paytirish imkoni bo‘lmaydi, bundan kelib chiqqan holda infratuzilmaning holati turizmning rivojlanshini ta’minlash bilan birga, mamlakat xalqaro turistik nufuzi va imijini ham shakllantirishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Turizmni rivojlantirish uchun mavjud turistik resurslardan samarali foydalanishni ta’minlash bilan birga, har bir viloyatning turizm infratuzilmasini talab darajasida rivojlantirish muhimdir. Bularning barchasi yirik moliyaviy xarajatlarni, ya’ni investitsiyalarni amalga oshirishni taqazo qiladi.

Barqaror turizm – turizmni rivojlantirish va boshqarishning atrof-muhitga, madaniy qadriyatlarga, mahalliy aholi turmush tarzi manfaatlariga zid bo‘lmagan shakllari, usullari va vositalari jamlanmasi hisoblanadi. Barqaror turizm konsepsiyasining ilmiy-nazariy tuzilmasi Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan ilgari surilgan barqaror rivojlanishning 17ta maqsadlarini jamlagan metodologik yondashuvga tayanadi. Barqaror turizm konsepsiyasini qo‘llashning tizimlashgan afzal jihatlarni aniqlashtirib olish, o‘z o‘rnida davlat va korporatsiyalar miqyosida turizm rivojlanishiga taaluqli dasturlarning ro‘yobga chiqarilishiga ko‘maklashadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil 16- avgustda «2018-2019 yillarda turizm sohasini rivojlantirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori qabul qilindi. Qaror bilan sohada me’yoriy-huquqiy tartibga solishni takomillashtirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, O‘zbekistonga sayohatlarni arzonlashtirish, yurtimizning barcha hududlarida turizmni va soha bilan bog‘liq infratuzilmani rivojlantirish, turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish va yangi turizm obyektlari tashkil etish, shuningdek, milliy turizm mahsulotlarini ichki va tashqi bozorlarda faol va kompleks ilgari surishga qaratilgan 2018-2019 yillarda turizmni rivojlantirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, har qanday iqtisodiy sharoitda ham turizmni rivojlantirish mumkin bo'lgan vaziyatlar mavjud b'lib, bu orqali faqatgina rivojlanish va iqtisodiy jihatlar qulay sharoit va imkoniyatlarga ega bo'lishga erishishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibragimova Madina Ismoilovna “INNOVATSION IQTISODIYOTNI SHAKLLATIRISHDA TA'LIM TURIZMINING ROLI”, Dekabr 2022
2. M.AMONBOYEV, S.XALILOV “Barqaror turizm rivojlanishi” o'quv qo'llanma, Toshkent – 2021
3. A.Kh.Komolov “TURIZMNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYALARNING IQTISODIY MAZMUNI VA TASNIFI”, 2023
4. <https://cyberleninka.ru/article/n/turizmni-innovatsion-rivojlantirishda-investitsiyalarning-iqtisodiy-mazmuni-va-tasnifi>
5. <https://renessans-edu.uz>

RELAY PROTECTION AND AUTOMATION OF COMPENSATION DEVICES

Yeshmuratov Naurizbek

Assistant teacher at Nukus Mining Institute at NSUMT

Ktaybekov Miyrbek

Intern-teacher of Karakalpak State University named after Berdakh

E-mail: n.eshmuratov97@mail.ru

Abstract: *In this article, you will learn about the reactive power balance, which is one of the pressing problems in the electrical power system today, and the devices that ensure this reactive power balance, that is, reactive power compensation devices, study their operating modes and protect them. devices from abnormal operating modes. You will become familiar with the methods.*

Keywords: *Reactive power and reactive power balance, capacitor bank and its operating modes, compensating structures, relay protection devices and circuits.*

Introduction: Electricity produced at power plants is transmitted to consumers from power grids simultaneously in the form of active and reactive energy. If some consumers consume useful active power from the network (spiral lamps, heating devices, stoves). Other elements that have an inductive load in the consumer circuit are not only active during operation, but also consume reactive power to create electric magnetic fields (electric motors, welding and coil transformers). When an active-inductive load is connected to the electrical network, the current I lags behind the voltage U by an angle φ . The cosine of this angle ($\cos \varphi$) is called the power factor. Electricity receivers with such a load consume active power P and reactive power Q .

Reactive power compensation involves the generation or consumption of reactive power using compensating devices. Reactive power compensation is carried out to ensure reactive power balance, reduce energy losses in networks, and regulate voltage.

Main part: Reactive power compensation in the power system is one of the main issues. A lack of reactive power in the network leads to a voltage drop in the power system. Voltage is one of the main indicators of quality in the power system; its value

below the nominal level leads to the fact that products become unusable (break down) in industrial enterprises, the work process stops, and the operation of the power system is disrupted. To prevent such situations, it is necessary to compensate for reactive power, and reactive power compensation ensures the operation of the power system in nominal mode.

Reactive power compensation (production) in industrial plants is slightly better than production in power plants. A clear confirmation of this is that in our republic, by resolution of the Cabinet of Ministers on March 1, 2004, the law “On the procedure for planning work on reactive power compensation” was adopted.

A capacitor bank, synchronous compensators and static elements of compensating devices are used as a reactive power compensation device. Synchronous compensators are mainly used in power transmission and distribution substations because they consume reactive power when there is excess reactive power in the network and, conversely, produce reactive power when there is a shortage of reactive power.

As mentioned above, asynchronous motors are consumers of reactive power. Asynchronous motors of industrial enterprises account for 60-65% of reactive power consumption. Considering the above, reactive power compensation at industrial enterprises is one of the main issues. They are widely used as reactive power compensation devices for capacitor banks in industrial plants, pumping stations, and electric motors used for the power plant’s own needs.

Like other devices in the electrical power system, the capacitor bank also has abnormal conditions, and protecting the capacitor bank from abnormal conditions is one of the main issues.

In this article we will discuss abnormal operating conditions of capacitor banks, the operating process that occurs in a capacitor bank in abnormal conditions, the reasons for the occurrence of abnormal operating conditions, methods of protection against abnormal operating conditions, and the choice of relay protection. devices and get acquainted with their connection diagrams.

Types of protection and circuits of capacitor banks.

The entire type of relay protection used in capacitor protection can be divided into three:

- General battery protection;
- Group protection;
- Individual protection (capacitor sections).

The general protection of all capacitor devices includes: multi-phase short circuit protection, single-phase earth fault protection, overload and overvoltage protection.

In general, protection of capacitive devices from multiphase short circuits is carried out for any capacitor connection schemes. This protection should work to increase the performance of capacitor devices without downtime. In capacitor devices operating at low voltage, such protection is carried out using protectors and circuit breakers. In high-voltage networks this is done using fuses and relay protection (Figure 1).

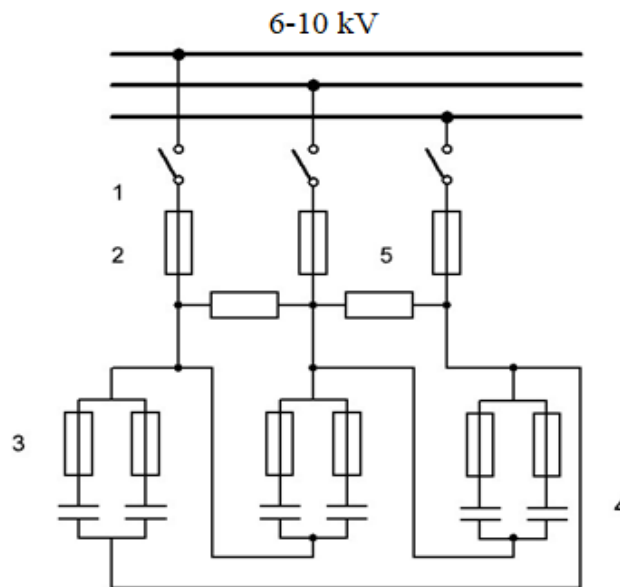

Figure 1. Diagram illustrating the implementation of capacitive device protection using capacitors. 1-disconnector; Storage of the 2nd protection device; 3rd group of protection of executive storage; 4-capacitors; 5-phase resistors.

Summary: The reactive power balance has a direct impact on the operating state of the power system, especially industrial enterprises, so it is important to install reactive power compensation devices or reactive power sources. In conclusion, we can say that it is necessary to protect reactive power sources or their compensating devices from abnormal operating conditions, and it is important to do this correctly and reliably.

REFERENCES

1. Siddikov. I.K., Kasimakhunova A.M., Khujamatov. X.E., Power supply system relay protection and automation. Study guide, Tashkent 2020. 467 p.
2. Abubakirov, A. B., Gaipov, I. K., Eshmuratov, N. K., & Lezhnina, Yu. A. (2022). Graph model for accounting for asymmetric values and parameters of electrical networks.
3. Lezhnina, Y., Abubakiro, A., Gaipov, I., & Eshmuratov, N. (2023, January). Monitoring of asymmetric values and parameters of electric networks. In E3S Web of Conferences (Vol. 371, p. 03068).
4. Structural rules of electrical installations. (PUE) DI Ozenergonazorat, Tashkent 2007, 2011.
5. Ешмуратов, Н. Қ. (2023). Реле Короткого Замыкания Асинхронных Электродвигателей Напряжением 10 Кв. Miasto Przyszłości, 35, 108-112.

IMPROVING WRITING SKILLS TO ENHANCE STUDENTS' LEARNING

Muradov Utkir Nurillayevich

associate professor of Tashkent state pedagogical university

Rahimjonova Khumora Ziyovuddin qizi

student of Tashkent state pedagogical university

***Abstract:** Enhancing students' learning outcomes through the improvement of writing skills is a critical aspect of education. This article explores the importance of developing students' writing abilities to help them effectively convey their thoughts and ideas. By providing opportunities for practice, feedback, and integration of writing assignments across disciplines, educators can empower students to become more effective communicators and critical thinkers. Ultimately, prioritizing the improvement of writing skills in the curriculum can lead to enhanced learning experiences and academic success for students.*

***Key words:** concept, coherence, skills, enhance, creative writing, writing strategies, techniques, assessment.*

Writing is a crucial life skill applicable in academic, professional, and personal contexts. It involves effectively conveying concepts, details, and emotions through written expression. Proficiency in writing is vital for clear and persuasive communication, encompassing various forms such as essays, reports, emails, letters, and creative writing. While the skills needed for each form may vary, fundamental principles like employing proper syntax and punctuation, logically organizing ideas, selecting suitable words and tone for the audience, and meticulous proofreading and editing always apply. Enhancing writing skills requires time and effort, involving wide reading to expose oneself to different styles and vocabulary. Seeking feedback from others aids in identifying areas for improvement, and regular practice is essential for refining one's unique voice and style.

It can be seen strong writing skills are valuable assets that can open doors to academic success, career opportunities, and meaningful personal connections. By continuously working on improving their writing abilities, individuals can become more effective communicators and better express their thoughts and ideas.

Proficiency in writing is critical for success in the professional World. Emails, project reports, and sales proposals all seem to have a similar attitude toward work when they contain a lot of typos, grammatical errors, and poorly constructed sentences. Thus, realizing the importance of writing skills can affect how you are perceived at work in addition to helping you communicate better in terms of:

Being professional: If you have effective writing abilities, your readers will comprehend your message more fully. Clear communication facilitates others' understanding of your ideas and thoughts. Demonstrating your abilities at work: Regardless of how much writing you do for a living, people may still remember a few awkward and clumsy moments from your content. Additionally, you can become less competent at work as a result of these minor errors. Growing in professional self-belief: Every content element has a purpose. A robust business plan attracts potential investors and partners. Consistent and clear emails have the potential to influence potential customers even more. Nevertheless, your manager will be impressed by your well-written reports. Every time you successfully and joyfully finish another project using your outstanding written communication, you become more certain, upbeat, established, and inspired.

In the workplace, writing skills examples include:

- Documenting a process for someone else to learn it;
- Summarizing a meeting in an email for all attendees;
- 1. Sharing a team update in Slack;
- Crafting a mass email to send to prospective customers;
- 1. Communicating with a client via email to get action on next steps.

To use your writing abilities at work, you do not need to be a "writer." You could be a UX designer attempting to create the ideal headline for your home page that will entice visitors to click the "learn more" button, or you could be a marketer crafting copy to draw readers to your virtual event. Perhaps you are an investment banker updating your manager on your current situation, or perhaps you are an attorney corresponding via email with a client.

All workplaces require writing abilities, but remote and hybrid ones especially so. Employers are currently looking for written communication skills above verbal communication skills, with 73.3% of employers searching for these skills on student resumes, according to the National Association of Colleges and Employees.

The importance of written communication has increased, according to business and success coach Bryana Holcomb. "Every employee should be proficient in grammar, clarity, appropriate tone, and the ability to be concise when necessary. These are some of the most important writing skills. The social media meme that reads, "This meeting could have been an email," is one of my favorites. The catch to that is that we

have to be able to communicate our needs, deliverables, roles, etc. via email in a clear and effective manner if we want to avoid those "pointless meetings."

Evaluating language learners' writing abilities also serves the objective of determining how well they are learning. Five product factors—fluency, content, conventions, syntax, and vocabulary - can be used to evaluate student writing. In order to provide a comprehensive understanding of a student's writing abilities across various text structures and genres, writing samples ought to be evaluated for a range of writing purposes. These easy classroom management techniques assist with determining one's strengths and shortcomings, organizing lessons, assessing learning tasks, providing feedback, keeping track of accomplishments, and reporting development.

The availability of multimedia resources in technology can enhance and bring life to writing instruction. For example, puppets, movies, images, and animations can be used to introduce a subject, model a gender, or present an example. An additional choice would be to have your pupils create original multimedia projects as a means of showcasing their knowledge, offering them a taste, or sharing their perspectives. With the use of multimedia resources, you and your students can foster critical thinking and creativity while exposing them to a range of teaching approaches. choice would be to have your pupils create original multimedia projects as a means of showcasing their knowledge, offering them a taste, or sharing their perspectives. With the use of multimedia resources, you and your students can foster critical thinking and creativity while exposing them to a range of teaching approaches.

Online resources can offer a practical and adaptable means of delivering writing guidance and assistance. For instance, you can publish your students' work, solicit feedback from peers, or work on group projects using blogs, wikis, or webpages. Additionally, you can track your students' progress, reward their accomplishments, and organize your curriculum using digital badges, portfolios, and learning management systems. Online resources can assist you and your pupils in developing digital literacy abilities, communities of practice, and real audiences. Playing interactive games can enhance fun and interaction of writing instruction.

To review grammar, vocabulary, or punctuation, for instance, you can use quizzes, puzzles, or simulation. Moreover, roleplaying, adventure games, and storytelling can foster imagination, creativity, and problem solving skills. You have the option of using premade games or making your own with programs like Kahoot, Twine, or Minecraft. Playing interactive games with your students can help them learn new material, become more motivated, and enjoy writing.

One of the most important aspects of writing education is providing and receiving feedback. Thanks to technology, there are a plethora of resources available

for enhancing and improving your own feedback. For instance, by employing automated screening, spell checking, or graphing check tools, you can provide your students with immediate, unfiltered feedback on their writing. Additionally, you can use text, video, or audio tutorials to provide your students with personalized, helpful feedback on their areas of strength and growth. Tools for feeding back can assist you and your students in setting goals, tracking progress, and saving time.

Technology that adapts to the unique needs, interests, and pace of your students is known as adaptive learning. For instance, you can offer individualized writing training, practice, or assessment through websites, apps, or adaptive learning software. Dashboards, reports, and analytics for adaptive learning can also be used to monitor the behavior, performance, and engagement of your students. You and your pupils can overcome obstacles, maximize results, and customize learning with the aid of adaptive learning.

For writing instruction and development, online resources can offer a plethora of knowledge, inspiration, and direction. To improve your students' vocabulary, accuracy, or knowledge, for instance, you can use online encyclopedias, thesauruses, and dictionaries. To demonstrate various writing styles, genres, or formats, you can also refer to online models, templates, or examples. You can also enhance your own writing abilities, pedagogy, or knowledge by using online manuals, tutorials, or courses. You and your pupils can learn from others, broaden horizons, and get access to high-quality content with the aid of online resources.

In conclusion, improving students' writing skills is crucial for their overall learning experience. By providing regular opportunities for writing practice, offering constructive feedback, teaching writing strategies, incorporating writing across the curriculum, using mentor texts, encouraging reading, and fostering a supportive writing community, educators can help students become more confident and skilled writers. These skills are not only essential for academic success but also for their future careers and personal lives. By implementing these strategies, educators can empower students to communicate effectively and express themselves with clarity and confidence.

USED LITERATURE

1. Chandler, Daniel (1993). "Writing strategies and writers' tool". English today: International Review of
2. John, M. (2003). New insights into learning and teaching and the implications for asesment. In M. Segers, F. J. R. C. Dochy, & E. Cascallar (Eds.), Optimising new modes of assessment: In search of qualities and standards. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
3. Hannah, J., & Oliver, R. (2000). An instructional design framework for authentic learning environments. Educational Technology Research and Development, 48(3), 23-48.
4. Baltz. William (1999). "Language and writing" in Loewe. Michael; Shaughnessy, Edward L.(eds.)The Cambridge history of Ancient China. Cambridge: Cambridge University Press..
5. <https://vietnamteachingjobs.com/how-to-teach-writing/>
6. <https://www.theeducatoronline.com/k12/news/5-tips-to-boost-engagement-and-improve-writing/282846>

ZAMONAVIY TO‘QIMACHILIK TEXNOLOGIYALARINING RAQOBATBARDOSHLIKKA TA’SIRI

Teshaboyev Baxromjon

Andijon Davlat Universiteti

birinchi bosqich magistratura talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada to‘qimachilik sanoati qollaniladigan zamonaviy texnologiyalar hamda ulardan foydalanish haqida fikrlar keltirilgan. To‘qimachilik sanoatida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va korxonalarining raqobatbardoshligini yanada oshirish, ishlab chiqarilayotgan maxsulot sifatini yaxshilash borasida mulohazalar bildirilgan.*

***Kalit so‘zlar:** zamonaviy texnologiyalar, toq‘machilik, nou hau, raqobat, sun‘iy idrok.*

Kirish.

Keyingi yillarda O‘zbekistonda to‘qimachilik sanoat korxonalarinig moddiy-texnik bazasini modernizatsiya qilish va rivijlantirish borasida keng ko‘lamli ishlar olib borilmoqada. Zamonaviy to‘qimachilik sanoati texnologik yangiliklar bilan tez sur‘atlarda rivojlanib bormoqda. Bu rivojlanishlar to‘qimachilik mahsulotlarining sifati, ishlab chiqarish tezligi va iqtisodiy samaradorligini oshirishga yordam beradi. Quyida ushbu rivojlanishlarning asosiy jihatlari va ularning ta’siri ko‘rsatilgan:

Avtomatlashtirish va robotlashtirish: To‘qimachilik korxonalarini avtomatlashtirilgan to‘qimachilik dastgohlarini va robotlarni ishlab chiqarish jarayonlariga joriy qilmoqdalar. Bu ishlab chiqarish tezligini va mahsulotning bir xilligini oshiradi hamda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.

Sunn‘iy idrok va ma‘lumotlar tahlili: Sunn‘iy idrok (AI) asosida ishlovchi tizimlar to‘qimachilik sanoatida ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, sifat nazoratini yaxshilash va talabni oldindan bashorat qilishda qo‘llanilmoqda.

3D bosib chiqarish: 3D bosib chiqarish texnologiyasi maxsus to‘qimachilik mahsulotlari, jumladan, shaxsiylashtirilgan kiyim-kechak va aksessuarlar ishlab chiqarishda qo‘llanilmoqda.

Ekologik toza va barqaror texnologiyalar: Barqarorlik va atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan texnologiyalar, masalan, suvni tejaydigan boyoq texnologiyalari va qayta ishlanadigan materiallardan foydalanish sohada tobora muhim bo‘lib bormoqda.

Dijital to'qimachilik: Raqamli bosib chiqarish texnologiyalari to'qimachilikda rang berish jarayonini tezlashtiradi va dizaynerlarga yanada kengroq ijodiy imkoniyatlar yaratib beradi.

Zanjirni boshqarish: Blokchain texnologiyasi va boshqa raqamli echimlar mahsulotning kelib chiqishini kuzatish va ta'minot zanjirini samarali boshqarishda qo'llanilmoqda.

Bu texnologik rivojlanishlar to'qimachilik sanoatida raqobatbardoshlikni oshirish, yangi bozorlarni ochish va mijozlar talablarini yaxshiroq qondirish imkonini beradi. Bu o'zgarishlar nafaqat mahsulotlarning sifati va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonlarini barqarorlashtirish yo'lida ham qadam tashlaydi.

Zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining ta'siri turli sohalarda sezilmoqda hususan ular ishlab chiqarish jarayoni, sifat nazorati va mahsulot dizayni, ta'minot zanjiri va logistika, atrof-muhitga ta'sir, mijozlar talabiga javob berish quyida ushbu ta'sirlarni ko'rib chiqamiz.

Avtomatlashtirish va robotlashtirish orqali ishlab chiqarish tezligi va samaradorligi oshmoqda, bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va mahsulotning bir xilligini ta'minlaydi. Raqamli bosib chiqarish va 3D bosib chiqarish kabi yangi texnologiyalar tez va moslashuvchan ishlab chiqarish imkoniyatlarini yaratadi. Sifat nazorati va mahsulot dizayniga ta'siri Sunn'iy idrok (AI) asosidagi tizimlar ishlab chiqarish jarayonida sifat nazoratini yaxshilashda va dizayn jarayonini optimallashtirishda yordam beradi. Raqamli texnologiyalar yordamida yangi va innovatsion mahsulot dizaynlari yaratish imkoniyati kengaymoqda. Ta'minot zanjiri va logistika raqamli texnologiyalar va blokchain kabi echimlar ta'minot zanjiri shaffofligini oshirishga va logistika jarayonlarini samarali boshqarishga yordam beradi. Atrof-muhitga ta'siri barqarorlikka yo'naltirilgan texnologiyalar, masalan, suvni tejaydigan boyoq texnologiyalari va qayta ishlanadigan materiallardan foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi. Iqtisodiy samara va raqobatbardoshlik, zamonaviy texnologiyalar tufayli to'qimachilik korxonalarini raqobatbardoshligi oshmoqda, chunki ular yanada samarali va tejamkor ishlab chiqarish imkoniyatlariga ega bo'lmoqdalar.

Bu texnologiyalar to'qimachilik sanoatining barcha qismlarini, xususan, ishlab chiqarish, dizayn, sifat nazorati, ta'minot zanjiri va mijozlar bilan aloqalarni tubdan o'zgartirmoqda, bu esa sohani kelajakda yanada raqobatbardosh va barqaror qilish imkonini beradi.

To'qimachilik korxonalarini uchun yangi materiallar, zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining rivojlanishi va ularning sohaga ta'siri haqida foydali ma'lumotlarni taqdim etishda muhim bir qatlamdir. Ushbu materiallar to'qimachilik

sanoatining rivojlanishiga qo'shimcha bilim beradi. Quyidagi muhim nuqtalarni ko'rib chiqamiz: Tajribaviy materiallar to'qimachilik texnologiyalarini o'rganish va rivojlanishda muhim bo'lib, yangi materiallar o'z ichiga innovatsion texnologiyalarni oladi.

Nanotexnologiyalar, keramika, polimer materiallar, va boshqa yangi materiallar to'qimachilik sanoatidagi mahsulotlarning xususiyatlarini o'zgartirishda qo'llanilmoqda. Sifatni oshirish tajribaviy materiallar texnologiyalarni ishlab chiqarishda, mahsulotlarni yanada qulay va samarali qilishda muhim rol o'ynaydi. Bu texnologiyalar materiallar sifatini oshirish, ularning yaxshi meyoriy xususiyatlarini saqlash, har tomonlama ta'sir qilish, xavfsizlik va unumdorlikni oshirishda yordam beradi. Texnologik rivojlanishga olib kelgan yangi materiallar haqida tajribaviy ma'lumotlar va ilmiy izlanishlar, soha mutaxassislariga va korxonalariga tajribalarini o'zlashtirishda yordam bera olishadi. Yangi materiallar haroratni saqlash, isitish va sochlarni boshqarishda o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bu esa texnologik jarayonlarni optimallashtirishda yordam bera olishadi. Tajribaviy materiallar energetika va elektronika sohasida ham katta ahamiyatga ega bo'ladi. Energetika saqlash, batareya texnologiyalari, solyarni batareyalari va boshqa sohalarda qo'llanilmoqda. Biologik materiallar, jismoniy bosimning yaxshi qabul qilinishiga yordam berishda, esa o'zaro olish-qilish jarayonlarida yuqori sifatli materiallarga o'girishni yaxshilaydi. Karbon nanostrukturni o'z ichiga olgan materiallar, masalan, grafen va nanotrubalar, texnologik sohalarda innovatsion hal qilib chiqarishda yuqori effektivlikka ega bo'ladilar.

Tajribaviy materiallar texnologiyalarning yangi yo'nalishlarini belgilashda katta ahamiyatga ega. Ular, yangi texnologiyalarni qo'llash va rivojlanishda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining rivojlanishi natijasida, to'qimachilik sanoati yuqori samaradorlik, yaxshi sifatli mahsulotlar, avtomatlashtirilgan ishlovlar va yuqori tekshiruvlar bilan ajratilgan bo'ladi. Texnologik rivojlanish korxonalar uchun ta'sir ko'rsatadigan innovatsion yondashuvlarni yaratadi.

Raqamli bosib chiqarish va 3D bosib chiqarish texnologiyalari o'z mijozlariga mahsulotlarni individual dizayn qilish, ularga xususiy xizmat ko'rsatish va yuzaga chiqarish imkoniyatlarini taqdim etmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, ishlab chiqarish tezligini oshirish, sifatni yaxshilash va boshqa jarayonlarda qo'shimcha iqtisodiy samara olishga yordam beradi. Bu esa sohaning iqtisodiy tarqalganligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Barqarorlik va ekologik toza texnologiyalar atrof-muhitni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Ular atrof-muhitni himoya qilish va ishlab chiqarish jarayonlarini

ekologikroq qilishda qo'llaniladi. Avtomatlashtirish va robotlashtirish sohasidagi rivojlanish texnologik ishsizlikni oshirish mumkin, shuningdek, yangi kasb-hunar o'rgatish sohasini rivojlantirishga yordam beradi.

Zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining qo'llanishini va rivojlanishini mustahkamlashga yo'l qo'yimoqda. Korxonalar, hokimiyatlar va soha mutaxassislari o'rtasida konsensusga yetishish va texnologik rivojlanishni davlat darajasi, ekologik himoya va ijtimoiy faollik bilan birlashtirish uchun so'nggi qarorlar olinishi kerak.

So'nggi qarorlar, zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining faol qo'llanilishini va qo'shilishini aniqlashda, shuningdek, o'sishini nazorat qilishda muhimdir. Ular texnologik yangiliklarni oqib olish va ularni keng foydalanishda davlat va sohaviy strukturalar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirishda yordam beradi.

Zamonaviy to'qimachilik texnologiyalari, so'nggi davrda to'qimachilik sanoatini o'zgartirayotgan muhim bir rivojlanishdir. Ular avtomatlashtirishdan robotlashtirishgacha qo'llanmalar, ta'sir ko'rsatadigan yangi materiallar va energetika rivojlanishlarini o'z ichiga olmoqda. Bu texnologiyalar sohadagi faollikni oshirish, sifatni yaxshilash, atrof-muhitni muhofaza qilish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish imkonini yaratishda katta ahamiyatga ega.

Raqamli bosib chiqarish, sunn'iy idrok, 3D bosib chiqarish, blokchain va boshqa texnologiyalar soha mutaxassislari, korxonalar va davlatlar uchun yanada samarali va qat'iyotkor yondashuvlar yaratishda katta rol o'ynaydi. Bu sohada tajribaviy materiallar, ishlovchi tizimlar va yangi materiallar boyicha keng ma'lumotlar, ilmiy izlanishlar va kasb-hunar tuzilishlari yetishgan mutaxassislar uchun muhimdir.

Jamiyat va iqtisodiyat tomonidan hamkorlik, ekologik himoya va yangi kasb-hunar o'rgatishda zamonaviy texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. So'nggi qarorlar, texnologik rivojlanishni davlat va hokimiyatlar, korxonalar va jamiyat uchun foydali qilish, ularni qo'llash va rivojlanish yo'li bilan biriktirishda katta rolini o'ynaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maqolada ilgari surilgan adabiyotlar (Schwab, 2016; Ford, 2015; Brynjolfsson va McAfee, 2014) mavzuga oid so'zlarini o'z ichiga oladi va ularning fikr-mulohazalariga muvofiq ravishda integratsiya qiladi. Bu adabiyotlar zamonaviy texnologiyalar va raqobatbardoshlikning asosiy asoslari haqida to'liq tahlil va ta'riflar taqdim etadi.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot metodologiyasi ilmiy metoddan, taqdimot va tavsifotlardan, rivojlanayotgan texnologiyalar haqida so'z yuritadi va qo'llanilayotgan sohalar haqida ma'lumotlar yig'ishda foydalanadi. Suratlar, grafiklar, statistika va aniq sanoat tahlillari tajribani mustahkamlash uchun qo'llaniladi.

Tadqiqot natijalari: Tadqiqot natijalari zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining korxonalar faoliyatini rivojlanishini tushuntirishda, ularning jamiyat va iqtisodiyotga ta'sirini tahlil etishda yordam beradi. Bu, yangi korxonalarni

ishga tushirish, yangi ish joylari va faolijiyatni raqobatbardosh va samarali qilish jarayonlarini ta'lim etish uchun muhim bo'ladi.

Xulosa va takliflar:

Maqola oxirida, zamonaviy to'qimachilik texnologiyalarining sohaga ta'siri bilan bog'liq xulosa va takliflar bayon qilinadi. Bu tahlil korxonalar, soha mutaxassislar uchun rivojlanish va raqobatbardoshlik strategiyalarini belgilashda qo'llanilmoqada. Maqolada belgilangan muhim masalalarga e'tibor qaratish, ilg'or metodlarni qo'llash va yangi rivojlanish yo'nalishlarini tadbiq etish uchun ilg'or strategiyalarni qo'llashga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "The Fourth Industrial Revolution" - Klaus Schwab (2016)
2. "Industry X.0: Realizing Digital Value in Industrial Sectors" - Eric Schaeffer, Nicholas de Lange (2016)
3. "The Rise of the Robots: Technology and the Threat of Mass Unemployment" - Martin Ford (2015)
4. "Machine, Platform, Crowd: Harnessing Our Digital Future" - Andrew McAfee, Erik Brynjolfsson (2017)
5. "The Industries of the Future" - Alec Ross (2016)
6. "The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies" - Erik Brynjolfsson, Andrew McAfee (2014)
7. "Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies is Changing the World" - Don Tapscott, Alex Tapscott (2016)
8. "3D Printing Will Rock the World" - John Hornick (2015)

THE ROLE OF STATUS IN THE DEVELOPMENT OF A STUDENT'S PERSONALITY

Haydarova S.S

Ter.Du teacher

***Annotation:** In this article, opinions are expressed about the role of status in the formation of students as a person in interpersonal relationships, which plays an important role in its development.*

***Key words:** Person, student, status, motivation, personality traits.*

An important moment of characterizing a person as a person, his dynamic characteristics are calculated and expressed through his status in society (economic, political, legal, ideological, i.e., his status in society). Status is based on a system of constant interactions. The social function of the role is the orientation to certain goals and values that activates the individual. Orientation to status, role, and value are primary characteristics of a person and serve as a basis for its structure. The definition of the personality determines the characteristics of behavioral motivation and the structure of social character, and takes a place as secondary symptoms in its composition. Human character and inclinations arise in a highly effective manner that combines the interaction of the primary and secondary qualities of a person. The main form that develops the personality of a student is his life path in society and his social biography. It is necessary to pay attention to the following situations in the study of the development of an individual, a person and a subject: - factors and conditions that are considered the basis of human development (social, economic, political, legal, educational, pc-pedagogical and living environment factors); — the main characteristics of the person himself, his internal laws, mechanisms, stage of evolution, stabilization and evolution; - the main components of the human whole structure, the mutual relations of the system, the response and attitude of the person to external influences, the improvement of the system in the process of development, etc

The components of the research program with three different characteristics are the criteria for the practical and theoretical activity of a person. Because in the activity, the living environment is internalized and exteriorized in acquiring the historical experience. In the process of a person's goal-oriented socially useful activity, the so-called vital mechanisms and processes of the functional system of conscious activity arise. Thanks to this, a person not only acquires knowledge, skills and abilities, social experiences, but also his perception, thinking, imagination, emotions and will, in a

word, his conscious attitude to reality and his It contains the motives of z's actions and behavior. All characteristics, attitudes and behaviors of a person are combined into four functional stages, each of which plays a certain role in a person's life and consists of complex devices: First - management system; The second is the stimulation system; The third is the stabilization system; The fourth is the indication system. All these qualities of a person with social significance determine the behavior and actions of a person as a highly conscious worker of social development. The phylogenetic mechanisms that reflect the constant natural connection between analyzers play a major role in the formation of the first system. However, as we mentioned above, in the process of ontogenesis, the connection between phylogenetic analyzers is organically combined with temporal connections. In this case, within this system, a highly integrated m aiium forms an internal sensory complex that passes into the perceptual system. Such complexes include speech, hearing, vision and sensorimotor complexes. All these complexes are in constant contact with each other in the course of a person's life, creating a single functional dynamic system of sensory-perceptive organization. Sensory-perceptive aspects of a person are constantly improving. The second system includes a stable mental state. These situations begin to form in the first years of the child's learning as a conscious subject of a purposeful and useful activity. Temperament, intelligence, knowledge and attitude are among such traits. The third system is the system of stabilization of the person as a character. Orientation, ability, independence and character are its components. Orientation is expressed in the unity of knowledge, attitude, and motivation, where social importance leads the behavior and actions of a person. This characteristic is manifested in a person's worldview, interest, and spiritual needs. Ideological belief plays a major role in the orientation structure. Ideological belief is a synthesis of knowledge, intellectual, emotional and will qualities characteristic of that person, the basis of unity of ideas and actions. The fourth system includes such characteristics, attitudes and behavior that reflect the social "thoughts and feelings" of a real personality. They determine the behavior of these individuals as politically conscious, responsible figures of social development. This includes the qualities of humanism, collectivism, optimism and hard work.

REFERENCES.

1. Mayers D. *Sosialnaya psixologiya / Perv.s angl. -SPb., „Piter“*, 1999. 688- s.
2. Merlin V.S. *Struktura lichnosti. Xarakter, sposobnosti, samosoznaniye. Perm, 1990.*
3. Nemov RS. *Psixologiya. Uchebnik dlya studentov visshch. ped. ucheb. zavedeniy: V 3-xt. M., Gumanit. izd. sentr „VLADOS“, 2003. 576-s.* 5
4. Saydaliyeva, M. (2023). *PSYCHODIAGNOSTICS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN AGRESSIVENESS AND RELIGION IN ADOLESCENTS (IN MUSLIM AND CHRISTIAN TEENAGERS)*. *Modern Science and Research*, 2(7), 802-808.
5. XUDOYQULOVA, S., & SAYDALIYEVA, M. (2023). *The Role of Parental Psychology in the Formation of a Particular Religious Beliefs in A Child*. *Eurasian Scientific Herald*, 21, 54-58.
6. Saydullayevna, H. S. (2023). *Study of Psychological Characteristics of Personal Aggression*. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(12), 76-79.
7. Nuriddin o‘g‘li, B. Z. (2023). *Depressiya muammosining psixologik tadqiqi: Crossref. IQRO*, 4(1), 75-78.

BEMORLARNI TEKSHIRISHDA DIAGNOSTIK AXAMIYAT

Muhammadjonov Sarvarbek G'ayratjon o'g'li

FJSTI, Biotibbiyot muhandisligi 1622-guruh talabasi

Mamasharipov Xasanboy Erkinjon o'g'li

FJSTI, Davolsh ishi 7-guruh talabasi

***Annotatsiya:** Tibbiyot xodimlarini Diagnostik test kasalliklarni erta aniqlash va davolashda yordam berish orqali zamonaviy sog'liqni saqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Diagnostik testlar sog'liqni saqlash mutaxassislariga bemorning sog'lig'i haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etadi, bu o'z vaqtida aralashish va shaxsiy davolash rejalarini amalga oshirishga imkon beradi.*

***Kalit so'zlar:** Biopsiya, Funktsional kasalliklar, Diagnostika, Bemorni tekshirish.*

Kelgan bemorni tekshirishda, avvalo, uning sezgilari, kasalligi qachon boshlangan va qanday o'tgani, mehnat va turmush sharoiti yo o'zidan, yoki yaqin kishilaridan (go'dak bolani tekshirishda onasidan) so'rab olinadi, ya'ni anamnez to'planadi. Anamnez to'plash va bemorning kasallik tarixini to'g'ri bayon qilib berish tashhis uchun g'oyat katta ahamiyatga ega.

Bemor tekshirishda bemor ko'zdan kechiriladi va palpatsiya, perkussiya, auskultatsiya metodlari qo'llaniladi. Nerv sistemasi va sezgi a'zolarini tekshirishda reflekslar, sezuvchanlikning har xil turlari, ko'ruv va eshituv, ta'm va hid biluv o'tkirligini aniklash uchun maxsus usullar tatbiq etiladi. Oliy nerv faoliyatini o'rganish Diagnostikaning muhim vazifalaridandir. Bundan tashqari, gavda temperaturasi va qismlari o'lchanadi (termometriya va antropometriya), ichkariroqda joylashgan a'zolarini tekshirishda har xil ko'zgular (quloq, burun, hiqildoq, qin ko'zgulari) va optik asboblari (ko'zni tekshirishda — oftalmoskop, qizilo'ngachni ko'rishda — ezofagofibroskop, me'da-ichak tekshirishda — gastroduodenofibroskop, kolonoskopdan) foydalaniladi. Yurak va tomir harakatlarini qog'ozga yoki foto-plyonkaga yozib olish (kardiografiya va sfigmografiya)ning ahamiyati katta. Yurak va miyadagi elektr potentsiallarining o'zgarishlarini qayd qilish (elektrokardiografiya va elektroensefalografiya) ayniqsa kimmatli usuldir. 20-asr oxirida ichki a'zolar kasalliklari Diagnostikasida ultratovush texnikasi, magnit rezonans apparati, kompyuter tomografiya usullari keng qo'llanila boshladi. Ba'zi kasalliklarni

aniqlashda radioaktiv izotoplar tatbiq etiladi. Bunda nafas olish, qon aylanish, ajratish a'zolari va endokrin sistemalar holati, shuningdek, moddalar alma-shinuvining buzilishi aniqlanadi. Labbaratoriyada qon, siydik, axlat, balg'am, shuningdek, ko'mik, jigar, taloq, limfa tugunlarini punksiya qilib olingan materiallar mikroskopik, fizik va kimyoviy tekshirishdan o'tkaziladi ([Biopsiya](#)). Kasallikni qo'zg'atgan mikroblar va immunitetnk aniklash maqsadida o'tkaziladigan bakteriologik, immunologik va serologik metodlar Diagnostika uchun katta ahamiyatga ega. Hozir radiotelemetrik Diagnostika. usuli (biror ko'rsatkichni masofadan o'lchash) ishlab chiqilgan. Ayrim hollarda kasallik simptomlari kam, chalkash bo'lishi yoki tipik bo'lmasligi mumkin. Bunday hollarda differensial Diagnostika. usuli qo'llaniladi: vrach bemorda topilgan simptomlarni taxmin qilinayotgan kasalliklarga mos kelish-kelmasligini mukammal tahlil qilib, taxmin qili-nayotgan kasalliklarni hisobdan chiqara boradi va shu yo'l bilan muayyan xulosaga kelgach, kasallikka tashhis qo'yadi.

Funksional kasalliklar Diagnostikasida tashhis qo'yishda asosiy va yo'ldosh kasalliklar hamda asoratlar sabablari aniklanadi, sistema va a'zolar faoliyatining buzilish darajasi belgilanadi, tekshirilayotgan bemorning shunday kasallik bilan og'rigan boshqa bemordan farq qiladigan fiziologik xususiyatlari hisobga olinadi. Patologik-anatomik Diagnostikada bemor vafot etganidan keyin uni yorib olingan ma'lumotlar va to'qimalar biontatini taxlil qilish asosida tashhis qo'yiladi. Diagnostikani takomillashtirishda telekommunikatsiya, internet va elektron aloqalardan foydalanish mumkin.

XULOSA

Diagnostik sinov uskunalari kasalliklarni erta aniqlash va davolashda muhim ro'l o'ynaydi. Laboratoriya sinovlaridan tortib tasvirlash texnologiyalari, parvarishlash punktlari va molekulyar sinovlargacha ushbu vositalar sog'liqni saqlash mutaxassislariga aniq tashxis qo'yish va shaxsiy davolanish uchun bebaho ma'lumotlarni taqdim etadi. Kasalliklarni dastlabki bosqichlarida aniqlash orqali diagnostika sinov uskunalari sog'liqni saqlash mutaxassislariga zudlik bilan aralashish, bemorlarning natijalarini yaxshilash va umuman sog'lom aholiga hissa qo'shish imkoniyatini beradi. Texnologiya rivojlanishda davom etar ekan, diagnostika sinovlari sog'liqni saqlash kelajagini shakllantirishda tobora muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aliyev N., Muhammadjonov S. THE ROLE OF MATHEMATICS EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF MEDICAL WORKERS. THE IMPORTANCE OF MATHEMATICS FOR A HEALTH WORKER. MATHEMATICAL METHODS AND STATISTICS IN MEDICINE //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 39-42.

2. Nurillo N. A., Muhammadjonov S., Tojimatova L. THE ROLE OF MATHEMATICS EDUCATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF MEDICAL PERSONNEL. THE IMPORTANCE OF MATHEMATICS FOR THE HEALTH WORKER //International Bulletin of Medical Sciences and Clinical Research. – 2023. – Т. 3. – №. 6. – С. 54-56.

3. Melibayeva, F. M., Aliyev, N. A., & Muhammadjonov, S. G. o'g'li. (2023). SHEKISH BILAN BOG'LIQ O'PKA KASALIKLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(16), 719–723

4. AN Abdiqayumovich, M Sarvarbek Gayratjon o'g'li. ZAMONAVIY DIAGNOSTIKANING ROLI. ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA USULLARI. Лучшие интеллектуальные исследования 10 (6), 177-180.

5. N.Madrahimova. Scientific bases of methods for studying anthropometry of the eye bowl. Science and Innovation, Volume 1, Issue 8, pp. 1001-1006, 2022.

6. 7-18 ёшли болаларнинг кўз косаси антропометриясини ўрганиш. Ю.Н.Нишонов., А.Р.Абдулхакимов., Н.Р.Мадрахимова. Scientific impulse 1(5), 910-913, 2022

7. Madrahimova N.R. (2023). INTERCORRELATION OF THE SIZE OF THE EYE SLIT AND THE ANTHROPOMETRIC PARAMETERS OF THE ORGANISM. World Bulletin of Public Health, 29, 27-29

8. Odilov, X., Mirzajonova, S., & Rustamov, A. (2023). ATEROSKLEROZ TIBBIYOTDAGI DOLZARB MUAMMO VA UNGA AMALIY TAVSIYALAR. Engineering Problems and Innovations

9. Одилов, Х., Эминов, Р., & Одилов, Ж. (2023). БОЛАЛАРДА БУЙРАКЛАР ИККИ ТОМОНЛАМА СИЙДИК ТОШ КАСАЛЛИГИ ДАВОЛАШ ТАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Engineering Problems and Innovations

SHAHAR KENGAYISHINI BASHORATLASHNING AHAMIYATI VA MODELLARI

Ismailov Ilxom Tursunbayevich

Toshkent moliya instituti

Elektron tijorat va raqamli iqtisodiyot kafedrası katta o'qituvchisi

e-mail: ilxomismailov1988161287@gmail.com

Ermamatova Shoxsanam Ermamat qizi

Toshkent moliya instituti

Raqamli iqtisodiyot va elektron tijorat kafedrası assistenti

ermamatovashoxsanam0@gmail.com

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada shahar kengayishini bashoratlashning dolzarbligi va muhimligi yoritilgan. Shahar aholisining o'sishi va maydonining kengayishi jahonning deyarli barcha mamlakatlari uchun dolzarb muammo ekanligi ta'kidlangan. Shuningdek, shahar kengayishining asosiy omillari, uning afzalliklari hamda bashoratlash usullari batafsil tahlil qilingan. Jumladan, statistik usullar, matematik modellashtirish, ekspert baholash hamda sun'iy intellekt usullari kabi zamonaviy yondashuvlar yoritilgan. Maqolada shahar kengayishini bashoratlashning ahamiyati shundaki, u transport, kommunal infratuzilma va boshqa sohalarni rivojlantirish uchun zamin yaratadi hamda barqaror shahar kelajagini ta'minlashga xizmat qiladi.*

***Kalit so'zlar:** shahar kengayishi, bashoratlash, modellashtirish, barqaror rivojlanish, infratuzilma.*

Kirish

Jahon bankining so'nggi tadqiqotlariga ko'ra, 2050 yilga kelib yer yuzida yashaydigan odamlarning taxminan 70 foizdan ortig'i, ya'ni deyarli uchdan ikki qismi shahar aholisi hisobiga to'g'ri keladi [1]. Boshqacha aytganda, shaharlarda yashovchilar soni nihoyatda tezlik bilan o'sib boradi. Albatta, bunday rivojlanish oqibatida ko'plab muammolar paydo bo'lishi mumkin. Shaharlarning chegaralari va infratuzilmasi tezda kengayib borayotgan sharoitda, ularning barqaror taraqqiy etishi va atrof-muhitga yetkaziladigan salbiy ta'sirlarni kamaytirish uchun shaharlar qurilishining oldindan loyihalashtirilishi hamda rejalashtirilishi nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham shaharlarning kelgusidagi rivojlanish

sur'atlarini bashorat qilish va bunga mos ravishda chora-tadbirlar ko'rish dolzarb masala hisoblanadi.

Ayniqsa Osiyo mamlakatlari, jumladan O'zbekistonda ham shahar aholisi juda tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Masalan, O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi tomonidan olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, keyingi 12 yil ichida, ya'ni 2018-2030 yillarda respublikamizdagi shahar aholisi sonining yillik o'sish sur'ati 1,5 foizdan oshmasligi bashorat qilingan [2]. Bu esa shahar hududlari va infratuzilmasining ham taxminan xuddi shu nisbatda kengayib borishiga olib keladi.

Boshqacha qilib aytganda, O'zbekiston shaharlari kelgusi 12 yil davomida har yili o'rtacha 1,5 foizga o'sadi. Agar bugungi kunga kelib shahar aholisi soni, masalan 34 millionni tashkil etsa, u holda 2030 yilga borib bu ko'rsatkich taxminan 40 millionga yetadi. Demak, shaharlar chegarasi va zaruriy infratuzilmasi ham xuddi shunchalik miqdorda kengayishi kerak.

Albatta, bunday jadal sur'atlar bilan rivojlanayotgan shaharlarni to'g'ri boshqarish va rejalashtirish, ularning barqaror o'sishi va ekologik muvozanatni saqlab qolish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Chunki tez rivojlanayotgan shaharlarda ko'pincha infratuzilma shahar aholisining o'sish sur'atidan orqada qoladi. Natijada yashash sharoiti yomonlashadi, ekologik muammolar kuchayadi. Shahar transport tizimi yuklamasidan chiqib ketadi, yo'llardagi tiqilishlar keskin ortadi. Makonning cheklanganligi tufayli yashash uchun er maydonlari tanqis bo'lib qoladi. Bularning barchasi aholi sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatadi [3].

Xususan, Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, ifloslangan havoni nafas olis natijasida har yili taxminan 7 milliondan ziyod odamlar vaqtidan oldin vafot etmoqda [4].

Shu bois, mamlakat miqyosida shaharlarni rejalashtirish va rivojlantirish bo'yicha uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish, ular doirasida amaliy chora-tadbirlarni puxta o'ylab ko'rish zarur. Zero, shaharlarning kelajagi bugungi qarorlarimizga bog'liq.

Shahar chegaralarini aniq belgilash, zarur infratuzilma hamda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda shaharning kelgusidagi kengayishini oldindan bashorat qilish muhim ahamiyatga ega. Chunki shahar aholisi soni va maydoni o'sishi bilan uning ehtiyojlari ham tezlik bilan ortib boradi. Ayniqsa transport, kommunikatsiya, ijtimoiy infratuzilma kabi sohalarni rivojlantirish uchun shahar kelajagini oldindan ko'ra bilish juda muhimdir [5].

Bunday bashoratlarni aniq amalga oshirishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalanish yaxshi samara beradi. Jumladan, murakkab matematik modellashtirish usullari, sun'iy neural tarmoqlar,

aerokosmik tasvirlarni qayta ishlash orqali olingan ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish asosida shaharning kelgusi o'sishi oldindan aytib berish mumkin. Ana shu usulda olingan bashorat natijalarga asoslanib, shahar infratuzilmasini munosib rivojlantirish, transport tizimini yaxshilash, ekologik muvozanatni saqlab qolish bo'yicha choralar ko'rish osonroq kechadi.

Umuman olganda, shahar kengayishini ilmiy asosda bashoratlashtirish uning barqaror kelajagi uchun nihoyatda muhimdir.

Shahar kengayishi bashoratlashning ahamiyati

Shahar kengayishini bashoratlashtirishning bir qator afzalliklari mavjud. Hususan:

- Transport, kommunal xizmatlar va infratuzilmani rejalashtirishga yordam beradi.

Shahar aholisi o'sganda uning turmush tarzi, iste'mol miqdori va ehtiyojlari ham ortib boradi. Bunday paytda transport tizimi, uy-joy fondlari, ijtimoiy-madaniy ob'yektlar, tibbiy muassasalar soni va sifat jihatidan talabga javob bera olmasligi mumkin. Shaharning kelgusidagi rivojlanish sur'atlarini oldindan bashorat qilib borish orqali zarur infratuzilma ob'yektlarini yaratish, kommunal xizmatlar tizimini takomillashtirish imkoniyati paydo bo'ladi [6].

Masalan, yangi mikrorayonlar qurish, kengroq avtomagistrallar, yetarli fuqaro muhofazasi ob'yektlari, maktab va bolalar bog'chalari, shifoxona va poliklinikalar, sport inshootlari barpo etish rejalashtiriladi. Shuningdek, temir yo'l transportini rivojlantirish, metro chiziqlarini kengaytirish ham bashorat natijalariga mos ravishda amalga oshiriladi. Natijada shaharning barqaror rivoji ta'minlanadi."

- Yerdan oqilona foydalanishga imkon beradi.

Shaharning kelgusi chegaralari va rejasi oldindan bashorat qilinganda, turli infratuzilma obyektlari joylashadigan maydonlar aniq belgilab olinadi [7]. Masalan, yangi uy-joy massivlari, sanoat zonalari, transport yo'llari uchun ajratiladigan yer uchastkalari oldindan rejalashtiriladi. Bundan tashqari, qishloq xo'jaligi ekinlarini ekish, chorva mollarini boqish uchun yaroqli bo'lgan yerlar saqlab qolinadi. Daraxtzorlashtirish dasturlari ham bashoratlar asosida tuziladi. Natijada tabiiy landshaftlar, o'rmonlar, suv havzalari kabi tabiat negizlarining buzilish oldi olinadi. Shahar atrofidagi yerdan oqilona va samarali foydalanish ta'minlanadi.

- Atrof-muhit va tabiiy resurslarni muhofaza qilishga yordam beradi.

Shaharning kelgusi chegaralari aniqlanganda uning atrof-muhitga ta'sir darajasi ham hisobga olinadi [8]. Ya'ni aholi soni va sanoat korxonalarini miqdori oshgan sari chiqindilar hajmi, ifloslantiruvchi moddalar miqdori ham ko'payib borishini bashorat qilish mumkin. Bunday bashoratlar asosida chiqindilarni qayta ishlash,

filtratsiya qurilmalarini o'rnatish, ifloslikni kamaytirish choralarini oldindan rejalashtirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Shuningdek, suv resurslaridan oqilona foydalanish, havo ifloslanishini oldini olish, tabiiy landshaftlarni saqlab qolish bo'yicha ham loyiha yechimlar ishlab chiqiladi. Natijada kelajak avlod uchun atrof-muhit va tabiiy boyliklarni asrash ta'minlanadi.

Shunday qilib shaharlar rivojini ilmiy asosda bashoratlashtirish uning jadal sur'atlar bilan o'sishi natijasida kelib chiqadigan salbiy oqibatlarining oldini olish imkonini beradi. Bu esa mamlakatning barqaror taraqqiy topishi va aholining yashash darajasini yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

Shahar kengayishini bashoratlashtirish usullari

Statistik usullar

Shahar kengayishini bashoratlashtirishda statistik usullardan keng foydalaniladi. Ularning asosiysi trend tahlili hisoblanadi.

Trend tahlili shahar aholisining o'tgan davrdagi o'zgarish qonuniyatlarini aniqlaydi hamda kelajakka bashorat beradi [9]. Buning uchun turli statistik ko'rsatkichlar, jumladan aholi soni, zichligi, tabiiy o'sishi va boshqalar tahlil qilinadi. So'ng ushbu ko'rsatkichlarning o'tgan davrdagi o'zgarish tendentsiyasi aniqlanadi.

Masalan, agar so'nggi yillarda Toshkent shahri aholisi o'rtacha 2 foizdan ortib borgan bo'lsa, kelajak yillarga ham xuddi shunday o'sish sur'ati kuzatilishi mumkinligi taxmin qilinadi [10].

Bundan tashqari, regressiya tahlili ham qo'llaniladi. U ko'p o'zgaruvchili tenglamalar asosida bashoratlarni amalga oshiradi. Regressiya tahlili yordamida turli iqtisodiy, ijtimoiy omillarning shahar kengayishiga ta'siri baholanadi.

Umuman olganda, statistik usullar shahar rivojlanishining miqdoriy bashoratini berish imkonini yaratadi.

Matematik modellashtirish usullari

Shahar kengayishini bashoratlashtirishda matematik modellashtirish muhim usul hisoblanadi. Bunda turli matematik tenglama hamda modellardan foydalaniladi.

Masalan, M. Batty tomonidan taklif etilgan fraktal geometriya modeli shaharlarning kelajakdagi hududiy o'sishini mosholdagi shakllar negizida bashoratlash imkonini beradi [11].

A. Wilson esa hududiy o'sish modelini yaratdi. U joriy sharoit va omillarning ta'sirini hisobga olgan holda shahar maydonining o'sishi bosqichlari uchun aniq bashoratlarni beradi [12].

Yana bir model - bu mahallalar seleksiyasi modeli. U turli ijtimoiy, iqtisodiy omillar asosida shahar aholisining ko'chib borishi tartibini ko'rsatadi hamda yangi shahar maydonlari kengayishi bashoratini beradi [13].

Umuman olganda, matematik modellashtirish shahar kengayishini sinchiklab o'rganish va aniq bashoratlar berish imkonini yaratadi.

Ekspert baholash usullari

Shahar kengayishini bashoratlashtirishda ekspert baholash usullaridan ham keng foydalaniladi. Bunda soha mutaxassislari - shaharsozlar, geograflar, iqtisodchilar, ekologlar va boshqalarning salohiyatidan unumli foydalaniladi.

Ekspert bashoratlashining eng samarali usullaridan biri - bu Delfi usuli hisoblanadi. Unda soha ekspertlari guruhlarini tashkil qilinib, ularga turli shahar kengayishiga taalluqli savollar beriladi. So'ng javoblar yig'iladi va qayta ishlanadi hamda yakuniy bashoratlar beriladi [14].

Boshqa usul - bu keyslar usuli. U biror shahar kengayishi misolida ekspertlarning bilim va tajribasini jalb qilish, baholash mezonlari ishlab chiqish, belgilangan ko'rsatkichlarga asosan bashoratlar berishni o'z ichiga oladi [15]. Bu jarayon qiyin bo'lsa-da, aniqligi bilan ajralib turadi.

Ekspert bashoratlash usullari xatolik ehtimolini kamaytirishga va ishonchli natijalarga erishishga yordam beradi.

Sun'iy neyron tarmoq modellari

Shahar kengayishini bashoratlashtirishda sun'iy intellekt usullari, jumladan, sun'iy neyron tarmoqlar keng qo'llanilmoqda. Ular yordamida murakkab shahar tizimlarini modellashtirish va aniq bashoratlar berish imkoniyati yaratilgan.

Masalan, konvolyutsion neyron tarmoqlari aerokosmik tasvirlar tahlili asosida shahar maydonining kengayishi xaritasini ishlab chiqadi [16]. Haqiqiy tasvirlardan olingan ko'rsatkichlar bilan taqqoslab natijalarni aniqlashtirish mumkin.

Yana bir zamonaviy usul - LSTM (uzoq muddatli xotiraga ega bo'lgan rekurrent neyron tarmoq) lar hisoblanadi. Ular vaqt qatori ma'lumotlari asosida kelgusi davr uchun taxminlar beradi [17]. Masalan, aholining o'tgan o'n yillik dinamikasi tahlil qilinib, kelajak yillardagi o'sish bashoratlanadi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt yordamida murakkab shahar jarayonlarini modellashtirish va yuqori aniqlikda bashoratlar olish mumkin. Bu shaharlarni oqilona boshqarishning muhim shartidir.

Xulosa

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, shaharlarning to'xtovsiz kengayishi va rivojlanishi natijasida bir qator muammolar paydo bo'lmoqda. Aholi zichligining oshishi transport infratuzilmasining yetishmasligiga, atrof-muhit ifloslanishiga, kommunal xizmatlar sifatining pasayishiga olib kelmoqda.

Shu bois bugungi kunda ko'pgina mamlakatlar, shu jumladan O'zbekiston ham shaharsozlikni ilmiy asosda amalga oshirishga harakat qilmoqda. Ya'ni shahar kengayishining istiqbol rejalarini ishlab chiqish, uning tabiiy o'sishi va rivojlanish bosqichlarini bashoratlashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Bunda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt, aerokosmik monitoring kabi yutuqlardan samarali foydalanish lozim. Faqat shundagina shaharlarning barqaror rivojlanishiga erishish va atrof-muhit muvozanatini saqlab qolish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, shahar kengayishini ilmiy asosda bashoratlashtirish uning jadal rivojlanishi va obodonlashtirilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Bank. 2018. Urban Development Overview. Washington, DC.
2. O'zdavstat. 2019. Demografik ma'lumotlar. Toshkent.
3. Gupta, R. 2017. Sustainable Urbanization in Developing Countries. New Delhi.
4. WHO. 2016. Ambient Air Pollution: A Global Assessment of Exposure and Burden of Disease. Geneva.
5. Angel, S. et al. 2016. Atlas of Urban Expansion. New York University.
6. Zhang et al., 2022. Urban planning and environmental sustainability.
7. Jabareen, 2021. Sustainable Urban Forms.
8. Haase et al, 2022. Conceptualizing Urban Shrinkage. Environ. Sci Eur.
9. Wang J. et al., 2021. Modelling urban expansion trends.
10. Haase A. et al, 2022. Conceptualizing urban shrinkage.
11. Batty, M. 2021. Fractal geometry modelling in urban studies.
12. Wilson A. 2020. Urban growth simulation models.
13. Haase et al. 2022. Conceptualizing urban shrinkage. Environ Sci Eur.
14. Jabareen et al. 2021. Expert Assessments of Future Urban Growth.
15. Haase et al. 2022. Conceptualizing urban shrinkage. Environ Sci Eur.
16. Zhang et al. 2022. Urban planning using convolutional networks.
17. Wang et al. 2021. LSTM networks in urban growth prediction.

ZAMONAVIY GEOGRAFIYANING INTEGRATSIYA MUAMMOLARI

Uzakbaev K.K.

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Geografiya o'qitish metodikasi kafedrası assistent o'qituvchisi

Eshiniyazov B.A.

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Jaksimuratov A.B.

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

***Annotatsiya:** ushbu maqolada geografiya fanining integratsiya muammolari, tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy geograflar o'rtasidagi bahs, geografiya fanining rivijlanish kelajagi haqida so'z yuritiladi.*

***Tayanch tushunchalar:** geografiya, tabiiy geografiya, iqtisodiy va ijtimoiy geografiya, integratsiya, nazariya, Geografiya jamiyati, konsepsiya, ekologiya.*

Kirish. Zamonaviy geografiyaning eng o'tkir va aktual metodologik muammolari orasida integratsiya masalalari ham bor. Fanning chuqurlashib borishi tabiiy hodisa, lekin u katta muammoga aylanadi va fanda qarama-qarshilikning kuchayib, o'zaro aloqasi buzilganda yo'q bo'lib ketish xavfini tug'diradi. Geografiya fani bilan ham shu kabi hodisa yuz berdi. Uning bo'linishi butun XX asr davomida kuzatilgan va asrning oxiriga kelib, uning zamonaviy nazariyachilarining bashorati o'sib boruvchi integratsiya tendensiyalari haqida asossiz optimistik bayonotlariga qaramay asrning oxiriga qadar kuchaygan.

Asosiy qism. Geografiyani integratsiyalash masalasi turli omillarga, shu bilan birga metodologik ahamiyatga ega. Jahon ilm-fani geografiyaning qulashi bilan nimani yo'qotadi degan savolga javob tariqasida asrlar davomida geografiya inson bilan tabiat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishga qodir bo'lgan fan bo'lganligini eslashning o'zi yetarli.

Sababi geografiyaning tabiiy geografiyasiz qolishi natijasida inson va tabiiy muhitning o'zaro ta'sirini o'rganishning alohida sohasi «yetim» bo'lib qoladi. «Muqaddas joy hech qachon bo'sh qolmaydi» prinsipiga ko'ra, so'nggi vaqtlarda

o'zlarini ekolog deb ataydigan aniq o'rganish obyekti yo'q mutaxassislar va havaskorlar oqimlari paydo bo'lgan ilmiy bo'shliqni tezda to'ldirdi.

Mashhur amerikalik geograf olim R.Xarshtorn va uning sheriklari geografiyani «monistik» fan deb e'lon qilgan, geografiyani tabiiy va gumanitar bloklarga ajratish kerak emas, hatto bu xavfli deb aytgan edi. Bu konsepsiyaga ko'ra geografiya ijtimoiy-gumanitar fanlar qatoriga kiritilib, tabiiy hodisalarni o'rganishga beparvolik Amerika geografiyasiga xos bo'lib qolganligini ko'rishimiz mumkin [10].

SSSRda geografiyaning birligi haqida ko'p yillik raqobatlar butunlay boshqacha yo'nalishda bordi. Tabiiy geografiyaning umumiy geografiyaga tegishli ekanligi hech qachon savol ostida qolmadi. Biroq iqtisodiy-geograflarning kuchli bir guruhi iqtisodiy geografiya gumanitar fan ekanligini va tabiiy geografiya bilan bir fanga birlashtirish katta metodologik xato bo'lishini aytib o'tdi.

Bu fikr deyarli rasmiy tus oldi, Butunittifoq Geografiya Kongresining I (1933) qarori bilan tasdiqlandi va keyinchalik SSSR Geografiya jamiyatining II Kongresi qarorida (1955) tasdiqlandi. Sovet geograflarining hammasi ham bu fikrga qo'shilmadi. Tabiiy va iqtisodiy geografiyaning birligini himoyalab chiqqan birinchi ilmiy ish V.A.Anuchinning «Geografiyaning nazariy muammolari» kitobi bo'ldi. Bu asar tabiiy va iqtisodiy-geograflarni birlashtira olmadi, aksincha ularning teskari pozitsiyalarini aniq ko'rsatib berdi.

Qisqa «tin olish» dan so'ng, ko'plab geograflar 70-80-yillarda geografiyaning ushbu «mangu» muammosiga qaytishni boshladi. Ammo, hozirga qadar ular juda sekin yechim topmoqda.

Geografiya fanining integratsiyasi masalasida Yu.G.Saushkin quyidagi fikrlarni bildirgan. Bugungi kun geografiyasida tabiiy geografiyaning ahamiyati pastlab, ijtimoiy-iqtisodiy geografiyaning ahamiyati esa birmuncha ortib bormoqda. Shu sababdan geografiya to'liq ijtimoiy (gumanitar) fanga aylanishi kerak.

Sovet davrining atoqli tabiiy geograf olimlari S.V.Kalesnik va I.P.Gerasimovlar geografiya tabiiy va ijtimoiy muhitni kompleks o'rganadigan fan deb ta'kidlagan edi [11].

Geografiya fani integratsiyasining maqsadlari va prinsiplari uning ikki asosiy bloklari o'rtasidagi chegaralarni yo'qqa chiqarishga yoki tabiiy blokni jamiyatga bo'ysundirishga, asossiz yasama sxemalar va modellarni o'rnatishga olib kelishi mumkin. Biz uchun boshlang'ich nuqta geografiyaning ikki taraflama tuzilishini saqlab qolish, o'z tadqiqot mavzularimizni ham har bir blok uchun ilmiy vazifalarni tan olish bo'lishi zarur.

Xulosa. Faktlar geografiyaning keng tarqalib borishi, tabiiy va ijtimoiy bloklar o'rtasida asosiy yo'nalishni ichki emas, balki tashqi aloqalarga va har xil metodik yondashuvlar, umumiy tilni yo'qotish xavfi haqida xabar beradi. Integratsiya uchun

eng asosiy metodik to‘siq tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy geografiyaning tadqiqot mavzulariga va umumiy geograflarga bo‘lgan yondashuv hisoblanadi.

Mashhur geograf olim N.N. Baranskiy tabiiy geograflarni «insonsizligi» va iqtisodiy-geograflarni «tabiatsizligi» uchun ayblagan edi [9]. Bugungi kunda esa tabiiy geografiyada inson katta ahamiyatga ega ekanligini hisobga olishimiz kerak. Umumiy olib qaraganda, tabiat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish geografiyaning eng asosiy tadqiqot obyektlaridan biridir. Har qanday fanda integratsiya bor bo‘lgani kabi, geografiya fanlari tizimini bir daraxt deb olib qarasaq, uning ikkita katta shoxi bu – tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy geografiya ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Bu ikki soha bir-birisiz rivojlana olmaydi. Birining o‘rnini biri to‘ldiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Iskenderov, A. B., Uzaqbaev, Q. K., Sharibaev, A. M., & Djanabaev, I. B. (2019). Turizm hám rekreaciyaliq geografiya” páninen oqıw-metodikaliq qollanba. *Nókis-2019*, 128.
2. Turdimambetov, I., Joldasov, A., Iskenderov, A., & Uzaqbaev, Q. (2022). Qaraqalpaqstanm ekonomikaliq ham socialliq geografiyasi.
3. Turdimambetov I. R., Uzaqbaev Q. K., Oteuliev M. O. TERRITORIAL FORMATION OF THE EDUCATION SYSTEM IN IMPROVING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN //Экономика и социум. – 2020. – №. 12 (79). – С. 276-279.
4. Turdimambetov I. R., Uzaqbaev Q. K., Niyazimbetova G. CURRENT STATUS OF MEDICAL SERVICES IN THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN //Science and education in Karakalpakstan.–2020. – 2020. – Т. 2. – С. 104-108.
5. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Aholiga xizmat ko‘rsatish sohalarini tadqiq etishning ilmiy-uslubiy asoslari." *Fan va jamiyat* (2022).
6. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Xaliqqa xizmet ko‘rsetiw tarawlari ekonomikasinin’geografiya ilimindegi orni." *Fan va jamiyat* (2019).
7. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Geografiya boyinsha mag‘liwmatnama." *NMPI baspaxanası* (2017).
8. KEUNIMJAY-ULI, UZAKBAEV KOBLAN. "Qaraqalpaqstan Respublikasin ekonomikaliq rayonlastiriwdin’geografiyalıq tiykarlari." *Fan va jamiyat* (2023).
9. Баранский Н. Н. Методика преподавания экономической географии. – 1960.
10. Исаченко А. Г. Теория и методология географической науки. – 2004.

11. Солиев А. Иқтисодий география: назария, методика ва амалиёт //Т: Камалак. – 2013. – Т. 184.
12. Узакбаев К. К. АҲОЛИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАЛАРИ ГЕОГРАФИЯСИДА ЯРАТИЛГАН НАЗАРИЯЛАР ТАҲЛИЛИ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 17. – С. 919-929.
13. Узакбаев К. К. АҲОЛИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАЛАРИНИ ҲУДУДИЙ ТАШКИЛЛАШТИРИШ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 14. – С. 233-240.
14. Узакбаев К. К. ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА АҲОЛИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАЛАРИНИ ҲУДУДИЙ ТАШКИЛ ЭТИШ //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 17. – С. 845-857.
15. Утепова Г. Б., Узакбаев К. К. РОСТ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН И ЕГО ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ //Экономика и социум. – 2021. – №. 10 (89). – С. 1121-1130.

PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA FINLANDIYA TAJRIBASINI QO'LLASH AFZALLIKLARI

To'rayev Ro'ziboy Norovich, Abilov Samandar Xolto'raevich

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi,

Termiz davlat universiteti magistiranti

turayev.ruziboy@bk.ru

Annotatsiya: Maqolada Finlandiya ta'lim tizimi, uning zamonaviy dunyodagi o'rni, maktablarda ruchkadan voz kechilgani, ta'limning asosiy tamoyillari, olib borilgan islohotlar va bu islohotlar samarasi to'g'risida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimi, Finlandiya, tamoyillar, islohot, omillar.

Аннотация: В статье представлена информация о финской системе образования, ее месте в современном мире, отмене ручки в школах, основных принципах образования, проведенных реформах и результатах этих реформ.

Ключевые слова: Система образования Финляндии, принципы, реформа, факторы.

Annotation: The article provides information about the Finnish education system, its place in the modern world, the abolition of the pen in schools, the main principles of education, the reforms carried out and the results of these reforms.

Keywords: Education system, Finland, principles, reform, factors.

Shimoliy Yevropadagi kichik mamlakat Finlyandiyada ta'limning o'ziga xos xususiyatlari ko'p marotaba pedagogik tadqiqot obyektiga aylangan. Jumladan, G.R.Islakayeva, I.E.Lyskova, M.B.Ponyavina, I.S.Pozdeyeva, E.E.Sin, M.F.Solovyeva, M.V.Yushkov, K. Huusko va boshqalar bu mamlakat ta'lim tizimini o'rganish borasida ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borganlar.

Ma'lumki, Finlyandiyada ta'lim tizimi zamonaviy dunyoda eng samarali tizimlardan biri bo'lib, uning yuqori darajasini ta'minlash mamlakat milliy strategiyasining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Xalqaro talabalarni baholash dasturi (PISA) ma'lumotlariga ko'ra, Finlyandiyada ta'limi bir necha yillardan beri jahon reytingida yetakchi o'rinlardan (eng yaxshi 10lik ichida) birini egallab kelmoqda. PIRLSning 2016 yildagi tadqiqoti natijalariga ko'ra (5-o'rin, 566 ball), TIMSS 2019 yil natijalariga ko'ra 19-o'rinni egallab turibdi.

Finlyandiyada ta'lim talabalarga yo'naltirilgan yondashuv asosida qurilgan

va jarayonning barcha ishtirokchilari o'zlarini teng darajada his qiladigan muhitni yaratishga qaratilgan. Finlyandiyaning asosiy ta'lim to'g'risidagi qonunida (1998 yil) Finlyandiya ta'limining uchta asosiy maqsadi belgilab berilgan: **(1)** o'quvchilarga hayotda zaruriy bilim va ko'nikmalarni berish, **(2)** jamiyatda rivojlanish va tenglikni targ'ib qilish, **(3)** mamlakat bo'ylab ta'lim sohasida tenglikni ta'minlash. Finlyandiya maktablarida haftasiga 5 kunlik o'qish joriy etilgan. Barcha maktablar bir xil mavqega ega, bolalar qobiliyatiga ko'ra turli sinf yoki ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga ajratib o'qitilmaydi. Ularda boshlang'ich ta'lim 6 yil davom etadi va 3-sinfgacha bolalarga baho qo'yilmaydi, o'qituvchilar tomonidan uyga vazifa deyarli berilmaydi, 2017 yildan aksariyat maktablar dars vaqtida "ruchkadan voz kechishgan" va dars jarayonida to'liq kompyuter va planshetlardan foydalaniladi.

Finlyandiya ta'lim tizimi ikki bosqichli ma'muriy tuzilishga ega: Ta'lim va madaniyat vazirligi (*Ministry of Education and Culture*) hamda vazirlik huzurida faoliyat yuritadigan, lekin o'z faoliyatida mustaqil Milliy ta'lim agentligi (*Finnish National Agency for Education*). Agentlik maktabgacha va maktab ta'limini, vazirlik esa oliy ta'lim tizimini boshqaradi. Ta'lim muassasalarini boshqarish asosan mahalliy hokimiyatlar tomonidan amalga oshiriladi. Ta'lim muassasasi faoliyatiga deyarli hech kim aralashmaydi. Finlyandiya ta'lim tizimining yana bir tamoyili bo'lgan ishonch madaniyati tufayli maktablarga tekshiruv tashriflari yo'q.

Finlyandiya ta'lim tizimining asosini quyidagi **7 ta tamoyil** tashkil etadi:

1. **Tenglik** - Finlyandiyadagi barcha maktablar o'quvchilarga bir xil sharoit va bir xil ta'lim tizimini taqdim etadi.
2. **Bepul ta'lim** - bepul ta'lim berish bilan birgalikda o'quvchilarga barcha o'quv jihozlari va tushlik ham bepul taqdim etiladi.
3. **Individuallik** – darslarni o'zlashtirishi qiyin bo'lgan o'quvchilar bilan o'qituvchilar yoki yaxshi o'zlashtirgan o'quvchilar alohida shug'ullanishadi. Finlyandiyada o'quvchilar qo'shimcha darslarga qoldirilmaydi.
4. **Amaliylik** – o'quvchilarni imtihonga emas balki hayotga tayyorlash. Darslarda o'quvchilar, masalan, viza kartadan qanday foydalanish, shartnomalar tuzish, saytlar yaratish, tikish, ovqat pishirish, marketing va sotuv ishlari bilan shug'ullanish kabi amaliy ishlar bilan shug'ullanadilar.
5. **Ishonch va o'qituvchilar salohiyati** – barcha maktablardagi o'qituvchilar magistratura darajasiga ega bo'lishlari shart. O'quvchilarga uy vazifasi deyarli berilmaydi, ota-onalar farzandlari bilan uyda shug'ullanmaydi va o'qituvchilarning o'quvchilarni hayotga tayyorlashiga to'liq ishonishadi.
6. **Ixtiyoriylik** – dars jarayonida qay darajada ishtirok etish o'quvchilar

ixtiyorida. O'qituvchilar o'quvchilarni darsga qiziqтира olmasalar o'quvchilar sinfni tark etishi yoki o'zlari yoqtirgan boshqa biror mashg'ulot bilan shug'ullanishlari mumkin.

7. **Mustaqillik** – fin ta'lim tizimida o'qituvchilar o'quvchilarni imkon qadar o'zlari bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishlari kerakligiga yo'naltiradi. Bilimlarni hayotda qanday tatbiq etish ko'nikmalari amaliy mashg'ulotlar yordamida shakllantiriladi. O'quvchilarning har qanday fikrlari inobatga olinadi va qo'llab quvvatlanadi.

Finlyandiya ta'limining muhim xususiyatlaridan yana biri, maktabgacha ta'limdan oliy ta'limgacha to'liq bepul ta'lim olishni ta'minlaydi. Shuningdek, barcha o'quv materiallari, darsliklar, sog'liqni saqlash xizmatlari va maktabga qatnash transport xizmatlari ham bepul amalga oshiriladi hamda boshlang'ich va o'rta ta'limda barcha o'quvchilarga maktablarda bepul tushlik beriladi.

Finlyandiya 9 yillik majburiy ta'lim davomida milliy imtihon yo'q, deyarli barcha o'quvchilar yashab turgan hududiga yaqin maktabga borishadi.

Bu yerda o'qituvchilarning malakasiga tayanadilar. Finlyandiya ta'limini baholash markazi ta'limdagi baholashni butun mamlakat bo'ylab olib boradi.

Finlyandiya ham o'qituvchilarning salohiyati eng muhim omil hisoblanadi. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi yuqori darajadagi hamkorlik ta'lim tizimining uzluksiz ishlashiga yordam beradi.

Finlyandiya 40 yildan ziyod vaqt mobaynida keng qamrovli va uzoq muddatli ta'lim islohotini olib bormoqda. Finlyandiyaning muvaffaqiyati izchil va uzoq muddatli ta'lim islohoti bilan chambarchas bog'liq. Finlyandiya muvaffaqiyatining sabablari bir-biriga bog'liq bo'lgan turli xil omillarga asoslanadi, bular: o'qituvchilar salohiyati, ta'lim siyosati va fin madaniyati bilan bog'liq omillar. Eng yaxshi o'rta maktab bitiruvchilari bo'lajak o'qituvchi sifatida tanlab olinadi. Yuqori malakali o'qituvchilar Finlyandiya ta'lim tizimi muvaffaqiyatiga ta'sir ko'rsatadigan bosh omil deyish mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilar uchun alohida o'quv maktablari belgilanadi va ular o'quv vaqtlarining 10-15 %ni ushbu maktablarda o'tkazadilar. O'quv maktablarida talaba-o'qituvchilarga barcha kerakli o'quv materiallari bilan ta'minlangan alohida xona ajratib beradilar. Talaba-o'qituvchilar dars jarayonlarini kuzatish bilan birgalikda ta'lim jarayonida ham faol qatnashib, katta tajriba to'plashadi hamda maktab jamoasi va o'quvchilar ham ulardan juda foydali yordam olishadi.

Ikkinchi omil bo'lgan Finlyandiya ta'lim siyosatining 4 muhim jihatini ko'rib chiqamiz. Bularga izchil va uzoq muddatli siyosat, bilimga asoslangan jamiyatga sodiqlik, ta'lim tengligi va mahalliy hokimiyatning ta'lim sohasidagi vakolatlarini kengaytirishlar kiradi. Bu 4 jihat 1970 yillardan beri muvaffaqiyatli ta'lim islohoti

asoslarini tashkil etdi, natijada kuchli ta'lim tizimi yaratildi. Shuningdek, bu mamlakatdagi mavjud yuqori saviyadagi kitobxonlik madaniyati ham o'quvchilarning muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Finlyandiyata'lim tizimlarining rivojlanish dinamikasini o'rganan holda biz quyidagilarni bahs mavzusi sifatida o'rganish zarur deb hisoblaymiz: O'zbekiston o'quv-tarbiya jarayonida ilg'or tajriba va o'qitish texnologiyalarni qo'llay olish, umuminsoniy qadriyatlar asosida jahon va respublikamiz ta'limi rivojini tashxis etish; jahon va respublikamizda ta'lim taraqqiyotini qiyosiy tahlil etish; respublikamiz ta'limi taraqqiyotidagi afzalliklarni ko'ra olish va uning keyingi rivojini bashorat qila olishga doir ko'nikmalarni egallash, pedagogik adabiyotlar bilan ishlash; zarur metodik yo'riqnomalar tuzish; samarali pedagogik tadqiqotlar o'tkazish, qiyosiy tahlil metodidan foydalana olish, qiyosiy tahlil jarayonida jahon mamlakatlarning rivojlanishidagi o'ziga xosliklarni hisobga olish malakalarini egallagan bo'lishimiz kerak.

Xulosa qilib aytganda mamlakat taraqqiyoti uchun kadrlar tayyorlashda ta'lim tizimi muhim o'rin tutishini inobatga oladigan bo'lsak, hozirgi kundagi O'zbekistondagi professional ta'lim tizimini yaxshilash borasida xorij tajribalarini o'rganish va xalqaro standartlarga javob beradigan tizim yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. O'z navbatida professional ta'lim tizim bo'lajak o'qituvchilar xorijiy tajribalarni juda puxta o'zlashtirishi lozim. Professional ta'lim tizimda olib borilayotgan islohotlarda o'z aksini topishi muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Вулфсон Б.Ф. Сравнительная педагогика М.: «Просвещение», 2003 г.
2. Проскуракова И., Правда В. Л. Образование в Финляндии-уроки счастья: анализ системы образования Финляндии на основе материалов блогов и видеоблогов //Сборник материалов IX Всероссийской научно-практической конференции молодых ученых с международным участием" Россия молодая". – 2017. – С. 84005-84005.
3. R.N.Turaev. [IMPROVING THE USE OF E-LEARNING ENVIRONMENT IN TEACHING WEB PROGRAMMING](#). European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences 10 (1). 2022.
4. R.N.Turaev. [THE IMPORTANCE OF THE FORMATION OF WEB PROGRAMMING COMPETENCIES IN SCHOOLCHILDREN](#). European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences 10 (1). 2022.
5. R.N.Turayev, L.Muhammadiyeva. [INNOVATIVE WEB PROGRAMMING TRAINING OPPORTUNITIES USING CMS SYSTEM](#). YOUTH, SCIENCE, EDUCATION: TOPICAL ISSUES, ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS 2. 2023

МЕРЫ ПО ПЕРЕМЕЩЕНИЮ НАСЕЛЕНИЯ В БЕЗОПАСНУЮ ЗОНУ В СЛУЧАЕ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ НА ОБЪЕКТАХ ЭКОНОМИКИ

Юлдашев Орунбой Рахманбердиевич

Министерство по чрезвычайным ситуациям Республики Узбекистан кафедра
«Гражданская оборона» профессор, т.ф.н.,

Абдуллаева Сурайё Мунировна

Старший преподаватель Ташкентского университета информационных
технологий имени Мухаммада аль-Хорезми Республики Узбекистан

***Аннотация.** В последние годы в крупных городах строится все больше современных зданий, многие из которых помимо архитектурных особенностей обладают и высокой этажностью. В связи с этим возникает ряд актуальных вопросов в различных областях строительной науки. При этом наиболее актуальным, на наш взгляд, является вопрос о том, как сочетаются архитектурные решения многоэтажных зданий с применяемыми в них мерами противопожарной безопасности.*

***Ключевые слова:** пожарная безопасность, население, пожар, эвакуация.*

В последнее время актуальной проблемой является обеспечение пожарной безопасности высотных зданий с целью сохранения жизней людей и имущества от вреда, причиняемого пожарами. В данной статье рассмотрены факторы влияющие на современную эвакуацию людей из высотных зданий при возникновении пожара.

Высотные здания, строения, сооружения - это совокупность сложнейших систем конструкций, инженерные системы жизнеобеспечения, энергоснабжения, обеспечения безопасности (в том числе пожарной).

Строительство высотных зданий охватывает всё больше городов, так как в наше время стоимость земельных участков довольно высока и присутствует проблема ограниченности городских территорий.

За последние годы произошло несколько крупных пожаров в высотных зданиях. Так, 15 ноября 2013 году в г. Шанхае в результате пожара полностью выгорело высотное здание. Возгорание произошло на 10-м этаже в результате ремонтных работ, которые выполнялись с нарушением правил пожарной безопасности. Прибывшие на место пожарные были не в силах тушить пожар на

высоте 85 м из-за отсутствия оборудования, позволяющего подняться на необходимую высоту. В результате пожара погибло 57 человек.

15 мая 2015 года в г. Баку в результате пожара полностью выгорело высотное здание. Выгорело 25-этажное административное здание, причиной быстрого распространению пожара послужила облицовка здания из полиуретановой плитки.

19 января 2017 года в г. Тегеране пожар произошел в торговом центре 20-этажного комплекса. В результате пожара погибли 21 человек и 70 получили ранения.

14 июня 2017 года в г. Лондоне погибли 12 человек в результате пожара в высотном здании.

Организация своевременной и грамотной эвакуации в случае возникновения угрозы жизни закладывается на стадии проектирования объекта. В процессе эксплуатации обеспечивается контроль состояния путей эвакуации и работоспособность инженерных систем, обеспечивающих реализацию планов эвакуации.

Для обеспечения процесса безопасного вывода людей из здания важно учитывать следующие факторы:

- возможная скорость передвижения;
- количество доступных эвакуационных выходов и безопасных зон;
- пропускная способность выходов;
- варианты и протяжённость путей передвижения;
- безопасность маршрутов
- возможность отделения путей передвижения от зон и помещений повышенной пожароопасности.

Главная проблема эвакуации из высотных зданий заключается в большой плотности людских потоков. Уже в первые минуты пожара на лестницах и в лестничных клетках скапливается большое количество людей.

Основной причиной гибели людей являются токсические вещества, которые выделяются при горении материалов. Самыми опасными токсичными газами и парообразными продуктами горения, от которых в наибольшей мере зависит токсический эффект, являются оксид углерода, циановодород и хлороводород. Согласно статистическому сборнику, количество погибших от недостатка кислорода и повышенной концентрации продуктов горения.

Для организации действий в случае пожара разрабатывают планы эвакуации. Они включают в себя правила поведения и порядок действий. Обычно создают несколько вариантов плана с учётом времени суток,

возможного количества людей, вероятных мест возгорания и прочих факторов. План состоит из набора инструкций для сотрудников и персонала, отвечающих за пожарную безопасность в здании. Кроме этого, обязательна графическая часть со схемой возможных выходов и путей передвижения, обозначением расположения противопожарного оборудования и средств оповещения. Схемы движения должны быть размещены на всей территории здания в хорошо видимых местах. Предоставление детальной информации и инструкций сводит к минимуму факторы риска при организации эвакуационных действий.

Для своевременной и беспрепятственной эвакуации людей в высотных зданиях должна быть организована система противопожарного обеспечения.

Основными направлениями по совершенствованию противопожарной защиты высотных зданий являются:

- 1) Обучение персонала офисов пожарно-техническому минимуму, проведение инструктажей по пожарной безопасности, проведение учений;
- 2) Обеспечение всего персонала изолирующими и фильтрующими средствами индивидуальной защиты органов дыхания и зрения (СИЗОД);
- 3) Установка противопожарных лифтов с независимым источником питания для доставки подразделений и оборудования к месту пожара на этаже;
- 4) Организация оповещения и управления движением людей по эвакуационным путям (в том числе с использованием световых указателей, звукового и речевого и речевого оповещения).

Обеспечение пожарной безопасности таких социально-значимых объектов как высотные здания должно находиться на самом высоком уровне. На каждом объекте необходимо проводить анализ основных мер по предотвращению пожаров, а также разбирать способы повышения эффективности решения проблем эвакуации людей из высотных зданий при возникновении пожара. При успешной реализации предложенных направлений по совершенствованию противопожарной защиты высотных зданий государство получит максимально безопасную систему, в которой количество жертв будет сведено к минимуму.

Правильно организованные пути эвакуации обязаны обеспечивать безопасное и беспрепятственное передвижение людей. Маршруты движения должны проходить по кратчайшим траекториям, ведущим к аварийным выходам.

Для предотвращения возникновения давки и «пробок» на путях движения важно правильно распределять потоки людей. Кроме того, важна пропускная способность выходов.

На первом этапе люди покидают внутренние помещения. Второй этап — выбор пути движения к выходу. В высотных зданиях принят следующий порядок

действий: первым эвакуируется этаж, на котором произошло возгорание, затем выводят людей с этажа выше и ниже, потом с оставшихся этажей, начиная с верхних. Третий этап относится к этажам, расположенным выше первого. Четвёртый этап — перемещение людей на безопасное расстояние от горящего здания.

Для обслуживающего персонала объектов, в которых возможно одновременное пребывание более 50 человек разрабатываются инструкции на случай пожара. Действия при пожаре на каждом конкретном объекте могут отличаться, но общая последовательность всегда одинакова:

1. При обнаружении признаков пожара работники персонала должны оповестить пожарную службу.
2. Оповестить о пожаре всех, кто находится поблизости. В обязательном порядке о ситуации необходимо проинформировать руководство и должностные лица.
3. При определённом уровне угрозы организовать эвакуацию людей. Противостоять распространению паники.
4. Приступить к тушению огня первичными средствами пожаротушения.
5. При возникновении угрозы здоровью и жизни персонал должен покинуть здание.

Для сотрудников организаций и персонала, обслуживающего общественные объекты, раз в полгода проводят тренинги. Они включают в себя теоретическую часть и практическую. На практике отрабатывают навыки работы со средствами тушения, поведение при пожаре и действия при эвакуации.

ЛИТЕРАТУРА:

1. XXI век – вызовы и угрозы / под общ. ред. д.т.н. Владимирова В.А. ЦСИ ГЗ МЧС России М.: Иноктаво. 2005. 304 с.
2. U.S. Fire Administration. Highrise Fires. Topical fire research series, Volume 2, Issue 18. January, 2002.
3. Россия в борьбе с катастрофами. Книга 2. XX век – начало XXI века / Под общ. ред. С.К. Шойгу. Редакторы: Ю. Л. Воробьев, А. Н. Сахаров; МЧС России. М.: Деловой экспресс. 2007. 272 с.
4. Терещин В.В., Артемьев Н.С., Подгрушный А.В. / Противопожарная защита и тушение пожаров. Книга 3: Здания повышенной этажности. М.: Пожнаука. 2006. 237 с.
5. Хасанов И.Р. Обеспечение пожарной безопасности высотных multifunctional комплексов // Строительные материалы, оборудование, технологии XXI века. 2006. №8. С. 28-32

BODY CONDITION IN WOMEN WITH OBESITY AND METABOLIC SYNDROME

Scientific adviser: **Sodikov Samad Salahiddinovich**

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

¹ **Dovurboyev Farruh**

² **Obloqulov Haliljon**

³ **Qahramonov Diyorbek**

Students of the Samarkand state Medical University

***Annotation.** Today, the spread of obesity has reached epidemic proportions and has led to an increase in morbidity and mortality, including from thrombotic complications. Metabolic syndrome (MS) is characterized by abdominal obesity, impaired glucose metabolism, arterial hypertension, and dyslipidemia. Patients with MS are at high risk of atherothrombosis and cardiovascular events. The problem of hemostasis disorders in women with obesity and MS is relevant and is of significant clinical interest. Hemostatic changes in women with obesity and metabolic syndrome, including hypercoagulability, hypofibrinolysis and platelet dysfunction, play an important role in increasing the risk of cardiovascular morbidity and mortality, as well as venous thromboembolism (VTE). Taking combined oral contraceptives increases the risk of VTE in obese women. During pregnancy and the postpartum period, obesity has become one of the most common causes of VTE. During the postmenopausal period, both the presence of obesity and MS, and the use of oral medications for menopausal hormonal therapy require close attention and monitoring of hemostasis parameters. The review presents the main changes in the hemostatic system in obesity and MS, and also discusses the role of obesity and MS in the development of hemostatic disorders and VTE in women of reproductive age and postmenopause.*

***Keywords:** obesity, metabolic syndrome, hemostasis, combined oral contraceptives, pregnancy, postmenopause, venous thrombo embolism.*

Introduction. Overweight and obesity have become major health problems in both developed and developing countries. WHO estimates that in 2016, more than 1.9 billion people over 18 years of age were overweight. Of this number, over 650 million were obese [1]. The prevalence of obesity in women is also noteworthy. According to current estimates, by 2025 it will be more than 21% [2]. Obesity is accompanied by numerous comorbidities and complications: cardiovascular diseases and risk factors for their development, type 2 diabetes mellitus, non-alcoholic fatty liver disease,

infertility, arthrosis, anxiety and depression, bronchial asthma, cancer, thrombosis, gout [3]. Among women of reproductive age with obesity, the prevalence of infertility and menstrual irregularities increase, and the risk of adverse pregnancy outcomes increases [4]. Obesity, especially abdominal obesity (AO), is a risk factor for the development of metabolic disorders, united under the concept of “metabolic syndrome” (MS), which, according to the criteria of the International Diabetes Federation 2005, can be defined as a combination of AO (circumference waist for men >94 cm, for women >80 cm) with any two of the following indicators: triglyceride level >150 mg/dL (1.7 mmol/L) or specific treatment for this lipid disorder; high-density lipoprotein cholesterol <40 mg/dL (1.03 mmol/L) in men, <50 mg/dL (1.29 mmol/L) in women, or specific treatment for this lipid disorder; high blood pressure: systolic blood pressure >130 mm Hg. Art., diastolic blood pressure >85 mm Hg. Art. or treatment of previously diagnosed arterial hypertension (AH); elevated fasting plasma glucose >100 mg/dL (5.6 mmol/L) or previously diagnosed type 2 diabetes mellitus [5]. Many authors have shown the association of MS with disorders of the hemostatic system and chronic systemic inflammation [6]. The prevalence of MS in the world varies from 13.6% to 46% [7]. It has been noted that in all age groups, the prevalence of AO is higher in women than in men. With age, there is a proportional increase in the accumulation of fat in the abdominal region, but men may experience a stabilization or decrease in the prevalence of AO after 60 years of age [8]. In recent years, the problem of hemostasis disorders in women has become more pressing. Physiological changes in hormonal status associated with the menstrual cycle, combined oral contraceptives (COCs), polycystic ovary syndrome, pregnancy, and menopausal hormone therapy all affect the hemostatic system. Manifestations of hemostatic disorders can include both bleeding and thrombosis. When discussing the problem of thrombosis in women, experts most often mean venous thromboembolism (VTE). In developed countries, VTE is the second most common cause of maternal mortality after bleeding and accounts for 13.8% [9]. The incidence of VTE during pregnancy and the puerperium has increased in most developed countries over the past 20 years. This is probably due to maternal risk factors: increasing maternal age, concomitant diseases (obesity, diabetes mellitus, hypertension, etc.), as well as a sharp increase in the frequency of delivery by cesarean section [10]. In addition to physiological hormonal changes, obesity is a risk factor for the development of venous and arterial thrombosis. It has been proven that with an increase in body mass index (BMI), the formation of thrombin in the body increases in women with a high thrombotic risk [11]. The problem of hemostasis disorders in obese women and MS is interesting and multifaceted. Coverage of this topic will allow us to deepen our understanding and systematize approaches to the management of such patients by

doctors of various specialties - endocrinologists, therapists, obstetricians-gynecologists, etc.

Pathophysiology of the relationship between obesity, metabolic syndrome and increased risk of thrombosis. In obesity, adipose tissue polarizes activated macrophages toward a proinflammatory phenotype (M1) and increases the expression of helper T lymphocytes type 1 (Th1) and type 17 (Th17), which leads to the development of a systemic inflammatory response and increases the release of cytokines. This contributes to endothelial dysfunction. M1 macrophages in adipose tissue secrete tissue factor (TF), which is the primary initiator of the extrinsic coagulation pathway cascade. At the same time, the synthesis of factors VII and VIII in the liver increases. The TF-factor VIIa complex catalyzes the conversion of factors IX and X into their activated forms, which leads to the formation of fibrin under both physiological and pathological conditions [12]. On the other hand, adipose tissue in obesity is characterized by low levels of adiponectin and high levels of leptin. These changes contribute to increased platelet aggregation. Leptin also disrupts the balance between coagulation and fibrinolysis, which leads to increased stability of arterial thrombi [13]. Increased thrombin formation in obesity enhances hypercoagulation, which is one of the links in the pathogenesis of intravascular thrombosis and atherosclerosis. Thrombin performs the most important functions in vascular-platelet hemostasis, being a key enzyme of plasma (coagulation) hemostasis and transforming fibrinogen into fibrin, the main building element of a blood clot [14]. Additional effects of thrombin include: effects on the endothelium through enzymatic proteolysis of PAR receptors, resulting in vasoconstriction; regulation of migration, proliferation and hypertrophy of smooth muscle cells and increased production of reactive oxygen species; increased induction of pro-inflammatory interleukins (IL6, IL8), monocyte chemoattractants (MCP1, CCL2), adhesion molecules (VCAM1, ICAM1); activation of factors C3 and C5 of the complement system, which are involved in the chemotaxis of inflammatory cells [15]. The level of circulating plasminogen activation inhibitor type 1 (plasminogen activator inhibitor-1, PAI-1), the main inhibitor of the fibrinolytic system, is increased in obesity [16]. In addition, hypofibrinolysis in obese patients is also facilitated by an increase in the activity of the thrombin activated fibrinolysis inhibitor (TAFI) [17]. By preventing fibrin clot lysis by removing lysine residues from the C-terminal end of fibrin, TAFI attenuates fibrinolysis [18]. Thus, hemostasis in obesity is characterized by hypercoagulability, hypofibrinolysis, increased platelet aggregation and endothelial dysfunction. The state of insulin resistance (IR) is a link between the components of MS and contributes to the disruption of the liver's production of coagulation factors and proinflammatory cytokines. In addition, IR increases apoptosis of macrophages and promotes the formation of a necrotic core in

atherosclerotic plaques. It is assumed that AO and IR are prerequisites for increased levels of PAI-1 and TF in MS, which ultimately contributes to hypercoagulation and hypofibrinolysis [18, 19]. The role of dyslipidemia in the processes of hemostasis in MS is also interesting. Very low-density lipoproteins (VLDL) promote activation of factor VII via Xa/V. High-density lipoprotein (HDL) attenuates TF expression and suppresses thrombin generation by enhancing the anticoagulant effect of activated protein C [20]. It should be noted that protein C is an important endogenous anticoagulant and has antithrombotic properties. Activation of protein C occurs in parallel with the activation of factors V and VIII. Activated protein C prevents the conversion of prothrombin to thrombin by proteolysis of factors Va and VIIIa in plasma [5]. Free fatty acids also inhibit the protein system of endothelial cells, which may be a mechanism of the prothrombotic state in MS [21]. Considering the above, as well as the fact that in MS, VLDL are produced in excess, and the amount of HDL is reduced, we can conclude that dyslipidemia has a direct effect on the processes of hemostasis in MS. An increase in thrombin formation and an increased risk of thrombosis may be a consequence of the dyslipidemia that accompanies MS.

The pathogenesis of the development of thrombosis in MS is the same for both men and women. However, a study of the British 1958 birth cohort found that women with MetS had higher adjusted mean fibrinogen and D-dimer levels and lower levels of tissue plasminogen activator (t-PA) than men with MetS ($p < 0.0001$ in all cases) [22]. Identifying the causes of these sex differences is likely to be important in understanding the pathophysiology of hemostatic disorders in men and women with MS.

Features of hemostasis when taking combined oral contraceptives. The use of COCs is one of the main risk factors for hemostasis disorders in women of reproductive age [23]. Taking medications containing estrogen is associated with changes in hemostatic balance and increases the risk of developing VTE in all women. It is well known that the use of COCs causes a number of changes in the processes of coagulation and fibrinolysis. Taking the drugs is associated with increased levels of circulating plasma fibrinogen, prothrombin, factors VII, VIII and X, as well as a moderate decrease in the level of factor V. All these changes are prothrombotic and contribute to the development of thrombosis [24]. COCs reduce plasma levels of endogenous anticoagulants such as antithrombin III and tissue factor pathway inhibitor, thereby increasing the risk of thrombosis. Although COCs appear to cause a slight increase in biological activity and protein C concentrations, this effect is counterbalanced by a simultaneous increase in its inhibitors: antitrypsin and macroglobin, as well as a pronounced decrease in the levels of total and free protein S. The fibrinolytic cascade is also triggered: increased levels of t- are observed. PA and plasminogen, as well as decreased levels of PAI-1. These effects are partially offset by increased levels of the

thrombin-activated fibrinolysis inhibitor TAFI. However, it is worth noting that the clinical implications, if any, of COC effects on the fibrinolytic mechanism are disputed, as there is no clear evidence that activation of fibrinolysis is associated with VTE [25]. An additional risk of VTE when taking COCs is due to acquired risk factors for thrombosis, such as obesity, diabetes mellitus, smoking, hypertension or polycystic ovary syndrome [26]. Obesity is considered an independent risk factor for VTE. In obese women, the risk of VTE is 2 times higher, and COCs in obesity increase this risk 10 times compared to the general population [27].

Features of hemostasis during pregnancy and the postpartum period. In developed countries, VTE is a leading cause of death in pregnant women, often presenting as deep vein thrombosis or pulmonary embolism, and less commonly as cerebral vein thrombosis [29]. The risk of VTE during pregnancy and the postpartum period increases 4–5 times, with an overall risk of 1.72 per 1000 births [30]. Obesity increases this risk and is one of the most common risk factors for VTE in obstetric practice [29]. The risk of VTE in the postpartum period is approximately 5 times higher than during pregnancy. Previous superficial vein thrombosis is an independent risk factor for VTE during pregnancy and the postpartum period [31]. A shift towards a prothrombotic state in the hemostatic system during pregnancy is a physiological process. However, it has significant implications for the increased risk of thrombosis in pregnant women compared to non-pregnant women. In pregnant women, the activity of plasma coagulation factors increases, while the activity of anticoagulant system factors decreases. A good example of this is the physiological decrease in protein S activity during pregnancy. Protein S is an endogenous blood anticoagulant and a cofactor involved in the inactivation of protein C-activated factor Va. A decrease in the level of free protein S is accompanied by an increased risk of thrombosis [5]. In addition, changes in the fibrinolytic system during pregnancy occur with an increase in the level of PAI-1, which has an antifibrinolytic effect and, thus, contributes to a prothrombotic shift in the hemostatic balance. Activation of the hemostatic system during pregnancy is also manifested by an increase in the levels of D-dimer, fibrin breakdown products, the thrombin-antithrombin complex and the prothrombin fragment [32]. The pathogenesis of the increased risk of VTE in obese pregnant women is multifactorial and includes increased coagulation and decreased fibrinolysis, increased venous stasis, endothelial dysfunction and systemic inflammation [33].

Features of hemostasis during postmenopause and during menopausal hormonal therapy. The incidence of VTE increases with age in both men and women [37]. The prevalence of obesity is higher in postmenopausal women than in premenopausal women. While menopause itself is not associated with weight gain, it

does lead to an increase in the total amount of body fat and its redistribution, and accordingly, to AO [38].

Conclusion. Undoubtedly, obesity and MS in both women and men are accompanied by important changes in the hemostatic system, which can contribute to the development of thrombosis. A key role in the pathogenesis of hemostasis disorders is assigned to platelet dysfunction, hypercoagulation and hypofibrinolysis as a result of excess PAI-1. VTE is a serious health problem for both men and women. However, taking COCs, pregnancy and the postpartum period, postmenopause and MHT are special risk factors for the health of women with obesity and MS. With the global prevalence of obesity in women of reproductive age, their awareness of the risk and consequences of VTE is vital. Obstetricians-gynecologists, endocrinologists, and other specialists should be aware of the risks of VTE and the need for a thorough medical history to identify them. Therapy aimed at reducing AO, IR and related disorders can help control the process of thrombus formation and help reduce the risk of thromboembolism. Diagnosis, approaches to treatment and prevention of disorders in the hemostatic system should be a priority in women with obesity and MS, regardless of their age.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.

7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. *I*. 2021;2(3):37-41.
16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G,

- Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.
46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:74-77.

MODERN VIEW IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS

Scientific adviser: **Sodikov Samad Salahiddinovich**

Assistant of the Department of Endocrinology,
Samarkand State Medical University

¹ **Eshimov Zafariddin**

² **Ergashev Nurjaxon**

³ **Muxammadiyev Temur**

¹⁻³ Students of the Samarkand state Medical University

Annotation. *The incidence of type 2 diabetes mellitus (T2DM) is very high and continues to grow alarmingly, being the leading cause of mortality in the population. The medical and social significance of T2DM is determined primarily by its severe vascular and neurological complications, which lead to early disability and high mortality, reduced life expectancy and deterioration in its quality. T2DM is characterized by progressive dysfunction of pancreatic β -cells accompanied by the development of insulin resistance. The article discusses the mechanisms of action of hypoglycemic drugs from the group of peroxisome proliferator-activated receptor (PPAR γ) agonists - pioglitazone and the group of dipeptidyl peptidase-4 inhibitors - alogliptin. Pioglitazone improves insulin sensitivity through increasing the expression of numerous genes encoding proteins or proteins that modulate glucose and fat metabolism. Alogliptin increases glucose-dependent activity of β -cells with a low risk of hypoglycemia, suppresses increased secretion of glucagon, and has cardiovascular safety. The feasibility of using a fixed combination of pioglitazone and alogliptin has been substantiated, which makes it possible to effectively and safely manage T2DM, simultaneously influencing 10 of 11 pathophysiological disorders that lead to the development of the disease.*

Keywords: *type 2 diabetes mellitus, insulin resistance, β -cells, dipeptidyl peptidase-4 inhibitor, thiazolidinedione, gliptin.*

Introduction. Type 2 diabetes mellitus (T2DM) is one of the most common diseases worldwide. Despite the large number of glucose-lowering drugs available, the number of patients achieving the target level of glycated hemoglobin (HbA1c) is small. According to the Russian register of patients with T2DM, 52.2% of patients have an HbA1c level <7%, and in some regions - 25.2% [1]. The progressive nature of the disease is associated with the complex pathogenesis of diabetes, in which the

development of complications is promoted not only by hyperglycemia, but also by other metabolic disorders. In addition to the main links in pathogenesis - insulin resistance (IR) and insufficiency of β -cell function, other pathophysiological mechanisms have been identified:

reduced incretin effect - impaired secretion of glucagon-like peptide (GLP-1), resistance of β -cells to the stimulating effect of GLP-1;

an increase in free fatty acids in the blood plasma, accumulation of toxic lipid metabolites in β -cells, hepatocytes and myocytes due to the resistance of adipocytes to the antilipolytic action of insulin;

increased secretion of glucagon by α -cells of the pancreas and increased sensitivity of liver cells to glucagon;

increased reabsorption of glucose by the kidneys;

increased appetite, weight gain, worsening insulin resistance in muscles and liver [2].

A key element in the pathogenesis of T2DM is IR, which over time leads to an increasing decrease in the function of pancreatic β -cells. Both disorders can be addressed by sensitizing hepatocytes, myocytes and adipocytes to insulin, as well as correcting incretin deficiency - GLP-1 and glucose-dependent insulinotropic polypeptide (GIP) [3]. The used glucose-lowering drugs of certain classes cannot immediately affect all pathophysiological disorders present in T2DM, therefore, for optimal glycemic control, a combination of drugs from various groups is necessary, in particular glitazones with a dipeptidyl peptidase-4 inhibitor (DPP-4). In addition, since different groups of drugs reduce plasma glucose levels through different mechanisms, such combination therapy will have a net effect in reducing HbA1c compared with each drug alone [4].

Pioglitazone

Currently, pioglitazone is the only representative of the group of glucose-lowering drugs - thiazolidinediones (glitazones). These drugs are agonists of nuclear peroxisome proliferator-activated receptor γ (PPAR γ), which is expressed predominantly in adipose tissue and induces transcription of genes involved in glucose and lipid metabolism.

The benefits of pioglitazone include:

fairly high glucose-lowering activity - the effectiveness of pioglitazone is comparable or superior to the effectiveness of DPP-4 inhibitors and sulfonylurea derivatives; the effect of drugs from this group is not associated with hypoglycemia
positive effect on the lipid spectrum: pioglitazone reduces triglyceride levels, increases the amount of high-density lipoproteins and increases the particle size of low-density lipoproteins while reducing their concentration due to activation of PPAR α [2];

reducing the concentration of free fatty acids in the blood plasma, increasing the formation of nitric oxide and, thus, improving endothelial function [8]; stimulation of PPAR α , increased secretion of adiponectin, which leads to increased tissue sensitivity to insulin and inhibition of atherogenesis [9].

Such effects are directly associated with a decrease in IR, which, as shown in large prospective studies, is a strong independent predictor of cardiovascular disease, myocardial infarction (MI) and stroke [10, 11]. The PROactive trial, which included more than 5000 patients with T2DM, confirmed that pioglitazone reduced the primary secondary endpoint of all-cause mortality, nonfatal MI, and stroke by 16% compared with placebo [11, 12].

The PROactive study was a large, prospective, randomized, double-blind, secondary prevention trial that examined the effect of pioglitazone on macrovascular events in 5238 patients with T2DM and a history of cardiovascular disease. About 50% of patients included in this study had a history of MI, and 25% of patients had a history of stroke. Peripheral artery disease was diagnosed in 25% of patients. According to the study protocol, pioglitazone or placebo was prescribed in addition to standard diabetes treatment, which included hypoglycemic, antihypertensive, lipid-lowering, and antithrombotic drugs. The study results showed a statistically significant reduction in the risk of the composite endpoint of MACE by 18% (cardiovascular death, non-fatal MI and non-fatal stroke) (RR 0.82, 95% CI 0.70–0.97) [11, 13]. It should be especially noted that in patients with a history of myocardial infarction, pioglitazone significantly reduced the risk of recurrent myocardial infarction by 28% and the risk of developing acute coronary syndrome by 38% [14]. In patients with a history of stroke, pioglitazone reduced the risk of recurrent stroke by 47% [15].

Thiazolidinedione group drugs have demonstrated a beneficial effect on various biomarkers of atherosclerosis: studies have shown a decrease in the level of pro-inflammatory cytokines in patients with T2DM - C-reactive protein, interleukin 6, CD40L, monocyte chemoattractant protein-1 and metalloproteinase-9 [16], which resulted in improvement of endothelial function, reduction of intima-media thickness of the carotid artery [17].

IR is known to be associated with atrial fibrillation, and T2DM is one of the strongest independent risk factors for this disorder. In a meta-analysis, pioglitazone was associated with a lower risk of recurrent atrial fibrillation [18].

A significant advantage of pioglitazone is its protective effect on β -cells. Studies show that after an initial decrease in HbA1c, better glycemic control is achieved by maintaining β -cell function in patients with T2DM [19]. In the ACT NOW study, the risk of developing T2DM was reduced by 72% ($p < 0.0001$). Along with this, there was an improvement in the insulin secretion index/IR (disposition) - the “gold standard”

for assessing β -cell function. This indicator is the strongest predictor of diabetes prevention [20].

Improvement in β -cell function under the influence of pioglitazone occurs, on the one hand, due to stimulation of nuclear receptors PPAR γ on β -cells, and on the other, due to increased sensitivity of β -cells to glucose and reduced lipotoxicity [21].

Alogliptin

As already noted, in patients with T2DM, the incretin effect is reduced, and therefore the incretin hormones do not have the proper effect on insulin secretion by β -cells and the mechanism of the necessary suppression of glucagon secretion in response to food intake is disrupted.

Drugs of the DPP-4 group, which include alogliptin, prevent the physiological inactivation of GIP and GLP-1, resulting in elevated levels of these hormones in the blood plasma after meals.

As a result of this action, DPP-4 inhibitors reduce plasma glucose levels after meals and on an empty stomach. Features of the action of DPP-4 i also include a decrease in HbA1c levels with a low risk of hypoglycemia and the absence of weight gain [22]. Elevated levels of incretin hormones determine additional sensitivity to glucose in the α - and β -cells of the pancreas, which in hyperglycemia leads to increased insulin secretion and decreased glucagon secretion, and in hypoglycemia - to decreased insulin secretion and increased glucagon secretion [22, 23]. In addition, during treatment with DPP-4 i, additional effects are determined: a decrease in lipolysis and a decrease in the level of triacylglycerol-rich atherogenic lipoproteins after meals [24, 25].

The hypoglycemic effect of alogliptin has been proven in a large number of studies. When alogliptin was added to the treatment of patients with poorly controlled diabetes while taking sulfonylureas (HbA1c level 8.1%), HbA1c levels decreased by 0.39–0.53% compared with the control group [26]. In another study, in patients with a baseline HbA1c level of $7.9 \pm 0.8\%$ who did not receive treatment, the administration of alogliptin showed a good glucose-lowering effect. 50% of patients experienced a decrease in HbA1c levels by 0.5%, and in 29% by more than 1%. In addition, when taking alogliptin at a dose of 25 mg, a slight decrease in total cholesterol and triglyceride levels was observed [27, 28].

Alogliptin is a highly selective DPP-4 i. The selectivity of alogliptin for DPP-4 is more than 10,000 times higher than for other types of DPPs, which is higher than that of other members of the iDPP-4 class. Therapeutic doses of alogliptin inhibit plasma DPP-4 by more than 80%, maintaining the effect for 24 hours, and increase the concentration of GLP-1 by 2-3 times [29].

The EXAMINE study, which included 5380 patients with type 2 diabetes and acute myocardial infarction or unstable angina, did not reveal the cardioprotective effect of alogliptin, but demonstrated its safety: after a mean follow-up period of 18 months. There were no significant differences in the incidence of myocardial infarction, stroke, cardiovascular mortality, or all-cause mortality between patients receiving alogliptin and those receiving placebo [30]. However, a study conducted in Japan showed that the use of alogliptin in patients with type 2 diabetes and hypertension not only improved glycemic control (after 3, 6 and 12 months, the HbA1c level decreased from $7.0 \pm 0.97\%$ to $6.4 \pm 0.61\%$, $6.3 \pm 0.58\%$ and $6.3 \pm 0.75\%$, respectively, $p < 0.01$), but also reduced systolic blood pressure from 137 ± 18 mm Hg. Art. up to 127 ± 13 , 125 ± 15 and 120 ± 17 mmHg. Art. accordingly ($p < 0.01$), diastolic blood pressure - c 79 ± 13 mm Hg. Art. up to 74 ± 8 , 74 ± 10 and 70 ± 8 mmHg. Art. respectively ($p < 0.01$) [31].

Based on the results of a subanalysis of the EXAMINE study, JP Ferreira et al. [32] noted in a subgroup of patients with $GFR \geq 60$ ml/min/1.73 m² treated with alogliptin, a statistically significant reduction in the risk of developing a composite endpoint of MACE, including death due to cardiovascular causes, non-fatal stroke and non-fatal myocardial infarction, by 19 % (RR 0.81, 95% CI 0.65–0.99, $p = 0.014$) compared with those receiving placebo [32]. At the same time, the risk of cardiovascular mortality decreased by 39% ($p = 0.013$), the risk of non-fatal MI - by 14% ($p = 0.013$).

Combination of pioglitazone and alogliptin

Combination therapy with thiazolidinedione and DPP-4 inhibitors primarily showed a good glucose-lowering effect. Thus, in a 26-week study among naive patients [27] on a fixed combination of pioglitazone and alogliptin (Inclesink®), 63% of patients achieved an HbA1c level of $< 7\%$, and in patients with an initial HbA1c level of $> 8.5\%$ on the combination drug, a decrease in HbA1c the average was 2.1%. The combination of drugs provided a greater improvement in glycemic control than monotherapy with pioglitazone and alogliptin.

In another 26-week study, alogliptin alone or in combination with pioglitazone was added to metformin-treated patients with poor glycemic control. Changes in HbA1c levels from baseline, changes in fasting plasma glucose levels, and β -cell function were assessed. As a result, combination therapy resulted in a significant reduction in HbA1c and fasting glucose levels. The results of the study showed an improvement in β -cell function (as assessed by the homeostasis model of β -cell function) [28].

Conclusion. Thus, the fixed combination of pioglitazone and alogliptin appears to be clinically effective, since it immediately affects several links in the pathogenesis of diabetes mellitus: it reduces IR, increasing glucose uptake in muscle tissue and reducing glucose production in the liver, as well as reducing lipolysis in adipocytes, enhances the incretin effect, insulin secretion, reduces glucagon secretion. The drugs used complement each other according to their mechanism of action. Pioglitazone reduces the progression of atherosclerosis by improving endothelial function and reducing the risk of cardiovascular events. However, its side effects cannot be ignored: weight gain of 1–2 kg and fluid retention in 2–4% of patients. Alogliptin showed safety in terms of cardiovascular events and good hypoglycemic effect. The use of drugs in combination allows the use of lower doses of pioglitazone, minimizing side effects. The fixed dose of the drug and ease of administration make the drug attractive for use in patients with a short duration of diabetes or newly diagnosed diabetes, with intolerance to metformin or possible side effects when increasing the dose of metformin, as well as in patients with additional cardiovascular risk factors.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабинова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом

- 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
 8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
 9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
 10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
 11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
 12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
 13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
 14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
 15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. *I*. 2021;2(3):37-41.
 16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
 17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
 18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS

- OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.

30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. *SO'NGI ILMIIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM,*

MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI / JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.

43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.*
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education. 2023;4(11).*
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.*
46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.*

O'QUVCHILARNI MOSLIKNI ANIQLASHGA DOIR MASHQLARNI YECHISHGA O'RGATISH

¹ **Mirzaakbarov Abdurasul Mirzaakbarovich**

Namangan davlat universiteti o'qituvchisi

abdurasulmirzaakbarov95@gmail.com

² **Qirg'izov Madyor Uktamali o'g'li**

University of business and science o'qituvchisi

madyor9393@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy o'quv yurti talabalari va bo'lajak o'qituvchilarning masalalardagi mosliklarni aniqlab yechishga o'rgatish, kreativ fikrlashini oshirish, mustaqil fikr yuritish qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, fikr-mulohazalar va mantiqiy ravishda o'qish qobilyatlarini rivojlantirish atroflicha muhokama qilingan. Mantiqiy masalalar yechishda mosliklarni topish va ularni tuzatish, odamlarga mantiqiy o'ylashni va fikrlashni o'rgatishning muhim qismi bo'lib, masalalarni tez yechishni rivojlantirish uchun yaxshi bir vosita bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: *kreativlik mashqlari, mos xonalarini aniqlash (Set Intersection), mosliklarni qo'shish va kamaytirish (Union and Difference of Sets), mosliklarni tahlil qilish (Set Analysis).*

АННОТАЦИЯ

В данной статье подробно рассматривается обучение студентов высших учебных заведений и будущих преподавателей выявлению и решению задач, повышению творческого мышления, развитию навыков самостоятельного мышления, а также развитию умения логически мыслить и читать. Поиск и исправление несоответствий в решении логических задач является важной частью обучения людей логическому мышлению и рассуждениям и может стать хорошим инструментом для развития быстрого решения задач.

Ключевые слова: *творческие упражнения, определение совпадающих коммат (Set Intersection), сложение и сокращение совпадений (Union and Difference of Sets), анализ совпадений (Set Analysis).*

ANNOTATION

In this article, teaching students of higher educational institutions and future teachers to identify and solve problems, increase their creative thinking, develop

independent thinking skills, as well as develop the ability to think and read logically is discussed in detail. Finding and correcting mismatches in logic problem solving is an important part of teaching people to think and reason logically, and can be a good tool for developing fast problem solving.

Key words: *creativity exercises, determination of matching rooms (Set Intersection), addition and reduction of matches (Union and Difference of Sets), analysis of matches (Set Analysis).*

Kirish. Mamlakatimizda matematika fanini rivojlantirishga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Shu maqsadda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 07.05.2020 yildagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, Fanlar akademiyasi va Innovatsion rivojlanish vazirligining har bir tumanda (shaharda) matematika fanini chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan maktablarni (keyingi o‘rinlarda — Ixtisoslashtirilgan maktablar) bosqichma-bosqich tashkil etish to‘g‘risidagi taklifiga rozilik berilsin”¹ PQ-4708-sonli qarori muhim islohot sifatida imkoniyatlar eshigini ochib beruvchi vazifani bajaradi.

Tadqiqot ishining maqsadi sifatida biz o‘quvchilarni moslikni aniqlashga doir mashqlar, turli sohalar uchun mo‘ljallangan. Bu mashqlar, o‘rganuvchilarga o‘zlarining qobiliyatlarini aniqlash, yangi yechimlar qidirish uchun yordam berish maqsadida ishlatiladi.

Moslik (samarali) masalalarni aniqlashga doir mashqlar, ta’lim va malakali laboratoriya mashqlarini o‘z ichiga oladi. Ular sizni mantiqiy, tahliliy, va tanqidiy o‘rganish usullari bilan tanishtirib, muhim va muammolarga qaratishni o‘rgatish uchun mo‘ljallangan.

Tadqiqot ishida quyidagi mashqlar sizga masala hal qilishda yordam bera oladigan bir qancha mavzularni o‘z ichiga oladi:

1. Mantiqiy o‘rganish mashqlari:

- Harakatli va statik masalalarni mantiqiy ravishda hal qilish.
- Tahliliy mantiqiy masalalarni yechishda tajriba olish.
- Ma’lumotlarni tekshirish, matnni diqqat bilan o‘qish, savollar va murojaatlarni to‘g‘ri tushunish va javobni amalga oshirish uchun ishchi algoritmnini tuzish orqali mantiqiy noto‘g‘ri, to‘g‘ri qilingan javobni aniqlash²

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 07.05.2020 yildagi PQ-4708-son

² Mirzaakbarov, A. M. and Ummataliyev, U. I. o‘g‘li (2024) “MANTIQUIY XATOLIKLARNI TOPISHNI O‘RGATISH”, Educational Research in Universal Sciences, 3(3), pp. 207–209. Available at: <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932> (Accessed: 9 February 2024).

2. Kreativlik mashqlari:

- Masalani yechish uchun kerak bo'lgan bilimlar (qoida, dalil, qonun, teorema, ta'rif) ishga solinadi. Gipoteza, yani tahminlar o'rtaga tashlanadi, tahminlardan eng to'g'risi tanlab olinadi. Masala yechiladi, natija tekshiriladi¹

Moslik, matematikada ikki yoki undan ko'p obyekt, tushuncha yoki ifodaning o'lchovli birliklarini taqqoslashda ishlatiladi. Moslikni aniqlashga doir mashqlar ko'p joyda amaliyot va nazariy mantiqni jamiyatda rivojlantirish uchun muhimdir. Quyidagi mashqlar orqali moslikni aniqlashga doir ko'nikmalarni rivojlashingiz mumkin:

1. Mos xonalarini aniqlash (Set Intersection): Berilgan ikki yoki undan ko'p moslikni aniqlash. Masalan, $A = \{1, 2, 3\}$ va $B = \{3, 4, 5\}$ uchun A va B o'rtasidagi moslikni toping. Javob: $A \cap B = \{3\}$
2. Mosliklarni qo'shish va kamaytirish (Union and Difference of Sets): Berilgan ikki yoki undan ko'p mosliklar uchun mosliklarni qo'shish va kamaytirish amallarini bajarish. Masalan, $A = \{1, 2, 3\}$ va $B = \{3, 4, 5\}$ uchun A va B mosliklarini qo'shing va kamaytiring. Javob: $A \cup B = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $A - B = \{1, 2\}$
3. Mosliklarni tahlil qilish (Set Analysis): Berilgan obyektlar to'plami uchun mosliklarni tahlil qilish. Masalan, $A = \{1, 2, 3, 4, 5\}$, $B = \{3, 4, 5\}$ va $C = \{5, 6, 7\}$ uchun A , B va C o'rtasidagi mosliklarni tahlil qiling. Javob: $(A \cap B) \cup C = \{3, 4, 5, 6, 7\}$
4. To'ldiruvchi va simmetrik ayirmalar (Complement and Symmetric Difference): Berilgan uchta moslikning qaysi biri boshqa ikkalasiga nisbatan bunday va ayrimlarini toping. Masalan, $A = \{1, 2, 3, 4\}$, $B = \{3, 4, 5\}$ va $U = \{1, 2, 3, 4, 5\}$ uchun A , B va U o'rtasidagi bunday va ayrimlarni toping. Javob: $A' = \{1, 2\}$, $B' = \{1, 2, 5\}$, $A \Delta B = \{1, 2, 5\}$

Yuqoridagi masalalarni yechish natijasida o'quvchilarni mantiqiy o'ylash va muhokama qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Nafaqat matematika yo'nalishi balki, boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalarni yechishda mantiqiy mosliklarni topish orqali to'g'ri yechishni mustahkamlash, maktab va oliy ta'lim darslarida ham foydalanish mumkin.

Xulosa qilib, mazkur tadqiqot ishida ishlab chiqilgan masalalar o'quvchilarning mantiqiy masalalardagi mosliklarni topish qobiliyatlarini o'rganish va rivojlantirishga yo'naltirilgan. Tavsiyadan foydalanish natijasida talabalarda va o'quvchilarda masalalarni yechishda kreativlik va sinchkovliklarini rivojlantirish uchun qat'iy kerak bo'lgan bir qator mantiqiy jarayonlarni o'rganishlariga imkon beradi.

¹ Mirzaakbarov, A. M. (2023). TALABALARNI MANTIQIY FIKRLASHGA O'RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH YO'LLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(13), 570–574. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4330>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 07.05.2020 yildagi PQ-4708-son.
2. Mirzaakbarov , A. M. and Ummataliyev , U. I. o‘g‘li (2024) “MANTIQIY XATOLIKLARNI TOPISHNI O‘RGATISH”, Educational Research in Universal Sciences, 3(3), pp. 207–209. Available at: <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5932> (Accessed: 9 February 2024).
3. Mirzaakbarov, A. M. (2023). TALABALARNI MANTIQIY FIKRLASHGA O‘RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH YO‘LLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(13), 570–574. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4330>.

XAVFLI METEROLOGIK HODISALAR VA ULARNING EKOLOGIYAGA TA'SIRI

Pirimova Sarafroz Kamol qizi

“TIQXMMI” MTU

Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti assistenti,

E-mail: raxmatillojevafarangiz@gmail.com

Haydarov Ibrohim Yusup o'g'li

“TIQXMMI” MTU

Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti talabasi

***Annotatsiya.** Ushbu ish xavfli meteorologik hodisalar va ularning ekologiyaga ta'sirini hududimiz misolida o'rganishga bag'ishlangan. Ishni amalga oshirishda shu mavzuga oid adabiyotlar va gidrometeorologik ma'lumotlardan foydalanildi. Natijada bugungi kunda tez-tez kuzatilayotgan xavfli gidrometeorologik hodisalar, ularning kelib chiqish sabablari va oqibatlari o'rganildi. Ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.*

***Kalit so'zlar:** xavfli meteorologik hodisalar, ekologiya, tog', tekislik, relyef, geografik o'rin, quyosh radiatsiyasi, qora sovuq, kuchli shamol, qum bo'ronlari, jala, garim sel, qurg'oqchilik, ekologiya, gidrometeorologiya.*

DANGEROUS METEOROLOGICAL PHENOMENA AND THEIR EFFECT ON ECOLOGY

***Abstract.** This work is devoted to the study of dangerous meteorological phenomena and their impact on the environment on the example of our region. Literature and hydrometeorological data on this topic were used in the implementation of the work. As a result, dangerous hydrometeorological phenomena, their causes and consequences, which are often observed today, were studied. Scientific literature was analyzed.*

***Key words:** dangerous meteorological phenomena, ecology, mountain, plain, relief, geographical location, solar radiation, black frost, strong wind, sand storm, hail, hailstorm, drought, ecology, hydrometeorology.*

KIRISH. Hududning joylashgan geografik oʻrni, quyosh radiatsiyasi, havo massalari, relyefi oʻziga xos boʻlgan iqlimning shakllanishiga sabab boʻladi. Bulutlarning hosil boʻlishi, bugʻlanish, atmosferadan yogʻadigan yogʻinlar, chaqmoq, momaqaldiroq, shamollarning hosil boʻlishi kabi meteorologik hodisalar atrofimizni oʻrab olgan. Bu hodisalar bilan birgalikda tabiatda xavfli meteorologik hodisalar ham mavjud boʻlib, ular turli moddiy va maʼnaviy ziyonlarni keltirib chiqaradi. Xavfli meteorologik hodisalarni oʻrganish kutilayotgan ziyonlarni yumshatishga xizmat qiladi. Eng xavfli ob-havo hodisalari harorat, namlik va bosim oʻzgaruvchan turli xil havo massalari oʻrtasidagi oʻzaro taʼsirlardan kelib chiqadi. Bu qarama-qarshi xususiyatlar atmosferada nomutanosibliklarni keltirib chiqaradi, bu esa ushbu hodisalarning rivojlanishiga turtki boʻlgan energiya nomutanosibligiga olib keladi.

ASOSIY QISM.

Xavli meteorologik hodisalar - Ob-havoning inson hayoti va uning xoʻjalik faoliyati uchun xavfli tabiiy hodisalariga aytiladi. Bunday xavfli meteorologik hodisalar Yer sharining turli mintaqalarida deyarli har doim sodir boʻlib turadi. Respublikamiz hududida quydagi xavfli meteorologik hodisalar vaqt oraliqlarida takrorlanib turadi. Qora sovuq, kuchli shamollar, qum boʻronlari, jala, garem sel, qurgʻoqchiliklar shular jumlasindandir.

Qora sovuq - havoning oʻrtacha sutkalik temperaturasi musbat boʻlgan holda, oʻsimlik qoplami va tuproq usti havo qatlamining 0^0 va undan pasayishiga aytiladi. Qora sovuq Oʻzbekistonning deyarli barcha hududlarida kuzatiladi. Oʻsimlikni vegetatsion davrida kuzatiladigan qora sovuq xavfli hisoblanadi. Ayniqsa bahorgi (kechki sovuq urishi) va kuzgi (erta sovuq urishi) qora sovuq salbiy oqibatlariga olib kelib, bahorda koʻchatlarni quritishi yoki kuzda hosilni nobud qilishi mumkin. Bahorda koʻchatlarda uygʻonish boshlanganida shimoliy mintaqalardan sovuq havo massalarining kirib kelishi, 2-3 kunlik manfiy harorat hosillarning nobud boʻlishiga sabab boʻladi. Kuzgi erta sovuq tushishi esa, hali hosillarni yigʻib ulgurmasdan qisqa vaqtli haroratning 0^0 va undan pasayishi oqibatida hosillarning nobud boʻlishiga olib keladi. Hosilga boʻlgan taʼsirni kamaytirish maqsadida quydagicha tadbirlar amalga oshiriladi: dalalarda biror moddani yoqib tutatish (xashak, yonadigan materiallar) bunda tutun qatlami hosil boʻlib, harorat $1-2^{\circ}\text{C}$ oshadi; ekinlarni berkitish (karton, sillofan, novdalar bilan, tuproq bilan); sugʻorish. Qora sovuq xavfi boʻlganda ekinlarni yengil sugʻorish yoki suv burkash harorat $1,5-2^{\circ}\text{C}$ koʻtariladi. Buxoro viloyatida qora sovuqdan tashqari kuchli shamollar ham kuzatiladi.

Shamol deb - havo massalarining katta bosimli joylardan kichik bosimli joylarga yer sirtiga nisbatan gorizantal ravishda koʻchishiga aytiladi. Shamol yoʻnalishi va tezligi bilan xarakterlanadi. Shamolning yoʻnalishi ufqning shamol esayotgan tomonidan boshlab aniqlanadi. Masalan shamol shimol yoki gʻarbdan esganida

shimoliy yoki g'arbiy shamol deyiladi. Shamol yo'nalishini rumblar yoki graduslar yordamida ko'rsatiladi. Viloyat hududida 2020 yilning 27 aprel kuni kechqurun O'zbekistonning Turkmaniston hududi bilan tutash janubiy-g'arbiy tumanlarda ya'ni Buxoro viloyatining Olot va Qorako'l tumanlarda kuzatilgan. Meteorologik stansiyalari ma'lumotlariga ko'ra bu tumanlarda shamolning tezligi sekundiga 22-25 metr gacha yetdi. Atmosfera fronti zonasida ikkita- kunduzi 34-37 darajagacha qizigan issiq va sovuq siklon fronti ortidagi salqin havo oqimlari to'qnashdi, bu holat havoning yuqoriga kuchli harakatlanishi uchun barcha sharoitlarni yaratdi hamda momaqaldiroq va shiddatli shamolning rivojlanishiga olib keldi. Shamol oqibatlarining asosiy qismi Buxoro viloyatiga to'g'ri keladi. Viloyat sog'liqni saqlash boshqarmasining bergan ma'lumotiga ko'ra, taxminan 29 nafar fuqaro yengil va 1 nafar fuqoro og'ir tan jarahoti olgan bo'lib, 1 ta holatda o'lim qayd etilgan. Bundan tashqari aholining uy-joylariga, avto ulovlariga turli darajada ziyot yetgan. Shamolning kuchi daraxtlarning pishib yetilmagan mevalari va tanalariga jiddiy zarar yetkazdi.

Qurg'oqchilik- bug'lanish yog'indan ortiq bo'lgan sharoitda kechadigan uzoq davomli ob-havo sharoiti. Bunday sharoitda tuproqdagi suv zaxirasi tez sarflanib ketadi, bu esa qishloq xo'jaligi ekinlari hamda yaylov o'simliklarining rivojlanishi va mahsuldorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qurg'oqchilik qishloq xo'jaligiga, ayniqsa, lalmikor yerlarga kata zarar keltiradi. Aksariyat hollarda qurg'oqchilik garmsel bilan birga yuz beradi. Buxoro viloyati bunday issiq shamollarning bo'lishi o'simliklarning tanasi, barglari va hosiliga zarar yetkazadi.

Jala- shiddat bilan yog'adigan qisqa muddatli atmosfera yog'ini; kuchli yomg'ir. Ba'zan ho'l qor, qor uchqunlari bilan aralash yog'adi. Jalaning yog'ish jadalligi har soatda 100 mm gacha yetadi. Jala bulutdan emas, balki atmosferadagi sovuq frontda joylashgan nobarqaror havo massalaridan yoki konveksiya natijasida yog'adi. Xalq xo'jaligiga, ayniqsa qishloq xo'jaligiga zarar yetkazashi, suv toshqonlariga sabab bo'lishi mumkin. Bunday xafli meteorologik hodisa Buxoro viloyati hududida bahor faslining birinchi yarmida va kuz faslining ikkinchi yarmida sodir bo'ladi.

Qum bo'ronlari, shuningdek, chang bo'ronlari sifatida ham tanilgan, xavfli va kuchli tabiat hodisalari. Mana ular qanday shakllanadi:

Tarkibi: bo'shashgan, quruq tuproq. Cho'llar kabi qumli joylar eng yaxshi joylardir, chunki donalar osongina siljiydi. Kuchli shamollar qum va changni yerdan ko'taradi qum bo'ronlarini hosil qiladi.

Qum bo'roni xavfi meteorologik hodisa hisoblanib O'zbekistonni ba'zi hududlarida (Navoiy, Buxoro, Qoraqalpog'iston va boshqalar) kuzatiladi. Sababi shamol tezligi 10 m/s va undan yuqori, tuproqni qurishi ekinlar namligi yoki bo'lmasligi, keng joylar ochiq bo'lishidir. Nisbiy namlik 50 foizdan kam bo'ladi. Asosan bahorda kuzatiladi. Cho'llarda kuzda ham kuzatiladi. Shamol tezligi 12 m/s

dan yuqori bo'lsa tuproqni ustki qatlami ko'chib (Eroziya) uchib ketadi. Qum bo'roni bir yilda taxminan 10-20 kun bo'ladi. Qum bo'ronlari hajmi va intensivligi jihatidan farq qilishi mumkin, ular bir necha daqiqadan bir necha kungacha davom etadi va keng maydonlarni qamrab oladi. Ular havo sifatiga ta'sir qiladigan va hatto uzoq hududlarga ta'sir qiladigan katta miqdordagi changni tashishi mumkin. Qum bo'roni paydo bo'lishini o'rganish bizga ularning paydo bo'lishini bashorat qilish va ta'sirini yumshatish, jamoalar va infratuzilmani himoya qilishga yordam beradi. Qum bo'roniga qarshi kurash chorasi asossan shamolni tezligini kamaytirishga asoslangan. Dala atrofida daraxtlar ekib, tuproqni mustahkamlaydigan dorilar sepib, almashlab ekish (ayniqsa beda ekib turish) qum bo'ronini ta'sirini pasaytiradi.

XULOSA. So'ngi yillarda butun yer sayyorasini global iqlim o'zgarishi qamrab bormoqda. Iqlimiy o'zgarishlar bizning hududimiz iqlimiga ham ta'sir ko'rsatmay qo'ymaydi. Xavfli meteorologik hodisalarini oldindan bilish u keltirishi mumkin bo'lgan moddiy va ma'naviy ziyonlarga nisbatan chora ko'rish imkonini beradi. Shu bilan birga zararlarini kamaytirish chora tadbirlariga yo'l ochadi. Xavfli meteorologik hodisalarni o'rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akbarov A., Nazaraliev D., Djumabaeva G., Iqlimshunoslik. O'quv qo'llanma TIMI. 2015- 114 bet.
2. Akbarov A., Nazaraliev D., Abdullaev X. Meteorologiya fanidan o'quv qo'llanma TIMI. 2008- 154 bet.
3. Avliyokulov, M. M., & Eshmanov, K. N. (2024). DEVELOPMENT OF MEASURES TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF IRRIGATION TECHNOLOGY FOR GRAIN FIELDS ON FARMS IN THE BUKHARA REGION. Educational Research in Universal Sciences, 3(3), 236-240
4. Pirimova S. K., o'g'li Shodiyorov H. R. JIZZAX SUV OMBORI KIRIM SUVLARI HAJMINING YIL ICHIDA OYLIK, FASLIY VA YILLARARO TAQSIMLANISHI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 18. – C. 360-364.
5. Pirimova S. K., o'g'li Qo'ldoshev S. S. SURXONDARYO HAVZASI DARYOLARI OQIMINING HOSIL BO'LISHIGA TA'SIR ETUVCHI IQLIMIY OMILLAR //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 18. – C. 355-359.

6. Pirimova S. K. Distribution of Atmospheric Precipitation During the Year by Months and Seasons (Example of Bukhara Region) //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2023. – T. 19. – C. 44-49.

7. Shokirova, M., & Sulaymonova, M. (2023). EKOLOGIK XAVFSIZLIKNING HUQUQIY-TA'LIMIY ASOSLARI VA BARQAROR RIVOJLANISH. Educational Research in Universal Sciences, 2(17), 637–640. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5264>

8. Sarafroz P., Mirsharif E. “OQ-SUV” IRRIGATSIYA BOSHQARMASI HISOBIDAGI SUV TAQSIMLOVCHI YAKKABOG‘GIDROUZELINING ATROF MUHITGA TA’SIRI //Uz-Conferences. – 2023. – T. 1. – №. 1. – C. 322-326.

9. Yoshiyeva D. Y., Suyunov J., Eshonqulov B. ZARAFSHON SUVINING SUG‘ORISHGA YAROQLILIGINI BAHOLASH //Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – T. 3. – №. 2. – C. 494-498.

MAKTAB O'QUVCHILARIGA QALAMTASVIRNI O'RGATISH VA ZAMONAVIY TEXNIKALARDAN FOYDALANISHNI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xolmirzayeva Fazilatxon Obidjon qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Tasviriy san'at va amaliy bezak san'ati mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

E-mail: xolmirzayevafazilat5@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada maktab o'quvchilariga qalamtasvirni o'rgatish va zamonaviy texnikalardan foydalanishni o'ziga xos xususiyatlari haqida gap boradi. Inson uchun zarur bilimlar miqyosi tobora kengayib borayotgan hozirgi sharoitda muayyan faktlar yig'indisini o'zlashtirish bilan cheklanib bo'lmaydi. Shuning uchun o'quvchilarga o'z bilimlarini mustaqil ravishda to'ldirib va boyitib borishni, o'zining diqqat e'tiborini ilmiy va siyosiy axborotlarning eng muhimlariga qaratishni o'rgatish kerak. Bu vazifa o'quvchilarning tasviriy san'at darslarini ta'lim-tarbiya jarayoni bilan uzviy bog'liq holda kengaytirish va rivojlantirishni taqozo etadi*

***Kalit so'zlar:** San'atga etibor, qalamtasvirning o'rni, tasviriy san'atni o'qitish, texnologiya, tasviriy san'at, rassomchilik, borliq, natura, zamonaviy texnologiya, metodika, fikrlash va axborotni qabul qilish, master - klass.*

***Аннотация:** В данной статье говорится об особенностях обучения школьников рисованию карандашом и использованию современных методик. В современных условиях, когда масштаб необходимых человеку знаний расширяется, невозможно ограничиться освоением определенного набора фактов. Поэтому необходимо научить студентов самостоятельно пополнять и обогащать свои знания, концентрировать свое внимание на наиболее важной научной и политической информации. Эта задача требует расширения и развития занятий школьников изобразительным искусством в постоянной связи с учебным процессом.*

***Ключевые слова:** Внимание к искусству, роль карандашного рисунка, преподавание изобразительного искусства, технология изобразительного искусства, живопись, существование, природа, современная техника, методика, мышление и получение информации, мастер-класс.*

Abstract: *This article talks about the peculiarities of teaching pencil drawing to schoolchildren and the use of modern techniques. In today's conditions, where the scale of necessary knowledge for a person is expanding, it is impossible to limit oneself to mastering a certain set of facts. Therefore, it is necessary to teach students to fill and enrich their knowledge independently, to focus their attention on the most important scientific and political information. This task requires the expansion and development of students' visual arts lessons in a continuous connection with the educational process.*

Key words: *Attention to art, the role of pencil drawing, teaching of fine art, technology, fine art, painting, existence, nature, modern technology, methodology, thinking and receiving information, master class.*

“Tasviriy san’at” fanining asosiy maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga borliqni, tabiatdagi go‘zalliklarni ko‘ra bilishga, his etishga, ranglar tuslarini ajrata bilishga, fazoviy tasavvurlarga ega bo‘lishga, xotirani rivojlantirish hamda kuzatuvchanlik hissiyotini shakllantirishga, tasviriy san’at asarlarini to‘g‘ri talqin qilib maqsadni anglashga va talabalarni badiiy, ijodiy qobiliyatlarini o‘stirish bilan birgalikda ma’naviy yuksaklikka undashdan iboratdir.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar jamiyatimizni iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va manaviy jihatdan jahonning eng rivojlangan mamlakatlari qatoridan o‘rin olishida ijobiy natijalar bermoqda. Respublika Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” muhim tarixiy hujjat bo‘lib, unda ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, bu tizimni dunyoning ilg‘or, demokratik davlatlari darajasiga yetkazish va yosh kadrlarni yuksak ma’naviy-axloqiy ruhda, chuqur bilim egasi qilib tarbiyalash maqsadi qo‘yilgan.

Keyingi vaqtda boshqa sohalarda bo‘lgani kabi, oliy ta’lim tizimida ham ko‘pgina amaliy tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, pedagogika oliy o‘quv yurtlarining badiiy grafika fakultetlarida yosh pedagog-rassomlarni tayyorlash bo‘yicha Davlat ta’lim standartlari, yangi o‘quv rejalari, dasturlari tuzulmoqda, o‘quv qo‘llanma, darslik va metodik tavsiyalat yaratilmoqda. Respublika oliy o‘quv yurtlari va ilmiy tadqiqot institutlarida yoshlarga milliy san’at namunalarini o‘qitishning ilmiy tadqiqot institutlarida yoshlarga milliy san’at namunalarini o‘qitishning ilmiy asoslangan yangi shakli, metodlari ishlab chiqilmoqda hamda yoshlarni badiiy va estetik jihatdan tarbiyalab, voyaga yetkazish borasida ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Yoshlarni barkamol etib tarbiyalashda tasviriy san’at, xususan, qalamtasvir fani alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa, o‘z navbatida, oliy o‘quv yurtlarida o‘qitilayotgan maxsus fanlarning chuqur va asosli bo‘lishini taqozo etadi, pedagog, olim va rassomlar zimmasiga yuksak mas’uliyat yuklaydi.

Qalamtasvir predmeti badiiy grafika fakultetlarida Maktab o'quvchilariga tasviriy san'atni o'rgatish uchun eng avvalo qalamtasvirni o'rgatish zarur. Albatta tasviriy san'at nafis san'at turidir. Zamonammiz rivojlanib bormoqda, yosh avlodlar nafaqat biz ham zamonaviy texnologiyalarsiz kelajakni tasavvur qilishimiz qiyin. O'z o'rnida bu bizga yana ham qulayliklar yaratib beradi.

Insoniyat aqli va fikrini o'sishida tasviriy san'at fanining o'rnini beqiyosdir. Tasviriy san'at juda qadim zamonlardan shakillana boshlagan va keng tarqalgan san'at turi hissoylanib, bularning orasida qalamtasvir alohida o'ringa egadir. Chunki, qalamtasvir - tasviriy san'at fanining asosi hissoylanadi.

Shu nuqtai-nazardan bugungi kunda maktablarda o'quvchilarga tasviriy san'at birinchi sinfdan o'rgatiladi. Bu o'rgatish jarayoni o'quvchining qo'liga qalam tutishning to'g'ri usullarini o'rgatishdan tortib, rasmni chizishga bo'lgan qiziqishlari natijasida bu sohaga yanada chuqurroq kirishlariga va o'zlarining dunyo qarashlariga monand bir shakilda qiziqtirib jarayon o'rgatib boriladi.

Zamonaviy taraqqiyot, globallashuv insoniyat ongiga ko'plab yangicha hayot tarzi qonun- qoidalarni olib kirmoqda. Ko'plab ijtimoiy tadqiqotlar shuni ko'rsatyaptiki, hozirgi zamon talablarini tasviriy san'at muammolari bilan tanishtirishda XXI asr bo'sag'asida axborotlarning haddan ziyod ko'payganligi, ta'lim sohasining butunlay o'zgartirishni talab etmoqda. Dunyo bo'yicha elektron madaniyat, jaxon texnologik timsollari va belgilari zamonida yashayotgan o'quvchining qabul qilish qobiliyati tubdano'zgardi. O'qituvchi o'quvchi bilan mukammal muloqotda bo'lish uchun esa zamonaviy metodika va yangi texnologik bilimlar majmui bilan qurollangan bo'lishi talab etiladi. Shunday texnologiyalardan biri o'qituvchining ish jarayonida „integratsion media” bilim sistemasi hissoylanadi. O'quvchini „elektron muhitda “ o'zini qanday xis qilish, uni o'qish tajribasi axborotlarni taxlil qilish va qayta ishlash har xil manbalardan olinayotgan ma'lumotlarni tanqidiy anglash hozirgi zamon ta'limi oldidagi muhim vazifalardan biridir, desak yangilishmaymiz.

Bu borada zamonaviy badiiy ta'lim sistemasining rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beruvchi ushbu yangi maqsad va vazifalarni takidlab o'tishimiz joizdir:

-talabaning zamonaviy ijtimoiy – madaniy muxitga moslashuvi;

-o'quvchi yoshlarning umumiy ta'lim mazmunini anglashda va yetuk mutaxassis bo'lib yetishishida zamonaviy umumta'lim va axborot texnologiyalaridan keng foydalanish;

-o'quvchilarning bilim darajasini kengaytiruvchi mashg'ulotlar tizimida media bilan texnologiyalarini integratsiyalash.

Hozirgi zamonda yosh pedagoglardan, yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish va o'quvchilarni tasviriy san'at sohasiga qiziqishlarini yanada orttirish bo'yicha talablar qo'yilmoqda.

Hozirgi kunda madaniyat yuksalishining asosiy tendensiyalaridan biri – bu madaniyat turlarining bir -biriga o‘tishi va singib ketishiga bo‘lgan intilishidir. Bu jarayonga ommaviy axborot vositalarining keng tarqalishi katta tasir ko‘rsatmoqda. Axborot qabul qilish jarayoni tezlashgani esa albatta bu haqiqatdir. Hatto “Klipcha fikrlash”, “Master – klass” termini ham paydo bo‘lgan. “Master -klass” darslarida o‘quvchi o‘qituvchining ijodiy ish jarayoni bilan bevosita vizual tanishish va o‘rganish imkoniga ega bo‘ladilar.

Shuning natijasida zamonaviy o‘quvchilarning assotsiativ fikrlash, tasavvur qilish, badiiy tarzda his etish holati rivojlanadi.

Multimediya prezentatsiyasi - taviyiy san’at darslarida “master-klass” prezentatsiyalari o‘z tarkibiga animatsiya, audio va videofragmentlarini jamlagan elektron diafilmlar, interaktiv elementlar–namoish etilayotgan materiallar taqdimotning eng keng tarqalgan turidir.

Kompyuter yordamida ham multimediya proektsion ekranlar yordamida ham multimediya prezentatsiyalarini yangi mavzuning va darsning xoxlagan bosqichida ishlata bilish maqsadga muvofiqdir.

“Power point” dasturi imkoniyalaridan foydalanish ham o‘z navbatida, darslarni qiziqarli va sermazmun tashkil etishga bevosita yordam beradi. Masalan:

- tasviriy san’at janrlari bilan tanishtirish darslarida;
- rassomlarning hayoti va ijodi bilan tanishtirib o‘tishda;
- ranglarni to‘g‘ri qo‘llash texnikalariga doir video ro‘liklar namoish etishda;
- Tasviriy san’at turlari, Jahon muzeylari, manzarachi rassomlar kabi tasviriy san’at mavzularini o‘rganishda.

Shu borada aytib o‘tish joizki maktablardagi 8-9- sinflardagi Chizmachilik darslarini ham kompyuter texnologiyalarida foydalanilgan holda dars o‘tishni yo‘lga qo‘yishimiz zarur deb o‘ylayman. Bu zamonaviy o‘quvchilarni bilim olish darajalarini kengaytiribgina qolmay balki darsga qiziqishlarini oshirgan bo‘lar edi. Bu borada bizga yosh mutaxassis kadrlarimiz “AUTO CAD” hamda “3D MAX” dasturini chuqur o‘zlashtirishlari va o‘quvchilarga yetkazib bera oladigan darajada bilimga ega bo‘lishlari lozim.

Yuqorida aytib o‘tilgan darslarni tashkil etish o‘qituvchidan ham kompyuter texnikasidan foydalana olishni talab etadi. Natijada u o‘quvchilarni fanga bo‘lgan qiziqishini o‘stira oladi.

Barchamizga malumki hozirgi zamonaviy o‘quvchilarimiz tasviriy san’at va chizmachilik fanlariga qiziqishlari anchagina pasaygan. Kompyuter texnologiyalari rivojlangan zamonaviy davrda o‘quvchilarga rasm chizishni yana ham qulay usullari borligi va boshqa davlatlar rassomlari chizgan asarlari va ularni texnikasini o‘rganishga

zamonaviy texnologiyalarimiz katta keng yo‘l ochib beradi va darslarni qiziqarli va sermazmun o‘tibgina qolmay balki tushunarliroq o‘tilishiga yordam beradi.

Pedagogikadagi kuzatish metodi o‘qituvchi uchun eng qulay metod. Bolaga etibor bersangiz unga bilim berishning eng qulay usullarini ko‘rasiz. Bola hatti harakatlari, gap so‘zlari bilan o‘zining qabul qilish darajasini oshkor etadi. Bolani rag‘batlantirish hamda kompyuter texnologiyalari rivojlangan davrda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishlariga imkon berishimiz zarur. Chunki tasviriy san‘at kuzatish orqali rivojlanadi. Bir asarni chizishdan oldin uni chizish texnikasini bilish kerak.

Uyg‘onish davrining buyuk rassomi va olimi Leonardo da Vinchi “Rangtasvir qonunlari” nomli asarida takidlaganidek, yoshlar o‘zlarini ilm- fan, tasviriy san‘atda sinamoqchi bo‘lsalar, avvalo, rasm chizishni mukammal bilmoqlari lozim.

Tasviriy san‘at fanini o‘rganish uchun dastlab qalamtasvirni yaxshi bilish zarur. Qaysi bir yo‘nalishda ijod qilmang eng avval Qalam tutishni o‘rganish kerak. Rassom o‘zining kuzatishlari, katta asar kompozitsiyalari ustidagi izlanishlarini avval qalamda dastlabki chiziqlar bilan ifodalaydi. San‘at asarini yaratishda ushbu qoramalar rassomga yordamchi manbaa bo‘lib hizmat qiladi.

Rassom u yoki bu asarni yaratishni qalamda chizish bilan boshlaydi. So‘ngra asosga rang beriladi va u tomoshabinga estetik zavq bag‘ishlaydi. Qisqa qilib aytganda rassom o‘z asarini qalamtasvirsiz mukammal holga keltira olmaydi. Qalamda chizilgan chiziqlar rassomning mohirligi bilan asarga aylanadi.

Fransuz rassomi va memori Le Korbyuze shunday degan edi: *“Tasvirlash jarayonida buyumlarning qanday dunyoga kelishini, ularning qanday rivojlanishini, o‘shishini, gullab – yashnashini ko‘rasan. Bu borliqni kuzatish, avvalo buyumlarning „ichki“ dunyosini, so‘ngra „tashqarisini“ o‘rganish natijasida amalga oshiriladi.... Buyumning haqiqiy go‘zalligini, avvalo, tashqarisiga e‘tibor berib, so‘ngra chizish davomida idrok etamiz. Tasvirlash – kuzatish, yaratish, ixtiro qilish demakdir”*.

Qalamni to‘g‘ri tutish va chiziqlarni to‘g‘ri harakatlantirish orqali ijodkor asardagi detallarni to‘laqonli jonlantira oladi. Asardagi detallarga o‘z yo‘malishi bo‘ylab chiziqlar tortilsa, detalning qanday ekanligini, (gips, mis, shisha, yog‘och v.h lar) anglatish mumkin. Qalamtasvirda ijod qilgan rassomlar asarlarni shunday mohirona ishlaydilarki asardagi buyumlarning ranglarini ham bilish mumkin. Buyumga chiziqlarini berishda och yoki to‘q tortish orqali ranglarni aks ettirish mumkin. Buyumlarni tasvirlash san‘ati, boshqa aniq fanlar kabi, fikrlab chizilayotgan narsani chuqur tahlil etib, uni so‘z orqali emas, turli tasvirlash vositalari bilan, obrazli qilib yaratishni taqozo etadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytmoqchimanki Respublikamizda bugungi kunda san‘at va badiiy ijod orqali yoshlarimizning ruhiyati, ma‘naviy dunyosini shalillantirish

muhim vazifalardan biri bo'lib kelmoqda. Hozirda yurtimizda har bir soha qatorida madaniyat va san'at sohalariga ham davlat siyosati darajasida etibor berilmoqda. Maktablarda tasviriy san'at va chizmachilik fanlarini samarali va sermazmun o'tish bo'yicha yosh mutahassislarimiz pedagogik metodlar qo'llashlari zarur. Zamonaviy yoshlarimiz texnologiya rivojlangan bir davrda yashar ekan texnologiya va axborotni qabul qilishi va uni taxlil qilishi tezlashgan. Shu bois maktablarda o'quvchilarga tasviriy san'at va chizmachilikni o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanib dars o'tish, darsni sermazmun va tushunarli bo'lishi uchun katta hissa qo'shadi.

Qalamtasvir mashg'ulotlari ko'rib – kuzatib to'g'ri tasvirlash, borliqni idrok etish, qo'l, ong va sezgi organlarini rivojlantirishda nafaqat bo'lajak rassomga, balki turli kasb sohasidagi kishilarga ham zarurdir. Tasviriy san'at fani o'quvchilarni his qilish va idrok etishga undaydi. Shuni ham aytib o'tishimiz kerakki maktablardagi tasviriy san'at va chizmachilik fanlari uchun ham 45 daqiqa vaqt belgilangan, bu vaqt o'quvchilarni erkin ijod qilishlariga yetarli emas. O'quvchilarni qiziqishiga qarab ularni darslardan tashqari to'garaklarga jalb qilish va ularga zamonaviy texnologiyalarga asoslangan xolda dars o'tish kerak. Chuqurlashtirilgan mashg'ulotlar o'quvchilarni erkin ijod qilishlariga yo'l ochib beradi. Kompyuter texnologiyalari bu fanni nazariyasini o'rganishni mukammallashtirib va tezlashtirib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayev N. San'at tarixi. 2 jildli, 1-jild, T., 1986.
2. Azimova B.Z. Badiiy-grafika fakultetida kurs ishi bajarish yuzasidan metodik tavsiyalar. T., 1989.
3. S.Abdurasulov. Tasviriy san'at o'qitish metodikasidan amaliy mashg'ulotlarni bajarish. T., 1996.
4. Botir Boymetov „Qalamtasvir“ Oliy o'quv yurtlari uchun darslik / O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi – T/: Musiqa, 2006- 216 b

ПРОБЛЕМЫ ПУНКТУАЦИИ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ

Темиров Ниёзбек Махмуджонович

Наманганский государственный педагогический институт

Родной язык и литература (Русский язык и литература)

1 курс Магистратура

E-mail: a2301551@gmail.com

***Аннотация:** В статье описывается существование синонимических отношений между отдельными знаками препинания в узбекском языке, причем эта связь происходит посредством употребления одного вместо другого в тексте. Выражается мнение о способе и порядке употребления знаков препинания и о неотъемлемой связи знаков препинания с синтаксической структурой языка. В данной статье на фактических примерах отражено, что существует практика использования одного знака препинания вместо другого, однако использование этой практики не всегда дает ожидаемый результат.*

***Ключевые слова:** пунктуация, пунктуация, запятая, двойной дефис, скобка, стилистика, выразительный синтаксис, логико-грамматические, стилистические и отличительные принципы пунктуации.*

Знаки препинания используются как важное изобразительное средство при правильном, выразительном, логичном изложении письменной речи, при ее сгущении, показе взаимных логико-грамматических связей частей письменной речи. Роль знаков препинания важна в определении содержания письменного текста, оттенков смысла, синтаксических частей (структуры), смысловых и грамматических отношений между этими частями. Пунктуация, с одной стороны, дает писателю возможность четко, правильно и выразительно выразить свою письменную речь, а с другой стороны, создает возможность читателю понять мысль определенного текста, выраженную писателем. по замыслу писателя: знак препинания. Этот знак препинания понимается читателем так же, как он был использован писателем. В письменной речи употребление этого знака препинания основано на определенной системе. Эта система определяется прежде всего в зависимости от структуры предложения узбекского языка. Потому что «суть построения всего языка — в речи». (А. А. Шахматов) Грамматический строй узбекского языка считается логико-грамматической основой узбекского языка. Итак, употребление знаков препинания в процессе

письменной речи имеет свою научно-теоретическую и социально-практическую основу.

Пунктуация стоит между написанием. Знаки препинания используются для четкого выражения цели письменной речи, облегчения ее понимания. Они являются показателями и средствами, определяющими смысловые, грамматические, интонационные отношения, синтаксическое членение письменной речи, обеспечивающие стилистическую беглость. Знаки препинания имеют большое значение для определения таких аспектов, как тип, структурный характер и эмоциональные характеристики предложения в соответствии с целью выражения. Если сравнить с грамматической точки зрения следующие три однотипных предложения, то роль знаков препинания в выражении письменной речи становится очень ясной:

1. План по хлопку был выполнен досрочно.
2. Был ли план по хлопку выполнен досрочно?
3. План по хлопку был выполнен досрочно.

Первое из этих предложений — это сообщение, второе — вопрос, а третье — эмоции и радость. Такие смысловые отношения выражаются с помощью интонации в устной речи; а в письменной речи оно обозначается только при помощи знаков препинания. Кажется, что смысл (цель) в написанном тексте можно наглядно представить с помощью знаков препинания.

В наше время роль пунктуации возрастает, расширяются ее функции и сфера применения. Этим явлением является широкое развитие полиграфического, печатного и издательского дела в нашей республике, развитие узбекской письменной культуры, повышение грамотности народа и его способности использовать все формы речи в своей практической деятельности, расширение влияния литературной литературы. языка, возникновение функциональных стилей литературного языка, развитие и совершенствование объясняется развитием и ростом речевой культуры в широких масштабах. Соответственно, определение роли пунктуации в выражении письменной речи тесно связано с решением актуальных вопросов культуры речи, особенно культуры письменной речи. Потому что невозможно представить употребление знаков препинания отдельно от письменной речи, которая является формой общения и взаимодействия в социальной деятельности людей. Широкое развитие периодической печати в нашей стране, издание многих экземпляров газет и журналов большими тиражами, издание сотен книг в различных областях производства стало важным фактором развития письменной речи во всех отраслях и является важным фактором развития письменной речи во всех

отраслях. неотъемлемая часть письма, увеличила жизненную потребность и потребность в пунктуации.

Если мы посмотрим на историю пунктуации, то увидим, что знаки препинания представляют собой явление, специфическое для письменной речи, и развивались и совершенствовались как необходимый материальный элемент письменной речевой формы. Пунктуация, считающаяся материальным элементом письма, с самого начала использовалась в связи с логической и грамматической сторонами речи. Использование знаков препинания как одного из средств выражения мыслей и чувств человека обеспечило его систематизацию и устойчивость. Проанализируем следующий фрагмент речи:

Я думаю о твоей выгоде. Колесничий Человек? Я возьму дыню сюда. Знаешь, там есть мастер Тойтолат. Фаранг в тележке работает. На деньги от дыни вы отремонтируете тележку. Владелец не будет разочарован.

Этот текст логически и грамматически разделен на семь самостоятельных частей – семь предложений. Это видно из использования в этом отрывке точек, вопросительных и восклицательных знаков. Вопросительные знаки, восклицательные знаки и точки в тексте не только указывают на завершение частей, но и указывают на цель выражения и эмоциональную сторону этих частей. Итак, вопросительный знак, восклицательный знак и точки в тексте выполняют две основные задачи: а) логико-грамматическое завершение предложения; б) указывает наблюдаемую цель и эмоциональные состояния в этом предложении.

Хотя запятая в четвертом предложении выполняет и логико-грамматическую функцию, ее функция отлична от функций вопроса, восклицания и точки: запятая указывает на отделение предыдущей части от следующей части.

Не показывая всех функций употребления знаков препинания в письменной речи, мы ограничимся подчеркиванием их общих сторон и наиболее частых случаев в процессе письменной речи.

Знаки препинания служат для четкого выражения содержания (смысла, идеи) письменного текста. Например: «Пусть мой брат построит... Шахадат!» Ну давай же! В первом предложении выражена эмоция, а во втором – восклицание. Знаки препинания не только выражают общие смысловые отношения, характерные для всего предложения, но и имеют свойство выражать смысловые отношения, характерные для частей предложения. (Пословицы)

Мы пошли этим путём – мы достигли цели,
Наша поэзия достигла зрелости и зрелости.

В первом из данных союзов выражено условие, во втором — противоречие, а в третьем — причинно-следственная связь. В этом случае, несмотря на то, что дефис представляет разные смысловые отношения (значения) между предложениями, составляющими сложное предложение, он выполняет одну синтаксическую задачу — задачу отделения одного из предложений от другого. Использование одного знака препинания в таких разных значениях считается пунктуационной полисемией. Пунктуационная омонимия – это когда один знак препинания выполняет разные функции.

Иногда содержание предложений сложное. В таких случаях знаки препинания употребляются вместе: Это крепкая связь, такая любовь?! (Ф. Усман)

Разделение и разделение частей предложения знаками препинания различно. Это различие определяется синтаксическими отношениями, синтаксически-стилистической ситуацией. Например, вводное слово, восклицательный и восклицательный знак в начале и конце предложения разделяются одним (одинарным) знаком препинания; а когда оно стоит в середине предложения, оно отделяется двойным (двум) знаком препинания: Наконец, Айкиз, можно ли представить себе счастье, кроме почитания народа?

Одиночное и совместное употребление запятых в приведенных примерах не означает, что их функция различна. Хотя запятые в них бывают двух типов (единственное и сложное), они выполняют одну задачу — отделяют вводные слова от основного предложения.

Знаки препинания используются для обозначения начала и конца предложения, некоторых частей предложения, а также для определения того, используются ли в определенном тексте те или иные слова или словосочетания в другом смысле. Эту функцию в основном выполняют круглые скобки и кавычки. Они разграничивают знаки препинания в соответствии со своей функцией. Например:

«Почему ты не можешь жить без сна?»

Иногда меня окружает такое чувство.

Я говорю: «Человечество вневременно, вечно

И не дай сну беспечности прийти к тебе!»

(Музаффар Туробов)

Представляется, что основа знаков препинания в современной узбекской письменности выполняет логико-грамматическую, синтаксически-стилистическую функцию. При определении объема, места и порядка знаков препинания они преобразуются в синтаксические правила данного языка.

Каждый знак препинания в письменном тексте отражает определенное синтаксически-стилистическое явление.

В заключение следует отметить, что правильное употребление знаков препинания в письменной речи имеет важное значение для совершенствования и стабилизации норм литературного языка и культуры речи. Потому что культура речи – это искусство правильно говорить и писать!

Литература:

1. Абдурахманов Г. Методика обучения пунктуации, Ташкент, издательство «Учитель», 1968, - С.6-7.
2. Бердиёров Х., Расулов Р. Паремииологический словарь узбекского языка. - Ташкент: «Учитель», 1984.
3. Знаки препинания в поэзии Чолпона // Узбекский язык и литература.- 2020.- №4.- Б.26-33.
4. Основные правила пунктуации узбекского языка. Составители: Н.М.Махмудов, А.П.Мадвалиев, Н.Махкамов. — Ташкент: НМИУ «Узбекистан», 2015.

THE CONTENT OF THEIR ACTIVITIES ACCORDING TO THE PSYCHODIAGNOSTIC NATURE OF THE AMTXAUER INTELLIGENCE TEST, WHICH IS PART OF THE INTELLIGENCE TESTS

Narkulov Xusan Ismoilovich

Teacher of the psychology department of Termez State University

ABSTRACT

In Uzbekistan. M.Davletshin, E.Goziev, B.R.Kadyrov, M.Vohidov, V.M.Karimova, Z.T.Nishanova, K.B.Kadyrov, E.Z.Usmanova, T.S.Jo 'ryev, J.X.Mavlonov, Sh.R.Samarov, A.F.Azimovas and others conducted their scientific research on the issues of mental ability, interest, motive, talent, talent. The availability of the ability to qualify students with a high level of intelligence and intelligence in studies using intellectual tests and other psychodiagnostic techniques can conveniently and easily master the knowledge, skills and competencies given to these qualified students and successfully apply the acquired skills in practice.

Key words: *intelligence, psychological testing, nonverbal scale, amtxauer intelligence test.*

INTRODUCTION

According to scientific psychological sources, intelligence is derived from the Latin word, which usually means more intelligent understanding, understanding, understanding. It seems to us that intelligence consists in the structure of a complex of a person's to some extent solid, stable mental abilities. Many classical tests have been playing an important role in determining an individual's level of intelligence.

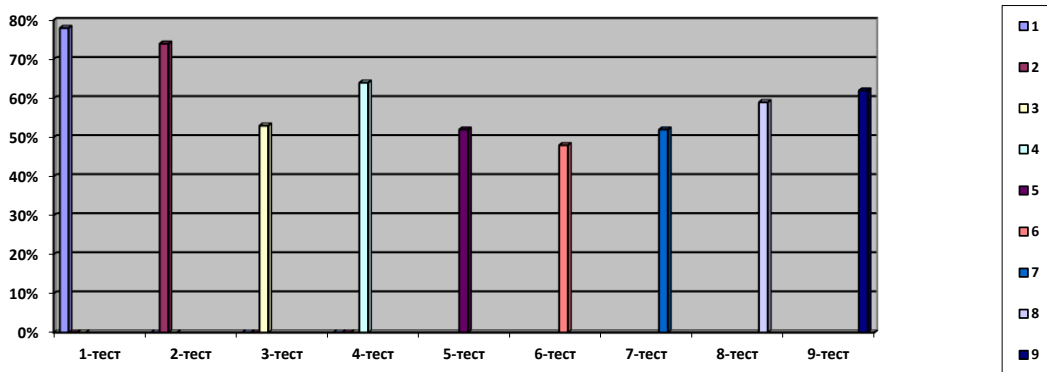
It is advisable to note that the phenomena of immediacy in human intellectual development are not only explained by the properties of the material base, but also the hesitant "natural and artificial" sources of the material base and the main factor in exchange for the emergence of the field of perception, the emergence of an "artificial" system, spatial connections, the fuller use of biological and psychological capabilities. The methodology consists of 9 sections, each section has 16-20 assignments. The assignment statement and solution sample are given before each section. Each section sets a fixed time to work with assignments.

We conducted an experiment using the H Amtxauer methodology. The study involved 120 students..

Table 1.

Student performance according to the amtxauer methodology

Test scales	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Indicators in percentages	78%	74%	53%	64%	52%	48%	52%	59%	62%

1. picture. Student performance according to the amtxauer methodology

Performing subtests of the amtxauer methodology has been a challenge for some readers. We attributed this state to the fact that students did not face such assignments before, and the necessary skills were not formed. In the period when the development of today's society makes great demands on the intellectual potential of young people, this indicator is definitely low. Since the student period, the formation of knowledge, concepts about non-standard assignments and the formation of skills and competencies in the performance of such assignments provides the basis for raising their intellectual potential to a higher level.

LIST OF USED LITERATURE:

1. Шарафутдинова Х.Ф. Ақлий қобилият психокоррекцияси //Соғлом авлод учун. - Тошкент, 2007. - №3. - Б. 12-14.
2. Шарафутдинова Х.Ф. Ақлий қобилиятнинг қисқа танлов тести // Мактаб ва ҳаёт. - Тошкент, 2006. - №8. - Б. 26-28.
3. Narkulov, X. I. (2024). TYPES AND FEATURES OF INTELLIGENCE TESTS. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(3), 39-41.
4. Abdullayeva, Z. I. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION STYLE IN A TALENTED PERSON. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(17), 302-305.

5. Narkulov, X. I. (2023). THE INFLUENCE OF INTELLIGENCE TESTS ON HUMAN THINKING. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(17), 306-308.
6. Nuriddin o'g'li, B. Z. (2023). Depressiya muammosining psixologik tadqiqi: Crossref. IQRO, 4(1), 75-78.
7. Xudoynazarova, N. (2022). O'SMIRLAR XULQ-ATVORIDA ALTRUIZM RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Science and innovation*, 1(B8), 1702-1704.
8. ALIMOVA, N. (2023). SOCIAL-PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF RESPONSIBILITY FOR CHILD EDUCATION. *WorldBulletinofSocialSciences*, 29, 41-44.
9. Saydullayevna, H. S. (2023). Study of Psychological Characteristics of Personal Aggression. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(12), 76-79.
10. Choriyeva, S. A. (2023). O 'SMIRLARDAGI MUOMALA MADANIYATINING OILAVIY MUNOSABATLARDAGI O 'RNI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(17), 988-991.
11. Abdurashidovna, C. S. (2023). THE ROLE OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE EMOTIONAL FORMATION OF PUPILS. *ScienceandInnovation*, 2(12), 358-361.

SOCIAL PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF CREATIVITY

Zoir Botirov

Teacher of the Termiz State University

E-mail: botirovzoirbek3@gmail.com

ABSTRACT

This article discusses the study of creativity in adolescents and its individual characteristics, the formation of creativity in adolescents, strategies that develop creativity, and the socio-psychological basis of creativity.

Key words: *Creativity, intellectual development, neuropsychological assessment, cognitive, talent, motivation.*

Of creativity include various factors affecting the development and manifestation of creativity. These factors can be broadly divided into individual characteristics, social influences and environmental conditions. Creativity is deeply connected with social conditions in various ways:

1. Social influences on creativity:

-Cultural values and norms: Social values and expectations can shape how creativity is perceived and valued. Cultures that emphasize conformity and tradition may inhibit creative expression, while cultures that embrace innovation and risk-taking may foster creativity.

-Exposure to different perspectives: Exposure to different cultures, viewpoints, and experiences can broaden a person's worldview and stimulate creative thinking. Cross-cultural interactions and exposure to different art forms can generate new ideas and approaches.

2. Social impact of creativity:

can foster social progress and innovation by challenging norms, proposing new solutions, and inspiring others. Creative individuals are catalysts for social change and can contribute to the development of new technologies, artistic expressions, and social structures.

-Social cohesion and identity: Creative expression can support social cohesion and strengthen community bonds by presenting shared experiences, promoting understanding and celebrating cultural diversity. Artistic traditions, festivals and community art projects can bring people together and foster a sense of belonging.

-Social problem solving and conflict resolution: Creativity can be used to solve social problems, develop effective solutions, and help resolve conflicts. Creative approaches to social issues such as education, health care, and environmental sustainability can lead to positive social change.

3. Social conditions and creative expression:

-Economic conditions: access to resources, education, and opportunities can significantly influence creative expression. Economic disparities can hinder the development of creative potential by limiting access to creative tools, training and platforms.

-Political freedom and freedom of speech: freedom of speech, expression, and assembly are essential to the development of creativity. A political environment that stifles dissent and limits creative expression can stifle innovation and cultural progress.

-Technological advances: Technological advances provide new tools and platforms for creative expression, expand creative opportunities, and allow for greater distribution of creative works. However, technology can create distractions, limit personal interactions, and potentially homogenize creative output.

So, the relationship between creativity and social conditions is complex and multifaceted. Creativity is influenced by social factors and it in turn influences society. Understanding these connections is critical to fostering creativity in individuals, promoting social progress, and building a more creative and innovative society.

There are some scientific theories about the interaction between creativity and sociality:

-Social constructivist view: This view emphasizes the role of social interaction and cooperation in the formation of creative ideas. This suggests that creativity is not just an individual phenomenon, but a product of social processes in which people exchange ideas, build on each other's contributions, and clarify concepts through collective discourse.

-Social cognitive view: This view focuses on how social factors influence the cognitive processes that contribute to creativity. It suggests that social interactions can enhance creativity by providing people with access to new information, different perspectives, and cognitive tools that help them solve problems and generate ideas.

-Social identity view: This view emphasizes the role of social identity and belonging in stimulating creative expression. This suggests that people are more likely to engage in creative endeavors when they feel connected to a supportive community that values and encourages creativity.

-Social-ecological view: This view emphasizes the interaction of individual, social and environmental factors in shaping creative development. This suggests that creativity is not confined to individuals or social groups, but emerges from the dynamic

interaction between individuals, their social environment, and the wider cultural and environmental context.¹

These theories provide valuable insights into the complex interplay between creativity and sociality. They emphasize the importance of social interactions, collaboration, and cultural contexts in shaping creative development and expression. Understanding these connections is essential for developing creativity in individuals and developing a more creative and innovative society.

Social and psychological factors play a major role in creativity. These factors can affect a person's creative potential, motivation, and ability to express their creativity. Adolescent years are crucial for the development of creativity. In this period, adolescents develop a sense of self-awareness and become more and more independent. They also form new relationships and explore new interests. All of these experiences can help foster creativity. Creativity is a powerful skill that can be developed by anyone. By cultivating creativity, we can positively impact ourselves, our communities, and the world. It is the ability to generate new ideas and solve problems in innovative ways. Creativity is necessary to ensure economic growth, social development and cultural richness. Here are some reasons why creativity is a necessary skill:

-Creativity develops cooperation. Creative people can often see new connections and opportunities that others miss. This creative thinking ability helps to develop cooperation and teamwork.

-Creativity increases well-being. Creativity can be a source of great joy and satisfaction. It helps us express ourselves, connect with others, and make a positive impact on the world.

References.

1. "Creative Confidence: Unleashing the Creative Potential Within Us All" by Tom Kelley and David Kelley
2. Davletshin MG and others. Ability and its diagnosis.-T.: Teacher
3. Do'stmuhamedova SH.A., Nishanova ZT and others. Youth periods and pedagogical psychology - Tashkent: "Teacher", 2015
4. Nuriddin o'g'li, B. Z. (2023). Depressiya muammosining psixologik tadqiqi: Crossref. *IQRO*, 4(1), 75-78.

¹ Małgorzata Wolska-Długosz, Stimulating the development of creativity and passion in children and teenagers in family and school environment—inhibitors and opportunities to overcome them, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 174, 2905-2911, 2015

5. Saydaliyeva, M. (2023). PSYCHODIAGNOSTICS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN AGRESSIVENESS AND RELIGION IN ADOLESCENTS (IN MUSLIM AND CHRISTIAN TEENAGERS). *Modern Science and Research*, 2(7), 802-808.
6. Saydullayevna, H. S. (2023). Study of Psychological Characteristics of Personal Aggression. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(12), 76-79.
7. Xudoyqulova, S. (2023). CHILDREN OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL AGE FORMATION OF BEHAVIOR. *Modern Science and Research*, 2(12), 457-461.

HAZRATI BASHIR QISHLOG‘INING ZIYORAT TURIZIMI

I.B.Safarov

Qarshi Davlat Universitetining o‘qituvchisi

O.H.Omonullayev

Qarshi Davlat Universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Hazrati Bashir qishlog‘ining ziyorat turizmining tez suratda rivojlanishi va yurtimiz turizmiga qo‘shayotgan beqiyos hissasi, shuningdeh ushbu obyektlarda turizmning yanada rivijlanishini tahlil qilish asosida Hazrati Bashir qishlog‘ida turizm rivojlanishining mavjud muommolarini aniqlash, ularni yechimi bo‘yicha taklif va tafsiyalar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Arxeologik , Arxitektura , monumental , turoperator, respondent.

Аннотация: В данной статье на основе бурного развития паломнического туризма села Хазрат Башир и его несравненного вклада в туризм нашей страны, а также анализа дальнейшего развития туризма в этих объектах выявляются существующие проблемы развития туризма в селе Хазрат Башир, приведены предложения и пояснения по их решению.

Ключевые слова: Археологический, архитектурный, монументальный, туроператор, ответчик.

Abstract: In this article, on the basis of the rapid development of pilgrimage tourism of the village of Hazrat Bashir and its incomparable contribution to the tourism of our country, as well as the analysis of the further development of tourism in these objects, the identification of the existing problems of the development of tourism in the village of Hazrat Bashir, suggestions and explanations for their solution cited.

Key words: Archaeological, architectural, monumental, tour operator, respondent.

Qashqadaryo viloyatida Respublikadagi jami tarixiy obidalarning 17,76% joylashgan. Qashqadaryo viloyatda bugungi kunda 1 ming 468 madaniy meros obyekti ro‘yxatga olingan bo‘lib, ularning 1 ming 189 tasi arxeologiya, 208 tasi arxitektura, 43 ta monumental yodgorliklar, 34 tasi diqqatga sazovor joylar hisoblanadi, shulardan

Kitob tumanida arxeologik yodgorliklar 281 ta, arxitektura yodgorliklari 16 ta, diqqatga sazovor joylar 5 ta.

„O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora tadbirlari“ to‘g‘risidagi 2021-yil 9-fevral sanasidagi Pf-6165 son Farmoning 9-bandiga muvofiq Qashqadaryo viloyatida turizmni rivojlantirish va infratuzilmani yaxshilash maqsadida Qashqadaryo viloyati hokimligi byudjetdan tashqari 200 mlrd so‘m mablag‘ ajratilgan.

Kitob tumanida turizm obyektlari rivoji uchuun ham katta etibor qaratilmoqda. "Bashir" qishlog‘i turizm qishlog‘iga aylantirilmoqda. "Hazrati Bashir" ziyoratgohi aynan shu qishloqda joylashgan. Ziyoratgoh nomi shu joyda yashab o‘tgan avliyo Hazrati Sulton Said Ahmad Bashir (1368-1464) nomi bilan bog‘liq. „Xazrati Bashir Tarixi“ kitobida Amir Temurning piri Said Barakaning ukalari Said Nematulloning karomatlari, duolari tufayli olamga keladi deyiladi. Hazrati Bashirning otalari Xo‘ja Xasan 90 yoshda, onalari Bibi Malohat 80 yoshda bo‘lganlariga qaramay, farzandlari bo‘lgan deb ko‘rsatiladi. Hazrati Bashir saloxiyat egasi bo‘lib, yetishgach u kishining ta‘riflarini eshitib, bir tomoni Misr, bir tomoni Mo‘g‘ulistongacha bo‘lgan musulmon olamining turli burchaklaridan ko‘pgina kishilar kelib, Hazrati Sulton Said Ahmad Bashir otaga shogird tushadilar. Hazrati Bashir Hazrati Muhammad Sallollohu alayhi vasallamning hijratlaridan keyin 768-yildan so‘ng olamdan o‘tadilar va Bashir qishlog‘idagi Niyoztepada dafn etadilar. Ushbu ziyoratgoh mustaqillikdan keyin qurilishlar qilinib, obod maskanga aylantirildi. Bu yerda har yili minglab kishilar kelib Hazrati Bashirning Niyoztepadagi qabrlarini ziyorat qilishadi. Bu ziyoratgohni geografik o‘rni juda qulay joyda joylashgan. Ziyoratgoh baland tog‘ yonbag‘rida joylashgan. Yozning issiq kunlari bu ziyoratgohga minglab ziyoratchilar tashrif buyurishadi. [2]

Ziyoratgohning rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan yo‘l magistralini yaxshilash va yo‘lovchilar oqimini oshirish hozirdagi dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda, ushbu muommoni hal qilish chora tadbirlari keng miqiyosida olibborilmoqda, shuningdek Shahrissabz shahri bilan bog‘lovchi yo‘llarni ta‘mirlash borasida chora tadbirlar olib borilmoqda.

Transport magistrali - (lotincha – magistralis - bosh) – ko‘plab yuk va yo‘lovchi oqimlari tashiladigan va texnik jiqtadan jahon talablariga javob beradigan transport yo‘li.

Siz Qashqadaryo viloyatidagi qaysi ziyorat obyektiga borishni xohlaysiz ?-deb nomlangan savolga respondentlarni javoblari

	Ziyoratgoh nomi	20 yosh-gacha	21-30 yosh	31-59 yosh	60 yosh kattalar	Jami	
						foiz	kishi
1	Abu Ubayda Ibn al-Jarroh ziyoratgohi	45	80	40	30	195	39%
2	Langar ota ziyoratgohi	45	60	20	15	140	28%
3	Hazrati Bashir ziyoratgohi	24	20	12	15	71	14.2%
4	Abu Muin-an Nasafiy ziyoratgohi	20	10	10	8	48	9.6%
5	Sulton Mir Haydar ziyoratgohi	20	8	8	10	46	9.2%
Jami:		154	178	90	78	500	100%

Jadval P.R.Qurbonov, I.B.Safarovlar tomonidan tuzilgan

Qayd etilishicha, “Hazrati Bashir” qishlog‘i Qashqadaryo daryosi bo‘yida joylashgan. Hozirda qishloqda 20 dan ziyod oilaviy mehmon uyi faoliyat yuritmoqda. Qishloqda ziyorat turizmi, ekoturizm va agroturizm rivojlangan. Ma’lumot uchun, o‘tgan yili “Hazrati Bashir” ziyoratgohiga 400 000 nafardan ortiq mahalliy va xorijiy sayyoh tashrif buyurgan. Ushbu maskan nafaqat betakror tabiati, balki o‘ziga xos tarixi bilan ham e’tibor jalb qilib keladi. "Hazrati Bashir" qishlog‘i Qashqadaryo daryosi bo‘yida joylashgan. Baland-baland chinorlar qishloqqa ko‘rk berib turadi. Hudud tog‘ bilan ham tutashib ketgan. Shuning uchun bu yerda yoz oylari yurtimizning turli viloyatlari va xorijiy mamlakatlardan sayohatchilar kelishadi. Ular Hazrati Bashir otani ziyorat qilish bilan birga daryo bo‘yida dam olishadi. Qishloqda ziyorat turizmi, ekoturizm va agroturizm rivojlangan. Ta’kidlash joizki, bu yil qishloqqa keluvchi sayyohlar sonini 700 mingga yetkazish rejalashtirilgan, deya xabar berdi Madaniyat va turizm vazirligi. Hozirda qishloqda 20 dan ziyod oilaviy mehmon uyi faoliyat yuritmoqda. Bu xorijiy va mahalliy sayyohlar uchun hududda ko‘proq qolish hamda mahalliy xalq turmush arzi bilan yaqindan tanishish imkonini beradi. So‘lim tabiat,

musaffo tog‘ havosi, shifobaxsh chashma, mehmondo‘st qishloq odamlari, ekologik toza mevalar, xushxo‘r taomlar va qalblarga sokinlik bag‘ishlovchi ziyoratgoh sayyohlarni o‘ziga jalb qilishi shubhasiz.

Xulosa va takliflar: Ziyorat turizmi mamlakatning ma’naviy qiyofasini ko‘rsatib berish barobarida, aholining ijtimoiy, iqtisodiy, ma’naviy hayotida sezilarli darajada tasir ko‘rsatmoqda. Ziyorat turizmi rivojlantirishda qishloqqa olib boruvchi yo‘llarni ta’mirlash (20 km). Turizm xizmatlarini tashkil etish, har bir qishloqda o‘ndan ortiq oilaviy mehmonxonalarini tashkil etish va ularni ro‘yxatga olish. Mavjud hunarmandlar ustaxonasi va xonadonlarni turistlarni qabul qilishi va hunarmandchilik mahsulotlarining namoyishi va savdosini tashkil etish, ushbu qishloqda turizm sohasini rivojlanishiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. X. X. Жумаев “ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ТУРИЗМ ГЕОГРАФИЯСИ” Qarshi - 2022
2. P.R.Qurbonov, I.B.Safarov, “QASHQADARYO VILOYATIDA ZIYORAT TURIZIMI”.Qarshi – 2022. С - 56
3. Omonullayev .O, Abdishukurova.M, “TRANSPORT GEOGRAFIYASI “ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 21.12.2023
4. <https://uzbekistan.travel/uz/o/varganza-agroturizm-qishlogi/>
5. society/qashqadaryo-viloyatining-kitob-tumanidagi-bashir-qishlog-i-turizm-qishlog-iga-aylantirilmo
6. <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10062>
7. Safarov I. B. Geographical features of pilgrimage tourism (in the case of Kashkadarya region) //Экономика и социум. – 2023. – №. 2 (105). – С. 321-324.
8. Safarov I. B., Rasulov F. I. PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF PILGRIMAGE TOURISM (ON THE EXAMPLE OF KOSON DISTRICT) //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 189-191.
9. Safarov I. B., Toshquvvatov I. T. RECREATIONAL AND TOURISTIC OPPORTUNITIES OF UZBEKISTAN’S MOUNTAINS // Экономика и социум. – 2023. – №.11(114). – С. 303-312.
10. Сафаров И. Б., Халилов Н. Х. ЭКОНОМИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА ВЕРХНЕ-КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ //Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 707-713.

“MA’NAVIYAT” VA “QADRIYAT” – MA’NAVIY-AHLOQIY TUSHUNCHA SIFATIDA

Xidirov Xoshim Ibodullaevich

Jizzax politexnika instituti
“Ijtimoiy fanlar” kafedrası
dotsenti, f.f.d. (PhD)
@xoshimxidirov2023

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyat hayotining asosiy mezonlaridan bir bo‘lgan ma’naviyat va qadriyatning ustuvor jihatlariga alohida to‘htalangan.

Kalit so‘zlar: Ma’naviyat, qadriyat, inson, ma’naviylik, qadriyatshunoslik, oila, Vatan, ta’lim, tarbiya va h.k.

Аннотация: В данной статье рассматриваются приоритетные аспекты духовности и ценностей, которые являются одними из главных критериев жизни общества.

Ключевые слова: Духовность, ценности, человек, духовность, ценностная наука, семья, Родина, образование, воспитание и др.

Abstract: This article focuses on the priority aspects of spirituality and values, which are one of the main criteria of society’s life.

Key words: Spirituality, value, human, spirituality, value science, family, Motherland, education, upbringing, etc.

“Ma’naviyat” va “qadriyat” tushunchalari bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan falsafiy tushunchalardir. Qadriyatli ong, qadriyatli munosabat, qadriyatli ideal, qadriyatshunoslik tushunchalari insoniyat ma’naviy taraqqiyotining mahsuli, insonning o‘ziga, tabiiy va ijtimoiy borliqqa bo‘lgan yangicha munosabati sifatida vujudga keldi. Insoniyat borliqqa mifologik, diniy, ilmiy, badiiy, falsafiy munosabatda bo‘lishdan qoniqmagach, qadriyatli munosabatlar tipini ham yaratdiki, bu – qadriyatli dunyoqarashning shakllanishi va rivojlanishiga olib keldi. Qadriyatli dunyoqarash falsafiy dunyoqarashning muhim tarkibiy qismi sifatida vujudga keldi. SHu ma’noda aksiologiya ilmiy nazariya emas, balki falsafiy ta’limot sifatida falsafiy fanlar tizimida alohida o‘rin tutadi. Qadriyatli dunyoqarashning strukturasi, mohiyati va mazmuni idealistik falsafiy sistemalarda ancha to‘liq ishlandi. Qadriyat garchi insoniyat

ma'naviy taraqqiyotining mahsuli sifatida vujudga kelgan bo'lsa ham, uning taraqqiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Qadriyatli ong o'zining butun mazmun-mohiyati bilan insoniyat ma'naviy olamini yangi mazmun bilan boyitdi, ma'naviy taraqqiyotining yangi yo'nalishi bo'lib qoldi. Sobiq sovet jamiyatida ma'naviyatni qadriyat sifatida tan olmaslik, bir tomondan, ma'naviyat, qadriyat tushunchalarini ilmiy asosda o'rganishga imkon bermadi. Ikkinchi tomondan, inson va uning hayotining qadrsizlanishiga, ma'naviy qashshoqlikning kuchayishiga va nihoyat, iqtisodiy tanazzulga olib keldi. Respublikamiz rahbariyati milliy mustaqillikning dastlabki yillaridanoq mustabid tuzum falsafasi, mafkurasi va siyosatidan qat'iy voz kechishga, ijtimoiy-siyosiy fanlar o'qitishning butunlay yangi konsepsiyasini ishlab chiqishga alohida e'tibor bera boshladi. Xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirish, ajdodlarimiz ilmiy merosini keng targ'ib etish orqaligina taraqqiyotimizga xalaqit berayotgan illat va nuqsonlarni bartaraf etishimiz mumkin.

Ta'lim-tarbiya sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishga, yanada takomillashtirishga qaratilgandir. Respublikamizning ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy hayotiga kirib kelgan va endilikda mustahkam qaror topayotgan Ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazlari, respublika Oila ilmiy-amaliy markazi, respublikamizda mutaxassis qadrlar tayyorlash milliy dasturining qabul qilinishi va boshqalar ana shu siyosatni hayotga tatbiq etishning samaralaridir. O'zgargan tarixiy sharoit va milliy istiqlol tufayli xalqimiz tarixida boshlangan yangi davr yangicha falsafiy ta'limotlar yaratishni, mustabid tuzum dunyoqarashidan voz kechishni taqozo etadi. "Aksiologiya" nomi bilan sobiq ittifoqda birorta ham darslik yoki o'quv qo'llanmasi chop etilmadi. Hatto universitetning faylasuf, jamiyatshunos, tarixchi va ijtimoiy mutaxassislar tayyorlaydigan boshqa gumanitar fanlar bo'limlarida ham aksiologiya bo'yicha maxsus kurslar o'qitilmas edi. Insoniyat tarixida chuqur iz qoldirgan ulug' mutafakkirlar jamiyat va shaxs hayotida ma'naviyatning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini, aql va tafakkurgina insonni boshqa mavjudotlardan farqlaydigan, uni aziz va qudratli qiladigan ilohiy (sotsial) sifat, belgi ekanligini alohida ta'kidlaganlar. Din insoniyatning olamni bilish, o'zining olamdagi o'rni va vazifalarini belgilash yo'lidagi muhim kashfiyoti, ma'naviy taraqqiyot yo'lidagi muhim qadami edi. Buddizm, xristianlik va islomning jahon dinlari sifatida vujudga kelishi insoniyatning ma'naviy taraqqiyotida, shubhasiz, katta ahamiyatga ega bo'lgan. Markaziy Osiyodan etishib chiqqan va o'z asarlari bilan jahon ilm-fani, madaniyati, sivilizatsiyasi taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shgan Muso al Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abulqosim Zamahshariy va boshqalar dinning insoniyat ma'naviy taraqqiyotidagi buyuk ahamiyatini e'tirof etganlar, diniy g'oya va ta'limotlarga shubha bildirmaganlar, ayni vaqtda, ilmiy bilimlar va falsafiy qarashlar taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shganlar.

Bu o'ziga xos ma'naviy jasorat edi. "Markaziy Osiyo tarixida siyosiy aql-idrok bilan ma'naviy jasoratni, diniy dunyoqarash bilan qomusiy bilimdonlikni o'zida mujassam etgan buyuk arboblari ko'p bo'lgan". Ko'hna SHarq falsafasi, xususan, Markaziy Osiyo xalqlari falsafasi Islom g'oyalari bilan uzviy bog'liqlikda rivojlangan. Ming yillar davomida Markaziy Osiyo xalqlarining ma'naviy hayotida muhim rol o'ynagan tasavvuf falsafasi islom g'oyalari negizida vujudga kelgan, ajdodlarimizning dunyoqarashi, fikrlash tarzi sifatida qadrlangan. O'rta asrlarda din insoniyat ma'naviy hayotining buyuk rahnamosi, ma'naviy hayotining mazmuni va mundarijasini belgilovchi yagona kuch edi. Jamiyatning butun ma'naviy hayoti diniy asosda kechar va uning yo'nalishini din arboblari – ruhoniylar belgilar edilar. Ruhoniylar asosan ma'naviyat masalalari bilan shug'ullanar va butun jamiyatdagi ma'naviy muhitni belgilar edilar. Biroq XVI – XVII asrlarga kelib G'arbiy Evropa ijtimoiy-falsafiy tafakkuri ijtimoiy-siyosiy turg'unlik va qoloqlikka barham berish uchun ilmiy tafakkurni rivojlantirish, dunyoviy fikr va dunyoviy turmush tarzini qaror toptirish g'oyasini ilgari sura boshladi. Bu bilan insoniyat ma'naviy taraqqiyotida yangi davr boshlangan: diniy va dunyoviy tafakkurning yonma-yon yashashi ma'anviy hayotda tub o'zgarishlarga olib kelgan. "Hayotning mazmunini tushunishga turlicha yondashishlarning (afsuski, ular hamma vaqt ham tinch va osoyishta kechavermagan) yonma-yon mavjud bo'lishi ehtimol, insoniyat dunyosining, ma'naviy hayotining boyligi va xilma-xilligini ta'minlab bergan hamda uning rivojlanishini rag'batlantirib turgandir. Zero, faqat bir xil fikr yurituvchi odamlardan tarkib topgan jamiyat o'z rang-barangligini va jozibasini yo'qotgan bo'lur edi". Ma'naviy hayotda diniy aqidalar xukmronligiga chek qo'yish, uning o'rniga aql va tafakkur saltanatini qaror toptirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan XVII-XVIII asr G'arbiy Evropa falsafasi diniy tushunchalardan voz kechdi. Xususan, ma'naviyat tushunchasi o'rniga ong tushunchasini qo'llay boshladi. Ongning kelib chiqishi, rivojlanish qonuniyatlari ilmiy asosda tadqiq etila boshladi. XVIII asrning 2-yarmi va XIX asr boshlariga kelib nemis klassik falsafasida insoniyatning ma'naviy taraqqiyoti masalalari, xususan, insonning bilish qobiliyatlari va imkoniyatlari, tafakkur taraqqiyotining eng umumiy qonuniyatlari chuqur o'rganildi va klassik tarzda ta'riflab berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati

1. Ibodullaevich, K. K., & Bakhromovna, T. D. The United Kingdom has a special textbook for detecting facts of corruption.
2. Ibodullaevich, K. K., & Bahromovna, T. D. (2022). “Philosophical Paradigms in The Fight Against Corruption Today: Problems and Solutions. *Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences*, 5, 160-164.
3. Ibodullaevich, K. K., & Mahmatkobil, O. (2022, March). A just leader is the basis of society. In *E Conference Zone* (pp. 59-61).
4. Ismatovich, M. S., & Ibodullaevich, K. K. (2022). Preventing Corruption Methods and Means. *Eurasian Scientific Herald*, 8, 66-68.

BOLALAR O'YINLARI LEKSIKASI VA UNING TARIXI

Matmusayeva Muhayyoxon

FarDU o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'yinlar ijtimoiy taraqqiyotning mahsuli sifatida uning tarixiy ildizlari bayon etilgan. O'yinlarda jamiyat rivojlanishining u yoki bu bosqichiga xos ijtimoiy voqealar aniq aks etishi, ko'plab mamlakatlarning olimlari va pedagoglari o'yinlar mohiyatini, uning kelib chiqishi, taraqqiyoti va ahamiyati yoritilgan. Shunga ko'ra o'yinning mohiyati va kelib chiqishini ifodalovchi turli xil nazariyalar, fikrlar va qarashlar ham mavjudligi yoritiladi.

Tayanch so'zlar. o'yin, mehnat madaniyati, bolalar o'yinlar.

O'yin kishilarning mehnat madaniyati paydo bo'lishi va rivojlanishining asosiga aylangan tarixiy bosqichida vujudga kelgan. O'yinlar ijtimoiy taraqqiyotning mahsulidir. O'yinlarda jamiyat rivojlanishining u yoki bu bosqichiga xos ijtimoiy voqealar aniq aks etadi. Ko'plab mamlakatlarning olimlari va pedagoglari o'yinlar mohiyatini, uning kelib chiqishi, taraqqiyoti va ahamiyatini o'rganmoqdalar. Shunga ko'ra o'yinning mohiyati va kelib chiqishini ifodalovchi turli xil nazariyalar, fikrlar va qarashlar ham mavjud. D.U.Elkonin o'yin va san'atning kelib chiqishini tatbiq qilib "Ibtidoiy kishilar ov, urush voqealarini hamda boshqa jiddiy faoliyat turlarini o'yinlarda ifodalaganlar. Ovdagi muvaffaqiyatsizliklarni o'yin sifatida o'ynash ularga ov jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni hamda muvaffaqiyatsizliklarning sabablarini aniqlashga yordam bergan" degan xulosaga keldi. Tarixiy ma'lumotlarga qaraganda, ovdan oldingi tayyorgarlik sifatidagi o'yin jarayonida ibtidoiy odamlar o'ljaga yaqinlashishni so'ngra uni osongina qo'lga tushirishni o'rganishgan, buning uchun niqob kiyib, hayvon qiyofasiga kirishgan, uning yurish-turishlari, xatti harakatlari mashq qilingan, ularning tovush chiqarishlari o'rganilgan. Aynan ana shunday o'yinlar jarayonida yoshlarni ham ov qilishga o'rgatishgan. Shu bois o'yinlar o'ziga mos maktab vazifasini o'tab, bir tomondan, ovchilik mahoratini o'stirishga yordam bergan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ularda taqlid qilish san'atini shakllantirgan va rivojlantirgan. Tarixiy ma'lumotlarga qaraganda ibtidoiy ovchilar hayotida ovchilik o'yinlari muhim o'rin tutgan. Ba'zi manbalarda ular ovdan oldin o'tkazilishi yozilgan bo'lsa, boshqalarida ovdan so'nggi o'yinlar haqida fikrlar bayonetilgan. Agar bu

ma'lumotlarni chuqurroq tahlil etadigan bo'lsak, unda ovchilik o'yinlari ovdan oldin ham, undan so'ng ham o'tkazilgan, deyish mumkin. Ovdan oldingi o'yinlar – avvalda mashq (ovga tayyorgarlikni tekshirish, ovga ruhiy va jismoniy tayyorgarlik) vazifasini o'tagan hamda jiddiy o'ziga xos kichik ibtidoiy odamlar o'ljani osongina qo'lga tushirish, unga yaqinlashishni o'rganishgan, buning uchun niqob kiyib, hayvon qiyofasiga kirish, uning yurishturishlari va tovush chiqarishlarini mashq qilishgan. Aynan ana shunday o'yinlar jarayonida yoshlarni ham ov qilishga o'rgatishgan. Shu boisdan ham u o'ziga xos maktab vazifasini o'tab, bir tomondan, ovchilar mahoratini o'stirishga yordam bergan bo'lsa, ikkinchi tomondan esa, ularda taqlid san'atini shakllantirgan va rivojlantirgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. D Maxamadaliyeva, MX Madaminovna. Gnoseological Substantiation of Cognitive Development Children. International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology 2 (4), 7-11
2. Maxamadaliyeva, Y.D., & Madaminovna, M. H. . (2022). GNOSEOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCH OF ISSUES OF TEACHING SCHOOLCHILDREN TO STATEMENT AND SOLVING PROBLEMS. Modern Journal of Social Sciences and Humanities, 4, 35–39. Retrieved from <https://mjssh.academicjournal.io/index.php/mjssh/article/view/65>
3. YD Maxamadaliyeva. USE OF PRESIDENTIAL NAMES IN UZBEK CHILDREN'S TEXTS. Gospodarka i Innowacje. 22, 68-70
4. Yuldasheva Dilafruz Maxamadaliyeva, Matmusaeva Muxayyo Azamovna. Features and Types of Game in Preschool Children. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY VOLUME: 04 ISSUE: 02 | FEB 2023 (ISSN: 2660-6836)
5. Matmusayeva Muhayo Azamovna. THE ROLE OF PLAY IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILD'S SPEECH American Journal of Pedagogical and Educational Research ISSN (E): 2832-9791| Volume 18, | November, 2023 Page | 264 www.americanjournal.org
6. [THE IMPORTANCE OF POETIC TEXTS IN THE UPBRINGING OF YOUNG CHILDREN](#) M Matmusayeva - Web of Scientist: International Scientific Research ..., 2022
7. On Lingvofolcloristic Units YD Maxamadaliyeva, M Matmusaeva - International Journal of Culture and Modernity, 2021

8. EFFECTIVENESS OF DIDACTIC GAMES IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS MM Azamovna, ARS Kizi - American Journal Of Social Sciences And Humanity ..., 2023
9. THE IMPORTANCE OF DEVELOPING STUDENTS' CREATIVITY AND INNOVATIVE IDEAS IN PRIMARY EDUCATION M Matmusaeva - EPRA International Journal of Research and ..., 2023
10. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MAFKURA RUHIDA TARBIYALASH USULLARI MM Azamovna - O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ..., 2022
11. THE IMPORTANCE OF POETIC TEXTS IN THE UPBRINGING OF YOUNG CHILDREN M Matmusayeva - Web of Scientist: International Scientific Research ..., 2022
12. MAKTABGACHA TA'LLIM MUASSASASI-MAKTABGACHA ESHDAGI BOLALAR IJTIMOIY TARBIYA MASKANI M Matmusaeva - IJODKOR O'QITUVCHI, 2022

АГАР ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИНГ ТАНАСИ ИҚТИСОДИЁТ БЎЛСА, УНИНГ ЖОНИ ВА РУҲИ МАЪНАВИЯТДИР

Равшан Хидоят

Жиззах политехника институти
«Иқтисодиёт ва менежмент» кафедраси, и.ф.н.доцент
rxidoyatov@mail.ru

Аннотация:

Инсониятнинг ейиш-ичиш, кийиш-кийиниш сингари табиий майллардан, умуман айтганда моддий дунёсидан ташқари барча фаолияти маънавият билан, маданият ва маърифат билан боғлиқ. Чунки, ўша моддий неъматларни яратмоқ, юзага чиқармоқ учун ҳам одамларда маънавият бўлмоғи лозим. Моддий эҳтиёжлар маънавий майллар билан бирлашгандагина, бир-бирини бойитгандагина бир бутунлик, мукамаллик касб этади.

Калит сўзлар:

Маънавият, маърифат, маданият, иқтисодиёт, эркин бозор, демократик давлат, фуқаролик жамияти, онг, тафаккур, дунёқараиш, фуқаролик савияси, бурч, мустақил фикрлаш, юксалиш.

Абстрактный:

Помимо естественных склонностей, таких как еда, питье, одевание и материальный мир в целом, вся деятельность человека связана с духовностью, культурой и просвещением. Потому что для того, чтобы создавать эти материальные блага, люди должны обладать духовностью. Только когда материальные потребности соединятся с духовными наклонностями, когда они обогатят друг друга, они достигнут единства и совершенства.

Ключевые слова:

Духовность, Просвещение, Культура, Экономика, Свободный рынок, Демократия, Гражданское общество, Сознание, Мысль, Мировоззрение, Цивилизованность, Долг, Независимое мышление, Возвышение.

Abstract:

Apart from natural inclinations such as eating, drinking, dressing and the material world in general, all human activities are associated with spirituality, culture and enlightenment. Because in order to create these material benefits, people must have spirituality. Only when material needs unite with spiritual inclinations, when they enrich each other, will they achieve unity and perfection.

Keywords:

Spirituality, Enlightenment, Culture, Economics, Free Market, Democracy, Civil Society, Consciousness, Thought, Worldview, Civility, Duty, Independent Thinking, Elevation.

Кириш. Биз бугун мустақил давлат ва жамият қуриш, халқимиз учун ҳеч кимдан кам бўлмаган фаровон ҳаёт барпо этиш йўлида тарихан қисқа даврда ҳақиқатдан ҳам ўн йилларга, балки асрларга тенг келадиган йўлни – масофани босиб ўтдик, десак, асло муболаға бўлмайди.

Тадқиқот материаллари ва услуби. Ўз вақтида, бизнинг тақдиримиз ҳал бўлаётган ўта оғир ва хатарли бир замонда, турли хомхаёллардан воз кечиб, бизга кўрсатилган тазйиқ ва зўравонликларга қарамасдан, бугунги кунда дунёда тараққиётнинг “ўзбек модели” деб тан олинган, демократик давлат, эркин бозор иқтисодиётини шакллантириш, халқимизнинг ҳаёт даражасини муносиб босқичга кўтариш бўйича чуқур ўйланган ривожланиш йўлимизни қатъий белгилаб олганимиз, ҳеч шубҳасиз, том маънода тарихий ютуғимиз бўлди. Шунинг учун ҳам, “Тараққиётнинг “ўзбек модели”ни амалга ошириш ва замонавий давлат барпо этиш борасидаги стратегик тамойилларга биз ўз ишимизда доимо суянамиз. Бу тамойиллар Ўзбекистонда бундан буён ҳам сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ўзгаришларни таъминлашнинг мустаҳкам пойдевори ҳисобланади”, - деб таъкидлаган эди Шавкат Мирзиёев.

Ислохотларнинг машҳур беш тамойилига асосланган бу тараққиёт модели, аввало биз танлаган тадрижий – эволюцион йўл нақадар тўғри ва самарали эканини бугун ҳаётимизнинг ўзи амалда исботлаб бермоқда.

Шунингдек, 2022 - 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси ва уни «Инсон қадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили»да амалга оширишга оид давлат дастурига мувофиқ: инсон қадрини юксалтириш ва эркин фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш орқали халқпарвар давлат барпо этиш, мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги тамойилларини тараққиётнинг энг асосий ва зарур шартига айлантириш, миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш, маънавий тараққиётни таъминлаш ва соҳани янги босқичга олиб чиқиш алоҳида вазифа сифатида белгиланган [1].

Мамлакатимиз тарихан қисқа муддатда бир вақтлар иқтисодиёти бирёқлама ривожланган, асосан пахта хомашёси етказиб беришга мослашган, пахта яккахокимлиги ҳалокатли тус олган, собиқ СССР таркибида аҳолининг ҳаёт даражасини ифодалайдиган кўрсаткичлар бўйича энг орқа ўринда, жар ёқасида турган қашшоқ ўлкадан бугунги кунда тез ва барқарор суръатлар билан, аввало, замонавий тармоқлар ҳисобидан ривож топаётган, халқаро майдонда ўзига муносиб ўрин эгаллаётган мамлакатга айланиб бораётгани кўпгина яқин ва узоқ кўшниларимизни ҳайратда қолдирмоқда.

Таҳлил ва натижалар. Ҳақиқатдан ҳам, бир ўйлаб кўрганда – биз кеча ким эдигу бугун ким бўлдик, деган саволни ўзимизга бериб, кечаги ҳаётимизни

бугунги ҳаётимиз билан қиёслаганда, содир бўлаётган туб ўзгаришларнинг маъно – мазмунига етиб боргандагина кўп нарса бизга яққол аён бўлади.

Ўзлигимизни англаб, юртимизнинг, тақдиримизнинг том маънода эгаси бўлиб, эркин ва озод ҳаёт кечиришнинг ҳақиқий аҳамияти ва моҳиятини чуқур тушуниб олган заҳматқаш, мард ва матонатли халқимизнинг фидокорона меҳнати билан амалга оширилаётган оламшумул ишлар, мамлакатимиз, шаҳар ва қишлоқларимизнинг қиёфаси тубдан ўзгаргани, ҳаётимиз тобора фаровон бўлиб бораётганини сезмаслик, кўрмаслик ва кузатмасликнинг ўзи қийин, деб ўйлайман.

Бундай ютуқ ва марраларнинг асосий омили ва мезонини биз аввало одамларимизнинг онгу тафаккури, дунёқараши тобора ўзгариб, уларнинг сиёсий фаоллиги, ҳуқуқий маданияти, фуқаролик савияси ва бурчи юксалиб бораётганида кўрамиз. Энг муҳими, эски, ўзини оқламаган тизимнинг қолип ва ақидаларидан холи бўлган, мустақил фикрлайдиган, чет мамлакатлардаги тенгдошлари билан беллашувга тайёр, Ватанимизнинг эртанги куни учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир бўлган куч – ёшларимиз майдонга чиқаётганида бу ҳақиқатни яққол англамоқдамиз.

Айни шулар ҳисобидан биз дуч келган оғир синов ва муаммоларга, жаҳон миқёсидаги пандемия муносабати билан глобал иқтисодий инқироз давом этаётганига қарамасдан, дунёнинг санокли давлатлари қаторида Ўзбекистоннинг ялпи ички маҳсулоти 2023 йилнинг ўтган 9 ойи давомида 5,8 фоиздан зиёд ўсди. “Ўзбекистон-30” стратегиясида ялпи ички маҳсулот ҳажмини 160 миллиард долларга ва аҳоли жон бошига даромадларни 4 минг долларга етказиш кўзда тутилган. Яъни 2030 йилга қадар иқтисодиёт ҳажмини 2 баробар ошириш ва “даромади ўртачадан юқори бўлган давлатлар” қаторига кириш кўзда тутилмоқда.

Мустақил тараққиёт йилларида Ўзбекистонимизнинг иқтисодиёти 6 карра, аҳоли даромадлар жон бошига ўртача 9 баробардан зиёд ўсганини, мамлакатимиз аҳолиси шу даврда 1,6 мартадан зиёд кўпайиб, 2023 йилнинг 1 октябрида 36,6 миллион кишини ташкил этганини инобатга оладиган бўлсак, очиғини айтганда, биз эришган ютуқларни базан одамлар тасаввур қилиши ҳам қийин бўлмоқда [5, 9].

Бизнинг бош стратегик мақсадимиз ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамияти куришдир. Бу борада мустақилликка эришган даврдан бери катта ютуқларга эришдик. Биз моддий ҳаётимиз асоси- иқтисодиётни жаҳон иқтисодий тизимига мос, уйғун шаклни, бозор иқтисодиёти муносабатлари шаклини танладик, иқтисодий муносабатларнинг мазкур шаклини танлашдан мақсад ялпи фаровонликни таъминлаш, жаҳон иқтисодиёти даражасига чиқиш,

қолаверса, соғлом рақобат негизида чинакам ижтимоий адолатни қарор топтиришдан иборат.

Бундан шу нарса маълумки, гап яна халқ манфаатига, оддий фуқаро манфаатига келиб тақалаётир. Демак, бозор иқтисодиётининг салбий томонларига урғу бериш бемаъниликдан бошқа нарса эмас.

Инсониятнинг ейиш-ичиш, кийиш-кийиниш сингари табиий майллардан, умуман айтганда моддий дунёсидан ташқари барча фаолияти маънавият билан, маданият ва маърифат билан боғлиқ. Чунки, ўша моддий неъматларни яратмоқ, юзага чиқармоқ учун ҳам одамларда маънавият бўлмоғи лозим. Моддий эҳтиёжлар маънавий майллар билан бирлашгандагина, бир-бирини бойитгандагина бир бутунлик, мукамаллик касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2021 йилнинг 19 январь куни маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича ўтказилган видеоселектор йиғилишида **“Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир”**, - деб таъкидлаган эди. Демак, биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, қуйидаги иккита эгизак устунга таянишимиз лозим. **Биринчиси**, бозор иқтисодиётига асосланган кучли иқтисодиёт. **Иккинчиси**, миллий кадриятларимизга асосланган кучли маънавият.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, иқтисодий ҳаётимиздаги бази эркинликлар кишиларимизда худбинлик ҳиссини кучайтириб юборади. Базилар Ватан истиқболи, халқ фаровонлигини ўйлаш ўрнига ўзининг маънфаатию - ҳамёнини қаппайтиришдан бошқасини ўйламай кўяди. Айримларнинг кўлига озгина пул тушса бас, босар-тусарини билмай қолиб, ночор қариндош-уруғ, ошна-оғайнилари хам танймай қолади. Уларнинг оғирини енгил қилиб савоб олиш ўрнига, хашаматли уйлар қуриб, кўша-кўша машиналар олиб одамларга кўз –кўз қилади.

Камтар, нсофли, диёнатли, одамлар халқимиз орасида бой одамларнинг кўпайишидан кувонади. Чунки, бойлар кўпайса, камбағал қариндошига, кўли калта кўшнисига, етим-есир, бева –бечораларга қарашади. Уларга ёрдам кўлини чўзади.

Маънавияти юксак, одоб-ахлоқли, маърифатли кишиларгина элим деб, юртим деб яшайди, бировларга ҳиммат, мурувват кўрсатишни, ёрдамга мухтож кишиларга кўмак бериш ва тўғри йўл кўрсатишни ўзи учун бахт, савоб деб билади. Юксак маънавият соҳиби бўлган кишилар бошига мушкул иш тушган кишининг мушкулени осон қилади, дардига малҳам бўлади, ҳожатини чиқаради. Маънавиятли, маърифатли кишиларда миллий ғурур, миллий ифтихор

туйғулари, орият кучли бўлади. Ана шундай фазилатларга эга бўлган кишилар, ўз миллати, эл-улуси, қариндош-уруғи манфаати, шарафини ҳимоя қилишни ўзи учун бурч деб билади. Ватанига хавф туғилса, унинг ҳимояси йўлида мол-дунёсини, ҳатто, жонини ҳам аямасдан фидоийлик ва қаҳрамонлик наъмуналарини кўрсатади.

Шунинг учун ҳам истиқлолнинг дастлабки кунлариданоқ маънавиятга катта эътибор қаратилганлиги бежиз эмас. Биринчи Президентимиз Ислон Каримов шундай фикрларни билдирган эдилар. “Маънавият инсонга ҳаётда барқарорлик бағишлайди, унинг қарашлари шунчаки бойлик орттириш йўлида кун кўришга йўл қўймайди., фожеалар вақтида омон сақлаб қолади ва моддий қийинчиликлар даврида иродани мустаҳкамлайди... Маънавиятда инсоннинг иймони, эътиқоди, ахлоқи, ҳаётининг маъносини қандай тушиниши, унинг ички дунёси намоён бўлади. Ватан, халқ олдидаги бурчни англаш ҳам юксак маънавият белгисидир. Маънавий баркамол инсон ўзининг савобли ишлари билан кечирган ҳаётдан рози кетади” [6,].

Маънавият жамият билан ўзаро боғлиқ ҳолда таркиб топар экан, жамият ҳаётининг рунлари бўлмиш ижтимоий-иқтисодий ҳодисаларга қаттиқ боғланган бўлади. Маънавият энг аввало, жамиятнинг иқтисодиёти билан узвий боғланган. Иқтисодиёт ва маънавият инсон ва жамият ҳаётининг ўзаро ажралмас, бир-бирини тўлдирадиган, ўзаро таъсир ва акс таъсир этадиган икки томони, икки қиррасидир.

Жамият тараққиёти ана шу икки томоннинг ўзаро бирлиги ва алоқадорлиги асосида амалга ошади. Агар жамиятда иқтисодиёт раванқ топган, мол-мулкчилик таъминланган бўлмаса, маънавият ўз-ўзидан пасайиб кетади. Ўз навбатида маънавият барқарор бўлмаган жойда моддий бойликларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш маъданияти ҳам юксак бўлмайди. Мамлакатимиз фуқаролари олдида турган ислохотлар жараёнида ана шу жиҳатлар кўзда тутилган. Ишлаб чиқаришни, умуман иқтисодиётимизни тараққий эттириш билан бир қаторда халқимизнинг умуммаданиятини юксалтиришга оид қатор тадбирларнинг амалга оширилаётгани бунинг ёрқин далилидир. Маънавиятнинг иқтисодиётга бевосита боғлиқлиги барчамизга маълум. Инсон жамиятдан фақат ўмаришни ўйласа, шахсий манфаатдорлик эл-юртга наф келтириш асосида қурилмаган бўлса, хатти-ҳаракатлари натижасида Ватанга, халқига ҳиёнат бўлиб чиқса, буларнинг ҳаммаси маънавий муҳитнинг бузилганлигидир.

Халқимиз орасида бировларга зарари тегмай, бошқаларнинг ризқига кўз олайтирмай, покиза яшаб келаётган инсонлар кўп. Тўғриси, жамият мана шундай бамаъни одамлар билан нафас олади. Дунёдаги асл моддий ва маънавий бойликлар ҳам ана шу танги, ҳалол, қаноатли, камсуқум, бир сўз билан айтганда,

маънавиятли одамлар меҳнати эвазига яратилаётгани ҳеч кимга сир эмас. Агар эртага бугундан яхшироқ яшашни истасак, бугун кечагидан кўпроқ самарали меҳнат қилишимиз лозим. Бундан бошқа йўл бўлиши мумкин эмас. Акс ҳолда биримиз икки бўлмай замондан орқада қолиб кетаверамиз. Шунинг учун И.Каримов таъкидлаганидек, “Маънавият ишларини йўлга қўймасдан туриб, иқтисодий юксалишларга эришиш қийин. Зеро, юксак маънавиятли бўлмаган халқнинг келажаги ҳам йўқ” [7, 3].

Кўпчилигимиз аксарият ҳолларда қорин қайғуси билан банд бўлиб, кўнгил тўқлиги, кўнгил мулкни унутиб қўямиз. Айниқса, фақат мол-мулк, моддий неъматларга ружу қўйган одам аста-секин маънавий қашшоқлашади, кўнгли дағал тортиб, қалби қотиб, шафқатсиз, бағритош кимсага айланади. Вақт ўтиши билан ўша маънавиятдан маҳрум бўлган кимса моддий бойликлардан ҳам жудо бўлади. Сабаби, моддий мулк билан маънавий мулк инсон тирикчилигининг қўш қанотидир. Шахс маънавий баркамолликсиз комил инсон сифатида юксакларга парвоз қила олмайди. “Ҳаракатда баракат” деган ибратли гапни кўп такрорлаймиз ва афсуски, кўпчилигимиз шу иборага амал қилмаймиз. Аксинча ўнғайироқ йўллари қидирамиз.

Хулоса ва таклифлар. Маънавият соҳасида қилинган ишлардан кўра қилиниши лозим бўлган ишларимиз кўпроқдир, маънавий камчиликларимиз иқтисодиёт соҳасидаги муаммоларимиздан ортиқ бўлса ортиқдирки, асло кам эмас.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга қилган Мурожаатномасида таъкидлаганидек, “Ҳаёт олдимизга яна қанча синов ва муаммоларни қўйиши мумкин ва биз ҳар қандай ҳолатга тайёр туришимиз зарур. Лекин қанчалик қийин ва мураккаб бўлмасин, демократик ислохотлар йўлидан ҳеч қачон ортга қайтмаймиз. Олдинга, фақат олдинга қараб борамиз. Ва биз бунга ҳар томонлама қодирмиз. Чунки бугунги халқимиз – кечаги халқ эмас. Бугунги Ўзбекистон ҳам – кечаги Ўзбекистон эмас”...

Ҳеч шубҳасиз, ўз кучимиз ва имкониятларимизга бўлган ишонч Учинчи Ренессанс пойдеворини яратишдек эзгу мақсад йўлида бирлаштириб, янада кучли ва мустақкам қилмоқда. Бу интилишлар улкан амалий ишларга айланиб, буюк халқ ҳаракати тобора кенгайиб бормоқда. Бундай қудратли сафда бўлишнинг ўзи катта бахт, катта шарафдир” [2].

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2022 йил 28 январдаги «2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тарақиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон Фармони. Lex.uz.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2023 йил 11-сентябрдаги ПФ-158-сонли фармони.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга қилган Мурожаатномаси. “Халқ сўзи” 2020 йил 30 декабрь.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947 –сонли Фармони. // “Халқ сўзи”, 8 февраль 2017 йил.
5. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008 йил. -174 бет.
6. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т.5. – Тошкент: Ўзбекистон, 1997. – 384 бет.
7. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси / Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг 2010 йил 12 ноябрь куни бўлиб ўтган кўшма мажлисидаги маъруза. Тошкент- “Ўзбекистон”- 2010 йил
8. Алиев Ғ. “Етук мутахассислар мамлакат истиқболи”. “Жамият ва бошқарув” 2009 йил. № 3-сони 5 бет.
9. Хошимов Н. “Раҳбар сиёсий маданияти ва бағрикенглик”. “Жамият ва бошқарув” 2009 йил. № 3-сони 7 бет.
10. А.Ражабов “Мутахассис комил инсон бўлсин”. “Мулоқот” журнали 2003 йил № 6.
11. Ф.Равшанов. “Темур тузуклари”да раҳбар танлаш тамойиллари”. “Фуқаролик жамияти” журнали 2005 йил № 1.
12. М.Қуронов “Фуқаролик жамияти-маърифат маҳсули”. “Фуқаролик жамияти” журнали 2004 йил № 1. 30-34 бетлар.
13. Р.Хидоятлов “Маънавиятсиз – иқтисодий юксалтириб бўлмайдим”. Министерство Транспорта Республики Узбекистан Ташкентский транспортный университет при поддержке: Исполнительного комитета стран СНГ- координационное транспортное совещание государств-участников СНГ. Международная научно-техническая конференция “Транспорт: актуальные задачи и инно

14. Хидоятов, Р., Хакимов, О., & Исакобулов, Р. Ю. (2016). Духовная просвещенность руководителя: проблемы и их решения. *Молодой ученый*, (7-2), 96-99. вации”. Тошкент 22 апреля 2021г.

15. Хидоятов, Р., & Тўхтаев, З. (2022). НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ НОВОЙ УЗБЕКСКОЙ ЭКОНОМИКИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 35.

16. ХИДОЯТОВ, Р. (2023). МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА МУҲИМ ОМИЛ.

17. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2021). MANAVIY QADRIYATLARIMIZ-MILLIY TARBIYA OMILI. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 5(1), 137-140.

AESTHETIC FUNCTION OF ARTISTIC REPEATMENT

Kudaybergenova Gulparshin Polatbaevna

PhD student at Karakalpak State University named after Berdakh

kudaybergenova_g@karsu.uz

Abstract. *The article shows the importance of artistically actualized repetitions, which are one of the objects of study of linguopoetics, in ensuring the emotional expressiveness of a work of art. In the linguapoetic analysis of a literary text, logical concepts consisting of anaphora and epiphora are based on literary repetitions. The article analyzes these concepts using the example of poems by Ibraim Yusupov.*

Key words: *linguopoetics, actualized, artistic repetition, anaphora, epiphora, synonym, antonym, expression of meaning, aesthetic task, main repetition.*

ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПОВТОРЕНИЯ

Абстрактный. *В статье показано значение художественно актуализированных повторов, которые являются одним из объектов изучения лингвопоэтики, в обеспечении эмоциональной выразительности художественного произведения. В лингвопоэтическом анализе художественного текста логические понятия, состоящие из анафоры и эпифоры, основаны на художественных повторах. В статье анализируются эти понятия на примере стихотворений Ибраима Юсупова.*

Ключевые слова: *лингвопоэтика, актуализированный, художественный повтор, анафора, эпифора, синоним, антоним, выражение смысла, эстетическая задача, главный повтор.*

BADIY TAKRORNING ESTETIK VAZIFASI

Annotatsiya. *Maqolada lingvopoetikaning o'rganish obyektlaridan biri bo'lgan badiiy aktuallashgan takrorlarning badiiy asar emotsional ekspressivligini ta'minlashdagi ahamiyati xususidagi fikrlar bayon qilingan. Badiiy matn lingvopoetik tahlil qilinganda badiiy takrorlar asosida anofora, epiforadan iborat mantiqiy tushunchalar yotadi. Maqolada ushbu tushunchalar Ibrayim Yusupov she'rlari misolida tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *lingvopoetika, aktuallashgan, badiiy takror, anafora, epifora, sinonim, antonim, ma'no ko'chimplari, estetik vazifa, o'zakli takror.*

Tilning estetik vazifasini o'rganish hozirgi kunda tilshunoslar oldida turgan eng dolzarb muammoni hal etish bilan barobar desak, mubolag'a bo'lmaydi. Ma'lumki, badiiy adabiyot tili ham kommunikativ, ham estetik vazifani bajaradi. Badiiy nutqning estetik vazifani bajarishini shu nutqning o'ziga xos muhim belgisi deb hisoblash mumkin. Badiiy matndagi ta'sirchanlik yuqori darajasi, ko'lamdorligi bilan xarakterlanadi.

Matni yanada yorqinroq, ta'sirliroq, ravonroq qiladigan vositalarning hammasi ekspressiyadir. Ekspressiya kitobxonda yoki tinglovchida berilgan fikrdan kifoyalanish yoki ta'sirlanish, zavqlanish yoki hayajonlanish, qayg'urish yoki xursand bo'lish kabi emotsional holatlarning paydo bo'lishi bilan ko'zga tashlanib turadi.

Takror uslubiy vosita sifatida badiiy asarda qahramonlarning ruhiy holatini, ichki kechinmalarini konkretroq ifoda etish uchun ishlatiladi.

Takrorning asosiy vazifasi nutqni ta'sirchan qilish, fikrni konkretlashtirish va unga tinglovchi diqqatini tortishdir. Takrorning sintaktik - stilistik xususiyatlari haqida tilshunoslardan I.M.Astafe va, M.N.Adilovlar maxsus monografik tadqiqotlar olib borganlar. Takror nutqning og'zaki shakli xususiyatiga asoslangan sintaktik stilistik vosita bo'lib, bu hayajonli holatni ifodalash maqsadida qo'laniladi. Takror va uning stilistik funksiyasi haqida professor A.Mamajonov fikr yuritib, uning fonetik takror, leksik takror, morfologik takror, sintaktik takror ko'rinishlari borligini, bunday takror tiplari xalq og'zaki ijodi materiallari, badiiy va publisistik asarlar tilida juda keng qo'llanishini bayon qilgan.

Bu holat sintaktik-stilistik figuralar analizi uchun boy material bo'lib hisoblanadi, hamda takror bo'yicha alohida va muhim tekshiruvlar olib borish, tegishli xulosalar chiqarish imkoniyatini tug'diradi" deb takror hodisasining nihoyatda dolzarbligini ko'rsatadi.

Misra yoki gap bo'lagining boshida kelgan takror anafora deyiladi² yoki boshqacha aytganda, paralel tuzilgan nutq parchalari boshida aynan bir elementning takrorlanishidan iborat stilistik figura. Bu stilistik figuradan his hayajon, ko'tarinki ruh bilan aytiladigan nutq shakllarini yaratish uchun foydalaniladi.

Gap oxirida kelgan takrorlar yoki boshqacha aytganda, she'riy asarlarda so'zlar va misralar oxirida ifodalikni kuchaytirish uchun ayr im unli va undosh tovush takrorlanadi. Bunga tovush nihoyasi yoki epifora deyiladi.¹

Takrorlanuvchi birliklar o'ziga xos doira hosil qilib, parchaning boshida ham kelishi mumkin. Bunday takror halqasimon takror deb ataladi.

Takrorning yana bir ko'rinishi topilma takror birinchi misraning oxirida kelgan muayyan so'z ikkinchi misraning boshida takrorlanib keladi.

Takrorning o‘zakli takror deb nomlangan turi ham mavjud. Uning mohiyati shundaki, unda so‘z aynan takrorlanadi, biroq ularning biridagi qo‘shimcha qism takrorlanmaydi.

Takrorning navbatdagi turi sinonimik takror bo‘lib, unda bitta tushunchani ifodalash uchun sinonimik, ya‘ni ma‘nosi bir biriga yaqin bo‘lgan vositalar qo‘llaniladi. Ushbu holatda obyektiv sinonimlar qo‘llanilishi shart emas.

O‘z izlanishlarimiz borisida qoraqalpoq adabiyoti tarixida yorqin iz qoldirgan shoir Ibroyim Yusupovning ijodidagi badiiy takrorlarning asosiy vaziyfasi fikrni o‘quvchiga yanada bo‘rttirib ko‘rsatish uchun tasvirlanayotgan jarayonni yoki narsani bir necha marotaba she‘r satrlari boshida, o‘rtasida va oxirida takrorlab ko‘rsatib kelganligini ko‘rishimiz mumkin. Masalan:

Sen kabi mavj urib oqmasa **shoir**,
Xalq qalbiga yo‘lni topmasa **shoir**,
Shoirman deb chirangani bir puldir,
Hozir shuni o‘ylab qoldim, Kegayli.

(I. Yusupov. Kegeyli Shuhrat tarjimasi)

Shoir ijodida epifora jarayoni bir nechta ko‘rinishda uchraydi. Ayniqsa bir so‘z she‘r qatorlarining dastlabki uch satrida takror kelishi she‘rning ta‘sirchanligini oshirish xizmatida kelganligini ko‘rishimiz mumkin. Jumladan :

Sen ketganda tishda yurib **edim men**,
Ketishingni qaydan bilib **edim men?**
“Qayga borasan” deb hurib **edim men:**
Tovshimni eshitmay qolding, Oyjamol!

(I. Yusupov. Yo‘llidan salom Qoraqalpoq tilidan Oydin Hojieva tarjimasi)

Asil gavhar, zari **ham bor**,
Aptekda yo‘q dori **ham bor**,
Puling bo‘lsa, bori **ham bor**,
Pulsiz ko‘zning qizari ko‘p.

(I. Yusupov. Bozor Qoraqalpoq tilidan Oydin Hojieva tarjimasi)

O‘rik gu‘llaganda kelmading **yorim**,
Olma gu‘lin bersam, olmading **yorim**,
O‘zga og‘ochda gu‘l qolmadi, **yorim**,
Tongning shafag‘iday anor gu‘lladi.

(I. Yusupov. Anor gu‘lladi Qoraqalpoq tilidan Ochil Tohir tarjimasi)

Xulosa qilib aytganda, badiiy takrorlar I.Yusupov asarlarida juda ko‘p qo‘llanilgan jarayon ekanligini anglash mumkin. U faqatgina she‘r tasirchanligini, emocionalligini oshirib qo‘ymasdan, she‘r irmog‘ini va qolaversa o‘xshashini shakllantirib bergan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mamajonov A. *Tekst lingvistikasi*. - T.: Fan, 1989
2. Hojiyev A. *Lingvistik terminlarning izohli lug‘ati*. T.: O‘qituvchi, 1985.
3. Hojiyev A. *Hozirgi o‘zbek tilida forma yasalishi*. T.: O‘qituvchi, 1979.
4. Hikmatullo Do‘smatov *Askiya matni lingvolistikasi* Fan nashriyoti T- 2015
5. Abduazizov. A. *Tilshunoslik nazariyasiga kirish*. - T.; “Shapq nashriyotmatbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati”, 2010. -B.175
6. Shofqarov A.M. *O‘zbek tilida badiiy takror*. – T.: “Fan va texnologiya”, 2019.
7. Mamajonov A. *Takror va uning sintaktik-stilistik funksiyasi//O‘zbek tili va adabiyoti*.1978.№3 B.60
8. Kosimbetova Aygul Yesbosimovna. *Poetic Service of syntactic constructions in the works of Saginbay Ibragimov*.Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities.2023.p.142-145.
9. Qosimbetova Aygul. *Anafora va epiforaning lingvopoetik o‘ziga xosligi* (T. Jumamurodovning ijodi namunasida).Замонавий таълимда рақамли тизимларни куллаш:филология ва педагогика соҳасида замонавий тенденциялар ва ривожланиш омиллари. Тошкент. 2021. 119-121
10. www.arxiv.uz
11. www.ziyouz.uz/jahon-sheriyati/qoraqalpoq-sheriyati/ibroyim-yusupov-2/

TEXT AND SPEECH FEATURES OF SAGINBAY IBRAGIMOV'S WORKS

Kosimbetova Aygul Yesbosinovna

PhD student at Karakalpak State University named after Berdakh

ORCID iD: 0009-0006-6132-9194

aygul_qosimbetova@karsu.uz

Abstract. *The intonation structure of poetic speech is known to the author at the time of creation of the poem. This article notes that the style of creating a poetic text by Saginbay Ibragimov differs from ordinary poetic texts in the arrangement of the lines of the poem and the close connection of all elements. From the author's point of view, a nominative aimed at one goal is analyzed - a complex structural feature that explains aesthetic information.*

Keywords. *Poetic speech, speech intonation, rhythm, models of ontological poetics, style, synergetics, synergetic text, metaphor, text, poetics of the text.*

ТЕКСТОВЫЕ И РЕЧЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ САГИНБАЯ ИБРАГИМОВА

Аннотация. *Интонационный строй поэтической речи известен автору на момент создания стихотворения. В данной статье отмечено, что стиль создания поэтического текста Сагинбая Ибрагимова отличается от обычных поэтических текстов расположением строк стихотворения и тесной связью всех элементов. С авторской точки зрения проанализирован номинатив, направленный на одну цель – сложный структурный признак, объясняющий эстетическую информацию.*

Ключевые слова. *Поэтическая речь, речевая интонация, ритм, модели онтологической поэтики, стиль, синергетика, синергетический текст, метафора, текст, поэтика текста.*

САҒЫНБАЙ ИБРАГИМОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ТЕКСТИ ҲӘМ БАЯНЛАНЫҰ ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ

Аннотация. *Поэтикалық баянлаудың интонациялық дүзилісі қосық пайда болуы уақытында-ақ, авторға белгилі болады. Бұл мақалада Сағынбай Ибрагимовтың қосық текстін жаратыу ұсылы дәстүрий поэзиялық*

текстлерден қурылысы, қосық қатарларының жайласыуы менен айырылып туратуғынлығын, барлық элементлери өз-ара тығыз байланысынан пайда болған хәм автордың көзқарасынан келип шығып мәлим бир мақсетке бағдарланған номинатив - эстетикалық информацияны түсіндириуши қурамалы структуралық өзгешелиги анализленди.

Гилт сөзлер. Поэтикалық баянлау, баянланыу интонациясы, ырғақ, онтологиялық поэтика моделлери, стил, синергетика, синергетикалық текст, метафора, текст, текст поэтикасы.

Көркем тексттің өзгеше ырғақлық – интонациялық структурасы туурыдан-тууры оның синтаксислик структурасына сәулелендирилип, синтаксислик бирликлер менен категориялардың семантикалық хәм функционаллық сыпатына тәсирин тийгизеди. Көркем тексттеги гәп, оның дүзилиси, гәп ағзаларының орын тәртиби, гәплердің өз ара байланысы сыяқлы әдеттеги синтаксислик категориялар да тексттің ырғақлық–интонациялық қурылысына бейимлесип, семантикалық қурылысының өзгешелигине ғәрезли болады. Көркем текстте гәп салыстырмалы түрде ғана өз алдына бирлик болып табылады. Гәпке байланыслы барлық мәселелер контекстлик хәм текстлик бирлик арқалы анықланады:

Жети асырым жолларды басып,
кейниңе қарасаң—
изинде

от пенен суу қарысып атады...

кеше болғанында бүгинги ақылың,
усы әмеллериң болса еди кеше...

Бармағыңды тислеп қала бересең.

Тартылған сызықтай тууры еди жоллар,
сен өзиң жолсыздан кете бергенсең.

Қайтып ойнап болмас бул ойынларды.

Текст қурылысы жағынан бөлеклерге ажыратылған, ондағы сызықша, көп ноқат, жеке бир сөздің (изинде) бир қатарда берилиуи пикирдің дәслеппен түсіндирмели мазмунда келип, соң даралап ис-хәрекеттин, уақыяның нәтийжесин көрсетиу арқалы оқыушыға тәсир етеди. Бул текстте **жол**, **ойын** лексемасы арқалы инсан өмири, **бүгин хәм кеше** лексемасы арқалы өтмиш хәм хәзирги жағдайы берилген. Ал, **бармақ тислеу** фраземасы арқалы өкиниш сезими аңлатылған. Текст тили әпиуайы, деген менен инсанды өзін талқылауға бағдарлайды. **Көп ноқат** пенен **усы** силтеу алмасығы текстти оқып атырған адамның ишки өкинишлерин, қәтеликлерин көз алдына келдиртеди. Яғнай,

унамсыз ишки кеширмелер анық көрсетилместен оқыўшының өзине қалдырылған. Мысалы:

Жайғаса алмадым төрт пасылға мен,
пасылдан-пасылға
еңсем шыдамас -
кутылмақ мойынға түскен жүклерден
жоқ маған. **Бесинши мәўсимиңди** аш,
жилўалы тәбият, кербаз тәбият,
саўдалы тәбият, араз тәбият! -
Оймақ сеннен гөре кеңлеў көринди-
бул не пейли тарлық, сам-саз тәбият?

Адам өмири хаққында айтылған пикирлердиң мазмуны жағынан философиялық усылда сүүретлениўи шайыр Сағынбай Ибрагимов дөретиўшилигине тән кубылыс.

Текст лингвопоэтикасының анализлениўинде шайырдың поэтикалық баянлаўының мазмунын хәм усылын үйрениў лазым. Биз Сағынбай Ибрагимов шығармаларындағы өзгешеликлерди үйренип, оның текстлеринде онтологиялық поэтика моделлери бар екенин, синергетикалық усыл арқалы берилгенин анықладық.

Поэтикалық баянлаў арқалы синергетиканың теориялық –методологиялық изертлеўлериниң нәтийжелери филологиялық мәселелер шешиминде универсал жантасыўларға тийкарланатуғын текст онтологиялық поэтика анализиниң моделлерин жаратыўда зәрүрли. Онтологиялық поэтика әлемниң пүтин илимий-философиялық тәбиятының көринисин аңғарыў арқалы болмыс тийкарын шөлкемлестирген әлем хәм адам мунасәбетлериниң терең қатламларына нәзер таслайды. Бундай жантасыўда көркем текст, оның авторы дүньяға көз қарасы өз саўлелениўин тапқан текст асты мәниси өзинде сырлы мәнислерин жүзеге шығарыўда өнимли қолланылады. Көркем текст анализи ойда саўлелендириўди, поэзияның қурамалы системасын үйрениўде баслы дыққат синергетикалық текстке қаратылыўы керек.

Синергетикалық текст — бул бир қанша түпкиликли, тиккелей гүзетилмеген, сырлы, трансцендент мәнислерден ибарат болып, текст қурамындағы тегис емес байланыслардың комплекси.

Бул усыл көркем тексттиң түп мәнисин өзинде пүтинлигинше улыўмаластырған хәм дөретпениң онтологиялық қатламының тийкары болған, тарийхый -мәдений мәнис билдиретуғын характерге ийе артемалар, олар хәрекет етип атырған орын хәм ўақыттың максимал дәрежеде күшли, оғада тығыз, кескин жағдай хәм хәдийселеринде көринетуғын болады (турмыс хәм өлим;

раўажланыў—жемирилиў; муҳаббат—дэрт; хақыйқат -өтирик; барлық— жоқлық).[7:110]Мысалы:

жайғасқан жеримде қаламан мен де,
Қудиретим келмес өз даўысымнан
шығып қыйғырыўға. Хәм мына Жерде
төрт ғана пасыл бар. Жер мөкан саған.
Тәбият сыяқлы төрт мәўсиминдеги
көкирегиме пүтин сүүрет киреди -
түсиме мен ашық шыңлар енеди,
жасайман бәнт болып қыялларымда.
Жүргим келетуғын соқпақларым бар,
кешким келетуғын жылғаларым бар,
журт сезбес нәрселерге берип итибар,
жасайман бәнт болып қыялларыма.
О төбеме келген жолы аўыр Қуяш
ядыңа ал, мен хәм айнаңда барман,
мени халықтырған мына қыя-даш,

қорқаман, айырар қыялларымнан...-бул мысалда әлем, инсан, оның сезимлери, иләхий түсиниклер метафоралық усылда берилген.

Жуўмақлап айтатуғын болсақ, автордың екинши реаллықты жаратыўға деген жеке мүтәжлиги бар, ол оны модернистлик усылда баянлайды. Сондай-ақ, бул мүтәжликти аңлатыў тил бирликлери арқалы әмелге асырылады. Көркем текст басқа көркем дөретпелерден хәр тәреплеме парықланып, тиллик көз қарастан қарағанда, тийкарғы парық көркем әдебиятқа байланыслы текстлерде зәрүрли орын тутатуғын тил бирликлериниң қолланыў өзгешелиги болып табылады.

Пайдаланылган адабиятлар

1. Абдиназимов Ш. Лингвопоэтика (оқыў қолланба) –Тошкент:Ёшлар нашриёти.2020.-152б.
2. Kosimbetova Aygul Yesbosinovna. Poetic Service of syntactic constructions in the works of Saginbay Ibragimov. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities.2023.p.142-145.
3. Косымбетова А.Сағынбай Ибрагимов шығармаларында асиндетонның қолланылыў өзгешелиги. «Хэзирги қарақалпақ филологиясының әхмийетли мәселелери»атамасындағы (филология илимлериниң докторы П.Нуржановтың 60 жыллық юбилейине бағышланған) республикалық илимий-теориялық конференция мақалалар топламы. «Arial Nukus» ,баспасы.2023 .Б.277-281
4. Косымбетова А .Сағынбай Ибрагимов шығармаларында синтаксислик бирликлердиң поэтикалық хизмети. Филология илимлериниң докторы Нажимов Пердебай Аймановичтың 60 жыллығына бағышланған. Ғәрезсизлик дәўири гуманитар илимлериниң актуал мәселелери // Республикалық илимий-әмелий конференция материаллары. ӨзРИАҚБ Қарақалпақ гуманитар илимлер илимизертлеў институты. – Нөкис: «Илимпаз», 2023. – б.92-95
5. Косымбетова А. Каракалпакская лингвопоэтика и ее развитие. Международной научной конференции «Современная лингвистика: ключ к диалогу» в рамках Казанского международного лингвистического саммита 2023 (KILS-2023) декабрь. Казан
6. Мирзаев И.К. Проблемы лингвопоэтической интерпретации стихотворного текста: Автореф.дисс.канд.филол.наук. –Ташкент, 1992. –40 с.
7. Toshniyozova R.Ontologik poetika —badiiy matnни o‘rganishda yangi yondashuv sifatida. Oltin bitiglar.Golden scripts 2019/4 . ISSN 2181-9238. В- 99—119
8. Якупова Г.З. Лингвистическая поэтика текстов стиха Сибгата Хакима: Автореф.дисс.канд.филол.наук. Казань. 2008. – 22 с.
9. Шантарович С. А. Фактор адресата в литературоведческих исследованиях текста. коммуникативная компетенция: принципы, методы, призмы формирования: сб. науч. ст. / под ред. Л. А. Муриной, Ф. М. Литвинко. - Минск: Ривш БГУ, 2004. - вып. 6.

EGOIZM PSIXOLOGIK FENOMEN SIFATIDA

Karayeva Yulduz Xushbakovna

TerDU psixologiya kafedrası v/b dotsenti,
psixologiya bo'yicha falsafa doktori PhD,

[Email:karayevayulduz@mail.ru](mailto:karayevayulduz@mail.ru)

***Annotatsiya:** Hozirgi kunda egoizm mohiyatini tushuntirishda psixologiya fanida ikkita qarama-qarshi konsepsiya mavjud bo'lib, ulardan biri egoizmning biologik tabiatini ta'kidlasa, keyingisi egoizmi o'z shakllanish jarayonida ko'proq ijtimoiy omillar ustuvorlik qiladi, deya izohlashadi. Egoizm shaxsning motivatsion-mazmuniy asosiy xislatlaridan biri bo'lib, hozirgi vaqtgacha eng kam o'rganilgan va ta'riflangan xususiyatlaridan biri bo'lib qolmoqda. Tadqiqotchilar tomonidan o'smirlik davri xususiyatlari, shaxs emotsional sohasining ma'lum qirralari o'rganilgan bo'lsa-da, egoizm muammosining asosiy tadqiqot predmeti sifatida tadqiq etilish holatlari kam ko'zga tashlanadi. Ushbu maqolada o'smirlik davrida egoizm namoyon bo'lish xususiyatlari psixodiagnostikasini eksperimental tadqiq etilgan.*

***Kalit so'zlar:** Egoizm, motivatsiya, egoist, hulq-atvor, nartsissizm, egotsentrizm, shaxsning egoistik yo'nalganligi, egoistik tendensiya, dispozitsion egoizm, gedonizm.*

EGOISM AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

***Abstract:** Currently, there are two conflicting concepts in the psychology of explaining the nature of egoism, one of which emphasizes the biological nature of egoism, and the other explains that egoism is prioritized by more social factors in the process of its formation. Egoism is one of the main motivational and meaningful characteristics of a person and remains one of the least studied and determined characteristics. Although the characteristics of adolescence and certain aspects of the emotional sphere of personality have been studied by researchers, there are few cases when the problem of egoism is studied as the main subject of research. This article experimentally investigates the psychodiagnostics of the features of egoism in adolescence.*

***Key words:** Egoism, motivation, egoist, behavior, narcissism, egocentrism, egoistic orientation of a person, egoistic tendency, dispositional egoism, hedonism.*

KIRISH: Hozirgi kunda egoizm mohiyatini tushuntirishda psixologiya fanida ikkita qarama-qarshi konsepsiya mavjud bo‘lib, ulardan biri egoizmning biologik tabiatini ta’kidlash, keyingisi egoizmni o‘z shakllanish jarayonida ko‘proq ijtimoiy omillar ustuvorlik qiladi, deya izohlashadi.

Egoizmning bosh g‘oyasi — o‘zini yaxshi ko‘rish, o‘zining shaxsiy manfaatlarini o‘zgalarga manfaatlariga nisbatan ustun qo‘yish, jamiyat va atrofdagilar manfaatlariga e’tiborsizlik munosabatni namoyon etadigan shaxs xulq-atvorining ko‘rinishidir [62; 939-b.].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA: Egoizm mohiyatini tushuntirishda va izohlashda olimlar turlicha yondoshganligini kuzatish mumkin. Jumladan, ingliz faylasufi Djeremi Bentamning ta’rificha, egoizm bu odamni o‘zini rohatlantirish, yoqimli kechinmalarni kechirish yoki yoqimsiz tuyg‘ulardan voz kechishga qaratilgan xatti-harakatlar yig‘indisidir [121; 1973-b.]. Sovet ensiklopedik lug‘atida egoizm (fransuzcha egoisme, lotincha ego — men) – o‘zini yaxshi ko‘rish; butunlay o‘z foydasi, manfaati bilan belgilanadigan xulq, o‘z ehtiyojlarini boshqalarnikidan yuqori qo‘yish, deb ta’riflangan [116;1538-b.] Xorij ensiklopedik lug‘atida egoist bu – xatti-harakatlarida rohatlanish va zavq olishga moyil bo‘lgan shaxs ko‘rinishidir, deb izohlangan [116]. M.Yu.Kondratev tahriri ostidagi ijtimoiy psixologik lug‘atda esa egoizm tushunchasiga quyidagicha ta’rif berilgan: “Egoizm” (lot. ego — men) subyektning qadriyatli yo‘nalishi bo‘lib, boshqalar va ijtimoiy guruhlarning manfaatlaridan qat’iy nazar o‘z shaxsiy manfaat va ehtiyojlarining ustunligi bilan tavsiflanadigan xulqdir [85;176-b.]. Ta’rifdan ko‘rib turganimizdek, egoistik xulq - atvoriga ega shaxs faqat o‘zini o‘ylaydi, boshqalarga esa o‘zining maqsadlariga erishish vositasi sifatida munosabatda bo‘ladi.

Egoizm atamasi “egoizm”, ya’ni lotincha “Men” so‘zidan kelib chiqqan, ingliz tilida esa “egoism” - “selfishness”, ya’ni “men” degan ma’noni bildiruvchi “self” so‘zlarining sinonimi sifatida keltirilgan. “Egoizm” so‘zining ma’nosi barcha izohli lug‘atlarda deyarli bir xil bo‘lishiga qaramasdan, hozirgi zamon fanida uning psixologik mohiyati to‘g‘risidagi tasavvurlarda yagona tushuncha mavjud emas, ko‘p hollarda «egoizm» atamasi bilan bir qatorda bir vaqtning o‘zida o‘z mazmuniga ko‘ra farq qiladigan, lekin ko‘pincha sinonim sifatida ishlatiladigan bir nechta boshqa tushunchalar mavjud bo‘lib, ular individualizm, nartsissizm, egotsentrizm, shaxsning egoistik yo‘nalganligi, egoistik tendensiya, dispozitsion egoizm, gedonizm, shaxsning betakrorligi yoki motivatsion holati singari sinonimik tushunchalar bilan birga ko‘rib chiqilgan [46; 212-225-b.].

NATIJALAR: Biz tadqiqotimizda o‘smirlarda egoizm motivatsiyasiga asoslangan hulqning psixologik omillarini o‘rgandik.

1- jadval

O'smirlarda egoizm va altruizmning namoyon bo'lishi (%), N=220

Shkalalar	7- sinf o'smirlar n=130	9 -sinf o'smirlar n=90
Shaxsdagi egoistik ustanovkalar	14,6%	22,2%
Shaxsdagi altruistik ustanovkalar	85,4%	77,8%

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turganidek, 7-sinf o'quvchilarida egoistik ustanovkalar 14,6% ni, altruistik ustanovkalar 85,4% ni tashkil etdi. Olingan natijalardan sinaluvchilarimizda egoistik ustanovkalarga nisbatan altruistik ustanovkalarining ustunligi ko'rinib turibdi. Bu esa ularning hulq-atvorida saxiylik, o'zgalarga beg'araz yordam berish motivatsiyasining yuqoriligini anglatadi. Egoizm motivlarining ustunligi 9-sinf o'smirlarda 7-sinfidagi o'smirlarga nisbatan yuqoriligini ko'rsatib, bu ularning «Men»ning anglanganlik darajasi bilan bog'liq bo'lib, bu shaxsdagi «Ego» darajasining oshishi bilan ifodalanadi, bundan tashqari inson ulg'aygan sari unda o'z manfaatlarini va ehtiyojlarini ko'proq o'ylash shaxs xarakteriga aylanib boradi[5]. Natijalarni gistogramma ko'rinishida ifodaladik.

MUHOKAMA: Shu nuqtai nazardan tahlil qiladigan bo'lsak, egoizm reprezentatsiyasining yoshga oid dinamik xususiyati 7-sinf o'smir yoshdagi sinaluvchilarga qaraganda 9-sinf o'smirlar xulq-atvorda shaxsning «Men»i xohishlarining maqsadi va motivatsiyasining asosini tashkil etgani hamda shaxslararo munosabatlardagi mavqeini tasdiqlash dominantligi bilan belgilanadi.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, jamiyatda shaxsning ma'naviy kamoloti hamma vaqt ham muhim masalalardan bo'lib kelgan. Shaxs psixologiyasini o'rganar ekanmiz, uning ma'lum bir xususiyatlari va hulq ko'rinishlarini bevosita kuzatish orqaligina o'rganib bo'lmasligiga ishonamiz, chunki bu xususiyatlarda turg'unlik, barqarorlik va izchillik yo'q. Shu bilan birga, turli xil ilmiy yo'nalish vakillari shaxs xususiyatlari tushunchasini turli xil yondoshuvlar asosida tushuntiradilar, biz esa o'zimizning tadqiqot ishimizda egoizmni turli yosh davrlarda namoyon bo'lishi, darajalarini tajribalar asosida o'rgandik va keyingi tadqiqotimizda egoizm yuqori ko'rsatkichdagi sinaluvchilar bilan psixokorreksion dastur asosida o'rganishni vazifa qilib belgiladik.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Ilin Ye.P. Psixologiya pomoshi. Altruizm, egoizm, empatiya. Piter, SPb.: Piter. 2013.414 s.
2. Levit L.Z. Egoizm, lichnostnaya unikalnost, nartsissizm: sxodstvo i razlichiya , Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. 2013, № 4
3. Ojegovv S.I., Shvedova M.U. Slovar ruskogo yazyka. Moskva: 1993.
4. Kondratev M.Yu., Ilin V.A. Azbuka sotsialnogo psixologa-praktika. M.: PYeR SE, 2007. 464 s.
5. Bojovich L.I. Lichnost i yeyo formirovanie v detskom vozraste / L. I. Bojovich. - SPb.: Piter, 2008. - 400 s.

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMI

Omonov Temurmaliq Zafarjon o‘g‘li

***Annotatsiya:** Iqtisodiyotning ajralmas tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan davlat xaridlari tizimiga e‘tibor berish, uni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy izlanishlarni olib borish va zaruriy chora-tadbirlarni amalga oshirish muhimdir. Mazkur tadqiqot ishida O‘zbekiston Respublikasi davlat xaridlari tizimini rivojlantirish hamda tartibga solishning zarurati, uning huquqiy asoslari, shuningdek davlat xaridlari sohasiga oid xalqaro tajriba o‘rganilib, mamlakatimizda bu boradagi mavjud muammo va kamchiliklarni bartaraf etish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.*

***Kalit so‘zlar:** davlat xaridi, davlat buyurtmachilari, elektron do‘kon, auksion, tanlov, tender.*

***Abstract:** It is important to pay attention to the public procurement system, which is an integral part of the economy, conduct research to improve it and take the necessary measures. In this research paper was examined the need to develop and regulate the public procurement system of the Republic of Uzbekistan, its regulatory framework, as well as international experience in the field of public procurement, and developed scientific and practical proposals to address existing problems and shortcomings in this sphere.*

***Keywords:** public procurement, public customers, electron shop, auction, competition, tender.*

KIRISH

Davlat byudjeti davlatning markazlashtirilgan pul mablag‘lari bo‘lib, unda daromad manbalari va ulardan tushadigan tushumlar, shuningdek xarajat hajmi va yo‘nalishi o‘z aksini topadi. Davlat xarajatlarning ajralmas tarkibiy qismi sifatida davlat xaridlari muhim ahamiyatga ega hamda davlatning o‘z vazifa va funksiyalarini

amalga oshirishda asosiy vositalardan hisoblanadi. Shuni ham alohida ta'kidlab o'tish joizki, davlat xaridlari mamlakatlarni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlantirishning muhim dastagi bo'lib ham xizmat qiladi.

Davlat xaridlarining amalga oshirilishi iqtisodiyotning turli sohalarida ishlab chiqarish darajasi yuksalishiga, tovar (ish, xizmat)lar sifati oshishiga, tadbirkorlik subyektlari o'rtasidagi raqobatni rivojlanishiga olib keladi. Ko'pchilik mamlakatlarda bo'lgani kabi respublikamizda ham davlat xaridlarini amalga oshirishning mukammal tizimini yaratish, uning huquqiy asosini shakllantirish va mustahkamlash, aniq belgilab berilgan tartib-qoidalar, mezonlar hamda tamoyillar asosida xaridlar tizimi faoliyatini tashkil etish asosiy maqsadlardan biri sanaladi. Bu o'z navbatida byudjet mablag'laridan oqilona foydalanilishiga, davlat xaridlari mexanizmining takomillashuviga olib keladi.

Shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, davlat xaridiga oid nazariy qarashlarda "davlat buyurtmasi" "davlat xaridi"ga yaqin tushuncha sifatida qaralib, ular birga aralash holda talqin etilishini ko'rish mumkin.

Bu borada Nabiyeu va Arikbayev (2008) izlanishlari alohida e'tiborga loyiq. Ular "davlat buyurtmasi" tushunchasidan davlat mudofaasi va xavfsizligini ta'minlashda paydo bo'ladigan ehtiyojlarni, "davlat xaridi"dan esa davlatning boshqa ehtiyojlarini tushuntirishda foydalanishgan[1].

Kozin (2007) fikricha, davlat buyurtmasi nafaqat davlat ehtiyojlarini qondirish vositasi sifatida, balki iqtisodiyotda raqobatni rivojlantirish uchun inqiroz holatdagi tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash instrumenti sifatida ham namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari davlat buyurtmasi mamlakat inqirozga qarshi siyosatining muhim elementi bo'lib ham xizmat qilishi mumkin[2].

Xaridni tashkil etish bo'yicha jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki tovarlar va xizmatlarni yirik hajmda xarid etishning eng samarali shakli bu ochiq tanlovlar (tender) o'tkazishdir. BMT va Xalqaro savdo tashkiloti kabilar o'z a'zolariga ushbu turdagi xaridni amalga oshirishni tavsiya qiladilar.

Yevropa xarid tizimini boshqarish tamoyillari ko'pchilik mamlakatlarning qonunchiligi asoslarini tashkil etadi va xalqaro hujjatlarda, jumladan, XSTning davlat xaridi bo'yicha ko'p tomonlama shartnomalarida ham ushbu tamoyillarga amal qilish qattiq belgilab qo'yilgan.(1-rasm)

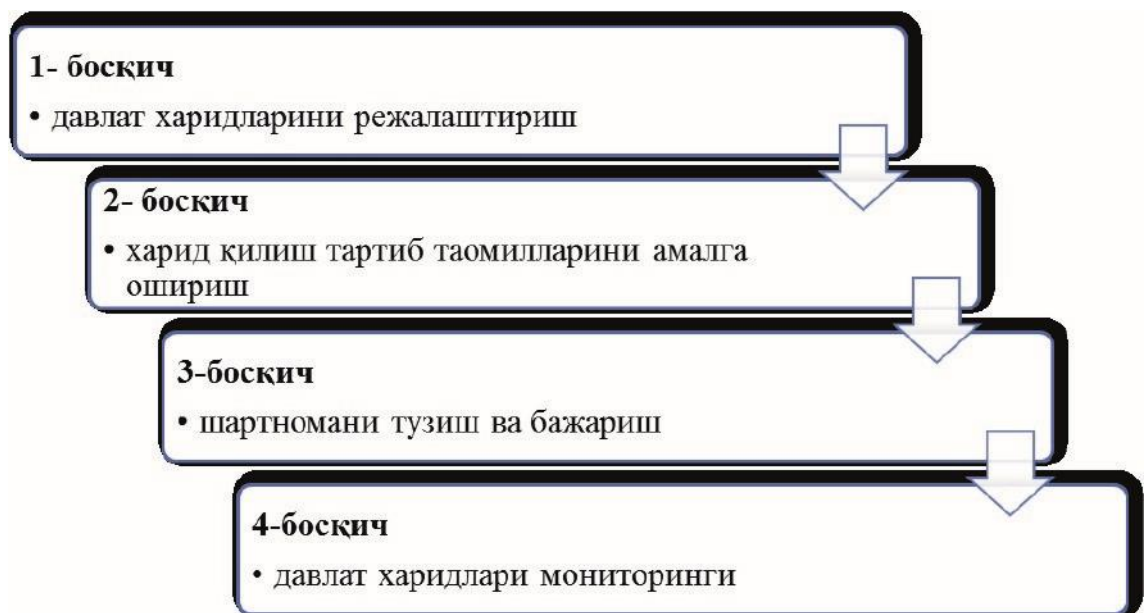
Ҳисоб беришлик - давлат ва жамоат назоратини таъминлаган ҳолда харидни ташкил этиш шартларига тўлиқ риоя этиш

Шаффофлик - харид ҳақидаги маълумотнинг очиқлиги ва уни олиш имконияти

Очиқ рақобат - дискриминацияга йўл қўймаслик

Ҳаққонийлик - хариднинг барча иштирокчилари учун тенг имкониятлар бериш

1-рasm. Yevropa xarid tizimini boshqarish tamoyillari (Burxonov va Atamuradov, 2012) [3]

2-RASM

[1] Nabiyev R.A., Arikbayev R.K. (2008) Povisheniye effektivnosti byudjetnix rasxodov sistemi gosudarstvennix zakazov i zakupok // Buxgalterskiy uchet v byudjetnix i nekommercheskix organizatsiyax.

[2] Kozin M.N. (2007) Gosudarstvenniy oboronniy zakaz: teoriya i praktika upravleniya riskami: Monografiya. Volsk: VVVUT (VI). S. 15, 16.

[3] Burxonov U., Atamuradov T. (2012) Davlat xaridi. –T.: “Fan va texnologiya”

Davlat xaridlari jarayoni belgilangan tartib va ketma-ketlikda amalga oshirilishi zarur. Har bir jarayon ma'lum bir bosqichlardan iborat bo'lib, o'zining boshlang'ich davridan toki yakuniy natijasigacha bo'lgan barcha xatti-harakatlar majmuini qamrab oladi. Mamlakatimizda davlat xaridlari jarayoni bir-biriga uzviy bog'liq bo'lgan 4 bosqichlardan iborat.(2-rasm)

XULOSA

- tovar (ish, xizmat)larning davlat xaridi uchun sifat nazoratini amalga oshiruvchi yangicha tizim ishlab chiqish;

- Davlat xaridlari tizimi haqida keng tushunchaga ega bo'lish uchun hamda u haqidagi ma'lumotlardan ko'pchilikni xabardor qilish maqsadida ommabop saytlarda reklamalar joylashtirish;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Byudjet kodeksi;
2. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi;
3. O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi 472-sonli qonun 2018 yil 9 aprel;
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 sentyabrdagi "O'zbekiston Respublikasining «Davlat xaridlari to'g'risida»gi qonunini amalga oshirish choratadbirlari to'g'risida"gi PQ-3953-sonli qarori;

SPORTCHILAR DASXATINING PSIXOLINGVISTIK HUSUSIYATLARI

Ulug‘bek Ergashov

O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti
Farg‘ona filiali o‘qituvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada psixolingvistika - bu ilmiy fan, til va psixologiya o‘rtasidagi aloqa jarayoni. U odamlar tilni qanday egallashi, qayta ishlashi va ishlab chiqarishi, tilning kimyoviy jarayonlarga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi. Sportchilarning nutqi psixolingvistika bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin bo‘lgan o‘ziga xos xususiyatlar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Psixolingvistika, morfologiya, fonetika, sport, motivatsiya, qat’iyatlilik, taktika, texnika, mashg‘ulot, eksperimentlar, neyrofiziologik tadqiqotlar.

Аннотация: в данной статье психоллингвистика представляет собой процесс связи научной науки, языка и психологии. Он изучает, как люди приобретают, обрабатывают и производят язык, а также как язык влияет на химические процессы. Обсуждаются особенности речи спортсменов, которые могут быть связаны с психоллингвистикой.

Ключевые слова: Психоллингвистика, морфология, фонетика, спорт, мотивация, настойчивость, тактика, методика, обучение, эксперименты, нейрофизиологические исследования.

Abstract: in this article, psycholinguistics is a process of communication between scientific science, language and psychology. He studies how people acquire, process and produce language, and how language affects chemical processes. Specific characteristics of athletes’ speech that may be related to psycholinguistics are discussed.

Key words: Psycholinguistics, morphology, phonetics, sports, motivation, persistence, tactics, techniques, training, experiments, neurophysiological studies.

Psixolingvistika - bu ilmiy fan, til va psixologiya o‘rtasidagi aloqa jarayoni. U odamlar tilni qanday egallashi, qayta ishlashi va ishlab chiqarishi, tilning kimyoviy jarayonlarga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi.

Psixolingvistika tilning fonetika (tovushli til), morfologiya (soʻzlarning tuzilishi), sintaksis (old qoʻshimchalar tuzilishi), semantika (soʻz va predloglarning maʼnosi) va pragmatika (tildan foydalanish va aloqa konteksti) kabi turli jihatlarini oʻrganadi.

Psixolingvistikada oʻrganiladigan asosiy savollarga quyidagilar kiradi:

1. Odamlar bolaligida tilni qanday egallaydilar?
2. Tilni tushunish va ishlab chiqarishda qanday bilish jarayonlaridan foydalaniladi?
3. Til xatolari va til bilan bogʻliq buzilishlar asosida qanday mexanizmlar yotadi?
4. Til tuzilmalari va maʼnolari bizning fikrlashimizga va dunyoni idrok etishimizga qanday taʼsir qiladi?
5. Til muloqot qilish uchun qanday ishlatiladi va biz boshqa odamlarning xabarlarini qanday izohlaymiz?

Psixolingvistika turli metod va yondashuvlardan, jumladan, psixologik eksperimentlar, neyrofiziologik tadqiqotlar, kompyuterda modellashtirish va matn korpusini tahlil qilishdan foydalanadi. Ushbu bilim sohasi keng koʻlamli ilovalarga ega, jumladan til oʻrgatish usullarini ishlab chiqish, til buzilishlarini oʻrganish va kompyuter tillarini qayta ishlash tizimlarini ishlab chiqish.

Sportchilarning nutqi psixolingvistika bilan bogʻliq boʻlishi mumkin boʻlgan oʻziga xos xususiyatlarga ega. Mana ulardan baʼzilari:

1. Ishonch va qatʼiyatlilik: Sportchilar koʻpincha oʻzlarining motivatsiyasini saqlab qolish va musobaqa oldidan oʻzlarini safarbar qilish uchun ishonchli va baquvvat nutqdan foydalanadilar. Ular "Men buni qilaman!" kabi soʻzlarni ishlatishlari mumkin. yoki "Men gʻolibman!" ijobiy munosabatni saqlab qolish uchun.

2. Ixtisoslashgan terminologiya: Turli sport turlari oʻzlarining maxsus terminologiyasiga ega boʻlib, sportchilar oʻz harakatlari va strategiyalarini tavsiflash uchun foydalanadilar. Bu taktika, texnika, mashgʻulot va sportning boshqa jihatlarini bilan bogʻliq soʻz va iboralarni oʻz ichiga olishi mumkin.

3. Motivatsion iboralar: Sportchilar diqqatini jamlash va motivatsiya qilish uchun motivatsion iboralardan foydalanadilar. Ushbu iboralar oʻzingizni yoki jamoadoshlaringizni qoʻllab-quvvatlashga qaratilgan boʻlishi mumkin. Masalan, "Taslim boʻlmang!" yoki "Biz buni qila olamiz!".

4. Ritm va intonatsiya: Baʼzi sport turlarida, masalan, boks yoki tennisda, sportchilarning nutqi ritmik va intonatsion jihatdan ifodali boʻlishi mumkin. Bu ularga energiya va his-tuygʻularini taʼkidlashga yordam beradi, shuningdek, nafas olish va harakatlar ritmini nazorat qiladi.

5. Murabbiylar va hamkorlar bilan muloqot: Sportchilar mashgʻulotlar va musobaqalar davomida oʻz murabbiylari va hamkorlari bilan tez-tez muloqot qilishadi.

Ushbu muloqot strategiyalarni muhokama qilishga, xatolarni tuzatishga yoki oddiygina bir-birini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lishi mumkin.

6. Suhbatga tayyorgarlik: Professional sportchilar ko'pincha musobaqalardan so'ng intervyu berish zarurligiga duch kelishadi. Ular ommaviy nutq texnikasi bo'yicha o'qitilishi va ma'lumotni etkazish va hissiy holatini nazorat qilish uchun maxsus usullardan foydalanishi mumkin.

Umuman olganda, sportchilar nutqida ularning psixologik holati, motivatsiyasi va strategiyasi aks etadi. Ular o'z fikrlari va his-tuyg'ularini iloji boricha samarali ifodalash, o'zlarini va jamoadoshlarini qo'llab-quvvatlash uchun maxsus til usullaridan foydalanadilar. Psixolingvistika sportchi uchun bir nechta ma'noga ega bo'lishi mumkin. Mana ulardan ba'zilari:

1. Muloqot: Psixolingvistika odamlarning nutqni qanday tushunishi va ishlab chiqarishini o'rganadi. Bu sportchiga murabbiylar, jamoadoshlar va hakamlar bilan muloqot qilishda yordam berishi mumkin. Odamlar ma'lumotni qanday talqin qilishlari va qayta ishlashlarini tushunish sportchiga muloqotda yanada aniq va samarali bo'lishiga yordam beradi.

2. Motivatsiya va konsentratsiya: Psixolingvistika so'zlar va til bizning fikrlarimiz, his-tuyg'ularimiz va xatti-harakatlarimizga qanday ta'sir qilishini ham o'rganadi. Sportchi ushbu ma'lumotlardan o'z motivatsiyasi va konsentratsiyasini boshqarish uchun foydalanishi mumkin. Misol uchun, musobaqadan oldin tasdiqlovchi bayonotlar yoki ijobiy tasdiqlardan foydalanish sportchiga yuqori motivatsiya va diqqatni jamlashga yordam beradi.

3. O'z-o'zini tartibga solish: Psixolingvistika, shuningdek, fikr va his-tuyg'ularimizni o'z-o'zini tartibga solish va nazorat qilish uchun tildan qanday foydalanishimizni o'rganadi. Sportchi ushbu ma'lumotlardan o'zini-o'zi tartibga solish strategiyalarini ishlab chiqishda foydalanishi mumkin, masalan, ijobiy o'z-o'zini yo'naltirish yoki salbiy fikrlarni qayta ko'rib chiqish, musobaqa paytida ruhiy barqarorlik va hissiy farovonlikni saqlash.

4. Jamoa bilan ishlash: Psixolingvistika sportchiga boshqa jamoa a'zolarining tili va muloqotini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu yanada samarali jamoaviy ish, yaxshilangan muloqot va mojarolarni kamaytirishga yordam beradi.

Umuman olganda, psixolingvistika sportchiga aqliy tayyorgarligini, motivatsiyasini, konsentratsiyasini va jamoaviy ishini yaxshilash uchun til va muloqotni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. O'z fikrlaringizni tahlil qiling va tushuning: Sportchilar o'zlarining fikrlari va e'tiqodlarini tahlil qilish uchun psixolingvistik usullardan foydalanishlari mumkin, bu ularning sport natijalariga ta'sir qilishi mumkin. Bu salbiy fikrlash shakllarini aniqlashga va ularni ijobiy yoki konstruktiv narsalar bilan almashtirishga yordam beradi. Strategiyalar va taktikalarni

boshqarish: Psixolingvistik tadqiqotlar sportchilarga tilning qaror qabul qilish, rejalashtirish va musobaqa paytida strategiya va taktikalarni amalga oshirishga qanday ta'sir qilishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu murabbiy yoki jamoadoshlar bilan samarali muloqot strategiyalarini ishlab chiqishga yordam beradi. Motivatsiya va o'z-o'zini tartibga solish: Psixolingvistika sportchiga motivatsiyasini boshqarish, o'zini o'zi boshqarish va maqsadlarga erishish uchun vositalarni taklif qilishi mumkin. Aniq maqsadlar, harakat rejalari va motivatsion bayonotlarni shakllantirish uchun tildan foydalanish sportchiga diqqatini jamlashda va muvaffaqiyatga erishishda qat'iyatli bo'lishga yordam beradi. Bular sportchi uchun psixolingvistikaning ahamiyati haqidagi bir nechta xulosalar. Umuman olganda, psixolingvistika aloqa, fikrlash, motivatsiya va o'z-o'zini tartibga solishni yaxshilashda foydali bo'lishi mumkin, bu esa pirovardida sport samaradorligini oshirishi mumkin.

ADABIYOTLAR.

1. Axmanova O.S. Lingvistik atamalar lug'ati. M., "Boyqushlar. Entsiklopediya", 1966yil.
2. Zalevskaya A.A. Inson tili mexanizmining ishlash qonuniyatlarini o'rganishga integratsiyalashgan yondashuv to'g'risida // Psixolingvistika uchun masofaviy o'qitish serveri www.csa.ru
3. Leontiev A.A. Psixolingvistika asoslari. M.: "Sensiz", 1999 yil.
4. Mirzayeva, D., & Ergashov, U. B. (2023). DASTXAT MATN SIFATIDA. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(5 Part 2), 60-62.
5. Ergashev, U. B. (2023). SPORTCHILAR FAOLIYATI DAVOMIDA XORIJIY TILLARNING O'RNINI VA AHAMIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(11), 387-390.
6. Ulug'bek, E. (2023). DASTXAT MATNLARIDA MUHOJAT SHAKLLARINING QO'LLANISHI. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 15, 453-459.
7. Nurmatova, M., Ergashov, U. B., & Ergasheva, S. (2023). PRAGMALINGVISTIKANING SHAKLLANISHI VA O'RGANILISHI. *Бюллетень педагогов нового Узбекистана*, 1(5 Part 2), 23-24.
8. Usmonova, D., & Ergashov, U. B. (2023). DASTXAT MATNLARINING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI. *Наука и инновация*, 1(7), 18-20.
9. Ergashov, U., & Rahimov, Z. (2023, May). SIGNATURE AND ITS RELATIONSHIP TO SPEECH STYLES. In *International Conference on Business Management and Humanities* (Vol. 1, No. 1, pp. 68-69).

BALKA EGILISHIDAGI DEFORMATSIYA

Zokirova Dilorom Axmedovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti “Mexanika asoslari”
kafedrası katta o‘qituvchisi.

d.zokirova@inbox.ru

Annotatsiya: WP-950 qurilma uskunasida egiluvchi to‘g‘ri balkalarning deformatsiyasiga doir bir qancha tajribalar o‘tkazishga imkon beradi. Ushbu maqolada materiallar qarshiligi fanida WP-950 sinov uskunasida markaziy kuch ta‘siridagi elastik chiziq tajriba yordamida ikki tayanchdagi balkada elastik chizig‘i o‘lchanadi va matematik hisoblangan natijalar bilan taqqoslanadi.

Kalit so‘zlar: egiluvchi, balka, deformatsiya, markaziy kuch, elastik chiziq, tayanch, elastik egilish, doiraviy shkala, o‘lchov asbob, tayanch reaksiyalar, elastiklik moduli, kuch.

ДЕФОРМАЦИЯ БАЛКИ ПРИ ИЗГИБЕ

Закирова Дилором Ахмедовна

Бухарский-инженерно технологический институт
старший преподаватель ”Основы механика”

d.zokirova@inbox.ru

Аннотация: Прибор WP-950 позволяет провести ряд экспериментов по деформированию изгибаемых прямых балок. В данной работе в науке о сопротивлении материалов упругая линия под действие центральной силы в испытательном оборудовании WP-950 используется для определять линию упругости балки на двух опорах, измеряют её и сравнивают с математически рассчитанными результатами.

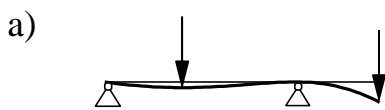
Ключевые слова: изгиб, балка, деформация, центральная сила, упругая линия, опора, упругий изгиб, круговая шкала, измерительный прибор, базовые реакции, модуль упругости, усилие.

Balkaning deformatsiyasining turi, unda egivchi momenti paydo bo‘lganda, egilish deformatsiyasi hisoblanadi. Ko‘pincha, egivchi moment bilan birga, ko‘ndalang kuchlar ham paydo bo‘ladi va keyingi egilish ko‘ndalang egilish deb ataladi. Faqat balkaga egivchi moment ta‘sirida balkada sof egilish deformatsiyasi

haqida gapiriladi. To'g'ri balkaning deformatsiyasi bo'ylama simmetriya o'qi tekisligida, shu simmetriya o'qiga perpendikulyar bo'lgan yuklar va bir xil tekisliklarda yotadigan juft kuchlar ta'sirida sodir bo'ladi. Agar barcha yuklar bir tekislikda harakat qilsa, tekis egilish deb ataladi. Balkaning simmetriya o'qi va uning markaziy simmetriya o'qlaridan biri orqali o'tadigan tekislik balkaning asosiy tekisligi deb ataladi. Agar yuklar ta'sirining kuch tekisligi balkaning asosiy tekisliklaridan biriga to'g'ri kelsa, bunday deformatsiya balkaning to'g'ridan-to'g'ri egilish hisoblanib, bu tekisliklarning kesishish chizig'i kuch chizig'i deyiladi.(1-rasm)

WP 950 qurilmasida uskunasi egilishdagi to'g'ri balkalarning deformatsiyasiga doir bir qancha tajribalar o'tkazishga imkon beradi. Tajribalarda quyidagilar qaraladi:

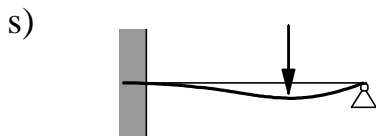
- Turil chegaraviy shartlarda elastik egilish
- Turli kuchlar ta'sirida elastik egilish

Kuchlar vizual tarzda yuklar to'plamidan foydalangan holda qo'yiladi.

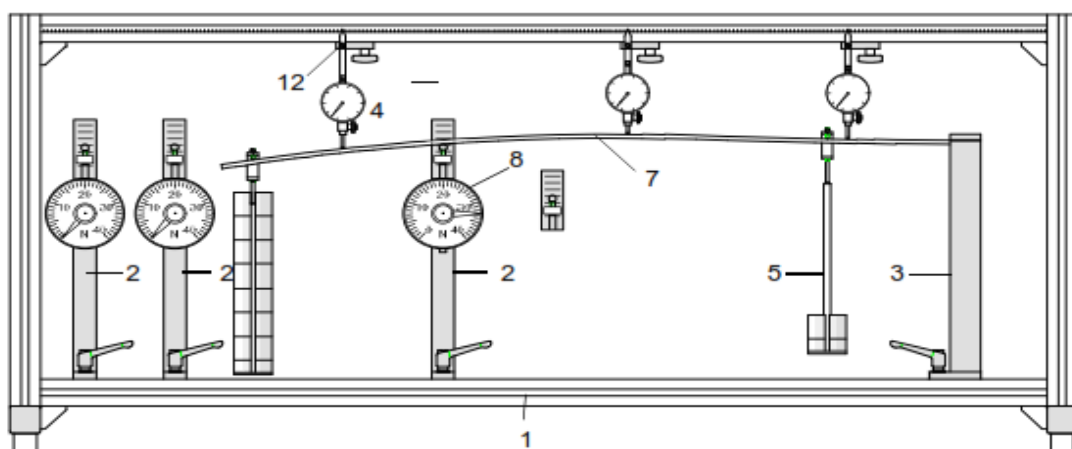
Balkaning deformatsiyasi doiraviy shkalali o'lchov asboblari yordamida o'lchanadi

Turli materiallardan yasalgan balkalar elastiklik modulining egilishga ta'sirini o'rganish imkonini beradi.

1-rasm

Uskunaning tasnifi

2-Rasm.

Ushbu uskuna yengil, mustahkam qilib yasalgan alyuminiy rama (1), ramaning pastki qismiga qisqichlar yordamida mahkamlangan (2,3) tayanchlar va ramaning yuqori qismiga mahkamlangan (4) o'lchov asboblardan iborat. (5) yuklar (6) harakatlanuvchi polzunlar orqali (7) balkaga qo'yilgan. Polzunlarni qo'yilgan nuqtasiga qo'zg'almas qilib o'rnatish ham mumkin. Polzun va tutqichning birgalikdagi og'irligi 2,5N. Kuchning qiymatini 2,5 N va 5 N qiymatda yuklar yordamida o'zgartirish mumkin.

Sharnirli (2) tayanchlarga (8) dinamometrlar o'rnatilgan. Tayanchning balandligi rezbali shpindel (9) bilan o'zgartirilishi mumkin. Tayanch (10) vint bilan qimirlamaydigan qilib mahkamlanishi mumkin. Bu balkaning xususiy og'irligi ta'sirida egilishi va dinamometr prujinasi siljishi natijasida tayanch og'ishining oldini oladi.

Juda yupqa elastik balkalardan foydalangan holda balkaning tashqi kuch tasirida balka deformatsiyalanishini o'lchov asbobsiz ham ko'rish mumkin. Shunga ko'ra uskuna amaliy eksperimentlarga mo'ljallanmagan, ammo sinf xonasida tajribalarni namoyish qilish uchun juda qulay. o'qish mumkin. Dinamometrlar katta, aniq shkalalarga ega va ularni ma'lum masofalardan o'qish mumkin.

Quyida WP-950 uskunasi yordamida ba'zi tajribalarni otkazish tartibi keltirilgan. Ular bu uskuna yordamida bajarish mumkin bo'lgan tajribalarning kam sonini tashkil etadi va boshqa tajribalar uchun asos bo'ladi.

Kuch qo'yilgan nuqtaning ko'chishi. Bu tajribadan maqsad konsol balkaning matematik usul bilan aniqlangan egilishda ko'chishni tekshirishdir.

3-rasm

Konsol balka statik aniq holatda. Kuch qo'yilgan nuqtadagi f ko'chish quyidagicha aniqlanadi

$$f = \frac{F \cdot L^3}{3EI_y}$$

Tajriba o'tkaziluvchi balka po'latdan yasalgan (elastiklik moduli $E = 210000 \text{ N/mm}^2$) ko'ndalang kesimining o'lchamlari $20 \times 6 \text{ mm}^2$. Bundan I_y inersiya momenti $I_y = \frac{bh^3}{12} = \frac{20 \cdot 6^3}{12} = 360 \text{ mm}^3$. Yuqoridagi qiymatlar va kuchning 17,5 N (tutqich 2,5 N+5N li 3 ta yuk) qiymatida ko'chish uchun quyidagi natijalar olindi:

1-jadval

Konsol balkaning uzunlikka bog‘liq ko‘chishi	
L uzunlik mm da	Ko‘chish f mm da
300	2.08
400	4.94
500	9.64

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. D.A.Zokirova To‘g‘ri balkaning deformatsiyalanishi. Uchyoniy 21 veka.Nauchniy jurnal №3.2023.17-23 bet.
2. D.A.Zokirova Issledovaniya razlichnix sluchaev izgiba balki pod destviem prodolnoy sili. Uchyoniy 21 veka.Nauchniy jurnal №32023.24-28 bet.
3. З.С.Вафаева.Ш.ХБехбудов.Ш.Х.Н.У.СамадоваОпределение плотности и натяжения нити при намотке и размотке челночной нити на шпуле. <https://infourok.ru/opredelenie-plotnosti-i-natyazheniya-niti-pri-namotke-i-razmotke-chelnoknoj-niti-na-shpule-7008347.html>

ELASTIK SISTEMALARDAGI KO'CHISHLARNI ANIQLASH

Muzafarova Nilufar Gapurovna

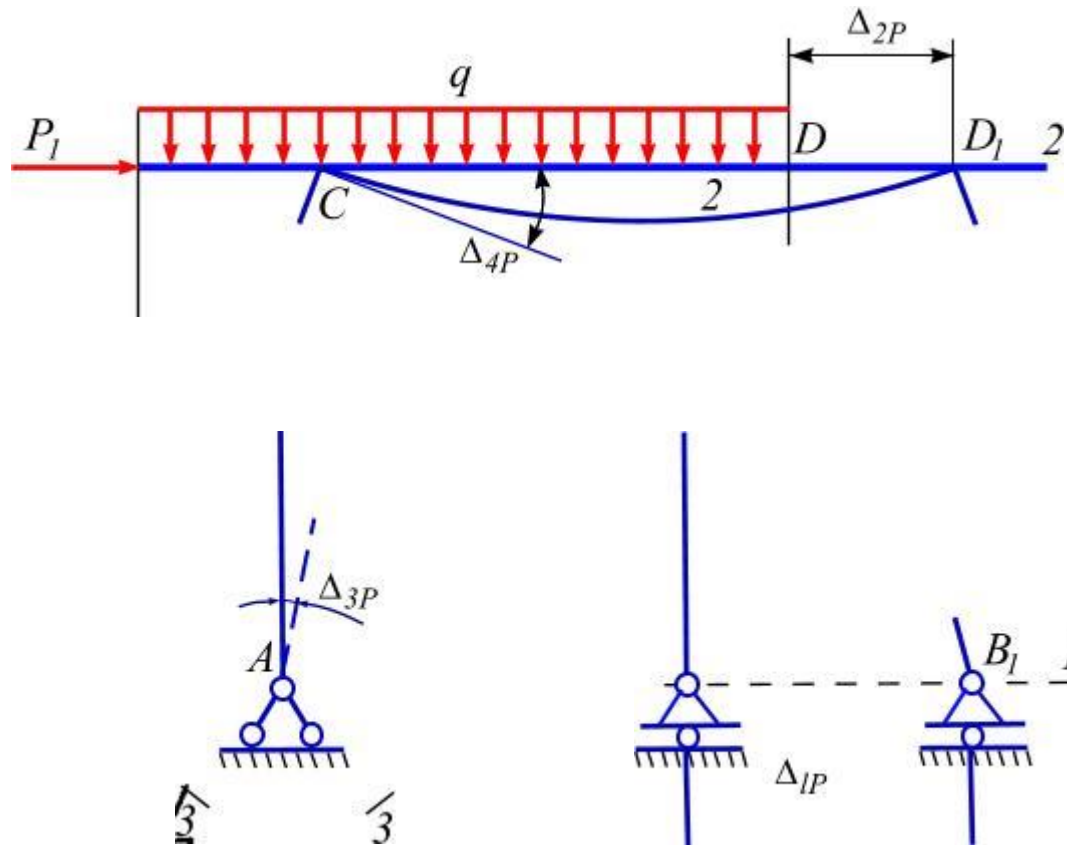
nmgmuzafarova@mail.ru

Annotatsiya: Konstruksiya inshoot qismlarida tashqi kuchlar ta'sidagi deformatsiyalar (ko'chishlar va ularni belgilash, birlik ko'chishlar, tashqi kuchlarning bajargan ishi, juft kuchning ishi, ichki kuchlarning ishi, bo'ylama kuchning ishi, eguvchi momentning ishi, ko'ndalang kuchning ishi) kabi tushunchalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Potentsial energiya, ko'chish, kuch, moment, epyura, ferma, arka, balka, rama, formula, o'q, proektsiya, ish, birlik kuch, ustun.

Tashqi kuchlar, temperatura o'zgarishi yoki tayanchlarning qo'zg'alishi ta'sirida inshoot elementlarining geometrik o'lchamlari o'zgaradi va bu o'zgarish **deformatsiya** deyiladi. Inshoot deformatsiyalanganda uning deyarli hamma nuqtalari o'zining koordinatalarini o'zgartirib, yangi vaziyatni oladi.

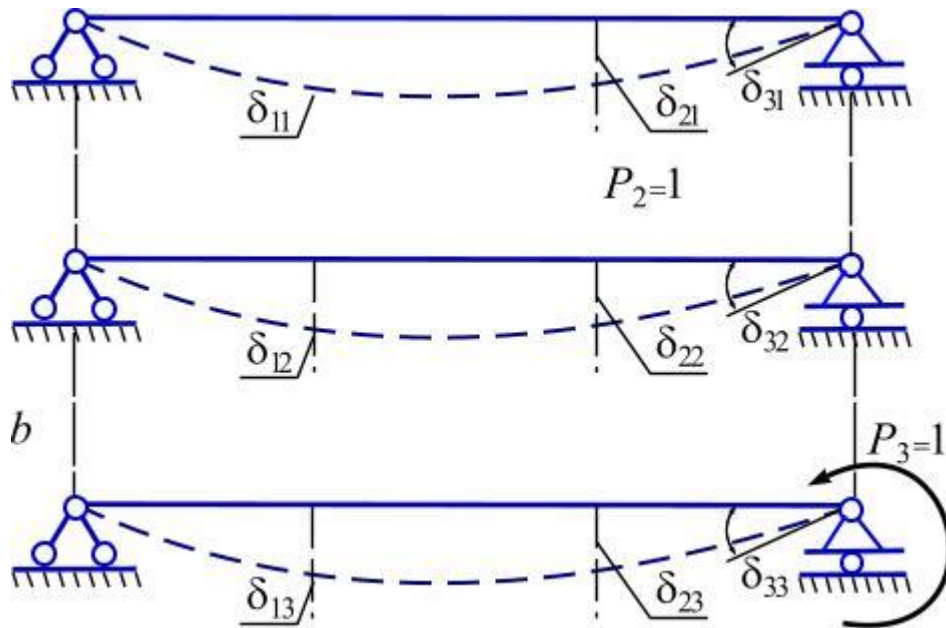
Deformatsiya natijasida inshoot nuqtalarining berilgan holatdan yangi holatga o'tishi **ko'chish** deyiladi. Masalan, rasmda ko'rsatilgan siniq sterjen tashqi kuchlar (yuklar) ta'sirida deformatsiyalanib, yangi holatni egallaydi. O'ng tayanch **B** holatdan **B₁** holatga ko'chsin. Bu **BB₁** ko'chish gorizontol ko'chish deyiladi. **A** kesim biror burchakka buriladi, **C** va **D** tugunlar ham gorizontol ko'chish bilan birga biror burchakka buriladi. Inshoot nuqtalarining ko'chishlari va kesimlarning burilish burchagini Δ_{ik} bilan belgilaymiz. Birinchi indeks kesim ko'chishining yo'nalishini, ikkinchi indeks esa bu ko'chishning hosil bo'lish sababini ko'rsatadi. Masalan, rasmda ko'rsatilgan sxemada bir necha nuqtalarning ko'chishlarini belgilaymiz: Δ_{ik-B} kesimning-1-1 yo'nalishi bo'yicha tashqi (**P** va **q**) kuchlar ta'sirida ko'chishi; Δ_{2k-D} tugunning gorizontol 2-2 yo'nalish bo'yicha tashqi (**P** va **q**) kuchlar ta'sirida ko'chishi; Δ_{3k-A} kesimning 3-3 yo'nalish bo'yicha **P** va **q** kuchlar ta'siridan ko'chishi; Δ_{4k-C} tugunning 4-4 yo'nalish bo'yicha **P** va **q** kuchlar vujudga keltirgan burilish burchagi.

Deformatsiyalanuvchi sistemalar quyidagi xususiyatlarga ega deb qabul qilinadi: 1) sistemaning materiali ideal elastik va chiziqli deformatsiyalanuvchi; 2) yuklar ta'sirida sistemaning asosiy o'lchamlari deyarli o'zgarmaydi; 3) kuchlar ta'siri mustaqillik printsipligiga bo'ysunadi; 4) materialning istalgan nuqtasidagi kuchlanish proportsionallik chegarasidan oshmaydi.

Birlik kuch ($R = I$) ta'siridan vujudga kelgan ko'chishni δ_{ik} bilan belgilaymiz va u **birlik ko'chish** deb ataladi.

Rasmda birlik kuch ta'sirida vujudga kelgan birlik ko'chishlar ko'rsatilgan: δ_{11} -birlik P_1 kuch yo'nalishi bo'yicha $P_1=1$ ta'siridan hosil bo'lgan ko'chish; δ_{21} - ikkinchi birlik kuch yo'nalishi bo'yicha $P_2=1$ ta'siridan vujudga kelgan ko'chish; δ_{31} - uchinchi birlik kuch yo'nalishi bo'yicha $P_1=1$ ta'siridan vujudga kelgan ko'chish.

Kuchlar ta'sirining mustaqillik printsipiga asosan $P_1, P_2, P_3 \dots P_n$ kuchlardan biror i yo'nalish bo'yicha hosil bo'lgan to'la ko'chish Δ_{ip} har bir kuch ta'siridan shu yo'nalish bo'yicha alohida aniqlangan ko'chishlarning yig'indisiga teng:

$$\Delta_{ip} = \delta_{i1}P_1 + \delta_{i2}P_2 + \dots + \delta_{in}P_n = \sum_{K=1}^n \delta_{iK}P_K$$

Bu formulada to'la ko'chish tashqi kuchlarga nisbatan chiziqli funktsiyadir.

Tashqi kuchlarning bajargan ishi. Agar elastik sistemaga qo'yilgan kuchlar noldan boshlab asta-sekin, bir me'yorda ortib borsa, bunday kuchlar statik qo'yilgan kuchlar deyiladi. Bu tarzda qo'yiladigan kuchlar miqdorining asta-sekin ortishi natijasida elastik inshoot qismlarida hosil bo'ladigan deformatsiyaning o'sish tezligi juda kichik bo'ladi. Shuning uchun inshootning harakatlanayotgan massalarida hosil bo'ladigan inertiya kuchlarini hisobga olmasa ham bo'ladi. Bu shartga ko'ra, deformatsiya-lanish jarayonida tashqi kuchlar bilan ichki elastik zo'riqishlar ora-sida doim muvozanat saqlanadi.

Rasmda tasvirlangan sistema statik qo'yilgan P_i kuchning ta'sirida deformatsiyalanadi. Elastik sistemada har qanday nuqtalarning ko'chishi (Guk qonuniga asosan) uni hosil qiluvchi tashqi kuch miqdoriga to'g'ri proporsionaldir:

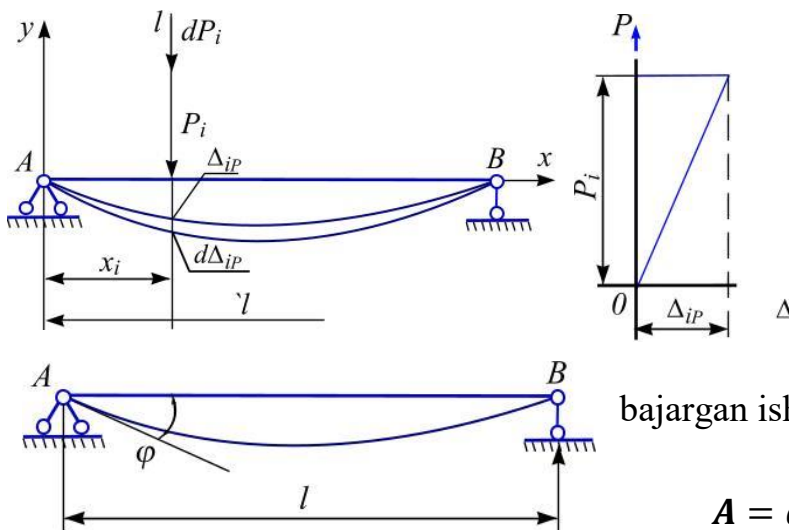
$$\Delta_{ip} = \alpha P_i$$

bunda Δ_{ip} - kuch P_i dan shu kuch yo'nalishi bo'yicha hosil bo'lgan ko'chish. Bu ko'chish haqiqiy ko'chish deyiladi. α - inshoot elementlari o'lchamlariga va uning materialiga bog'liq bo'lgan koeffitsient.

Agar tashqi P kuch miqdoriga cheksiz kichik dP_i ; orttirma berilsa, kuch qo'yilgan nuqta qo'shimcha $d\Delta_{ip}$ miqdorga ko'chadi va $P_i + dP_i$ kuch o'zi qo'yilgan nuqta bilan shu miqdorga siljib ish bajaradi. Bu kuchning $d\Delta_{ip}$ ko'chishda bajargan elementar ishi:

$$dA = (P_i + dP_i)d\Delta_{ip} = P_i d\Delta_{ip} + dP_i d\Delta_{ip}$$

Bu ifodada $dP_i d\Delta_{ip}$ ikkinchi tartibli cheksiz kichik miqdor bo'lgani uchun uni e'tiborga olmasa ham bo'ladi. U holda:

$$dA = P_i d\Delta_{ip} = \alpha P_i d\Delta_{ip}$$

Bu ifodani integrallab, statik qo'yilgan P_i kuchning to'la bajargan ishi miqdorini aniqlaymiz:

$$A = \alpha \int_0^{P_i} P_i dP_i = \frac{\alpha P_i^2}{2} = \frac{P_i \Delta_{ip}}{2}$$

A - tashqi kuchning haqiqiy bajargan ishi deb ataladi. Shunday qilib, tashqi kuchning haqiqiy bajargan ishi shu kuchni, uning yo'nalishi bo'yicha hosil bo'lgan ko'chish miqdoriga ko'paytmasining yarmiga teng.

Agar sistemaga moment M ga teng bo'lgan juft kuch statik ravishda qo'yilgan bo'lsa, uning bajargan haqiqiy ishi yuqorida bayon etilgan mulohazaga asosan aniqlanadi.

$$A = \frac{M\varphi}{2}$$

bunda φ - juft kuch qo'yilgan ko'ndalang kesimning burilish burchagi.

Ish tushunchasini umumlashtirish uchun elastik sistemaga qo'yilgan har qanday kuch faktorlarini (P , M va hokazo) umumlashtirilgan kuch deb qaraymiz. Elastik sistemaning deformatsiyalangan holatini to'la aniqlaydigan va o'zaro bog'liq bo'lmagan ko'chishlar umumlashtirilgan ko'chishlar deb ataladi.

Umumlashtirilgan ko'chishlar umumlashtirilgan kuchlarga mos bo'lishi kerak, ya'ni ularning ko'paytmasining yarmi umumlashtirilgan kuch bajargan ishini berishi lozim. Shunga ko'ra, umumlashtirilgan kuch P_i ga umumlashtirilgan koordinata Δ_{ip} va umumlashtirilgan juft kuch momenti M_i qo'yilgan bo'lsa, unga mos kelgan

umumlashtirilgan koordinata φ_i bo'ladi. Bundan keyin umumlashtirilgan kuchlarni P_i , umumlashtirilgan koordinatalarni φ deb belgilaymiz.

Agar inshootga statik umumlashtirilgan kuchlar gruppasi qo'yilgan bo'lsa, u holda uning bajargan to'la ishi har bir umumlashtirilgan kuchning o'ziga mos kelgan umumlashtirilgan ko'chishida bajargan ishlar yig'indisiga teng bo'ladi:

$$A = \frac{P_1\Delta_{1p}}{2} + \frac{P_2\Delta_{2p}}{2} + \dots + \frac{P_5\Delta_{5p}}{2}, \quad A = \sum_{i=1}^n \frac{P_i\Delta_{ip}}{2}$$

Demak, elastik sistemaga statik qo'yilgan tashqi kuchlar o'z yo'nalishlari bo'yicha shu kuchlardan hosil bo'lgan ko'chishlarda ifoda bilan aniqlanadigan ish bajaradi. Bu ish tashqi kuchlarning bajargan haqiqiy ishi deb atalib, ko'chishlar yo'nalishi ularni vu-judga keltiruvchi kuchlar yo'nalishiga mos kelgani uchun hamma vaqt musbat ishorali bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurashidov K.S. va boshqalar. «Qurilish mexanikasi». Toshkent «O'zbekiston», 1999 yil.

2. I.C.A. Бурунов. Методические советы по разложению функций многих переменных в ряд тейлора. <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-sovety-po-razlozhenie-funktsiy-mnogih-peremennyh-v-ryad-teylora/viewer0842,2022>

3. Muzafarova N.G. "Theoretical preconditions for determining the utilization coefficient of shift time when using planning machines" participated in the VIII International Conference "AGRITECH-VIII-2023: Advanced Agritechnologies, Environmental Engineering and Sustainable Development" | Krasnoyarsk, Russia, 29-31 March 2023. https://www.e3sconferences.org/articles/e3sconf/abs/2023/27/contents/contents.html#section_10.1051/e3sconf/202339001001

4. З.С.Вафаева. Ш.ХБехбудов. Ш.Х.Н.У.Самадова Определение плотности и натяжения нити при намотке и размотке челночной нити на шпуле. <https://infourok.ru/opredelenie-plotnosti-i-natyazheniya-niti-pri-namotke-i-razmotke-chelnoknoj-niti-na-shpule-7008347.html>

MATERIALLARNI KORROZIYAGA TEKSHIRISHDA XAVFSIZLIK OLDINI OLISH

S.A.Bo‘ronov

Buxoro muhandislik texnologiya instituti katta o‘qituvchisi

A.X.Fayziyev

Buxoro muhandislik texnologiya instituti o‘qituvchi stajyor

N. S. Jumayeva

Buxoro viloyati hududiy boshqarmasi

Jondor tuman 2-son kasb-hunar maktabi o‘qituvchisi

Annnotatsiya: *Elektr tokining hosil bo'lishi bilan birga bo'lmagan tashqi muhit ta'sirida metallni yo'q qilish jarayoni. Uning turi, gaz korroziyasi, yuqori haroratdagi gazlarning metall bilan o'zaro ta'siri jarayonidir. Ushbu o'zaro ta'sir bilan oksid plyonkasi hosil bo'ladi, u temir ustida bo'shashadi, osongina sakrab tushadi va vayronagarchilikdan himoya qilmaydi.*

Kalit so'zlar: *metall korroziyasi, anod, qoldiq xizmat muddati, korroziyadan himoya qilish.*

Аннотация: *Процесс разрушения металла под действием внешней среды, не сопровождаемая образованием электрического тока. Ее разновидность газовая коррозия, представляет собой процесс взаимодействия газов при высокой температуре с металлом. При таком взаимодействии образуется оксидная пленка, на железе она рыхлая, легко отскакивает и не защищает от разрушения.*

Ключевые слова: *коррозия металлов, anod, остаточный ресурс, защита от коррозии.*

Korroziya atrof-muhit ta'sirida materiallarning asta-sekin yo'q qilinishini anglatadi. Ko'p hollarda biz metallar haqida gapiramiz. Ko'pincha korroziya noto'g'ri ishlashga va hatto metall komponentlarning ishdan chiqishiga olib keladi. Korroziya har yili katta iqtisodiy zararga olib keladi. Korroziya elementlari mahalliy elementlar deb ham ataladi. Ular o'zaro bog'liq metallarni elektrolit bilan namlashda paydo bo'ladi. Mahalliy element, shuningdek, turli xil potentsiallarga ega bo'lgan bitta materialning sirtlarini hosil qilishi mumkin. Faolroq material anod, kamroq faol-katod.

Ikki juft va elektrolit o'rtasidagi elektr o'tkazuvchan aloqa tufayli elektrodning hech birida muvozanat bo'lmashligi mumkin vujudga kelish. Kuchli anod reaksiyasi anodning asta-sekin eskirishiga olib keladi. Anod qisman oqimi qanchalik yuqori bo'lsa, anod tezroq eskiradi.

Metall ionlarini katoddan ajratib bo'lmaydi, chunki elektrolit odatda ionlarni kamroq ushlab turmaydi faol metall. Katodning qo'shimcha korroziya reaksiyasi qaytish reaksiyasidir, elektronlar katoddan elektrolitga o'tadi.

Namunalarga gazlar bilan ta'sir qilish imkoniyati ham mavjud. Oqim manbai namunalarga elektr kuchlanishini ham ta'minlaydi.

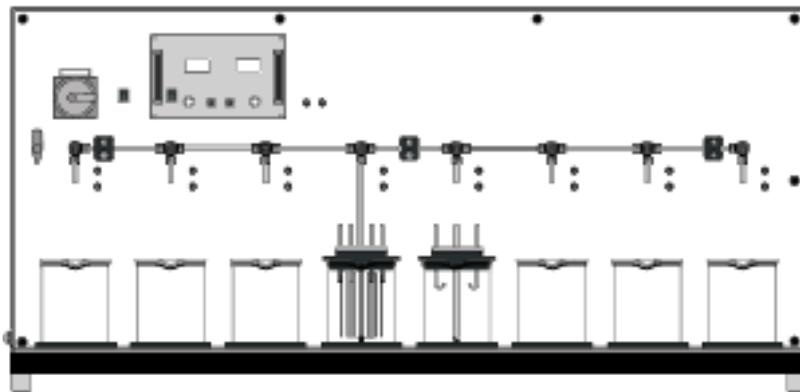
Tajribalar uchun quyidagi materiallarning namunalari qo'llaniladi: strukturaviy po'lat, qotishma po'lat-mis, guruch-aluminiy, shisha.

Korroziyadan himoya qilish usullari.

- anodning yo'q qilinishi sababli anodli korroziyadan himoya qilish.

- tashqi elektr kuchlanishidan foydalangan holda katodli korroziyadan himoya qilish.

Ta'riflangan mashg'ulotlar materiallar kimyosi va kimyoning boshqa bo'limlari bo'yicha mashg'ulotlar paytida o'tkazilishi mumkin.

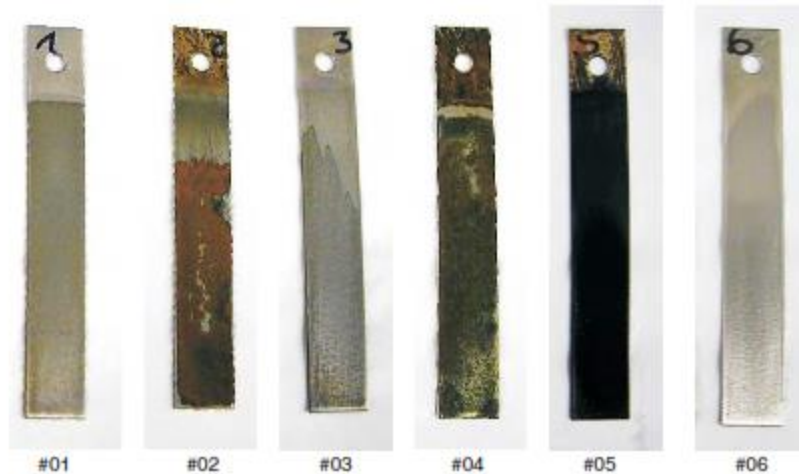

Qurilmani yaratishning maqsadi korroziya jarayonini va uning metall materiallarga ta'sirini namoyish etishdir. Korroziyaga uchragan namunalarning turli metallardan yasalgan chiziqlardir.

Material joylashgan muhit sharoitlari korroziya jarayoni uchun muhimdir. Namunalarni turli muhitlarga botirish uchun sakkizta bir xil kolbalar kerak bo'ladi. Ular turli xil tarkibdagi suyuqliklar yoki eritmalar bilan to'ldiriladi, ular ichiga materiallar namunalari joylashtiriladi.

Kolbalar, shuningdek, materiallarga ta'sirini o'rganish uchun siqilgan havo yoki boshqa gazlar bilan to'ldirilishi mumkin. Elektr tokining individual namunalarga ta'sirini o'rganish uchun ularga elektr manbasidan kuchlanish berilishi mumkin. Stolga joylashtirilgan o'rnatish dizayni uning old panelida barcha boshqaruv moslamalarining

mavjudligini ta'minlaydi. Kolbalar qurilmaning old paneli oldida laganda ustiga qo'yiladi. Sirpanishning oldini olish uchun ular plastik doiralar bilan o'rnatiladi.

Har bir kolbaning yuqori qismida havo yoki gaz bilan ta'minlash uchun mo'ljallangan plastik naychalar mavjud. Ushbu quvurlarning har birida gazning suyuqlikka bir tekis oqishini ta'minlaydigan buzadigan amallar krani mavjud. Korroziya jarayonini o'rganish uchun kolbaga havo yoki gaz yuborilishi mumkin. Havo yoki gaz oqimi shlanglar (4) orqali ta'minlanadi, ular har bir kolbada mavjud bo'lgan gaz quvurlariga osongina ulanadi.

Ta'minlash uchun ikkita usul mavjud.

Old paneldagi korpus ichida joylashgan havo pompasi yordamida amalga oshiriladi. Agar havo pompasi ishlayotgan bo'lsa, quyidagilar uchun tajriba boshqa tashqi gazlar talab qilinmaydi.

Harakatlar tartibi.

Kolbalarga etkazib beriladigan havo miqdorini tartibga soluvchi klapanlarni (5) yoping. Keyin nasos yopiq tizimga qarshi ishlamasligi uchun klapanlardan birini oching.

- * Kolbalarni havo manbasiga to'g'rilang.
- * O'chirish valfini (8) o'chirish holatiga o'tkazing.
- * Havo nasosining (2) havo yoqgichini yoqing.
- * Har bir kolbadagi havo oqimini nazorat qilish uchun nazorat klapanlaridan (5) foydalaning. Tashqi gaz tashqi gaz manbasini ulash kerak. U portda (7) talaba joylashgan tomonda joylashgan.

Tizim ishlayotganda siz quyidagi bosim chegaralariga rioya qilishingiz kerak:

min. 0.2 bar.

maks. 1 bar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. D.A.Zokirova Issledovaniya razlichnix sluchaev izgiba balki pod destviem prodolnoy sili. Uchyoniy 21 veka.Nauchniy jurnal №32023.24-28 bet.
- 2.С.А. Буронов.Методические советы по разложение функций многих переменных в ряд тейлора. <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-sovety-po-razlozhenie-funktsiy-mnogih-peremennyh-v-ryad-teylora/viewer0842,2022>.
3. С.А. Буронов.Монотон Функциялар мавзусини ўтишда илғор педагогик технологияларни қўллаш.
<https://cyberleninka.ru/article/n/monoton-funktsiyalar-mavzusini-tishda-il-or-pedagogik-tehnologiyalarni-llash-a-ida/viewer>
4. Muzafarova N.G. “Theoretical preconditions for determining the utilization coefficient of shift time when using planning machines” participated in the VIII International Conference "AGRITECH-VIII-2023: Advanced Agritechnologies, Environmental Engineering and Sustainable Development" | Krasnoyarsk,Russia, 29-31March2023.https://www.e3sconferences.org/articles/e3sconf/abs/2023/27/contents/contents.html#section_10.1051/e3sconf/202339001001

SO‘Z BIRIKMASINING SINTAKTIK BOG‘LANISH DARAJASIGA KO‘RA TURLARI

Mahfuza Arabboyeva Akramjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi

Tursunaliyeva Maxsunaxon Dilmurod qizi

Andijon davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 304-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi zamonaviy ona tili darsliklarida sintaksis bo‘limining asosi hisoblangan so‘z birikmalarining bog‘lanishiga ko‘ra turlari atroflicha yoritilgan.

Kalit so‘zlar: So‘z birikmasi, sintaksis, boshqaruv, bitishuv, moslashuv.

Abstract: In this article, the types of word combinations according to their connections, which are considered the basis of the syntax section in the current modern mother tongue textbooks, are detailed.

Key words: Syntax, syntax, control, connection, adaptation.

So‘z birimlari haqidagi bilim sintaktik ta‘limning tarkibiy qismlaridan biridir. So‘z birikmasi so‘zlarining ma‘lum bir mantiqiy va grammatik qoidalar asosida birikishidan hosil bo‘ladigan erkin sintaktik butunlik hisoblanadi. Biror so‘z turkumiga oid birdan ortiq so‘zlarning sistemantik va grammatik jihatdan o‘zaro birikuvchi so‘z birikmalarini yuzaga keltiradi: *tong shabodasi, chiroyli shahar, astoydil o‘qish* kabi. So‘z birikmasida ayrim tushunchalarni ifoda qiluvchi so‘zlar o‘zaro sintaktik munosabatga kirishi, murakkab tushunchani anglatadi.¹

Demak, so‘zlarning sintaktik munosabatiga kirishuvi uchun ichki ma‘no mosligi hamda tashqi grammatik moslik va ularning uyg‘unligi talab qilinadi: *qorning sovuqligi, vatanni sevmok, piyoda yurmoq* kabi. So‘z birikmasining ma‘nosi uning tashkil etgan komponentlar ma‘nosidan kelib chiqadi: *katta bino, bizning vazifamiz, yaxshi odam*. So‘z birikmasi tuzish uchun so‘zlar zarur bo‘lsa, gap hosil qilish uchun so‘z birikmalari shunchalik zarurdir.

1M.Omilxonova. Maktabda ona tili sintaksisini o‘rgatish. T.:O‘qituvchi,¹

So‘z birikmasi ikki komponent (qism)dan tashkil topadi: *hokim komponent* va *tobe komponent*.¹ So‘z birikmasi tarkibida ma’nosi ravshanlashgan qism (so‘z) hokim komponent, uning ma’nosini aniqlab, to‘ldirib kelgan qism (so‘z) tobe komponent hisoblanadi. So‘roq hamma vaqt hokim komponentidan tobe komponentga berilishi shart. Tobe komponenti hokim so‘zidan berilgan so‘roqqa javob bo‘ladi: *rangli televizor (qanday televizor? - rangli)* Maktab darsliklarida so‘z birikmasining hokim komponenti bosh so‘z, tobe komponenti esa ergash so‘z terminlari bilan ham izohlanadi. (O‘zbek tili darsligi, 7-8 «Toshkent» 1981 yil, 13 beti)²

Sintaktik funksiyasi va sintaktik aloqalarining darajasiga ko‘ra so‘z birikmalari, erkin va sintaktik funktsiyasi jihatidan ajralmas bo‘ladi. Erkin so‘z birikmasi tarkibiga kirishish hamda ma’lum bir gap bo‘lgan vazifasini bajarish mumkin: o‘tmas pichoq qo‘l kesar, chin do‘st yurakdan gapiradi. Bu sintaktik konstruksiyalarida «*o‘tmas pichoq qo‘l kesar*», «*Chin do‘st yurakdan gapiradi*» birikmalar tarkibidagi har bir so‘z gapning alohida mustaqil bo‘laklari vazifasida kela oladi. Biroq ayrim gaplarda so‘zlar birikmasi ajralmas bo‘lak funksiyasida ham kelish mumkin. Sintaktik funktsiya jihatida ajralmas so‘z birikmasi bir tomonlama qaraganda frazeologik birikmalarga o‘xshab ketadi. Frazeologik birikmalar ham gapda bir bo‘lak funksiyasini bajaradi. Ammo bu hollarda frazeologik birikma bilan ajralmas gap bo‘lagi funksiyasida keluvchi so‘z 12 birikmalarini bir hodisa deb qarash to‘g‘ri bo‘lmaydi. Chunki frazeologik birikmalar leksik holda, ya’ni u til birligidir – u tilda tayyor holda mavjud, so‘z birikmasi esa sintaktik hodisa bo‘lib, u nutq birligidir: Otabek uyaluv aralash Qutidorga qaradi (Qodiriy). U besh yil o‘qidi. Konstruksiyalarda «*uyaluv aralash, «besh yil»* soz birikmalari ajralmas holda bir bo‘lak funksiyasini (ravish holi va payt hol‘i) bajaradi va shu o‘rinda boshqa bir so‘z birikmasining bir komponenti bo‘lib qolishi mumkin. «*Uyaluv aralash qaradi*» yoki «*besh yil o‘qidi*» kabi. Bunday paytlarda bir butun so‘z birikmasi tobe komponent hisoblanadi. Demak, so‘z birikmasi sintaktik so‘z birikmasi jihatidan gap bo‘lagiga teng bo‘lishi yoki teng kelmasligi mumkin. So‘z birikmasi, qo‘shma so‘z, turg‘un birikmalar hamda gapdan bir qator belgilari bilan farq qiladi. So‘z leksik hodisa bo‘lib, u til birligi hisoblanadi, so‘z birikmasi esa sintaktik hodisa bo‘lib, nutq birliklaridan biriga kiradi. So‘z predmet, belgi ish-harakatining o‘zigina ifodalash uchun xizmat qilsa, so‘z birikmasi ana shu predmet, belgi-harakatining boshqalardan ajratib ko‘rsatadi. Unga qo‘shimcha ma’no beradi. Qiyoslaymiz: *dala, keng – keng dala. kulmoq, gapirmoq – kulib gapirmoq*. So‘z abstrakt ma’noli bo‘lib, u birgina yoki gap tarkibiga kirgandagina konkretlashadi. So‘z birikmasi qo‘shma so‘zlardan ham keskin farq qiladi.³ Qo‘shma so‘zlarning komponentlari o‘rtasida ham

¹ Ashurova D., Ubayev F., Boltaboyev X. Gapning uyushgan va ikkinchi darajali bo‘laklari. T.: Fan, 1962.

Hamroyev M, Muhammedova D, Shodmonqulova D, G‘ulomova X, Yo‘ldosheva Sh "Ona tili" darslik Toshkent - 2007

³ Sayfullayeva R, Mengliyev B, Boqiyeva G "Hozirgi o‘zbek adabiy tili" Toshkent – 2010.

grammatik munosabati yo‘q. Lekin hozir bu aloqa yo‘qolgan. Qo‘shma so‘z komponentlari o‘z leksik semantik mustaqilliklarini yo‘qotib, bir bosh urg‘u bilan aytiladi. Leksik jihatidan bir so‘z hisoblanadi va gapda bir sintaktik funksiyani bajaradi. So‘z birikmasining komponentlari mustaqil leksemaga ega, ular o‘rtasida sintaktik munosabat mavjud bo‘lib, har bir komponent boshqa-boshqa gap bo‘lagi funksiyasini bajaradi. Qiyoslaymiz 1. Men kecha Kattaqo‘rg‘ondan keldim. 2. Katta qo‘rg‘ondan bolalarning ovozi eshitilib turardi. Birinchi gapda «*Kattaqo‘rg‘on*» – qo‘shimcha so‘z (ot) bo‘lib, bir bosh urg‘u bilan aytiladi va gapda bir funktsiya o‘rin holi vazifasini bajaradi. Ikkinchi gapda esa «*Katta qo‘rg‘on*» - ikki urg‘u bilan aytiladi. Ular o‘rtasidagi grammatik aloqa mavjud, gapda ikki bo‘lak vazifasida aniqlovchi va hol funktsiyasida kelgan. Turg‘un birikma tarkibiga kiruvchi so‘zlar esa butunicha o‘z ma‘nosidan ko‘chgan yoki komponentlarning biri o‘z ma‘nosini o‘zgartirgan bo‘ladi: Hujjatga qo‘l qo‘ydi. – turg‘un birikma. Hujjatga qo‘lini qo‘ydi. – so‘z birikmasi. 1. Tarvuzi qo‘ltig‘idan tushdi – ko‘chma ma‘noda turg‘un birikma. Kitobi qo‘ltig‘idan tushdi. – gapida esa qo‘ltig‘idan tushdi so‘z birikmasi. So‘z birikmasi hosil qilish uchun hamisha ikkita mustaqil ma‘noli so‘z (yordamchi so‘zlar o‘zi qo‘llangan mustaqil so‘z bilan birga so‘z birikmasining bitta komponenti hisoblanadi) bo‘lishi, shu so‘zlar semantik-grammatik jihatdan erkin munosabatga kirisha olishi; hosil bo‘lgan qo‘shilma ochiq konstruksiyani tashkil etishi, nominativ funktsiya ifodalashi lozim. So‘z birikmasining nominativ xarakterdagi ochiq konstruksiyasidan iborat bo‘lishi uni gapdan farqlashda ahamiyatlidir.

Xulosa, so‘z birikmasining gapida so‘z birikmasi sintaktikasidan, ulardagi ichki munosabatlarini bir-biridan farqlashga to‘g‘ri keladi. So‘z birikmasi gap ichida o‘rganilayotgan paytda ham gap sintaktikasi nazarda tutiladi. Chunki so‘z birikmasi gap sintaktikasi talablari bilan emas, so‘z birikmasi sintaktikasi talablari bilan tuziladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. M.Omilxonova. Maktabda ona tili sintaksisini o‘rgatish. T.:O‘qituvchi, 2.Ashurova D., Ubayev F., Boltaboyev X. Gapning uyushgan va ikkinchi darajali bo‘laklari. T.: Fan, 1962.
3. Hamroyev M, Muhammedova D, Shodmonqulova D, G‘ulomova X, Yo‘ldosheva Sh "Ona tili" darslik Toshkent - 2007.
4. Sayfullayeva R, Mengliyev B, Boqiyeva G “Hozirgi o‘zbek adabiy tili” Toshkent – 2010.

QUTLUG‘BEY BOYONDUR – OQ QO‘YUNLILAR HUKMDORI

G‘ayratjon Ismatullo o‘g‘li Jumayev

Tayanch doktorant

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

E-mail: gayratjonjumayev44@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6742-587X>

Toshkent, O‘zbekiston

Alisher Xudayberdiyevich Doniyorov

Tarix fanlari doktori, professor

“Markaziy Osiyo xalqlari tarixi va etnologiyasi” kafedrası

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

E-mail: doniyorov_alisher@list.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-8710-5398>

Toshkent, O‘zbekiston

Ismatullo Djumayevich Norqulov

Mustaqil tadqiqotchi

Samarqand davlat universiteti

E-mail: ismatullo.narkulov@mail.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0009-6424-6855>

Samarqand, O‘zbekiston

Akmal Sadillayevich Xoshimov

Mustaqil tadqiqotchi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

E-mail: hoshimov.2018@bk.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0007-8269-6652>

Toshkent, O‘zbekiston

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada 1362-1389 yillarda Oq qo‘yunlilar konfederatsiyasining ikkinchi begi – Hoji Farxridin Qutlug‘ Beyning tarixi, faoliyati haqida so‘z yuritdik. Shuningdek, mazkur maqolada Qutlug‘ Bey haqida tarixiy manbalarda keltirilgan ma‘lumotlarni bayon etdik. Qutlug‘ Bey davrida Oq qo‘yunli turkmanlar joylashgan hududlar, Oq qo‘yunli turkmanlar davlatining siyosiy-diplomatik munosabatlari haqida ham ma‘lumotlarni keltirib o‘tdik.*

***Kalit so‘zlar.** Turkmanlar, Boyondur, Qutlug‘ Bey, Despina Xotun, Amir Temur, Amid turklari, Diyorbakir, Oq qo‘yunlilar, Abubakr Tehroniy*

QUTLUGBEY BAYANDUR - RULER OF THE AK KOYUNLU

Gayratjon Ismatullo oqli Jumayev

Ph.D. student

Tashkent State University of Oriental Studies

gayratjonjumayev44@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6742-587X>

Tashkent, Uzbekistan.

Ismatullo Djumayevich Narkulov

Independent researcher

Samarkand State University

E-mail: ismatullo.narkulov@mail.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0009-6424-6855>

Samarkand, Uzbekistan

Alisher Khudayberdiyevich Daniyrov

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Department of "History and Ethnology of the Peoples of Central Asia"

Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: doniyorov_alisher@list.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-8710-5398>

[Tashkent, Uzbekistan.](#)

Akmal Sadillaevich Hoshimov

Independent researcher

Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: hoshimov.2018@bk.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0007-8269-6652>

[Tashkent, Uzbekistan.](#)

Annotation. *In this article, we talked about the history and activities of Haji Farkhriddin Kutlug Bey, the second bek of the Ak Koyunlu Confederation in 1362-1389. Also in this article, we described information about Kutlug Bey given in historical sources. We also provided information about the territories of the Turkmen "Ak Koyunlu" and the political and diplomatic relations of the Turkmen state "Ak Koyunlu" during the reign of Kutlug Bey.*

Keywords. *Turkmens, Bayandur, Kutlug Bey, Despina Khotun, Amir Temur, Amid Turks, Diyarbakir, Ak Koyunlu, Abubakr Tehrani.*

КУТЛУГБЕЙ БАЯНДУР – ПРАВИТЕЛЬ АК КОЮНЛУ

Гайратжон Исматулло ўғли Жумаев

Базовый докторант

Ташкентский государственный университет востоковедения

Э-маил: gayratjonjumayev44@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-6742-587X>

Ташкент, Узбекистан.

Исматулло Джумаевич Наркулов

Независимый исследователь

Самаркандский государственный университет

Э-маил: ismatullo.narkulov@mail.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0009-6424-6855>

Самарканд, Узбекистан.

Алишер Худайбердыевич Дониёров

Доктор исторических наук, профессор

Кафедра «Истории и этнологии народов Средней Азии».

Ташкентский государственный университет востоковедения

Э-маил: doniyorov_alisher@list.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-8710-5398>

Ташкент, Узбекистан.

Акмаль Садиллаевич Хошимов

Независимый исследователь

Ташкентский государственный университет востоковедения

Э-маил: hoshimov.2018@bk.ru

Orcid ID: <https://orcid.org/0009-0007-8269-6652>

Ташкент, Узбекистан.

***Аннотация.** В этой статье мы рассказали об истории и деятельности Хаджи Фархриддина Кутлуг-бея, второго бека Конфедерации Ак Коюнлу в 1362-1389 годах. Также в этой статье мы описали информацию о Кутлуг-бее, данную в исторических источниках. Также мы предоставили информацию о территориях туркмен «Ак Коюнлу» и политико-дипломатических отношениях Туркменского государства «Ак Коюнлу» в период правления Кутлуг-бея.*

***Ключевые слова.** Туркмены, Баяндур, Кутлуг-бей, Дестина Хотун, Амир Темур, Амидские тюрки, Диярбакыр, Ак Коюнлу, Абубакр Тегерани.*

Hoji Faxriddin Qutlug' Bey ibn Tur Ali Bey (قتلغ بن طور على) (1362-1378) – tug'ilgan yili haqida aniq ma'lumotlar mavjud emas. 1362-yilda otasi Tur Ali Beyning vafotidan so'ng, hokimiyat tepasiga kelgan. Yoshligida u ko'p vaqtini Eretna beyi Muhammad G'iyosiddin (1352-1366) saroyida o'tkazgan. 1352-yilda Faxriddin Qutlug'bek Trabzond imperatori Aleksios III Komnenosning singlisi Mariya Komnenaga uylanadi. U Trabzond imperiyasi va Eretna beyligi bilan yaxshi munosabatlarni saqlashga harakat qiladi.

Abubakr Tehroniy qalamiga mansub "Kitobi Diyarbakriya" kitobidan ham Qutlug' Beyning otasi vafotidan so'ng, Oq qo'yunli qabilalar ittifoqiga bosh bo'lganligi qayd etiladi. U o'zining asosiy sa'y-harakatlarini qabila ittifoqini yanada mustahkam davlat tuzilmasiga aylantirishga qaratdi. U Oq qo'yunli yerlarini janubga kengaytirdi. Qabila ittifoqi Arzinjon va Bayburt atrofida joylashdi. U Bayburdda bosh qarorgohini qurdi. U mahalliy zodagonlar bilan munosabatlarini yaxshiladi, qarindoshlik va sadoqat rishtalari orqali ularni qabila atrofida birlashtirdi.

Professor Mukrimin Xalil Yinanchinning Trabzon-Rum tarixchisi Panaretosning voqeanomasidan qilgan tarjimalarida: Aleksey III Komnenos 1363-yili oilasi bilan Qutlug'bekni tabriklash uchun oldiga bormoqchi bo'lgani, ammo vabo tufayli safar amalga oshmagani haqida ma'lumot berilgan. Bu esa 1363-yilda Qutlug'bekning otasining o'rniga o'tganligini va Turali beyning shu sanalar atrofida vafot etganini ko'rsatadi. Yana Panaretos Amid turkmanlarining ya'ni Oq qo'yunli qabilalar ittifoqining Tur Alibey hayotligida, 1340-yildan Trabzon-Rum imperiyasiga yurushlar qilganini qayd etgan. 1343 va 1348 yillardagi hujumlari bilan Trabzon-Rum imperatori Aleksey III Komnenosni qo'rqitishga muvaffaq bo'lgan, Tur Alibey, 1352-yilda o'g'li Qutlug'beyni Aleksey III Komnenosning to'ng'ich singlisi Mariya Komnenaga uylantiradi. Bu nikoh taraflar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish vazifasini bajargan edi. Nihoyat, 1352-yildan Trabzond-Rum imperatori Aleksios III Komnenos ham turkmanlar bilan tinch-totuv munosabatlar o'rnatdi, bu esa nikoh ittifoqchiligi bilan mustahkamlangan edi.

Abubakr Tehroniyning yozishicha, Faxriddin Qutlug'bey Yusuf Bey Duxarlu intiqomini olish maqsadida Mariya Komnenani o'lja sifatida qo'lga kiritgan. Bu nikohdan keyin, Mariya Komnenos Despina Xatun nomi bilan mashhur bo'lgan. Nikoh ittifoqchiligidan keyin, tomonlar o'rtasidagi bosqinchilik yurushlari to'xtaydi va o'zaro tashriflar yanada do'stona tus oladi. Qutlug'beyning 1365-yilda Trabzonga qilgan safari buning yaqqol dalilidir.

Italiyalik sharqshunos E.Rossi Faxriddin Qutlug'beyning Despina xotun bilan turmush qurishi "Qo'rqut Ota kitobi" dostonidagi "Qon Turali" hikoyasiga o'xshash, degan fikrni ilgari surgan. U dostonida "To'qqiz mardning qonini olib, O'g'uzda nom chiqargan, sariq to'nli Seljan xotuni olgan, Qonli Xo'ja (chol)ning o'g'li Qon Turali"

Qutlug‘bey ekanligini qayd etadi. Garchi doston va tarixiy faktlar o‘rtasida muhim o‘xshashliklar mavjud bo‘lsa-da, ba‘zi olimlar E. Rossining filologik va tarixiy jihatlarga oid qarashlariga qarshi chiqishadi. Bunga sabab, Qonli Xo‘janing o‘g‘li Qon Turali hikoyada Yildirim Boyazid o‘g‘li Amir Sulaymonni maqtagan so‘zlari bor. Bu esa hikoyada tilga olingan voqealar XV asr boshlarida sodir bo‘lganligini ko‘rsatadi. Bizga ma‘lumki, Tur Alibek XIV asrning ikkinchi yarmida vafot etgan va Qutlug‘beyning nikohi 1352-yilda bo‘lgan. Qutlug‘ davrida Oqqo‘yunlu Arzinjondan janubga kengaydi.

Qutlug‘ Bey davrida Oqqo‘yunlilar Arzinjondan janubga kengaydi. Faxriddin Qutlug‘bey 1365-yilda xotini bilan birga Trabzondga tashrif buyurib, u bilan yaxshi munosabatlarni saqlashga harakat qildi.

Qora qo‘yunlilardan 1366-yilda mag‘lubiyatga uchragan Qutlug‘ Bey, Qora qo‘yunli qabila ittifoqiga qarshi Jaloiriyalar sultonligi bilan ittifoq tuzdi. Biroq oxir-oqibat Jaloiriyalar Qora qo‘yunlilar davlati bilan ittifoq tuzgani uchun ularning orasi buzildi. Qutlug‘ Bey Armaniston va Gurjistonga bosqinchilik yurushlarni amalga oshirdi va u yerdan katta o‘ljalar bilan qaytdi.

1379-yilda Faxriddin Qutlug‘bey katta o‘g‘li Ahmadni sulton Alouddin Ali boshchiligidagi Eretnalilarning harbiy bosqinlariga qarshi Mutahhartanga yordam berish uchun Arzinjonga yuboradi. 1381-yilda Alouddin Ali vafotidan keyin, Qutlug‘ Bey Arzinjonning yarim mustaqil beklariga yordam berdi.

1370-yillarda Jaloyiriylar sultonligi va Oltin O‘rda bilan ittifoq tuzgan Faxriddin Qutlug‘bey Qora qo‘yunlilarga qarshi kurash olib bordi. Biroq 1386-yili Arzinjon jangida Qora qo‘yunlilarning hukmdori Qora Muhammad Bey tomonidan mag‘lubiyatga uchradi. Keyin Qutlug‘bey Tabriz va Ozarbayjonga yurush qilgan Sohibqiron Amir Temur bilan ittifoq tuzdi. U bilan birga Jaloyiriylar va Qoraqo‘yunlilarga qarshi harakat qildi.

1389-yilda Qutlug‘bek noma‘lum sababdan Bayburtning Sinur qishlog‘ida vafot etadi va shu yerda dafn etiladi. Shundan so‘ng uning o‘g‘illari Usmon va Ahmad o‘rtasida hokimiyat uchun kurash boshlanadi, kurashga boshqa o‘g‘li Pir Ali ham qo‘shiladi.

Qutlug‘ Arzinjondan janubgacha bo‘lgan Oq qo‘yunlilarning chegaralarini Diyarbakrgacha kengaytirdi. Uning hukmronligi davrida “Oq Qo‘yunli” atamasi birinchi marta Sivaslik Burhoniddinning yilnomasida tilga olingan. Qutlug‘ Makkaga haj qilgan va unga “Hoji” unvoni berilgan. U Sinurda masjid ham qurdirgan.

Ba‘zi manbalarda Qutlug‘beyning o‘ta dindor ekanligi qayd etilgan. Epigrafik manbalarda Qutlug‘ Bey hoji deb nomlanishi uning diniy burchlarini bajarganligini ko‘rsatadi. Qolaversa, uning Bayburtning Sinur qishlog‘ida katta vaqflari bo‘lganini ham ma‘lum. Qutlug‘bekni nihoyatda taqvodor va samimiy mujohid sifatida

ta'riflagan Tehroniy o'z asarida hukmronligining dastlabki yillarida grujilarga qarshi jihod safari uyushtirib, Axiskani qo'lga kiritib, ko'p o'lja bilan qaytganini ham eslatib o'tadi. Katta ehtimol bilan mintaqadagi boshqa mahalliy xalqlar bilan bir qatorda grujilarni ham nishonga olgan bu safardan maqsad ittifoqdosh Trabzon rumliklarni shimoldan kelayotgan tahdidli unsurlardan qutqarish edi. Biroq zamonaviy manbalar Qutlug'beyning dindor ekanligi haqidagi fikrni inkor etib, uning otasi Tur Alibek kabi rumliklar bilan tuzgan shartnomasiga sodiqligini va 1365-yilda Trabzonga tashrif buyurganini ko'rsatadi. Bu tashrifdan so'ng uning o'g'li Usmonbek Alekseyning qizlaridan biriga uylanadi.

Qutlug' Bey davrida Oq qo'yunlilar Eretna, Qozi Burhoniddin va Mamluklar o'rtasidagi kurashlarda faol rol o'ynadi. Bu davrda Onado'lidagi siyosiy vaziyatda muhim voqealar yuz berdi. Bayramxo'ja boshchiligida Qora qo'yunlilar Mosuldan Arzirungacha hukmronlik qilgan. Bundan tashqari, Arzinjon hukmdori G'iyosiddin Ahiy Ayna Bey 1362-yilda vafot etdi va hukmronlik Shabonqorahisor hukmdori Pir Husayn Beyga o'tdi. 1378-yilda Pir Husayn Bey vafotidan so'ng, sharq va g'arb o'rtasidagi savdo yo'lida muhim mavqega ega bo'lgan va shuning uchun boy madaniyat markaziga aylangan Arzinjon va Bayburd shaharlari Mutahhartan qo'lga o'tadi. Eretna hukmdori Alouddin Ali Bey buni tahdid deb bildi va uni qo'rqitish maqsadida Arzinjonga yurish qildi. 1379-yilda Mutahhartan Oq qo'yunlilar va Dulqodir (Zulqodir) o'g'ullaridan yordam so'radi. Qutlug'bey o'g'li Ahmadni Mutahhartanga yordamga yubordi. Ahmadga qarshi yuborilgan Qayseri hokimi Junayid qo'lga olingach, Eretna hukmdori qamalni olishga majbur bo'ldi. Natijada Arzinjon Mutahhartan qo'lida qoldi. 1381-yilda Qozi Burhoniddinning kuchayishidan xavotirlangan Qutlug' Bey o'g'li Ahmadni Sivasga jo'natadi. Ahmadbek bu yerda Burhoniddinning eng muhim sarkardalaridan biri Yusuf Chalabiyni yengib o'ldirdi. Ahmadbekning bu zafarini eshitgan Qozi Burhoniddin Qayseridan Sivasga qaytadi. Oq qo'yunlilarning Qozi Burhoniddin bilan dushmanligi 1388-yilgacha, ya'ni Qutlug' Bey vafotidan 1 yil oldingacha davom etgan. Qutlug' Bey davrida Mamluklarning Markaziy Furot havzasi va Amid mintaqasida manfaatlari bor edi. 1387-yilda Malatya hokimi turk millatiga mansub Mintosh mamluklar sultoni Barquq (1382-1389) bilan kelishmovchilikka uchrab, Qozi Burhoniddindan yordam so'rab, evaziga Malatyani unga berishini aytadi. Shu sababdan Qozi Burhoniddin Malatya viloyati chegarasidagi Kemax qal'asiga kelganida, u yerda bo'lgan Ahmadbek Qozi Burhoniddinning huzuriga kelib, avval sodir bo'lgan voqealar uchun uzr so'raydi. Astrobodyning yozishicha, Oq qo'yunlilarning bu yarashuvda samimiy ekanliklarini isbotlash uchun Faxriddin Qutlug'bek o'z o'g'illaridan biri Qora Yullug' Usmonbeyni Qozi Burhoniddin huzuriga garovga yuboradi. Tehroniyning yozishicha, Qora Yullug'

Usmon Qora qo‘yunlilarga qarshi kurashda muvaffaqiyat qozongani uchun akalari tomonidan qamoqqa tashlangan yoki Qozi Burhoniddinga zanjirband etib yuborilgan.

Faxriddin Qutlug‘ Beyning farzandlari

1. Ahmadbey Boyondur
2. Husaynbey Boyondur
3. Qora Yullug‘ Usmonbey
4. Pir Ali
5. Salim Döğerga turmushga chiqqan, ismi noma‘lum qizi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. *Мустафаев, Шаин Меджид оглы*. Восточная Анатолия от Ак-Коюнлу к Османской империи / Ш. М. Мустафаев ; Акад. наук Азербайджана, Ин-т востоковедения. – М.: «Вост. лит.» РАН, 1994.
2. Jumayev G.I. [Temuriy hukmdor Shohrux mirzo davrida Temuriylar va Qoraqo‘yunli orasidagi munosabatlarning manbalardagi tavsifi](#). 2nd International Azerbaijan Congress on Life, Social, Health, and Art Sciences. August 13-14, 2022 Congress Proceedings book ISBN: 978-605-73228-1-4 Editors, 2022.
3. Jumayev G.I. Temuriy Sulton Ahmad Mirzoning "Boburnoma" va boshqa manbalardagi tavsifi. International Istanbul Congress Proceedings Book, 2022.
4. Is‘hoqov M.M., Jumayev G.I. «Хабиб ус-сияр» ва «Матла ус-саъдайн» асарларида дипломатик ва элчилик муносабатларнинг ақс эттирилиши. [Sharqshunoslik / Во с т о к о в е д е н и е / Oriental Studies 2022, № 1](#). – В. 120-132.
5. Jumayev G.I. Oq qo‘yunli etnonimining etimologiyasi. Scholar scientific journal. Volume 1, Issue 34. December. 2023. P 85-90.
6. Faruk Sümer, "Akkoyunlular", Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi s. 270.
7. Çetin Varlık, "Akkoyunlular", VIII, İstanbul, 1988, s. 408.
8. J. E. Woods, 300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, çev. Sibel Özbudun, Milliyet yay., İstanbul, 1993., s.79.
9. Tih-rânî, Diyârbekriyye, s. 40–43, çev. s. 39–40
10. İ. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 189
11. I.Aka, İran’da Türkmen Hâkimiyeti, s. 26.
12. Jumayev G.I. Boyondurlar: Tarixi va Etimologiyasi. Multidisciplinary Scientific Journal. Educational Research in Universal Sciences. Volume 2, Issue 17. 2023. P 215-219.
13. Woods, John E. (1999). The Aqqyunlu: Clan, Confederation, Empire. The University of Utah Press.

TURIZM SANOATIDA BOZOR SEGMENTATSIYASINI MEYORLASHTIRISHGA QARATILGAN TADBIRLAR

I.f.n. Prof. **Dana Askarbekovna Kulanova**
Muxtor Avezov nomidagi Janubiy Qozog'iston universiteti

Usmanova Sohiba Soqibaevna
Jizzax Politexnika Instituti
soxibausmanova123456@gmail.com

Annotatsiya: Turizm sanoatining barqaror rivojlanishi yuzasidan bugungi kunda mamlakatimizda bir qator ilmiy, madaniy – ma'rifiy loyiha va tadbirlar tashkil etilmoqda, jumladan turizm bozorini segmentlash va marketing strategiyalarini tuzishda barqarorlashtirish yuzasidan salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Shu o'rinda Jizzax viloyati Zomin tumani Milliy tabiat bog'i misolida ham turizm bozoriga kirish jaddallashtirishning guvohi bo'lish mumkin.

Kalit so'zlar: segmentlash, turizm sanoati, rekreatsiya, marketing strategiyasi, demografiya, madaniy bag'rikenglik, turistik xususiyat, turistik taklif, bozor.

Turizm sanoatida bozor segmentatsiyasini meyorlashtirishga qaratilgan tadbirlar turizm tashkilotlari va shuningdek sayohat agentliklari uchun kritik ahamiyatga ega. Bu tadbirlar orqali tashkilotlar o'z xizmatlarini turistlarning xususiyatlari va talablari asosida yaxshi ko'rsatish, bozorlashuvni mustahkamlash, vaqt va resurslarini samarali ishlatishlari mumkin. Quyidagi muhim tadbirlar turizm sanoatida bozor segmentatsiyasini meyorlashtirishga yordam bera oladi:

- Ma'lum bir turist guruhiga mos keladigan xizmatlar, takliflar va chegirmalar tuzish.
- Turistlar uchun shaxsiy hisob-kitoblar yaratish va ularning do'stlari yoki oilalari bilan hamkorlikda xizmat ko'rsatishni tashkil etish.

Turizm sanoati dam olish, biznes yoki ijtimoiy maqsadlarda amalga oshiriladigan har qanday mahalliy yoki xalqaro faoliyatni o'z ichiga oladi. Turizm industriyasining beshta tarmog'i, turar joy, oziq-ovqat va ichimliklar xizmatlari, ko'ngilochar, transport va sayohat sanoati mavjud. Pandemiya oldin turizmning iqtisodiy ta'siri yuqori bo'lib, u jahon yalpi ichki mahsulotining 10,4 foizini tashkil etdi va dunyo bo'ylab har to'rtta yangi ish o'rni yaratdi. Hozirgi davrga nisbatan pandemiya vaqtida turizmning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri ancha kamaydi. Covid 19 davrida YaIM hissasi ikki

baravar kamaydi va sayohat yo'lovchilari soni 2022 yil oxirigacha 2019 yil darajasiga yetishi dargumon edi. Ilgari ishbilarmonlik sayohati barcha sayohatlarning muhim qismini tashkil qilgan, biroq iqlim-favqulodda vaziyat korporativ kun tartibiga ko'tarilar ekan, ko'pchilik xalqaro sayohatlarni maksimal saqlab qolishni xohlaydi. Turizm bozor segmentatsiyasi, turistlarning turizm sohasida yuqori turadigan xizmatlardan foydalanishda o'zaro farqliliklarni aniqlash uchun amalga oshiriladigan tahlil va ajratish protsessidir. Bu, turizm bozorida mavjud o'zgaruvchan va turli turdagi turistlar orasida farqli xususiyatlarni aniqlash, bu xususiyatlarga qaratilgan xizmatlarni taqdim etish va reklama faoliyatini boshqarishga imkoniyat yaratishni o'z ichiga oladi.

Turizm bozor segmentatsiyasining ba'zi muhim elementlari quyidagilar bo'lishi mumkin:

Demografiya: Turistlar o'zlarining yosh, jins, oilaviy holati, millati va boshqa demografik xususiyatlariga qarab, ularni guruhlariga ajratish mumkin.

Davlat va Hududlar: Turistlar o'zlarining tashrif buyurgan davlat yoki hududlariga qarab segmentatsiya qilinadi. Har bir hududning turizm potentsiali va xizmatlari farqli bo'lishi mumkin.

Tarixiy va Madaniy Bag'rikenglik: Turistlar tarixiy joylar, qadimgi asori-atiqalar, san'at qadriyatlarga qiziqishi va madaniy bag'rikenglikdan kelib chiqishiga qarab segmentatsiya qilinadi.

Faoliyat Turu: Turistlar ta'qib qilgan faoliyat turidan (safari, san'at, tarixiy joylarni ko'rib chiqish, sport, sifat) kelib chiqishi bo'yicha segmentatsiya qilish mumkin.

Kuchli ta'sirlovchi holatlar: Turistlar, masalan, sayohat qilish vaqti, xarajatlari, joyi, xizmat sifati va boshqa xususiyatlari bo'yicha segmentatsiya qilinadi.

Bozor segmentatsiyasi tufayli, turizm xizmatlari taqdim etuvchi tashkilotlar o'zlariga eng e'tiborli vaqtinchalik tanlangan bozor segmentiga yo'naltirilgan reklama va xizmatlar taklif etishlari mumkin. Bu, bozorning maksimal foyda olish uchun strategik marketing tadbirlarni amalga oshirishda yordam beradi.

Bozor segmentatsiyasi.

Bozor segmentatsiyasi bu - maxsulot potensialini tasniflaydigan marketing strategiyasi har xil ehtiyojlar, xususiyatlar va yoki xatti-harakatlar namunalari ega bo'lgan mijozlar talabi, bir hil guruhlar yoki turli segmentlar majmui.

Segmentatsiya jarayoni to'rtta taxminga asoslanadi:

- Mahsulot yoki xizmat bozori alohida segmentlardan iborat a'zolarining o'ziga xos ehtiyojlari va afzalliklari;
- Potensial turistlarni a'zolari bo'lgan segmentlarga birlashtirish mumkin bo'lgan o'xshash yoki bir xil xususiyatlar;

- Turistik takliflar bozorning ayrim segmentlariga qaraganda ko‘proq iste‘molchi jalb qiladi;

- Tashkilotlar marketing faoliyatini yanada samaraliroq qilishlari mumkin bo‘lgan bozorning muayyan segmentlari uchun maxsus takliflarni ishlab chiqish;

Turizm bozori ishtirokchilari bo‘lish har bir istemolchining o‘ziga xos ehtiyojlari va istaklarini bildiradi, turistga potentsial, alohida bozor sifatida qaralishi va baholanishi kerak. Biroq, amaliy sharoitda to‘liq segmentatsiya ishlamaydi.

Aksincha, keng segmentlar maqbulroq deb topiladi. To‘rtta asosiy bozor segmentlarining turlari bor va ular quyida muhokama qilinadi.

Geografik segmentatsiya:

Geografik segmentatsiya bozorning bo‘linishiga asoslanadigan mamlakatlar, mintaqalar kabi geografik birliklar. Bunday segmentatsiya turizm yanada muhimroqdir, chunki ko‘pchilik jozibador va ommabop sayyohlik yo‘nalishlari alohida geografik jihatdan asoslanadigan hududlarga bo‘linadi. Geografik o‘zgaruvchanlik birlamchi va ikkilamchi bozorlarni aniqlash uchun ishlatiladi.

Demografik segmentatsiya:

Demografik segmentatsiya bozorni guruhlarga bo‘lishdan iborat bo‘lib, yosh, jins, oilaviy hayot darajasi, daromad, kasb va turar joy kabi o‘zgaruvchanlikka egalik qiluvchilar bilan ifodalanadi. Bu faktlar umumiy mijoz profilini taqdim etishi, ma‘lum yoshi va daromadi, mamlakatining daromadlilik potentsialini bashorat qiluvchi sifatida juda muvaffaqiyatli ishlatilgan tadbir bo‘lishi mumkin. Biroq, sotuvchilarga faqat qaram bo‘lmaslik tavsiya etiladi bozorni segmentlash uchun bir demografik xususiyat, chunki jismoniy shaxslar guruh ichida turli xil bayram imtiyozlari bo‘lishi mumkin. Shunday qilib, u ko‘proq ko‘p o‘zgaruvchan demografik mezonlardan foydalanish tavsiya etiladi. Hatto bozorlar bo‘lganda ham boshqa o‘zgaruvchilar nuqtai nazaridan aniqlangan, ularning demografik xususiyatlari bo‘lishi kerak, maqsadli bozor hajmi va unga samarali erishish uchun vositalar ma‘lum darajada baholanadi.

Psixografik segmentatsiya

Psixografiya - bu shaxsning ruhiy holatini o‘lchash uchun ishlatiladigan atama munosabat va psixologik bo‘yanish, demografik farqli o‘laroq, qaysi yosh, jins va daromadning ob‘ektiv o‘lchovlarini o‘lchash.

Foyda mahsulot bilan bog‘liq segmentatsiya

Bu aholining bir jinsli guruhlarga bo‘linishini anglatadi iste‘molchilardan mahsulotdan olishni kutayotgan foyda (masalan, qiziqarli basseyn, salqin va shinam o‘tovlar, havo sharlarida sayohat qilish). Turizm bilan bog‘liq o‘zgaruvchanlikdan foydalanish ba‘zan foydali bo‘lishi mumkin.

Bozor segmentatsiyasining afzalliklari:

Segmentatsiyaning afzalliklari shundan iboratki, marketologlar diqqatini yaxshiroq qaratish mumkin bo'lgan omillar mijozlarning ehtiyojlari va talablari; ular uchun ko'proq yo'naltirilgan pozitsiyani ishlab chiqish mahsulotlar; va yanada samarali marketing vositalarini qo'llash. Biroq, ular shunday tushunishadiki potentsial segmentning hajmi va sotib olish qobiliyati kafolatlangan taqdirdagina investitsiyalar samarali bo'ladi va maqsadli marketing dasturi ishlaydi. Segmentatsiya uchun asos maksimal erishish mumkin bo'lgan daromad oqimini prognoz qilish. Boshqacha aytganda, shunday bo'lishi kerakki o'lchanadigan, muhim va barqaror turistik tadbirlar ishlab chiqilishi kerak. Mavjud va istiqbolli tashrif buyuruvchilar guruhlarini tahlil qilish jarayonida, kutilayotgan resurslar bazasini qo'llab-quvvatlashga qodir bo'lgan turizm bozorida tur mahsulotni sotish tajribalarini aniqlash va maqbul takliflarni kiritish lozim bo'ladi. Kichik korxonalar butun bozorda raqobatlasha oladigan resurslarga ega emas va yuqori darajada sifatga ega bo'lgan, farqli mahsulotlarni taklif qilishi kerak. Turizm bozori oldindan aytib bo'lmaydigan va o'zgaruvchan bo'lgani uchun, bu ko'pchilik turar joy egalari himoyasiz qoldiradi, agar biror narsa ularga ta'sir qilsa segmentlash bir muncha murakkablashadi. Turizm industriyasida turli toifadagi turistlarni jalb qilish va ularning ehtiyojlarini qondirishda bozor segmentatsiyasi muhim rol o'ynaydi. Turizm industriyasida optimal bozor segmentatsiyasiga erishish uchun xizmatlar sifatini oshirish va turistlarning turli qatlamlardagi ehtiyojlarini qondirish bo'yicha turli chora-tadbirlar ko'rilmogda. Turizm industriyasida bozor segmentatsiyasini takomillashtirishning asosiy chora-tadbirlaridan biri turistlarning turli toifalarining afzalliklari va ehtiyojlarini tahlil qilishdir. Shu maqsadda turli turistik ob'ektlarga tashrif buyurishning asosiy motivlarini, turli xil dam olish turlariga bo'lgan afzalliklarni, shuningdek, qulaylik darajasi va xizmat ko'rsatish sifatini aniqlash bo'yicha tadqiqotlar olib boriladi. Olingan ma'lumotlarga asoslanib, turli toifadagi turistlarni jalb qilish va ularga eng mos xizmatlarni taqdim etish strategiyalari ishlab chiqiladi. Turizm sohasida bozor segmentatsiyasini yaxshilashning yana bir muhim chorasi taklif etilayotgan xizmatlarni diversifikatsiya qilishdir. Turistlarning turli toifalarini jalb qilish uchun turli xil turistik paketlar ishlab chiqilmoqda, jumladan, turli xil dam olish turlari, ekskursiyalar, ko'ngilochar va madaniy tadbirlar. Bu bizga plyajni sevuvchilarning ham, ochiq havoda sayr qilishni, madaniy sayohatlarni va ekskursiyalarni sevuvchilarning ehtiyojlarini qondirishga imkon beradi. Bundan tashqari, turizm industriyasida bozor segmentatsiyasini yaxshilashning muhim chorasi turistlarning turli toifalari uchun infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirish hisoblanadi. Bunga erishish uchun turizm infratuzilmasini rivojlantirish, yangi mehmonxonalar, dam olish

maskanlari, ko'ngilochar majmualar va boshqa ob'ektlarni barpo etish, turistik xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat yurituvchi kadrlarni tayyorlashga sarmoya kiritilmoqda.

XULOSA

Shunday qilib, turizm sohasida bozor segmentatsiyasini takomillashtirish kompleks yondashuv va turli chora-tadbirlarni qabul qilishni talab qiluvchi muhim vazifadir. Turistlarning afzalliklari va ehtiyojlarini tahlil qilish, taklif etilayotgan xizmatlarni diversifikatsiya qilish, infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish va turli toifadagi turistlarning ehtiyojlarini qondirish imkonini beradi, bu butun turizm industriyasining rivojlanishiga yordam beradi. Ichki bozorda turizmga bo'lgan ehtiyojni qondiruvchi tadbirlar rejasi mukammal ishlab chiqilishi lozim bo'ladi. Nafaqat viloyat va shahar miqyosida qishloq va agrar turizmga bo'lgan talabni qondirish uchun ham bir qancha segmentlangan tur paketlarni joriy etish va iste'molga yo'naltirish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm, sport va madaniy meros sohalarida davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" gi PF-6199- farmoni.2021 yil 6-aprel. //www.lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Buxoro, Samarqand, Xiva va Shahrisabz shaharlarida xavfsiz turizmni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 939-son qarori. 23.11.2017 yil// <https://www.norma.uz>
3. XALQARO EKO TURLAR BOZORI ISHTIROKCHILARI O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABATLAR. Usmanova Sohiba Soqibaevna International scientific journal "Interpretation and researches" Volume 1 issue 8 | ISSN: 2181-4163 | UIF-2023: 8.2
4. O'RMON - DALA EKOLOGIK OROMGOHLARIDA EKSKURSIYANI TASHKIL ETISH SHAKLLARI VA USULLARI. Usmanova Sohiba Soqibaevna Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali UIF-2023: 8.2 | 2181-3035 | № 26
5. Usmanova S.S. "Экономика и социум" №11(114) 2023 www.iupr.ru
XALQARO EKO TURIZM BOZORI ISHTIROKCHILARI O'RTASIDAGI O'ZARO MUNOSABAT.

ОБЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ДИНАМИКА РЫНОК ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ПРОДУКЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

Джабборова Юлдуз Абдувалиевна

Республика Узбекистан

Джизакский политехнический институт,
Ассистент кафедры «Экономика и менеджмент»

Сигов Александр Николаевич

Стар.препод. кафедры «Экономика и управление
на предприятиях машиностроения»

Аннотация: В данной статье рассматриваются Рыночная инфраструктура которая представляет собой совокупность организационно-правовых форм и субъектов рынка (издатели, предприятия оптовой и розничной торговли, ярмарки и т.п.), обеспечивающих функционирование рынка. Полиграфическое оборудование которое включает в себя допечатное оборудование, печатное оборудование для офсетной печати, печатное оборудование для цифровой печати, а также послепечатное оборудование.

Ключевые слова: издатели, предприятия оптовой, книжный рынок, производителей издавать книги, спрос и предложение, книжный рынок, библиография.

Abstract: This article examines the Market infrastructure, which is a set of organizational and legal forms and market entities (publishers, wholesale and retail trade enterprises, fairs, etc.) that ensure the functioning of the market. Printing equipment which includes prepress equipment, offset printing equipment, digital printing equipment, as well as post-printing equipment.

Key words: the foreign economic activity, the state politics toward protectionism, the foreign economic strategies of the state, tariff and intariff of the restriction and barriers.

Издательская деятельность во многом отличается от обычного производства товаров, у нее своя специфика: производителями являются автор книги или журналист, которые, пользуясь специфическими средствами труда, применяют особые, присущие лишь этой области деятельности методы, способы, приемы

[3]. Книжная, газетно-журнальная информация - это особым образом обработанная информация, что облегчает ее восприятие и воздействие на потребителя. Уникальность издательской сферы заключается в двойственном характере ее продукта - он имеет материальный носитель и нематериальную природу. Также уникально и содержание рынка, на котором создается продукт, заключающийся в себе информацию, необходимую для удовлетворения потребностей отдельного человека, предприятия, региона.

На разных этапах экономического развития издательского дела его значение и воздействие на общество то усиливались, то ослабевали. Тем не менее формирование его важнейших характеристик в результате эволюции социально-экономических отношений неоспоримо. Особенности процессов трансформации российской издательской отрасли в целом и, в частности, предприятий сегмента газетно-журнальной продукции непосредственно связаны со всем комплексом преобразований глобального характера, происходящих в мире последние десятилетия и приведших на сегодняшний день к глубоким изменениям практически во всех сферах экономической жизни.

Распространение издательской продукции – процесс доведение ее от производителя (издателя) до конечного потребителя с помощью книготорговых каналов. Современная система книгораспространения опирается на рыночные инструменты. При этом необходимым условием существования и развития рынка является наличие конкуренции и рыночной инфраструктуры. Книжный рынок относится к рынкам *монополистической конкуренции*, для которого характерно наличие множества фирм и большая дифференцированность товаров. Такая дифференцированность предоставляет каждому издательству возможность предложить на рынок уникальное издание или серию в своей группе и на время достигнуть на нем монополии. В то же время книжные товары частично взаимозаменяемы и уникальность товаров в большинстве случаев возможна только в краткосрочном периоде.

Полиграфия - сложная отрасль, для качественного изготовления печатной продукции требуется достаточно много оборудования на всех этапах полиграфической производственной цепочки.

1. Допечатное оборудование

Вывод форм (СТР).

В настоящее время технология выполнения допечатной подготовки по технологии СТР считается самой перспективной.

Преимущества и достоинства технологии СТР:

- более высокое качество воспроизведения изображения на печатных формах (т.к. исключаются копировальные процессы);
- сокращение времени на приладку печатного оборудования;
- уменьшение "макулатурных" отходов, расхода краски.
- снижение риска возникновения брака за счет автоматизации рабочих процессов.

Цифровая цветопроба.

Цифровая цветопроба выполняется на струйном принтере EPSON STYLUS PRO 7600 и растровом процессоре EFI ColorProof. EFI ColorProof - позволяет получать отпечатки с предсказуемым воспроизведением цветов, а также профессиональные и стабильные цветопробы.

С помощью EFI ColorProof у заказчика полиграфической продукции появляется возможность заранее цвета, которые будут впоследствии получены в процессе печати тиража.

Сканер HEIDELBERG TANGO

Данный сканер представляет из себя сканер барабанного типа. Предназначен для осуществления сканирования самых различных оригиналов: черно-белых и цветных, прозрачных и непрозрачных, позитивных и негативных оригиналов. Формат оригинала - до 45X48. Оптическое разрешение до 11000 dpi.

· **Система управления рабочими потоками KODAK PRINERGI CONNECT** - позволяет небольшому количеству персонала (до 5-ти человек) осуществлять все функции припресса и управления выводными процессами.

2. Печатное оборудование для офсетной печати.

КВА Rapida 105

Новейшая листовая офсетная 8-ми секционная печатная машина. Данное оборудование позволяет достигать высокой рентабельности и автоматизации печатного процесса. Данная машина позволяет оказывать более качественные и разнообразные полиграфические услуги благодаря различным решениям "отделки в линию".

Офсетная печатная машина roland 505 LV

Данная офсетная печатная машина оптимально сочетает высокую производительность и эффективность. Скорость печати этого офсетного оборудования достигает 18000 оттисков в час.

Четырехкрасочная машина для офсетной листовой печати Heidelberg SpeedMaster 102-4 P

Листовые печатные машины Heidelberg SpeedMaster SM 102 - одни из самых надежных и передовых в мире. Пульт управления CP 2000 является наиболее современной системой управления печатными машинами в полиграфической отрасли.

Четырехкрасочная печатная машина Sakurai Oliver 472ED II

Офсетные печатные машины OLIVER японской фирмы SAKURAI обеспечивают превосходное качество печати и при микропечати, и при печати больших фоновых полей (плашек). Машины SAKURAI OLIVER имеют линейное секционное построение и обладают предельной конструкционной жесткостью за счет цельнолитой станины.

3. Печатное оборудование для цифровой печати.

Печатная машина HP Indigo press 3500

Предлагаем печать на высококачественном оборудовании для цифровой печати HP Indigo press 3500. HP Indigo press 3500 - является **цифровой офсетной машиной** второго поколения, предназначенной для печати самых различных тиражей продукции красочностью до 7+7. Производительность данной печатной машины позволяет достигать до 2000 оттисков формата A3+ (4+0) в час.

Цифровая полноцветная печатная машина Xerox DocuColor 8000

Обладая скоростью печати - 80 страниц формата A4 в минуту, Цифровая полноцветная печатная машина призвана заполнить нишу производительности и функциональности между DocuColor 6060 и Xerox iGen3.

4. Послепечатное оборудование

Листоподборочное оборудование. Листоподборка MKW RAPID

Для изготовления многостраничной продукции: каталогов, книг, брошюр, журналов и т.д. требуется подбор комплектов из отпечатанных листов в строго определенной последовательности. Далее уже следует этап скрепления разложенной по комплектам продукции.

Модуль боковой подрезки и разрезки двойников MKW T20

Мобильный модуль подрезки боковых кромок и разрезки двойников, тройников подключаемый в линию к модулю шитья и фальцовки MKW SFT. Модуль имеет собственный пульт управления, быстро и точно синхронизируется с другими частями машины и позволяет значительно расширить возможности оборудования.

Вырубка, биговка, перфорация, конгревное тиснение.

Штанцевальная машина Yawa MW1050Y предназначена для высококачественной вырубки, биговки, перфорации и конгревного тиснения. Стабильно работает с широким спектром материалов: картоном до 1.5 мм, гофрокартоном профилей E и B (толщиной до 3 мм), кашированным картоном и т.д.

Автоматическая кашировальная машина SBL ST 1600

Кашировальная машина способна выполнять заранее запечатанные листы бумаги к лайнеру, в качестве которого выступает картон или гофрокартон. SBL ST - 1600, как правило, используется в типографиях для изготовления красочной и прочной упаковки, а также POS-материалов на основе картона или гофрокартона.

Машина для бесшвейного скрепления Horizont BQ 460

Данное оборудование предназначено для скрепления листовой продукции с использованием термоклея. Применяется при изготовлении книг, журналов, брошюр, каталогов, альбомов и т.д. средних тиражей печатной продукции.

Фальцевально-склеивающая машина BOXMASTER 650PC

Автоматическая фальцевально-склеивающая машина BoxMaster PRO 650PC предназначена для изготовления стандартных коробок с одной линией склейки, складных коробок с двойными стенками и коробок с быстро складывающимся дном или донным самозатвором.

Список использованной литературы:

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. - СПб.: ПитерКом, 2002. – 416 с.
2. Багиев Г.Л., Тарасевич В.М., Анн Х. Маркетинг: Учебник для вузов/ Под общ. ред. Г.Л. Багиева – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2001. – 356 с.
3. Вавилов С.С. Полиграфия в России. - М, 2005. - 144 с.
4. Вайсман А. Стратегия маркетинга: 10 шагов к успеху; Стратегия менеджмента: 5 факторов успеха. - М.: Интерэксперт, Экономика, 2000. - 344 с.
5. Джаббарова Ю.А. «Основные тенденции на рынке книжной продукции в Республике Узбекистан.» журнал том 3 номер 5 ст 36-40.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=jrpYfYkAAAAJ&citation_for_view=jrpYfYkAAAAJ:qjMakFHDy7sC
6. Djabbarova Y.A.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=jrpYfYkAAAAJ&citation_for_view=jrpYfYkAAAAJ:qjMakFHDy7sC

ELEKTR ENERGIYASI ISHLAB CHIQRISHNI OPTIMALLASHTIRISH: IERARXIK-O‘ZARO BOG‘LIQ JARAYONLARNI BOSHQARISH

Dawletbayev Aziz Baxadirovich

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti huzuridagi
Nukus konchilik instituti stajyor o‘qituvchisi
email: dawletbaev9@gmail.ru.

Jumabayev Rasul Maksetbayevich

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti huzuridagi
Nukus konchilik instituti stajyor o‘qituvchisi
email: rasulzhumabaev@gmail.com.

Kurbanbayev Maqsud Adambayevich

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti huzuridagi
Nukus konchilik instituti stajyor o‘qituvchisi
email: maqsudkurbanbayev@gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqola elektr energiyasini ishlab chiqarish jarayonlarini ishonchli ierarxik-o‘zaro bog‘liq boshqarish kontseptsiyasini o‘rganadi. Maqolada energetika sohasi kontekstida ierarxik boshqaruvning asosiy tamoyillari va afzalliklari ko‘rib chiqiladi. Ishlab chiqarishni boshqarish darajalari, elektr stantsiyalarini boshqarish va uzatish va tarqatish tarmoqlarini boshqarishni o‘z ichiga olgan ierarxik boshqaruv tuzilishi tavsiflanadi. O‘zaro bog‘liqlik va jarayonlarni optimallashtirish masalalari muhokama qilinadi va ushbu yondashuvning samaradorlikni oshirish, o‘zgarishlarga moslashish va xavfni kamaytirish kabi asosiy afzalliklari ta’kidlanadi. Maqolada, shuningdek, elektr tizimlarini boshqarish, qayta tiklanadigan energiya integratsiyasi va aqlli tarmoqlarni rivojlantirish bo‘yicha ishlarni o‘z ichiga olgan dolzarb adabiyotlar haqida umumiy ma’lumot berilgan. Ushbu maqola elektr energiyasini ishlab chiqarishda ishonchli ierarxik-o‘zaro bog‘liq boshqaruv tamoyillari va amaliy jihatlari haqida foydali tushuncha beradi va o‘quvchini mavzuni yanada o‘rganish uchun asosiy adabiyot manbalariga yo‘naltiradi.

Kirish: Energiya iste’molining doimiy o‘sishi va texnologiyaning jadal rivojlanishi sharoitida barqaror va samarali elektr energiyasini ishlab chiqarishni ta’minlash zamonaviy jamiyatning asosiy vazifasiga aylanmoqda. Ushbu maqsadga erishish uchun elektr energiyasini ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarishda

zamonaviy yondashuvlardan foydalanish zaruratga aylanadi. Ushbu maqolada biz ierarxik o'zaro bog'liq boshqaruv tushunchasini va uning energetika sanoatida qo'llanilishini ko'rib chiqamiz.

Ierarxik boshqaruv asoslari: Ierarxik boshqaruv - bu tizimning tuzilishiga asoslangan yondashuv bo'lib, unga bo'ysunish darajalari va ular o'rtasidagi munosabatlar kiradi. Energiya ishlab chiqarish kontekstida bu yondashuv turli tizimlarni, shu jumladan elektr stantsiyalarini, uzatish va taqsimlash tarmoqlarini samarali muvofiqlashtirish va optimallashtirish imkonini beradi.

Elektr energiyasi ishlab chiqarishda ierarxiya darajalari:

1. Ishlab chiqarishni boshqarish:

Ierarxiyaning eng yuqori darajasida elektr energiyasini ishlab chiqarishni boshqarish. Bu yerda barqaror va samarali ishlab chiqarishni ta'minlashga qaratilgan strategiya va siyosat ishlab chiqiladi, umumiy maqsad va vazifalar belgilanadi, qarorlar qabul qilinadi

2. Elektr stansiyasini boshqarish:

Keyingi bosqichda alohida elektr stantsiyalarining ishlashini boshqarish. Bu energiya ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, uskunalarga texnik xizmat ko'rsatish va jarayon risklarini boshqarishni o'z ichiga oladi.

3. Etkazish va tarqatish tarmoqlarini boshqarish:

Ierarxiyaning quyi darajasida energiya uzatish va taqsimlash tarmoqlari boshqariladi. Bu yerda asosiy e'tibor ishlab chiqarilayotgan elektr energiyasini samarali uzatish va taqsimlash, yo'qotishlarni minimallashtirish va energetika tizimining barqarorligini ta'minlashga qaratilgan.

* O'zaro aloqa va optimallashtirish:

Ierarxik ravishda o'zaro bog'langan boshqaruv nafaqat aniq boshqaruv tuzilmasini, balki darajalar va quyi tizimlar o'rtasidagi doimiy o'zaro ta'sirni ham nazarda tutadi. Monitoring tizimlari, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari kabi texnologik innovatsiyalar energiya tizimining turli tarkibiy qismlari o'rtasida samarali aloqani ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi.

Energetikada ierarxik-o'zaro bog'liq boshqaruvning afzalliklari:

1. Tizim operatsiyalarining samaradorligi va optimallashtirilishi:

Jarayonlarning aniq tuzilgan ierarxiyasi tufayli butun energiya tizimining optimal ishlashiga erishiladi.

2. O'zgarishlarga moslashish:

Ierarxik tuzilma energiya tizimidagi o'zgarishlarga, masalan, iste'molning o'zgarishi yoki texnik nosozliklarga nisbatan moslashuvchan javob berishga imkon beradi.

3. Xavfni kamaytirish:

Ierarxiyaning barcha darajalarida xavflarni boshqarish tizimning barqarorligini ta'minlab, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va nosozliklarni minimallashtirishga imkon beradi.

Xulosa: Elektr ishlab chiqarishda ierarxik o'zaro bog'liq boshqaruvdan foydalanish energiya barqarorligi va samaradorligini ta'minlashning istiqbolli yo'lini ifodalaydi. Texnologiya va innovatsiyalarning doimiy rivojlanishi bilan ushbu kontseptsiya energetika sanoatining zamonaviy va barqaror rivojlanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kurbanbayev M. A., o'g'li Maksetov O. X., o'g'li Sultonov D. Q. MARKAZIY OSIYODA ENERGIYA XAVFSIZLIGI: HOZIRGI HOLAT VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI //SCHOLAR. – 2023. – T. 1. – №. 32. – С. 117-122.
2. Kurbanbayev M. A. et al. ENERGO TIZIMDA YUZAGA KELADIGAN YUQORI GARMONIKALARNING O'LCHOV TRANSFORMATORLARIGA TA'SIRI //GOLDEN BRAIN. – 2023. – T. 1. – №. 16. – С. 121-126.
3. Kurbanbayev M. A. et al. 220 KV TARMOQLARIDA BIR FAZALI QISQA TUTASHUVNING SHIKASTLANISH JOYINI ANIQLASH USULINI TAKOMILLASHTIRISH //RESEARCH AND EDUCATION. – 2022. – T. 1. – №. 9. – С. 362-366.
4. Lezhnina, Y., Abubakiro, A., Gaipov, I., & Eshmuratov, N. (2023, January). Monitoring of asymmetric values and parameters of electric networks. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 371, p. 03068).
5. Абубакиров, А. Б., Гаипов, И. К., Ешмуратов, Н. К., & Лежнина, Ю. А. (2022). ГРАФОВАЯ МОДЕЛЬ УЧЕТА АСИММЕТРИЧНЫХ ЗНАЧЕНИЙ И ПАРАМЕТРОВ ЭЛЕКТРИЧЕСКИХ СЕТЕЙ.
6. Ешмуратов, Н. Қ. (2023). Реле Короткого Замыкания Асинхронных Электродвигателей Напряжением 10 Кв. *Miasto Przyszłości*, 35, 108-112.
7. Abdullaevich I. A. ENERGY SAVING TECHNOLOGIES AND ALTERNATIVE ENERGY SOURCES. THE IMPACT OF ENERGY ON THE ENVIRONMENT //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 9. – С. 11-15.
8. Djalilov, A., Sobirov, E., Nazarov, O., Urolov, S., & Gayipov, I. (2023, March). Study on automatic water level detection process using ultrasonic sensor. In IOP

- Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 1142, No. 1, p. 012020). IOP Publishing
9. Lezhnina, Y., Abubakiro, A., Gaipov, I., & Eshmuratov, N. (2023). Monitoring of asymmetric values and parameters of electric networks. In E3S Web of Conferences (Vol. 371). EDP Sciences
 10. Djalilov, A. U., Gayipov, I. K., Kenesbaev, R. K., Abdunabiyev, Z., Saidov, A., & Axmedov, M. (2022). DEVELOPMENT OF AUTOMATED INTELLIGENT DRIP IRRIGATION SYSTEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(5), 828-841
 11. Абубакиров, А. Б., Гаипов, И. К., Ешмуратов, Н. К., & Лежнина, Ю. А. (2022). Графовая модель учета асимметричных значений и параметров электрических сетей.
 12. Berdiyrovich, P. N. (2022). Renewable Sources of Electric Energy as a Mechanism for the Development of the Economy of Consumers of Electric Energy. Miasto Przyszłości, 29, 123-127

OLIV TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAZMUNI VA MAQSADI

Siddiqova Sadoqat G'afforovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori,
sadoqats@mail.ru

Saidjonova Parvina Shuxratovna

"Sity Sport Bukhara" MChJ menejeri, erkin tadqiqotchi

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalari faoliyati, jumladan o'quv jarayonida pedagogik faoliyatning o'ziga xos jihatlari, oliy ta'lim tizimida pedagogik faoliyat mazmuni va mohiyati, pedagogik maqsadning o'ziga xosligi, pedagogik faoliyatining obyekt va subyekt kabi masalalar yoritib berilgan.*

***Tayanch iboralar:** ta'lim, tarbiya, pedagog faoliyati, pedagogik maqsad, tarbiya jarayoni, pedagogik faoliyat obyekt, faoliyat subyekt, talablar.*

***Abstract.** This article describes the activities of higher education institutions, including the specific aspects of pedagogical activity in the educational process, the content and essence of pedagogical activity in the higher education system, the uniqueness of the pedagogical goal, the object and subject of pedagogical activity.*

***Key words:** education, upbringing, pedagogic activity, pedagogical goal, educational process, object of pedagogical activity, subject of activity, requirements.*

Jahon ta'lim tajribasida zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasidagi muayyan nazariy bilimlarni ta'lim oluvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, talabalar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash ta'lim beruvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Inson faoliyatining boshqa turlari kabi pedagogik faoliyat ham o'z xususiyatlari bilan bir-biridan ajralib turuvchi: maqsad, obyekt, subyekt va vositalardan tashkil topadi.

Eng avvalo, pedagogik maqsadning o'ziga xosligini tushunishiga harakat qilamiz. Ular quyidagilardan iborat:

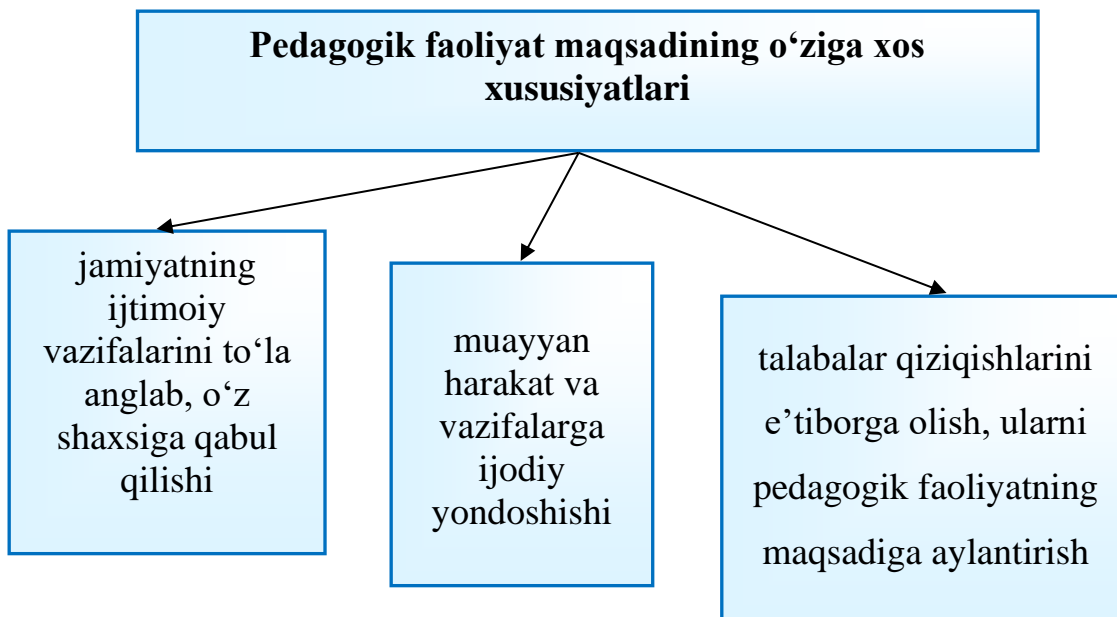
1. Pedagogik faoliyatning maqsadi jamiyat tomonidan belgilanadi, ya'ni pedagog faoliyatning natijasi jamiyat manfaatlari bilan bog'liqdir. Uning mehnati yoshlar shaxsini har tomonlama kamol toptirishga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Pedagogik faoliyat avlodning ijtimoiy uzviyligini (ketma-ketligini) ta'minlaydi, bir avlod tajribasini ikkinchi avlodga o'tkazadi, yoshlarni ijtimoiy munosabatlar tomon yo'llaydi, ijtimoiy tajriba orttirish uchun insondagi tabiiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqaradi.

2. Pedagog faoliyati doimo shaxs faoliyatini boshqarish bilan bog'liq. Bunda pedagogik maqsad talaba maqsadiga aylanishi muhimdir. Unga erishish osonlikcha bo'lmaydi. Pedagog o'z faoliyati maqsadini va unga erishish yo'llarini aniq tasavvur qilish va maqsadga erishish talabalar uchun ham ahamiyatli ekanligini ularga anglata olish zarur. Gyote ta'kidlaganidek, "Ishonch bilan gapir, ana shunda so'z ham, tinglovchilarni mahliyo qilishi ham o'z-o'zidan kelaveradi".

3. Pedagogik (ta'lim, tarbiya) jarayonida talaba faoliyatini boshqarish shuning uchun ham murakkabki-pedagog maqsadi doimo talaba kelajagi tomon yo'naltirilgan bo'ladi. Bu maqsadni talabadan ko'ra pedagog yaqqolroq tasavvur qiladi. Talaba esa ko'p hollarda, hayotiy tajribasi yetishmasligi sababli hozirgi hayot, shu bugun tashvishlari bilan yashaydi, kelajakni esa to'la tasavvur qila olmaydi. Bunyodkor pedagoglardan biri Sh.A.Amonashvili bu nomuvofiqlikni "tarbiyadagi asosiy fojia" deb ataydi. Buni anglagan holda, mohir pedagoglar o'z faoliyati mantig'ini talabalar ehtiyojlariga muvofiq holda loyihalaydilar. Hamkorlik pedagogikasining tub mohiyati ham ana shundan iborat.

Shunday qilib, pedagogik faoliyat maqsadining o'ziga xosligi o'qituvchidan quyidagilarni talab qiladi:

- ◆ jamiyatning ijtimoiy vazifalarini (masalan, muhandis-pedagoglar tayyorlashni) to'la anglab, o'z shaxsiga qabul qilishi. Jamiyat maqsadlarining "o'sib", uning pedagogik nuqtai nazariga aylanishi;
- ◆ muayyan harakat va vazifalarga ijodiy yondoshishi;
- ◆ talabalar qiziqishlarini e'tiborga olish, ularni pedagogik faoliyatning belgilangan maqsadlariga aylantirish (1-rasm).

1-rasm. Pedagogik faoliyat maqsadining o'ziga xos xususiyatlari

Talabalar bilan kasbga yo'naltirish ishlarini olib borishda yuqoridagilarga e'tibor berish zarur. Endi pedagogik faoliyat obyektining o'ziga xosligini ko'rib chiqamiz. Bu faoliyatining obyekti insondir. Pedagog - tadqiqotchilarning fikricha, pedagogik obyektining o'ziga xosligi quyidagilardan iborat:

1. Inson-tabiakatning jonsiz moddasi emas, balki o'zining individual sifatlari, ro'y berayotgan voqealarni idrok qilishi va ularga o'zicha baho beradigan, takrorlanmaydigan faol mavjudotdir. Psixologiyada ta'kidlanganidek, har bir shaxs-takrorlanmasdir". U pedagogik jarayonning o'z maqsadi, ishtiyoqi va shaxsiy xulqqa ega bo'lgan ishtirokchisi hamdir. Shunday qilib, pedagogik faoliyatning obyekti bir paytning o'zida bu faoliyatning subyekti bo'lib hisoblanadi.

2. Pedagog doimo o'zgarib, o'sib boradigan inson bilan ishlaydi. Ularga yondoshishda bir xil qolip, shakllanib qolgan hatti-harakatlardan foydalanish mumkin emas. Bu esa pedagogdan doimo ijodiy izlanib turishni talab qiladi.

3. Talabalarga pedagogdan tashqari atrof-muhit, ota-ona, boshqa fan o'qituvchilari, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy hayot ham, ba'zan sezilmaydigan, ba'zan esa har tomonlama bir necha yo'nalishda ta'sir etadi. Shuning uchun ham pedagog mehnati bir vaqtning o'zida jamiki ta'sirlarga va talabaning o'zida paydo bo'lgan fikrlarga tuzatishlar kiritib borishni nazarda tutadi. Masalan, diniy ekstremizm va boshqa oqimlarga kirib ketgan yoshlarning adashganligini tushuntirish, ommaviy axborot vositalari orqali berilayotgan axborotlarni to'g'ri anglashga undash va h.k. Tarbiya jarayoni o'z-o'zini tarbiyalash bilan uyg'unlashgan holda olib borilishi zarur.

Umuman olganda, hozirgi zamon pedagogikasi hamkorlik pedagogikasi bo'lib, u o'quv yurtidagi tarbiyaviy munosabatlarning insonparvarlashuvi va demokratlashuviga yo'naltirilgan. Bunda talabalar faolligini oshirish, ularni pedagogik jarayonning ishtirokchisiga, o'qituvchining esa uning mehribon ustoziga aylantirish muhimdir. Zero, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'kidlanganidek, ta'lim jarayonining demokratlashtirish va insonparvarlashtirish, mamlakatimiz ta'lim tizimini tashkil etishning asosiy prinsiplaridan biridir.

Pedagogik faoliyatining subyekti - tarbiyalanuvchilarga asosan -pedagog, ota-ona va talabalar jamoasi ta'sir ko'rsatadilar. O'qituvchining shaxsi, bilimi va madaniyati talabalarga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy qurol bo'lib hisoblanadi. Agar talaba pedagog shaxsini o'ziga qabul qilmasa (unga hissiy yaqinlik his etmasa), uning ta'siriga berilmaydi, qaysarlik qiladi, uni hurmat qilmaydi. Talaba shaxsiga doimo ijobiy-axloqiy ta'sir ko'rsata oladigan kishigina haqiqiy tarbiyachidir. Bunga erishish uchun pedagog o'zining ahloqiy sifatlarini doimo takomillashtirib borishi zarur. Pedagog tomonidan sodir etilgan arziyas bo'lsada axloqsizlik, uning talabalar o'rtasida misqollab yig'ilgan obro'siga jiddiy putur yetkazishi muqarrar. Talabalarni mehnat, muloqot, o'yin, o'qish kabi faoliyat turlarida ishtirok etishlari tarbiyaning asosiy vositasi bo'lib hisoblanadi.

Pedagogik faoliyatdagi dolzarb muammolarni muhokama qilamiz:

1. Pedagogika va ilmiy tadqiqot ishlarini o'zaro uzviylikda birlashtirib olib borish.
2. Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash.
3. Oliy malakali pedagoglarning yetishmasligi.
4. Pedagogik faoliyat jarayonida innovatsion muhitni yaratish.
5. Pedagogik metodlardan foydalanish.
6. Pedagoglarni tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish.

Hozirgi bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida oliy ta'lim muassasalari talabalarini mahsulot yaratuvchi mehnatga jalb qilib, uning natijasidan bahramand qilishda ham bu pedagogik tizim yaxshi samara beradi. Bu tizim aksariyat ta'lim muassasalarida pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanib, talabalarga puxta kasbiy malaka berishda ijobiy natijasini ko'rsatmoqda. Bunday misollarni juda ko'p keltirish mumkin. Demak, har bir mohir pedagog o'zining individual pedagogik tizimiga ega bo'lishi zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020 yil 23 sentabrdagi 637-sonli qonun.
2. Olimov, K. T., & Sh, T. Z. (2019). Integration of Special Subjects, Opportunities and Solutions. *Eastern European Scientific Journal*, (2), 67-70.
3. Тухтаева, З. Ш. (2011). Межпредметные связи и преемственность в профессиональном образовании. *Профессиональное образование. Столица*, (9), 43-44.
4. Sh, T. Z., & Kh, S. K. (2020). Innovative forms of education in Uzbekistan. *International journal of innovations in engineering research and technology. IJERT*, 7(4), 258-261.
5. Sharifovna, T. Z., & Bakhriniso, T. (2020). Modernization of higher education by solving integration problems. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(12 Part II), 44-49.
6. Тухтаева, З. Ш. (2012). Методика межпредметной преемственности в профессиональном образовании.
7. Тухтаева, З. Ш. (2016). Касб-хунар таълимида фанлараро узвийликни таъминлаш методикаси.
8. Тухтаева, З. Ш., & Искандарова, Г. Б. (2014). Обеспечение межпредметной преемственности при обучении специальным предметам. *Молодой ученый*, (8), 882-884.

TA'LIM JARAYONIGA INTEGRATIV YONDASHUVNING FALSAFIY VA PSIXOLOGIK JIHLTLARI

Siddiqova Sadoqat G'afforovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

sadoqats@mail.ru

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalari faoliyati, jumladan o'quv jarayonida integratsiyaning pedagogik jihatlari, ta'lim jarayoniga integrativ yondashuvning falsafiy va psixologik jihatlari, ta'lim integratsiyasining turli xil darajalari, ta'limga integrativ yondashuv kabi masalalar yoritib berilgan.*

***Tayanch iboralar:** ta'lim, integratsiya, integrativ yondashuv, ta'lim sifati, falsafiy jihatlari, psixologik jihatlari, integratsiya darajalari, imkoniyatlar.*

***Abstract.** This article describes the activities of higher education institutions, including pedagogical aspects of integration in the educational process, philosophical and psychological aspects of the integrative approach to the educational process, various levels of educational integration, and issues such as the integrative approach to education.*

***Keywords:** education, integration, integrative approach, quality of education, philosophical aspects, psychological aspects, levels of integration, opportunities.*

Kirish.

Hozirgi zamon fanining mantiqiy-gnoseologik asoslaridan biri sanalgan integratsiya ilmiy bilimning informativlik darajasi va asosiy informatsion imkoniyatlarini o'zgartiradi. Bu bilimning bir darajasidan boshqa darajasiga, narsalar va hodisalar mazmunini yanada teranroq aks ettiruvchi bilimga o'tishi bilan bog'liq. Integrativ jarayonlar nazariy tizimlarning teranlik darajasini oshirib, nazariya va empirik ma'lumotlarning qo'llanish doirasini kengaytiradi. Nazariya mazmunining yanada teranlashuvi informativlik darajasining oshishiga sabab bo'ladi, tushunchalar haqidagi axborotning integrativ jarayonlarga ta'sir ko'rsatish imkoniyatini ro'yobga chiqarishga ko'maklashadi.

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida "ta'lim sifatini baholash mexanizmlarini ishlab chiqish, ta'lim xizmatlarining mavjudligi va samaradorligini oshirish" va "zarur bo'lgan

mutaxassisliklar bo'yicha ta'lim olish va kadrlar malakasini oshirish ishlarini keng ko'lamda yo'lga qo'yish" kabi ustuvor vazifalarning ijrosini ta'minlashda ta'lim oluvchilarda yaxlit va tizimli integrativ bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish va baholash muhim o'rin tutadi [1].

Ta'lim tizimini fanlar integratsiyasini ta'minlash asosida isloh qilish, bizningcha, yangi metodologiyani talab qiladi uni tashkil etish va birgalikda mantiqiy yondashuv g'oyasi ta'limni mazmunan birlashtirishga, fanlararo aloqalar asosida integratsiyaning yetakchi shakli sifatida xizmat qiladi, bu esa yangi yondashuvga asoslangan o'quv tarkibi yordamida talabalar idrokining yaxlitligini yuzaga keltiradi [2].

Materiallar va metodlar.

Integratsiya tushunchasining mohiyatini yanada aniqroq va to'liq tavsifini berish mumkin. Birinchidan, rivojlanish, ya'ni ob'ektda yangi jihatlar, xossa va sifatlar paydo bo'lishi bilan, ikkinchidan, yangida eskining rivojlangan elementlari, tomonlari va an'analarning saqlanishi bilan tavsiflanadi. Integratsiya falsafiy toifa bo'lib, o'zgarishlar rivojlanishining istalgan jarayonida, oldingi bosqichning alohida belgilari va tomonlarini rivojlanayotgan obyektning yangi bosqichidagi yangi shartlari bilan mos ravishda ko'chirish va uning yangi muhitga mos kelmaydigan, eskirgan belgilari va tomonlarini tashlab yuborish va mavjudlarini yaxlitlashtirish zaruriyatini belgilash uchun xizmat qiladi.

Psixologiyada integratsiya murakkab psixologik rivojlanish qonuniyatlari, yosh bilan bog'liq bo'lgan o'zgarishlarni o'rganish, bilimlarni bosqichma-bosqich o'zlashtirish, faoliyatning yetakchi turlari o'zgarishi doirasida ko'rib chiqiladi. Pedagogik jihatdan esa integratsiya:

didaktik tamoyil – o'quv jarayonining mazmuni, tashkiliy shakl va usullarini belgilab beruvchi asosiy qoida;

shart-sharoit – ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi holatlar;

harakatga keltiruvchi kuch – ta'lim jarayonini amalga oshirishga yordam beruvchi omil;

ta'lim rivojlanishi va tarbiya jarayonida majburiy bajarilishi kerak bo'lgan talab sifatida izohlanadi.

Ta'limda integratsiya ikki xil turda qo'llaniladi. Birinchidan, ta'lim turlari (bo'g'inlari) orasidagi integratsiya. Bunda ta'limning keyingi turi mazmuni avvalgisini qisman takrorlab, mazmun jihatidan uzviy bog'langan holda uning keyingi ta'lim turlarida davom etadi. Ikkinchidan, o'quv fanlari orasidagi integratsiya. Bu odatda fanlararo yoki predmetlararo bog'lanish orqali amalga oshiriladi.

Pedagogik lugʻatlarda koʻrsatilishicha, integratsiya taʼlim mazmunining muayyan ketma-ketlikda, uzviy va tizimli joylashtirilishini, yangi mavzuni oʻzlashtirishda mavjud bilimlarga tayanishni, oʻquv materialining maʼlum darajada navbatdagi bosqichlarda qoʻllanilishini, oʻquv-tarbiya jarayoni bosqichlarining davomiyligi va yaxlitligini ifodalaydi [9].

Boshqacha qilib aytganda, integratsiya kelgusidagi rivojlanishni ularsiz tasavvur qilish qiyin boʻlgan imkoniyatlar bilan taʼminlaydi, birlashtiradi, bular esa quyidagilar: yangiga oʻtilganlarning yangi sharoitlarda oʻzining hayotiyiligini yoʻqotmagan va rivojlanishga koʻmaklashishga qodir boʻlgan elementlarini kiritish; yangiga boshqa mazmunini kirita olish va uning rivojlanishini taʼminlash holatida boʻlgan alohida shakllarini kiritish.

Natijalar.

Pedagogik integratsiya oʻzining texnologik infratuzilmasiga, oʻzining asosiy texnologiyalariga ega. Pedagogik integratsiyaning belgisi boshqaruvchanlik, bir tomondan, uning ehtimoliy tabiati, boshqa tomondan uning texnologikligi bilan belgilangan.

Tadqiqotlarimizdan kelib chiqib, integratsiya taʼlim turlari hamda oʻquv fanlari orasidagi aloqadorlik, taʼlim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari oʻrtasidagi bogʻliqlikni anglatadi. Bunda, birinchidan, taʼlimning navbatdagi turi mazmuni avvalgisini nafaqat davom ettirishi, mazmunan oʻzaro uzviy bogʻlangan holda keyingi taʼlim turida rivojlantirilib borilishi, shu orqali, fanlararo integratsiya amalga oshirilishi zarur. Ikkinchidan esa, taʼlims dual yondashuv asosida, yaʼni oʻquv jarayonining amaliy koʻnikmalari bilan bogʻliq qismini tegishli soha ish beruvchilari, korxonalar bazasida tashkil etish koʻzda tutiladi.

Falsafiy va ilmiy pedagogik adabiyotlarning tahlili shundan dalolat beradiki, “integratsiya” koʻp qirrali tushuncha boʻlib, unda falsafiy, pedagogik, psixologik jihatlarni ajratish mumkin [3]. “Integratsiya” tushunchasini yaxlitlikda tadqiq qilishning markaziy falsafiy va uslubiy asosi boʻlib, tabiat, jamiyat va ong rivojlanishining umumiy qonunlari haqidagi fan sifatida dialektika xizmat qiladi.

Demak, integratsiya falsafiy, pedagogik va psixologik jihatlarga ega.

Falsafiy jihatdan integratsiya kategoriyasi “rivojlanish” kategoriyasi bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, uning mohiyati “harakat” kategoriyasi bilan solishtirishda ayon boʻladi. Integratsiya rivojlanayotgan barcha hodisa, jarayonlarga taalluqli boʻlgan umumiy va muhim aloqalarni aks ettiradi hamda yangidan rivojlanishni aniqlaydi. “Integratsiya” tushunchasi koʻp darajali boʻlib, xorijiy olimlar va pedagoglar integratsiya tushunchasiga turlicha taʼriflar berishgan [8].

Taʼlimda integratsiya muammosining paydo boʻlishi tarixiga nisbatan adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatadiki, ushbu muammo pedagogikada insoniyatning

oldingi avlodida to'plangan ijtimoiy tajribani udumlar, an'analar, xulqning etik me'yorlari, yashash qoidalari va hokazolar orqali uzatish ehtiyoji bilan bog'liq ravishda paydo bo'ldi [8].

Bunday ta'lim integratsiyasi 3 xil darajada namoyon bo'ladi:

fanlar ichidagi (mazmuniy) integratsiya;

fanlar orasidagi integratsiya;

ta'lim turlari fanlari orasidagi integratsiya.

Turli darajadagi integratsiyani ta'lim jarayoniga joriy etish ta'lim mazmuniga, o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari, ta'lim metodlari va vositalariga, ta'lim shakliga ta'sir ko'rsatadi. Integratsiyalashgan ta'lim jarayoni odatdagi dars jarayonlaridan tubdan farq qiladi, unda fan mazmuni chuqur tahlil qilinadi, mavzular aloqadorligi o'rganiladi [7].

Muhokama.

Bir qator ilmiy tadqiqotlar va ularning natijalarini sarhisob qilsak, ilmiy va texnologik inqilobning barcha yutuqlari va samaralari insoniyat uchun keng darajada muhim ahamiyat kasb etdi. Ilm-fandagi burilishlarni aks ettiradigan inson psixikasida bunday sifatli o'zgarish – bu tashqi va ichki ma'lumotlarni inson tomonidan idrok etilishi va tahlildan o'tkazish qobiliyati takomillashishi bilan bog'liq.

Texnik ta'limning o'ziga xosligi texnik-texnologik masalalar va muammolarni hal qilish uchun ilm-fanning rivojlanish dinamikasi va keyingi amaliy qadamlar bilan belgilanadi, natijada ularni barcha ijtimoiy tizimlarga xos bo'lgan madaniy, siyosiy, iqtisodiy va boshqa shartlar nuqtai nazaridan ma'lum bir soha uchun batafsil ko'rib chiqish mumkin. Umumta'lim maktabdan boshlab o'quvchilar o'rta ta'lim olish jarayonida turli psixologik, fiziologik ta'sirlar doirasida bo'lganligi tufayli tasodifiy, mutlaqo muhim emas deb hisoblangan jarayonlardagi qonunlar va holatlarni izlaydi. Shunga qaramay, bilish jarayoni faol rivojlanib, o'qish va o'qitish usullari takomillashadi, ya'ni jarayon davom etadi. Bu jarayon o'z navbatida umumiy harakatlar, ya'ni qonuniyatlar fonida davom etayotganligini anglatadi – bitta mazmundagi jarayon e'lon qilinadi, ikkinchisi esa amalga oshiriladi [3].

G.A.Klekovkin [5] tizimning rivojlanish jarayonini chuqur tahlil qiladi, integratsiyani jarayonning ajralmas xususiyatli qonuniyati sifatida yuzaga chiqaradi. Uning fikricha, qonun istalgan fanda obyektlardagi hodisalar va xossalarning ichki aloqasi sifatida fikrlanadi va u obyektivlik, zaruriyat, barqarorlik va takrorlanuvchanlik belgilari bilan tavsiflanadi.

Integrativlik tabiat va jamiyat rivojlanishining obyektiv qonuniyati bo'lib hisoblanadi. Falsafada integratsiya rivojlanishning qonuniyati sifatida ko'riladi, u dialektikaning inkorni inkor qilish qonuni, miqdoriy o'zgarishlarning sifat o'zgarishlariga o'tish qonuni, qarama-qarshiliklar birligi va kurashi qonuni kabi asosiy

qonunlarni yuzaga chiqaruvchi bo'lib hisoblanadi. Miqdoriy o'zgarishlarning sifat o'zgarishlariga o'tishi qonuni tomonlardan biri sifatida ta'limda integratsiyaning yuzaga chiqishini ta'lim muassasasi talabalarini kasbiy tayyorgarlik sifatini rivojlantirib, mos ravishdagi oliy ta'lim muassasasiga o'tkazish zaruriyati misolida ko'rishimiz mumkin. Bunda talabalarni kasbiy tayyorlashni yaxlitlashtirish har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishni, uning kasbiy muhim sifatlarini tarbiyalashni, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va kompyuterlashtirish sharoitlarida yo'naltira olish mahoratini, yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda kasbiy tayyorgarlikning mazmuni va jarayonini erkinlashtirishni, muhandis-texnik bilim, ko'nikma va mahoratlar o'rnini oshirishni, kasbiy tayyorgarlik jarayonida oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining ishlab chiqarish sharoitlariga tezda moslashishini ta'minlovchi unumli mehnatning yangi shakllarini joriy qilishni talab qiladi [6].

G.T.Soldatovanning fikricha, ta'lim berishning turli xil darajalari orasidagi integratsiyani amalga oshirish mexanizmida, pedagogik jarayon va uning natijalarining uzluksizligi va yaxlitligini ta'minlash zaruriyati hamda o'qitishning diskret xususiyati orasidagi ziddiyat qarama-qarshiliklarning kurashi va birligi qonunini o'rgatishdagi integratsiyaning yuzaga chiqishida misol bo'la oladi. Haqiqatdan ham, pedagogik maqsadlarda ta'limning fan tizimi texnik obyektlar va tabiiy bilimning obyektiv va ko'p tomonlama o'zaro bog'liqligi birligini bo'laklarga ajratadi [6].

Bizningcha esa, izchillik deganda, fan mavzularining mazmuni va murakkabligiga mos ravishdagi aniq ketma-ketlik tushuniladi. Izchillik orqali har bir bosqich, fan yoki mavzularning ketma-ketligi va davomiyligi ta'minlanadi. Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qitish jarayonidagi o'zaro integrativ aloqalar ta'limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi va qiziqtiruvchi vazifalarning yuzaga chiqarilishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Olimlar ta'lim integratsiyasi haqida fikr yuritib, ta'limda integratsiya ikki xil ma'noda tushuntiriladi:

ta'lim turlari orasidagi integratsiya, bunda ta'limning keyingi turi mazmuni avvalgisini nafaqat davom ettiradi, balki qisman takrorlab, mazmun jihatdan bog'langan holda uni keyingi ta'lim turlarida davom ettirishga zamin hozirlaydi;

o'quv fanlari orasidagi integratsiya, buni odatda fanlararo yoki predmetlararo bog'lanish deyiladi.

Bizningcha, integratsiya tushunchasining nisbatini va rivojlanishning sifat va miqdoriy bosqichlaridagi inkorini tahlil qilib, rivojlanayotgan obyektning quyidagi ikkita ko'rinishini ajratib ko'rsatish mumkin:

eski asosini qisman inkor qilishda mazmun-mohiyatining uzviyligi;

eski asosini inkor qilish va bartaraf qilishda faqat ba'zi qirralar, natijalar va shakllarning integratsiyasi.

Fanlararo aloqalar muammosi ustida pedagogik jamoa ishining tashkil qilinishi

ikkita asosiy va o‘zaro bog‘liq yo‘nalishni o‘z ichiga oladi:

fanlararo aloqani hisobga olgan holda o‘quv jarayonini rejalashtirish;

fanlararo aloqalarni joriy qilish bo‘yicha turdosh fanlar o‘qituvchilarining hamkorlikdagi o‘quv-uslubiy ishlarini amalga oshirish.

Yuqoridagi tadqiqotlar va ilmiy asarlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, ta‘lim samaradorligini oshirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri ta‘lim turlari, bosqichlari, fanlar va mavzulararo integratsiyani ta‘minlashdir.

Bugungi kunda oliy ta‘lim tizimi bakalavriat o‘quv rejalari va fan dasturlarini muvofiqlashtirish va o‘zaro integratsiyasini ta‘minlash asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Hozirgi davrga qadar fanlar integratsiyasini ta‘minlash oliy kasbiy ta‘lim nazariyasi va metodikasi bo‘yicha o‘tkazilayotgan ilmiy–pedagogik izlanishlar obyekti hisoblanadi.

Demak, oliy ta‘lim muassasalari talabalarida ixtisoslikka oid fanlarni rivojlantirish sohaga oid kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishi, turli xil mazmundagi muammolar tahliliga tanqidiy yondashish malaka va qobiliyatlarini kamol toptirishi lozim.

Integrativ yondashuv ta‘lim mazmunida fanning mohiyati va asosiy xususiyatlarini yaxlit ko‘rib chiqish, asosiy omillarni ta‘kidlash, bir fan atrofida guruhlash, qolganlarining esa eng yuqori darajasini ochib berish, bu ob‘ektning rivojlanishi va uning o‘zaro aloqasi past darajada ichki va tashqi jihatlarning o‘zaro aloqasi, umumiy va ajralmas ob‘ektning umumiy holatdan boshqasiga o‘tishida ifodalanadi [7].

“Integrativ yondashuv” tushunchasi asosan bir qator belgilar orqali ochiladi, ya‘ni: yaxlitlik, ta‘lim ko‘p qirraliligi va ilmiyligi, texnika va texnologiyalar, metodlarni o‘rganish, ta‘lim mazmunidagi doimiylik va izchillik, jarayondagi rejali va tartibli kabilar. Ta‘limga integrativ yondashuv jarayonga bir tomonlama emas balki ko‘p rejali, har tomonlama yondashuvni anglatadi. Tashkilot shakl va mazmuni nuqtai nazaridan ta‘limning barcha bosqichlari birligi orqali, ya‘ni o‘quv maqsadlarini aniq va to‘liq belgilash, ularni tatbiq etish usullari va yakuniy natijalar samarasining tahlili bilan aniqlanadi.

Xulosa.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, integratsiya turli xil fanlar bo‘yicha mashg‘ulotlarda o‘rganiladigan tushunchalar, qonunlar orasidagi aloqani o‘rnatib berish va yaxlitlashtirish bo‘lib, o‘qitishda vujudga kelgan o‘quv fanlarining aloqadorligini o‘rnatish, tizimli yondashuvni to‘liq joriy qilish imkonini beradi. Demak, ta‘lim jarayonining ko‘p jihatli muammolarini har tomonlama ochib berish imkonini beruvchi fanlararo aloqalar tizimi va integratsiyasini ta‘minlash oliy ta‘lim tizimi oldidagi muhim vazifalardan biridir.

Oliy ta'lim muassasalarini modernizatsiyalash bo'yicha zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning muhim yo'nalishi bu ta'lim va tarbiyaga yangicha yondashuvni ta'minlaydigan yangiliklarni joriy etish orqali ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishdir.

Bizning fikrimizcha, integrativ yondashuv – ta'lim didaktik tamoyillarining har biri bilan o'zaro ta'sirdagi integratsiya (ilmiylik, tizimlilik va izchillik, onglilik va faollik, yaqqol ko'rinish, nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi, bilimdan foydalanish imkoniyati va mustahkamligi, talabalarning individual xususiyatlarini inobatga olish) tamoyilini qo'llashni anglatadi. Integrativ yondashuv – pedagogik shart-sharoitlarni yaratgan holda integratsiyani amalga oshirishni talab etadi, ya'ni: aniq o'quv fanlari integratsiyasi zaruratini umumnazariy asoslash, fanlar integratsiyasi shakllari va optimal darajalarini aniqlash, o'quv materialini to'qnashuv nuqtalari, uning yetakchi g'oyalari, o'quv fanlari dasturlarini muvofiqlashtirguncha mos usullar va ko'rinishlardan foydalanish, talabalarning olam to'g'risidagi yaxlit bilimlarini shakllantirish maqsadidagi o'quv vositalari kabilar. Integrativ tavsif, o'qishga integrativ yondashuvni qo'llagan holda, yuqorida keltirilgan pedagogik sharoitlarni yaratadigan o'qituvchi faoliyatiga ko'p jihatdan bog'liq.

Shaxsning imkoniyatlaridan jamiyatning talab-ehtiyojlariga yo'naltirishda tashkil etuvchilarning predmet-mazmunli va tashkiliy-faoliyat qismlarining o'zgarishi pedagogik nazariyalar, ta'lim shakllari va usullarining yangi yondashuvlarini ishlab chiqishni va ularni amaliyotga moslashtirishni nazarda tutadi. An'anaviy ta'lim tizimini isloh qilish, yangilash va o'zgartirish bu shakllar, usullar, mazmunni yangilash yo'lidagi boshlang'ich bosqich, bir so'z bilan aytganda, bilimli shaxsni shakllantirish va rivojlantirish uchun yangi paradigmani shakllantirishdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент, 2017. – Б.39.

2. Абдураимов Ш.С. Касб таълими ўқитуувчиларини тайёрлаш сифатини таъминлашда тармоқлараро интеграциянинг педагогик имкониятларини такомиллаштириш // Дисс. (PhD). – Тошкент, 2017.

3. Гребенчиков А.Г. Педагогические условия развития художественно - творческих способностей учащихся в системе непрерывного образования // Автореферат. – Елец, 2005. – 24 с.– 158 б.

4. Клековкин Г.А. Преемственность в обучении. в поисках теоретических оснований // – Самара, 2000. – С. 328.
5. Olimov, K. T., & Sh, T. Z. (2019). Integration of Special Subjects, Opportunities and Solutions. Eastern European Scientific Journal, (2), 67-70.
6. Солдатов Г.Т. Дидактическое обеспечение преемственности математической подготовки студентов в системе «колледж-вуз» // – М., РГБ, 2003. diss.rsl.ru.
7. Торопова Е.А. Современные проблемы науки и образования. Современные проблемы науки и образования // Электронный научный журнал. – Тошкент, 2012. – № 6. – С.45-58.
8. Тухтаева, З. Ш. (2011). Межпредметные связи и преемственность в профессиональном образовании. Профессиональное образование. Столица, (9), 43-44.
9. Sh, T. Z., & Kh, S. K. (2020). Innovative forms of education in Uzbekistan. International journal of innovations in engineering research and technology. IJIERT, 7(4), 258-261.
10. Sharifovna, T. Z., & Bakhriniso, T. (2020). Modernization of higher education by solving integration problems. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(12 Part II), 44-49.
11. Тухтаева, З. Ш. (2012). Методика межпредметной преемственности в профессиональном образовании.

PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI VA KORXONALARNING INTEGRATIV HAMKORLIGI MAZMUNI

To'xtayeva Zebo Sharifovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti "Paxta va yengil sanoat texnologiyalari"
fakulteti dekani, pedagogika fanlari doktori, professor,
zebo-7171@mail.ru

Mamedova Adilya Adilyevna

Osiyo xalqaro universiteti MM8-PP-22-guruh magistranti

***Annotatsiya.** Maqolada korxonalar va professional ta'lim muassasalarining hamkorlik integrativ hamkorligi, ishlab chiqarish va ta'lim tizimi integratsiyalashuvi, kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish, bo'lajak mutaxassislarning kelajakda mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlarini rivojlantirish, o'zaro manfaatli ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi masalalar yoritib berilgan*

***Tayanch iboralar:** integrativ hamkorlik, korxonalar, professional ta'lim, ta'lim muassasalari, kasbiy faoliyat, kadrlar tayyorlash, integratsiya, ijtimoiy hamkorlik.*

CONTENT OF INTEGRATIVE COOPERATION OF PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ENTERPRISES

***Annotation.** In the article, the cooperation and integrative cooperation of enterprises and professional educational institutions, the integration of the production and education system, the development of the personnel training system, the development of the abilities of future specialists to work independently in the future, the establishment of mutually beneficial social cooperation, etc. issues are clarified*

***Key words:** integrative cooperation, enterprise, professional education, educational institutions, professional activity, personnel training, integration, social cooperation.*

O'zbekistonda professional ta'lim muassasalari va korxonalarining integrativ hamkorligi muammosi 80-yillarning ikkinchi yarmida hal etila boshlandi. "Bu muammo tashkiliy jihatdan kafedralarning ishlab chiqarishdagi hamda o'quvchilarga professional ta'lim berishga sezilarli hissa qo'shgan uzoq muddatli integratsiyalashgan amaliy mashg'ulotlarda o'zining samarali ifodasini topdi. Shu tariqa integratsiyalashuv kadrlar tayyorlash darajasini ma'lum tarzda ko'tarish, ularning ishlab chiqarishga moslashuv muddatlarini qisqartirish hamda eng muhimi, ishlab chiqarishga malakali mutaxassislarni jalb etgan holda zamonaviy ilmiy-texnik asosda professional tayyorgarlikni olib borish imkonini berdi".

Jahon tajribasida bunday integratsiya o'quv-ilmiy ishlab chiqarish markazlari, komplekslari, texnopolislari singari omillar shaklida amalga oshiriladi. "Ularda yuksak malakali mutaxassislarni tayyorlash, ilmiy tadqiqotlar o'tkazish hamda bu tadqiqotlar natijasini sanoatda o'zlashtirish vazifasi mujassamlanadi. Bunday birlashmalarda jamiyat ehtiyojlari asosida tegishli tarmoq o'quv-ilmiy-texnik siyosatni amalga oshiradigan professional ta'limmuassasalari asosiy tashkiliy bo'g'in hisoblanadi".

Bugungi kunda Respublikamizda integrativ ta'lim muhitida professional ta'limmuassasalari va ishlab chiqarish korxonalarining uzluksizligi va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashni ta'minlashga imkon beradigan butkul yangi darajada integratsiyalashuvni keng rivojlantirishni taqozo etadi.

Integrativ ta'lim muhitida professional ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini integratsiyalashuvining yangi darajasi (vertikal va gorizont) quyidagilarga asoslanadi:

intellektual jihatdan rivojlangan mamlakatlar tajribasi hamda xalqaro hamkorlikka;

barcha darajadagi mutaxassislarni tayyorlash;

qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirishdagi ta'lim jarayoni uchun akademiya va professional ta'lim muassasalari;

ishlab chiqarish korxonalarini manfaatdor sherik sifatida keng jalb etish;

o'quvchilarning ta'lim, ilmiy tadqiqot, ilmiy ishlab chiqarish va innovatsion kichik firmalarini rivojlantirish.

Respublikamizda ijtimoiy-iqtisodiy va ma'rifiy sohalarda amalga oshirilayotgan modernizatsiyalash jarayonlari uzluksiz ta'lim tizimiga ham bevosita ta'sirini ko'rsatmoqda. Bu, o'z navbatida, innovatsion ta'lim muhitining muhim tavsifi hamda shaxs imkoniyatlari muvaffaqiyatli amalga oshirilishining sharti sifatida ta'lim paradigmalarini takomillashtirish, uning tarkibiy qismlari funksional va konseptual muammolari yechimini ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

"Mamlakatimizda innovatsion ta'lim tizimini rivojlantirish fan bilan ta'lim jarayoni aloqalarini, ishlab chiqarish va ta'lim tizimi integratsiyalashuvini rivojlantirishga asoslanadi hamda quyidagilarni o'z ichiga oladi":

ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida ilg'or amaliy ilmiy tadqiqotlar o'tkaziladi, ta'lim sifati davlat ta'lim standartlariga muvofiq kelishini tashkil etish va ta'minlash maqsadida pedagogika va ta'lim sohasida ilmiy tadqiqotlar va ilmiy-uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish faollashtiriladi;

fundamental va amaliy fan sohasidagi ilmiy kadrlarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki rag'batlantiriladi, pedagogik va ilmiy tadqiqot jarayonlarining aloqasi ta'minlanadi;

yoshlarning fan-texnika sohasidagi ijodkorligi har tomonlama qo'llab-quvvatlanadi;

o'quv-ishlab chiqarish majmualarini (markazlarini) tashkil etish va ularni rivojlantirish, zamonaviy uskunalari, apparatlar va asboblari bilan jihozlash rag'batlantiriladi;

kadrlar tayyorlash va birgalikdagi ilmiy-texnologik yechimlar yaratishda korxonalarining ishlab chiqarish salohiyatidan samarali foydalaniladi va ishlab chiqarishda kadrlar tayyorlash jarayoni qo‘llab-quvvatlanadi;

ilg‘or texnologiya sohasida pedagog kadrlarning malakasi bevosita ishlab chiqarish jarayonida muntazam ravishda oshirib boriladi;

shaxsning ijodiy va ijtimoiy faolligini oshirish ma‘naviy boy yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Integrativ ta‘lim muhitida professional ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini hamkorligidan asosiy maqsad malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning asosi ta‘limning barcha turlarini, jumladan, davlat ta‘lim standartlari, kadrlar salohiyati va uning faoliyat ko‘rsatish mexanizmlarini qamrab olishdan iborat.

ilmiy-tadqiqot natijalarini amaliyotga tez joriy etishga qodir bo‘lgan tadqiqot ob‘ekti tabiatiga maksimal darajada chuqur kirib borish orqali nisbatan tor doiradagi tadqiqotlar bilan shug‘ullanuvchi ilmiy-amaliy markazlarni tashkillashtirish

professional ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini integratsiyasini amaliyotga tatbiq qilish mexanizmlarini, shuningdek, innovatsion mahsulot va xizmatlar ishlab chiqaruvchi korxonalarini rag‘batlantirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish

innovatsion jarayonlardagi muammolarni hal etish uchun ilmiy-texnik mahsulotlardan foydalanishning mintaqaviy tashkiliy tuzilmasini takomillashtirish maqsadida innovatsion jarayonlarni boshqaruvchi zamonaviy tashkiliy tuzilma yaratish

ilmiy-texnik mahsulotning samaradorligi va sifatini oshirish, ilm-fanni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash

intellektual biznesning rivojlanishi va kichik innovatsion korxonalar faoliyatini rivojlantirish maqsadida professional ta‘lim muassasalari qoshida texnoparklar bunyod etish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish

professional ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o‘rtasida integratsiya shakli sifatida “Korxonalar + PTM” tizimi faoliyatini rivojlantirish

1-rasm. Zamonaviy kadrlar tayyorlashda professional ta‘lim muassasalarining innovatsion faoliyati.

Yuqoridagi fikrlardan ko‘rinib turibdiki, integratsiya ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, ta‘lim va tarbiya jarayonini tadqiq qilish va boshqarishni ta‘minlaydi hamda fanning maqsadini ro‘yobga chiqarishga imkoniyat yaratadi.

Ta‘limning “integratsiya” tamoyilini ham fanlar integratsiyasi kabi bir necha xil ko‘rinishda ko‘rib chiqish mumkin:

ta‘lim turlari aro;

bosqichlararo;

fanlararo;

mavzulararo.

Bunda integratsiyaning oxirgi ko‘rinishlarida fanlarni o‘qitish uslubi, ya‘ni ular mazmunini bayon etish metodiga tayangan holda yondosh fanlar mazmunidan foydalana bilish, mustaqil ishlashga harakat qilish, shuningdek, uslubiyat va mazmunan kuzatiladigan o‘xshashlikni qo‘llashda ko‘zga tashlanadi.

Xorijlik pedagog olim O.Y.Ujan “Integratsiyalashgan ta‘lim zamonaviy ma‘lumot natijasi sifatida” nomli maqolasida shunday deydi: “Ta‘limni modernizatsiya qilish deganda, nafaqat uning tarkibini yangilash, balki innovatsion texnologiyalarning faol qo‘llanilishi ham tushuniladi. O‘quvchilar kognitiv ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish – pedagogik tadqiqotning an‘anaviy ob‘ektidir. Innovatsiyaning ushbu yo‘nalishida integratsiyalashgan ta‘lim ajralib turadi. Ta‘limni integratsiyalashgan darslar orqali amalga oshirish natijasida voqelikni yaxlit idrok etish imkoniyatiga erishiladi”.

Bizning fikrimizcha integratsiyalashgan ta‘lim – bu professional ta‘lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalarini o‘zaro hamkorligi asosida amaliy ta‘limni chuqur o‘qitishdir. Shunga asosan, integrativ hamkorlik va amaliyot jarayonining komponentlarini tuzdik.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 29 martdagi "Dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 163-sonli Qarori. // <https://lex.uz/docs/-5346217>.
2. Туракулова, Б. Б. (2022). Повышение квалификации персонала на основе интеграции технических подразделений и производственных предприятий. *Universum: психология и образование*, (10 (100)), 8-11.
3. Zebo, T. X., & E'zoza, E. (2023). OLIY TA'LIMDA TALABALAR BILAN OLIV BORILADIGAN O 'QUV-METODIK VA MA'NAViy-MA'RIFIY ISHLARNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(17), 489-496.
4. Туракулова, Б. Б. (2022). ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF HIGHER EDUCATION. In *Дизайн, технологии и инновации в текстильной и легкой промышленности (ИННОВАЦИИ-2022): сборник материалов Международной научно-технической конференции. Часть 1.*—М.: ФГБОУ ВО «РГУ им. (p. 154).
5. Тухтаева, З. Ш., & Искандарова, Г. Б. (2014). Обеспечение межпредметной преемственности при обучении специальным предметам. *Молодой ученый*, (8), 882-884.

TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING IJODIY-AMALIY FAOLIYATGA YO'NALTIRISHNING TASHKILIY JIHLTLARI

To'xtayeva Zebo Sharifovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti

“Paxta va yengil sanoat texnologiyaslari” fakulteti dekani,

pedagogika fanlari doktori, professor,

zebo-7171@mail.ru

Muxamadiyeva Ruxsora Abboskulovna –

Osiyo Xalqaro Universiteti MM8-PP-22 guruh magistranti

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada talabalarning ijodiy-amaliy faoliyatga yo'naltirish jarayonini motivatsion ta'lim sharoitida tashkil qilishning hamda motivasion ta'lim muhitini yaratishda pedagogik ijodkorlikning ahamiyati, o'qituvchining kasbiy faoliyatining tarkibiy qismlari, o'quv motivlari mohiyati va uning o'ziga xos jihatlari kabi masalalar tahlili bayon qilingan*

***Tayanch iboralar:** ta'lim jarayoni, ijodiy-amaliy faoliyat, ijodkor o'qituvchi, pedagog, kasbiy faoliyat, o'quv motivi, motivatsion ta'lim muhiti.*

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF DIRECTING STUDENTS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS TO CREATIVE-PRACTICAL ACTIVITY

***Annotation.** In this article, the importance of pedagogical creativity in organizing the process of directing students to creative and practical activities in the conditions of motivational education and creating a motivational educational environment, the components of the teacher's professional activity, the essence of educational motives and its specific aspects the analysis of issues is described*

***Key words:** educational process, creative-practical activity, creative teacher, pedagogue, professional activity, educational motive, motivational educational environment.*

Talabalarning ijodiy-amaliy faoliyati maxsus psixologik, pedagogik test o'tkazish orqali aniqlanadi. Ular maqsadga intilish, qat'iylik va mehnatsevarlik kabi fazilatlarini hamda ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish istagi bilan ajralib turadilar va ilimning tegishli sohalari, fanning aniq yo'nalishlari bo'yicha o'z tabiiy qobiliyatlarini namoyon etish, rivojlantirish, o'zlaridagi noyob iste'dodni ro'yobga chiqarish uchun

imkoniyatlar yaratishdir. Ijodiy fikrlashni aniqlash uchun psixologik vositalar mavjud. Jahon psixologik amaliyotida eng mashhuri Pol Torrens testidir. Ushbu test quyidagilarni baholashga imkon beradi:

- og‘zaki ijodiy-amaliy faoliyat ;
- obrazli ijodiy-amaliy faoliyat ;
- individual ijodiy qobiliyatlar.

Ijodiy-amaliy faoliyat mezonlari:

- ravonlik - vaqt birligida yuzaga keladigan g‘oyalarning soni;
- o‘ziga xoslik - umumiy qabul qilinganlardan farq qiladigan g‘ayrioddiy g‘oyalarni ishlab chiqarish qobiliyati;
- moslashuvchanlik.

Talabalarning ijodiy-amaliy faoliyatini rivojlantirishda maqsadli tayyorlash bo‘yicha quyidagi vazifalarga amal qilinishi lozim:

– talabalarning intellektual salohiyati chuqur bilim olishga va qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish;

– malakali professor - o‘qituvchilarni talabalar bilan individuval ishlashga jalb etish;

– ilm-fan taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy tadqiqot ishlariga talabalarni jalb etish;

– maxsus o‘quv dasturlari va progressiv pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish;

– ijtimoiy buyurtmachilar talabalarini qondiruvchi malakali, har tomonlama kamol topgan kadrlarni tayyorlash.

Shunday qilib, talabalar bilan ishlashning ijobiy tomonlari va kamchiliklarini hisobga olib, keyingi monitoringini kuchaytirish bo‘yicha o‘tkaziladigan ishlar rejasi tuzib chiqilishi, talabalar faoliyat jarayonini nazorat qilishni kuchaytirish, talabalar kontingenti izchilligini oshirish uchun yagona bazani shakllantirish, iqtidorli talabalarni turli xil xalqaro grant loyihalarida ishtirok etishlari va malaka oshirish imkoniyatlarini kengaytirish lozim.

Kasbiy faoliyat ijodiy-amaliy faoliyat bilan bog‘liq, ya‘ni muammolarni kreativ hamda kognitiv yo‘l bilan hal qilish yoki yangi mahsulotni yaratish demakdir. Bu o‘z ichiga quyidagilarni oladi:

– yangi tovarlar ishlab chiqarish yoki turli xizmatlarni taqdim etishga qaratilgan tadbirkorlik faoliyati;

– muhandislik faoliyati (yangi texnik vositalarni loyihalash);

– boshqaruv faoliyati (tashkiliy qarorlarni tayyorlash va qabul qilish, odamlarni boshqarish);

– dizaynerlik ishi (badiiy dizayn) va boshqalar.

Uzluksiz ta'lim tizimida axborot texnologiyalari bilan zamonaviy pedagogik texnologiyani birgalikda ta'lim jarayoniga tatbiq etish o'qitish jarayonida juda yaxshi samara beradi.

Jumladan, web-quest ta'lim texnologiyasi ijodiy-amaliy faoliyatni shakllantirish va rivojlantirishda quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- faol mustaqil yoki guruh qidiruv faoliyatini tashkil etish;
- talabning axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga oid qobiliyatini rivojlantirishga ko'maklashish;
- o'quv jarayoni uchun qulay shart-sharoitlar yaratish orqali, diqqatni jamlashga, faoliyat shakllarini o'zgartirishga yordam berish;
- global tarmoqdan ko'plab manbalarni tahlil qilishga va ularni umumlashmalar orqali ma'lumotlarni bir butunlikka keltirishga o'rgatadi;
- talabning kognitiv qobiliyatini rivojlantiradi;
- umumiy ta'lim ko'nikma va malakalarni rivojlantirishga yordam beradi (tahlil, sintez, maqsadni belgilash, ma'lumotlarni qidirish, bilimlarni tizimlashtirish va boshqalar);
- ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi;
- ta'limga individual yondashuvni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi;
- mustaqil baholash hamda qaror qabul qilish, qo'shma faoliyatning borishi va natijalarini prognozlash, nazorat qilish, tuzatish asosida umumiy maqsadlarni belgilash, umumiy ish usullarini rejalashtirish va samarali hal qilish ko'nikmalarini shakllantirishni ta'minlaydi.

Shuningdek, talaba o'qituvchi va tengdoshlari bilan o'quv jarayonining teng huquqli ishtirokchisiga aylanadi. "Web-quest" texnologiyasi yordamida talabalarning o'zlari materialni o'rganish tezligini, ish sur'atini nazorat qilishlari mumkin, bu o'zini-o'zi nazorat qilish va boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

"Web-quest" – bu talabalar Internet yordamida amalga oshirishi mumkin bo'lgan qidiruv faoliyatining maxsus turi.

Web (ingliz tilidan) so'zi – tarmoq.

Quest (ingliz tilidan) so'zi – tadqiqot, qidirish.

Shuning uchun Web - Questni ingliz tilidan – internetdagi qidiruvlar, deb tarjima qilish mumkin.

Xususan, "veb-qidiruv" texnologiyasi talabalarni axborot va internetga bo'lgan munosabatini o'zgartirib, buni ta'lim faoliyatiga muvaffaqiyatli integratsiya qilish imkonini beradi, alohida mavzu (predmetli) va (metapredmetli, ya'ni fanning rivojlantiruvchi va o'quv-didaktik jihati orqali inson kamolotga etuvchi xarakterli xususiyati bo'lib hisoblanadi) natijalariga erishishga yordam beradi. Ushbu

texnologiya ijodiy-amaliy faoliyat ni shakllantirishda quyidagi muhim ta'lim natijalariga erishish imkonini beradi:

– shaxsiy, ya'ni narsalarni o'rganish va o'z-o'zini takomillashtirish, anglash imkoniyatlarini tushunish, ijodiy salohiyatni ochib berish motivatsiyasini shakllantirish;

– metasubject (metapredmetli) – kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, axborot bilan ishlash ko'nikmalari (ma'lumotni qidirish, tanlash, umumlashtirish, muammoni hal qiladigan loyihani yaratish);

– mavzu (predmetli) – yangi bilimlarni egallash va uni o'quv vaziyatlarida qo'llash, fikrlashning ilmiy – texnik turini shakllantirish.

Zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar hamda o'qitishning interfaol metodlari yordamida mustaqil ta'lim olishni yo'lga qo'yish mumkin bo'ladi. Talabalar bilimni har xil turdagi mashg'ulotlar bo'yicha xolisona baholash mezonlari, tanqidiy fikrlash hamda ijodni rivojlantirish, interfaol ta'lim bo'yicha metodik ishlanmalarni yaratish zamon talabidir. Zamonaviy ishlab chiqarish va uni boshqarish jarayonlari talablaridan kelib chiqib zamonaviy axborot texnologiyalari ikki guruhga bo'linadi. Ularning birinchisi matn protsessorlari, elektron javdallar, ma'lumotlar jamlanmasi, grafik muharrirlar, multimedia, telekommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan bo'lib, "Universal tipdagi axborot texnologiyalari" deb ataladi.

"Maxsus axborot texnologiyalari" deb nomlanuvchi ikkinchi yo'nalishga ma'lum bir ixtisoslashgan yo'nalishdagi faoliyatni amalga oshirishda foydalaniluvchi kompyuterli texnologiyalar, misol uchun o'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalari kiradi. O'qitishning yangi axborot texnologiyalari har qanday ta'lim texnologiyasining asosiy qismi bo'lgan bilim berish va uni qabul qilish jarayonlarini kompyuterlashtirish natijasida vujudga kelgan o'qitish texnologiyasi bo'lib, o'qituvchi undan o'qitishning ijodiy vositasi sifatida foydalanadi, darsga tayyorlanadi va uni tashkil qiladi, talabalar bilimni nazorat qiladi hamda ularga vazifalar beradi. Hozirgi kundagi va yaqin kelajagimizdagi ta'lim tizimini takomillashtirishda kompyuterlashtirishning eng asosiy vazifasi – o'qitishning yangi zamonaviy axborot texnologiyalarini yaratish va ularni ta'lim jarayoniga olib kirishdan iborat bo'ladi. O'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalaridan ta'lim tizimida foydalanishning samaradorligi quyidagi holatlar bilan belgilanadi:

1. O'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalari talabalarga axborotlarning noan'anaviy manbalariga murojaat qilish imkoniyatlarini ochib beradi, mustaqil ishlar samaradorligini oshiradi va ijodiy faoliyat bilan shug'ullanish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

2. O'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalari qo'yilgan didaktik maqsadlarni amalga oshirishi uchun o'qituvchiga o'qitishning turli shakllaridan va

ularning majmuasidan foydanish, ya'ni zaruriy ta'lim muhitini barpo etish imkonini beradi. O'qitishning yangi axborot texnologiyalaridan foydanishda o'qituvchi kompyuterlashtirilgan o'qitish va nazorat qilish dasturlarini sharoitdan kelib chiqib o'zgartirish imkoniga ega bo'ladi.

3. O'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash orqali o'qituvchilar talaba shaxsini rivojlantirish, ijodiy fikrlashga o'rgatish, o'quv dasturlarining eng maqbullarini tanlash yoki yangilarini yaratish uchun qo'shimcha imkoniyatga ega bo'ladi.

4. Avtomatlashtirilgan o'quv-axborot tizimidan foydalanishga asoslangan o'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash natijasida o'qituvchilar o'zlarining axborot bilan ta'minlanganlik darajalarini oshiribgina qolmay, balki deyarli butun dunyodagi axborot jamlamalaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalari bugungi kunda ta'lim tizimiga keng kirib kelayotgan yangi pedagogik texnologiyalarning vositaviy asosi hisoblanadi. Shu sababli biz o'z tadqiqotlarimizda o'qitishning zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llashda pedagogik texnologiyaning quyidagi tamoyillariga amal qildik.

Ilmiy-ijodiy-amaliy faoliyatni rivojlantirishda fundamental tadqiqotlar asosiy o'rinni egallaydi. Aynan ular orqali istiqbolli ilmiy echimlarni ishlab chiqish uchun asos bo'luvchi ilmiy potensialni yuzaga keltiradi. Ko'p holatlarda fundamental tadqiqotlar, uning yakuniy natijalari ilmiy kashfiyot bilan yakunlanadi.

Ilmiy-amaliy hamda pedagogik-psixologik adabiyotlarda ixtirochilik hamda ixtirochilik ijodkorligiga ko'plab ta'riflar keltirilgan. Jumladan, I.I.Kichkin ixtirochilikni ilmiy g'oyalarining texnik echimlarga ijodiy tatbiq, ilmiy texnika taraqqiyoti sur'atlarini belgilovchi asosiy ko'rsatkich, yangi texnika va texnologiyalar yaratilishining mezoni hamda uning yuqori ilmiy-texnik darajasini ta'minlovchi omil deb hisoblaydi. M.A.Vachevskiy "ixtiro qilish"ni "qo'yilgan masalani echish uchun eskilaridan tubdan farq qiluvchi, odatdagi mantiqiy fikrlash yo'li bilan yetishib bo'lmaydigan yangi samarali yechimni taklif qilish" deb ta'riflaydi [108;49-b]. Bizning fikrimizcha, ixtirochilik tegishli idoralar tomonidan patentlar bilan tasdiqlanadigan yangi yechimni ishlab chiqishga yo'naltirilgan ijodiy faoliyat turi, ixtirochilik ijodkorligi esa bu jarayonning shaxsdagi kreativlik, zehnilik, topqirlik, mustaqil va tanqidiy fikrlash kabi ijodiy-amaliy faoliyat sifatleri bilan bog'liq umumiy tavsif deyish mumkin.

Ratsionalizatorlik ko'p qirrali muammo bo'lib, ko'proq iqtisodiy masalalarni hal etishga qaratilgan. Ratsionalizatorlik fikrlari ma'lum talablarga javob berishi kerak:

- birinchidan, texnik yechimga ega bo'lishi;
- ikkinchidan, yangilik bo'lishi;
- uchinchidan, foydali bo'lishi kerak.

Ilmiy-amaliy taraqqiyotning o'sishi ko'p va murakkab bilimlar hamda axborotlarga bog'liq. Iqtisodiyotning barcha sohalari bo'yicha har yili yangiliklar soni bir qancha ko'payadi. Zarur bo'lgan axborotlarni yig'ish -juda murakkab ish. Shuning uchun hozirgi kunda tabiatni bilishga oid bilimlardan tashqari, bu bilimlardan insonning o'zi foydalanishi katta ahamiyatga ega. Hozirgi davrda kashf etilgan yangiliklar bo'yicha axborotlarni saqlash, ishlov berish va xodimlarga yetkazish yo'llari qidirilmoqda, har bir davlatda ilmiy-amaliy axborotlar bo'yicha maxsus tashkilotlar tuzilgan, ular fan, texnika va ishlab chiqarishni rivojlantirishga omil bo'lib xizmat qiladi.

Professional ta'limda ixtirochilik g'oyasini ishlab chiqishda ijodkor talabalarning bilimlar bankidan foydalanishi izlanishning samaradorligini oshiradi. Bilimlar banki – ma'lum vazifani bajaruvchi ob'ekt sinfiga oid bo'lgan va ishlash mezonlari, ketma-ketligiga ko'ra tizimlangan, uzluksiz ravishda boyitib boriladigan axborot va ma'lumotlar majmui sifatida ishlab chiqiladi. Bunda beriladigan ma'lumotlar imkon darajasida qisqa va lo'nda ifodalaniib, tegishli bo'limlarga joylashtirilganligi sababli axborot jamlamalarining juda ixcham bo'lishiga erishiladi. Bilimlar bankining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning uzluksiz ravishda yangi ma'lumotlar bilan boyib borishidir. Bu vazifani amalga oshirishda ikki usuldan foydalaniladi: birinchi holatda o'qituvchi o'z ustida qo'shimcha ishlashi natijasida olgan yangi bilimlarini doimiy ravishda bilimlar bankiga kiritib boradi. Ikkinchi holatda talaba tomonidan taklif qilingan axborot o'qituvchi tomonidan tahrir qilinadi va bilimlar bankiga kiritiladi.

Professional ta'limda ijodiy-amaliy faoliyat samaradorligi tobora ko'proq darajada axborotlar bilan ishlash tezligi va unumdorligiga bog'liq bo'lib borayotganligini hisobga olib, bilimlar bankini ishlab chiqishda quyidagi mezonlarga amal qilinadi:

1. Axborotlarni jamlash. Katta hajmdagi axborotlar ichidan samarali texnika va texnologiyalarni ishlab chiqishning istiqbolli yo'nalishlari haqida xulosa chiqarish uchun eng yangi axborotlardan to'laroq foydalanish.

2. Axborotlarni saralash va eng ahamiyatlilarini ajratib olish. Saralangan axborotlar bilan ishlash ijodiy yechimni ishlab chiqish uchun sarflanadigan vaqtni tejaydi va uning yuqori ijodiy-amaliy saviyada bo'lishiga xizmat qiladi.

3. Ahamiyatli axborotlarni tasniflash – har bir ma'lum holat uchun tahlil qilinishi lozim bo'lgan axborotlar hajmini kamaytirish va qiyosiy tahlilni amalga oshirishda zarur axborotlarni topish tezligini oshirish uchun xizmat qiladi.

4. Axborotlarni tabaqalash. Axborotlarni samarali texnika va texnologiyalarni ishlab chiqish nuqtai nazaridan tabaqalash, ularning tahlilini tadqiqotning har bosqichida eng qimmatli ma'lumotlardan boshlash imkonini beradi.

5. Tasniflangan axborotlarni tizimlash. Tarqoq holdagi aralash dalillarni tahlil qilishdan ko'ra muammoning umumlashgan ko'rinishi bilan ishlash texnika va texnologiyalarni ishlab chiqish hamda foydalanish samaradorligini oshirish imkonini beradi.

6. Tizimlangan axborotlarning ko'rgazmaliligini oshirish, ya'ni matn holdagi axborotlardan turli ko'rinishdagi grafik tasvirlarga o'tish. Bunda yangi, samarali texnika va texnologiyalar ishlab chiqish bilan shug'ullanayotgan barcha talabalar uchun axborotlar majmuasidan foydalanish imkoniyati ortadi.

7. Axborotlardan kompyuterlar yordamida foydalanish. Ixtirochilik faoliyatida tahlil qilinishi lozim bo'lgan axborotlar hajmi ortib borayotganligi – tadqiqotchilar aqliy mehnatini engillashtirishda zamonaviy axborot texnikalaridan foydalanishni taqozo etmoqda.

Talabalar ijodiy-amaliy faoliyatini shakllantirishda zamonaviy axborot texnologiyalarining qo'llanilishi to'g'risidagi fikrlarimizni quyidagicha xulosalaymiz:

kompyuter talabani ixtiro g'oyasi va yechimi yuzasidan qaror qabul qilishida axborotlar bilan ta'minlaydi va hisoblash ishlarini bajaradi, murakkab holatlarda aqliy-irodaviy sifatlarni maqsadga muvofiq yo'naltirishga xizmat qiladi;

kompyuterlar oddiy holatlarda zarur qarorlarni dastur asosida qabul qiladi va ularni amalga oshiradi;

kompyuterlar bajarilayotgan amallarni nazorat qiladi va xatoga yo'l qo'yilgan holatlarda talabani ogohlantiradi;

yangi yechim ishlab chiqishda murakkab hisob ishlarini tez va aniq bajaradi.

Kishilarning tafakkuri yangi iqtisodiy munosabatlarni tiklashga, moddiy ne'matlar ishlab chiqarishga astoydil kirishib doimo yonib yashash hissi bilan sug'orilgan bo'lishi lozim. Mana shunday ijobiy xislatlarga boy insonni tarbiyalash pedagogik soha mutaxassisleri, professional ta'lim muassasalarida oila va jamiyatning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoev ta'limdagi eng asosiy vazifa talabalar bilimni baholash, o'quv dasturlari hamda mavjud ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirishdan iborat ekanini ta'kidlab: "Iqtisodiyot shiddat bilan rivojlanayotgan bir paytda professional ta'lim tizimi taraqqiyotning lokomotivi bo'lish o'rniga, zamon bilan hamqadam bo'lmayotgani achinarlidir. Mehnat bozoridagi tarkibiy o'zgarishlarga javob beradigan, yoshlarimizga kasb-hunar o'rgatadigan, ularda tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantiradigan tizim yo'q desak, bu ham achchiq haqiqat," – deb aytganlari bejiz emas. Shuningdek, oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligiga tegishli vazirlik va idoralar bilan birgalikda mazkur "yo'l xarita"larida belgilangan vazifalarni amalga oshirish bo'yicha ko'rsatmalar berildi. Har bir filial, fakultet va qo'shma dasturlar bo'yicha tegishli huquqiy hujjatlarni sifatli ishlab chiqish, tasdiqlash va amaliy ijrosini ta'minlash zarurligi ta'kidlandi.

Yoshlarimiz ongida yuksak ma'naviy komillik, yurt ozodligi, obodligi va xalqimiz farovonlik yo'lida fidokorona mehnat qilish, o'ziga va atrofdagilarga nisbatan talabchan bo'lish, o'zida irodaviy sifatlarni tarbiyalay olish, intiluvchanlik, tashabbuskorlik, tashkilotchilik, ijodiy-amaliy faoliyat hamda mustaqil fikrlash layoqatiga ega bo'lish kabi xislatlarni uyg'otish hozirgi davrning muhim vazifalaridan biri bo'lmoqda. Zamon talabiga mos kadr bo'lib etishi uchun faqat nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega bo'lishning o'zi etarli emas, balki mustaqil va ijodiy fikrlash zarurati ham muhimdir.

Professional ta'limning asosiy maqsadi zamon talablariga javob bera oladigan malakali, raqobatbardosh, yuksak bilimli, professional ta'lim mutaxassisi talablariga o'zi tanlagan yo'nalishi yuzasidan talabga javob bera oladigan respublikaning ilm-fan, madaniyat, iqtisod, ijtimoiy sohalarni rivojlantirishda o'z hissasini qo'shadigan, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir.

Demak, yuqoridagi uzluksiz ta'lim tamoyillaridan kelib chiqib, o'qituvchilar tomonidan alohida qobiliyatlarga ega bo'lgan iqtidorli va iste'dodli yoshlarni tanlash, ularni aniq fan yoki soha bo'yicha maqsadli tayyorlash va o'quv-usuliy jihatdan yo'naltirish zamonaviy ta'limning muhim shartlaridan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. To'raqulova M.Q. "Iqtidorli talabalar bilan ishlashda ta'lim turlari va vositalarini tanlash". Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal 5-son, Buxoro 2019-yil. 104-108 b
2. Туракулова, Б. Б. (2022). Повышение квалификации персонала на основе интеграции технических подразделений и производственных предприятий. *Universum: психология и образование*, (10 (100)), 8-11.
3. Тухтаева, З. Ш., & Искандарова, Г. Б. (2014). Обеспечение межпредметной преемственности при обучении специальным предметам. *Молодой ученый*, (8), 882-884.
4. Zebo, T. X., & E'zoza, E. (2023). OLIY TA'LIMDA TALABALAR BILAN OLIB BORILADIGAN O'QUV-METODIK VA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(17), 489-496.
5. Туракулова, Б. Б. (2022). ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF HIGHER EDUCATION. In *Дизайн, технологии и инновации в текстильной и легкой промышленности (ИННОВАЦИИ-2022): сборник материалов Международной научно-технической конференции. Часть 1.*—М.: ФГБОУ ВО «РГУ им. (p. 154).

TALABALARDA LOYIHALASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI KASBIY MAHORATNI RIVOJLANTIRISH

Asrorova Saodat Abdullo qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

asrorovasaodat19@gmail.com

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarining loyihalash ko'nikmasining shakllanganlik holati, zamonaviy texnik –texnologik vositalar orqali loyihalashning afzalliklari, loyihalash ko'nikmasini va shaxsiy qobiliyatni rivojlantirishning ahamiyati, jumladan o'quv jarayoni va amaliy jarayonlarda birgalikda takomillashtirish, bu borada o'qituvchilardan talab qilinadigan malaka hamda salohiyat to'g'risida ham yoritib berilgan.*

***Tayanch iboralar:** ta'lim, shaxsiy qobiliyat, innovatsion texnologiya, loyihalash, amaliyot, loyihalash jarayoni, oliy ta'lim, imkoniyatlar.*

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SKILLS THROUGH FORMATION OF DESIGN SKILLS IN STUDENTS

Asrorova Saodat Abdullo qizi

Basic doctoral student of Bukhara State Pedagogical Institute

asrorovasaodat19@gmail.com

***Abstract.** In this article, the state of formation of design skills of students of higher education institutions, the advantages of designing through modern technical and technological tools, the importance of developing design skills and personal abilities, including joint improvement in the educational process and practical processes, from teachers in this regard the required qualification and capacity are also explained.*

***Key words:** education, personal skills, innovative technology, design, practice, design process, higher education, opportunities.*

Jahon ta'lim tizimida rivojlangan davlatlar tomonidan qabul qilingan “Ta'lim-2030 Inhxon deklaratsiyasi”da “Hozirgi davrda bilim kuch manbai, ta'lim esa uni imkoniyatlarini oshiradi. Bu ikki jihat rivojlanish formulasining ajralmas qismidir” deb e'tirof etilgan [1]. Bundan tashqari oliy ta'limni standartlashtirish kabi umumiy

tandensiyalarga e'tibor berilmoqda. Shu bilan birga, hozirda yangi avlod ta'lim resurslariga, birinchi navbatda, axborot resurslariga aloxida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim haqidagi zamonaviy tushuncha "didaktik vositalar" tushunchasidan ko'ra "ta'lim resurslari" tushunchasi ommalashib bormoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida ilg'or texnologiya va dasturiy "ta'lim resurslari" dan keng foydalanishga katta e'tibor qaratilayotganligini hisobga olsak, o'qitishning zamonaviy usullarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan integratsiyalashni taqozo etadi. Bu borada talabalarning shaxsiy qobiliyatlari, kasbiy kompetentligi, jumladan, axborot-texnologik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali modellarini ishlab chiqish, interaktiv ta'lim muhitini tashkil etish va amalga oshirishning didaktik ta'minotini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamiyat taraqqiyotining zamonaviy sharoitida ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarini, jumladan, oliy ta'limni isloh qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu o'zgarishlarning asosiy maqsadi, ijodiy faoliyatga qodir bo'lgan shaxsni shakllantirishdir. Ushbu maqsadni amalga oshirish ta'limni insonparvarlashtirish g'oyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, oliy ta'limning maqsadli tamoyillaridan biri sifatida talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish muammosini dolzarblashtirishni o'z ichiga oladi. "Ijodkor shaxs", "ijodiy yondashuv", "ijodiy yutuqlar", "ijodiy o'ylov", "ijodkorlikning namoyon bo'lishi" ushbu tushunchalar jamiyatda yuqori malakali kadrlar tayyorlashda, zamonaviy kasbiy mahorat ko'rsatkichlarini aniqlashning asosiy mezonlaridan biri bo'lib, eng yaxshilar orasida eng yaxshisi hisoblanadi. Shuni hisobga olgan holda talabalarni shaxsiy ijodkorlik qobiliyatlarini loyihalash jarayonlari orqali shakllantirish va rivojlantirish bugungi kundagi texnika yo'nalishidagi o'qituvchilarining asosiy vazifalari sanaladi.

Shunday qilib, loyihalash atamasining asl mazmun mohiyatiga to'xtaladigan bo'lsak, loyihalash bu mo'ljallangan obyektlar (apparat va asboblari, bino va inshootlar, yo'l va ko'priklar, mashina va jihozlar, samolyot va kosmik kemalar, radiopriyomnik va televizorlar, telefon va kompyuterlar, kiyim-bosh va poyabzallar, mebellar hamda boshqa turli-tuman mahsulotlarning yangi xillari va namunalari)ni qurish va yaratish uchun ularning loyihalarini tuzish va chizish jarayoni. Fan va texnikaning barcha sohalarida qo'llaniladi. U ilmiy tadqiqot ishlari, iqtisodiy va texnikaviy hisob-kitob, smeta tuzish, chizmachilik va chizmalarni ko'paytirish amallarini o'z ichiga oladi, chizmalar asosida ko'pincha obyekt (bino, mashina va boshqalar)ning maketi tayyorlanadi. Biror bir obyektни individual (yakka tartibda) va tipaviy (ommaviy tartibda) loyihalash mumkin. Loyihalashni maxsus tashkilotlar, firmalar yoki guruhlar amalga oshiradi. Bular sohalar bo'yicha yoki ixtisoslashtirilgan tarzda ish yuritadi. Biror obyektни loyihalashda standartlashtirilgan detallar, agregatlar, uzellar va me'yoriy hujjatlardan keng foydalaniladi.

Qobiliyat esa insonning individual salohiyati, imkoniyatlari. Qobiliyat bilimdan keskin farqlanadi, bilim mutolaa natijasi hisoblanadi. Qobiliyat shaxsning psixologik va fiziologik tuzilishining xususiyati sanaladi. Qobiliyat ko'nikma, malakadan farq qiladi. Qobiliyat insonga berilgan in'om sifatida qaraladi. Aksariyat ilmiy manbalarda mohirlik bilan qobiliyat aynanlashtiriladi.

Qobiliyat inson tomonidan ko'nikma va malakalarning egallanishi jarayonida takomillashib boradi. Har qanday qobiliyat turi shaxsga tegishli murakkab psixologik tushunchadan tashkil topgan bo'lib, u faoliyatning talablariga mutanosib xususiyatlar tizimini o'z ichiga oladi. Shuning uchun qobiliyat deganda birorta xususiyatning o'zini emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori ko'rsatkichlarga erishishni ta'minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezini tushunmoq lozim. Barcha qobiliyat uchun tayanch xususiyat - kuzatuvchanlikda, ya'ni insonni fahmlash, obyektidan u yoki bu alomatlarni ko'ra bilish, ajrata olish ko'nikmasidir. Qobiliyatning yetakchi xususiyatlaridan biri - narsa va hodisalar mohiyatini ijodiy tasavvur qilishdir. Loyihalash jarayonida esa bu eng asosiy omil sifatida xizmat qiladi va qobiliyatning yanada rivojlanishida imkon yaratadi. Chunki har bir loyihalaydigan mutaxassis shaxsiy qobiliyatlarini ishga solidi va bajarayotgan loyihasini shu orqali takomillashtiradi.

Loyihalash ushbu bosqichlarda amalga oshiriladi: loyiha topshirig'i, loyiha yechimi va loyiha sinovi. Loyiha topshirig'ida bo'lajak obyektning qurishning shartsharoitlari va maqsadga muvofiqligi asoslanadi va uning tafsilotlari belgilanadi. Loyiha yechimida bo'lajak obyektning re'jasidan tortib toki tayyor holigacha bo'lgan ishlar belgilab olinadi. Loyiha sinovida tayyor loyiha maxsus tuzilgan dastur asosida tekshiriladi.

Shuni hisobga olgan holda, bugungi kunda texnika yo'nalishida ta'lim olayotgan talabalar uchun loyihalash qobiliyati, loyihalash ko'nikmasi va loyihalash malakasi juda muhim xususiyat hisoblanadi. Sababi loyihalash jarayonini avtomatlashtirishga ayniqsa keng e'tibor berilmoqda. Bunda tashkiliy-texnikaviy vositalar, elektron-hisoblash mashinalari, kompyuterlar, avtomatika vositalaridan foydalaniladi. Bu vositalar majmui "inson va mashina" tizimini, ya'ni avtomatlashtirilgan loyihalash tizimini tashkil qiladi. Bu tizim insonni murakkab va sermehnat hisoblash, qiyin jadvallarni tuzish ishlaridan ozod qiladi, loyihalash jarayonini ancha tezlashtiradi. Shu sababli ham talabalarni ushbu yo'nalishga puxta tayyorlash va qobiliyat, malakalarini shakllantirish dolzarb masala hisoblanadi.

Bunda oliy ta'lim muassasasining moddiy texnik bazasi yetarlicha zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgani va jahon ta'lablariga javob beradigan, izlanuvchan zamonaviy bilimlarga ega, IT texnologiyalaridan foydalana va o'rgata oladigan va albatta ishlab chiqarish korxonalarini bilan hamkorlikda ish olib boradigan

o'qituvchilarning mavjudligi muhim omil sanaladi. Negaki bugungi kunda innovatsion texnologiyalar, soniya sayin rivojlanib ketayapti, va har qadamda uchrayapti. Istalgan sohada buni guvohi bo'lishimiz mumkin. Ayniqsa, texnika sohasi bu sohalarning eng oldi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, loyihaga asoslangan o'qitishda loyihani bajarishga kirishish, aniq muammoni belgilash, yo'naltirishni tushunishga doir butun jarayon (o'quv maqsadi, rejasi, mazmuni, shakllari, vositalari, dars jadvali, konsultativ faoliyat, monitoring, baholash) qamrab olinishini taqozo etishi uni "texnologiya" sarhadlaridan chiqish hamda "ta'lim amaliyoti turi" nuqtai nazaridan qarash mumkinligini bildiradi, va buni takomillashtirish uchun imkon yaratadi. Shuni hisobga olgan holda, talabalarning loyihlash ko'nikmasini oshirish bugungi kunda texnologik ta'lim yo'nalishidagi asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Клековкин Г.А. Преемственность в обучении. в поисках теоретических оснований // – Самара, 2000. – С. 328.
2. Olimov, K. T., & Sh, T. Z. (2019). Integration of Special Subjects, Opportunities and Solutions. Eastern European Scientific Journal, (2), 67-70.
3. Тухтаева, З. Ш. (2011). Межпредметные связи и преемственность в профессиональном образовании. Профессиональное образование. Столица, (9), 43-44.
4. Sh, T. Z., & Kh, S. K. (2020). Innovative forms of education in Uzbekistan. International journal of innovations in engineering research and technology. IJIERT, 7(4), 258-261.
5. Sharifovna, T. Z., & Bakhriniso, T. (2020). Modernization of higher education by solving integration problems. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(12 Part II), 44-49.
6. Тухтаева, З. Ш. (2012). Методика межпредметной преемственности в профессиональном образовании.
7. Тухтаева, З. Ш. (2016). Касб-хунар таълимида фанлараро узвийликни таъминлаш методикаси.

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANI TANLASH VA AMALGA OSHIRISH

Siddiqova Sadoqat G'afforovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori,
sadoqats@mail.ru

Saidjonova Parvina Shuxratovna

"Sity Sport Bukhara" MChJ menejeri, erkin tadqiqotchi

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada pedagogik texnologiyalar muammolari, pedagogik texnologiyaning asosiy negizi, pedagogik jarayonni amalga oshirish mexanizmi va kafolati, o'quv jarayonida innovatsion texnologiyalarni tanlash hamda qo'llash, interfaol metodlar, ta'limning maqsadi kabi masalalar yoritib berilgan.*

***Tayanch iboralar:** pedagog faoliyati, pedagogik texnologiya, pedagogik jarayon, ta'limning maqsadi, zamonaviy talablar, metod tanlash.*

***Abstract.** This article describes issues such as the problems of pedagogical technologies, the main basis of pedagogical technology, the mechanism and guarantee of the pedagogical process, the selection and application of innovative technologies in the educational process, interactive methods, and the purpose of education.*

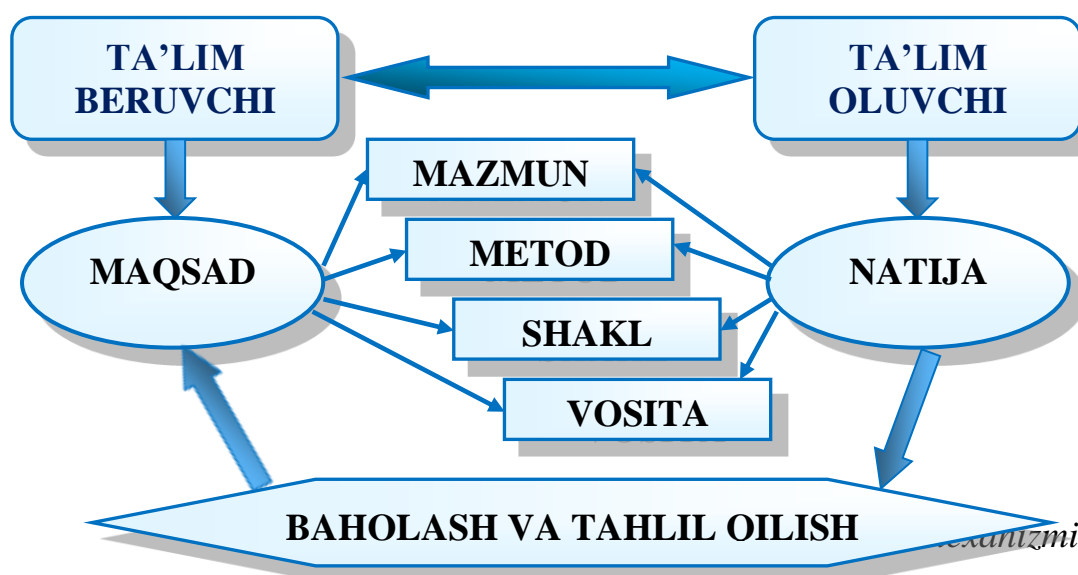
***Key words:** pedagogic activity, pedagogical technology, pedagogical process, purpose of education, modern requirements, method selection.*

Zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasidagi muayyan nazariy bilimlarni talabalarga etkazilib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, talabalar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash ta'lim beruvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Pedagogik texnologiyalar muammolarini o'rganayotgan ta'lim beruvchilar, ilmiy-tadqiqotchilar, amaliyotchilarning fikricha, innovatsion texnologiya – bu faqat axborot texnologiyasi bilan bog'liq hamda ta'lim berish jarayonida qo'llanishi zarur bo'lgan masofaviy ta'lim yoki turli xil texnikalardan foydalanish bilan belgilanadi.

Boshqa olimlarning fikricha esa, pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi – bu ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchining belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlagan texnologiyalariga bog‘liq deb hisoblanadi, ya’ni ta’lim berish jarayonida maqsad bo‘yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo‘llaniladigan har bir ta’lim texnologiyasi ta’lim beruvchi va talaba o‘rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o‘quv jarayonida ta’lim oluvchilar mustaqil fikrlab, ijodiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o‘zlari xulosa qila olsalar, o‘zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsa, ta’lim beruvchi bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, ana shu, ta’lim berish jarayonining asosi hisoblanadi.

Har bir mashg‘ulot, mavzu, o‘quv predmetining o‘ziga xos texnologiyasi mavjud, ya’ni o‘quv jarayonidagi innovatsion texnologiya – talabanning ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo‘naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Yuqoridagi 1-rasmdan ko‘rinib turibdiki, maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish, ham ta’lim beruvchi, ham talabanning hamkorlikdagi faoliyati hamda ular qo‘ygan maqsad, tanlagan mazmun, metod, shakl, vositaga, ya’ni texnologiyaga bog‘liq.

Ta’lim beruvchi va talabanning maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan, bunda talabalarniig bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitga qarab ishlatiladigan texnologiya tanlanadi, masalan, natijaga erishish uchun balki, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balki film, tarqatma material, chizma va

plakatlar, turli adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo'lar, bular ta'lim beruvchi va talabaga bog'liq.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda talabalarning o'quv va ijodiy faolligini oshiruvchi hamda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda.

Metod – (grekcha «*metodos*» so'zidan olingan bo'lib, izlanish yoki bilish yo'li, nazariya, ta'limot ma'nosini anglatadi) aniq vazifani yechishga bo'ysundirilgan, borliqni amaliy yoki nazariy o'zlashtirish jarayonlarining yoki yo'llarining yig'indisi.

O'qitish metodi – ta'lim oluvchining ehtiyojiga asoslangan holda muayyan maqsadga erishishga qaratilgan faoliyatni tashkil etishning tartibga solingan yo'llar yig'indisi.

Interfaol metodlar – bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish metodlari bo'lib, ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va ta'lim oluvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday oliy ta'lim tizimidagi metodlar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- talabani mashg'ulot davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;
- talabalarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;
- talabani bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirishi;
- ta'lim beruvchi va talabani hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillashtirishi.

Har qanday ta'limning maqsadi – bilimni hamda uni amalda qo'llay bilish ko'nikmalari va malakalarini shakllantirish va rivojlantirish, shunga zarur shaxs sifatlari va ko'rsatmalarni ishlab chiqishdan iboratdir.

O'quv faoliyati harakatida maqsadning barcha komponentlari amalga oshar ekan, turli metodlarni birgalikda qo'llash zarur. Shuning uchun ta'lim metodini tanlashda eng asosiy omil bo'lib, aniq o'quv mashg'ulotining didaktik vazifasi xizmat qiladi.

Metod tanlash nafaqat o'quv maqsadidan, balki o'quv material mazmuniga va bu fanning murakkabligiga bog'liq. Bundan tashqari metodlarni tanlashda tinglovchilarning soni, ularning o'quv imkoniyatlari, ta'limning davomiyligi, o'quv-moddiy sharoitlar va ta'lim beruvchining mahoratiga bog'liq.

Demak, bugungi kunda ta'lim sohasida fan va texnikaning so'nggi yutuqlari asosida ishlab chiqilgan audio, video, telekommunikatsiya va informatsion texnika va texnologiyalarning qo'llanilishi katta ahamiyat kasb etib, ularning didaktik imkoniyatlari bilan tanishib chiqish va mashg'ulotlarda ularni qo'llashni o'rganish pedagoglar uchun ularning faoliyatida katta yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Daminov, L. O., & Tukhtaeva, J. P. T. Z. S. (2020). Nigora Zakiraliyeva Sayfullaeva, Khurshid Nozimovich Khakimov The Importance of Game Technologies in the Training of Future Vocational Teachers on the Basis of Competent Approach. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, (4), 6669-6674.

2. [O 'QUV MASHG 'ULOTLARINI TASHKIL ETISHGA QO 'YILADIGAN TALABLAR](#). T Zebo, S Muhayo - *Innovations in Technology and Science Education*, 2023

3. Тўхтаева, З. Ш., Каноатова, Д. С., & Жамолов, Ж. Т. (2019). Интеграционные процессы в развитии системы высшего образования в Узбекистане. *Вестник магистратуры*, (4-3 (91)), 62.

4. Sharifovna, T. Z. (2019). ORGANIZATIONAL-METHODOLOGICAL INTER-OBJECTIVE INTEGRATIONS IN TEACHING SPECIAL DISCIPLINES. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(12).

5. Bakhtiorovna, T. B. (2020). Technical innovative-educational environment. *Novateur publications international journal of innovations in engineering research and technology*, 7(4), 246.

6. SHARIFOVNA, T. Z., & FAKHRITDINOVNA, M. S. (2020). The Theoretical Basis for Ensuring the Continuity of the System" *Preschool-Primary-Higher Education*. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(4), 1-4.

7. Тухтаева, З. Ш. (2012). Методика межпредметной преемственности в профессиональном образовании.

OLIV TA'LIM MUASSASALARI O'QUV JARAYONIDA INTEGRATSIYA MUAMMOLARI

Siddiqova Sadoqat G'afforovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
sadoqats@mail.ru

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonida integratsiya muammolari, ta'lim jarayonining integrativ va funksional xususiyatlari hamda ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalarini integratsiyasini va ta'lim sifatini ta'minlash masalalari va imkoniyatlari yoritib berilgan.*

***Tayanch iboralar:** oliy ta'lim, ta'lim jarayoni, integratsiya, ta'lim sifati, ta'lim muassasasi, funksional xususiyatlar, qo'llash imkoniyatlari.*

***Abstract.** This article describes the problems of integration in the educational process of higher educational institutions, the integrative and functional features of the educational process, as well as the issues and possibilities of ensuring the integration of educational institutions and production enterprises and the quality of education.*

***Keywords:** higher education, educational process, integration, quality of education, educational institution, functional characteristics, application possibilities.*

Kirish.

Oliy ta'lim tizimini ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlari ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, fan, ta'lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlash asosida ta'lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish, ta'limda innovatsion faoliyat, tadqiqot natijalarini amaliyotga keng joriy etish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlariga iqtidorli yoshlarni jalb etishga oid ilmiy izlanishlarga e'tibor qaratilmoqda.

Xalqaro tajribalarga ko'ra, oliy ta'limni fan va ishlab chiqarish bilan integratsiyalash hamda nazariy va amaliy kasbiy ta'limni uyg'unlashtirish, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishni taqozo etadi. Muayyan vaziyatlarni to'g'ri baholay oluvchi iqtisodiyotning turli tarmoqlarida mehnat faoliyatini amalga oshira oladigan shaxs sifatida tarbiyalash uchun ularda zarur va yetarli darajadagi kasbiy tayyorgarlikni nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar

integratsiyasini ta'minlash vositasida shakllantirish zarurligini taqozo etmoqda. Qayd etilgan muammolar va vazifalar tanlangan mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Texnik oliy ta'lim oldida, ijtimoiy-iqtisodiy hayotni modernizatsiyalashning muhim vazifalaridan biri sifatida ta'limni zimini isloh qilish, modernizatsiyalash va bo'lajak muhandislarni innovatsion va texnik-texnologik yondashuv vositasida tarbiyalash, xorijiy tajribalarni va sohaning so'nggi yutuqlarini o'rganish, qo'llash va takomillashtirishga hissa qo'shish kabi dolzarb va keng qamrovli muammolar yechimi turibdi.

Materiallar va metodlar.

Innovatsion ta'lim tizimining eng muhim jihatlaridan biri uning ta'lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalarini integratsiyasini ta'minlashdan iboratdir. Binobarin, bu hol tarbiya, ta'lim, siyosiy va kasbiy tayyorgarlik masalalarini hal etishga yaxlit yondashuvni taqozo etadi [1].

Integratsiya – juda keng ma'nodagi tushuncha. Integratsiya nima? “Integratsiya” – lotincha “integration” so'zidan olingan bo'lib, “integr” to'liq yaxlit, bir butun degan ma'nolar anglatadi. Integratsiya – o'zaro bog'langan holda rivojlantirish, bir butun qilib birlashtirmoq, yaxlit holga keltirmoq deganidir. Integratsiya turli xil qism va elementlarni bir butunlikka birlashtirish jarayonidir [6].

Integratsiya jarayonlari tashkillashtirilgan tizimlarda bo'lishi mumkin – bu holda ular tizim butunlik darajasini va tashkillashtirilgan darajasini ko'taradi. Integratsiya jarayonlari oldin bog'lanmagan elementlarni biriktirish asosini hamda shakllangan tizimlarda ham yuz berib, natijada tizimni bir butunligi va tashkillanish darajasi oshishiga, element va tarkibiy qismlar o'rtasida aloqadorlik murakkablashuviga olib keladi. Bir butunlikka birikkan tarkibiy qismlar turli xil darajada avtonomlikka ega bo'ladi [5].

Bevosita shu omillarga bog'lab olib borilayotgan pedagogik tadqiqotlarda “izchillik”, “integratsiya” kabi tushunchalar ishlatilib, ular turlicha talqin qilinmoqda. Manbalarda “integratsiya” tushunchasiga turlicha ta'rif berilgan. Qomus.info online ensiklopediyasida integratsiyaga quyidagicha ta'riflar berilgan:

integratsiya – tizim yoki organizmning ayrim qismlari va funksiyalarining o'zaro bog'liqlik holatini hamda shunday holatga olib boruvchi jarayonni ifodalaydigan tushuncha;

fanlarning yaqinlashishi va o'zaro aloqa jarayoni, ya'ni differentsiatsiya bilan birga kechadi.

Izohli lug'atda esa, integratsiya – (lotincha “integer” – butun) mustaqil xo'jalik faoliyatining milliy, mintaqa va xalqaro miqyosda o'zaro qo'shib yaxlit xo'jalik tizimini tashkil etishi deb izohlanadi.

Integratsiyaning shakllari va mexanizmlari keng qamrovli. Jahon tajribasi ko'rsatadiki, integratsiya jarayonlarning shakllanishi va rivojlanishi nisbatan uzoq davrni qamrab oladi. Bu jarayonlarning amal qilish mexanizmi esa mantiqiy ketma-ketlikda, bosqichma-bosqich shakllanadi. Keng miqyosli integratsiya va globallashtirish jarayonlari jahon taraqqiyotining hozirgi paytdagi muhim xususiyatlaridan biri ekanligini etirof etgan holda, ularning kuchli mafkuraviy tasir o'tkazish vositasi ekanini ham unutmazlik darkor [2].

Natijalar.

Mintaqaviy integratsiya jarayonlarida mamlakatlar ishtiroki, davlatlararo savdoning rivojiga, erkin raqobatning to'g'ri shakllanishiga, xalqaro mehnat taqsimotining chuqurlashuviga, jahon bozoriga kirib borish imkoniyatining ortishiga zamin yaratib beradi [8].

Iqtisodiyotda qo'llaniladigan bir qator atamalar kabi "integratsiya" (integratio) atamasi ham lotin tilidan kirib kelgan bo'lib, "qismlarni butunlik tarkibida birlashtirish" ma'nosini ifodalaydi. Jahon iqtisodiyotida integratsion jarayonlar to'g'risida mutaxassislar orasida yagona qarashlar konsepsiyasi mavjud emas.

Ta'limda integratsiya muammosining paydo bo'lishi tarixiga nisbatan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu muammo pedagogikada insoniyatning oldingi avlodida to'plangan ijtimoiy tajribani udumlar, an'analar, xulqning etik me'yorlari, yashash qoidalari va hokazolar orqali uzatish ehtiyoji bilan bog'liq ravishda paydo bo'ldi.

Bunday ta'lim integratsiyasi turli darajada namoyon bo'ladi: fanlar ichidagi (mazmuniy) integratsiya; fanlar orasidagi integratsiya; ta'lim turlari fanlari orasidagi integratsiya.

Turli darajadagi integratsiyani ta'lim jarayoniga joriy etish ta'lim mazmuniga, o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan ta'lim texnologiyalari, ta'lim metodlari va vositalariga, ta'lim shakliga ta'sir ko'rsatadi. Integratsiyalashgan ta'lim jarayoni odatdagi dars jarayonlaridan tubdan farq qiladi, unda fan mazmuni chuqur tahlil qilinadi, mavzular aloqadorligi o'rganiladi.

Falsafiy va ilmiy pedagogik adabiyotlarning tahlili shundan dalolat beradiki, "integratsiya" ko'p qirrali tushuncha bo'lib, unda falsafiy, pedagogik, psixologik jihatlarni ajratish mumkin [3]. "Integratsiya" tushunchasini yaxlitlikda tadqiq qilishning markaziy falsafiy va uslubiy asosi bo'lib, tabiat, jamiyat va ong rivojlanishining umumiy qonunlari haqidagi fan sifatida dialektika xizmat qiladi.

Demak, integratsiya falsafiy, pedagogik va psixologik jihatlarga ega.

Falsafiy jihatdan integratsiya kategoriyasi "rivojlanish" kategoriyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning mohiyati "harakat" kategoriyasi bilan solishtirishda ayon bo'ladi. Integratsiya rivojlanayotgan barcha hodisa, jarayonlarga taalluqli bo'lgan

umumiy va muhim aloqalarni aks ettiradi hamda yangidan rivojlanishni aniqlaydi. “Integratsiya” tushunchasi ko‘p darajali bo‘lib, xorijiy olimlar va pedagoglar integratsiya tushunchasiga turlicha ta’riflar berishgan [8].

Buyuk faylasuflar ham evolyusiya muammosini o‘ziga xos tarzda hal etdi, evolyusiyaga xos quyidagi muhim belgilarni ko‘rsatdi:

oddiydan murakkabga o‘tish (integratsiya);

bir xillikdan ko‘p xillikka o‘tish (differentsiatsiya);

beqarorlikdan barqarorlikka o‘tish [7, 9].

Muhokama.

Ilmiy bilimning informativligi muammosiga nisbatan qiziqish fanning hozirgi davrdagi rivojlanish qonuniyatlari, avvalo uning samaradorligini oshirishga ko‘maklashuvchi bilishdagi integratsiya jarayonlari bilan belgilanadi. Fan integratsiyalashuvining muhim unsurlaridan biri bo‘lgan ilmiy axborot integratsiyasi ilmiy axborotning bir-biriga, fanning bir tarmog‘idan boshqa tarmog‘iga o‘tishida namoyon bo‘ladi.

Integratsiya – obyektiv hayotiy jarayon. Globallashayotgan hozirgi hayotning integratsiyalashuv jarayonida mustaqillikni saqlab qolish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Bu esa xalqaro hamkorlikda quyidagi prinsiplarga qat’iy amal qilishni taqozo etmoqda:

integratsiyalashgan birlashmalarga faqat tomonlarning tengligi asosida qo‘shilish lozim (hatto siyosiy-iqtisodiy potensial turli-tuman bo‘lgan taqdirda ham);

milliy manfaatlar deklaratsiyasiga asoslanish, ularning mintaqaviy va boshqa manfaatlar oldida ustuvorligi;

ishtirok etishning ixtiyoriyligi va u yoki bu ittifoqni tanqid qilish imkoniyati mavjudligi.

Misol sifatida jamiyatda integratsiyalashuv, sivilizatsion integratsiyalashuv, fanda integratsiyalashuv va h.k. tushunchalar mavjud bo‘lib, jamiyat yoki ayrim davlatlarning integratsiyasi majburiy o‘zaro manfaat yoki maqsad, intilish, qadriyat kabilar asosida joriy etiladi. Hozirgi davrda davlatlararo integratsiyalashuvlar jarayonlari ham jadal rivojlanmoqda. Bu esa xorijiy tajribalarni o‘rganish va ta’limning ma’lum jabhalarida keng qo‘llash imkonini beradi.

Integrativ ta’lim atrof-muhit ta’sirida o‘z-o‘zini anglash ehtiyojini yuzaga chiqaradi. Ta’lim tizimida integratsiyani joriy etish bugungi kunda ta’lim muassasasi va jamiyat oldidagi qator vazifalarni hal qilish imkonini beradi. Bugungi kunda olimlar integrativ-pedagogik konsepsiyalar haqida, ya’ni u yoki bu sohadagi integrativ-pedagogik faoliyat mazmuni va yo‘nalishini belgilab beruvchi tizimlashtirilgan qarashlar, qoidalar va g‘oyalarning birligi to‘g‘risida so‘z yuritmoqdalar [3, 9].

Ta'limning "integratsiyalashuvi" jarayonini bir necha xil ko'rinishda ko'rib chiqish mumkin: ta'lim turlariaro, bosqichlararo, fanlararo, mavzulararo integratsiya sifatida.

Bunda integratsiyaning oxirgi ko'rinishlarida fanlarni o'qitish uslubi, ya'ni ularning mazmunini bayon etilish metodiga tayangan holda turdosh fanlar mazmunidan foydalana bilish, mustaqil ishlashga harakat qilish, shuningdek, uslubiyat va mazmunan kuzatiladigan o'xshashlikni qo'llashda kuzatiladi.

Xulosa.

Respublikamiz pedagog olimlarining integratsiya masalalariga ilmiy qarashlarini ko'rib chiqaylik. Bugungi uzluksiz ta'lim talablaridan kelib chiqib, mazkur muammo yuzasidan yig'ilgan fikr-mulohazalarga ilmiy-amaliy asoslangan aniqliklar kiritish hamda kasbiy-pedagogik ta'lim tizimi uzviyligi va uzluksizligini ta'minlashni amalga oshirish fursati etib keldi.

Hozirgi vaqtda integratsiya – raqobatbardosh kadrlar ichki va tashqi bozorida ishlab chiqaruvchilar o'rtasidagi raqobat kurashining muhim vositalaridan hisoblanadi va bunday kadrlarni tayyorlash maxsus ilmiy tadqiqotlar o'tkazishni, ularni ta'lim jarayonida amalga qo'llashni talab etadi. Har qanday mamlakatning jahon bozorida raqobatbardoshligi nafaqat tabiiy resurslarning mavjudligi, balki birinchi navbatda, zamonaviy muntazam yangilanib turgan texnologiyalarni o'zlashtirishga qodir, yuksak bilim va intizomli mutaxassisni tayyorlashi bilan ham belgilanadi.

Shu nuqtai nazardan oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonida integratsiya muammolari hozirgi kunda ham hal etilishi kutilayotgan dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. 2018 йил 05 iyundagi PQ-3775-sonli "Олий таълим муассасаларида таълим sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori

2. Boboёв X. "Avesto" – SHarq xalqlarining bebaho yodgorligi "Avesta" – Bessennoe bogatstvo narodov Bostoka // Toshkent moliya instituti. – Toshkent, 2004. – 56 b.

3. Kybasov O.P. Integratsiya v obrazovanii: sushnostnaya xarakteristika // Kazanskiy pedagogicheskiy jurnal. – Kazan, 2006. – S. 70-84.

4. Maklakov A.G. Obshchaya psixologiya // Seriya «Uchebnik novogo veka». – SPb.: Piter, 2001. – 592 s. ISBN 5-272-00062-5.

5. Machylis B.B. Rol новых информационных технологий в обеспечении преемственности естественнонаучного образования в средней и высшей школе // diss.rsl.ru. – М.: RGB, 2003. –152 с.
6. Spenser G. Politicheskie sochineniya: в 5 томах. 3-е изд. // – Челябинск: Sotsiym, 2020. – Т.3. Istoriya politicheskix institutov. – 426 с.
7. Тухтаева, З. Ш., & Iskandarova, G. B. (2014). Пути осуществления межпредметной связи и преемственности. Молодой ученый, (8), 884-887.
8. Olimov, K. T., & Sh, T. Z. (2019). Integration of Special Subjects, Opportunities and Solutions. Eastern European Scientific Journal, (2), 67-70..
9. Sharifovna, T. Z., & Bakhriniso, T. (2020). Modernization of higher education by solving integration problems. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(12 Part II), 44-49.
10. Sh, T. Z., & Kh, S. K. (2020). Innovative forms of education in Uzbekistan. International journal of innovations in engineering research and technology. IJIERT, 7(4), 258-261.
11. To‘xtayeva, Z., Usmonova, N., & Umedova, M. M. (2023). BO ‘LAJAK MUHANDISLARNING LOYIHALASH KO ‘NIKMALARIGA QO ‘YILADIGAN KASBIY TALABLAR. Talqin va tadqiqotlar, 1(27).
12. Sh, T. Z. (2020). Integration of special subjects in higher education. International Engineering Journal For Research & Development, 5(3), 125-131.

O‘ZBEK TILIDA EGANING QO‘LLANISHI HAQIDA

Ummataliyev Ayyubxon Orifjon o‘g‘li

Andijon pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi
3-bosqich talabasi

Arabboyeva Mahfuza Akramjonova

Andijon davlat pedagogika
Instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mavjud bo‘lgan ega mavzusiga oid ma‘lumotlar batafsil bayon etilgan bo‘lib, unda eganing gapdagi o‘rni qay darajada ekanligi ko‘rsatilgan va ushbu mavzu yuzasidan eng kerakli ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Substantiv egalar, sintagmatik munosabat, egali gaplar, egasiz gaplar, atov gaplar, so‘z gaplar.

Abstract: In this article, the information on the possessive topic is described in detail, it shows the role of the possessor in the sentence, and the most necessary information on this topic is presented.

Key words: Substantive possessors, syntagmatic relation, possessive clauses, non-possessive clauses, noun clauses, verbal clauses.

Gapdagi hukm qaratilgan, fikr o‘zi haqida borayotgan, belgisi kesim tomonidan aniqlanadigan bosh kelishik formasidagi bo‘lak ega deyiladi. Kesim ifodalagan belgi (keng ma‘noda) egaga tegishli bo‘ladi. Ega ikki tarkibli gapning hokim holatidagi bo‘lagidir. Ega o‘ziga tobe bo‘laklar bilan ega tarkibini hosil qiladi. U o‘z sostavi va kesim sostaviga nisbatan hokim bo‘ladi. Ega kesim orqali ifodalangan harakat, holat, yoki biror belgini tashuvchi shaxs yoki predmetni ko‘rsatib, kim?, nima? so‘rog‘iga javob bo‘ladi.¹

Ega gapni tashkil etuvchi markazlardan biri bo‘lib, u absalyut hokim holatdagi bo‘lakdir. Ega funksiyasidagi so‘z doim predmetni anglatishi shart emas, u ba‘zan harakatning nomini angaltishi mumkin (masalan: Intilish foydali, chekish zararli), lekin bu ham keng ma‘noda predmet sifatida o‘ylanadi. Ega qanday so‘z turkumi bilan

¹ G‘.Abdurahmonov, A.Sulaymonov, X.Xoliyorov, J.Omonturdiyev “Hozirgi o‘zbek adabiy tili”

ifodalanmasin va qanday mazmuni anglatmasin, u bosh kelishikda bo'ladi. Bu forma uning abslyut hokimlik holatini ko'rsatuvchi grammatik belgilardan biridir. Eganing sintaktik holati tartibdan ham bilinib turadi.

Ega vazifasida keluvchi tipik so'zlar otlar va substantiv harakterdagi – ot kabi qo'llanadigan olmoshlardir. Shuningdek, grammatik xususiyatlari jihatidan ot tusida bo'lgan fe'llar – infinitiv, ish otlari va shu ma'nodagi sifatdoshlar ham ega bo'lib kela oladi. Bularidan boshqa so'zlar ega bo'lish uchun substantivlashgan bo'lishi – ot ma'nosida qo'llangan bo'lishi – otlashishi shart. Egalar qanday so'z bilan ifodalanishiga ko'ra ikki yirik guruhga bo'linadi: substantiv egalar va substantivlashgan egalar (Otlar, shu xarakterdagi so'zlar bilan ifodalanadigan egalar va substantivlashgan so'zlar bilan ifodalangan egalar).¹

Ega quyidagi so'z turkumlari bilan ifodalanadi:

1. Ot bilan: Ko'kda **quyosh** porlaydi.
2. Olmosh bilan: U o'zining otasi dyakon Kalistratov edi (Ch.Aytmatov).
3. Son bilan : **Besh**-o'ning yarmi
4. Sifatdosh bilan: O'qimagandan **o'qigan** yaxshi (maqol).
5. Harakat nomi bilan: **Yashash** – yaxshi , yaxshi **yashash** undan ham yaxshi (kinodan).
6. Otlashgan sifat bilan : **Yo'g'on** cho'zilguncha **ingichka** uziladi (maqol)
7. Undov so'z bilan : Endi rus **urrasi** eshitilganda, rabbimsan deb, holang bir qochib ko'rsin. (asardan)
8. Taqlid so'z bilan : **Guldur-shaldir, tarq-turuq** o'zgarishsiz davom etadi (A.Qodiriy).
9. Frazologik birliklar bilan: ...qishloqdagi bir-ikkita **og'zi kattalar** aslo bo'lmaydi deyishdi (R.Fayziy).
10. Sintaktik birliklar bilan: **Xotinsiz o'tish-xato, bolasiz o'tish** – jafo.(maqol)

Ega gap qurilishida boshqa birliklar bilan sintagmatik munosabatda bo'ladi. Ega shakl va mazmun birligidan iborat bo'lgan butunlik ekan, uning sintagmatik munosabati ham ikki tomonlama bo'ladi:

1. Shakliy sintagmatik munosabat.
2. Mazmuniy sintagmatik munosabat.

Eganing kesim sintaktik shakli bilan bo'lgan munosabati shakliy sintagmatik munosabat hisoblanadi. Bu eganing birinchi darajali munosbatidir. Shu bilan birga, ega o'z ichida boshqa sintaktik shakllar bilan munosabatga kirishib, kesim sintaktik shakli bilan munosabatiga nisbatan bir butunlikni hosil qilishi mumkin. Masalan: Uyga oq halat kiygan kishilar kirib keldi(O'.Hoshomov).

¹ A.G'ulomov, M.Asqarov "Hozirgi o'zbek adabiy tili"

Demak, eganing sintagmatik munosabatini ikki darajaga bo'lish mumkin:

- a) Eganing kesim bilan munosabati.
- b) Eganing ichki munosabati (aniqlovchi -aniqlanmish).¹

Eganing gapdagi ishtirokiga ko'ra quyidagicha tasnif qilinadi;

1. Egali gaplar

2. Egasiz gaplar

Egasi mavjud gaplar egali gaplardir: **Biz** bugun Samarqandga boramiz.

Egasi mavjud bo'lmagan gaplar egasiz gaplardir: Bugun Samarqandga boramiz.

Egasiz gaplarning quyidagi turlari mavjud:

1. Shaxsi (egasi) ma'lum gaplar. Bunday gaplarda ega kesimning shaxs-son shakllaridan ma'lum bo'lib turadi: *Qachongacha qorning o'ylab o'tadirsan? Qachongacha ko'kdan chalpak kutadirsan?*

2. Shaxsi (egasi) umumlashgan gaplar. Bunday gaplarda gapning umumiy mazmuni barcha shaxslarga aloqador bo'ladi: *Boshinga qilich kelsa ham rost gapir.*

Maqol va matallar, hikmatli so'zlar, odat tusiga kirib qolgan rasm-rusumlarni bayon etuvchi gaplarda ega, asosan, umumlashgan bo'ladi: *O'zbekchilikda mehmonni juda qadrlaydilar. Bugungi ishni ertaga qo'yima.*

3. Shaxsi (egasi) noma'lum gaplar. Bunday gaplarda: a) Kesim fe'l bilan ifodalanadi va ish-harakatni bajarishga imkoniyat, zaruriyat, shart, tilak, istak kabi ma'nolarni ifodalab keladi.

b) Bu gaplar kesimining eng muhim belgisi – uning tarkibida egalik qo'shimchalarining yo'qligidir.

Bu gaplar shaxssiz emas, harakatni mantiqan kimdir bajaradi, lekin uni gapda ifodalab bo'lmaydi: *Bu mavzuni o'qish shart emas. Oyni etak bilan yopib bo'lmas. Endi qattiq o'qishga to'g'ri keladi.*

Egasiz gaplarning yana quyidagi turlari ham shaxsi (egasi) noma'lum gaplar deb talqin qilinadi.

1. Atov gaplar

2. So'z gaplar.

Atov gaplar – so'zlovchi ko'z o'ngida biror voqea-hodisani, narsa-buyum yoki davrni gavdalantirishga, xotira yiki hayolida ular bilan aloqador voqea-hodisani tiklashga xizmat qiluvchi vosita.

¹ N.Mahmudov, A.Nurmonov "O'zbek tilining nazariy grammatikasi(sintaksis)"

Atov gap bitta soʻzdan iborat boʻlishi ham, aniqlovchi bilan ham kengayib kelishi ham mumkin. 1. Bahor. 2. Erta bahor. 3. Eh yoshlik, yoshlik! Suvday oʻtib ketdi-ya.

Soʻz gaplar - bir soʻz qotib qolgan birikma shaklida boʻlib, boshqa soʻz bilan kengayish imkoniyatiga ega boʻlmaydi. Soʻz-gaplar tasdiq, inkor, soʻroq, taajjub, his-hayajon kabi maʼnolarni ifoda etib, ular matn bilan boʻgʻliq boʻladi. Soʻz-gaplar asosan modal va his-hayajon munosabatlarini ifoda etgani uchun ham koʻproq dialogik va baʼzan monologik nutqqa xosdir.

- *Qabulga kirasizmi? – Yoʻq.*
- *Ovqatingizni pishirib qoʻydim. – Rahmat.*
- *Oʻqishga boramizmi – Albatta.*

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyhati

1. Gʻ.Abdurahmonov, A.Sulaymonov, X.Xoliyorov, I.Omonturdiyev “Hozirgi oʻzbek adabiy tili”
2. A.Gʻulomov, M.Asqarov “Hozirgi oʻzbek adabiy tili”
3. N.Mahmudov, A.Nurmonov “ Oʻzbek tilining nazariy grammatikasi”
4. J. Yokubov, & D. Sotvoldiev (2023). POETICS OF OJIZ’S GHAZALS. Science and innovation, 2 (C11), 35-40. doi: 10.5281/zenodo.10161044
5. Urayimova , M., & Sotvoldiyev, D. (2023). QOʻRQOQ VA JOHILLARGA KOʻZGU BOʻLGAN HIKOYA. Ilm-Fan Va taʼlim, 1(12).
6. Saydullayeva, Z., & Sotvoldiyev, D. (2023). “RAMAZON” – OYLARNING VA ODAMLARNING SULTONI (ERKIN AʼZAMNING “ANOYINING JAYDARI OLMASI” HIKOYASI HAQIDA) . Interpretation and Researches, 1(21).
7. Toʻlanova , M., & Sotvoldiyev , D. (2023). “BOBURNOMA”DA OʻSIMLIK VA HAYVONOT OLAMI TASVIRI. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(31).
8. Мухаммадюсуф, И. (2023). “БОБУРНОМА” ДА АМИР ТЕМУР ОБРАЗИ. Ilm-fan va taʼlim, 1(1).
9. Ikromov, M. (2023). “Boburnoma” da Alisher Navoiy badiiy portreti va psixologik holati. Ilm-fan va taʼlim, 1(1).
10. Sherboyeva, G., & Ikromov, M. (2023). OʻZBEK TILI FRAZEMALARINING LINGVOKULTROLOGIK XUSUSIYATLARI. Talqin va tadqiqotlar, 1(30).

THE MAIN PROBLEMS OF LIGUADIDACTICS IN ENGLISH AND UZBEK GRAMMAR SYSTEM

Ikromjonova Shokhsanam Akmaljon kizi

ikromjonovashohsanam1@gmail.com

Annotation: *The science of linguodidactics develops the general laws of the theory of language teaching, that is, it deals with the methodological basis of language teaching / learning. These include issues such as the goals, content, methods (principles), tools, methods of scientific research, and the relationship of language teaching with other disciplines.*

Keywords: *grammatical, didactics, linguistics, orthography, applied linguistics.*

The grammatical structure of a language is a generally important aspect of its system. Affixes, grammatical suffixes and word formation, syntactic models, word order, auxiliary words and similar grammatical structural elements of languages serve to indicate not only the grammatical or formal meaning, but the exact form of lexical meanings as well. It is important to express these meanings in the translation process. The grammatical forms of different languages rarely match their meaning and function. Interpreters must be able to choose the most appropriate equivalent for each situation. The structure of the translation must match the structure of the original text and the order of the text segments must not change during the translation process. Because it is desirable that each part of the translated text is structurally parallel to the corresponding part of the text in the original language. Generally, it is not possible to find a literal equivalent of one text to another. Translators try to understand the meaning of the original speech as deeply as possible, and then translate the comprehended meaning into the same language as the original. In doing so, he makes effective use of several abovementioned ways, trying to reveal the true meaning of speaker's speech. Nevertheless, it is vastly significant to regard the problems as a concept, and to consider other aspects while analyzing grammatical problems of interpreter training. This will be the subject of the author's further research. Language didactics deals with the teaching and learning of foreign languages in an institutional setting. On the one hand, this concerns the development of foreign language skills (listening, comprehending audio-visual texts, reading, writing and speaking as well as the ability of language mediation); on the other hand, language didactics is about ways of learning and teaching grammar (morphology, syntax) and knowledge of vocabulary (orthography, pronunciation, register, meaning/connotations). Courses in language didactics focus on linguistic phenomena, mechanisms of language learning, character traits of speakers, desired linguistic competences and the conditions and methods of language classes. The focus of language didactics is influenced by developments in the domain of

language research: linguistics, applied linguistics, second language acquisition research, language teaching research and language psychology. It is also informed by current didactic approaches within the branch of foreign language teaching (e.g. competence-orientation, action-orientation, learner-orientation) Language didactics is mostly concerned with issues of institutional foreign language acquisition – a topic in which the other branches of the didactics of foreign languages (literature and culture didactics) also take an interest. This overlap occurs for two reasons: on the one hand, language acquisition cannot take place without the consideration of cultural aspects and on the other hand, literary texts in the foreign language are used in the foreign language classroom to enable learners to get in touch with authentic language. Local theorists and practitioners complain that there are not certain assumptions of methodology of teaching two or more foreign languages at the same time. Although, according to the local curriculum, at linguistic and non-linguistic higher educational establishments in Uzbekistan, students usually learn two foreign languages. All approaches to teaching English and all EFL/ESL teachers, deal one way or another with a teaching of English grammar. As it is defined by the linguists -the words of English and their combinations. The important thing for you to remember is that grammar in an EFL/ESL context is quite different from the grammar you knew and loved (or didn't love) in school. In order to understand a language and express oneself correctly one must assimilate the grammar mechanism of the language studied. Indeed one may know all the words in sentence and yet fail to understand it, if one does not see the relationship between the words in the given sentence. And 'verse' 'versa', a sentence may contain one, two and more unknown words but if one has a good knowledge on the structure of the language one can easily guess the meaning of these words at least find them in a dictionary. However, the word order in these phrases is different: in English phrases, the predicate comes after the subject, whereas in Uzbek phrases, the predicate comes after the subject and object. There are extremely few examples of English and Uzbek speech formulations that are structurally identical. Typically, such expressions have two or three parts: an international telegram – xalqaro telegramma travelers' check – sayohatchilar cheki. Partially discordant categories include tense, voice, and case. There are two cases in English, and six in Uzbek. I heard much about your country – Sizning mamlakatingiz to'g'risida ko'p eshitganman. Two English words —your country are rendered by one Uzbek word —mamlakatingiz. Moreover, they vary from the viewpoint of category of cases. Another example: We are from Tashkent – Biz Toshkentdanmiz. As we see, three English lexemes —are from Tashkent are combined in one Uzbek lexeme —Toshkentdanmiz. We came here on the invitation of the government of – Biz hukumati taklifiga binoan keldik. In this example the structure of the English expression —on the invitation of government is different by word order in the Uzbek equivalent —hukumati taklifiga (word order is vice versa). As we see in the examples above, set expressions with partial accordance are similar in meaning but differ in structure: one letter – bitta kitob five letters – beshta kitob. As we see, English phrases consist of numeral and noun (singular and plural), but Uzbek phrases consist

of numeral and noun in singular. Even in cases of total semantic accordance there may be revealed cases of partial structural discordance: a list of items – molar ro‘yhati (word order differs + Uzbek suffix —i in the word —ro‘yhati) customs restrictions – bojhona cheklovlari (same word order but Uzbek suffix —i in the word —cheklovlarill import license – import uchun ruhsatnoma (same word order + Uzbek postposition —uchun). Total structural discordance is first of all vivid in the category of possession which is expressed by possessive suffixes in Uzbek and by possessive pronouns in English: possessive pronouns in English: May I introduce you to my family? – Sizni oilamga tanishtirishga ruhsat bering. This is your invitation, please. – Marhamat, sizning taklifnomangiz. So, on these common examples we can confirm that a communicant of English-Uzbek conversation should master all possessive pronouns of English and possessive suffixes (endings) of Uzbek.

BIBLIOGRAPHY

1. Shakvat Mirziyoyev. “ It’s time to create a new system of teaching foreign languages – a solid foundation for the future.” 2021
2. Abdulla Avloniy. Òrkiy guliston yoxud axloq. Ò., „O‘qituvchi“, 1992
3. J. Jalolov, Chet til o‘qitish metodikasi „O‘qituvchi“ Toshkent-2013.
4. Jalolov J. Jahon lingvodidaktikasining zamonaviy konseptual yangilanish bosqich xususida // Horijiy filologiya. №1 (30). – Samarqand, 2009. pp91-95.
5. Джусупов М. Лингводидактика и методика в полинаучной системе языкового образования. // Русский язык за рубежом, 2009, № 2, pp26-32
6. Ким В.Н., Ким Т.С. Социальнополитическая терминология–Т., . 2009. С.
7. Lingvodidaktika kak teoritecheskaya osnova obucheniya yazika. Elektronniy resurs: <http://works.doklad.ru/view/NRkF6riOIeo.html>. Data obrasheniya: 03.04.2019.
8. L. Konoplyanik, Interactive methods of teaching foreign languages in higher Education in: Materials of II International Scientific Conference "Modern trends in teaching a second language at schools and institutions of higher education ", Gorlovka, HDPIIM, 2011. - p.p. 84-85.
9. H. Stern, Fundamental Concepts of Language Teaching, Oxford, Oxford University Press, 1983.

QO‘SHMA GAP, UNING TURLARI. BOG‘LANGAN QO‘SHMA GAPLAR, ULARNING TURLARI

Mahfuza Arabboyeva Akramjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi

O‘rinboyeva Mubinabonu Iqboljon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada qo‘shma gap va uning turlaridan biri hisoblangan, bog‘langan qo‘shma gaplar va uning turlari atroflicha yoritilgan. Ularning sintaktik matndagi amaliy ahamiyati.

Kalit so‘zlar. Sintaksis, qo‘shma gap, bog‘langan qo‘shma gap, bog‘lovchilar, yuklamalar, yordamchilar.

Qo‘shma gaplar, qismlarining o‘zaro birikish usuli va semantik munosabatiga kora, uch xil boladi: 1) boglangan qoshma gap; 2) ergashgan qoshma gap; 3) bog‘lovchisiz qo‘shma gap. Qiyoslang: Iste‘dod hamisha har xil bo‘ladi, iste‘dodsizlar esa hamma joyda bir xildir. (E.Vohidov) Shuni aytmochimizki, odam hamma vaqt bilimga tashna bolishi shart. (F.Julio Kyuri). Keltirilgan misollarning birinchisi bog‘langan qo‘shma gap bolib, uning qismlari esa yordamchisi vositasida o‘zaro teng bog‘langan; ikkinchisi ergashgan qo‘shma gap bolib, uning qismlari –ki aniqlov bog‘lovchisi orqali ikkinchi qismni birinchi qismga tobelik yoli bilan boglagan; uchinchi gap bog‘lovchisiz qo‘shma gap bo‘lib, uning qismlari o‘zaro hech qanday bog‘lovchi vositasiz - faqat ohang orqali birikkan.¹

Bog‘langan qo‘shma gap

Qismlarining o‘zaro teng aloqaga kirishuvidan tuziladigan gap bo‘g‘langan qo‘shma gap deyiladi. Bog‘langan qo‘shma gap qismlari o‘zaro biriktiruv bog‘lovchilari (va, hamda, ham), zidlov bog‘lovchilari (ammo, lekin, biroq, balki), ayiruv bog‘lovchilari (yo, yoki, yohud, dam... dam, goh... goh, ba‘zan... ba‘zan, hali...

¹ Abdurahmonov G‘. O‘zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O‘zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. № 3

hali, bir... bir), teng bog'lovchi vazifasidagi –da, -u (-yu), na... na yuklamalari, shuningdek, bo'lsa, esa yordamchilari vositasida bog'lanadi.¹

Shunga ko'ra bog'langan qo'shma gaplarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Biriktiruv bog'lovchilari yordamida tuzilgan bog'langan qo'shma gap.
2. Zidlov bog'lovchilari yordamida tuzilgan bog'langan qo'shma gap.
3. Ayiruv bog'lovchilari yordamida tuzilgan bog'langan qo'shma gap.
4. Teng bog'lovchi vazifasidagi yuklamalar yordamida tuzilgan boglangan qo'shma gap.
5. Bo'lsa, esa yordamchi sozlari vositasida tuzilgan boglangan qo'shma gap.

Biriktiruv bog'lovchilari (va, hamda; ba'zan shu vazifadagi ham yuklamasi) yordamida tuzilgan bog'langan qo'shma gap tarkibidagi qismlardan bir paytda yoki ketma-ket ro'y beradigan voqea-hodisalar anglashilib turadi. Masalan: Haqiqat va togrilikni sevadigan odam doim vijdoni farmoniga itoat qiladi va uning vijdoniga hech kim hokim bola olmaydi. (Oz-oz organib dono bolur.) Keng bogdagi har bir nihol qonib-qonib suv ichdi va uning yaproqlari nurga intilib osa boshladi. (O.Hoshimov.)

Zidlov bog'lovchilari (lekin, ammo, biroq, balki) yordamida tuzilgan boglangan qo'shma gap qismlari mazmunan bir-biriga zid boladi. Masalan: Har qanday narsada isrofgarchilik bor, ammo yaxshilikda isrof bolmaydi. («Ajoyib nasihatlar»)² Burni, qoshi, yana allaqaeri otasiga oxshardi, lekin Akbarov ham bir vaqtlar oqliday ajinsiz, quyuq qora sochli bolganini tasavvur etish qiyin edi. (P.Qodirov).

Ayiruv boglovchilari (yo, yoki, yohud, goh..., goh, dam..., dam, ba'zan..., ba'zan...) yordamida tuzilgan boglangan qo'shma gapda birini tanlash lozim bolgan yoki galma-gal ro'y beradigan voqea-hodisalar ifodalanadigan qismlar birikadi. a) yo (yo..., yo), yo..., yo bolmasa; yoki (yoki..., yoki); yo..., yoki; xoh..., xoh boglovchilari birini tanlash lozim bolgan voqea-hodisalarni ifodalovchi qismlarni birlashtiradi. Masalan: Yo kok unga oz sirlarini ochishni tilamas, yo uning aql kozgusi xiralashib qolgan. (O.Yoqubov.) b) goh..., goh; dam..., dam; ba'zan..., ba'zan boglovchilari galma-gal roy beradigan voqea-hodisalarni ifodalovchi qismlarni boglaydi. Masalan, Ba'zan oy zarrin kokillarini yer yuziga yoyib yuboradi, ba'zan bulut oy yuzini qoplab oladi. (Oybek.)

Teng boglovchilar vazifasidagi yuklamalar yordamida tuzilgan boglangan qo'shma gaplar qismlaridan bir paytda yoki ketma-ket roy beradigan voqea-hodisalar yoxud mazmunan zid bolgan voqea-hodisalar anglashilib turadi. Bunda –u, (-yu), -da, na..., na yuklamalari biriktiruv boglovchilarining vazifasini, -u (-yu) yuklamasi zidlov

¹ Ahmedova N. O'zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnotativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25

² .Boltaboyeva H. O'zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.

boglovchilari vazifasini bajaradi.¹ Masalan: Oykol ilgari alohida xojalik edi-yu, kattagina idorasi bor edi. (P.Qodirov.) Ikki tomondagi kitoblarga tolib turadigan qubbali javonlarda na bir kitob bor, na bir qolyozma bor. (O.Yoqubov.) Bo'lsa, esa sozlari vositasida tuzilgan boglangan qo'shma gap qismlaridan bir vaqtda yoki ketma-ket ro'y beradigan voqea-hodisalar qiyoslanishi anglashiladi. Masalan: Oliy himmatli kishi, mard odam bir lahzada dost orttiradi, pastkash esa necha yillik oshnaligini bir lahzada barbod qiladi. («Oz-oz organib dono bolur».)

Bog'langan qo'shma gaplarda tinish belgilarining ishlatilishi

1. Bog'langan qo'shma gap qismlari o'zaro biriktiruv bog'lovchilari yordamida biriksa, shuningdek yakka qollanuvchi yo, yoki, yoxud ayiruv boglovchilari yordamida biriksa, ular orasiga vergul qoyilmaydi. Masalan: Shamol tagin shu tomonga burildi va ingichka, qongiroqday ovoz jaranglab eshitildi. (O.Hoshimov.)

2. Bog'langan qo'shma gap qismlari zidlov boglovchilari yordamida biriksa, bunday boglovchidan oldin vergul qoyiladi. Masalan: Qorong'ida buloq suvining ozi korinmas edi, ammo shildirashi aniq eshitar edi. (P.Qodirov.)

3. Bog'langan qo'shma gap tarkibidagi qismlar bolsa, esa sozlari vositasida biriksa ham, ular orasiga vergul qoyiladi. Masalan: Harakatchan kishilar odatda omadli boladilar; aksincha qiladigan ishlarini hadeb oylayveradigan va sustkashlik qiladiganlarga esa omad kamdan-kam nasib etadi. (Gerodot.)

4. Bog'langan qo'shma gap tarkibidagi qismlar takrorlanuvchi ayiruv boglovchilari yoki inkor yuklamasi yordamida biriksa, takrorlanib kelgan yordamchidan oldin vergul qoyiladi. Masalan: Goh supa chetiga ekilgan rayhon hidi dimogiga urilardi, goh tom orqasidagi yong'ichqazorda hasharotlarning bir qiyomda chirillashi e'tiborini tortardi... (P.Qodirov.)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Abdurahmonov G'. O'zbek tili sintaksisida murakkab gaplar masalasiga doir // O'zbek tili va adabiyoti masalalari. – 1962. № 3
2. Ahmedova N. O'zbek tilida murojaat birliklarining semantik-konnotativ tadqiqi. Fil. fan. nomz. diss. avtoref. – Toshkent, 2008. – 25
3. Boltaboyeva H. O'zbek tilida murakkablashgan sodda gaplar. – Toshkent: Fan, 1969.
4. Uluqov N. Tilshunoslik nazariyasi.

¹Uluqov N. Tilshunoslik nazariyasi.

FINANCE AND ITS ROLE IN THE COUNTRY'S ECONOMY

D.J.Norboeva

Senior teacher of the department "Uzbek language and literature" of the Samarkand
Institute of Economics and Service

M.A.Malikov

Student of Samarkand Institute of Economics and Service
Student of group IK-423

***Abstract:** This article analyzes finance, the importance of finance for the state, and what its tasks are. Also, information on state budget revenues and state budget expenditures was provided.*

***Key words:** Finance, financial system, financial relations, functions of finance, state budget.*

We know that the stable and smooth development of the economy of any country depends on the effective organization of the flow of funds between the state, different regions and territories of the state, as well as between different layers of the population. Finance reflects the growth of the national economy and the well-being of the population, stimulates the reduction of production costs of enterprises and the increase of their competitiveness in the world market, shapes the production structure, inter-sectoral and regional ratios. As for what finance is, finance refers to the economic relations that arise from the creation, accumulation, distribution and redistribution or use of centralized and decentralized monetary funds. Finance means generating income and spending it. It is also said that finance as an economic category is a system of relations related to the use of funds and control over its movement. The material basis of finance is inextricably linked with money and it is the relationship related to money. The clear purpose of entering into financial relations with subjects is to ensure efficient and stable functioning of the economy and high growth rates. State finance - financial relations in the field of organization, distribution and spending of funds at the disposal of the state. Funds of state finance are spent for national interests and serve to fulfill the functions of the state. Currently, the role of state finance in the implementation of the economic and financial policy of the state is significant. It is a leader in ensuring reproduction processes, improving the material and spiritual well-being of the people, providing funds to state bodies, growing the country's economy, financing the national economy, the social sector, investing in the economy, social protection of the

population, ensuring national security, managing the state, and others. is a tool. The finances of all existing enterprises and sectors of the national economy are the main source of state finances and reserves of the financial system.

The concept of "financial system" is the result of the development of the concept of "finance" in a broad sense. The financial system consists of capital flows between individuals, governments, and businesses. The financial system has four main components: financial markets, financial assets, financial institutions and financial services. The financial system is an important element of the economic system.

Financial relations are a set of economic relations between the state, regions, networks, enterprises and organizations, and individual citizens in connection with the movement of funds. If we distinguish between financial relations, it differs by its objects and subjects. Only funds of funds that are formed and operate at different levels of the economy are the objects of these financial relations. However, the subject of financial relations includes all organizations, enterprises, legal entities and individuals, as well as citizens. Therefore, it is complex in composition.

Finance performs the following several tasks within the economy:

- Provision task;
- Distribution task;
- Promotion task;
- Control function.

Economic activity at the level of society requires the implementation of various processes and activities, in particular, the management of the country, the provision of defense capabilities, health care, and others. For this, first of all, it is necessary to provide them with financial resources. Provision of economic processes, projects and activities with monetary resources and providing services to it is provision.

The distribution of the gross national product created in the spheres of material production and the part of its national income between the state and the enterprises based on different district forms of ownership, among the regions of the country in the spheres of material production - this is the task of the distribution of finance.

First of all, implementation of the value of the created product through the process of distribution, and then through the mechanism of organization and spending of money funds - this is considered to be the stimulating task of finance.

Implementation of financial control through the system of financial responsibility of enterprises for compliance with financial discipline, collection of various taxes and provision of funds is the control function of finance.

The state budget is an annual plan of state revenues and expenditures, as well as the sources of their financial coverage. Each state has its own bipartite state budget. On

the first side, if we take the revenues coming to the budget, on the second side, the composition and amount of the main expenses are understood. The main budget indicators include: state budget revenues, direct taxes, indirect taxes, resource taxes and other revenues. The state budget expenditure indicator includes: Social sector and population social support costs, includes economic costs, financing of centralized investments and other costs.

Conclusion, we can understand finance as earning, increasing and spending it. Above we mentioned finance, what it is, the place of finance in the country and its tasks.

REFERENCES

1. A. V. Vakhobov, S. A. Tashmatov, N. Kh. Khaidarov. Fundamentals of financial literacy: study guide/-Tashkent 2013.
2. T.S. Malikov, N.Kh. Khaidarov. Gosudarstvennyy budget. Uchebnoe posobie "ECONOMY-FINANCE, 2008
3. Sh.Shodmonov, Economic theory: Textbook – T: <<LESSON PRESS>> publisher, 2021. Page 574.
4. Q.A. Isayev. International economy. Textbook - T.: << INNOVATION DEVELOPMENT PUBLISHING - PRINTING HOUSE>> - 2021,
5. Khaidarov N.Kh. Finance: public finance. T.: Economy and Finance, 2009
6. T. Malikov, N. Khaidarov. State budget. T.: "ECONOMY-FINANCE, 2007

FIZIKANI NAMOYISH TAJRIBALAR YORDAMIDA TAKOMILLASHTIRISHNING METODIK ASOSLARI

To‘raxonov Fozil Bobonazarovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute
“Umumiy fizika va qurilish muhandisligi” kafedrası PhD. Dotsenti

Omonqulova Umida Husanovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Umumiy fizika va qurilish muhandisligi”
kafedrası stajyor-o‘qituvchisi

Maqolada fizikani namoyish tajribalar yordamida takomillashtirish metodikasi va fizika o‘qitishda pedagogik dasturiy vositalardan foydalanish usullari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so‘zlar: *pedagogik texnologiya, axborot texnologiyasi, virtual konstruktor, simulyator, kompyuter modellari, grafik tasvirlash.*

В статье рассматриваются методы компьютерного моделирования физических процессов и использование педагогических программ в обучении физике.

Ключевые слова: *педагогические технологии, информационные технологии, виртуальный конструктор, тренажер, компьютерные модели, графическое изображение.*

The article discusses the methods of computer modeling of physical processes and the use of pedagogical software in teaching physics.

Keywords: *pedagogical technology, information technology, virtual constructor, simulator, computer models, graphic representation.*

Hozirgi vaqtda fizika ta'limiga innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini tadbiq etish, virtual laboratoriya ishlarini bajarishga oid o'quv resurslarini yaratish va amaliyotga tatbiq etish o'quv-metodik takomillashtirish bo'yicha tizimli ishlar olib borish dolzarbligi vujudga keldi. Fizika ta'limiga innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini jadal tatbiq etish, pedagogik uslubiy g'oyaga aylangan. Axborot texnologiyalarini ta'lim tizimiga kirib kelishi, ayniqsa, fizika fanini o'qitishda yangi turdagi mashg'ulot turlarining (kompyuterda fizik model bilan tanishuv, virtual tajriba o'tkazish, kompyuterda eksperimental masalalarni yechish, simulyatorlar yordamida tadqiqot olib borish, masofaviy ta'limda topshiriqlar) vujudga kelishiga sabab bo'ldi.

Jahon mamlakatlarida fizika o'qitishda, o'quvchilarni dunyoqarashini shakllantirish, tafakkurini rivojlantirish, o'quv jarayonini takomillashtirishda, pedagogik dasturiy vositalardan samarali foydalanish asosiy masalalardan biri sifatida qaralib, ular ustida ko'plab tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Fizika ta'limda virtual konstruktorlardan foydalanib, laboratoriya ishlarini modelni yaratish, o'quvchilarda konstruktorlik qobiliyatini shakllantirib mustaqil izlanishlik va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu jumladan, mamlakatimizda davlat ta'lim standartlari asosida, umumiy o'rta ta'lim tizimida fizika faniga ixtisoslashgan maktablar tashkil qilinib, o'quvchilarda xorij tajribalari asosida o'qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning me'yoriy asoslari yaratilmoqda.

2021 yil 19 martdagi PQ-5032-son "Fizika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash va amalga oshirishda muayyan darajada xizmat qiladi.

Ma'lumki, Respublikamizning barcha tumanlarida fizikaga ixtisoslashgan maktablar tashkil qilindi, zamonaviy o'quv vositalari va jihozlar bilan ta'minlanayotgan bir paytda ular ta'lim jarayonini ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalariga asoslanib olib borish alohida ahamiyatga ega.

An'anaviy fizika darslarida o'qituvchi yangi mavzuni tushuntirishda mavjud fizik modellardan foydalanadi. Xususan, elastik va noelastik to'qnashuv modeli, broun harakati modeli, nazariy bilimlar berishda turli xildagi modellar kiritiladi, ya'ni moddiy nuqta modeli, qattiq jism modeli, ideal gaz va xokazo. Bunda o'quvchi o'qituvchi tomonidan keltirilgan modellarni xayoliy tassavuriga keltiradi va shu modellarni keyinchalik masala yechishda, laboratoriya ishlarini bajarish jarayonida foydalanadi. O'quvchilar o'qituvchi tomonidan "yaratib" berilgan modellar bilan ishlaydi. Bunday hollarda fizika fanidan mavzuni tushuntirishda kompyuterdan foydalanish qator ustunliklarga ega. Fizik jarayonlarni modellashtirish imkoniyatini beruvchi dasturlardan – simulyatorlardan foydalangan holda o'quvchilar fizik jarayonni o'zida aks ettirgan modellarni mustaqil yoki o'qituvchi yordamida yaratishlari, o'zlari mustaqil "shaxsiy" modellarini yaratishi, ularni harakatga keltirishlari, taklif qilinayotgan taxminiy farazlarni, ya'ni xayoliy abstrakt o'ylangan modellarni tekshirishlari mumkin bo'ladi.

O'quv jarayonini kompyuterlashtirishni asosan ikki yo'nalishda olib borish mumkin: kompyuter - o'rganish ob'ekti va o'qitish vositasi sifatida. Birinchi holatda bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish jarayonida kompyuterning imkoniyatlarini anglash turli qiyinchiliklarni yengishga, kompyuter savodxonligini oshirishga olib

kelsa, ikkinchi holatda kompyuter o'qitishning samaradorligini oshiradigan va jadallashtiradigan kuchli pedagogik vosita bo'lib hisoblanadi.

Kompyuterning ta'lim olish jarayonida qo'llanilishi u yoki bu ko'rinishidagi modellarni o'quvchi xayolidagi abstrakt fizik modellarni vizallashtirish imkoniyatining mavjudligi fizika ta'limini sifatli amalga oshirishga asos bo'la oladi. Fizik jarayonlarni modellashtirish imkoniyatini beruvchi simulyator orqali, ma'lum sabablarga ko'ra ayrim fizikaviy tajribalarni o'tkazish imkoniyati bo'lmagan fizik tajribalarni (laboratoriya ishlarini) endilikda xech qanday muammosiz amalga oshirish imkoniyatini tug'diradi. Masalan, turli sabablarga ko'ra haqiqiy sharoitda kuzatilishi qiyin bo'lgan: kichik yoki katta masshtabda ro'y beradigan fizik hodisalar, ularning doimiy yoki «oniy» qiymati, shuningdek ma'lim bir sabablarga ko'ra, texnik xavfsizlik bilan bog'langan yoki eksperiment o'tkazilishining texnik qiyinligi sababli amalga oshirish murakkab bo'lgan fizikaviy tajribalarni simulyatorlar orqali amalga oshirish mumkin bo'ladi. Fizika fanini o'qitish jarayonida mikro olamdan makro olamgacha bo'ladigan hodisalarni tajribada kuzatish imkoniyati tug'iladi, yani virtual model yaratishda slayderlardan foydalanib turli gravitasion muhit hosil qilish, vaqt o'lchamlarini kichraytirib yoki kattalashtirib olish, jismni massasini ixtiyoriy qiymatlar berish ahamiyatlidir.

Hozirgi vaqtda fizik jarayonlarni modellashtirish imkoniyatini beradigan dasturlar yaratilgan bo'lib, ularning tashqi interfeysi yangi foydalanuvchi uchun hech qanday qiyinchiliklarni hosil qilmaydi. Shuningdek, maxsus dasturlash tillarini bilishni ham talab qilmaydi. Modellashtirish imkoniyatini beruvchi bunday dasturiy ta'minotlar kompyuter savodxonligi bo'lmagan foydalanuvchilar ham xech qanday qiyinchiliksiz foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Fizik kattaliklar orasidagi funksional bog'lanishlar faqat analitik usulda emas, balki grafik usulda ham ifodalanishi mumkin. Grafik tasvirning afzalligi uning ko'rgazmaligidadir. Ayniqsa, grafiklardan mexanik harakatlarni o'rganishda foydalanish qulay. Bu grafiklarning oddiyligi va aniq ko'rinishi harakat xarakterini baholashga va ba'zi masalalarni matematik hisoblashlarga murojaat etmasdan yechishga imkon beradi [1].

Fizik jarayonlarni grafik ko'rinishda tasvirlash kechayotgan fizik jarayonni yaxshi va ko'rgazmali tushunishga sabab bo'ladi. Natijalarni grafik ko'rinishda namoyish etilishi qulay ekanligi hammaga ma'lum va mashhurdir. Grafiklar va diagrammalardan axborotlarni o'qiy olishda tegishli xulosalar chiqara olish axborot madaniyatining bir qismi hisoblanadi. O'rganish ob'ekti fizikaviy kattaliklarning bog'lanish grafiklaridan iborat bo'lgan masalalar grafik masalalar deyiladi [2].

O'quvchiga har xil metodlardan foydalangan holda grafiklarni chizish malakasini matematika darslarida hosil qilinadi. Fizika, kimyo, biologiya, iqtisod

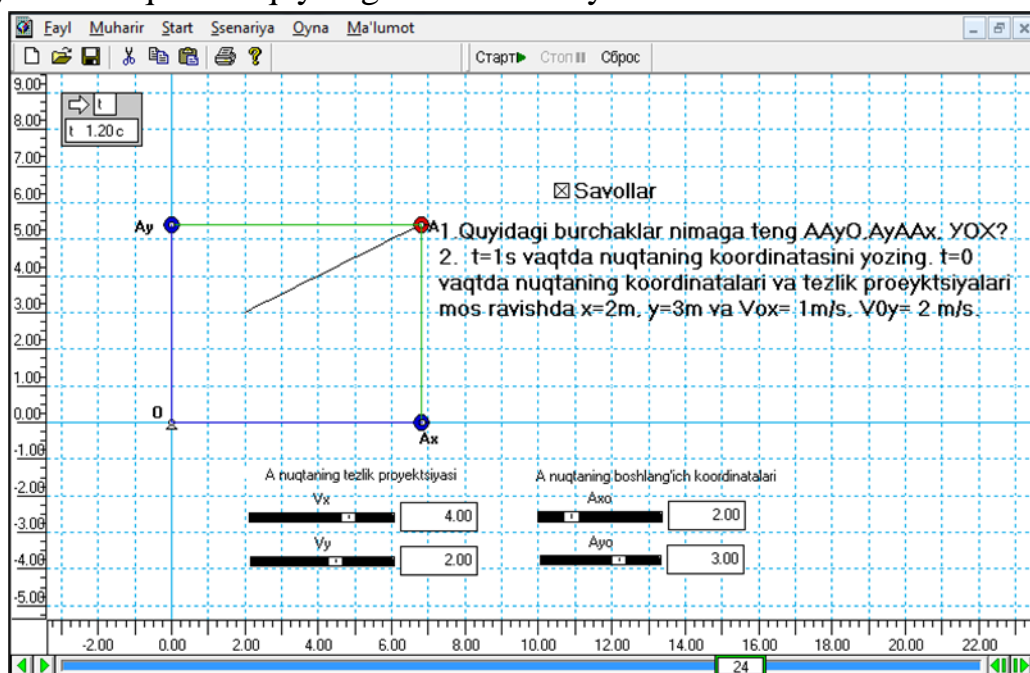
fanlarida grafik ma'lum bir natijalarni aks ettirishda, berilgan masalaning javobini topishda va qaralayotgan holatni tahlil va tadqiq qilishda foydalaniladi.

Fizik kattaliklar orasidagi funksional bog'lanishlarni qisqa vaqt ichida hosil qilish va hosil bo'lgan grafikni tahlil qilish fizika fani darslarida muhim pedagogik jarayon hisoblanadi. Ana'anviy dars jarayonida grafiklarni chizish vaqtida qo'yidagi muammolar vujudga keladi:

- Grafikni chizish jarayoni juda sekin davom etishi;
- chizmada noaniqliklarning mavjudligi;
- yangi olingan ma'lumotlarni hosil qilish uchun grafikni o'zgartirish imkoniyatini yo'qligi;
- o'quvchilarning matematik tayyorgarliklari yetarli darajada bo'lmagani.

Fizikaning mexanika bo'limi fizikaning boshqa bo'limlariga nisbatan masalalarni grafik ko'rinishda tadqim etilishi qaralayotgan fizik jarayonni yaxshi tushunishga yordam beradi. Mexanikaning ko'pgina masalalari jism harakatiga oid masalalarni tashkil qilib, ularni grafik ko'rinishda osongina yechish mumkin. O'quvchilarning grafik ma'lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish jarayoni didaktik muammaolardan biri hisoblanadi. Bunday holatlarda kompyuterdan foydalanagan holda grafik masalalarni yechish eng optimal yo'llardan biri hisoblanadi.

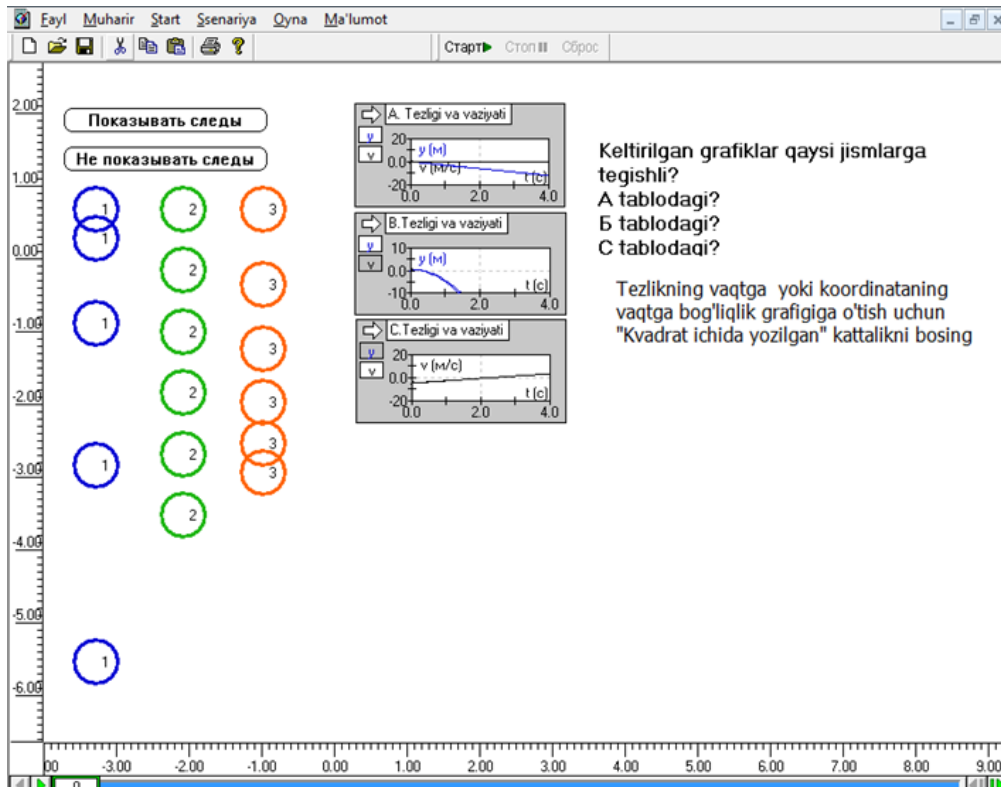
Quyida Interactive Physics dastur muhitida yaratilgan modellar tavsifini keltiramiz. Keltirilgan modellar orqali kechayotgan fizikaviy jarayonni o'quvchi kuzatishi va grafik jarayonda qatnashayotgan fizik kattaliklar orasidagi funksional bog'lanishlarni tahlil qilishi mumkin bo'ladi. Masalan, fazodagi nuqtaning proeksiyasini aniqlashda quyidagi modeldan foydalaniladi.

1-rasm. Fazodagi nuqtaning proeksiyasini aniqlash

Bu keltirilgan kompyuter modelidan maqsad, o'quvchilarda jismlarining o'rnini aniqlash uchun to'g'ri burchakli koordinatalar sistemasidan foydalana bilish malakasini hosil qilish va ikki o'lchamli koordinatalar tizimida nuqta koordinatasini aniqlashdan iboratdir. Bunda o'quvchi nuqta harakati tezligini va uning boshlang'ich o'rnini (holatini, vaziyatini, koordinatasini) o'zgartirib model harakatini kuzatadi. O'qituvchi topshirig'iga ko'ra turli vaqt onlarida nuqta koordinatalarini aniqlaydi.

Harakat turini klassifikatsiyalash (tasniflash)da esa quyidagi modeldan foydalanish mumkin.

2-rasm. Harakat turini tasniflash modeli

Bu keltirilgan kompyuter modelidan maqsad, harakat turlarini ajarata olish, teng vaqt oralig'ida jismlar qoldirgan "iz"larini taqqoslagan holda to'g'ri chiziqli tekis harakat turini aniqlay olish. Keltirilgan grafiklardan harakat turlarini aniqlay olishlik malakasini shakllantirishdan iboratdir. Bunda o'quvchi ko'rsatilgan jarayondan harakat turlarini klassifikatsiyalashi ya'ni to'g'ri chiziqli harakat, to'g'ri chiziqli tezlanuvchan harakat va tezligi kamayib boruvchi harakat, shuningdek, tanlagan javobini asoslab berishi kerak bo'ladi. Keltirilgan grafiklardan qaysi biri qanday turdagi harakat turiga bog'liqligini ko'rsatadi. O'qituvchi esa o'z navbatida model bilan ishlashni o'quvchilarga tushuntiradi.

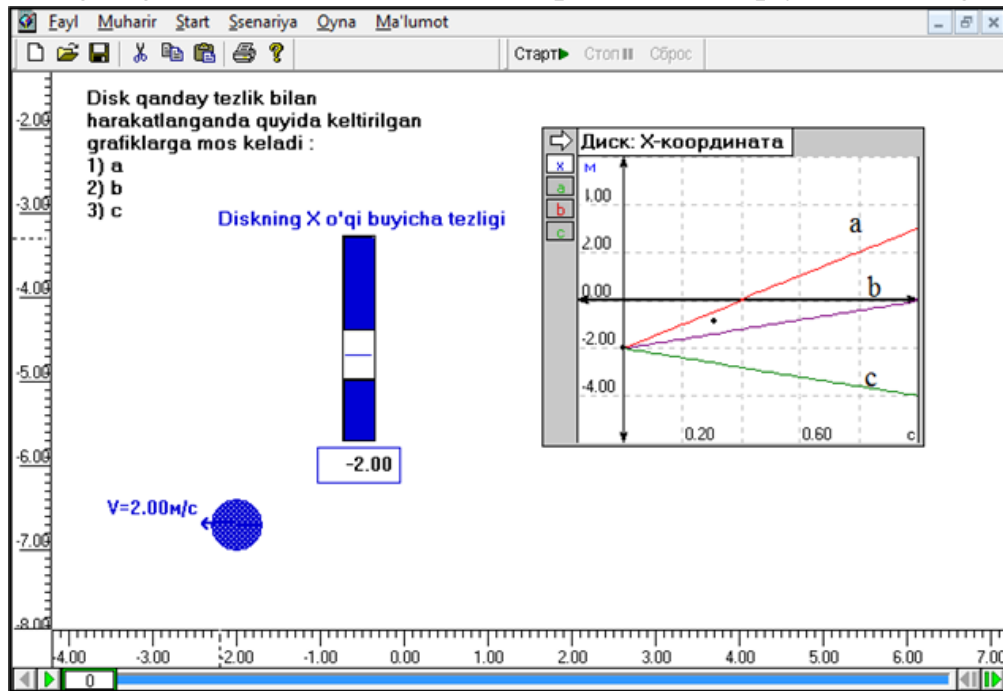
Ishni bajarishga oid yo'riqnoma quyidagi ko'rinishda bo'lishi mumkin.

1. Sizing qarshingizdagi kompyuter monitorida 3 ta jism harakatlanmoqda. Harakatlanayotgan jismlardan bittasi to'g'ri chiziqli tekis

harakatlanayotganligini ko'rsating. Haraktalanayotgan jismlarning ko'chishining vaqtga bog'liqlik grafigidan, har bir jismning qanday turdagi harakatda qatnashayotganligini aniqlang va tegishli xulosalar chiqarib hisobot daftaringizga yozing.

2. Harakatlanayotgan jismlar tezligining vaqtga bog'liqlik grafigidan kelib chiqqan holda, har bir jismning qanday turdagi harakatda qatnashayotganligini aniqlang va tegishli xulosalar chiqarib hisobot daftaringizga yozing.

Berilgan grafikdan harakat turini aniqlash modeli quyida keltirilgan.

3-rasm. Harakat turini aniqlash modeli

Bu keltirilgan kompyuter modelidan maqsad, tezlik va ko'chish grafiklarini "o'qish" malakasini hosil qilish. Bunda o'quvchi modelda berilgan topshiriqni bajaradi va ro'y berayotgan fizik jarayonni tahlil qiladi (laboratoriya ishini bajaradi).

Shunday qilib, fizika darslarida kompyuter modelidan foydalanish talabalarning nazariy va amaliy bilim, malaka va ko'nikmalarini shakllantirishga, fizika o'qitish samaradorligini oshirishga olib keladi.

Xalqaro tadqiqotlardagi natijalarni yaxshilash uchun o'qituvchilarni maqsadli tayyorlash va ta'lim jarayonida o'qitish metodikasi va ustuvor tamoyillarni o'zgartirish zarur. Buning uchun o'qituvchilarni tayyorlashimiz, rivojlantiruvchi ta'limning yanada faol tizimini tatbiq etishimiz va o'qituvchilarni ta'lim jarayonida yanada muvaffaqiyatli foydalana oladigan materiallar va pedagogik dasturiy vositalar bilan ta'minlashimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kurbanov M. Turakhonov F. (2021). Analysis of software with the opportunity to model physical processes in specialized schools / American journal of social and humanitarian research. AJSR, ISSN: 2690-9626. Vol.2, No.10. Pp. 313-321.
2. Turakhonov F. (2021). Fizik jarayonlarni kompyuterda modellashtirishning metodik asoslari / Pedagogik mahorat ilmiy-nazariy va metodik jurnal. – Buxoro. 6-son. –B. 105-109.
3. Kurbanov M. (2008). Fizikadan namoyish eksperimentlarining uslubiy funktsiyalarini kengaytirishning nazariy asoslari. Monografiya. Fan.
4. Кириков, М. В. (2009). Лаборатория учебного демонстрационного эксперимента по физике: учебное пособие М. В. Кириков, А. М. Шитова; Ярослав. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль. –108 с.
5. То‘рахонов F.B. (2022). Fizika o‘qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanishning didaktik asoslari / O‘zbekiston Milliy Universiteti xabarлари. – Toshkent.1-son.
6. Тўрахонов Ф.Б. (2022). Ихтисослашган мактабларда физикавий жараёнларни моделлаштириш имкониятини берувчи дастурий таъминотлар таҳлили / Таълим ва инновацион тадқиқотлар журналі. №2. -Б. 174-178.
7. Турахонов Ф.Б. Методика разработки виртуальных лабораторных работ по физике с помощью симуляторов. Журнал. «Технологии и методики в образовании» Воронеж.-2011. №3. Стр.-34-38.
8. Тўрахонов. Ф.Б. Курбонов М. Хамидов В.С. Мактабда физикани ўқитишда симуляторлардан фойдаланиш. Журнал. “Физика, математика, информатика”, Тошкент. 2010. №5.
9. С.М. Дунин. ПРОГРАММА "ЖИВАЯ ФИЗИКА", ВОЗМОЖНОСТИ НОВОЙ ВЕРСИИ. Международный конгресс конференций "Информационные технологии в образовании" (ИТО-2003): <http://www.ict.edu.ru>, 2003.
10. Курбонов М., Тўрахонов. Ф.Б. Физикадан амалий машғулотларни педагогик дастурий воситалар ёрдамида ташкил этишю Журнал. “Педагогик таълим”, Тошкент. 2012. №4. 61-65-бетлар.
11. Кошчанов Э.О. Физикадан лаборатория ишларини имитацион компьютер модели ёрдамида бажариш. “Узлуксиз таълим”. Илмий услубий журнал. –Т. 2003. -№4. 61-65 б.
12. Turakhanov F.B., Xamidov V.S. Problems of modernization of teaching physics. Jurnal. “AVICENNA” – 2011. №2. -90-94p.
13. Kurbanov Mirzaahmad., To‘raxonov Fozil Bobonazarovich (2023) fizika o‘qitishda zamonaviy namoyish tajribalarga qo‘yilgan talablar. Educational Research in Universal Sciences ISSN: 2181-3515

“МУҲАББАТ” ҲИКОЯСИДА АЁЛ РУҲИЯТИ ТАЛҚИНИ

Хурматой Шералиева

Фарғона вилояти Кува тумани 16- умумий ўрта таълим мактаби
она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада Гулчеҳра Асронова ижодида аёл руҳияти талқини, ҳикоялардаги тасвирнинг бадиийлик нуқтаи назаридан ўзига хослиги, руҳий портрет ва ички монологнинг асар сюжети ҳамда композициясида тутган ўрни, унинг гоёвий-бадиий вазифаси борасида илмий-назарий қарашлар ўз ифодасини топган.

Калит сўз ва иборалар: *аёл руҳияти, руҳий портрет, ички монолог, бадиий таъсир, сюжет, композиция.*

Маълумки, руҳ ўта мураккаб тушунча. Уни сезги мучаларининг бирортаси билан ҳис қилиш мумкин эмас. Руҳиятга дахлдор нарсаларни кўнгил билан туйиш мумкин холос. Демак, руҳ одамнинг кўнглига тегишли нарса экан. Инсон ақли руҳни тўла тушунишга ожизлик қилади. Қуръони Каримда ҳам руҳнинг изоҳини одам тушунолмаслиги таъкидланган. Лекин ҳар бир одам ўзида ақлдан ташқари яна қандайдир бир қудрат борлигини билади. Шунинг учун баъзан одам ақлига маъқул келмаса-да, кўнглига ўтиришган ишни қилгиси келади. Айни шу ҳолат бадиий асарларнинг қаҳрамонларида ҳам ўз аксини топиши керак. Яъни адабий қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатларигина эмас, балки кўнгил кечинмалари ҳам уларнинг табиатларига мувофиқ бўлиши керак.

“Муҳаббат” ҳикоясининг бош қаҳрамони Гулёра. У мактаб битирувчиси. Отасиз ўсгани ва онаси бетоб бўлганлиги боисми хомуш кўринувчи бу қиз асарда характер даражасига кўтарилади. Унинг индивидуал тили ўз ҳаёт тажрибаси, дунёқараш, фаҳм-идроқи, хулқи, маданий савияси ва психологиясини аниқ равшан характерлаб беради.

“Мен духтир бўлмоқчиман, – деди у некбин бир ҳолатда, нигоҳини узоқ-узоқларга қадаб. – Шаҳардаги холам доим ўзим ўқитаман, дейди. Ўшаларникида яшаб, ўқийман. Кейин келиб, онамни даволайман, - дея кўксини тўлдириб нафас олди ва кўшиб кўйди: – Қишлоғимиздаги ҳамма касалларни даволайман, Худо хоҳласа!”

Ҳикоя қаҳрамони нутқи орқали унинг кучли руҳий ҳолати тасвирланади. Гулёра гарчи ўқиш учун имконияти йўқ бўлса-да, ҳаётдан нолимайди, мақсадни аниқ белгилайди, шикоят қилмайди. Мана шу гапларнинг ўзиёқ қаҳрамон

ҳақидаги тасаввуримизни ёритади, унинг ҳаётга, яшашга бўлган муносабатини кўрсатади.

Ҳикоя экспозицияси мактаб ўқувчиларининг оммавий ҳашарларга жалб этилиши тасвири билан бошланади. Гулёранинг севги тарихи мана шу воқеаларга уланиб сюжет элементларидан тугунни ҳосил қилади. Пахта штабида ташкил этилган байрам дастурига ҳаваскор кўшиқчи Бекжон ака ҳам таклиф этилади. Гулёранинг Бекжон акага бўлган муҳаббати шу воқеадан кейин очилади. Биламизки, адабиётшунослик илмида характер маълум ижтимоий фаолият сифатида тасвирланади. Характер, Л.И. Тимофеев айтганидек, образнинг ядроси. Характер биринчи навбатда конкрет ҳаётий шароитда ўз индивидуал хатти-ҳаракатлари ва руҳий кечинмалари билан намоён бўладиган инсоннинг аниқ тасвири. Умуман айтганда қаҳрамоннинг муҳим хусусиятларини аниқлайдиган асосий белгилар мажмуи характер деб юритилади.

Қуйидаги иқтибосда Гулёрага хос характер ҳақида янада аниқ тасаввурга эга бўламиз. “Мен... мен уни... яхши кўраман!

У шундай деди-ю, энди сочиқни кўксига босиб, гўё азиз бир нарсасидай бутун вужуди билан кучиб, яна йиғлай бошлади. ...Мана кўрасан, мен албатта духтир бўламан, кейин уни даволайман.

–Сен ҳам... билиб қўй, то духтир бўлмагунимча бошқа ҳеч кимга айтмайман. Манави сочиқни ҳам ювмайман. Унинг кўз ёшларини асраб қўяман...

Бу эпизоддан сезилиб турибдики, суҳбатлашувчи икки персонаж бўлажак шифокор - Гулёра ва унинг бўлажак журналист дугонаси сирлашмоқда. Бекжон акага нисбатан кучли муҳаббат қаҳрамон нутқида ва дилида тан олинганлиги ёрқин акс эттирилади.

Сочиқ детали эса ҳикоя қаҳрамонининг ҳис-туйғуларини очиб бериш учун туртки вазифасини бажаради. Бу қуйидаги эпизодда кўринади.

“Айниқса, юзини ёш ювганда... Эр киши йиғласа ёмон бўларкан. Ҳаммамиз дилгир, ҳофиз қўшиғидаги мунгни ўз-ўзимизча юракдан ўтказиб ўтирардик. Шу оғир сукунат ичра даврани шарпадек оралаб ўтган Гулёра Бекжон акага гулдор ҳошияли сочиқ узатди. У аста кўз ёшларини артиб олди. Бир жуфт дардчил хонишдан сўнг қўшиқлар моҳирлик ила шўхларига алмашди”.

Ҳикоя аввалида қаҳрамонимиз Гулёра Бекжон аканинг қўшиқларини эшитиб, унга қўшилиб юм-юм йиғлайди. Бутун жамоани тўлқинлантириб юборган бу образ – Бекжон. Тақдир тақозоси билан юрак хасталигига йўлиққан. Ўзи ниҳоятда келишган, юзидан нур ёғилиб турувчи бу инсон давраларнинг кўрки, барчага манзур бўладиган қўшиқлари билан машҳур. Гулёра ҳам кўпчилик қатори уни ёқтиради. Кейинчалик эса бу шунчаки ёқтириш эмас, соф,

самимий, беғубор муҳаббат экани ойдинлашади. Қаҳрамон севгисини ёлғизгина шу дугонасига айтади. Бу сир неча йиллаб қиз қалбини ёндиради, лекин сиртига чиқармайди, ўз мақсади йўлидан оғишмайди. Бу сабр ва метин ирода аёлларга хос бўлган ички психология орқали намоён бўлади.

Ҳикояда муаллиф Бекжон портретини шундай тасвирлайдики, беихтиёр ўқувчи қалбида унга нисбатан ачиниш ҳиссидан кўра баландроқ туйғу пайдо бўлади. “Бекжон аканинг рубобни сайратиб айтган кўшиқлари кўнгилларни сел қилиб юборди. Худо бу одамга ҳамма томондан берган экан: овоз, саҳт-сумбат, истара дейсизми. Кўлида гулдек хунариям бор – бу депарада унга тенг келадиган уста йўқ, рубобини ҳам ўзи ясаган. Фақат соғлиқдан қисган. Юрагида иллат бор дейишади. Ёши ўттизга тақалиб қолган бу йигитнинг ҳануз оила қурмаганлиги ҳам шундан экан”.

Ҳикоя қаҳрамони Гулёранинг ички “Мен”и унинг ўз олдига қўйган мақсади сари илдам одимлашида кузатилади. Орадан анча вақт ўтади. Муаллиф ички монологда кузатилган Гулёранинг шифокор бўлиши, Бекжон аканинг тузалиши ва уларнинг бирга бахтли бўлишлари сароблигича қолади. Ҳаёт ўз ўлчамлари билан давом этади.

Ёзувчи воқеалар ривожини аста - секинлик билан аниқлаштиради. Йиллар ўтиб маълум бўладики, Гулёра оила қурмабди.

Тиббиёт институтига мақола тайёрлаш учун борган муаллиф саҳнада Гулёрани кўриб қолади. У худди Бекжон аканинг касаллиги бўйича илмий тадқиқот ишини намойиш этарди. Ҳикоячи дугонасининг кўзларига боқар экан қалбида ўша саволлар жаранглайди.

“Ўша сочиқ... ювилдими, Гулёржон? Кўз ёшларинг қуридим, Гулёржон?..”

Маъруза тугагач, зални карсак садолари тутиб кетди. Гулёра эса негадир жойига қайтишга шошилмай бир оз туриб қолди-да, сўнг ёнма-ён ўтирганлардан бирига нимадир деганди, уни саҳна ортига кузатиб қўйишди. Шу бўйи ғойиб бўлди... “

Асар қаҳрамони ўз олдига қўйган мақсадига эришади. Яъни тиббиёт институтида ўқиб, илмий ишини ўз севган инсонининг касаллиги бўйича ҳимоя қилади, лекин афсуски, бу пайтда Бекжон ака олмни тарк этган эди. Гулёра образи муайян шахснинг руҳий олами, ҳиссий бойлиги, қатъиятлилиги, соф туйғулари орқали онгли акс этади.

Шу ўринда адабиётшунос олим Б.Саримсоқовнинг “Бадий образ – ижодкор шуури, эстетик идеали, дунёқараши, мақсади ва ғояси орқали синтезлашган воқеликнинг инсон руҳиятининг муҳим қирраларини муайян нарса, туйғу ва кечинмалар тимсолида алоҳида бетакрорликда умумлаштирилган, эстетик қимматга молик инъикосидан иборат” – деган

фикрларидан келиб чиққан ҳолда Г.Асронованинг “Муҳаббат” ҳикояси қаҳрамони - Гулёра образи - ёзувчининг ғоявий мақсадини очиб беришга хизмат қилади. Икки дугона қайта учрашмайди. Журналист қиз уни топиши мумкин эди, бироқ Гулёранинг яраларини янгилаб қўйишдан қўрқади.

“ Эҳтимол, энди ҳаммаси равшан бўлган, буюк туйғу уни жўшқин ҳаётга, оламшумул кашфиётларга ундаётганини билиб, қалбим таскин топгандир?...” журналист қизнинг ички монологи ҳикояга яқун ясайди.

Адиба тасвирда бадиий мукамалликка эришиш учун зарур тасвир воситаларидан жуда унумли фойдалана олган. Унинг ҳар бир ҳодисага, нарсага, белгига бефарқ қарамаслиги, ҳар бир деталдан ўзига хос қирраларини топа олиши ҳикояларида бадиий мукамалликка эришишнинг энг муҳим омили бўлиб қолган.

Адабиётлар:

1. Гулчеҳра Асронова. Остонанда турибман, дунё. Тошкент. “Ўзбекистон” нашр. 2019.
2. Тимофеев Леонид Иванович. Теория литературы. Москва. Учпедгиз.1946.
3. Б.И.Саримсоқов. Бадиийлик асослари ва мезонлари. Тошкент.2004.
4. Т.Бобоев. Адабиётшунослик асослари. Тошкент. “Ўзбекистон” нашр. 2002.

OCHIQ KANALLARDA SUV OQIMI TEZLIGINI O'LCHASH

Gayipov Isa Kidirbay uli

“NDKTU huzuridagi Nukus konchilik instituti” katta o‘qituvchi,

i.gayipov@mail.ru

Esemuratova Gulayim Malik qizi

“Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti”

stajyor o‘qituvchi,

esemuratova2023@mail.ru

ANNOTATSIYA

Maqolada ochiq kanallarda suv oqimi tezligini o'lchash mavzusi yoritilgan bo'lib, unda suv oqimini aniqlashning zaruriyati, nazorat o'lchash stansiyalari, suv sarfini o'lchash formulalari va suv oqimini o'lchashning turli usullari keltirilgan.

Kalit so'zlar: oqim tezligi, o'lchash stansiyalari, davriy o'lchash, vertikal nuqta, o'rtacha oqim tezligi, kanal, besh nuqtali, gidrotexnik inshoot, hajmiy usul, tezlik-maydon usuli.

ABSTRACT

The article covers the topic of measuring the velocity of water flow in open channels, it includes the necessity of determining the flow of water, control measuring stations, formulas for measuring water consumption and different methods of measuring water flow.

Keywords: flow speed, measuring stations, periodic measurement, vertical point, average flow velocity, channel, five-point, hydraulic structure, volumetric method, velocity-field method.

KIRISH. O'zbekistonda so'nggi yillarda barcha sohalar kabi suv xo'jaligi sohasini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Respublikamizda yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, suv resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish, suv xo'jaligi ob'yektlarini modernizatsiya qilish va rivojlantirish bo'yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2019-2020-yillar

mobaynida suv xo'jaligi sohasini tartibga soluvchi jami 30 ga yaqin qonun, farmon va qarorlar qabul qilindi. Prezidentning 2020-yil 10-iyuldagi Farmoniga muvofiq tasdiqlangan konsepsiya bunga yaqqol misoldir. Konsepsiya sohadagi mavjud muammolarni bartaraf etish va suv xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha qator dolzarb vazifalar hamda ustuvor yo'nalishlarni o'z ichiga olgan.

ASOSIY QISM. Orol dengizi ya'ni Amudaryo va Sirdaryo havzasida suv resurslari cheklangan bo'lib, jami 120 mlrd. kub metrni tashkil qiladi. Shundan O'zbekiston Respublikasi hududida uning 10 foiz miqdori shakllanadi. Suv manbalaridan olinayotgan suv resurslarining 90 foizidan ortiq qismi qishloq xo'jaligida foydalanilib, bu birinchi galda aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash maqsadida qishloq xo'jaligi ekinlarini etishtirishda ishlatilmoqda.

Ochiq kanallarda suv oqimi tezligini o'lchash. Suv oqimini o'lchash suv xo'jaligi tashkilotlarida balans va nazorat o'lchash stantsiyalarida suv oqimini davriy o'lchash uchun qo'llaniladi. Vazifalarga qarab, suv oqimini o'lchash turli usullar bilan amalga oshirish mumkin. Shunday qilib, asosiy usul bilan ikkita vertikal nuqtada, ya'ni 0,2 h va 0,8 h chuqurlikda birlamchi oqim tezligi o'lchagichni o'rnatamiz. Oqimning chuqurligi 0,5 m gacha bo'lgan holda, oqim tezligini bir nuqtada kanalning pastki qismidan 0,4 h yoki suv yuzasidan 0,6 h masofada o'lchash mumkin.

O'lchash stantsiyasini dastlabki tekshirishlarni o'tkazishda suv oqimini o'lchash to'liq besh nuqtali tartibda amalga oshiriladi. 1-rasmda suv oqimini o'lchashning turli usullari uchun vertikal nuqtalar o'rnatilish rasmi ko'rsatilgan.

Kanaldagi suvning chuqurligi va unga berilgan vazifalarga qarab, suv xo'jaligi tashkilotlarida gidrometrlar suv oqimini o'lchash uchun uch yoki besh nuqtali usullardan foydalanishi mumkin.

Bu holda, vertikal bo'yicha o'rtacha tezlik, masalan, oqim tezligini ikki nuqtali o'lchash bo'yicha amalga oshiriladi:

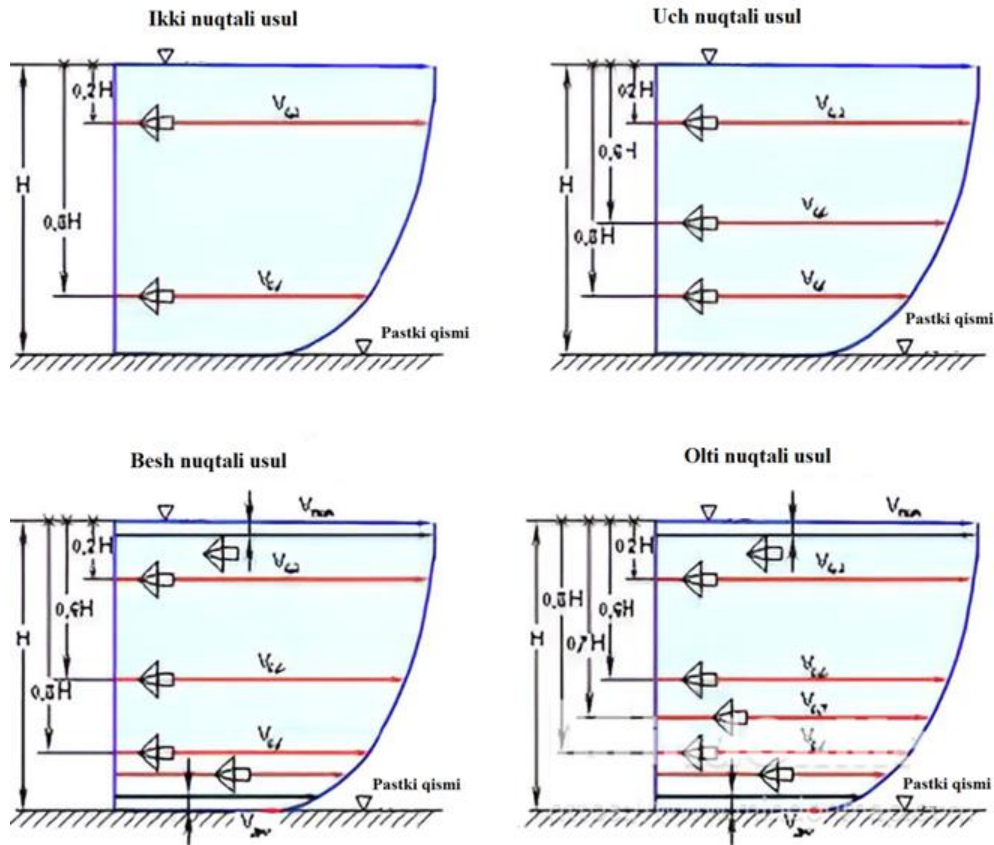
$$V_{o'r} = (V_{0,2h} + V_{0,8h}) / 2$$

bu yerda: $V_{0,2h}$ - 0,2 h chuqurlikdagi tezlik, $V_{0,8h}$ - 0,8 h chuqurlikdagi tezlik.

O'lchov stantsiyasida suv oqimi o'lchash stantsiyasi uchastkasidagi (S) kesma maydonini o'rtacha oqim tezligiga (V) ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi:

$$Q = (S \times V) \text{ m}^3/\text{s}$$

Asosan o'lchash stantsiyalarini tekshirishda suv oqimi tezligini o'lchashning besh va etti nuqtali usullari qo'llaniladi.

1-rasm. Suv oqimini o'lchashning turli usullari uchun kanalning ko'ndalang kesimi bo'ylab vertikal nuqtalarining joylashish diagrammasi.

Ochiq kanallarda suv sarfini o'lchash usullari quyidagi ikki guruhga ajratiladi:

Hajmiy usul: Bu usulda suvni ma'lum reja asosida o'lchab boramiz. Natijada suv sarfi kunlik, oylik, yillik, ko'p yillik miqdorlari aniqlanadi. Bu kattaliklar bir nom bilan xarakterli suv sarflari deb ataladi. Ma'lum vaqt davomida aniqlangan suv sarflarining o'rtacha qiymatlari asosida daryodan shu vaqt ichida oqib o'tayotgan suvning miqdori - oqim hajmi aniqlanadi.

Tezlik-maydon usuli: Bu usulda daryoning ko'ndalang qirgimida chuqurliklar o'lchab boriladi. So'ng tezlik vertikkallari tanlanib, ularda suvning oqish tezligi o'lchab boriladi. Chuqurlik ma'lumotlari asosida elementar-oraliq maydonchalar hisoblanadi. Tezlik vertikkallari bilan chegaralangan elementar maydonchalardan oqib o'tayotgan qisman suv sarflari esa quyidagi ifodalar bilan hisoblanadi:

XULOSA. Suv oqimi har qanday suv oqimining asosiy gidrologik xarakteristikasi bo'lib hisoblanadi sababi u turli gidrotexnik inshootlarni loyihalashda zarur; gidro elektr stantsiyalar - ularning quvvatini hisoblash uchun; sug'orish tizimlari - sug'oriladigan yerlarning haqiqiy maydonini bilish; qishloq xo'jaligi suvidan

foydalanuvchilar o'rtasida suv resurslarini boshqarish va taqsimlash bo'yicha operativ xizmatlar va boshqalar.

Kanalda suv oqimini tezligini o'lchash muhimdir, chunki bu suv resurslarini boshqarish va ishlatish uchun katta ahamiyatga ega. Suvning oqish tezligini o'lchashda foydalaniladigan usullar kanal turi va o'zgaruvchilarga qarab tanlanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.07.2020 yildagi PF-6024-sonli Farmoni.

2. P.P. Масумов “Методы измерения расхода воды на реках и каналах, в напорных трубопроводах насосных станций и оросительных систем” Ташкент 2015.

3. Djalilov, A., Sobirov, E., Nazarov, O., Urolov, S., & Gayipov, I. (2023, March). Study on automatic water level detection process using ultrasonic sensor. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 1142, No. 1, p. 012020). IOP Publishing.

4. Djalilov, A. U., Gayipov, I. K., Kenesbaev, R. K., Abdunabiyev, Z., Saidov, A., & Axmedov, M. (2022). DEVELOPMENT OF AUTOMATED INTELLIGENT DRIP IRRIGATION SYSTEM. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(5), 828-841.

5. Lezhnina, Y., Abubakiro, A., Gaipov, I., & Eshmuratov, N. (2023). Monitoring of asymmetric values and parameters of electric networks. In E3S Web of Conferences (Vol. 371). EDP Sciences.

6. Djalilov, A., Nazarov, O., Urolov, S., & Esemuratova, G. (2022, December). Investigation of static and dynamic characteristics of electromagnetic sensor. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 1112, No. 1, p. 012004). IOP Publishing.

THE IMPORTANCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Yusupova Hilola Umarali qizi

Teacher of English at vocational school №1,
Ozbekiston district, Fergana region.

Annotation: *English teaching is not so an easy job for the educators. It requires concrete syllabus including teaching methods, set of games and visual aids. The article explains the types of approaches and methods; aims of teaching EFL, focusing lessons to four skills: reading, writing, listening and speaking.*

Keywords: *approach, visual, aids, methods, FL teaching, practical, educational, cultural.*

*"One language sets you in a corridor for life.
Two languages open every door along the way."
Frank Smith*

There are many techniques and methods in foreign language teaching. At the same time, many scientists are working on creating new methods. By the help of these methods, teachers can develop the knowledge of their pupils they get more benefits in Foreign Language Teaching system. According to William Glasses, "We learn 10% of what we read, 20% of what we hear, 30% of what we see, 50% of what we see and hear, 70% of what we discuss, 85% of what we experience, 95% of what we teach to others" [2.p.32]. It means that by the help of teaching students one can develop his knowledge and can widen horizon. Because of this reason, learning and teaching foreign languages are evaluating alarmingly.

Many Methodists constitute their methods in this field. One of them is Jill Kelper Mora and the following approaches and methods are described according to her classification:

1. Grammar-translation approach;
2. Direct approach;
3. Reading approach;
4. Audio-lingual approach;
5. Audiovisual approach;
6. Community language learning;
7. The silent way;

8. The communicative approach;
9. Functional Notional approach;
10. Total physical response approach;
11. The natural approach.

In our educational system, all the above-mentioned methods occur during classroom teaching. Methods of Foreign Language Teaching (MFLT) is scientifically tested theory concerning the teaching of foreign languages in schools and other educational institutions. Aims of teaching foreign language There are three aims which should be achieved in FL teaching: practical, educational and cultural [1.p.7].

MFLT is closely related to other sciences such as pedagogy, psychology, physiology, linguistics and some others. In MFLT, we differentiate between aims (long-term goals) and objectives (short-term goals, immediate lesson goals). There are three aims, which should be achieved in FL teaching: practical, educational, cultural.

The practical aim: the acquisition of a FL as a means of communication. Practical aims cover habits and skills, which pupils acquire in using a foreign language. A habit is an automatic ¹response to specific situations, acquired normally as a result of repetition and learning. A skill is a combination of useful habits serving a definite purpose and requiring application of certain knowledge.

The educational aim: Through FL study, we can develop the pupil's intellect. Teaching a FL helps the teacher to develop the pupils' voluntary and involuntary memory, his imaginative abilities and will power.

Cultural aims: learning a FL makes the pupil acquainted with the life, customs and traditions of the people whose language he studies through visual material and reading material; with the countries where the target language is spoken.

The principle of activity. In teaching a FL it is necessary to stimulate pupils' activity by involving them in the act of communication in the target language, either in its oral (listening, speaking) or written (reading, writing) form. One needs a lot of practice in the use of the language to master it.

The principle of visualization. Visualization is defined as specially organized demonstration of linguistic material and language behavior characteristic of the target language with the purpose of helping the pupil in understanding, assimilating and utilizing this in connection with the task set. Visualization implies an extensive use of audio-visual aids and audio-visual materials throughout the whole course of FLT.

The principle of individualization. The teacher should assess the progress of each individual in the class and find the way to manage the classroom activity so that the slowest learners are not depressed by being left behind and the fastest and most able learners are not frustrated by being held back.

Direct method encouraged the use of foreign language in the classroom. Classroom teaching was conducted in the target language only. The learning process was mostly based on imitation and memorization.

Audio-lingual method applied the principles of structural linguistics to language teaching. Pattern practice became a basic classroom technique. Audio-lingual method was the combination of structural linguistic theory and fundamentals of behaviorism (stimulus, response, reinforcement).

The Natural approach put emphasis on the exposure to language (comprehensible input) rather than formal exercises. The Silent Way was based on the premise that the teacher should be silent as much as possible in the classroom, while the learners will produce more language. A typical feature of the Silent Way is the use of color charts and rods as memorable images and signals to help in verbal responses.

Conclusion. All the above-mentioned methods are considered as a fundamental part in teaching foreign languages. Therefore, in foreign language, teaching the main thing is to involve all the pupils in activities and exercises, but to manage it teachers need some good planning principles. These approaches must be different from time to time. Because of the fact that pupils must not be bored with the same techniques. With the mentioned methods any teacher can reach his intends in Foreign Language Teaching.

REFERENCES:

1. Rogova G. Methods of Teaching English, Moscow, 1978.
2. Jalolov J. Methods of Foreign language. T., 1996.
3. Hoshimov O', Yoqubov I. "The methods of Teaching English language". T., 2012.

MODERN INTERACTION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Begmatova Durdonaxon Muqimjon qizi

Teacher of English at vocational school №1 Ozbekiston district,
Fergana region.

Annotation: *English teaching is not so an easy job for the educators. It requires concrete syllabus including teaching methods, set of games and visual aids. The article explains the types of approaches and methods; aims of teaching EFL, focusing lessons to four skills: reading, writing, listening and speaking.*

Keywords: *teaching, practice, environment, visual-aids, methods, discipline, vocabulary, target language.*

Every language has their own stages such as its history and development. If any language stops to be used, it will stay without any changes and prosper all the time. For instance, languages such as Uzbek and English are constantly changing.

Today's contemporary world, we address international languages. How can we learn target languages easily and perfectly as our first, native language and mother tongue? Providing detailed lesson plans, teaching tips, game ideas, tests and worksheets all these tools help educators to focus a best result effectively. We can say useful factors during lessons are as follows:

1. Multiple teaching styles.
2. Creating a warm environment.
3. Giving all instructions in English.
4. Games and activities.
5. Listening and repeating. Then practicing with a partner.
6. Listening and singing along or chants.
7. Working with the pictures.
8. Using motivating words to increase pupils mood, activeness and interests to the lesson.
9. Keeping discipline.
10. Expanding English vocabulary.
11. Looking for any occasion to provide opportunities for students to learn English in a interesting way.
12. Role-play the conversation with a partner.

Multiple methods. Lack of knowledge or ability results poor performance and activity. Teacher must be ready her or his lesson beforehand perfectly. They should teach clearly in an interesting way. It is a well-known fact that In teaching contemporary English and foreign language, using a number of teaching aids are demanded. They protect from fears, boredom, and other things like these. The acquisition of today's teaching depends a great deal on the type of equipment in the classroom. Using visual aids such as maps, big flashcards and real objects makes use of the sense of vision as well as hearing. Multimedia teaching aids in video, film or audio are combination of multimedia presentation.

Firstly, before beginning your lesson - Create a warm environment, atmosphere in during the lesson. They should involve pupils' interests, it can help pupils to learn a second language, target culture as mother tongue.

"Words are all we have" said Samuel Beckett, Irish author [2.p.2]. He is really right. We may see these factors during professional teachers' lesson.

Motivating pupils.

- Good job.
- Very good.
- That was so much better than the last time.
- You are the best today.
- You can do it.
- You are our winner today.
- Today is your day.
- Great for you.
- You are showing so much improvement.
- Pretty nice, try again.
- Thanks for helping me.
- You are a good listener. Thank you.

Give all instructions in English. Use facial expression, body posture, gestures. They can interest your pupils and effect their mood. Look for and create any occasion to provide opportunities for pupils to learn English in an interesting way. Give all instructions in English. Use facial expression, body posture, gestures. They can interest your pupils and effect their mood. Try to use all types of songs or karaoke. You should do for entertainment to your pupils with any kind of an object or device for producing musical sounds. Of course, it is up to time. For instance, you can sing any catchy tune that is easy to remember and makes you want to sing it and for every lesson try to download tracks from the internet which is suitable for your topic and lesson [4.p.12]. Pupils get extremely pleased and happy because of songs and karaoke as their childhood term demand these activities and they get interested in your lesson.

Invite a native English speaker to class to speak, or simply chatting to pupils. By the help of speaking with a native speaker, it provides students with real speaking atmosphere, speaking skills and pronunciation will improve. In addition, it effects pupils' listening skills positively because every new learner has a shadow speaker for his own. He acts the fluent speaker's speech.

Work with the Pictures. Talk about them. Listen and repeat. Use the tracks relevant to this topic. Before listen the track. Afterwards, repeat together. You should pronounce, firstly because you are a really one to see, listen, speak and then they begin to imitate.

REFERENCES:

1. Longman dictionary of contemporary English, new edition for advanced learners.
2. I. Ismatullayeva. (2022) "Xorijiy tillarni o'qitish sohasida zamonaviy yondashuv: tuzilishi, maqsadi va vazifalari". Toshkent davlat transport universiteti, chet tillar kafedrasi. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. <http://www.oriens.uz/>
3. A. Ziyayev, DSc professor, "Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi" fanidan o'quv-uslubiy majmua, Kokand State Pedagogical Institute, 2022
4. T. Sodikov, "Phrases and definitions for teaching methodology" Manual, Fergana Regional Center for Teacher Training, Fergana, 2018.
5. Andrew Wright, "Games for Language Learning" Cambridge University Press, 1984.
6. [https:// en.m.wikipedia.org/wiki](https://en.m.wikipedia.org/wiki).

DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION

Usmonova Maftunaxon Qaxramonjon qizi

Master's degree Kokand DPI

Annotation. *The article focuses on the innovative methods of formation and development of communicative competence of students through various assignments in English classes.*

Keywords: *communicative competence, problem-based learning, student-learning activities, communicative ability, intercultural communication.*

The main purpose of teaching English in modern education is to develop a student personality capable of using English as a medium of communication. I think the result of learning English will be achieved in the process of personal communication. The principle of communication is the basic principle of the teaching of English, in which speech skills are formed, that is, the competencies required to communicate in English within a particular subject. Communication competencies also include the development of communicative phenomena (ability to read and understand what is being read, ability to communicate, write short monologue messages, transmit information in writing), as well as general educational skills. to develop (work with textbooks, dictionaries, reference books, etc.). The communicative method is mainly for teaching speech. The prerequisite for communicative competence is to build motivation.

Practice shows that visual displays, discussions, student project activities, games, and especially role-playing in higher-level classes contribute to motivation. Students can easily express their views using vocabulary learned through visual aids. Nature based visual aids make it necessary to express their thoughts and to perceive verbal communication from friends. When explaining the material, I place new cards on the cards that contain the words and put the pictures next to them. Students read the words and guess what they mean from the picture. The development of communicative competence also helps with problem-based learning. According to I. Son, "the only way to create a deep emotional bond for a teenager is to put him in front of a problem that forces him to think and make his own conclusions." A challenging question will help students understand the purpose of the learning activity, which will influence their positive motivation.

Working in groups is the most effective form of organizing student-learning activities when solving research problems. In this case, interpersonal communication skills are improved. Working in a group provides the individual development of each student, the formation of interpersonal intelligence, which in turn means a high level of communication skills. It is clear that children have a different ability to learn English.

During the game, students develop skills, develop speaking skills, they learn to communicate, and memorize speech material. The use of different games in lessons, such as "snowball," remembering, thinking, speech development, "boasting competition", "Best student of the year" and more. Role-play also stimulates speech activity. Playing roles allows a teacher to emulate the real state of communication and is characterized primarily by the freedom and spontaneity of speech and the nonverbal behavior of the characters. The role-playing game contains a certain number of characters, as well as a problematic situation in which the game is played by the participants. During the game, each participant organizes their actions based on the actions of the partners and their communicative purpose. The outcome of the game should be a conflict resolution. In general, communicative competence involves the development of general education skills along with the development of communicative phenomena. The main purpose of a foreign language is to develop communicative competence, that is, the ability and willingness to engage in intercultural communication with native speakers. In addition, the development of communicative skills should ensure that students are introduced to the culture of the languages being studied, a better understanding of their country's cultures, and the involvement of students in intercultural communication. Here are some of the most effective ways to help students develop their communicative competence:

- Creating real opportunities for communication in each lesson; Conducting non-standard lessons;
- Creating and protecting projects using information and communication technologies, creating situations that imitate the language environment;
- A combination of independent work with teams to independently search for the necessary information by students;
- Ability to develop creativity;
- Work with different sources of information; Incorporating original material into lessons;
- Implementation of extracurricular activities as a step towards developing students' creative, communicative abilities in the subject.

Creative approaches of educators to the creation of educational programs and educational resources are important for the general development and professional

formation of students. The success of the educational process requires an individual approach to the preparation of educational materials provided by the pedagogue. In doing so, they take into account principles such as ideological, scientific, visual, systematic, consistent presentation of educational information, interdependence between educational information, appropriateness to the age characteristics of students, practical relevance, clear goal orientation, and conformity to aesthetic requirements in the effective formation of educational materials. ensures proper organization.

Thanks to this work, students are trying to transfer the beauty of English to situations such as communicating in their native language. Acquisition of these tools for the implementation of the specified communication functions using a foreign language, the ability to use basic types of speech activities (listening, reading, speaking and writing), knowledge of speech and non-speech behavior, marriages are necessary. When planning each lesson, it should be based on the basic methodological principle of teaching a foreign language – the principle of communicative communication that children participate in real-time communication.

REFERENCES

1. Lebedev O. E. A competency-based approach to education in St. Petersburg, 2001.
2. Babinskaya P.K., Leontiev T.P. Practical Course of Foreign Language Teaching - Minsk, Tetra Systems 2003.
3. L.S. Nigai. The use of ICTs for communicative competence in English classes.

ENGLISH TEACHING METHODS

Otamirzayeva Maftuna Azamat qizi

qashqadaryo viloyati koson tumani 9-maktab ingliz tili fani o'qituvchisi

ANNOTATION

There are different ways to teach English. teaching a foreign language, It is necessary to pay attention to new ways of stimulating students' speech. However, many classical schools still try to teach using old methods and old books.

There are always problems and you never speak English Good. Using new methods, you can easily learn to speak English and improve it. You can speak like a native speaker.

Key words: *methodology, English language, training.*

INTRODUCTION

The prospects for socio-economic and spiritual progress are laid by the current system and quality of education, in particular, by how correctly the role of each academic subject is defined in solving the most important problems in the life of modern society. A foreign language, which is objectively a social value, is no exception. Including it in the secondary school curriculum is a kind of social order of society, because at present our society, more than ever, needs people to speak foreign languages.

The practical goal of mastering a language is its use to deepen one's knowledge in various fields of science, technology, social life, the development of an individual capable and willing to participate in dialogue in the target language at the level of free communication, which must be carried out competently. In recent decades, there has been a desire to excessively reduce the role of grammar, which has led to a significant increase in the number of errors in students' speech due to the use of a communicative approach to teaching foreign languages - this determines the relevance of this topic.

Thus, the problem of this work will be to find ways and means to increase the efficiency of mastering the grammatical material of a foreign language (English in particular) within the framework of a communicative-oriented learning orientation. As an object of study, we singled out the process of teaching English grammar at the secondary level. The subject of the research is the study, selection and practical application of the most effective methods and techniques in teaching the grammar of a foreign language (English in particular).

The purpose of this work is to study a sufficient amount of methodological literature on the problem, which will allow us to select optimal methods and techniques for presenting grammatical material, the effectiveness of which will be tested in the experimental and practical part of this work. Based on the goal, we identified the following tasks :

1. Study the historical basis of the issue (methodological systems of the past, the emergence of a communicative-oriented approach to teaching foreign languages, historical problems of teaching grammar);
2. Consider such basic methodological categories as “method”, “technique”;
3. Characterize the technology of communicative teaching by E.I. Passov (without going into details, since this issue is subject to deeper study);
4. Consider basic approaches to teaching grammar;
5. Get acquainted with the point of view of foreign methodologists on communicative-oriented teaching of grammar;
6. Study methodological recommendations on the problem of communicative-oriented teaching of grammar;
7. Identify the optimal, in our opinion, methods and their constituent techniques for teaching grammar;
8. Identify the effectiveness of the selected methods in practice.

Hypothesis - we assumed that if optimal methods and techniques are used in the process of developing grammatical skills, then the efficiency of mastering grammatical increase material will ¹

Methods and methods of teaching English

A language teaching methodology is a set of methods and techniques, as well as ways of learning a particular language. It represents a clear algorithm of actions that allows you to learn the language from scratch to an advanced level. Languages have always been a subject compulsory for school study.

Of course, over time, the approach to [teaching](#) and learning a language has changed - something was abandoned, and something new was added. The main and most common methods of teaching English are:

grammatical-translation method;
audiolingual method;
direct method;

¹ 1. Conversations about a foreign language lesson: a manual for students of pedagogical institutes / Passov E.I., Kolova T.I., Volkova T.A., Dobronravova T.N., Voronova O.M., Krainova E.A. – L., “Enlightenment”, - 1975.
2. Bim I.L. On the issue of methods of teaching foreign languages. // Institute of Nuclear Sciences.-1974.- No. 2.-P.19-32.

structural approach;
suggestopedia;
full physical response;
silent method;
lexical approach;
task-oriented learning;
community method;
communication technique.

CHARACTERISTICS OF METHODS OF TEACHING ENGLISH

The grammar-translation method is the most common way of teaching language. Almost classic. The basis of this method is the study of grammar and full-fledged work with translation. Despite the fact that modern educational institutions have abandoned this technique in favor of the communicative one, the method is still partially used.

The audiolingual method is based on the postulate of behaviorists that learning and remembering various things requires constant repetition. The method involves oral presentation of the material with repeated repetition of various lexical and grammatical structures under the guidance and control of the teacher.

The direct method is similar to the audiolingual method, since it is also based on repeated repetition and practice of various structures. But their main difference is that the language is presented inductively, that is, the teacher may not explain this or that rule to students, but, on the contrary, helps them independently understand and deduce it based on language material. It should also be noted that in the audiolingual and direct methods, teachers use only the target language; the use of the native language is not allowed.

Structural approach - based on structure and its study. The main idea of the approach is [the hypothesis](#) that any language includes a set of grammatical rules, and they must be studied in a certain sequence.

Suggestopedia - this method was considered pseudoscientific, but for some time it was quite popular. This technique was based on the student's confidence that the approach would work, that is, they used light hypnosis methods. Great attention was paid to ensuring that the student did not experience any discomfort throughout the entire [lesson](#). The method also involved extensive use of music.

Full physical response – based on the principle of “doing by learning”. This technique has shown itself to be excellent in working with younger students - preschoolers and elementary school students. During the lessons they practice

performing simple and short commands and instructions. This helps the student remember the simplest phrases, which will become increasingly more complex over time.

The silent method pays great attention to the development of student independence. That is, the teacher hardly speaks in class, for example, does not give any detailed and spatial explanations of grammar. Instead, he takes on the role of a helper who guides students along the path. Pronunciation is of great importance; a lot of time is devoted to it in each lesson. They also regularly review already covered vocabulary and grammar. Often, students do not even have to write formal tests on the material they have learned; instead, the teacher evaluates their progress in each subsequent lesson.

Lexical approach – the main thing in this method is the study of vocabulary. Initially, a list of the most frequently used words and lexical constructions is determined, and the study proceeds gradually, moving from the simplest to the complex. Grammar is given significantly less attention than in the case of all other methods.

Task-oriented learning involves building language learning around the accomplishment of some communicative task. For example, a teacher can give [students](#) the task of acting out a dialogue on the topic “In a cafe.” Students, divided into several pairs or [groups](#), perform it using only those lexical and grammatical means that they have. Then they analyze what language and language tools are needed to successfully complete this task, and the teacher provides the students with the amount of vocabulary and grammar they need, after which they complete a similar task using new language tools.

Community method - based on students working in groups, they help each other and can share existing language knowledge. The teacher again takes on only the role of an assistant, and not a teacher in the classical sense of the word.

Communicative technique – today, this technique is the most popular. Its basis, as the name suggests, is communication. The teacher can communicate with students, students in pairs or groups, or the whole group together. The main task of teaching is to teach students to communicate, and not just to thoroughly study all the grammar or learn how to mechanically translate texts. Communication between the teacher and students is conducted entirely or almost entirely in English. Communication between students is also encouraged in any form. Even if there are errors or inaccuracies in the speech, they are not as important as the process of communication and interaction between students.¹

Conclusion

A study of methodological literature on this issue has shown that learning is an active interaction between teacher and students and it cannot be one-sided; it depends on the teacher how successful the learning process will be. Renewal processes in the field of teaching foreign languages in domestic schools create a situation in which teachers are given the right and opportunity to independently choose the model for constructing subject teaching courses, textbooks and other teaching aids. In this situation, it is the teacher who must choose from a variety of methodological systems the one that most closely corresponds to the pedagogical realities and specific conditions of teaching foreign languages. \

Obviously, each teacher is guided in accordance with his personal experience in choosing methods and techniques when teaching grammar. But, based on the results of the experimental and practical work carried out, we can claim that the use of various techniques within the framework of communicative, inductive, and deductive methods gives a positive result and undoubtedly helps to increase the effectiveness of teaching grammar.

Thus, the hypothesis we presented was confirmed, that is, we found out that if optimal methods and techniques are used in the process of developing grammatical skills, then the efficiency of mastering grammatical material will increase.

BIBLIOGRAPHY

1. Conversations about a foreign language lesson: a manual for students of pedagogical institutes / Passov E.I., Kolova T.I., Volkova T.A., Dobronravova T.N., Voronova O.M., Krainova E.A. – L., “Enlightenment”, - 1975.

2. Bim I.L. On the issue of methods of teaching foreign languages. // Institute of Nuclear Sciences.-1974.- No. 2.-P.19-32.

3. Volovin A.V. Communicative approach to the study of foreign languages in the methodological systems of Great Britain and the USA // Communicative approach to the study of foreign languages: collection. scientific Proceedings, vol. 275 – M., 1985.

4. Introduction to communicative methods of teaching English: a manual for teachers in Russia - Oxford University Press, 1997.

5. Dufault Bernard. Interaction and imagination of students in the practice of teaching languages // Communicative teaching of foreign languages: interuniversity. Sat. scientific Proceedings of Perm State Technical University - Perm, 1998.

6. Methodological recommendations for organizing students' research work in a pedagogical college./ Ed. Oshchepkova L.S., Shisterova E.A. - Perm, 2002. - 43 p.
7. Milrud R.P., Maksimova I.R. Modern conceptual principles of communicative teaching of foreign languages. // Institute of Languages, 2000.- No. 4 – pp. 9-15, No. 5 – pp. 17-22.
8. Milrud R.P. Communicativeness of language and teaching spoken grammar (simplified sentences).// Institute of Languages, 2002.- No. 2.- P. 15-21.
9. Mirolyubov A.A. Grammar-translation method.// ILS.- 2002.-№4.-P.27-28.
10. Mirolyubov A.A. Natural method // Institute of Nuclear Sciences, 2002.-No. 5.- P.26-28.

GENERAL HEALTHCARE MANAGEMENT PROBLEMS

M.M.Muyassarova¹, S.E.Boltaboyev²

¹ Toshkent tibbiyot akademiyasi «Jamoat salomatligi va menejment» kafedrasida katta o'qituvchisi,

² Toshkent tibbiyot akademiyasi Menejment yo'nalishi 3-kurs talabasi

Key words: *Healthcare management, Quality of Care, pharmaceuticals, and labor, Healthcare Services, Healthcare Information Technology (IT), (EHR) systems, data security concerns, Integration, IT solutions, prioritize data security measures, HIPAA in the United States or GDPR in the European Union,*

Introduction:

Healthcare management is a multifaceted field encompassing various challenges that impact the delivery, accessibility, and quality of healthcare services. In this essay, we will explore some of the overarching problems facing healthcare management and propose strategies to address them.

1. Financial Constraints:

One of the primary challenges in healthcare management is financial constraints. Rising costs of medical equipment, pharmaceuticals, and labor, coupled with budgetary constraints, strain healthcare organizations' financial sustainability. To mitigate this challenge, healthcare managers must implement cost-saving measures such as efficient resource allocation, negotiation with suppliers, and maximizing reimbursements from payers.

2. Quality of Care:

Ensuring the quality of care remains consistent across healthcare facilities is another significant concern. Disparities in healthcare quality can arise due to variations in staffing levels, inadequate training, or outdated technology. Healthcare managers can address this by implementing evidence-based practices, continuous staff education and training, and leveraging technology to streamline processes and improve patient outcomes.

3. Access to Healthcare Services:

Access to healthcare services is a global issue, with rural and underserved communities facing particular challenges. Limited transportation options, lack of healthcare facilities, and socioeconomic barriers contribute to disparities in access to care. Healthcare managers can bridge this gap by establishing telemedicine services, mobile clinics, and community outreach programs to ensure that all individuals have equitable access to healthcare.

4. Healthcare Information Technology (IT) Integration:

The integration of healthcare IT systems remains a significant hurdle in healthcare management. Incompatibility between different electronic health record (EHR) systems, data security concerns, and interoperability issues hinder seamless information exchange among healthcare providers. To overcome this challenge, healthcare managers should invest in interoperable IT solutions, prioritize data security measures, and provide comprehensive training to staff on the effective use of technology.

5. Healthcare Policy and Regulation:

Constant changes in healthcare policies and regulations present a considerable challenge for healthcare managers. Compliance with regulatory requirements, such as HIPAA in the United States or GDPR in the European Union, adds complexity to healthcare operations. Healthcare managers must stay abreast of regulatory changes, adapt policies and procedures accordingly, and advocate for policy reforms that prioritize patient care and organizational sustainability.

6. Workforce Management:

Effective workforce management is essential for maintaining high-quality patient care and staff satisfaction. Challenges such as staff shortages, burnout, and retention issues can disrupt healthcare operations and compromise patient safety. Healthcare managers should implement strategies to attract and retain top talent, promote a culture of work-life balance, and provide resources for staff development and support.

7. Patient Engagement and Empowerment:

Engaging patients in their care and empowering them to make informed decisions is crucial for improving health outcomes. However, communication barriers, limited health literacy, and cultural differences can impede patient engagement efforts.

Healthcare managers can foster patient-centered care by implementing patient education programs, utilizing health literacy tools, and incorporating patient feedback into service improvements.

Conclusion:

In conclusion, healthcare management faces a myriad of challenges that require proactive and innovative solutions.

By addressing financial constraints, enhancing the quality of care, improving access to healthcare services, integrating healthcare IT systems, navigating regulatory landscapes, optimizing workforce management, and prioritizing patient engagement, healthcare managers can contribute to the delivery of efficient, equitable, and patient-centered healthcare services. Collaboration among stakeholders, ongoing research, and continuous improvement efforts are essential for overcoming these challenges and advancing the healthcare management field.

REFERENCES:

1. Gray, B., & Matear, S. (2016). *Healthcare Marketing: A Case Study Approach*. Routledge.
2. Smith, A. L., & Dowell, A. C. (2016). *Introduction to Healthcare Management*. Jones & Bartlett Learning.
3. Thomas, R. K., & Luring, T. (2014). *Health Services Marketing: A Practitioner's Guide*. Springer Publishing Company.
4. Fortenberry Jr, J. L. (2017). *Health Care Marketing: Tools and Techniques* (3rd ed.). Jones & Bartlett Learning.
5. Stevens, R. J., & Silverman, S. L. (2018). *Marketing in Health Care*. Routledge.

IDENTIFICATION OF PROTEIN-PROTEIN BINDING SITES BY INCORPORATING THE PHYSICO-CHEMICAL PROPERTIES AND STATIONARY WAVELET TRANSFORMS INTO PSEUDO AMINO ACID COMPOSITION

¹ Kobilova Guzal Ilhomovna, ² Rahmatullayeva Madina Jasur kizi

¹ Jizzakh Polytechnic Institute, a great teacher

² Jizzakh Polytechnic Institute, student

Annotation: *With the explosive growth of protein sequences entering into protein data banks in the post-genomic era, it is highly demanded to develop automated methods for rapidly and effectively identifying the protein–protein binding sites (PPBS) based on the sequence information alone. To address this problem, we proposed a predictor called iPPBSPseAAC, in which each amino acid residue site of the proteins concerned was treated as a 15-tuple peptide segment generated by sliding a window along the protein chains with its center aligned with the target residue. The working peptide segment is further formulated by a general form of pseudo amino acid composition via the following procedures: (1) it is converted into a numerical series via the physicochemical properties of amino acids; (2) the numerical series is subsequently converted into a 20-D feature vector by means of the stationary wavelet transform technique. Formed by many individual “Random Forest” classifiers, the operation engine to run prediction is a two-layer ensemble classifier, with the 1st-layer voting out the best training data-set from many bootstrap systems and the 2nd-layer voting out the most relevant one from seven physicochemical properties.*

Keywords: *protein–protein binding sites; physicochemical property; stationary wavelet transform; pseudo amino acid composition; random forest; asymmetric bootstrap.*

Introduction

All cellular processes depend on precisely orchestrated interactions between proteins (Chou & Cai, 2006). A critical step in understanding the biological function of a protein is identification of the interface sites on which it interacts with other protein(s). Characterization of protein interactions is important for many problems covering from rational drug design to analysis of various biological networks[1].

The number of experimentally determined structures of protein–protein and protein–ligand complexes is still quite small, as reflected by the fact that the entries in UniprotKB/Swissprot (UniProt, 2013) is much larger than that in the Protein Data Bank

(Berman et al., 2000). The limited availability of structures often restricts the identification of binding sites of proteins and their functional annotation. Furthermore, the chemical or biological experimental methods are expensive, time-consuming and labor-intensive. Therefore, as a complement to the experimental methods, it is highly demanded to develop computational methods for identifying the protein–protein binding sites (PPBSs) according to their sequences information alone (Gallet, Charlotteaux, Thomas, & Brasseur, 2000; Valencia & Pazos, 2002) [2].

Given a protein sequence, how can we identify which of its constituent amino acid residues are located in the binding site? Ofran and Rost (2003) and Yan, Dobbs, and Honavar (2004) have reported the following findings: (1) the residues involved in this kind of interactions usually tend to form clusters in sequences within four neighboring residues on either side; and (2) 97–98% of interface residues have at least one additional interface residue and 70–74% have at least four additional interface residues. Their analysis indicates that the neighboring residues of an actual interface residue have higher potential for being the interface residues, suggesting that fragments of protein sequences (referred to as sub-sequences hereafter) may contain useful information or features for discriminating between interaction and non-interaction sites. Several approaches have been proposed for predicting protein–protein interaction sites from amino acid sequence. Kini and Evans (1996), based on their observations on the frequency of proline residues occurring near the interaction sites, proposed a method for predicting the potential PPBSs by detecting the presence of proline bracket. Shortly afterward, using the multiple sequence alignment to detect correlated changes of the interacting protein domains, Pazos, Helmer-Citterich, Ausiello, and Valencia (1997) offered a different method to predict the contacting residue pairs. In 2000, Gallet et al [3]. (2000) introduced an approach to identify the interacting residues by analyzing the sequence hydrophobicity with the method developed by Eisenberg, Schwarz, Komaromy, and Wall (1984) [4].

In 2003, Ofran and Rost (2003) used sub-sequences of nine consecutive residues to develop a neural network-based method with a post-processing filter to predict interface residues. Subsequently, Yan et al. (2004) also used subsequence of nine residues to develop a two-stage classifier by combining support vector machine (SVM) and Bayesian network classifiers, achieving a higher accuracy. Two years later, Wang et al. (2006) also developed a predictor in this regard by using SVM with features extracted from spatial sequence and evolutionary scores based on a phylogenetic tree. Since the three-dimensional (3D) structures are unknown for most of proteins, the sequence-based method plays an important role in protein binding site prediction[5].

Unfortunately, several issues (Chen & Jeong, 2009; Sikic, Tomic, & Vlahovicek, 2009) exist that have made the sequence-based approach particularly difficult. The

main problems are as follows: (i) the effective features common to all the binding sites are hard to extract because the biological properties responsible for protein–protein interacting are not fully understood; (ii) the prediction of binding sites is to deal with a highly imbalanced classification problem because the number of non-binding sites of a protein pair is substantially larger than that of binding ones, and hence prone to cause bias; (iii) there is no good benchmark data-set due to lack of a unique definition for the binding sites, as reflected by the fact that one definition of the binding sites is based on the distance between the carbon atoms concerned, but another on the change of the accessible surface area (ASA) value between the bounded and unbounded status[6].

2. Materials and methods

2.1. Benchmark data-set

Two benchmark data-sets were used for the current study. One is the “surface-residue” data-set and the other is “all-residue” data-set, as elaborated below. The protein–protein interfaces are usually formed by those residues, which are exposed to the solvent after the two counterparts are separated from each other. Given a protein sample with L residues as expressed by

$$\mathbf{P} = R_1R_2R_3R_4R_5R_6R_7 \cdots R_L \quad (1)$$

where $ASA(R_i|P)$ is the ASA of R_i when it is a part of protein P, $ASA(R_i)$ is the accessible surface area of the free R_i that is actually its maximal ASA as given in Table 1 (Ofra & Rost, 2003) [6,7], and $\phi(R_i|P)$ is the ratio of the two. Furthermore, the surface residue R_i is deemed as interfacial residue (Jones & Thornton, 1996) if

$$\phi(R_i) = \frac{ASA(R_i|P)}{ASA(R_i)} > 25\% \quad (2)$$

where $ASA(R_i|P)$ is the ASA of R_i when it is a part of protein P, $ASA(R_i)$ is the accessible surface area of the free R_i that is actually its maximal ASA as given in Table 1 (Ofra & Rost, 2003), and $\phi(R_i|P)$ is the ratio of the two. Furthermore, the surface residue R_i is deemed as interfacial residue (Jones & Thornton, 1996) if

$$ASA(R_i|P) - ASA(R_i|PP) > 1\text{\AA}^2 \quad (3)$$

where $ASA(R_i|PP)$ is the accessible surface area of R_i when it is a part of protein–protein complex.

AA	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M
MaxASA	106	160	135	163	194	197	84	184	169	205	164	188
AA	N	P	Q	R	S	T	V	W	X	Y	Z	
MaxASA	157	136	198	248	130	142	142	227	180	222	196	

Table 1. Maximum ASA of different amino acids.a

Note: B stands for D or N; Z for E or Q, and X for an undetermined amino acid. Amino acids are represented by their one-letter codes[8].

For a given protein, we can use DSSP program (Kabsch & Sander, 1983) to find out all its surface residues based on Equation (2), and use PSAIA program (Mihel, Šikić, Tomić, Jeren, & Vlahovick, 2008) to find all its interfacial residues based on Equation (3).

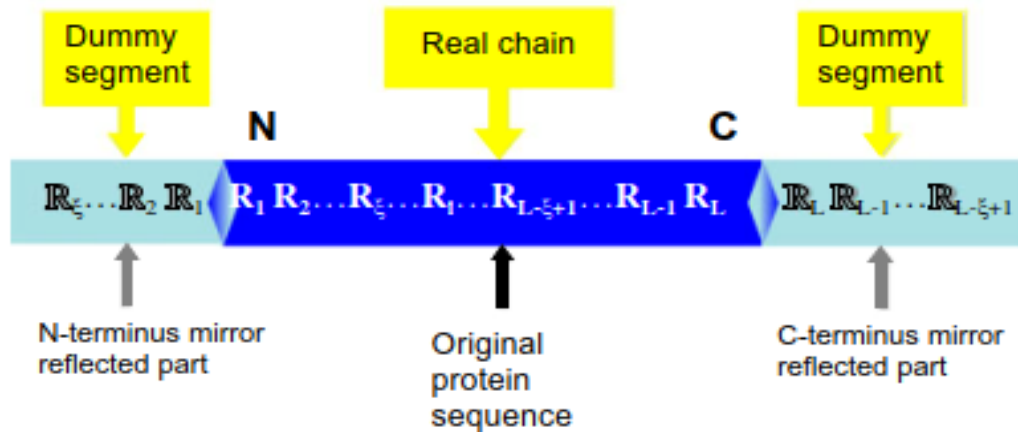

Figure 1. A schematic drawing to show how to use the extended chain of Equation (7) to define the working segments of Equation (6) for those sites when their sequence positions in the protein are less than n or greater $L - n$, where the left dummy segment stands for the mirror image of $R_1 R_2 \dots R_n$ at N-terminus and the right dummy segment for that of $R_{L-n+1} \dots R_{L-1} R_L$ at the C-terminus[8,9].

2.2. Flexible sliding window approach

For a protein chain as formulated by Equation (1), the sliding window approach (Chou, 2001a) and flexible sliding window approach (Chou & Shen, 2007b) are often used to investigate its various post-translational modification (PTM) sites protease cleavage sites (Chou, 1996). Here, we also use it to study PPBSs. In the sliding window approach, a scaled window is denoted by $\frac{1}{2}n; \lfloor n$ (Chou, 2001a). Its width is $2n - 1$, where n is an integer. When sliding it along a protein chain P (Equation (1)), one can see through the window a series of consecutive peptide segments as formulated by

$$P_{\xi}(R_0) = R_{-\xi} R_{-(\xi-1)} \dots R_{-2} R_{-1} R_0 R_{+1} R_{+2} \dots R_{+(\xi-1)} R_{+\xi}$$

Where R_n represents the n -th upstream amino acid residue from the center, $R_{\lfloor n}$ the n -th downstream amino acid residue, and so forth. The amino acid residue R_0 at the center is the targeted residue. When its sequence position in P (cf. Equation (1)) is less than n or greater $L - n$; the corresponding $P_{n \div P} R_0$ is defined, instead by P of Equation (1), but by the following dummy protein chain

$$\begin{aligned}
 P(\text{dummy}) &= R_{\xi} \cdots R_2 R_1 \\
 &\Downarrow R_1 R_2 \cdots R_{\xi} \cdots R_l \cdots R_{L-\xi+1} \cdots R_{L-1} R_L \\
 &\Downarrow R_L R_{L-1} \cdots R_{L-\xi+1}
 \end{aligned}$$

where the symbol \Downarrow stands for a mirror, the dummy segment $R_n R_2 R_1$ stands for the image of $R_1 R_2 R_n$ reflected by the mirror, and the dummy segment $R_L R_{L-1} R_{L-\xi+1}$ for the mirror image of $R_{L-\xi+1} R_{L-1} R_L$ (Figure 1). Accordingly, $P(\text{dummy})$ of Equation (7) is also called the mirror-extended chain of protein P. [10].

REFERENCES

1. Althaus, I. W., Gonzales, A. J., Diebel, M. R., Kezdy, F. J., Aristoff, P. A., Tarpley, W. G., & Reusser, F. (1993). Kinetic studies with the nonnucleoside HIV-1 reverse transcriptase inhibitor U-88204E.
2. Berman, H. M., Westbrook, J., Feng, Z., Gilliland, G., Bhat, T.N., Weissig, H., ... Bourne, P. E. (2000). The protein data bank. *Nucleic Acids Research*, 28, 235–242.
3. Breiman, L. (2001). Random forests. *Machine Learning*, 45, 5–32.
4. Cai, Y. D. & Chou, K. C. (2003). Nearest neighbour algorithm for predicting protein subcellular location by combining functional domain composition and pseudo-amino acid composition. *Biochemical and Biophysical Research Communications*, 305, 407–411.
5. Dehzangi, A., Heffernan, R., Sharma, A., Lyons, J., Paliwal, K., & Sattar, A. (2015). Gram-positive and Gram-negative protein subcellular localization by incorporating evolutionary-based descriptors into Chou's general PseAAC. *Journal Theoretical Biology*, 364, 284–294.
6. Eisenberg, D., Schwarz, E., Komaromy, M., & Wall, R. (1984). Analysis of membrane and surface protein sequences with the hydrophobic moment plot. *Journal of Molecular Biology*, 179, 125–142.
7. Gallet, X., Charlotiaux, B., Thomas, A., & Brasseur, R. (2000). A fast method to predict protein interaction sites from sequences. *Journal of Molecular Biology*, 302, 917–926.
8. Kandaswamy, K. K., Martinetz, T., Moller, S., Sridharan, S., Pugalenti (2011). AFP-Pred: A random forest approach for predicting antifreeze proteins from sequence-derived properties. *Journal of Theoretical Biology*, 270, 56–62.
9. Ofra, Y., & Rost, B. (2003). Predicted protein–protein interaction sites from local sequence information. *FEBS Letters*, 544, 236–239.

10. Schnell, J. R., & Chou, J. J. (2008). Structure and mechanism of the M2 proton channel of influenza A virus. *Nature*, 451, 591–595.
11. Kobilova G.I. et al. INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI ISHLAB CHIQRISHGA JORIY ETISH //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1 SPECIAL. – С. 108-111.
12. Кобилова Г.И. ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОТХОДОВ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ КОНСЕРВИРОВАНИЯ. – 2023.

INNOVATSION FAOLIYAT VA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANING ASPEKTLARINING ZAMONAVIY O'QUV-TARBIYA JARAYONIDAGI O'RNI

Bozorova Zuhraxon

“University of economics and pedagogy”

NOTM assistent-o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada Ta'lim va tarbiya jarayoni ta'sirchanligining yanada yuksak bo'lishi o'qituvchining ilmiy salohiyatiga, yoshlar oldidagi obro'siga, shaxsiy sifatlariga, ilmiy iste'dodiga, ta'lim sohasidagi tajriba va mahorati hamda o'quvchi yoki ta'lim oluvchilar bilan o'rnatilgan do'stona munosabatiga bog'liqligi yoritilgan.*

***Kalit so'zlar:** ta'lim taraqqiyoti, ilmiy, tavsifiy, amaliy aspektlar, pedagogik innovatsiya.*

Hozirgi davr ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish – innovatsion pedagogikani maydonga olib chiqdi. «Innovatsion pedagogika» termini va unga xos bo'lgan tadqiqotlar G'arbiy Evropa va AQSHda 60-yillarda paydo bo'ldi. Innovatsion faoliyat F.N.Gonobolin, S.M.Godnin, V.I.Zagvyazinskiy, V.A.Kan-Kalik, N.V.Kuzmina, V.A.Slastenin, A.I.Shcherbakov ishlarida tadqiq etilgan. Bu tadqiqotlarda innovatsion faoliyat amaliyoti va ilg'or pedagogik tajribalarni keng yoyish nuqtai nazardan yoritilgan.

Ilmiy adabiyotlarda pedagogik texnologiyaning uch aspekti to'g'risida fikr yuritiladi: *ilmiy, tavsifiy, amaliy.*

-ilmiy aspektda o'qitishning maqsadi, mazmuni va metodlari ilmiy asoslanadi hamda pedagogik jarayon loyihalashtiriladi.

-tavsifiy aspektda rejalashtirilgan o'qitish natijalariga yerishishning maqsadi, mazmuni, metodlari va vositalarining ishtiroki asosida algoritm jarayoni ishlab chiqiladi.

-amaliy aspektda pedagogik texnologiya jarayoni amalga oshiriladi.

Ta'lim amaliyotiga nisbatan pedagogik texnologiyaning uch sathi belgilanadi: *umumpedagogik, xususiy metodik, lokal (modul).*

Umumpedagogik texnologiya yaxlit ta'lim jarayonini ifoda qiladi. Xususiy metodik texnologiya bir fan doirasidagi o'quv -tarbiya jarayonini amalga oshirish metodlari va vositalaridan iborat bo'ladi.

Lokal (modul) texnologiya o'quv tarbiya jarayonining maxsus bo'limlariga

texnologiyani tatbiq qilishni ifoda qiladi. Bu texnologiya xususiy didaktik va tarbiyaviy vazifalarni hal qilishga qaratiladi.

Tadqiqotchilar innovatsion jarayonlar tarkibiy qismlarini o'rganishning ikki yondashuvini ajratadilar: yangilikning individual mikrosathi va alohida-alohida kiritilgan yangiliklarni o'zaro ta'siri mikrosathi.

Birinchi yondashuvda hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g'oya yoritiladi.

Ikkinchi yondashuvda alohida-alohida kiritilgan yangilarning o'zaro ta'siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada birining o'rnini ikkinchisi egallashidir.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayoni sxemasi beriladi. U quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Yangi g'oya tug'ilishi yoki yangilik kontsepsiyasini paydo qilish bosqichi. U kashfiyot bosqichi deb ham yuritiladi.

2. Ixtiro qilish, ya'ni yangilik yaratish bosqichi.

3. Yaratilgan yangilikni amalda qo'llay bilish bosqichi.

4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbiiq etish bosqichi.

5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bu bosqichda yangilik o'zining yangiligini yo'qotadi, samara beradigan muqobili paydo bo'ladi.

6. Yangi muqobillik asosida, almashtirish orqali yangilikning qo'llanish doirasini qisqartirish bosqichi.

Pedagogik innovatsiyada «yangi» tushunchasi markaziy o'rin tutadi. Shuningdek, pedagogik fanda xususiy, shartli, mahalliy va sub'ektiv yangilikka qiziqish uyg'otadi: xususiy yangilik V.A.Slasteninining aniqlashicha, joriy zamonaviylashtirishda muayyan tizim mahsuloti unsurlaridan birini yangilashni ko'zda tutadi. Murakkab va progressiv yangilanishga olib keluvchi ma'lum unsurlarning yig'indisi shartli yangilik hisoblanadi. Mahalliy yangilik konkret obektda yangilikning foydalanishi bilan belgilanadi. Yangilik - bu vositadir: yangi metod, metodika, texnologiya va boshqalar.

Innovatsion jarayon tuzulmasining uch bloki mavjud:

- Birinchi blok - pedagogikadagi yangini ajratish bloki. Bunga pedagogikadagi yangi, pedagogik yangilikning tasnifi, yangini yaratish shart-sharoiti, yangilikning me'yorlari, an'ana va novatorlik, pedagogikadagi yangini yaratish bosqichlari kiradi.

- Ikkinchi blok - yangini idrok qilish, o'zlashtirish va baholash bloki: pedagogik hamjamiyatlar, yangini baholash va uni o'zlashtirish jarayonlarining rang-barangligi, pedagogikadagi konservatorlik va novatorlik, innovatsiya muhiti, pedagogik jamiyatlarning yangini idrok etish va baholashga tayyorligi.

- Uchinchi blok - yangidan foydalanish va uni joriy etish bloki, ya'ni yangini tadbiiq etish, foydalanish va keng joriy etish qonuniyatlari va turlaridir.

M.M.Potashnikning innovatsiya jarayonlari talqinlari kishi e'tiborini o'ziga tortadi. U innovatsiya jarayonining quyidagi tuzilmasini beradi:

- faoliyat tuzilmasi - motiv - maqsad - vazifa - mazmun - shakl -metodlar - metodika komponentlari yig'indisi;
- subektiv tuzilma-innovatsion faoliyat subektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;
- sathiy tuzilma-innovatsion faoliyat subektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;
- mazmun tuzilmasi - o'quv-tarbiyaviy ishlar, boshqaruv (va b.)da yangilikning paydo bo'lishi, ishlab chiqilishi va o'zlashtirilishi;
- bosqichlilikka asoslangan hayot davriylik tuzilmasi - yangilikning paydo bo'lishi - ildam o'sish - etuklik - o'zlashtirish - diffuziya (singib ketish, tarqalish) - boyish (to'yinish) - qoloqlik - inqiroz — irradiasiya (aldanish) - zamonaviylashtirish;
- boshqaruv tuzilmasi - boshqaruv harakatlarining 4 ta turining o'zaro aloqasi: rejalantirish - tashkil etish - rahbarlik qilish - nazorat qilish;
- tashkiliy tuzilma - diagnostik, oldindan ega bilish, sof tashkiliy, amaliy, umumlashtiruvchi, tatbiq etuvchi.

Innovatsiya jarayoni tarkibiy tuzilmalar va qonuniyatlarni qamrab olgan tizimdan iboratdir.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsion jarayoni kechishining 4 ta asosiy qonuniyati farqlanadi:

- pedagogik innovatsiya muhitining ayovsiz bemaromlik qonuni;
- nihoyat amalga oshish qonuni;
- qoliplashtirish (stereotiplashtirish) qonuni;
- pedagogik innovatsiyaning davriy takrorlanishi va qaytishi qonuni.

Pedagogik innovatsiyaning davriy takrorlanishi va qaytishi qonunining mohiyati shundaki, unda yangilik yangi sharoitlarda qayta tiklanadi. Pedagogik innovatsiya tadqiqotchilari innovatsiya jarayonining ikki tipini farqlaydilar:

-innovatsiyaning birinchi tipi stixiyali o'tadi, ya'ni innovatsion jarayonda unga bo'lgan ehtiyoj hisobga olinmaydi, uni amalga oshirishning barcha shart sharoitlari tizimi, usullari va yo'llariga ongli munosabat bo'lmaydi. Innovatsiyaning ikkinchi tipi ongli, maqsadga muvofiq, ilmiy asoslangan faoliyat mahsulidir. Ta'lim tizimidagi innovatsion jarayonlar negizida quyidagi yondashuvlarni belgilash mumkin:

- madaniyatshunoslik jihatidan (insonni bilishning ustuvor rivojlanishi) yondashuv;
- shaxsiy faoliyat jihatidan (ta'limdagi yangi texnologiyalar) yondashuv;
- ko'p sub'ektki (dialogik) yondashuv, ya'ni kasbiy tayyorgarlikni insonparvarlashtirish;
- individual - ijodiy (o'qituvchi va talabalarning o'zaro munosabatlari asosida) yondashuv.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik -har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollariga bag'isiilangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nutqi. // Xalq so'zi gazetasi, 2017.16 yanvar
2. Mavlonova R.A.,D.Abduraximova.Pedagogik mahorat.O'quv qo'llanmaT:.Fan va texnologiya 2012-yil

YO‘LOVCHI TASHUVCHI KORXONASIDA ISHCHILAR MEHNATINI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Jabborov Dilshod Baxromovich

Jizzax politexnika instituti “Iqtisodiyot va menejment” kafedrasida katta o‘qituvchisi
dilshodj694@gmail.com

***Annotatsiya:** Maqolada yo‘lovchi tashuvchi korxonasida ishchilar mehnatini taqsimlanishi tushunchasining mohiyati talqin etilgan hamda uning amal qilish tamoyillari va rag‘batlantirish usullari o‘rganilgan. Mehnatni taqsimlash nuqtai nazaridan samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.*

***Tayanch iboralar:** mehnatni taqsimlanishi, mehnat intizomi tamoyillari, ijara va jamoaviy ish, ta‘mirlash ishlari, mehnat uchun rag‘batlantirish.*

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА РАБОЧИХ НА ПРЕДПРИЯТИИ ПАССАЖИРСКОГО ТРАНСПОРТА

Джаббаров Дилшод Бахромович

Старший преподаватель кафедры «Экономика и менеджмент»
Джизакского политехнического института
dilshodj694@gmail.com

***Аннотация:** В статье трактуется сущность концепции разделения труда работников пассажирского транспортного предприятия, изучаются принципы ее реализации и методы продвижения. Разработаны научно-практические предложения по повышению эффективности разделения труда.*

***Ключевые слова:** разделение труда, принципы трудовой дисциплины, аренда и коллективный труд, ремонтные работы, стимулирование труда.*

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION OF WORKERS' LABOR AT THE PASSENGER TRANSPORT ENTERPRISE

Jabbarov Dilshod Bakhromovich

Senior lecturer of the "Economics and Management" department of Jizzakh
Polytechnic Institute
dilshodj694@gmail.com

***Abstract:** The essence of the concept of division of labor of workers in a passenger transport enterprise is interpreted in the article, and its principles of implementation and methods of promotion are studied. Scientific and practical suggestions for increasing efficiency in terms of division of labor have been developed.*

***Key words:** division of labor, principles of labor discipline, rent and collective work, repair work, incentives for work.*

Haydovchilarning mehnatini tashkillashtirish o'ziga xos uslublari keyingi paytlarda ilmiy izlanishlar doirasida e'tibordan chetda qolayotgan masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Haydovchilarning mehnatini tashkillashtirish o'ziga xos uslublari asosan mehnatni taqsimlash va har xil turdagi (ko'rinishdagi) jamoaviy usulni tashkillashtirishni rivojlantirish, kasb-korlarini keng miqyosida birga qo'shib olib borishdagi muammolar tadqiqot ishining dolzarbligini yanada oshiradi.

Haydovchilarning mehnatini hamkorlashtirishning asosiy usuli brigadaviy uslubi-harakatdagi tarkibdan unumli foydalana olishiga imkon beradi. Tezkor rahbarlikni va ishiyuzasidan nazoratni ta'minlash darajasini oshiradi, ish jarayoni yaxshilaydi (ish vaqtidan tashqari ishlangan vaqtga haq to'lash), korxonada xizmat ko'rsatuvchilarning ishlovchilar bilan mehnatdagi hamkorligini (do'stligini) kengaytirdi.

Avtomobil transportida ijara va jamoaviy ish uslub keng tarqalgan bo'lib, ularning afzalligi quyidagicha ifodalanadi:

- avtotransport va ishlab chiqaruvchilar xizmatining foyda berishini oshirish;
- xo'jalik hisob-kitobini (hisobini) mustahkamlash haydovchilar mehnat jamoasini boshqaruvini yashilash;
- brigada mehnatini oxirgi natijasi uchun jamoaviy javobgarlikka shart-sharoit yaratish, qaysikim ishlab chiqarish jamoasi a'zolari bir-biri bilan o'zaro umumiy iqtisodiy va javobgarlik nuqtai nazari bilan uzviy bog'langan;
- mehnat kollektivlar barqarorligini, mustaqilligini oshirish;
- yosh haydovchilarning o'quvi va kasb mahoratini oshirishga sharoit yaratish.

Olimlarning fikricha "Mehnat intizomi to'rt jihatda huquqiy kategoriya sifatida namoyon bo'ladi: mehnat huquqi tamoyillaridan biri sifatida, mehnat huquqi mustaqil instituti sifatida (ob'ektiv xususiyat), mehnat huquqiy munosabatlari unsuri sifatida (sub'ektiv xususiyat), haqiqiy xulq-atvorni huquqiy baholash sifatida [1,40].

Brigadalarini tuzishda asosiy muhim shartlardan biri ularni to'g'ri shakllantirish hisoblanadi. Brigada pudratini foydali qo'llanishida avtomobillar haydovchilari brigadasini albatta, aniq ko'rsatilgan ish ob'ektiga (ish joyiga) bog'lash zarur. Pudrat brigadalaridagi avtomobillar miqdori va haydovchilar soni rejalashtirilgan yuk tashish hajmidan kelib chiqqan holda o'rgatiladi, avtomobillardan foydalanishning texnikaviy- ishlatish ko'rsatkichlari xizmat ko'rsatuvchi korxonada va tashkilotlarning ishining holati va shart-sharoitiga ko'ra hisobga olinadi, shuningdek ishning bajarish muddatiga ko'ra hisobga olinadi, shuningdek ishning bajarilish muddatlari ham e'tiborga olinadi. Sotsiologik (ijtimoiy) tekshiruvlar natijasi tavsiyasiga ko'ra haydovchilar brigadasini tuzish asosan ko'ngilli tarzda har xil (turli) yoshdagi xodimlar (ishlovchilar) va har xil ish (stajli (ish muddati) xodimlardan bo'lmog'i lozim. Bu o'z navbatida brigadada

axloqiy-ishlab chiqarish iqlimini vujudga keltiradi, o‘zaro yordam va o‘zaro tushunishni durust tashkilotlarga olib keladi.

Yo‘lovchi tashuvchi korxonalaridagi ta‘mirlovchi ishchilarning asosiy ishlari qatoriga avtomobillar va ularning agregatlarini ta‘mirlash va texnik xizmat ko‘rsatish, shuningdek ehtiyoj qismlarni tayyorlash kiradi.

Haydovchilarning mehnat va dam olish rejimiga rioya qilish va ish vaqtini hisobga olish masalasi doimo dolzarb bo‘lib kelgan. Tushliksiz yoki tanaffussiz buyurtma olishni davom ettiradigan charchagan haydovchi yo‘l harakatining boshqa ishtirokchilari uchun potentsial xavflidir. Shuning uchun haydovchilarning ishi maxsus dasturlar va ilovalar tomonidan tobora ko‘proq nazorat qilinmoqda va tom ma‘noda bir yil ichida ish beruvchi-tashuvchiga avtomobilga qo‘shimcha sensorlar o‘rnatishni taklif qilish rejalashtirilgan.

Hozirgi vaqtda qonun loyihasini ko‘rib chiqmoqda, unga ko‘ra haydovchilar ishlaydigan tashuvchi kompaniya har bir mashinaga maxsus sog‘liq sensori o‘rnatishi mumkin.

Sensorning vazifasi haydovchi charchoqning dastlabki belgilarini qo‘lga kiritishdir: chalg‘itadigan ko‘rinish, yurak urishidagi o‘zgarishlar, konsentratsiyaning pasayishi. Agar bunday belgilar aniqlansa, haydovchi o‘z ish vaqtiga muvofiq mashinani boshqarishi mumkin bo‘lsa ham, nafas olish uchun to‘xtashi shart. Agar haydovchi charchamasa, jadvalga ko‘ra, tushlik qilish vaqti kelgan bo‘lsa ham, u haydashni davom ettira oladi.

Bizning fikrimizcha, yo‘lovchi tashuvchi korxonalar doirasida ta‘mirlash ishlari jamoaviy ijara pudrati asosida amalga oshiriladi. Bu borada pudrat asosida tuzilgan shartnoma shuningdek, iqtisodiy javobgarlikni ortishini (o‘shishini) va ushbu jamoalarning qiziqishini, avtomobillarning bir maromda ishlashini va ularni ish joylariga muddatida chiqarilishini ta‘minlaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azizova S.X. Mehnat intizomi tushunchasi, tamoyillari va rag‘batlantirilishi. Iqtisod va moliya / Экономика i finansы 2018, 8(116) - 40 b.
2. Маренков Л.И., Алимарина Е.А. «Управление трудовыми ресурсами» Серия высшее образование. Ростов на Дону: из-во «Феникс», 2004 - 234 с.
3. Kuryazov, D., Jabborov, D., & Khujamuratov, B. (2020, October). Towards decomposing monolithic applications into microservices. In 2020 IEEE 14th International Conference on Application of Information and Communication Technologies (AICT) (pp. 1-4). IEEE.
- 4 Obidova, Feruza Yaxyoevna, and Zevi Odilovna Umarova. "BOSHQARUV FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHDA KADRLARNING GENDER TENGLIGI." Educational Research in Universal Sciences 2.3 (2023): 208-215.
5. Feruza, Obidova. "How to Create Effective Marketing Strategies for Your Business." Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences 2.3 (2023): 12-17.
6. Yahyoyevna, Obidova Feruza. "FACTORS AFFECTING THE FORMATION OF INNOVATIVE POTENTIAL AND ITS TRANSFORMATION." World Economics and Finance Bulletin 18 (2023): 72-77.
7. Jabborov, D. B. (2024). AVTOTRASPORT KORXONASIDA ISHCHILAR MEHNATINI TASHKIL ETISHNING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(2), 666-670.
8. Jabborov, D. B. (2024). AVTOTRANSPORT SOHASIDA MUNTAZAM YO ‘NALISHIDA ISHLAYOTGAN HAYDOVCHILAR MEHNATIGA HAQ TO ‘LASHNI TAKOMILLASHTIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(2), 671-675.

ZIRHLI TEXNIKALARINING KOMPANOVKASI VA ULARNI MODERNIZATSIYA QILISH YO'NALISHLARI

Rapikov K.Q

O'R Qurolli Kuchlar Akademiyasi,
kafedra boshlig'i

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada zirhli texnikalari kompanovkasining o'zgarishi, ularning o'ziga xosligi va kamchiliklari, zirhli texnikalarni modernizatsiya qilish yo'nalishlari to'g'risida ma'lumot berilgan.*

***Kalit so'zlar:** zirhli, texnika, kompanovka, modernizatsiya, majmua, texnik xizmat ko'rsatish, ta'mirlash, jarayon.*

***Аннотация.** В данной статье представлена информация об изменениях компоновки бронетехники, их особенностях и недостатках, направлениях модернизации бронетехники.*

***Ключевые слова:** бронетехника, техника, компания, модернизация, комплекс, техническое обслуживание, ремонт, процесс.*

***Annotation.** This article provides information about changes in the company of armored vehicles, their features and disadvantages, directions of modernization of armored vehicles.*

***Keywords:** armored vehicles, machinery, company, modernization, complex, maintenance, repair, process.*

Zamonaviy harbiy mojarolar shuni ko'rsatmoqdoki, harbiy harakatlar asosan kichkina, alohida hududlarda olib borilishi, ularning tezkorligi, har xil turdagi qurollarning qo'llanilishi bilan ajralib turadi.

Olib borilayotgan harbiy harakatlar teatridan qat'iy nazar g'alabani qo'lga kiritish dushmani yakson etish, hududlarni tez egallash, tinchlikni ta'minlashdan iborat.

Ushbu vazifalarni bajarish harbiy harakatlarda zirhli texnikalarni qo'llash alohida ahamiyatga ega. Ko'rsatilgan hududlarga qurol-aslaha va o'q-dorilarni tez, talofatsiz yetkazish va vazifalarni bajarish zirhli texnikalarni zimmasiga yuklatilgan.

Zirhli texnikalarni qo'llash shularni ko'rsatmoqdaki qaysi sharoitdan qat'iy nazar qurol va texnikaning himoyalanganligi, harakatchanligi, asosiy va yordamchi

qurol-aslaha majmuasining talabga javob berishi, avtomatlashtirilgan qo‘shinlarni boshqarish tizimga egaligiga bog‘liqdir.

Yuqoridagi ko‘rsatgichlarni tahlil qilgan holda zamonaviy zirhli texnikalarni yangilarini yaratish yoki borlarini modernizatsiya qilishni talab qiladi.

Modernizatsiya deganda nimani tushunamiz?

Modernizatsiya bu eskirgan, davr talabiga javob bermaydigan qurol va texnikani tuzilishini, materialini yoki ishlabchiqarish texnologiyasi ko‘rsatgichlarini bir necha barobar ko‘tarish, qo‘llash, ishlatish va yangilash maqsadiga qaratilgan ishlar majmuasidir.

Harbiy harakatlarda barcha turdagi qurollarning ishlatilishi aviatsiya, raketa va artilleriya majmualari, jangovar vertolyotlar va zirhli texnikalarning qo‘llanilishi, yangi texnikani yaratish bilan bo‘lgan iqtisodiy va texnologik qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Modernizatsiya qilish mashinaning hamma asosiy qismiga taalluqli.

Shunday ekan Sizlar bilan tankning umumiy kompanovkasini modernizatsiya qilishni ko‘rib chiqamiz va uning istiqbolda o‘zgarishini tahlil qilib chiqamiz.

Tank kompanovkasi – bu qurol-aslaha majmuasi, ekipaj, kuchlanish-transmissiya qurilmasi, zirhli va maxsus elementlari, tankning tizimlari va yordamchi qurilmalarini funksiyaviy sharoitlashtirilgan joylashishidir.

Zirhlangan jangovar mashinalarning kompanovkasi ikki turga bo‘linadi:

- umumiy kompanovka;
- qisman kompanovka.

Umumiy kompanovka vazifasi berilgan vazn va hajimlardan kelib chiqib mashinaning jangovar xususiyatlarining yuqori ko‘rsatgichlariga erishishi hisoblanadi.

Qisman kompanovka – bu mashina asosiy kompanovka qismlarining alohida elementlari kursatgichlarini o‘zgartirish.

Umumiy kompanovka vazifalarini yechish yo‘llari:

mashina ichki qismining bo‘sh qolmasligi, dvigateldan olinadigan kuchni qisqa yo‘l bilan yurish qismiga uzatish;

o‘lchamlarning ratsional nisbati va korpusning optimal shakli;

ekipaj a‘zolari sonini qisqartirish;

ihcham va qisqa hajimdagi qurollarni, kuch qurilmasini, agregatlarni, asboblarni va apparaturalarni tanlab olish;

zich kompanovka;

ayrim qism va bo‘laklarni zirhlangan joydan tashqi tomonda joylashtirish;

yengil metalli va polimer materiallardan foydalanish.

Kompanovka qo‘yiladigan talablar va ularni yechish yo‘llari:

qudratli qurollarni o‘rnatish va ulardan unumli ishlatilishini ta‘minlash;

mashinaning talofat vositalaridan ishonchli himoyasi;
mashinaning yuqori harakatchanligi;
yuqori ergonomik ko'rsatgichlari.

Yuqoridagi talablardan tashqari mashina konstruksiyasini ishlab chiqarish texnologiyasi, agregat va uzellarning unifikatsiyasi, standartlashtirilganligi va ishlabchiqarishning arzonligi, uzoq vaqt davomida jangovar ishlatish, ta'mirlashning va texnik xizmat ko'rsatish kam ish talab qilishi va dala sharoitida qo'shin ta'mirlash vositalari yordamida tiklanishi.

Texnikaning umumiy kompanovkasi toifalari uch turga bo'linadi:

qurollarni o'rnatilishi tamoiliga asosan – aylanadigan minorada, minorasiz kompanovka shaklida;

ekipajlarni joylashtirish sharoitiga ko'ra – ekipajni korpus va minorada, ekipajning korpusda, va ekipajning minorada joylashish kompanovkasiga;

dvigatel va transmissiyaning joylashuviga ko'ra – dvigatel mashina orqa va transmissiyaning oldinda, dvigatel va transmissiyaning oldinda va orqada joylashuviga bo'linadi.

Istiqbolli zirhli texnikalarni kompanovkasi va ularning kamchiliklari.

Bugungi kunda zamonaviy tanklarning kamchiliklari korpusining aylanasiga snaryaddan himoya zirhlanishini ta'minlab berishning iloji yo'qligi, qudratli katta qurolni o'rnatilishi mashina konstruksiyasining murakkablashishiga va og'irligini oshirishga olib keladi.

Bu muammolarni yechish istiqbolli tanklarda pushka qurollari o'rniga raketa qurollar majmuasini o'rnatish bilan muammoni hal qilishning qiyinligi, ekipajni qobiq ichiga joylashtirib asosiy qurolni alohida chiqarishni talab qiladi.

Mashina kompanovkasini yana bir o'zgartirish yo'nalishi uni ikki bir-biriga bog'langan qismlarga bo'lish taklif qilinmoqda, birinchi ko'rinish oldingi qismda ko'chlanish bo'limi, masofadan boqariladigan ko'rish asboblari, yordamchi va qo'shimcha qurollar o'rnatilsa orqa qismida asosiy tank quroli, o'qlash mexanizmini joylashtirishi, ikkinchi varianti jangovar bo'lim oldinda harakatga keltiruvchi qism orqaga joylashtirishni taklif qilinmoqda.

Istiqbolli zirhli tank qurol texnikalarni har xil turlari bo'lib, ularni to'g'ri kelgan qurollar va tizimlar bilan butlangan holda kompanovkasini yaxshilashga qaratish qiyin masala hosoblaniladi. Shuning uchun har bir texnika kompanovkasi bajariladigan vazifalardan kelib chiqqan holda yaratilishi talab qilinadi.

Har qaysi universal, qudratli qurollangan texnika qo'yilgan vazifani samarali bajarishi, texnikalarni bosqaruvchilar mahorati va bo'linmalar boshqarishining samarali olib borilishiga bog'liqdir.

Xulosa qilib shuni aytish lozimki, zamonaviy zirhli tank qurol va texnikalarni jangovar shayligini yetarli darajada ushlab turish ularning kompanovkasiga doimiy ravishda o'zgartirishlar kiritishga, qurol va texnikalarni zamon va fan taraqqiyotidan kelib chiqib modernizatsiya qilish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Zirhli tank qurol va texnikalarni modernizatsiya qilish, ularning bir tomonlama kompanovkasini o'zgartirish doirasidan chiqqanligini ko'rsatmoqda va bu masalaning yechimi harbiy sohaning hamma yo'nalishlarida olib borilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rossiyada bo'lib o'tgan "Rossiyada avtomobil va traktorsozligi: takomillashtirish ustuvorligi va kadrlarni tayyorlash" to'g'risidagi 77-xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari.
2. ЦАМТО (dunyodagi qurol savdosini tahlil qilish markazi) ochiq sahifasining "Joriy tahliliy materiallar" bo'limidagi nashri.
3. «Мировая торговля оружием» 2-sonli jurnali.
4. <http://www.modernarmy.ru/article/276/osnovnie-napravlenia-razvitia-boevih-kolesnih-mashin> © Portal "Современная армия";
5. <http://eizvestia.com/armiya/full/545-bronirovannaya-mashina-m-atv-ssha>;
6. <http://bmpd.livejournal.com/1506191.html>;
7. <http://www.autocentre.ua/news/automobiles/bronevtomobil-ovod-iz-zhitomira-sobiraetsya-na-gruzovike-za-neskolko-chasov-gb-67280.html>.

UDC: 332.012.322

THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN UZBEKISTAN

Akbarov Gayratjon Nemadjonovich

Namangan Institute of Engineering and Technology
Namangan city, Republic of Uzbekistan.

gayratjon_akbarov100@mail.ru

Abstract: *This article describes the forms of public-private partnership, the main directions of economic and social cooperation between the state and business entities, the term "public-private partnership" and its economic essence, the advantages of implementing public-private partnership projects done.*

Key words: *economic functions of the state, private partner, public-private partnership, economic and social projects, "win-win" rule.*

Introduction. Today, when relations between the state and the private sector are increasingly changing from an economic and social point of view, new institutional structures are being formed and their mutual relations are developing.

It is possible to express the processes taking place in two ways: First, the share of income from entrepreneurship in the national income is increasing and the ratio of distribution of added value is changing. Secondly, the obstacles related to the successful implementation of economic and social reforms and the development of private entrepreneurship are decreasing.

It should be noted that as a result of globalization of production and service provision, internationalization of labor markets, increased competition at the level of regions and countries, improvement of mutual cooperation between "state-state", "state-enterprise", "enterprise-enterprise" in society, a new economic relationships are forming.

It is known from the experience of the countries of the world that a specific form of economic relations between the state and private sector has appeared in the economy of a number of countries. Such relations are manifested in the form of public-private partnerships. In this regard, we found it necessary to study and research it in detail.

Research methodology. In the course of the research, the system of economic relations between the state and the private sector, the economic essence and content of the category of "public-private partnership", the implementation of public-private partnership projects, the main forms and main features of public-private partnership in economic fields studying the sodic system and proportions methods such as dialectical, systematic and scientific approach, comparative and comparative analysis were used.

Analysis and results. In accordance with the Law of the Republic of Uzbekistan "On Public-Private Partnership", public-private partnership is given the following

definition: "Public-private partnership - implementation of a public-private partnership project formalized by a public partner and a private partner for a certain period of time." own resource to increase [9]

Therefore, the idea of transforming the role of the state is based on the modern concepts of managing the economic and social functions of the state:

- coordinating and integrating the interests and resources of the state and the private sector;

- Increasing the participation of various entities with a certain level of influence in the management process. It includes all forms of activity at the community level, taking into account construction projects and regional planning.

Taking into account the above definitions, in our opinion: public-private partnership is a form of implementation of projects in cooperation with the private sector in order to fulfill the tasks and functions of the state in the economic and social spheres, with mutual distribution of responsibilities. In this, the participation of the state partner responsible for the project on behalf of the state, and the private partner on the other hand, is ensured.

In my opinion, the main forms and directions of public-private partnership in our country are as follows:

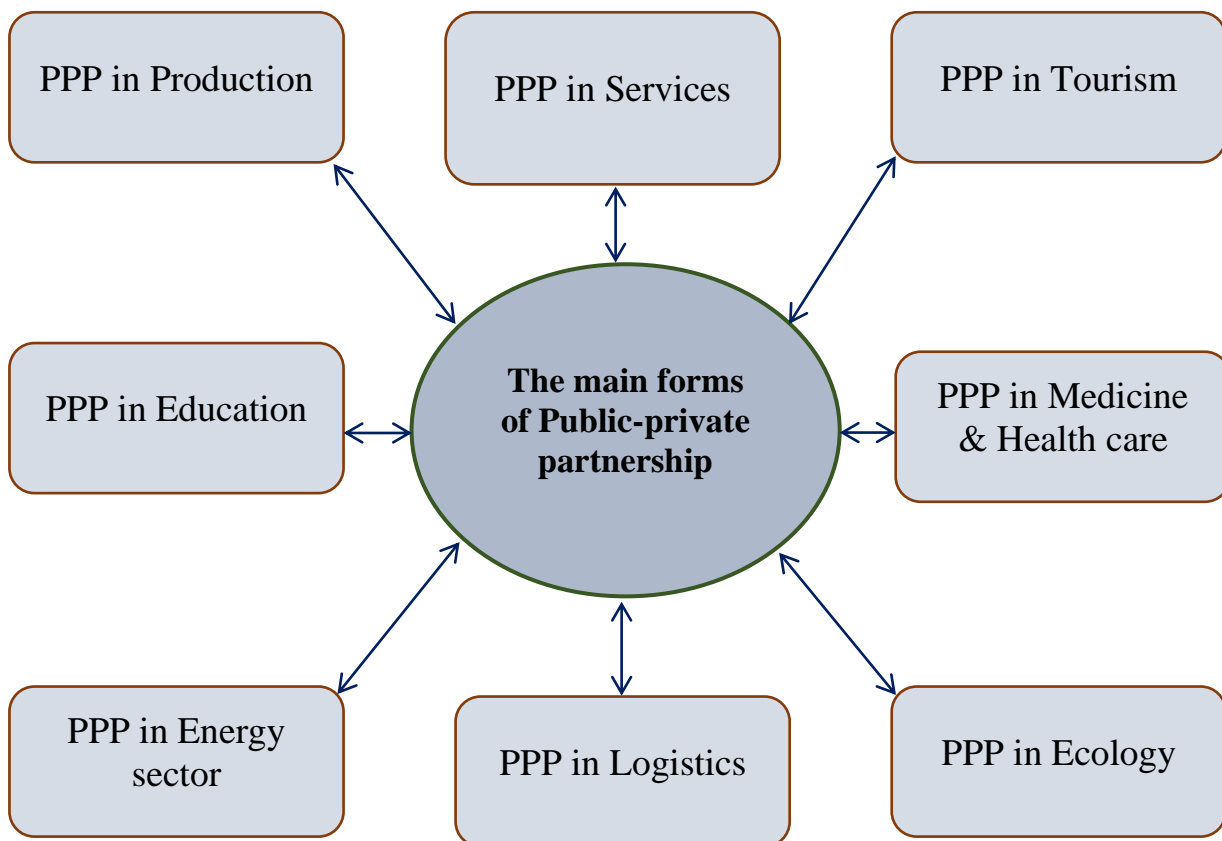

Figure 1: **The main forms of PPP**

The advantages of PPP for the country's economy are shown in the following:

- availability of opportunities to implement projects of social importance in a short period of time;
- availability of the possibility of use in all sectors and sectors of the economy;
- possibilities of attracting more funds for private financing of state facilities;
- reduction of state expenses for maintenance, repair and operation of highways;
- financing of the construction of state social facilities at the expense of private funds;
- equal distribution of risks between state and private entities;
- Possibilities of introducing modern techniques and technologies in the development of production infrastructure.

The importance of public-private partnership for the country is manifested in the following forms:

- 1) Expansion of opportunities to solve important issues related to the development of the state economy;
- 2) Increasing the efficiency of projects due to the participation of the private sector;
- 3) Strengthening the socio-economic stability of the regions and increasing the level of competition;
- 4) Reduction of rising budget costs due to private financial resources.

Conclusion and recommendations.

Effective and transparent policy, legal and institutional frameworks that encourage private sector participation are critical to the implementation of public-private partnership infrastructure projects. In this regard, legal grounds are being created by our state.

The PPP development agency established under the Ministry of Finance develops the public-private partnership mechanism and projects in coordination with line ministries and agencies, local authorities and other state organizations and state agencies.

There are the following advantages of PPP for entrepreneurs and business circles:

- to support entry into the state sector of the economy;
- Possibilities of getting support from the state;
- on the basis of the "win-win" rule (the benefit of all parties), both the state, entrepreneurs, and ultimately society benefit;
- to have the opportunity to use the experience of foreign countries more widely.

In conclusion, it can be said that the main goal of the public-private partnership structure in Uzbekistan is to create a modern policy and clearly defined legal and institutional frameworks aimed at encouraging the participation of the private sector in Uzbekistan in infrastructure projects.

REFERENCES:

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Пер. с англ. проф. Н.Н.Любимова, под. ред. д.э.н., проф. Л.П.Куракова. – Москва: МИЭМП, 2010.
2. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс. Принципы, проблемы, политика. – М.: Республика, 1992. Т. II. – С. 398.
3. Гэлбрейт, Дж.К. Экономические теории и цели общества / Economics and the Public Purpose (1973) / Под общ. ред. и с предисл. Н. Н. Иноземцева, А. Г. Милейковского. – М.: Прогресс, 1976. – 408 с.
4. Peters J.G, Pierre J. Governance Politics and the State (Political Analysis). – N.Y., 2000.
5. Романова О.А. Теория и практика развития частного государственного партнерства. / Вестник Уральского государственного технического университета. 2007. № 3. С. 41.
6. Джуманиязов У.И. «Давлат-хусусий шерикчилиги асосида корпоратив бошқарувни ривожлантиришнинг айрим назарий-услубий масалалари» / «Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар» илмий электрон журнали. 2017 йил № 3, май-июнь, 9 б.
7. Акбаров, Ф. (2023). Давлат-хусусий шерикликда томонлар ҳамкорлиги. "Science Shine" International scientific journal, 1(1). 15-24 б. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7685022>
8. Утемуратова Г.Х. «Хизмат кўрсатиш соҳасида давлат-хусусий шерикчилигининг шакллари, моделлари ва механизмлари» / «Иқтисод ва молия» илмий электрон журнали. 2021 йил № 10 (146), май-июнь, 2-12 б.
9. Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 10 майдаги ЎРҚ-537 сон «Давлат-хусусий шериклик тўғрисида»ги Қонуни. <https://lex.uz/docs/4329270>.
10. Неъматджонович, А. Ф. (2022). Давлат-хусусий шериклик: жаҳон мамлакатлари ва Ўзбекистон тажрибаси. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, 2(12), 215-219. <https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/view/4900>
11. Akbarov, G., & Aliboyev, J. (2022). DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP RELATIONS IN UZBEKISTAN. Eurasian journal of law, finance and applied sciences, 2(13), 125-131. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7461208>
12. Ne'madjonovich, A. G. (2023). Public-Private Partnerships: Experiences of Foreign Countries. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 2(3), 222-224. <https://univerpubl.com/index.php/synergy/article/view/691>.

13. Боймирзаев, З. М. (2023). Кичик бизнес корхоналарининг экспорт салоҳиятининг ривожлантириш йўналишлари. *О‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 2(20), 343-349.

14. Mashrabboyevich, B. Z. (2023). Development of the Export Capacity of Small Business Enterprises in Uzbekistan. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(3), 225-228.

15. Boymirzayev, Z. (2023). KORXONALARNING EKSPORT SALOHİYATINI BOSHQARISHDA MARKETING TIZIMINI RIVOJLANTIRISH. "Science Shine" International Scientific Journal, 1(1). <http://science-shine.uz/index.php/ilmnuri/article/view/12>.

16. З.М. Боймирзаев. (2022). Кичик ва ўрта бизнес корхоналарининг экспорт салоҳиятини ошириш. *Архив научных исследований*, 2(1). <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/2161>.

17. Zokirjon, B., & Tursunalievich, A. Z. (2020). Theoretical issues of development of export production of small and medium business enterprises. *American Journal of Economics and Business Management*, 3(5), 50-58.

18. Боймирзаев, З. М. (2022). Ўзбекистон Республикасининг экспорт салоҳиятини ривожлантиришда кичик бизнес корхоналарининг ўрни. *Science and Education*, 3(12), 1030-1034.

19. Боймирзаев Зокиржон Машраббаевич. (2023). КИЧИК БИЗНЕС КОРХОНАЛАРДА ЭКСПОРТ ТОВАРЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИНГ ЎЗИГА ҲОС ҲУСУСИЯТЛАРИ. *IQRO* , 5(1), 81–86.

<https://wordlyknowledge.uz/index.php/iqro/article/view/1940>.

20. Каримова, М. (2022). Хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятини аудиторлик текширувидан ўтказишда асосий воситаларнинг аудити таҳлили. *Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук*, 2(13), 220-227. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7479077>

21. Dodhomirzaevich, S. S. ., & Nemadjonovich, A. G. . (2024). PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP CONCEPTUAL BASIS. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 3(2), 29–34.

22. Karimova, M. (2023). Urgent Issues of Accounting for Fixed Assets in the Context of Modernization of the Country. *Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(10), 96-100.

<http://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/660>

BUGUNGI TA'LIM TIZIMIDA RUS TILI FANINI O'RGANISHNING MUHIMLILIK DARAJASI

Madina Nasullayeva Tohirovna

Qiziltepa tuman 2-son kasb hunar maktabi rus tili fani o'qituvchisi.

Nigina Nasulloyeva Nurullo qizi

Qiziltepa tuman 2-son kasb hunar maktabi rus tili fani o'qituvchisi.

Noila Narziyeva Nuriddinovna

Qiziltepa tuman 2-son kasb hunar maktabi rus tili fani o'qituvchisi.

ANNOTATASIYA.

Ushbu maqolada rus tili fanini hozirgi ta'lim tizimida tutgan o'rni, hamda fanni o'qitishda qanday usullardan foydalanish kerakligi yoritib o'tilgan. Bundan tashqari o'quvchilarda rus tiliga bo'lgan qiziqishni oshirish va til o'rganishning oson usullari ham keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Rus rili fani, interfaol usul, ilmiy, lingvistik, dialog, manolog, o'qituvchi, o'quvchi, fikr, og'zaki, yozma nutq.

АННОТАЦИЯ.

В данной статье описывается роль русского языка в современной системе образования, а также какие методы следует использовать при преподавании этого предмета. Кроме того, упомянуты простые способы повышения интереса учащихся к русскому языку и изучения языка.

ABSTRACT

This article describes the role of the Russian language in the current education system, as well as what methods should be used in teaching the subject. In addition, easy ways to increase students' interest in the Russian language and learn the language have been mentioned.

Zamonaviy ta'limning bugungi kunga e'tibor qaratilayotgan eng asosiy jihati darslarni interfaol usullardan foydalangan holda noan'anaviy tashkil qilishdir. Boshlang'ich maktab davri yosh qalblar uchun bilim poydevori qo'yiladigan davr hisoblanganligi tufayli, o'quvchilarga, mamlakatimizning bo'lajak ustozlari bo'lmish o'quvchilarning mavzularini ular yodda saqlab qoladigan tarzda bolalarga yetkazish

kerak. Bu davrda o'zlashtirilishi zarur bo'lgan fanlardan biri rus tilidir. Ma'lumki, bolalarda o'rganishga qiziqish va ta'lim darajalari turli darajalarda namoyon bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchining vazifasi o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, o'quv faoliyatini faollashtirish uchun sharoit yaratish, o'qishga ijobiy munosabatni shakllantirish, o'quvchilarning to'g'ri motivatsiyasi, mustaqilligi va ish faoliyatini takomillashtirishdir.

“Rus tili dunyodagi eng rivojlangan, mukammal va keng tarqalgan tillardan biridir. O'zbekistonda rus tili o'zining tarixiy ildizlariga ega bo'lib, hozirgacha yangi texnologiyalar, ilmiy va madaniy ma'lumotlar manbai hisoblanadi. Hozirgi vaqtda milliy maktablarning rus tili o'qituvchilari darslarni o'tkazish va o'qitishning yangi zamonaviy usullarini o'zlashtirishda noan'anaviy yondashuvlarni faol ravishda izlamoqda. Rus tili metodologiyasi ilmiy va lingvistik asoslarga asoslanadi. Bu shuni anglatadiki, rus tili metodologiyasi lug'at, fonetika, so'z shakllanishi va grammatika sohasidagi lingvistik tadqiqotlar natijalaridan foydalanadi. Ushbu tadqiqotlar ta'lim mazmunini, ya'ni boshlang'ich sinflarda o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan til faoliyatining minimal miqdorini aniqlashga yordam beradi.”¹

Rus tili darslarida interfaol usullardan foydalanish natijasida o'quvchilar hozir bo'lishni o'rganadilar, ularning so'z boyligi ko'payadi, ilmiy-nazariy bilimlari yanada mustahkamlanadi. Har bir rus tili darsida o'quvchilar nutqini rivojlantirish samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan muloqot holatini yaratish uchun u yoki bu shaklda o'yin uslublaridan foydalanish tavsiya qilinadi. Rus tilida gapirish uch qismdan iborat nutqiy faoliyatdir. Dastavval gapirishga moyillik bo'ladi. So'ngra til vositasida fikrni bayon etish ehtiyoji tug'iladi. Nutqiy harakatni bajarishga mayl paydo bo'lsa, biror axborot yetkazish, savolga javob qaytarish yoki nutqqa bog'liq bo'lmagan harakat (masalan, iltimos, buyruq va hokazo)ni bajarishga kirishiladi. Gapirishning ushbu qismida aytish niyati hosil bo'ladi. Gapirishni o'rganishda sintagmatik aloqalarning ahamiyati katta bo'lib, bunda so'zning turli birikmalarda qo'llanilishi ko'zda tutiladi. Gapiruvchi xotirada tayyor turgan so'zni yoki grammatik birlikni tanlaydi, odatda ona tili hodisalari xotirada tayyor turadi. Gapirishning uchinchi qismi ijro etish, fikrni bayon etish, talaffuz etish: ya'ni, tashqi nutqda uni ifodalashdan iborat.

Uchala qismga amal qilish nutq faoliyati turlarida gapirishni yuzaga keltiradi. Fikrni og'zaki bayon etishga o'rgatish, muayyan fikrni yozma bayoni o'zgalar nutqini idrok etib fahmlash (tinglab va o'qib tushunish) kabi nutq faoliyati turlari bilan uzviy bog'langan holda tashkil etiladi. Fikrni og'zaki ikki shaklda, ya'ni bog'lanma (monolog) nutq va suhbat tarzidagi (dilog) nutqda ifodalash mumkin. Rus tilida

¹ Mirzayeva F. Kasbiy fanlarni o'qitishda ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish(uslubiy qo'llanma). Toshkent - 2013

monolog va dialogni o'rganish o'quv dasturining asosiy talablaridandir. Monolog uchun to'liq jumlar va ularning nisbatan uzluksiz tizimlarini qo'llash ahamiyatli bo'lsa, dialogda tayyor jumlar ellips (qisqargan) gaplar ko'proq ishlatiladi. Rus tilida nutq faoliyati turlarining sifat va miqdor ko'rsatkichlari metodika asosida aniqlab beriladi. Gapirishda sifat ko'rsatkichlari talaba nutqining mavzuga muvofiqligi va uni bayon etish mukammalligi, gapirganda ijodiy yondashish; til materialini to'g'ri qo'llay bilishi asosiy omil hisoblanadi. O'quvchi nutqini o'stirish uchun uni ko'p gapirtirish kerak. Buning uchun esa mav-zuli va mavzusiz suhbatlardan keng foydalanish samaralidir.

“O'qituvchi o'quvchi nutqini rag'batlantirib, yo'l qo'ygan xatolarini gaplar orasida talaffuz qilganda to'g'irlashi mumkin. O'qituvchi til o'rgatishda o'quvchining psixologiyasini bilishi va uni o'rganishi zarur. Chunki bir xil vaziyatda o'quvchilar tomonidan turli reaksiya bo'lishi mumkin kimdir xatosini to'g'rilanishini oddiy narsa deb qabul qiladi, uni to'g'iraydi va muloqotga tezda kirishib ketadi; boshqasi esa, aksincha to'xtab qoladi. Ayrim o'quvchilarda verbal informatsiyani idrok qilish sustroq bo'ladi. Ular bir marta eshitganini, ona tilida aytilgan bo'lsa ham, tushunishga qiynaladi, yoki o'ziga ishonchining kamligi tufayli, eshitganinformatsiyaning rostligiga shubha qiladi. Bunday o'quvchilarni faol suhbatga jalb etish qiyin kechadi. Ular bilan soddaroq turdagi mashqlarni yakka tartibda yoki guruhda bajarish, bilim darajasi o'zi bilan teng yoki pastroq guruxda shug'ullanishi yuqoridagi kabi “ruhiy noto'liqlik” hissiyotini tark etib, muloqotlarda tortinmay, qo'rqmay ishtirok etishlariga erishiladi.”¹

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi do'stona hamkorlik o'quv jarayonining samaradorligini oshirishi tabiiy holdir, shuning uchun akademik guruhlarda ijodiy muhitni yaratish foydali. Ta'lim samaradorligini ta'minlovchi asosiy shartlardan yana biri bolalarning rus tiliga ijobiy munosabatini rag'batlantirish va turli ta'lim vositalaridan foydalanish hisoblanadi. Bu vositalar ichida pedagogik texnologiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblangan didaktik o'yinlar asosiy o'rin tutadi. Xususan, dars samaradorligini ta'minlashdata'lim vositalaridan foydalanish, darslarda muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishga xizmat qiluvchi va texnologik xarakterdagi didaktik o'yinlarning imkoniyatlari beqiyosdir. Rus tili darslarida o'rganilayotgan mavzu mazmuniga moslab tashkil etiladigan didaktik o'yinlar bolalarni mustaqil fikrlashga undaydi, til o'rganishga qiziqishini uyg'otadi. O'qishga qiziqish esa bilimlarni puxta o'zlashtirish garovidir.

“Rus tilini o'rgatish mazmuni umumta'lim muassasalarida juda qisqa va oson so'zlardan, jumladan boshlanadi. Mazmuni tushunishni o'rgatish sodda, qulay va

¹ Abramova S.V. Maktab o'quvchilarining rus tili bo'yicha dizayn va pedagogik ishlar. -2011.

zarur ko'rgazmalilik asosida olib boriladi. Mana shu yo'l bilan bolalarning so'z boyligi kengayib, chuqurlashib va o'sib borishi ta'minlanadi. Ayrim mutaxassislar rus tilini ham xuddi ona tilidek, ya'ni og'zaki nutq o'qish va yozishdan oldin o'rgatilishi kerak degan fikriga qo'shib, bu masalani bir muncha boshqacharoq talqin qiladi. U bola gapira boshlashdan avval kattalar nutqini eshita borib passiv ravishda material to'plashini nazarda tutib rus tilni o'qitishda reproduktiv ish formasidan oldin retseptiv ish formalari amalga oshirilishi, ya'ni gapirishdanoldin tinglash, yozishdan oldin esa o'qish kerak, degan xulosa chiqaradi. U o'z nuqtayi nazarini qiyinchiliklarni hisobga olish va og'zaki nutq yozma nutqdan farq qilganidek, bir ko'nikmani boshqasidan sinchiklab ajratish prinsiplari bilan mustahkamlaydi.”¹

“Bolalarda rus tiliga kuchli qiziqish uyg'otish maqsadida, turli ko'ngilochar o'yinlar, qiziqarli topishmoqlar, she'rlar, qo'shiqlar, dialogli suhbatlar ishlatilishi zarur. Bunda bolalar soni 5-8 tadan 10-12 tagacha bo'lishi talab etiladi. Muallifning dasturi doirasida 4-5 daqiqa davomida tanaffus e'lon qilinib, qo'shiq kuylash, raqsga tushish majburiy hisoblanadi. Natijada, zavq bilan kuylagan qo'shiqlar va aytilgan she'rlar bolalar xotirasiga singib, rus tilida so'zlashish ko'nikmasi shakllantirilib, leksik va fonetik jihatdan mustahkamlanadi.”²

Xulosa qilib aytganda til o'rganish o'quvchilar uchun murakkab jarayon sanaladi. O'quvchilar xorijiy tillarni o'zlashtirishda doimo qiyinchiliklarga duch keladilar. Biz yuqorida sanagan interfaol metodlar esa ana shu qiyinchiliklarni bartaraf etishga yordam beradi va o'quvchilarni xorijiy tillar, xususan rus tilini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga xizmat qiladi. Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalaridan biri hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda (oilada, jamoatchilik orasida) yoki uyushgan holda (darsda) amaliy egallash murnkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rganiladi. Oxirgi paytlarda rus tili darslarida kognitiv faoliyat vositalaridan foydalanish va ularning ahamiyati ancha sezilarli darajada faollashdi. Sababi o'qituvchilar mustaqil ta'lim olishda rus tilining ahamiyatini yildan-yilga ko'proq anglab yetmoqda. Rus tilini o'rganish hamma fanlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Boshqa tomondan esa, so'zlarga intilish, so'zlarni o'rganishga bo'lgan qiziqish va o'quvchilar soni ortib bormoqda, shuningdek, axborot va muloqot kabi muhimko'nikmalar takomillashmoqda. Rus tili va adabiyoti darslarida umumiy madaniy, axborot va muloqot kabi muhim kompetensiyalar rivojlantiriladi. Bundan kelib chiqadiki, rus tili va adabiyotini o'qitishda tizimli-faol yondashuvni joriy qilish masalasi dolzarbdir.

¹ Deikina A.D., Yanchenko V.D. Rus tilini o'qitish metodikasi tendentsiyalari-2011

² Drozdetskaya G.V. Rus tili va nutq madaniyatini o'qitishda masofaviy ta'lim masalalari // Ta'lim falsafasi. -2011.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirzayeva F. Kasbiy fanlarni o‘qitishda ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish(uslubiy qo‘llanma). Toshkent - 2013
2. Abramova S.V. Maktab o‘quvchilarining rus tili bo‘yicha dizayn va pedagogik ishlar. -2011.
3. Deikina A.D., Yanchenko V.D. Rus tilini o‘qitish metodikasi tendentsiyalari-2011
4. Drozdetskaya G.V. Rus tili va nutq madaniyatini o‘qitishda masofaviy ta’lim masalalari // Ta’lim falsafasi. -2011.

ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O'RGANISHDA GRAMMATIK TAHLILDAN SAMARALI FOYDALANISH METODIKASI

Aslonova Madina

Qiziltepa tuman 2-son kasb hunar maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

Sotibova Go'zal

Qiziltepa tuman 2-son kasb hunar maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Til o'qitishda til va nutq hodisalarining farqiga yetmaslik ko'pgina chalkashliklarni keltirib chiqarmoqda. Til va nutq tushunchalarini bir-biridan ilmiy asosda farqlash uni o'qitish metodikasi uchun katta ahamiyat kasb etadi. Shu sababdan ham ushbu maqolada muloqat jarayonida ishlatayotgan so'zlarimizni, gaplarimizni grammatik jihatdan tahlil qilish usullari yoritilgan. Bundan maqsad ham o'quvchilarda tilga bo'lgan qiziqishini oshirish hamda gaplarni to'g'ri tahlil qila olish ko'nikmasi shakllanishi nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: Grammatik tahlil, morfologik tahlil, sintaktik tahlil, orfografiya, orfoepiya, punktuatsiya, og'zaki va yozma nutqni o'stirish, stilistika.

АННОТАЦИЯ

Отсутствие разграничения языка и речевых явлений в преподавании языка вызывает множество недоразумений. Отличие понятий языка и речи друг от друга на научной основе имеет большое значение для методики его преподавания. По этой причине в данной статье описаны методы грамматического анализа слов и предложений, которые мы используем в процессе общения. Целью этого является повышение интереса учащихся к языку и развитие умения правильно анализировать предложения.

ABSTRACT

Lack of distinction between language and speech phenomena in language teaching causes many confusions. Distinguishing the concepts of language and speech from each other on a scientific basis is of great importance for the methodology of its teaching. For this reason, this article describes the methods of grammatical analysis of the words and sentences we use in the process of communication. The purpose of this is to increase students' interest in the language and to develop the ability to analyze sentences correctly.

Har bir avlod oldida insoniyat yaratgan jamiki boyliklarni, bilimlarni o'rganish, o'zlashtirish va rivojlantirish vazifasi turadi. Hayot taraqqiyoti va jamiyat rivojini shusiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bu vazifani amalga oshirishning birdan-bir yo'li ta'lim tizimini tinmay takomillashtirib borish orqali yosh avlodni ilm-fan asoslari bilan chuqur qurollantirishdir. O'quvchi va talabalarni ona tili darslarida mustaqil, ijodiy fikrlashga o'rgatish, ular ongida ma'naviy-ma'rifiy inqilob hosil qilishga intilish lozim. Shuning uchun yangi dastur va darsliklarda grammatik qoidalarni yodlatishdan voz kechish, ijodiy tafakkur tarzini shakllantirish, dars va mashg'ulotlarni o'quvchi va talabalarning nutqiy malakasini yuzaga keltirishga qaratish maqsad qilib olindi. ona tili o'qitishning samarali bo'lishi ko'p jihatdan uni adabiyot bilan bog'lab olib borishga bog'liq bo'ladi.

“Aslida, ona tili, adabiyot darslarida ham o'rganiladi. Masalan, badiiy asarning tilini tahlil etish davomida ba'zi grammatik shakllarning uslubiy ahamiyati, sinonimlarning nutqda tutgan o'rni izohlanadi va hokazo; o'quvchi va talabalar tilning turli ifoda vositalari bilan tanishib boradilar. Badiiy asar tili bo'yicha muayyan bir izchillikda olib boriladigan ishlar o'quvchi va talabalarning so'z boyligini oshiradi va nutqini o'stiradi. Adabiy asarning tasviriy vositalari bo'yicha sinfda va undan tashqari bajarilgan ishlar natijasida o'quvchi va talabalar so'z haqida, uning turli nutq uslubidagi o'rni haqida kengroq tushunchaga ega bo'la boradilar.”¹

“Xilma-xil ifoda jilolari tilning estetik ta'siri va ahamiyatini chuqurroq anglashga yordam beradi. Ona tili o'rta maktab, akademik litseylar va kasbhunar kollejarida o'rganiladigan barcha fanlarni puxta o'zlashtirish uchun muhim «kalit» sanaladi. Til vositasida o'quvchi va talaba boshqa fanlarni o'rganadi. Barcha fanlar yuzasidan fikrni yozma va og'zaki ravishda bayon qilish orqali u o'z ona tilini ham mukammal o'rganib boradi. Grammatik tahlil maktabda o'tilganlarni takrorlash darslarida o'tkaziladi. Bunday mashqlarning o'tkazilish usullari, mazmuni har xil shaklda bo'ladi. Grammatikani o'rganish orqali o'quvchi so'z va gapning grammatik xarakteristikasini bilib oladi. Bunda so'zning tuzilishi, so'z yasalishi, so'z birikmalari, gap qurilishi, sodda gap, qo'shma gap, gap bo'laklari kabi grammatik hodisalar o'rganib chiqiladi.”²

Grammatikani o'rganish ham nazariy, ham amaliy ahamiyatga ega: u o'quvchilarni til qonuniyatlari bilan tanishtiradi, ularning til qurilishini egallashlariga va uning imkoniyatlaridan ongli ravishda foydalanishlariga yordam beradi. Grammatika adabiy tilning yozma va og'zaki shakllarini ongli ravishda to'liq egallashda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. Grammatik tahlil o'rta maktabda

¹ G'ulomov Yo. va b. O'zbek tili o'qitish metodikasi. T.: «O'qituvchi», 1975.

² Qodirov M., Dolimov U., A'lomova M. O'zbek tili va adabiyoti, T.: «O'qituvchi», 1993.

grammatika o'qitishda muhim metodik vositalaridan biridir, u «Ona tili» fanining barcha vazifalari (orfografiya, orfoepiya, punktuatsiya, og'zaki va yozma nutqni o'stirish, stilistika va boshqalar) bilan bog'lanadi.

Berilgan gapni tahlil qilishda ona tilidan olingan barcha nazariy va amaliy bilimlar ishga solinadi. Chunki har qanday gapni grammatik tahlil qildirish orqali o'quvchining morfologiya va sintaksisdan (umuman, «Ona tili»ning barcha bo'limlaridan) shu kungacha olgan bilimlarining darajasini sinab ko'rish mumkin. Ba'zan o'quvchining u yoki bu masalada nazariy ma'lumoti bo'lsa-da, uni amalda berilgan gapni grammatik tahlil qilib berishga tatbiq eta olmaydi. Ba'zan o'quvchi grammatik qoidani xuddi darslik kitobida yozilgan shaklda aynan yod aytib bersa ham, lekin qoidaga misol keltira olmaydi yoki shu qoidaga mos tushuvchi tayyor misolni tahlil qila olmaydi. Bu esa uning o'sha grammatik hodisaning mazmuniga to'la tushinib etmaganidan darak beradi.

O'quvchi grammatik qoidani darslikda yozib ko'rsatilgandek qilib aytib bermasdan, balki o'sha qoidaning mazmunini o'z so'zlari bilan bayon qilib bersa va jonli muloqot joriy qila olsa, bu uning mavzuni ongli tushunganligini ko'rsatadi. Grammatik tahlilning butun tizimi onglilik prinsipiga asoslanadi. Bu prinsip o'quvchilarning (talabalarining) mustaqil fikrlash, mustaqil ishlash qobiliyatini kuchaytiradi, bir-biridan ko'chirib olish xavfini yo'qotadi, grammatikaning nazariy tomonlarini amaliyotga tatbiq qilishga yordamlashadi.

“Grammatik tahlil vaqtida o'quvchi har bir grammatik shaklning nega shunday ekanligi haqida mustaqil fikr yuritishi, uni isbotlashga harakat qilishi kerak. Tushunmay yodlashga odatlangan o'quvchi grammatik tahlil vaqtida doim qoqiladi, chunki grammatik tahlilning xarakteri mashqlarni mustaqil bajarishni talab etadi. Grammatik tahlildan ko'zda tutilgan asosiy maqsad o'quvchi va talabaning morfologiya (so'z tarkibi, so'z yasalishi, so'z o'zgarishi, so'z turkumlari) va sintaksis (so'z birikmasi, gap qurilishi) bo'yicha olgan bilimlarini amalda sinab ko'rishdir. Ammo til sistemadir, uni tashkil qiluvchi qismlar bir-biri bilan o'zaro bog'langan holda bir butunlikni, yaxlitlikni tashkil qiladi: nutq tovushi va so'z, so'z va gap tilning butun strukturasi o'zaro aloqadordir.”¹

Demak, fonetika, leksika, morfologiya va sintaksis o'zaro organik bog'liq bo'lib, bir butunlikni tashkil qiladi. Bu butunlikning morfologiya va sintaksis qismlari birlikda grammatika nomi bilan yuritiladi. Grammatikaning bu teng huquqli qismlari grammatik tahlil o'gkazish vaqtida bular o'z aksini topadi.

Morfologiya va sintaksis bir grammatik hodisaning ikki tomonidir. Grammatik tahlilning muhim prinsiplaridan biri morfologik tahlil bilan sintaktik tahlilning teng

¹ G'ulomov A., Qodirov M. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent, «Universitet», 2001, 221

huquqli ekanligini, ularning bir-biri bilan zich bog‘lanishini ko‘rsatishdir. Masalan, morfologiyadagi mustaqil so‘z sanaladigan ot, sifat, son kabi turkumlar gapda ma‘lum sintaktik vazifani–gap bo‘lagi vazifasini o‘taydi, morfologiyadagi yordamchi so‘z turkumlari mustaqil ma‘noga ega emasligidan mustaqil holda sintaktik vazifa bajara olmaydi (gap bo‘lagi bo‘lmaydi). O‘quvchi va talaba sintaksisni o‘rgangandan so‘ng morfologik hodisalarning mohiyatini yanada to‘la tushunib etadi. Grammatik tahlil jarayonida shunday faktlarga duch kelinadiki, ularni fonetika, orfografiya, orfoepiya, leksika, uslubiyat va punktuatsiya bo‘yicha olingan bilimlarni ishga solish asosida hal qilinadi (masalan, *bilagi* so‘zida o‘zak *bilag* emasalan, *bilak*; egalik qo‘shimchasi olganda o‘zak oxiridagi *k* tovushi *g* ga o‘tadi; *shahrim* so‘zining o‘zagi *shahr* emas, *shahar*; egalik qo‘shimchasi qo‘shilganda oxirgi bo‘g‘indagi *a* tovushi tushadi va boshqalar). Demak, grammatik tahlilda leksik, fonetik, uslubiy tahlil elementlari ham ishtirok etadi.

“Grammatik tahlil mazmuniga ko‘ra ikki tarkibiy qismga bo‘linadi:

1. Morfologik tahlil.

2. Sintaktik tahlil. Berilgan gapni avval morfologik, so‘ng sintaktik tahlil qilish kerak. Chunki morfologik tahlilda gapni tashkil etgan so‘zlarning xususiyatlari, sintaktik tahlilda o‘sha so‘zlar vositasida qurilgan so‘z birikmalari va gapning xususiyatlari aniqlanadi.”¹

Xulosa o‘rinda shuni aytish mumkinki o‘zbek tili gap qurilishida so‘z turkumlariaro vazifa almashinuv anchagina keng tarqalgan. Morfologik tahlilda tilimizdagi mana shu xususiyatga alohida diqqat bilan qarash va gapdagi so‘zlarning asl turkumi va qaysi turkum vazifasida qo‘llanganini to‘liq izohlab berish talab qilinadi. Bu narsa, o‘z o‘rnida, sintaktik tahlilni to‘g‘ri amalga oshirishga zamin hozirlaydi. Umuman olganda grammatik tahlilda biz bu ikki tahlil usulidan birdek foydalanamiz. Xuddi qush bir qanotda ucholmaganidak grammatik tahlil ham bu ikkala tahlilsiz bus-butunga aylana olmaydi.

¹ Qodirov M. Kirish imtihonlarida grammatik razbor. T., ToshDU nashri, 1985, 1989.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'ulomov Yo. va b. O'zbek tili o'qitish metodikasi. T.:«O'qituvchi», 1975.
2. G'ulomov A., Qodirov M. Ona tili o'qitish metodikasi.Toshkent, «Universitet», 2001, 221.
3. Qodirov M., Dolimov U., A'lomova M. O'zbek tili va adabiyoti, T.: «O'qituvchi», 1993.
4. Qodirov M. Kirish imtihonlarida grammatik razbor. T.,ToshDU nashri, 1985, 1989.
5. Qudratov T., Nafasov T. Lingvistik tahlil. T.: «O'qituvchi»,1981.

ELEKTRONIKANING RIVOJLANISHI VA MIKROELEKTRONIKANING HAYOTIMIZDA TUTGAN O'RNI

G'iyosova Gulchiroy Abdumalikovna
Qiziltepa tumani 2-son kasb-hunar maktabi
Elektronika va mikroelektronika fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada elektronika nima ekanligi uning rivojlanishi, unda duch kelingan qiyinchiliklar, shuningdek mikroelektronika va uning hayotimizdagi elektronika haqida yoritilgan. Elektronikaning rivojlanish istiqboli nanoelektronika haqida ham to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Elektronika, mikroelektronika, elektromagnit, texnologiya, axborot, radioelektronika, radiotexnika.

АННОТАЦИЯ

В этой статье рассказывается, что такое электроника, ее развитие, проблемы, с которыми она сталкивается, а также микроэлектроника и ее роль в электронике в нашей жизни. Обсуждается также перспектива развития электроники в области нанoeлектроники.

ABSTRACT

This article covers what electronics is, its development, the challenges faced in it, as well as microelectronics and its role in electronics in our lives. The perspective of the development of electronics is also discussed about nanoelectronics.

Elektronika fizika va texnologiya kabi ilmiy sohalar chorrahasida tug'ilgan. Agar uni tor ma'noda ko'rib chiqsak, u elektronlar va elektromagnit maydonning o'zaro ta'sirini o'rganish, shuningdek, ushbu bilimlarga asoslangan qurilmalarni yaratish bilan shug'ullanadi, deyishimiz mumkin. Bu qurilmalar nima va bugungi kunda elektronika fani qanday rivojlanmoqda. Bugun axborot texnologiyalari asri. Biz tashqaridan oladigan barcha ma'lumotlar oqimi qayta ishlanishi, saqlanishi va uzatilishi kerak. Bu jarayonlarning barchasi har xil turdagi elektron qurilmalar yordamida sodir bo'ladi. Inson elektronlarning nozik dunyosiga qanchalik chuqur kirib borsa, uning kashfiyotlari va shunga mos ravishda yaratilgan elektron qurilmalar shunchalik buyuk bo'ladi.

“Fan sifatida u 20-asrda shakllana boshladi. Radiotexnika va radioelektronikaning elementar bazasining rivojlanishining boshlanishi davri bo‘ldi. O‘tgan asrning ikkinchi yarmi kibernetika va kompyuterlar (elektron kompyuterlar) rivojlanishi bilan ajralib turdi. Bularning barchasi ushbu sohaga qiziqish uyg‘otdi. Agar o‘z rivojlanishining boshida bitta kompyuter katta hajmdagi butun xonani egallagan bo‘lsa, bugungi kunda bizda atrofimizdagi dunyo haqidagi barcha g‘oyalarimizni o‘zgartira oladigan mikrotexnologiyalar mavjud. Ajablanarlisi shundaki, lekin, ehtimol, yaqin kelajakda tarixiy asosiy bilimlar kontekstida elektronika nima ekanligi haqida gapirish mumkin bo‘ladi. Texnologiya har kuni minimallashtirilmoqda. Ularning xizmat muddati oshadi. Bularning barchasi bizni kamroq hayratda qoldiradi. Bunday tabiiy jarayonlar fizik qonun bilan bog‘liq va kremniy yordamida amalga oshiriladi.”¹

Bugungi kunda odamlar elektronikaga alternativa - spintronika haqida gapirishmoqda. Nanoelektronika sohasidagi ishlanmalarni hamma biladi. Elektronika fizika va texnologiya chorrahasida yaratilgan sanoatdir. U zaryadlangan zarrachalarning hosil bo‘lish jarayonlarini va qattiq jismlar, vakuum, plazma, gaz kabi turli xil muhitlarda va ularning chegaralarida erkin elektronlarning harakatini nazorat qilishni o‘rganadi. Bu fan inson hayotining turli sohalari uchun elektron qurilmalar yaratish usullarini ham ishlab chiqadi. Ilm-fanning rivojlanishi bilan bog‘liq muammolar bo‘yicha tadqiqotlar oxirgi o‘rinni egallamaydi: tez eskirish, axloqiy muammolar, tadqiqotlar va tajribalar, xarajatlar va boshqalar.

“Elektronikaning hayoti tom ma’nodan elektron qurilmalar bilan to‘lib-toshgan: soatlar, kir yuvish mashinalari va boshqa maishiy texnika, avtomobillar va boshqa transport vositalariga o‘rnatilgan jihozlar, audio va video uskunalar, televizorlar, telefonlar, robotlar, tibbiy asboblari va uskunalar va boshqalar. Bu ro‘yxat juda uzoq davom etishi mumkin. An’anaviy ravishda elektronika ikki yo‘nalishga bo‘linadi: elementlar bazasini ishlab chiqish va elektron sxemalarni loyihalash. Element bazasi turli xil xususiyatlarga ega elektron qurilmalardir. U vakuum qurilmalari va qattiq jisimli elektronika sinfiga bo‘linadi. Elektr zanjirlarida element bazasi elektr signallarini ishlatish, qayd etish va qayta ishlash uchun qurilmalardan iborat. Qayta ishlangan signal qulay shaklda (monitor ekrani, televizor, ovoz va boshqalar) takrorlanadi. Signalni saqlash muhitiga yozib olish va istalgan vaqtda ijro etish, avtomatik tizimlar, servolar va boshqa qurilmalarni boshqarish mumkin.”²

¹ И.С. Андреев, Х.К. Арипов, Ж.Т. Махсудов, Ш.Б. Рахматов. Полупроводниковые приборы многослойной структуры. Транзисторы и тиристоры. Часть 1: Учебное пособие. — Т.: ТЭИС, 1994.

² N. Yunusov, I.S. Andreyev, A.M. Abdullayev, X.K. Aripov, Y.O. Inog‘omova. Elektronika bo'yicha asosiy tushuncha va atamalarning o'zbekcha-ruscha-inglizcha izohli lug'ati. — Т.: TEA1, 1998.

“Raqamli sxemalar kvant tabiatidagi signal bilan ishlash uchun mo‘ljallangan. Bular kompyuterlar, kontrollerlar va boshqa ko‘plab qurilmalar. elektronika va nanoelektronika kabi fanlar mikroelektronika bilan bog‘langan bo‘lib, o‘z tarixini 1958 yildan boshlab, ikkita rezistor va to‘rtta tranzistorni o‘z ichiga olgan mikrosxemalar yaratilganidan beri olib boradi. Keyingi rivojlanish tranzistorlar kabi komponentlar sonini kamaytirish va bir vaqtning o‘zida ko‘paytirish yo‘lidan bordi. Nanoelektronika topologik normasi 100 nm dan kam bo‘lgan integral mikrosxemalarni ishlab chiqish bilan shug‘ullanadi.”

Mikroelektronika - elektron uzellar, bloklar va qurilmalarni juda mitti integral qurilmalar tarzida yaratish bilan shug‘ullanadigan elektronika sohasi. 20-asr 60-yillarida vujudga keldi. Qattiq jism fizikasi Mikroelektronikaning asosi hisoblanadi. Ayrim qurilmalarda alohida tayyorlangan bir necha ming elektron lampa, tranzistor, kondensator, rezistor, transformator va boshqalarni qo‘llab, ularni kavsharlab yoki payvandlab yig‘ilishi natijasida apparatlar kupol bo‘lgan. Bosma montaj, mikromodul, integral sxemaning yaratilishi bilan bu kamchiliklar deyarli bartaraf qilindi.

“Mikroelektronika bir-birini to‘ldiruvchi bir necha yo‘nalishlar: integral elektronika, vakuum mikroelektronika, optik elektronika va funksional elektronika kabi yo‘nalishlarga ajratish mumkin. Integral elektronika eng keng rivojlangan. Bu sohaning vujudga kelishi radioelektron apparatlarni mikrominiatyuralashga (mittilashga) imkon berdi. Integral sxema (mikrosxema) hisoblash texnikasi va kosmik sistemalarda ham, xo‘jalikda ishlatiladigan apparatlarda ham qo‘llaniladi. Yarimo‘tkazgichli integral sxemalar 1959-61 yillarda yaratildi. Bunday integral sxemalarning integrallash darajasi yuqori (bitta yarimo‘tkazgich kristallida 10000 gacha va undan ko‘pelement). Guruhlab tayyorlash usuliga o‘tish yo‘li bilan yarimo‘tkazgichli material plastinkalaridagi aktiv (diodli, tranzistorli) elementlar tayyorlash texnologiyasining takomillashtirish bosma montaj texnikasining va passiv mikrominiatyur komponentlarni yaratish texnologiyasining rivojlanishiga, bu esa, o‘z navbatida, plyonkali integral sxemalarni ishlab chiqishga olib keldi.”¹

Xulosa o‘rinda shuni aytish mumkinki, elektronika va mikroelektronika bu biz kundalik faoliyatimizda foydalanayotgan texnikalarimiz ularning tuzilishi rivojlanishi va ularning tutgan o‘rni nechog‘lik muhim ekanligini aytib o‘tish joizdir.

¹ X.K. Aripov, A.M. Abdullayev, H.B. Alimova. Elektronika: O‘quv qo‘llanma. - T.: TATU, 2009

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. И.С. Андреев, Х.К. Арипов, Ж.Т. Махсудов, Ш.Б. Рахматов. Полупроводниковые приборы многослойной структуры. Транзисторы и тиристоры. Част 1: Учебное пособие. — Т.: ТЭИС, 1994.
2. N. Yunusov, I.S. Andreyev, A.M. Abdullayev, X.K. Aripov, Y.O. Inog‘omova. Elektronika bo‘yicha asosiy tushuncha va atamalarning o‘zbekcha-ruscha-inglizcha izohli lug‘ati. — Т.: TEA1, 1998.
3. X.K. Aripov, A.M. Abdullayev, H.B. Alimova. Elektronika: O‘quv qo‘llanma. - Т.: TATU, 2009

SHAXSIY KOMPYUTERLARNING DASTURIY TA'MINOT TIZIMI TURLARI VA SHAKLLANISH BOSQICHLARI

Safarov Avaz Jahonovich

Qiziltepa tumani 2-son kasb-hunar maktabi Shaxsiy kompyuterlarning apparat va dasturiy ta'minotiga xizmat ko'rsatish

ANNOTATSIYA

Axborot texnologiyalarning rivojlanishi va axborot oqimlarining tobora ortib borishi, ma'lumotlarning tez o'zgarishi kabi holatlar insoniyatni bu ma'lumotlarni o'z vaqtida qayta ishlash choralarining yangi usullarini qidirib topishga undamoqda. Ma'lumotlarni saqlash, uzatish va qayta ishlash uchun ma'lumotlar bazasini yaratish, so'ngra undan keng foydalanish bugungi kunda dolzarb bo'lib qolmoqda.

Kalit so'zlar: *Elektron ta'lim, shaxsiy kompyuterlar, dasturiy ta'minot, interfeys, apparat dasturiy interfeys, drayver dasturlar, diagnostik dasturlar, antivirus dasturlar.*

АННОТАЦИЯ

Развитие информационных технологий и постоянно растущий поток информации, быстрая смена информации побуждают человечество к поиску новых способов своевременной обработки этой информации. Создание базы данных для хранения, передачи и обработки данных, а затем ее широкое использование остается актуальным и сегодня.

ABSTRACT

The development of information technologies and the ever-increasing flow of information, the rapid change of information, prompt humanity to search for new ways of processing this information in a timely manner. Creating a database for data storage, transmission and processing, and then its widespread use, remains relevant today.

“Ta'lim tizimida o'quv jarayonini tashkil qilishning sifat ko'rsatkichlari bo'yicha jahon andozalari darajasiga ko'tarish, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini yurtimizda keng joriy etish metodikasini yaratish dolzarb uslubiy masalalardan hisoblanadi. Ushbu masalalarning dolzarbligi xususida O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2012 yil 21 martdagi —Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari

to‘g‘risidagi PQ-1730 sonli qarori, hamda, O‘zbekiston Respublikasida ¹Elektron ta‘lim milliy tarmog‘ ini yaratish investitsion loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘ risidagi PQ-1740 sonli qarori va me‘yoriy hujjatlarda alohida ta‘kidlab o‘tilgan.”

Hozirgi davrda axborotlarning haddan tashqari ko‘pligi bu axborotlarni saqlashda, qayta ishlashda, hamda xar xil turdagi masalalarni yechishda hisoblash texnikasidan keng foydalanishni va axborot sistemalari yaratishni talab qiladi. Axborot sistemasi axborotni to‘plash, saqlash va qayta ishlash uchun, keng imkoniyatli maqsadlarda samarali foydalanish uchun xizmat qiladi. Axborotlar sistemasini avtomatlashtirish xisoblash texnikasi yordamida amalga oshiriladi. Zamonaviy axborotlar sistemasi, ma‘lumotlar integrasiyasi konsepsiyasiga asoslangan katta xajmdagi ma‘lumotlarni saqlash bilan tavsiflanadi va ko‘p sonli foydalanuvchilarning turli xildagi talablariga javob berishi kerak bo‘ladi. Axborot sistemasi va axborot texnologiyasining avtomatlashtirilgan elementlarini qo‘llash va avtomatlashtirish asosida yangi axborot texnologiyasini yaratish avtomatlashtirish sistemalarini loyihalashtiruvchilarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Ma‘lumki, komp‘yuter texnologiyalari faqat chegaralangan amallarnigina bajarishga mo‘ljallangan boshqa elektron qurilmalar (telefon, magnitofon, televizor va h.k.) dan farq qilib, kiritilgan ma‘lumotlar ustida xilma-xil amallarni bajarishi mumkin. Buning uchun shu texnologiyalarning asosi bo‘lmish komp‘yuter tushinadigan tilda kerakli ko‘rsatmalar (dasturlar) tuzib, uning xotirasiga kiritish kerak. SHunday dasturlarning majmui *komp‘yuter texnologiyalarining dasturiy ta‘minotini* tashkil qiladi va ularning imkoniyatlarini, quvvatlarini aks ettiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

“Kompyuterning apparat va dasturiy ta‘minoti orasida bog‘lanish qanday amalga oshiriladi? Avvalo ular orasidagi bog‘lanish *interfeys* deb atalishini bilib olishimiz lozim. Kompyuterning turli texnik qismlari orasidagi o‘zaro bog‘lanish — bu, *apparat interfeysi*, dasturlar orasidagi o‘zaro bog‘lanish esa — *dasturiy interfeys*, apparat qismlari va dasturlar orasidagi o‘zaro bog‘lanish — *apparat — dasturiy interfeys* deyiladi.

Shaxsiy kompyuterlar xakida gap ketganda kompyuter tizimi bilan ishlashda uchinchi ishtirokchini, ya‘ni insonni (foydalanuvchini) ham nazarda tutish lozim. Inson kompyuterning ham apparat, ham dasturiy vositalari bilan mulokotda buladi. Insonning dastur bilan va dasturni inson bilan o‘zaro mulokoti — *foydalanuvchi interfeysi* deyiladi”².

¹ Normativ-huquqiy hujjatlar

² Аткинсон, Леон. А92 MySQL. Библиотека профессионала.: Пер. с англ. — М.: Издательский дом "Вильямс", 2002.

Dasturiy ta'minot turlari		
Tizimli dasturiy taminot	Uskunaviy dasturiy ta'minot	Amaliy dasturiy ta'minot
Operatsion tizimlar	Dasturlash tillari	Matn protsessorlari
Drayver dasturlar	Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari	Elektron jadvallar
Diagnostik dasturlar		Ma'lumotlar bazasi
Antivirus dasturlar		O'quv tizimlari
Faylli qobiqlar		Grafik muxarrirlar

“Istalgan shaxsiy kompyuter, hattoki so‘ngi rusumdagi zamonaviy kompyuter bo‘lsada, u dasturiy taminotsiz shunchaki uskunadan boshqa narsa emas. Bunday holatda u eng elementar masalani ham hal eta olmaydi. Buning uchun dasturiy ta'minot muhim ahamiyatga ega. (DT yoki software). Dasturiy ta'minot dasturlar to‘plami bo‘lib, u kompyuter muhitida tizimga bo‘g‘lanib, masalalarni va muammolarni hal etish kabi vazifalarni bajaradi. Hisoblash tizimidagi dasturlarni ishlatishda, tizim osti dasturlari ishlatiladi(OT). DTni loyihalashda va ishlab chiqishda barcha dasturiy ta'minot sohalari ishtirok etadi: texnologik loyihalashtirilgan boshlang‘ich loyihalash, ob‘ektga mo‘ljallangan loyihalash va h.,k); dasturlarni testlashtirish usullari; dasturlar to‘g‘riligini isbotlovchi usullar; dasturlar ishlarining sifati analizi; dasturiy muhit ishlatilishini va ishlab chiqilishini, dasturiy ta'minot loyihalash jarayonini yengillashtirish va hokozolar.”¹

Zamonaviy kompyuterlar o‘z tarkiblariga millionlab dasturlarni qabul qila oladi. Ular ko‘ngil ochar o‘yinlardan tortib to murakkab darajadagi ilmiy ishlargacha bo‘lishi mumkin. Tizimli dasturlar, turli yordamchi masalan: kompyuter resurslarini boshqarishda; foydalanilayotgan axborotlardan nusxa yaratishda; kompyuter qurilmalarining ish usullarini tekshirish; kompyuter haqida axborot berish va qayta ishlashdan iborat.

¹ T. Konolli, K. Begg "Базы данных: проектирование, реализация и сопровождение", Dialektika 2000.

“Dasturiy ta’minotning klassifikatsiyalarini ishlab chiqishda hisoblash texnikasi uchun yaratilgan barcha dasturiy ta’minotlarda vaqt o‘tishi bilan eskirish yuz berishini ta’kidlash kerak. Avvalgi dasturiy ta’minotlar operatsion tizim, translyatorlar, amaliy dasturlar paketlari hozirgi kunga kelib ma’lum miqdorda o‘zgardi. DT avlodlari, operatsion tizim yangilanib borilmoqda, hatto mayda dasturlarning ham bir qancha turlari yaratildi. Ular ko‘payib borishi bilan dasturning imkoniyatlari, hajmi, qulayliklari oshirilib borildi.”¹

Xulosa qilib aytganda dasturlarga bo‘lgan talablar tez va jadal oshib bormoqda. Kecha o‘rnatilgan dastur ertasiga bir oz qulaylik bilan yangi ko‘rinish olmoqda. Hattoki operatsion tizimlar ham yildan-yilga o‘z ichiga chuqurroq manoga ega bo‘lgan funksiyalarni olgan holda ishlab chiqarilmoqda. Bu borada texnika inson aql-zakovati va ftkrlash darajasiga yaqinlashib bormoqda. Hozirgi kunda "aynan manashu yaratilgan dastur bizga mangu xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Normativ-huquqiy hujjatlar
2. Т. Конолли, К. Вегг "Базы данных: проектирование, реализация и сопровождение", Dialektika 2000.
3. М.М.Алиев, Е.Т.Тохиров ТИЗИМЛИ ДАСТУРИЙ ТА’МИНОТ Toshkent - 2012
4. Аткинсон, Леон. А92 MySQL. Библиотека профессионала.: Пер. с англ.- М.: Издательский дом "Вильяме", 2002.

¹ М.М.Алиев, Е.Т.Тохиров ТИЗИМЛИ ДАСТУРИЙ ТА’МИНОТ Toshkent - 2012

TA'LIM TIZIMIDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Mardonov Sur'at Salohiddinovich

Qiziltepa tumani 2-son kasb-hunar maktabi Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Jismoniy tarbiya ta'limining sifati ta'limiy tamoyillari bilan o'zaro uzviy bo'lib, undan yuzaga keladigan samaradorlik (natija, oqibat) jismoniy madaniyat ta'limi jarayonining mashg'ulotlari sifatini takomillashtirishga ijobiy ta'sir qilishi maqolamizning asosiy mazmunini tashkil etdi. Maqola soha mutaxassislari bo'lmish aynan bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: "Sog'lom avlod uchun", dars, jismoniy tarbiya darsi, umumiy o'rta ta'lim maktabi jismoniy tarbiya mashg'ulotlari, dars jadvali, jismoniy tarbiya, o'quv tarbiya jarayoni, sinflar va o'quv guruhlar, jismoniy mashqlar.

АННОТАЦИЯ

В данной статье качество физического воспитания взаимосвязано с воспитательными принципами, а вытекающая из него эффективность (результат, следствие) положительно влияет на повышение качества подготовки в процессе физического воспитания. Статья предназначена.

ABSTRACT

In this article, the quality of physical education is interconnected with educational principles, and the effectiveness (result, consequence) arising from it has a positive effect on the improvement of the quality of training in the process of physical education. The article is intended for future physical education teachers who are specialists in the field.

“O‘zbekiston Respublikasining mustaqilligi sharofati bilan barcha sohalarda har tomonlama yuksalish yuz berayotgani, tub ijtimoiy-siyosiy va ma’naviy o‘zgarishlar, umuminsoniy qadriyatlar tizimida yangilanish, insonning barcha shaxsiy ehtiyojlari, talablari va manfaatlari birinchi o‘ringa ko‘tarilayotgani, ayniqsa o‘sib kelayotgan yosh avlodning ma’naviy-axloqiy va jismoniy imkoniyatlari yanada oshayotgani bugungi kunda sir emas. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov “Sog‘lom avlod uchun” ordenini topshirish marosimida so‘zlagan nutqida: “Biz naslimizning kelajagi-sog‘lom avlod uchun kurash boshladik. Shu nom bilan orden ta’sis etdik va

maxsus xalqaro jamg'armani tuzdik. Bu bejiz emas, albatta. Sog'lom avlod degan da, biz faqat jismoniy baquvvat farzandlarimizni emas, balki ma'naviy boy avlodga ega bo'lgan xalqni tushunishimiz kerak. Bunday xalqni hech qachon hech kim yenga olmaydi. Buni hammamiz yaxshi anglab olmog'imiz shart"¹, – deb alohida ta'kidlagan edilar.

Bilamizki, mamlakatimiz o'quv tarbiya muassasalarining jismoniy tarbiya darsi o'quvchi yoshlarning jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish mashg'ulotlarini asosiy shaklidir, ularning namunaviy o'quv rejalalaridagi umumiy ta'lim fanlaridan biri hisoblanadi. Umumiy o'rta ta'lim maktabi jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini nazariy bilimlari va amaliy malakalarini shakllantirish, takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish va jismoniy tarbiyaning ta'limiy prinsiplaridan foydalanish muammolarini takomillashtirish dolzarbligi oshmoqda. Aynan muammo o'quv tarbiya jarayonida o'zini doimiy takomillashtirilishi talabini qo'yadi. Umumiy ta'lim maktabining o'quv rejasida jismoniy tarbiya darsi sifatida, o'quv haftasining ikki kuni - darslar oralig'i teng kunlarda, ya'ni haftaning birinchi va ikkinchi kunlari emas, balki haftalik dars oralig'i kunlari teng qilib, masalan: dushanba payshanba yoki seshanba, juma va x.k. lar tarzida dars jadvaliga qo'yish (dars samaradorligining omillaridan biri) bilan o'qitiladigan bazaviy fan sifatida maktab yoshidagilarning barcha yoshdagilari uchun tashkillanadi.

“Jismoniy tarbiya darsining samaradorligini oshirish muammosi dolzarb va uni takomillashtirish shu kunning zarauriyatidir. Shu o'rinda dars tushunchasini ta'riflanishiga to'xtalib o'tamiz. Bundan kelib chiqadigan vazifalar quyidagicha:

- a) samaradorlik tushunchasi va uni jismoniy tarbiya darsida yuzaga keltirilishi.
- b) jismoniy tarbiya darsi samaradorligida jismoniy tarbiya nazariyasining nazariy va uslubiy tamoyillarini qo'llashning hozirgi holatini o'rganish.
- v) jismoniy tarbiya darsi va boshqa jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish mashg'ulotlarida samaradorlik omillari tizimini yaratish.”²

“Jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish mashg'ulotlarining darsdan tashqari shakllari darsga taqqoslanganda ular o'zining davriyligi, tizimli emasligi, faqat bir marotabaliligi yoki individualligi bilan akademik darslardan tubdan farqlanadi. Bunday sxemalarning ko'plab variantlari takomillashtirildi va hozirgi kunga kelib darsning to'rtta asosiy komponentlarining umumlashmasidan – dars konspekti matniga kiritilgan jismoniy mashqlar, darsda ularni bajarish orqali o'quvchi organizmida sodir bo'ladigan o'zgarishlar(fiziologik, biologik, biomexanik, psixiologik va boshqalar), dars davomida o'qituvchining hamda o'quvchilarning faoliyati jismoniy tarbiya

¹ I. Karimov. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: “Sharq”. 1997-yil.

² T. Usmonxo'jayev, O. Tursunov. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. –T.: “O'qituvchi”. 2004-yil.

darsining mazmunini ifodalaydigan dars tushunchasining ta'rifi yuzaga keldi. Ular: qayd qilingan jihatlar o'zaro bir biri bilan o'zaro uzviy bog'langan va ular jismoniy tarbiya darsining xarakterli komponentlari(jihatlar) deb atalmoqda.”¹

Xulosa shundan iboratki dars samaradorligining yetakchi, asosiy tamoyillar omillaridan biri o'qituvchining faoliyati dars mazmunining navbatdagi komponenti bo'lib, uni dars davomidagi barcha kasbiy faoliyati: uyga vazifa berish va uni tushuntirish, darsning aniq vazifasini bayon qila bilish va uni hal qilishni tashkillash, shug'ullanuvchilarni doimiy nazoratda ushlab, ularni faoliyatini tahlil qilish, shuningdek, shug'ullanuvchilarning faoliyatini lozim bo'lgan yo'lga burish, ular orasidagi munosabatlarni o'zining diqqat markazida ushlab va o'quvchilarning faoliyatlarini dars vazifalarini samarali hal qilish uchun yo'naltirish, boshqarish, nazorat qilish, o'zlashtirishni baholashdek ta'lim – tarbiya jarayoning nazariy, amaliy tomonlarini va asosiy holatlarni o'z ichiga olish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. I. Karimov. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: “Sharq”. 1997-yil.
2. T. Usmonxo'jayev, O. Tursunov. Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati. – T.: “O'qituvchi”. 2004-yil.
3. Abdullayev A. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Darslik. 3-to'ldirilgan nashri. Farg'ona, 2021.
4. Xankeldiyev SH.X, Abdullayev A. va boshqalar. Sog'lom turmush tarzi jismoniy madaniyati. O'quv qo'llanma. Farg'ona, 2010.

¹ . Abdullayev A. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Darslik. 3-to'ldirilgan nashri. Farg'ona, 2021.

QISHLOQ XO‘JALIGI TEXNOLOGIYASINING RIVOJLANISHI NATIJASIDA AHOLIGA YARATILGAN KENG IMKONIYATLAR

Ideyev Ne‘mat Muhammadjonovich

Qiziltepa tuman 2-son kasb-hunar maktabi Traktor mashinist qishloq xo‘jalik
agregatlarni ta‘mirlash va texnik xizmat ko‘rsatish o‘qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda Respublikamizda barcha turdagi qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekish, parvarishlash va mahsulot etishtirish texnologik kartalar asosida amalga oshiriladi. Qishloq xo‘jaligi ekinlarini joylashtirish tizimi Respublikamiz Prezidenti tomonidan yanada takomillashtirilib borilmoqda. Buning mazmuni shundaki, qishloq xo‘jaligi ekinlarini joylashtirish bozor infratuzilmasini rivojlantirish maqsadida qayta ko‘rilmoqda, bozorbob, dorivor va iqtisodiy samara beradigan ekin turlari maydonlarini kengaytirish, intensiv, ilg‘or va sanoat texnologiyalarni qo‘llashga e‘tibor berilayotganini ushbu maqolada aytib o‘tilgan

Kalit so‘zlar: *Qishloq xo‘jaligi texnologiyasi, qishloq xo‘jaligi muhandislari, Sanoat inqilobi, oziq ovqat, Traktorlar, Kombaynlar, Jon Deir, divegitellar.*

АННОТАЦИЯ

В настоящее время посев, содержание и производство всех видов сельскохозяйственных культур в нашей Республике осуществляется на основе технологических карт. Система размещения сельскохозяйственных культур далее совершенствуется Президентом нашей Республики. Смысл этого заключается в том, что в данной статье пересматривается размещение сельскохозяйственных культур в целях развития рыночной инфраструктуры, расширения товарных, лекарственных и хозяйственных культур, а также использования интенсивных, передовых и промышленных технологий».

ABSTRACT

Currently, planting, maintenance and production of all types of agricultural crops in our Republic is carried out on the basis of technological cards. The system of placement of agricultural crops is being further improved by the President of our Republic. The meaning of this is that the placement of agricultural crops is being reviewed in order to develop the market infrastructure, the expansion of marketable, medicinal and economic crops, and the use of intensive, advanced and industrial technologies are emphasized in this article.

Qishloq xo'jaligi texnologiyasi dehqonchilikda yordam berish uchun fermada ishlatiladigan mashinalarni ishlab chiqarish texnologiyasini bildiradi. Qishloq xo'jaligi mashinalari qishloq xo'jaligining deyarli har bir bosqichiga mo'ljallangan. Ularga tuproqni ishlov berish, urug' ekish, yerni sug'orish, ekinlarni etishtirish, zararkunandalar va begona o'tlardan himoya qilish, o'rim -yig'im, don yig'ish, chorva mollarini boqish, mahsulotlarni saralash va qadoqlash mashinalari kiradi. Qishloq xo'jaligi texnikasi, asbob -uskunalar va konstruksiyalarini loyihalashtirishga o'rgatilgan odamlar nomi bilan tanilgan qishloq xo'jaligi muhandislari hisoblanadi.

Qishloq xo'jaligi texnologiyasi zamonaviy texnologiyaning eng inqilobiy va ta'sirchan sohalaridan biri bo'lib, oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyoj va doimiy ravishda o'sib borayotgan aholini oziqlantirishga bog'liq. Bu ilgari odamlar va hayvonlar (ho'kizlar va otlar) bajaradigan ishni kuchli mexanizmlar bajaradigan davrni ochdi. Bu mashinalar fermer xo'jaliklarining ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshirdi va butun dunyo bo'ylab odamlarni ish bilan ta'minlash va oziq -ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni tubdan o'zgartirdi. Qishloq xo'jaligi texnikasining mashhur namunasi bu traktor. Hozirgi vaqtda mexanizatsiyalashgan qishloq xo'jaligi samolyot va vertolyotlardan foydalanishni ham o'z ichiga oladi.

“Sanoat inqilobi kelishi va murakkab mashinalarning rivojlanishi bilan dehqonchilik usullari katta sakrashga olib keldi. G'ildirakli mashinalar donni qo'li bilan o'tkir pichoq bilan yig'ish o'rniga, uzluksiz pichoqni kesib tashladilar. Donni tayoq bilan urish o'rniga, boshqoq va poyadan urug' ajratishdi. Bu mashinalarga katta kuch kerak edi, ularni dastlab otlar yoki boshqa uy hayvonlari etkazib bergan. Bug' quvvati ixtiro qilingandan so'ng, bug' bilan ishlaydigan traktor paydo bo'ldi, bu ko'p maqsadli, harakatlanuvchi energiya manbai bo'lib, u bug' lokomotivining yerga sudraluvchi qarindoshi edi. Qishloq xo'jaligi bug' dvigatellari otlarning og'ir tortish ishlarini o'z zimmlariga oldi. Ular, shuningdek, uzun kamar yordamida statsionar mashinalarga quvvat beradigan kasnoq bilan jihozlangan. Bug' bilan ishlaydigan begemotlar juda katta quvvatni ta'minlay olardi.”¹

“Keyingi avlod traktorlari benzinli dizel dvigatellari bilan ta'minlangan. Bu dvigatellar, shuningdek, o'ziyurar, kombaynli kombayn va xirmon yoki kombaynning rivojlanishiga o'z hissasini qo'shdi. Bu kombaynlar don poyalarini kesib, ularni statsionar xirmonga tashishning o'rniga, dalada uzluksiz harakatlanayotganda, donni kesishi, maydalashi va ajratishi mumkin edi. Kombaynlar yig'im -terim ishini traktorlardan olib qo'ygan bo'lishi mumkin, lekin traktorlar hali ham zamonaviy fermada ko'p ishlarni bajaradilar. Ular yerga ishlov beradigan asboblarni tortish, urug

¹ Garri L. va Jon Soli. 2007 yil *Qishloq xo'jaligi muhandisligi texnologiyasiga kirish: muammoni hal qilish usuli*. Nyu -York, Nyu -York: Springer. ISBN 0387369139.

‘ekish yoki boshqa vazifalarni bajarish uchun ishlatiladi. Tuproqqa ishlov beradigan asboblardan tuproqni yumshatish va begona o‘tlarni yoki raqobatbardosh o‘simliklarni o‘ldirish orqali tuproqni ekishga tayyorlaydi. Eng mashhuri shudgor, 1838 yilda Jon Deir ismli odam tomonidan takomillashtirilgan qadimiy asbob. Hozirgi kunda Qo‘shma Shtatlarda shudgorlar kamroq ishlatiladi, buning o‘rniga ofset disklar tuproqni ag‘darish uchun ishlatiladi va namlikni ushlab turish uchun kerakli chuqurlikka ega bo‘laklarni ishlatish. Ekishdan so‘ng, begona o‘tlarni qator orasidan olib tashlash yoki o‘g‘it va pestitsidlarni tarqatish uchun boshqa asboblardan foydalanish mumkin. Pichan yig‘uvchilar yordamida o‘t yoki bedani qish oylarida saqlanadigan shaklga mahkam bog‘lab qo‘yish mumkin.”¹

“Zamonaviy sug‘orish ham katta texnikaga tayanadi. yerning katta maydonlarini tez va katta hajmda suv bilan ta‘minlash uchun turli xil dvigatellar, nasoslar va boshqa maxsus uskunalar ishlatiladi. O‘g‘itlar va pestitsidlarni etkazib berish uchun shunga o‘xshash uskunalaridan foydalanish mumkin. Traktordan tashqari, turli xil transport vositalari dehqonchilikning turli sohalarida, shu jumladan yuk mashinalari, samolyotlar va vertolyotlar, qishloq xo‘jaligi ekinlarini tashish va asbob -uskunalarni ko‘chirishdan tortib, havo purkash va chorva podalarini boshqarishgacha moslashtirilgan bo‘ladi. Har qanday qishloq xo‘jaligi mashinasi muayyan mahsulot (tuproq, urug‘, o‘g‘it, don, paxta, meva, sabzavot....)ga ishlov beradi. Mashinadan to‘g‘ri foydalanish uchun ushbu mahsulotlarning fizik-texnologik xususiyatlarini o‘rganish talab qilinadi, chunki mahsulot xususiyatlarini bilmasdan turib mashinani to‘g‘ri sozlab bo‘lmaydi. Tabiiyki, tuproqqa ishlov beradigan mashinalarni o‘rganishdan oldin tuproqning fizik va texnologik xususiyatlarini o‘rganish lozim. Ekin ekiladigan tuproq oddiy soz tuproqdan tarkibidagi chirindilar miqdori, ya‘ni unumdorligi bilan farq qiladi. Qishloq xo‘jaligi mashinalari faqat unumdor tuproqqa ishlov beradi.”²

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Qishloq xo‘jaligini rivojlantirishda qishloq xo‘jaligi mashinalaridan foydalanish dehqonchilikda bajariladigan ishlarni agrotexnik talablar asosida qisqa muddat ichida sifatli bajarilishini va mehnat unumini oshirishni ta‘minlaydigan asosiy omillardan biridir

¹ Hurst, Douglas R. 1991 yil. *Yigirmanchi asrda qishloq xo‘jaligi texnologiyasi*. Manxetten, KS: Kungaboqar universiteti matbuoti. ISBN 0897451465.

² M.SHOUMAROVA, T. ABDILLAYEV, QISHLOQ XO‘JALIGI MASHINALARI: “O‘QITUVCHI” NASHRIYOT – MATBAA IJODIY UYI TOSHKENT – 2018

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Garri L. va Jon Soli. 2007 yil *Qishloq xo'jaligi muhandisligi texnologiyasiga kirish: muammoni hal qilish usuli*. Nyu -York, Nyu -York: Springer. ISBN 0387369139.
2. Hurst, Duglas R. 1991 yil. *Yigirmanchi asrda qishloq xo'jaligi texnologiyasi*. Manxetten, KS: Kungaboqar universiteti matbuoti. ISBN 0897451465.
3. Yeoshua, Shimshon Ben. 2005 yil *Qishloq xo'jalik mahsulotlarining sifati uchun ekologik toza texnologiyalar*. Boka Raton, FL: Teylor va Frensis. ISBN 0849319110.
4. M.SHOUMAROVA, T. ABDILLAYEV, QISHLOQ XO'JALIGI MASHINALARI.: "O'QITUVCHI" NASHRIYOT – MATBAA IJODIY UYI TOSHKENT – 2018

THE ROLE OF THE FAMILY IN FORMING ENTREPRENEURIAL MOTIVATION

Jamaldinov Sarvar Azimjanovich

University of Business and Science Non-governmental HEI
Master of Pedagogy and Psychology

***Abstract.** In the current era, the goals and tasks of raising a well-rounded, well-rounded person require raising socially active people who embody spiritual wealth, moral purity, and physical perfection. The family is an extremely important initial group that promotes the life of society, raises it to higher levels, develops it, educates future generations, and is responsible for their development.*

***Key words:** skill, entrepreneurial activity, parents, family.*

Scientific research is being carried out on the development of professional qualities necessary for entrepreneurial activity in the family and the formation of knowledge and skills in the field of organization of production, in the process of professional-labor education and orientation to the profession. special attention is being paid to the development of tools to support the educational environment for demonstration, and the development of educational programs to teach business fundamentals and entrepreneurship practices.

Also, it is important to improve the pedagogical mechanisms to ensure that every young person acquires the fundamental principles of entrepreneurship, mastering practical skills related to entrepreneurship. As mentioned above, the increase in income in the family, on the one hand, is the reason for the improvement of the educational level and cultural life of the parents, on the other hand, it is the positive formation of the high spiritual needs of the family members, the improvement and enrichment of family relations, and the content of communication between adults and children. has a positive effect. Therefore, preparing young people for family life is becoming a demand of the times.

In the action strategy for the further development of the Republic of Uzbekistan, important tasks such as "creating a favorable business environment for the wide development of small business and private entrepreneurship, creating conditions for the full implementation of work and entrepreneurial activity of the working population, attracting them to the field of private entrepreneurship" was determined. This requires clarifying the components, criteria, pedagogical-psychological characteristics, didactic

possibilities of developing entrepreneurial skills in the family, improving the pedagogical system of developing entrepreneurial skills in pupils.

Among the scientists of our republic B. Ganiev, M. Inomova, V. Karimova, N. Murodova, Q. Muftaydinov, A. Mukhsieva, D. Rakhmatullaeva, A. Kenjaboyev, A. Khudoykulov, Z. Khudoyberdiev, G. Shodieva, Sh. Kuvondikov, Legal, economic, psychological and pedagogical aspects of development of entrepreneurial skills, mechanisms of formation of entrepreneurial motivation in the family, teaching students to think independently, preparation for independent family life are highlighted in the scientific researches of O. Hayitov, R. Hakimov. The family, its place in society, the system of various relations within the family, issues of upbringing in the family have been studied in various aspects. Ebrahimi Tagizadeh Khosro said that the Moradali family is a place of social education, and that the main goal of any family should be the education of a mentally healthy and physically strong child with a highly developed, secular and religious knowledge. He says that parents should feel that raising children is a big task and take responsibility for it.

Scientist A. Mukhsieva, who researched the methodological foundations of the process of national education in the family, in her research, in the process of establishing a family education, based on entrepreneurship and rational management of the economy, in children, nationalism, thrift, organization, initiative, perseverance, ingenuity, responsibility and entrepreneurship emphasized that it is possible to achieve the education of qualities: "Market relations require giving children thorough economic knowledge in the family and educational institutions, organizing economic activities in them, including building a family economy . Under the existing conditions, the reforms in the economic sphere should not only make children mature spiritually and morally, but also positively solve the pedagogical task of making them economical in life and entrepreneurs in managing the economy.

Each family member is considered an active participant not only of the family economy, but also of production in the republic. That is why, today, educating children who are brought up in a family environment together with the family business to become entrepreneurs is one of the urgent social tasks.

The development of active entrepreneurship requires providing students with thorough entrepreneurship knowledge in the family and at school, organizing economic activities in them, including developing entrepreneurial skills.

The reforms carried out in the field of entrepreneurship should not only make students morally mature in modern conditions, but at the same time, it is appropriate to positively solve the pedagogic task of achieving that they become thrifty in life and entrepreneurs in managing the economy.

On the basis of entrepreneurship management, it is possible to cultivate qualities such as nationalism, thrift, perseverance, intelligence and entrepreneurship among young people. Below we will discuss each of these features separately.

Nationalism. Simply put, nationalism is a person's solidarity with his people and society. The opposite of nationalism is selfish individualism. In some families, because parents do not pay serious attention to these issues, children develop selfishness.

Savings. Having this quality is extremely important in the context of the development of private entrepreneurship. Thrift is a positive quality that expresses the purposeful, rational and sparing use of material objects, raw materials or finished products, not wasting them, and educating this quality in the growing generation is not only for ensuring their personal well-being, but also one of the important conditions for achieving the development of society. is one. In the family environment, the virtue of frugality in children is formed, first of all, on the basis of the example shown to them by their parents.

Entrepreneurship is essential for completing tasks that require much more time than a single task that can be completed in a short period of time. Starting from the age of seven or eight, the child should be assigned tasks that require a long time to complete, for example: feeding the sheep, watering the lawn, keeping the yard in order, feeding the cattle, and taking care of the younger brother. . The area of spending money is especially important. Every family should be given some freedom to spend money for the child's own needs, and in some cases for the general needs of the family.

For this, it is necessary to give a certain amount of money once or several times a month, and clearly define what this money should be spent on. The list of such expenses may vary depending on the age of the child or the family's income. For example, for a 14-year-old boy, you can make a list as follows: buy a notebook, bus fare, school expenses, buy bread and milk for the whole family, money for ice cream for him and his brother. As the child grows up, the list of such expenses should become more responsible and complicated. Parents and teachers should remember that by raising students to be entrepreneurs and conscientious people, they are also raising them to be citizens of Uzbekistan capable of innovative thinking. In recent times, there is increasing interest in studying the personality of the entrepreneur and his social image.

The movement to put entrepreneurship on a scientific basis and help the formation of a new generation of entrepreneurs by studying the personality of an entrepreneur and his characteristics in depth is accelerating. Researcher M. Rasulov believes that it is necessary to pay attention to the following factors when choosing an entrepreneurial activity: "education, his character, influence of relatives, previous service, accumulated life experience, events that happened in his personal life, attitude

to his work, life plans and family situation." The results of the study of the family environment in childhood, which affects the preparation of students for entrepreneurial activities, are quite rich, and it was found that the parents of most entrepreneurs were craftsmen and entrepreneurs.

The majority of families have both fathers and mothers who are entrepreneurs. Entrepreneurs have a great reputation according to their activities and pursuit of the goal. They are loyal and selfless people. Information encouraging young entrepreneurs to mobilize all their capabilities to ensure the success of entrepreneurial activity and to achieve their goals is widely disseminated.

A positive attitude towards entrepreneurship affects the life, lifestyle and personality of the owner of this activity. The daily activity of a real entrepreneur is related to firms, enterprises, sales stalls, profit becomes the main goal of their activity, and only their success in this field will satisfy them. A family business is usually a small enterprise established on the basis of the existing means of the family and headed by one of its members. It is known that in modern economic conditions, individual labor activity is one of the effective ways to solve the employment problem. The development of family entrepreneurship is embodied as one of the socially acceptable ways of forming the motivation of the young generation towards work starting from the school period. Therefore, attracting students to socially useful labor activities is one of the sensitive problems that can be solved in the current market economy.

Achieving success in family business activities depends on the formation of a set of personal qualities such as tenacity in pursuit of goals, willingness to take risks, self-reliability, flexibility, strength, sense of personal responsibility, accessibility, the ability to quickly collect and use various information.

Achieving success in family business activities depends on the formation of a set of personal qualities such as tenacity in pursuit of goals, willingness to take risks, self-reliability, flexibility, strength, sense of personal responsibility, accessibility, the ability to quickly collect and use various information. Development of entrepreneurial skills in the family is one of the main components of economic competence. For this reason, the development of entrepreneurial motivations in the family should be considered as the structural basis of the educational process. The reforms in the field of entrepreneurship will not only make students morally and ethically mature in modern conditions, but at the same time, they will become economical in their livelihood and entrepreneurs in managing the economy. It is desirable to positively solve the pedagogical task of achieving their goals.

In the development of entrepreneurial skills in young people, the orientation to values, the formation of valuable principles and the value system also play an important role.

REFERENCES:

1. Xalq ta'limi. 1-son .2014-yil .98-bet
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son Farmoni.
3. Muxsiev A.Sh.Oilada milliy tarbiya jarayonining metodik asoslari:Pedagogika fanlari nomzodi. diss.– T.,2005.–B.56.
4. Rasulov M.Bozorni ijtimoiy tartiblashtirish. O'quv qo'llanma.–Toshkent, Moliya, 2003.–73b.
5. Hayitov O.E., Yakubov I. I. Oilaviy tadbirkorlik // «Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va jamiyatni yangilashning ustuvor yo'nalishlari» mavzusidagi universitet yosh olimlari, magistrantlar va talabalari ilmiy-amaliy anjumani ma'ruzalar to'plami(28- 29 aprel 2006 yil).– T.:TDIU,2006. – B.87
6. Hayitov O., Ochilova G.Tadbirkorlik psixologiyasi.– O'quv qo'llanma. 1-kitob. Oliy o'quv yurtlari magistratura bosqichi talabalari uchun // Prof. V.M.Karimovning umumiy tahriri ostida. – T.: «Fan va texnologiya»,2008.– B.118.
7. Kamolova, S., & Amanxonova, Y. (2022). O'quvchilar tafakkur jarayonlarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, 2(6).
8. Kamolova, S., & Maxmudova, A. (2023). Oliy ta'lim muassasalarida pedagogik kadrlarni tayyorlashning psixologik jihatlari. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, 3(1).
10. Ataxo'jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.
11. Ataxo'jayeva, S. A. (2020). INGLIZ TILINI O'RGATISHDA LOYIXA ISHINI TASHKIL QILISHNING AFZALLIKLARI. Science and Education, 1(1), 403-406.
12. Shaxlo Anvarovna Ataxo'Jayeva (2023). O'QITUVCHILARINING SOTSIOLOGIYAVIY XUSUSIYATLARI. Academic research in educational sciences, 4 (TMA Conference), 111-115.
13. Nortoji Jumayevich Eshnayev, & Shahlo Anvarovna Atakhujaeva (2021). SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND ITS ESSENCE. Academic research in educational sciences, 2 (CSPI conference 1), 371-375.
14. Ataxo'jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS ' SOCIAL INTELLIGENCE.

15. Anvarovna, A. S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(4), 169-172.

16. Atakhujaeva, S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence.

17. Anvarovna, A. S. CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.

BO‘LAJAK INGLIZ TILI FANI O‘QITUVCHILARINING JAHON PSIXOLOGLARI TOMONIDAN TADQIQ ETILISHI

Ataxo‘jayeva Shaxlo Anvarovna

University of Business and Science universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrası o‘qituvchisi,
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD

***Annotatsiya:** ushbu maqolada ingliz tili o‘qituvchilarini tadqiq etish jarayoni haqida fikr yuritiladi. Jahon va o‘zbek psixologlarining tadqiqot obyekti sifatida tanlangan o‘qituvchi va uning jamiyatdagi roli ochib beriladi.*

***Kalit so‘zlar:** bo‘lajak ingliz tili fani o‘qituvchilari, jahon psixologlari, psixologik omil, o‘quv faoliyati.*

O‘zbekistonda o‘qituvchilar ustida qator tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, unda olimlarimizdan Sh.R. Baratov, M.G. Davletshin, A. M. Jabborov, S.N. Jo‘rayeva, E. G‘. G‘oziyev, B.M. Karimova, Z. T. Nishonova, A.I. Rasulov, F.A.Akramova, B.R. Qodirov, D.A. Sobirova, N.S. Safayevlar ilmiy ishlaridagi shaxsning muomala madaniyati, o‘qituvchi-o‘quvchi hamkorligining muhim psixologik omili bo‘lgan mustaqil fikrlash, muomalaning o‘quv faoliyatini boshqarishdagi roli, o‘quvchilar bilan munosabat o‘rnatishdagi hamkorlik va shaxslararo munosabatlarning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlashga yo‘naltirilgan sotsial intellekt faktorlari tadqiq etilgan.

Bugungi kunda o‘qituvchining shaxsi, uning o‘z o‘quvchilari bilan hamkorlikdagi faoliyatlari, dars va o‘quv sohasidagi boshqaruv roliga bag‘ishlanlangan ko‘pgina tadqiqot ishlari borki, ular bergan ma‘lumotlarga ko‘ra xorijiy psixologlarning tadqiqotlarini nazarimiz doirasida ko‘rib chiqishimiz kerak.

Sotsial intellektning tarkib topishi hamda shakllanish jarayonini o‘rganishga yo‘nalgan tadqiqotlarni xorij olimlaridan G. Ayzenk, M. Vertgeymer, G. Ollport, L. Levi-Bryul, Dj. Kempion, L. Terstoun, Dj. Meyer, V. Keller, K. Dunker, P. Selov hamda Dj Brunner, U. Charlzvort, J. Piajelarning ilmiy izlanishlarida ko‘rish mumkin.

Xususan, B. Ananyev, V. Shadrikov, Ye. Stepanova, L. Venger, B. Velichkovskiy, B. Aseyev, Ye. Il’in, K. Abulxanova-Slavskaya, Ye. Xlistova, D. Lyusin kabi Rossiya Federatsiyasi psixolog olimlari ham ilmiy izlanishlar amalga

oshirishgan bo‘lib, intellekt – inson aqliy faoliyatining muayyan shakli sifatida o‘rganilib, o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berilgan.

Bu borada keyingi yillarda olimlar har bir kasb doirasida ijtimoiy intellektning shakllanishi va rivojlanishi, shaxslarning ijtimoiylashuvini turli sohalarga bo‘lib o‘rgana boshlashdi. Shuningdek, o‘qituvchilar kesimida olib borilgan tadqiqot ishlari ham ularning kasbiy yo‘nalganliklari doirasida ijtimoiylashuvi turlicha ekanligini ko‘rsatadi. Bu boradagi izlanishlardan biri rossiyalik olim R.D. Kaverina tomonidan olib borilgan.

Ijtimoiy intellektning muayyan tasnifi mavjud emas, xususan, bu tushuncha ijtimoiy tajriba, qobiliyat kabi xususiyatlarni o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, umumiy yoki ijtimoiy kompetentlik kabi boshqa tushunchalarni ham qamrab oladi.

Shuningdek, sotsial intellekt konstruktiv omillar bilan ham bog‘liq – o‘ziga ishonch, qat’iyatlilik his-tuyg‘ularni nazorat qilish yetakchilik va ishdan qoniqish. Ta’lim sharoiti bilan sotsial intellektning ta’siriga oid tadqiqot ishlari yetarli bo‘lmasada, ammo muhim takliflarni taqdim etadi. O‘quvchilarning ijtimoiy intellekti bilan ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyatlari o‘rtasida ijobiy korrelyatsiya qayd etildi. Soares, Francischetto, Peçanha, Miranda va Dutra o‘z tadqiqotlarida umumiy iste’dodlar va ta’lim yutuqlari o‘rtasidagi bog‘liqlik e’tiborga loyiq ekanligini aniqladilar. Song, Huang, Peng, Law, Wong va Chen sotsial intellekt va ta’lim yutuqlari o‘rtasida muhim bog‘liqlik mavjudligini aniqladi. Ijtimoiy intellekt o‘quv sharoitida talabalarning ijtimoiy aloqalarining mukammalligi bilan e’tiborga loyiq munosabatlarni taqdim etdi. Costa, Ripoll, Sánchez va Carvalho talaba qizlar uchun muammoni hal qilishning namoyon bo‘lishidagi farqlarni qayd etdi.

Sotsial intellekt haqida so‘z borar ekan, yana bir haqli savol tug‘iladi; sotsial intellekt nima? Uni qanday qo‘llash kerak? U qaysi kontekstda ishlatilishi mumkin? Bular tadqiqotchilarni sotsial intellekt konstruksiyasini aniqlash va tushuntirishga majbur qilgan savollar edi. Tadqiqotchilar orasida Mayer, Salovey va Karuso sotsial intellektni to‘rtta bo‘limga taqsimladilar:

- fikrni kuchaytirish uchun his-tuyg‘ular;
- his-tuyg‘ularni mashq qilish;
- his-tuyg‘ularni tushunish;
- his-tuyg‘ularni tartibga solish.

Boshqa olimlar tomonidan ochiq va cheklangan xatti-harakatlarga urg‘u beriladi va tajribaga ega bo‘lish ham insonning sotsial intellektini belgilaydi, deb ko‘rsatiladi. Insonning tajribadan qochmasligi, xayolparastlik, mulohazalilik, plastiklik,

izlanuvchanlik va individuallik fazilatlarini namoyon qiladi, tajribalardan qochadigan odam esa, kamtarlik, an'anaviylik va eskirgan urf-odatlariga sodiqlikni ko'rsatadi. Xuddi shu tarzda, Mayer, Salovey va Caruso ijtimoiy intellektni bilish va aniqlashda sezilarli kamchiliklar mavjud ekanini ta'kidladilar, chunki u hali ham noaniq bo'lib, sotsial intellektni to'g'ri va yetarli ma'lumot bilan tavsiflay olmaydi. Muvaffaqiyatga bo'lgan ehtiyoj, aqlning kuchi, iroda kuchi, qoniqish va motivatsiyaga ega bo'lish kabi psixosomatik fazilatlarni sotsial intellekt deya ta'kidlashdan ko'ra, uni aniq belgilash, baholash, talqin qilish va tavsiflash kerak. Yuqoridagi izoh sotsial intellektning keng va xilma-xil ta'sirini aniqlaydi va ta'kidlaydi. Shunga qaramay, ijtimoiy intellektni yanada atroflicha o'rganish, aniqlashtirish va qayta tasniflash kerak, chunki u hali ham aniq, muayyan tavsif, tushuntirish va tasniflashga ehtiyoj sezadi, hamda olimlar tomonidan keng ma'noda qabul qilinadi.

Sotsial intellektning farqi uning o'rganilishi bilan bog'liqligi, yutuqlari yoki kelgusi vaziyatlarni prognoz qilish qobiliyati bilan bog'liq bo'lishi mumkindir, ehtimol. Bu fikr boshqaruv ko'nikmalari va ish taqdimotlari uchun sotsial intellektni o'rgangan olimlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Sotsial intellektning qo'shimcha arxetipi mavjud bo'lib, u aniqlik, ishonchlilik, ifodalilik, guruhga moslashish va muvaffaqiyatga erishish yo'lida birlashish, verbal va noverbal muloqot, insonlarni anglash, ularning kelgusi harakatlarini prognozlash malakalarini o'z ichiga oladi. Edmond-Kiger, Taker va Yost ijtimoiy intellektidagi individual farqlarni qayd etdilar.

Garchi sotsial intellekt Salovey va Mayer tomonidan ishlab chiqilgan bo'lsa-da, lekin u Golemanning kitobi bilan 1995-yilda tanilgan. Sotsial va hissiy intellektning amaliylikini hozirda ahamiyatsiz deb bo'lmaydi. Bugungi kunda tadqiqotchilar akademik hayotda, ishda va hatto shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun sotsial va hissiy intellektni almashtirishga harakat qilmoqdalar. Bugungi kunda olimlar intellektual fikrlash bilan hissiy yoki ijtimoiy tajribani bir-biriga zid emas, balki inson resurslarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash uchun sotsial intellekt va hissiy intellektni juda yuqori baholaydilar. Ba'zi tadqiqotchilar buni ijtimoiy kompetensiya deb atashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.
2. Ataxo‘jayeva, S. A. (2020). INGLIZ TILINI O‘RGATISHDA LOYIXA ISHINI TASHKIL QILISHNING AFZALLIKLARI. *Science and Education*, 1(1), 403-406.
3. Shaxlo Anvarovna Ataxo‘Jayeva (2023). O‘QITUVCHILARINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 4 (TMA Conference), 111-115.
4. Nortoji Jumayevich Eshnayev, & Shahlo Anvarovna Atakhujaeva (2021). SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND ITS ESSENCE. *Academic research in educational sciences*, 2 (CSPI conference 1), 371-375.
5. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS ‘ SOCIAL INTELLIGENCE.
6. Anvarovna, A. S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 169-172.
7. Atakhujaeva, S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*.
8. Anvarovna, A. S. CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.

TALABALARINING IJTIMOYIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHGA YO‘NALTIRISH SHARTLARI

Qahharova Dilnoza Komiljon qizi

University of Business and Science pedagogika va psixologiya
yo‘nalishi bo‘yicha 1-bosqich magistranti

***Annotatsiya.** Zamonaviy vaziyatda ijtimoiy kompetentlik yoshlarni oliy ma'lumot olishida rivojlanadi. Talabalar jamoasi yosh o'spirin hayotidagi muhim davrdir. Oliy ta'lim samaradorligini oshirish, kasbiy va ijtimoiy kompetentligi zamonaviy milliy jamiyatini rivojlantirish uchun strategik resurslarni o'z ichiga olgan yosh mutaxassislarni tayyorlash va sifatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular ijtimoiy sohada samarali hamkorlikni, kasbiy va ijtimoiy sohada innovatsion texnologiyalardan foydalanishni ta'minlaydi.*

***Kalit so'zlar:** talaba, ijtimoiy kompetentlik, takomillashtirish, shart-sharoitlar.*

So‘z boshida ta’kidlash joizki, ijtimoiy kompetentlik - bu insonning individual fazilatlarining murakkab dinamik integral tizimi bo‘lib, uning umumiy qabul qilingan ijtimoiy me‘yorlar va qoidalar, qadriyatlar, shuningdek jamiyat pozitsiyalarini hisobga olgan holda ijtimoiy muhitda harakat qilish qobiliyatini ta‘minlaydi. Talaba ijtimoiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, turli vaziyatlarda qaror qabul qilish tajribasiga ega bo‘lishi, shuningdek, jamoa, uni o‘rab turgan atrof-muhit bilan samarali muloqot qilishga tayyor bo‘lishi kerak.

S.N.Krasnokutskayaning fikriga ko‘ra, oliy o‘quv yurtlari talabalarining ijtimoiy vakolatlari quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

- kasbiy faoliyatga tayyorlik: ish odob-axloq qoidalarini bilish; kasbiy layoqatini rejalashtirishga ega bo‘lish, ish qidirish meta-laridan foydalanish; mehnat faoliyatining me‘yoriy-huquqiy asoslarini, xodimlarning ish haqini tashkil etish va qo‘llash usullarini bilish; lavozimga ko‘tarilish uchun marketing va o‘zo‘zini marketing ko‘nikmalariga ega bo‘lish;

- o‘z oilasini yaratishga tayyorlik: oila qonunchiligi va nikoh va oilaviy munosabatlar psixologiyasini bilish; bolalarni tarbiyalashda pedagogik madaniyat asoslari; uy xo‘jaligi ko‘nikmalari;

- Mamlakat fuqarosi bo‘lishga tayyorlik: ijtimoiy institutlar va tuzilmalar, ijtimoiy guruhlar, ularning faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari, o‘z xatti-harakatlari to‘g‘risida tahlil qilish bilimlari [4, 13]. Oliy o‘quv yurtlarida tahsil olayotgan talabalarining ijtimoiy kompetentligi tarkibiga quyidagilar kiradi:

1. Tarkibiy komponenti - ijtimoiy bilimdir.

2. Operatsion komponent, ya'ni amaliy komponent - ijtimoiy va kasbiy faoliyatning ijtimoiy texnologiyalariga ega bo'lish, ya'ni - bu ijtimoiy ko'nikmalar va orttirilgan malakalar.

Talabada operatsion funktsiyalarni shakllantirish samaradorligi shaxsning aniq qadriyat munosabatlari, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishga ta'sir qiluvchi shaxsning hayotiy strategiyalari mavjudligiga bog'liq. T.G.Pushkarevaning asarlarida shaxsning ijtimoiy kompetentligining tarkibiy qismlari bo'lgan ijtimoiy bilim, ko'nikma, malaka va qobiliyatlarni o'zlashtirish zarurligi tasdiqlangan. Ijtimoiy kompetentlikga inson tomonidan ta'lim va kasbiy faoliyat jarayonida amalga oshiriladigan birlamchi, ikkilamchi va uchinchi darajali sotsializatsiya orqali erishish mumkinligi ta'kidlangan [8].

Ijtimoiylashuv jarayoni doirasida talaba ijtimoiy asoslarga, atrofdagi voqealikka, sodir bo'layotgan voqealarni idrok etish va baholashda adekvatlikka o'z munosabatini shakllantiradi, shaxsning sub'ektivligi shakllanadi: faol, tanlangan, maqsadli faoliyat, shaxsning ma'naviy va jismoniy salohiyatini amalga oshirish, ya'ni talabaning ijtimoiy kompetentligi shakllanadi. Ushbu jarayon qanchalik muvaffaqiyatli o'tganiga qarab, talaba o'z qobiliyatlari va iste'dodlarini qanchalik to'liq anglay olishi, ijtimoiy etuk bo'lib, jamiyat uchun foydali bo'lishi, ya'ni o'zini o'zi anglash uchun qulay sharoit yaratishi aniq bo'ladi. Ijtimoiylashuv jarayonining muvaffaqiyati kechishi shaxslarda nafaqat tabiiy fe'l atvorning mavjudligiga, balki ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishi uchun amaldagi xatti harakatlar sodir bo'lishiga ham bog'liq. Talabalarda ijtimoiy kompetentlik jarayon sifatida takomillashib boradi va unga erishishda o'quv jarayoni doirasida amalga oshiriladi. Talabalarning ma'naviy va ijtimoiy shakllanishi - moddiy va madaniy qadriyatlar, me'yorlar, qoidalar, munosabatlarning tashuvchisi makro-mezomikroijtimoiy muhit, o'qitish va ta'lim faoliyati, axborot-texnik muhit, ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabatlar va to'g'ridan-to'g'ri talabaning dunyoqarashi kabi omillarning ta'siri bilan belgilanadi. Yuqoridagi omillar ta'siri ostida talabalarning ijtimoiy kompetentligi ularning ijtimoiy bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirishga, ijtimoiy va kasbiy fazilatlarni egallash va takomillashtirishga yordam beradi, bu ularga ijtimoiysiyosiy jarayonlarda eng muvaffaqiyatli harakat qilish, raqobatbardosh mutaxassis bo'lish, zamonaviy mehnat bozorida muvaffaqiyatli hamkorlik qilish ko'nikmalariga ega bo'lish, bandlik xizmati organlari bilan hamkorlik qilish, va ijtimoiy muhitdagi o'zgarishlar, shu bilan shaxsning o'ziga xos xususiyati sifatida ijtimoiy kompetentlikni shakllantirishga ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridagi parametrlarni hisobga olgan holda, talabalarning ijtimoiy kompetentligini tarkibiy qismlari motivatsiya va qadriyatlar (yoshlarning ijtimoiy pozitsiyasi, munosabati,

dunyoqarashi), mazmuni (ya'ni talabaning ijtimoiy bilimlari), ijtimoiy ko'nikmalar va malakalariga aloqalari bo'ladi.

Talabalar juda keng ijtimoiy bilim, ko'nikma va bilimlarga ega shaxs sifatida o'zini namoyon etishga moslahgan bo'lib, ularda o'z o'zini taxlil qilish umkoniyatlari past miqdordagi ko'rsatkichga ega. Shu ma'noda kasbiy fanlar bo'yicha bilim olishdan tashqari, talaba "Boshqaruv psixologiyasi", "Kasbiy psixologiya", "Odob-axloq qoidalari" va boshqa fanlarni o'rganadi. Shunday qilib, bo'lajak mutaxassis atrof-muhit, ijtimoiy guruhlar, madaniyatlararo aloqa mexanizmlari bilan muvaffaqiyatli ijtimoiy o'zaro ta'sir o'tkazish ko'nikmalariga ega bo'la boshlaydi. Talabalarining ijtimoiy kompetentligi mezonlari orasida quyidagilarni ta'kidlash kerak:

1. Shaxsning o'z-o'zini anglashi va uning qadriyatlarga munosabatlari, bu qadriyatlarni tanlay bilishi, ularni asoslash va umume'tirof etilgan ijtimoiy me'yorlar nuqtai nazaridan, shuningdek ularning ijtimoiy mavqei nuqtai nazaridan baholash qobiliyatini namoyon qilishi; shaxsning xulq-atvori, ijtimoiy xulqatvorining aniq maqsadlari va ijtimoiy yo'nalishini belgilashda.

2. Metodologiya, kategoriyalik, refleksivlik, proektivlik va konstruktivlik aniq ijtimoiy bilimlarning empirik ko'rsatkichlariga aylanadi. Shaxs o'ziga xos sharoitlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, xilma-xillikda birlikni ko'rishi, ijtimoiy muammolarni muvaffaqiyatli hal qilishi kerak.

3. Mavzuning dolzarbligi shaxsning turli sohalarda mustaqil tanlov qilish, ushbu tanlov uchun javobgar bo'lish, harakat va muloqotning innovatsion ijtimoiy ahamiyatga ega variantlarini modellashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi; o'zini o'zi boshqarish, havaskorlik faoliyati, o'z-o'zini tarbiyalashda subyektivlik natijasi shaxsning mustaqilligi hisoblanadi.

4. Ijtimoiy kompetentlikning amaliy tarkibiy qismi - hayotning turli sohalarda texnika va texnologiyalarni o'zlashtirishda, ijtimoiy xulq-atvorni tashkil etish va konstruktivlikda namoyon bo'ladi. Natijada shaxsning shaxsiy va jamoat manfaatlarini muvofiqlashtirish, o'z sa'y-harakatlarini jamoaning sa'y-harakatlari bilan bog'lash qobiliyati bo'lishi kerak, ya'ni belgilangan maqsadlarga erishish uchun innovatsion hamkorlikni yo'lga qo'yishi lozim [5, 16].

Teskari jarayon-bu shaxsning qadriyatlari va bilimlari, talabalarning imkoniyatlari va uning haqiqiy ijtimoiy mavqei o'rtasida nomuvofiqlik mavjud bo'lganda, ijtimoiy qobiliyatsizlik kuzatiladi. Qobiliyatsizlik qadriyat shakllanmaganida, oila, jamoa, jamiyat, davlat, mamlakat hayotiga befarqlikda namoyon bo'ladi; o'zaro ish jarayonida ishlay olmaslikda, ya'ni talaba aniqrog'i mavjud bo'lgan ijtimoiy imkoniyatlardan qanday foydalanishni aniq bilmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.
2. Ataxo‘jayeva, S. A. (2020). INGLIZ TILINI O‘RGATISHDA LOYIXA ISHINI TASHKIL QILISHNING AFZALLIKLARI. *Science and Education*, 1(1), 403-406.
3. Shaxlo Anvarovna Ataxo‘Jayeva (2023). O‘QITUVCHILARINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, 4 (TMA Conference), 111-115.
4. Nortoji Jumayevich Eshnayev, & Shahlo Anvarovna Atakhujaeva (2021). SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR AND ITS ESSENCE. *Academic research in educational sciences*, 2 (CSPI conference 1), 371-375.
5. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS ‘ SOCIAL INTELLIGENCE.
6. Anvarovna, A. S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(4), 169-172.
7. Atakhujaeva, S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*.
8. Anvarovna, A. S. CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS.

SIYDIGI TUTILIB QOLGAN VA SIYDIGINI TUTIB TUROLMAYDIGAN BEMORLARNI PARVARISHLASH HAMSHIRALIK PARVARISHI

Shomonova Dilbar Zokir qizi, Shoyimova Sohibjamol Shavqi qizi

Navoi Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi “Hamshiralik ishi”
fan kafedrası o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** Siydik tutilishi (ishuriya) – to‘lib ketgan qovuqni bo‘shata olmaslik – siydik yo‘liga tosh tiqilib qolishi, yallig‘lanishi, o‘sma paydo bo‘lishi yoki chandiqlanib tortishib qolishi tufayli siydik chiqarish kanali o‘tkazuvchanligining buzilishidan vujudga kelishi mumkin. Qo‘shni a‘zolar va to‘qimalar jarohatdan shikastlanganda, shuningdek yallig‘lanish, o‘sma kasalliklari va chandiq hosil qiladigan turli-tuman xastalik bilan og‘riganda siydik chiqarish kanali bosilib qolishi mumkin.*

***Kalit so‘zlar:** Ishuriya, prostata bezi, vegetativ nerv, Siydik tutilishi, sfinkter, qovuq yorilishi.*

NURSING CARE OF PATIENTS WITH URINARY RETENTION AND INCONTINENCE

Shomonova Dilbar Zokirovna, Shoyimova Sohibjamol Shavqiyevna

Lecturer of the Department of Nursing at the Navoi Technical College of Public
Health named after Abu Ali Ibn Sina

***Annotation:** Urinary retention (ischuria) - the inability to empty a full bladder - is caused by obstruction of the urethra due to blockage by a stone, inflammation, swelling, or scarring. Neighboring organs and tissues are damaged by trauma, as well as inflammation, tumor diseases and various diseases that cause scarring, the urethra can be squeezed.*

***Keywords:** ischuria, prostate gland, autonomic nerve, urinary retention, sphincter, bladder rupture.*

СЕСТРИНСКИЙ УХОД ЗА БОЛЬНЫМИ С ЗАДЕРЖКОЙ И НЕДЕРЖАНИЕМ МОЧИ

Шомонова Дилбар Зокировна, Шойимова Соhibжамол Шавкиевна
преподаватель кафедры «Сестринское дело» Наваинского технического
колледжа общественного здравоохранения имени Абу Али Ибн Сины

Аннотация: *Задержка мочи (ишурия) - неспособность опорожнить переполненный мочевой пузырь - вызвана обструкцией уретры из-за закупорки камнем, воспаления, опухоли или рубцевания. Соседние органы и ткани повреждаются при травмах, а также при воспалении, опухолевых заболеваниях и различных заболеваниях, вызывающих рубцевание, уретра может сдавливаться.*

Ключевые слова: *ишурия, предстательная железа, вегетативный нерв, задержка мочи, сфинктер, разрыв мочевого пузыря.*

Siydigi tutilib qolgan va siydigini tutib turolmaydigan bemorlarni parvarishlash

Organizm faoliyatini boshqarishda buyrakning ahamiyati juda katta. *Buyrak* organizmdan parchalanish mahsulotlarini, ortiqcha suv, tuzlarni, ba'zi dorilarni chiqarib tashlaydi. Shunday qilib, bu a'zo suv-tuz almashinuvida, kislotasos muvozanatini boshqarishda, osmoregulyatsiya faol ishtirok etadi. Ichki muhit barqarorligini ta'minlaydi. Endokrin faoliyati rening, eritropoetit, urokinaza moddalarini ishlab chiqarishda namoyon bo'ladi. Buyrakning oqsil, yog', uglivod, mineral tuzlar almashinuvida faol ishtirok etishi aniqlangan. Yangi tug'ilgan bolalarning buyragida ona sutining oqsillari parchalanadi. Buyrak, siydik naylari, siydik pufagi, siydik chiqaruv kanali siydik ajratish tizimiga kiradi. Buyrak-ajratish tizimining asosiy a'zosi hisoblanadi.

Siydik tutilishi (ishuriya) – to'lib ketgan qovuqni bo'shata olmaslik – siydik yo'liga tosh tiqilib qolishi, yallig'lanishi, o'sma paydo bo'lishi yoki chandiqlanib tortishib qolishi tufayli siydik chiqarish kanali o'tkazuvchanligining buzilishidan vujudga kelishi mumkin. Qo'shni a'zolar va to'qimalar jarohatdan shikastlanganda, shuningdek yallig'lanish, o'sma kasalliklari va chandiq hosil qiladigan turli-tuman xastalik bilan og'riganda siydik chiqarish kanali bosilib qolishi mumkin. Siydik tutilishi ko'pincha keksa yoshdagi erkaklarda o'sib kattalashgan prostata bezining siydik chiqarish kanalini bosib qolishi natijasida kelib chiqadi. Siydik tutilishi nerv boshqaruvining buzilishi sababli ro'y beradigan ishuriya markaziy va periferik nerv sistmasining har xil kasalliklarida paydo bo'ladi, shuningdek vegetativ nerv sistemasi faoliyati buzilganda, operatsiya va tug'ruqdan keyingi davrda uchrab turadigan asorat hisoblanadi. Ayrim bemorlar odatdan tashqari sharoitlarda: boshqa kishilar oldida, gorizontal holatda qovug'ini bo'shata olmaydilar. Siydik tutilishi o'tkir, surunkali, to'liq va chala bo'lishi, azob beradigan darajada zahar tang qilishi bilan va bularsiz o'tishi mumkin. Siydik chala tutilganda normada to'la va kuchli bo'lib turgan siydik oqimi ingichka, jildiragan, uzuq-yuluq bo'lib qoladi, ba'zan siydik tomchilab turadi. Bunday bemorni parvarish qilayotgan hamshiraning vazifasi bemor qovug'ini

bo'shatadimi yo'qmi, uni kuniga necha marta bo'shatgani va qancha siydik ajratganini kuzatishdan iborat. Nerv sistemasi kasalliklari bilan og'rigan bemorlarga alohida e'tibor berish lozim. Bunday xastaliklar aksariyat qovuqning falajlanishi va sfinkterning spazmi bilan o'tadi, ayni vaqtda bemor yozilgisi kelmaydi, natijada g'oyat to'lib va juda cho'zilib ketgan qovuq yorilishi mumkin. Operatsiya yoki tug'ruqdan keyin, shuningdek biror kasallikda olti soat ichida siydik kelmasa, imkoni boricha kateter solmasdan turib, qovuqni bo'shatish choralarini ko'rish lozim. Ba'zan siydik kelishi uchun be'morning yakka o'zini qoldirish yoki uni o'tirgan holatda ushlab turishning o'zi kifoya qiladi. Ko'pincha krandan shildirab oqayotgan suv oqimi siydik ajralishi refleksini vujudga keltiradi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zokirova K.O', Toxtamatova D.O' «Hamshiralik ishi asoslari». Toshkent, 2019 yil.
2. Tolkachyova O.V., Zinkovskaya I.V. «Оснoвы сестринского дела». Toshkent, Cho'lpon nashriyoti, 2012 yil.
3. H.I.Shukurov, S.Q.Qanoatov Jamoada hamshiralik ishi, Toshkent, 2010y
4. Inomov K.S. «Hamshiralik ishi asoslari». Toshkent, O'zbekiston milliy nashriyoti, 2007 yil.

ANATOMIYA VA TERMINOLOGIYA

Qazoqova Qunduzoy Sharifovna, Qodirova Dilfuza O'ralovna

Navoiy jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Anatomiya inson tanasi tuzilishini o'rganadi. Anatomik terminologiya tibbiyot terminologiyasining fundamenti hisoblanadi. Anatomik terminlar lotin tilida (ba'zan lotin tiliga o'zlashgan yunon tilida) nomlanadi. Anatomik terminlarning bir tilda nomlanishi ularning son jihatdan oshib ketishiga yo'l qo'ymaydi.*

Kalit so'zlar: *Tana bo'shliqlari, tana qismlari, bo'laklar, Gorizontal sath, Sagittal sath, tarmoqlar, linea sternalis, anterior, superior, sinister.*

ANATOMY AND TERMINOLOGY

Qazoqova Qunduzoy Sharifovna, Qodirova Dilfuza Oralovna

Navoi Technical College of Public Health, teacher of the Department of
"General Professional Sciences"

Abstract: *Anatomy studies the structure of the human body. Anatomical terminology is the foundation of medical terminology. Anatomical terms are named in Latin (sometimes in Greek, which has been assimilated to Latin). Naming anatomical terms in one language does not allow them to increase in number.*

Key words: *Body cavities, body parts, fragments, Horizontal level, Sagittal level, networks, linea sternalis, anterior, superior, sinister.*

АНАТОМИЯ И ТЕРМИНОЛОГИЯ

Казакова Кундузой Шарифовна, Кодирова Дилфуза Ураловна
преподаватель Наваинского медицинский техникума общественного
здравоохранения

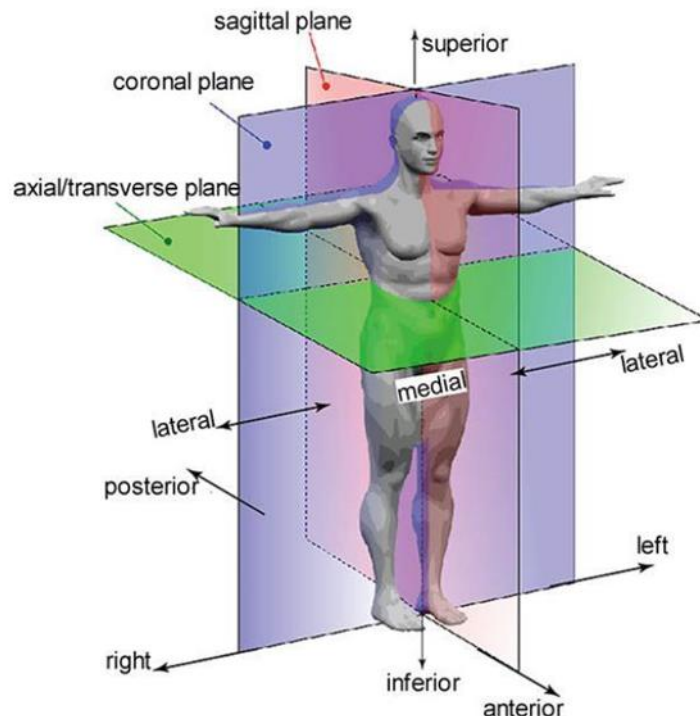
Аннотация: *Анатомия изучает строение человеческого тела. Анатомическая терминология является основой медицинской терминологии. Анатомические термины названы на латыни (иногда на греческом языке, ассимилированном с латынью). Называние анатомических терминов на одном языке не позволяет увеличивать их количество.*

Ключевые слова: *Полости тела, части тела, фрагменты, горизонтальный уровень, сагиттальный уровень, сети, linea sternalis, anterior, superior, sinister.*

Anatomik terminologiya tibbiyot terminologiyasining fundamenti hisoblanadi. Anatomik terminlar lotin tilida (ba'zan lotin tiliga o'zlashgan yunon tilida) nomlanadi. Anatomik terminlarning bir tilda nomlanishi ularning son jihatdan oshib ketishiga yo'l qo'ymaydi.

Anatomiyada tana qismlarining fazodagi holatini o'rganishda o'zaro perpendikular sathlardan foydalanadilar. Bular sagittal, frontal va gorizontal sathlardir. Sagittal sath deb tananing oldingi va orqa tomonidan kesadigan yuzaga aytiladi. Sagittal sath odam tanasini chap va o'ng bo'laklarga bo'ladi. Frontal sath tananing ikki yon tomonidan kesib o'tadigan, peshonaga parallel bo'lgan (peshona suyagi lotincha "os frontale") yuzaga aytiladi. U tanani oldingi va orqa qismlarga ajratadi. Gorizontal sath frontal va sagittal sathga nisbatan perpendikular, 90° burchakda joylashadi. U tanani yuqorigi va pastki qismlarga ajratadi. Sathlarni inson tanasining istalgan qismidan o'tkazish mumkin va ularning soni cheklanmagan.

Gorizontal sathda ajratilgan tana qismlarining inson boshiga yaqin tomonini **superior** (yuqori) deb, oyog'iga yaqin tomonini esa **inferior** (pastki) deb nomlanadi. Sagittal sathda ajralgan tana qismlari **dexter** (chap) va **sinister** (o'ng) deb, frontal sathda ajralgan tana qismlari **anterior** (oldingi) va **posterior** (orqa) deb yuritiladi.

Terminlarning izohi

Medialis – agar a'zo o'rta sohaga yaqin bo'lsa,

Lateralis – agar a'zo o'rta sohadan uzoq bo'lsa,

Intermedius – agar a'zo ikkita hosilaning o'rtasida bo'lsa,
Proximalis – agar a'zo tanaga yaqin bo'lsa,
Distalis – agar a'zo tanadan uzoq bo'lsa,
Internus – agar a'zo ichki qismda joylashsa,
Externus – agar a'zo tashqi qismda joylashsa,
Profundus – agar a'zo chuqurda joylashsa,
Superficialis – agar a'zo yuzada joylashsa deb yuritiladi.

Ba'zi a'zolarning joylashgan o'rnini belgilashda tanadan bo'ylama chiziqlar (**linea**) o'tkaziladi. Oldingi o'rta chiziq – linea mediana anterior to'sh suyagi o'rtasidan, to'sh chizig'i – linea sternalis to'sh suyagi chekkasidan, o'rta o'mrov chizig'i – linea medioclavicularis(mamillaris) o'mrov suyagi o'rtasidan o'tadi. To'sh chizig'i bilan o'rta o'mrov chizig'i o'rtasida linea parasternalis chizig'i o'tadi. Oldingi qo'ltiq osti chizig'i – linea axillaris anterior, o'rta qo'ltiq osti chizig'i – linea axillaris media, orqa qo'ltiq osti chizig'i – linea axillaris posterior nomlariga mos sohadan, kurak chizig'i – linea scapularis kurak suyagidan, umurtqa yon chizig'i – linea paravertebralis umurtqa suyaglari ikki yonidan, orqa o'rta chiziq – linea mediana posterior umurtqa o'tkir qirralari ustidan o'tadi.

Anatomik terminologiyada qo'llaniladigan prefikslar.

Sub- (lotincha “ostida”). So'z oldida ishlatilib, ostida, ostki, ost ma'nolarini anglatadi. Masalan, submandibularis “pastki jag' osti” degan ma'noni anglatadi.

Hypo- (qadimgi yunon tilida “ostida”). Hypo prefiksi sub prefiksi bilan ma'nodoshdir. Masalan, hipolingual “til osti” degan ma'noni anglatadi. Infra- (lotincha “pastda, ostki tomonda”). Bu prefiks ham sub bilan ma'nodosh. Yuqori ma'nosini bildiruvchi super- va supra- prefikslariga zid ma'nolidir. Masalan, infraorbital “ko'z kosasi osti” ma'nosini anglatadi. Inter- (lotincha “o'rtasida”, “orasida”). Bu prefiks ikkita tuzilma orasida degan ma'noni anglatadi. Masalan, musculus intercostalis qovurg'alar orasida joylashgan muskuldir. Super- yoki supra- (lotincha “yuqori”, “tepada”). Biror tuzilmaning ustida, tepasida degan ma'noni anglatadi. Masalan, supraorbitalis “ko'z kosasi usti” ma'nosini anglatadi.

Boshqa anatomik terminlar

Parietal (lotincha “paries” – “devor”). Tana bo'shliqlarini o'rab turgan devorlar shunday nomlanadi. Masalan, peritoneum parietale – qorin bo'shlig'i a'zolarini ichki tomondan o'rab turgan parda.

Terminal (lotincha “terminus” – “oxirgi”). Qon-tomir, nerv tolalarining oxirgi tarmoqlari shunday ataladi. Masalan, aksonning terminal tarmoqlari. **Visceral** (lotincha “viscera” – “ichki organlar”). Tana bo‘shlig‘ida joylashgan organlarga, ularga boruvchi nerv va qon-tomir tarmoqlariga nisbatan ishlatiladi. Masalan, oshqozon peritoneum viscerale bilan qoplangan. Peritoneum visceraleni o‘zini esa peritoneum parietale qoplagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. N.K. Ahmedov normal va patologik anatomiya bilan fiziologiya Toshkent 1997yil
2. M.S.Abdullaxujaeva Odam anatomiyasi asoslari Toshkent. Meditsina 1998yil
3. N.K. Axmedov Odam anatomiyasi atlas 1 2 jild Toshkent 1996yil
4. R.C. Senelnikov Odam anatomiyasi atlas 1 2 Moskva meditsina 1981yil
5. Boliyev M.N. Uslubiy qo‘llanma, «Lotin tili fanidan tarqatma didaktik materiallar», Toshkent, 1998 yil.
6. Mahmudov Z.M., Hamidov M.T., Tibbiyotda qo‘llaniluvchi eng muhim terminlarning lotincha-o‘zbekcha-ruscha lug‘ati, Samarqand, “Sog‘diyona hashrpress”, 2012 y.

METABOLIZMNI O'RGANISH USULLARI

Karimov Jamoliddin Abduhalilovich

Navoiy Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi.

Annotatsiya: Metabolik jarayonlarni o'rganish usullari asosan ikki guruhga bo'linadi, ular quyidagilarga bo'linadi: butun tanada o'tkaziladigan va tananing alohida qismlarida olib boriladigan, parchalanish usullari.

Kalit so'zlar: organlar, to'qimalar bo'limlari, organellalarning hujayra fraktsiyalari, parchalanish.

METHODS OF STUDYING METABOLISM

Karimov Jamoliddin Abduhalilovich

teacher of Navoi Public Health College named of Abu Ali ibn Sina

Abstract: Methods of studying metabolic processes are mainly divided into two groups divided into: examinations carried out on the whole organism and carried out in isolated parts of the body disintegrating methods.

Keywords: organs, tissue sections, cell fractions of organelles, decay.

МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ОБМЕНА ВЕЩЕСТВ

Каримов Жамолиддин Абдухалилович

преподаватель Наваинского колледжа общественного здравоохранения имени
Абу Али ибн Сина

Аннотация: Методы изучения метаболических процессов в основном делятся на две группы, которые подразделяются на: исследования, проводимые на всем организме и проводимые в изолированных частях тела, дезинтегрирующие методы.

Ключевые слова: органы, срезы тканей, клеточные фракции органелл, распад.

Yaxlit organizmda moddalar almashinuvini o'rganish. Bu jarayon bir necha xil usullarda olib boriladi. XX asr boshlarida Knoop nishonli molekula sifatida fenil radikalidan foydalanib organizmda yog' kislotalari b-oksidaanish yo'li bilan parchalanishini aniqlangan. Modda almashinuvini o'rganishda turli xil og'ir izotoplar yoki radiofaol izotoplardan (deyteriy, ^2H , ^{15}N , ^{13}C , ^{18}O , ^{32}P , ^{33}P , ^{14}C , ^{35}S , ^{131}I , ^{59}Fe , ^{24}Na) keng foydalaniladi. Shuningdek, turli moddalar almashinuvini bilangina aniqlash, nafas koeffitsiyentini aniqlash usullari yordamida ham modda almashinuvining holatini aniqlash mumkin.

Dezintegratsiyalash

Dezintegratsiyalash usullardan foydalanilganda organizmning ajratib olingan qismlari – organlar, to'qimalarning kesmalari, hujayra organellalarini fraksiyalari hatto ayrim ferment va boshqa sistemalarni ham tekshirish obyektlari bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bunda olingan natijalar butun organizmda kechayotgan metabolik jarayonni ma'lum bir bosqichi tariqasida qimmatlidir.

Organizmdan ajratib olingan organlarda turli biokimyoviy ko'rsatkichlarining arterio-venoz tafovutini o'rganish yo'li bilan ularda kechadigan biologik jarayonlarni o'rganish mumkin. Jumladan, aminokislotalar parchalanishidan hosil bo'lgan ammiakdan jigarda siydikchil hosil bo'lishi shu yo'l bilan aniqlangan. Shu usul bilan muskuldan oqib chiqayotgan qonda sut kislotasi ko'pligi, jigardan oqib chiqayotgan qonda sut kislotasi yo'qligi aniqlangan.

To'qimalar kesmasini ozuqa moddalar mavjud maxsus eritmalarga solib inkubatsiya qilinsa, eritma tarkibining o'zgarishiga ko'ra, to'qimada kechayotgan metabolik jarayon haqida fikr yuritish mumkin.

To'qima gomogenati tarkibidan tabaqalashtirib sentrifugalash yo'li bilan turli organellalarni hamda turli subhujayra zarralarini ajratib olish mumkin. Subhujayra elementlarini alohida-alohida o'rganish yo'li bilan ularning qaysi jarayonlarda ishtirok etishi aniqlangan.

Masalan: ribosomal – oqsil sintezida; mitoxondriya fermentlari – to'qima nafas olishida ishtiroki aniqlangan.

Biomembranalar vazifasi va tuzilishi

Barcha hujayralar va ularning organoidlari membrana bilan o'ralgandir. Ularning umumiy miqdori hujayra massasini 80% gacha tashkil qilishi mumkin. Barcha membranalar polyardir, ya'ni tashqi va ichki tomonlari tuzilishida farq bor

Biomembranalar quyidagi funksiyalarni bajaradi:

1. Hujayra va hujayra organoidlarini o'rab turadi va ajratadi. Jumladan, hujayrani tashqi gardish muhitidan plazmatik membrana ajratadi va uning mexanik hamda kimyoviy ta'sirlardan himoya qiladi. Shu bilan birga plazmatik membrana hujayra ichi

va tashqi muhiti o'rtasida metabolitlar va anorganik ionlar konsentratsiyasining farqini saqlaydi.

2. Hujayra ichiga metabolitlar va ionlar tashilishini boshqaradi va gomeostazni saqlashda muhim vazifani bajaradi.

3. Hujayra tashqarisidagi signallarni qabul qilish va hujayra ichiga uzatish.

4. Fermentativ kataliz. Jumladan, mitoxondrial membranalarda joylashgan nafas zanjiri fermentlarining energiya almashinuvida, endoplazmatik turdagi ferment tizimlar ksenobiotiklarni detoksikatsiyasida, yog'lar biosintezida qatnashadi.

5. Hujayralararo matriks va boshqa hujayralar bilan bog'lanish va ta'sirlanish, hujayralarning qo'shilishida va to'qimalar hosil qilishida ishtirok etadi.

6. Hujayra va organellalar shaklini va harakatini ta'minlash, sitoskeletni hosil qilish. Biomembranalar yog'lar, oqsillar va karbon suvlardan tashkil topgan. Membrana komponentlari nokovalent bog'lar bilan bog'langan, bu esa ularning nisbiy harakatchanligini belgilaydi. Membrananing suyuq holati ulardagi to'yinmagan yog' kislotalariga bog'liqdir. Membrana oqsilalari ham harakatchandir. Agar ular membrana ichiga chuqur kirmagan bo'lsa, lipid qavatida suzib yurishadi. Shuning uchun biomembranalar suyuq-mozaik shaklga egadir. Yog'lar, oqsillar va karbon suvlar nisbati biomembranalar turiga bog'liq.

Masalan: miyelinning $\frac{3}{4}$ qismi yog'lardir, mitoxondriyalarning ichki membranasida esa oqsillar ko'p, plazmatik membranalar tashqi qavatida esa karbon suvlar mavjud. Membranalarda lipidlar tarkibi ularning hujayra va to'qima spetsifikligi bilan bog'liq. Ularning asosini fosfolipidlar (fosfatidilholin, fosfatidiletanolamin, fosfatidilserin, kardiolipin, sfingomiyelin) hosil qiladi, so'ng glikolipidlar va xolesterin tashkil qiladi. Membrana minor komponentlariga mitoxondrial membranalaridagi ubixinon, tokoferollar kiradi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ergasheva V.SH. "Ovqatlanish gigienasi" o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent. "Top Image Media" bosmaxonasi 2017 il
2. M.A.Azizov "Umumiy gigiena va ekologiya" Toshkent "CHO'lpon" nashriyoti 2014 yil
3. M.R.Tilovov, S.O.Turdiyev, A.M.Bozorov "Ovqatlanish gigienasi" Toshkent, "Ilm Ziyos" nashriyoti, 2007 yil
4. S.S.Esonturdiyev, M.E.Qarshiboeva "Gigiena va sanitariya tekshirishlar texnikasi" "Ilmziyo" nashriyoti, 2007 yil
5. A.Nikbaev "Jamiyat sog'liqni saqlash va tibbiyot statistikasi" Toshkent "Ilm -Ziyos" nashriyoti 2005 yil.

ИССЛЕДОВАНИЕ ГЛУБОКИХ РЕФЛЕКСОВ

Камолова Нилуфар Рузикуловна

Преподаватель Наваинского техникума общественного
здравоохранения имени Абу Али Ибн Сины

***Аннотация:** В клинической практике исследуют глубокие (на растяжение мышц) и поверхностные (кожные, со слизистых оболочек) рефлексy.*

***Глубокий (миотатический) рефлекс** - непроизвольное сокращение мышцы в ответ на раздражение содержащихся в ней рецепторов мышечных веретён, которое, в свою очередь, обусловлено пассивным растяжением мышцы. Такое растяжение в клинической практике обычно достигается коротким отрывистым ударом неврологического молоточка по сухожилию мышцы.*

***Ключевые слова:** рефлекторная дуга, чувствительный и двигательный волокон, периферический нервоколебательное движение, приём Ендрасика, карпорадиальный, Ахиллов рефлекс, Рефлекс Бабинского.*

Характеристики глубоких рефлексов отражают целостность всей рефлекторной дуги (состояние чувствительных и двигательных волокон периферического нерва, задних и передних корешков спинномозговых нервов, соответствующих сегментов спинного мозга), а также соотношение тормозных и активирующих надсегментарных влияний. Глубокий рефлекс вызывают лёгким быстрым ударом по сухожилию расслабленной и немного растянутой мышцы. При нанесении ударов кисть руки должна совершать свободное колебательное движение в лучезапястном суставе, рукоятку неврологического молоточку удерживают неплотно, чтобы молоточек мог совершать некоторое дополнительное колебательное движение вокруг точки его фиксации. Следует избегать «заколачивающих» движений рукой. Пациент должен находиться в достаточно расслабленном состоянии и не прилагать усилий к удержанию равновесия; его конечности должны располагаться симметрично. Если пациент напрягает мышцу, рефлекс снижается либо вообще исчезает. Следовательно, если рефлекс вызывается с трудом, внимание пациента отвлекают от исследуемой области: например (при исследовании рефлексов с ног), просят крепко сжать зубы либо сцепить пальцы обеих рук и с силой тянуть кисти в стороны (приём Ендрасика).

Выраженность глубоких рефлексов иногда оценивают по 4-балльной шкале: 4 балла - резко повышенный рефлекс; 3 балла - оживлённый, но в пределах нормы; 2 балла - нормальной выраженности; 1 балл - сниженный; 0 баллов -

отсутствует. Выраженность рефлексов у здоровых лиц может значительно варьировать.

В норме рефлексы на ногах обычно выражены более чётко и вызываются легче, чем на руках. Небольшое двустороннее оживление глубоких рефлексов не всегда свидетельствует о поражении пирамидной системы; оно может наблюдаться и у ряда здоровых лиц при повышенной возбудимости нервной системы. Резкое повышение глубоких рефлексов, часто сочетающееся со спастичностью, свидетельствует о поражении пирамидной системы. Снижение или отсутствие рефлексов должно настораживать: нет ли у больного невропатии или полиневропатии? Двусторонняя гипорефлексия и гиперрефлексия имеют меньшее диагностическое значение по сравнению с асимметрией рефлексов, которая обычно свидетельствует о наличии заболевания.

Исследование глубоких рефлексов

2. **Рефлекс с сухожилия двуглавой мышцы плеча** (бицепс-рефлекс, сгибательно-локтевой рефлекс) замыкается на уровне C₅-C₆. Врач укладывает слегка согнутую в локтевом суставе руку пациента на своё предплечье, обхватывает локтевой сустав четырьмя пальцами снизу, а большой палец располагает расслабленная верхняя конечность больного находится на животе, локтевой сустав опирается на постель сверху на сухожилия двуглавой мышцы. Наносят короткий и быстрый удар молоточком по большому пальцу своей руки. Оценивают сокращение двуглавой мышцы плеча и степень сгибания руки пациента.
3. **Рефлекс с сухожилия трёхглавой мышцы плеча** (трицепс-рефлекс, разгибательно-локтевой рефлекс) замыкается на уровне C₇-C₈. Врач, стоя спереди от пациента, поддерживает его полусогнутую руку за область локтевого сустава и предплечья (либо поддерживает отведённое плечо пациента непосредственно над локтевым суставом, предплечье при этом свободно свисает вниз) и наносит удар молоточком по сухожилию трёхглавой мышцы плеча на 1-1,5 см выше локтевого отростка локтевой кости. Оценивают степень рефлекторного разгибания руки в локтевом суставе.
4. **Запястно-лучевой (карпорадиальный) рефлекс** замыкается на уровне C₅-C₈. Врач свободно размещает руку пациента на своей кисти так, чтобы она была согнута в локтевом суставе под углом приблизительно 100°, а предплечье находилось в положении, среднем между пронацией и супинацией. Удары молоточком наносят по шиловидному отростку лучевой кости, оценивая сгибание в локтевом суставе и пронацию предплечья. У лежащего на спине пациента исследование проводят

аналогично, но кисти его согнутых в локтевых суставах рук находятся на животе. Если рефлекс исследуют у больного в положении стоя, кисть его полусогнутой в локтевом суставе руки удерживается в необходимом (полупронированном) положении рукой врача. При исследовании глубоких рефлексов на руке особое внимание следует обращать на зону распространения рефлекторной реакции. Например, при вызывании сгибательно-локтевого или карпорадиального рефлекса может возникать сгибание пальцев кисти, что свидетельствует о поражении центрального мотонейрона. Иногда наблюдают инверсию (извращение) рефлекса: например, при вызывании бицепс-рефлекса возникает сокращение не двуглавой, а трёхглавой мышцы плеча. Такое нарушение объясняется распространением возбуждения на соседние сегменты спинного мозга при наличии у больного повреждения переднего корешка, иннервирующего двуглавую мышцу плеча.

5. **Коленный рефлекс** замыкается на уровне L_3-L_4 . При проверке этого рефлекса у лежащего на спине пациента ноги должны находиться в полусогнутом положении, а стопы соприкасаться с кушеткой. Чтобы пациент смог расслабить мышцы бедра, врач подводит свои руки под его колени, поддерживая их. Если расслабление недостаточное, просят пациента с силой давить стопами кушетку или используют приём Ендрасика. Удары молоточком наносят по сухожилию четырёхглавой мышцы бедра ниже коленной чашечки. Оценивают степень разгибания в коленном суставе, отмечая, не распространяется ли рефлекторная реакция на приводящие мышцы бедра. При исследовании рефлекса у сидящего пациента необходимо, чтобы его пятки свободно соприкасались с полом, а ноги быть согнуты под тупым углом в коленных суставах. Одной рукой обхватывают дистальный отдел бедра пациента, второй - наносят удар молоточком по сухожилию четырёхглавой мышцы бедра. При таком варианте исследования рефлекторное сокращение мышцы можно не только увидеть, но и ощутить рукой, находящейся на бедре. Коленный рефлекс можно также исследовать, когда пациент сидит в позе «нога на ногу» либо когда сидит на высоком стуле так, что его голени свободно свисают, не касаясь пола. Эти варианты позволяют наблюдать плохо затухающий, «маятникообразный» коленный рефлекс (при патологии мозжечка) либо рефлекс Гордона (при хорее Гентингтона или малой хорее), заключающийся в том, что после нанесения удара по сухожилию четырёхглавой мышцы бедра голень разгибается и некоторое время задерживается в этом положении.

- б. **Ахиллов рефлекс** замыкается на уровне S₁-S₂. Суть этого рефлекса в том, что у лежащего на спине больного одной рукой обхватывают стопу исследуемой ноги, сгибают ногу в тазобедренном и коленном суставе и одновременно разгибают стопу. Второй рукой наносят удар молоточком по ахиллову сухожилию. Для исследования рефлекса в положении больного лёжа на животе сгибают его ногу под прямым углом в коленном и голеностопном суставах. Одной рукой удерживают стопу, слегка разогнув её в голеностопном суставе (тыльное сгибание), а другой - наносят лёгкий удар по ахиллову сухожилию. Можно также попросить пациента стать на колени на кушетке таким образом, чтобы стопы свободно свисали с её края; удары молоточком наносят по ахиллову сухожилию, оценивая степень разгибания в голеностопном суставе.

При исследовании глубоких рефлексов с ног одновременно проверяют, нет ли клонусов стопы или коленной чашечки. Клонус - повторное непроизвольное ритмичное сокращение мышцы, вызванное быстрым пассивным растяжением самой мышцы или её сухожилия. Клонус возникает при поражении центрального мотонейрона (пирамидной системы) вследствие утраты супраспинальных тормозных влияний. Повышение глубоких рефлексов на нижней конечности часто сочетается с клонусом стопы и коленной чашечки. Для вызывания клонуса стопы у пациента, лежащего на спине, сгибают ногу в тазобедренном и коленном суставах, удерживая её одной рукой за нижнюю треть бедра, а другой рукой захватывают стопу. После максимального подошвенного сгибания внезапно и сильно разгибают стопу в голеностопном суставе, а затем продолжают оказывать давление на неё, удерживая в этом положении. У больного со спастическим парезом мышц эта проба часто вызывает клонус стопы - ритмическое сгибание и разгибание стопы вследствие повторных сокращений икроножной мышцы, возникающих в ответ на растяжение ахиллова сухожилия. Несколько колебательных движений стопы возможно и у здоровых лиц, но стойкий клонус (пять и более сгибательно-разгибательных движений) свидетельствует о патологии. Пробу на выявление клонуса коленной чашечки проводят у больного, лежащего на спине с выпрямленными ногами. Захватив большим и указательным пальцами верхний край надколенника, сдвигают его вместе с кожей вверх, а затем резко смещают вниз, удерживая его в крайнем положении. У пациентов с выраженной спастичностью такая проба вызывает ритмические колебания надколенника вверх и вниз, обусловленные растяжением сухожилия четырёхглавой мышцы бедра.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Шодмонов Х.Қ., Ашмурадова Х.Ш, Турсунов О.Т. "Нервные и психические заболевания". Ташкент, издательство "Учитель", 2009.
2. Полатова Ш.А., Saidova X.X. "Сестринский уход у взрослых "Часть II, Ташкент, издательство "Чолпон", 2014.
3. Рахимбердиева Г. "Сестринское дело при неврологических заболеваниях". Ташкент, "Ворис-издательство", 2014.
4. Справочник Видаль. Москва, "Астрофармсервис", 2008.
5. Вернер Д. "Руководство по медицине хаммабоп "Ташкент, издательство "Гафур гулом", 2006.

ICHKI QON KETISH TURLARI

Fazliddinova Feruza Qahramonovna

Navoiy Abu Ali ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligini saqlash texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ichki qon ketishining alomatlari joylashuvi va og'irligiga qarab farqlanadi, asosiy alomatlar bu — zaiflik va ongni yo'qotish va uyquchanlikdir. Diagnostika tekshiruv, rentgen, KT va MRT, ultratovush va endoskopiyadan iborat. Davolashning muvaffaqiyati qon ketish manbasini olib tashlashga bog'liq. Umumiy ma'noda ichki qon ketishi — bu surunkali kasalliklar yoki shikastlanishlar kuchayishi natijasida inson tanasining ichki bo'shliqlariga oqishi sharoitida qon yo'qotilishi.

Kalit so'zlar: Venoz, kapillyar, arterial, diapedetik, arroviv, mexanik, diapedezik toshma, sepsis.

Ichki qon ketish - bu tashxis qo'yish qiyin bo'lgan o'ta xavfli holat. Bu qon yo'qotish bilan namoyon bo'ladi, unda qon tabiiy teri to'siqlari orqali oqib chiqmaydi, balki ichak, qorin, bachadon, oshqozon va boshqalar bo'shliqlariga kiradi.

Ichki qon ketishi turlari

Ichki qon ketishini boshlanish vaqti, joylashishi, qon to'planishi joyi, alomatlari borligi bo'yicha tasniflash mumkin. Tasniflashning eng keng tarqalgan usullari: **Zarar ko'rgan tomirning tabiatiga ko'ra:** venoz, kapillyar, arterial, aralashgan; **Vujudga kelish sabablari bo'yicha:** diapedetik, arroviv, mexanik. Mexanik shikastlanish turli xil jarohatlarga olib keladi. Diapedezik toshma, sepsis va boshqalarni keltirib chiqaradi. Aroviv sabablar - nekroz, o'smalar. **Qon yo'qotish hajmi bo'yicha:** yengil, o'rta, og'ir va massiv jarohatlar bo'lishi mumkin.

Qon ketishining aniq tasnifi terapiyaning muvaffaqiyati oshiriladi.

Ichki qon ketishi alomatlari

Dastlabki bosqichda har qanday qon ketish uchun xarakterli bo'lgan bir qator belgilar mavjud:

- Uyquchanlik;
- Sovuq ter;
- Ko'zlar qorayadi;

- Chanqoqlik;
- Shilliq qavat va terining oqarishi;
- Bosh aylanishi, chalkashlik;
- Umumiy zaiflik.

Qon yo'qotishining yengil shakllari alomatsiz bo'lishi mumkin yoki tez yurak urishi, qon bosimining pasayishi bilan tavsiflanadi. O'rtacha qon yo'qotishda terining oqarishi, nafas olish kuchayishi, oyoq-qo'llar uvushishi va sovuqlik hissi, quruq og'iz paydo bo'ladi.

Og'ir holatlarda - uyquchanlik, ko'ngil aynishi, qusish, qo'llarning titrashi va siydik miqdorining pasayishi qo'shiladi.

Katta qon yo'qotish - bo'sh qarash, yuzning o'tkirlashishi, cho'kib ketgan ko'zlar bilan birga keladi.

O'limga olib keladigan qon yo'qotish - koma, tutqanoq, bradikardiyaga olib keladi. Teri marmar, quruq va sovuq bo'ladi.

Ichki qon ketishida tibbiy yordam

Patologiyaning rivojlanishidagi barcha holatlari ham o'limga olib kelmaydi. Biroq, o'z vaqtida shifokorga murojaat qilish ichki qon ketishi alomatlarini yengillashtiradi va bemorning normal hayotiga olib keladi. Bundan tashqari, haqiqiy sabablarni aniqlash qiyinligi sababli patologiyani o'zingiz davolashingiz mumkin emas.

Favqulodda yordam quyidagi hollarda talab qilinadi:

- jgut yoki bosimli bandaj qo'llaganidan keyin 10 daqiqadan so'ng qon to'xtamadi;
- qonning chiqishi oqimli sodir bo'ladi;
- qorin bo'shlig'i va ko'krak qafasida chuqur yara borligi;
- kuchli zaiflik, rangpar teri, ko'k oyoq-qo'llar, quloq bitishi va sovuq ter kabi belgilar mavjudligi.

Ichki qon ketishini oldini olish

Tananing ichki bo'shliqlariga qon quyilishining oldini olish quyidagi maslahatlarga asoslanadi:

- surunkali kasalliklarni o'z vaqtida davolash;
- o'rtacha jismoniy faoliyat;
- to'g'ri ovqatlanish;
- genetik moyillik holatida profilaktik tekshiruvlar;
- qorin va ko'krak qafasidagi shikastlanishlardan saqlanish;
- qon aylanishining buzilishi va qon tomirlarining shikastlanishiga olib keladigan patologiyalarni o'z vaqtida davolash.

Ichki qon ketishi asoratlari

Ko'p ichki qon ketishi holatlari shoshilinch jarrohlik aralashuvni talab qiladi, bu qon ketishining rivojlanish sabablarini yo'q qiladi va jiddiy oqibatlarni bartaraf etishga yordam beradi.

O'limga olib keladigan natija qon ketishning eng xavfli shaklidir, bu qon aylanishining buzilishi va qon tomir yetishmovchiligining o'tkir shakllari fonida gemorragik shok paydo bo'lishi tufayli yuzaga keladi. Bu shuni anglatadiki, qon kislorod, ozuqa moddalari va metabolizm mahsulotlarini tashishni to'xtatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.F.Ziyaeva, M.D.Xodjasheva, D.I.Qosimova, M.A.Xamedova, O'.B.Ochilov "Kattalarda hamshiralik parvarishi " 1- qism Toshkent, Niso Poligraf, 2014yil
2. A.J.Hamraev Xirurgiya va reanimatsiya asoslari – "Zar qalam" nashriyoti, 2008 yil
3. M.F.Ziyaeva, M.A.Hamedova, Mirrahimova G.M., Murodova R.T. Jarrohlikda hamshiralik ishi. Toshkent, Milliy ensiklopediya, 2005 yil.
4. M.X.Muxtorov, I.K. Qahhorov "Reanimatsiya asoslari" Toshkent, Ilm Ziyoy, 2005yil
5. M.Bekmurodova. Jarrohlik va reanimatsiya asoslarida hamshiralik ishi. Toshkent, 2005 yil.
6. Ya.Allayorov, Ya.Tojiboev "Favqulotda vaziyatlarda tez tibbiy yordam asoslari". Toshkent, "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2003 yil

ACADEMIC IBRAHIM MOMINOV: MY FIRST TEACHER IS MY MOTHER

Ibodova Nasiba

Asian International University

Associate Professor,

Doctor of Philosophy (PhD)

ibotovanasiba58@gmail.com

Abstract: *this article reflects on the memories of the academician Ibrahim Mominov, who laid the foundation stone of the Uzbek school of philosophy, and his parents, the venerable Sister Magfirat. Also, the scientist's research on the development of science was analyzed.*

Key words: *Ibrahim Mominov, scientist, science, thinker, woman, mother, renaissance period, scholars, people-loving breed, progressive thinker, nation.*

The founder of the School of Philosophy of Uzbekistan, a well-known public figure and a famous scientist Ibrahim Mominov was born in 1908 in the village of Tezguzar, Shofirkon District, which was situated in Bukhara Emirate. He describes his father, Abdulmomin Faizullayev, as a person who could freely speak and write in Russian, Kazakh, and Tajik languages, in addition to his mother tongue, and his mother, Magfirat, as a wise woman who opened a school for girls in Tezguzar and taught them the secrets of science and art. Also, it is said that her mother was a very knowledgeable and intelligent woman, she memorized many proverbs, riddles, examples of folklore, she was very strict with her children's education and upbringing, and she taught her children famous poets of the East. Ibrohim Muminov proudly described her as the first teacher who taught him her art. In 1968, on the occasion of Ibrahim Muminov's 60th birthday, a magazine reporter interviewed a scientist. In this conversation, the reporter asks the first question: "First, who do you know as your teacher?" The scientist recalls, "My teacher - my mother, who encouraged me to study and gain knowledge for the first time." In the family library in the house of the future scientist, there were books by A. Yassavi, A. Navoi, A. Jami, Hafiz Sherozi, Sa'di, Sufi Olloyor and other authors. The family read Saadi's work "Gulistan" together. In addition to his mother, the service of his brothers Arabboy and Musa Mominov in the education of the scientist, who was separated from his father early, is incomparable.

On January 20, 1933, the Samarkand State Pedagogical Academy was transformed into a university. From 1933, he was the dean of the United Literature

Faculty of the new university, and from 1933 to 1935, he was the dean of the History Faculty of SamSU. In those years, Usman Nasir, Tajik playwright and poet Abdullah Gani, Manzura Sobirova, Ubay Oripov, Muhammadkul Narzikulov and others studied in this center of science.

I. Mo'minov formed a special team consisting of leading specialists in the republic, who know their field perfectly, before carrying out this difficult work. The dictionary is a mirror of the past of each nation, it contains the past, culture, spiritual heritage, science, enlightenment, values, traditions and customs, famous people, economy, contribution to the world civilization, position among the peoples of the world of that nation, that people, in a word, the nation is reflected in its entirety. Philosopher A. Valiyev's direct witness once again proves how complicated and dangerous that period was: "Those years the chauvinist movement aimed at deification of history, culture, certain individuals, nationalism, nationalism in general, preventing intellectuals local personnel - scientists, writers and others from fighting for national pride and spiritual values, and erasing their historical memory was rampant. Under these conditions, it was extremely difficult and responsible to give an objective and scientifically correct assessment of the above-mentioned persons, events, and actions in the dictionary. Each article was reviewed by several people and discussed over and over again. Some articles, such as Behbudi, jadidism, and similar articles, were rewritten several times. I.M. Mominov was an excellent shield in preparing these articles objectively and based on science, in defending them in front of higher organizations".

The author noted that he used historical sources such as works of Sharafiddin Ali Yazdi, Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, Hermann Vamberi, Spanish ambassador Clavijo's diaries and "Timur's rules" in creating this pamphlet. It should be said here that I. Mominov believed that one day Amir Temur's name will be among the great people and "you will see that such times will come when they will raise Amir Temur to the sky and appreciate him as a great person." stated that. Look, today these dreams have come true. Amir Temur's glorious and great dignity was replaced. We began to describe him as a great person, a patriot, a patron of science and culture, as we dreamed, he became the pride of the nation.

By the way, this historical treatise, based on reality, angered some people. Moreover, Ibrahim Mominov continued to reveal everything about Temur consistently. At that time, the publication of "Temur Tuzuklari" and Sharafuddin Ali Yazdi's chronicle "Zafarnoma" in a row and presented to the readers intensified the attack of opponents against the scientist. Writers and scholars of Temur who smeared Amir Temur with black paint and wrote books like pillows started marching against Ibrahim Mominov. A group of scientists followed the path of laganbardo and went to the "center". One end of the conflict reached Suslov, the leader of the theoreticians of that

time, the former secretary of the Central Committee of the CPSU. Accusations began to fall on the scientist's head from all sides.

One of the talented students of the philosopher, Professor H. Ziyoyev, writing about the pressures against Ibrahim Mominov, said that the attacks against the philosopher continued from 1968 to 1974, and he also mentions that in those years, many signed and unsigned letters were sent to the "center" over Ibrahim Mominov. He remembers the following words of his teacher with complete confidence: "Hamidullah, you will see, the time will come when Amir Temur will be elevated to the skies and appreciated as a great figure."

Ibrahim Mominov was the first doctor of science in the field of philosophy in Uzbekistan. The scientist made a great contribution to the development of modern philosophy. There are no layers of history left untouched by the restless philosopher. Having worked hard in the field of science, he was recognized as the leader of the science of philosophy among the scientists of his time. Our women, like sister Magfirat Mominova, who gave birth to and raised a great boy like Academician Ibrahim Mominov, brought up a smart scientist who benefited society and developed science, are the support of today's New Uzbekistan.

USED LITERATURE:

1. Science and Life magazine. 1968. Issue 9. Page 2.
2. Valiyev Q. Lively teacher. Social sciences in Uzbekistan. 1998 No. 12, p. 61
3. <http://www.gglit.uz/>
4. Ziyoyev H. The role of Ibrahim Mominov in the "exoneration" of Amir Temur. 1974. p. 39;
5. Khairullayev M.M. Ibrahim Mominov's great scientific feat. (5-p. in the book The place and role of Amir Temur in the history of Central Asia). T.; Science, 1993.
6. IN Komilovna - Ziyo Distributed From Tezguzar. Journal NX,30-33
7. Ibodova Nasiba Komilovna. Ibrahim Muminov's Scientific and Philosophical Heritage and Subjective Approaches to His Scientific Activity Under the Rule of the Former Ideology. International Journal on Integrated Education. 2022. 556-559-p
8. Nasiba Komilovna Ibodova. ALI QUSHCHI FAOLIYATINI TADQIQ ETISHDA IBROHIM MO'MINOVNING ROLI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2023. 824-829-b
9. Ibodova Nasiba Komilovna. Philosophical Lines to Academician Ibrahim Muminov's Activity. Journal of Sustainability in Integrated Policy and Practice. 2024. 15-18-p. <https://journals.proindex.uz/index.php/SIPP/article/view/484/418>
10. Ibodov, G. K. (2023). KLASSIK VA MAXSUS - YORDAMCHI MASHQLARNING YUKLAMA ME'YORI. Educational Research in Universal Sciences, 2(15), 13–16. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/4660>
11. Ibodov Ghalibjon Komilovich. Classic And Special -The Loading Standards of Assistant Exercises. Journal of Sustainability Integrated Policy and Practice. 2024. 19-21-p. <https://journals.proindex.uz/index.php/SIPP/article/view/485/419>

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИСПОЛЬЗУЮТ ОБРАЗОВАНИЕ ДЛЯ ПОДРОСТКОВ

Руководитель, Мухаммадиева Шохсанам
Ученица ТГСИ лицея, Баходирова Шахзода

АННОТАЦИЯ

Сегодняшние подростки имеют беспрецедентный доступ к современным технологиям и используют их ожидаемыми и неожиданными способами. Подростки проводят много часов в день, используя технологии, и подавляющее большинство из них имеет доступ к интернету, мобильным телефонам, видеоиграм и многому другому. Последние данные вызывают беспокойство по поводу воздействия на академическую успеваемость. В этой статье представлен обзор влияния современных технологий на образовательный уровень подростков. Целью было изучить взаимосвязь между использованием компьютеров подростками и успеваемостью. В рамках качественного исследования был принят дизайн тематического исследования. Интервью и обсуждения в фокус-группах были основными инструментами, используемыми для сбора данных. Исследование показало, что современные технологии влияют на обучение как положительно, так и отрицательно. Для родителей, педагогов, средств массовой информации и политиков, в частности, были даны рекомендации относительно способов увеличения преимуществ и уменьшения вреда, которые технологии могут нанести подросткам.

Ключевые слова: *подростки, образовательные достижения, современные технологии, средства массовой информации.*

Введение

В последние годы современные технологии получили широкое распространение, что привело к их широкому использованию людьми всех поколений. Для поколения молодых людей технологии стали играть значительную роль в их социальной и образовательной жизни. Подавляющее большинство подростков имеют доступ к компьютерам, интернету, телефонам, видеоиграм и многим другим формам современных технологий. С ростом роли современных технологий в жизни подростков растет беспокойство по поводу того, как они могут повлиять на детей. Технологии меняют процессы и содержание до такой степени, что сегодня дети погружаются в мир, изобилующий информацией. Увеличение количества времени, которые дети

проводят за современными технологиями, поднимает вопросы об их использовании.

В этой главе представлена оценка влияния современных технологий на образовательные достижения подростков. Предыстория, эволюция технологий кардинально изменило общество. Бесконечное количество людей по всему миру используют современные технологии. Одним из наиболее глубоких изменений за последнее десятилетие стало повсеместное распространение информационных и коммуникационных технологий.

Развитие технологий изменило мир, что, в свою очередь, изменило повседневную жизнь подростков. Демлер (2009) утверждает, что сегодня дети растут во взаимосвязанном, сетевом мире. Молодежь имеет беспрецедентный доступ к современным технологиям и использует их ожидаемыми и неожиданными способами. Подростки во всем мире растут в мире, в котором Интернет, сотовые телефоны, текстовые сообщения, телевидение и видеоигры и другие технологии доминируют в их общении и являются неотъемлемой частью повседневной жизни.

Дети погружаются в мир, изобилующий информацией. Хотя технологии часто называют наиболее важным фактором, влияющим на общество, они остаются предметом малоизученных исследований. Признавая, что технологии лежат в самом сердце общества, данное исследование стремится изучить их влияние на подростков. Технологический прогресс является одним из наиболее важных факторов для подростков во многих обществах. Благодаря колоссальному развитию технологий эту эпоху также можно назвать Веком технологий. В целях служения в социальной сфере, сфере образования и трудоустройства технологии становятся наиболее важным инструментом. Сайты социальных сетей, онлайн-игры, сайты для обмена видео и гаджеты, такие как iPod и мобильные телефоны, теперь стали неотъемлемой частью молодежной культуры. Они настолько проникли в жизнь молодежи, что трудно поверить, что менее десяти лет назад эти технологии почти не существовали. Современные технологии изменили то, как молодежь общается и учится, и это поднимает новый набор вопросов, которые должны учитывать педагоги, родители и политики. Важный вопрос, который пытается решить данная статья, заключается в том, как современные технологии влияют на успеваемость этих подростков. Технологии являются неотъемлемой частью жизни большинства подростков, поэтому важно понимать, какое влияние они оказывают на академическую успеваемость.

Методология

Исследование было предпринято, чтобы представить глубокое понимание влияния современных технологий на успеваемость подростков. Для проведения исследования использовалась качественная методология исследования. По мнению Бэбби, качественные исследования чувствительны к контексту и жизненному опыту и направлены на глубокое и целостное понимание в попытке отдалить должное сложности социальной жизни. В рамках качественного исследования был использован дизайн тематического исследования. Тематическое исследование представляет собой углубленное изучение интересующей единицы, такой как физическое лицо и компания.

Тематическое исследование выбирает небольшую географическую область или очень ограниченное число людей в качестве объектов исследования. Цель тематического исследования — глубоко исследовать, интенсивно проанализировать, чтобы сделать обобщение о более широкой популяции, к которой принадлежит единица. В состав данного исследования вошли подростки, учителя и родители. Для данного исследования была принята целенаправленная выборка. Durrheim утверждает, что целенаправленная выборка гарантирует участие в исследовании небольшого числа людей. Качественные исследования фокусируются на богатстве данных, когда отбирается относительно небольшая выборка. В число участников вошли 24 подростка, 4 учителя и 4 родителя. Исследователь, как упоминал Сондерс, смог определить участников, способных предоставить важные данные. В исследовании в основном была получена информация из интервью и обсуждений в фокус-группах. Интервью — это способ для участников принять участие и рассказать о своих взглядах. Существует возможность немедленной обратной связи, зондирования и разъяснений. Лиди и Ормрод отмечают, что в некоторых случаях исследователь может захотеть взять интервью у нескольких участников фокус-группы для обсуждения конкретного вопроса. Исследователь может получить различные мнения по определенному вопросу, когда время ограничено. Обсуждение Целью исследования было изучить влияние современных технологий на успеваемость подростков.

В результате исследования выяснилось, что современные технологии относятся ко многим формам электронных коммуникаций, включая Интернет, доступный как через компьютеры, так и через мобильные телефоны, а также службы обмена мгновенными сообщениями, такие как Whatsapp. Делмер также утверждает, что современные технологии относятся к типам устройств, наиболее часто используемых для общения и развлечений, в том числе: Компьютеры (включая доступ в Интернет, онлайн-игры и другие компьютерные игры);

Мобильные телефоны (включая телефонные звонки и текстовые сообщения); Консольные видеоигры и телевидение (включая телешоу и фильмы, показанные по телевидению и воспроизводимые на видеомагнитофонах или DVD-плеерах). Таким образом, как это также поддержал Макартур, термин «Современные технологии» используется для описания медиаэкологии, где более традиционные медиа, такие как книги, телевидение и радио, сливаются с цифровыми медиа, особенно с интерактивными медиа и медиа для социальных коммуникаций. Все участники согласились с тем, что современные технологии играют значительную роль в социальной и образовательной жизни подростков. Большинство подростков все чаще подключаются к виртуальному миру, ежедневно используя различные технологии. Эти технологии, популярные среди подростков, о которых также упоминают Микулек, Гониу и Морено, включают сотовые телефоны, телевидение, обмен текстовыми сообщениями и видеоигры.

Из этих подростков, пользующихся Интернетом, примерно половина пользуется веб-сайтами социальных сетей (SMS), такими как MySpace (<http://www.myspace.com>) и Facebook (<http://www.facebook.com>). Таким образом, подростки являются заядлыми пользователями современных технологий. Сайты социальных сетей, операторы мобильной связи и другие частные субъекты внедряют хитрые методы, призванные привлечь молодежь в развитых странах. Facebook Zero был запущен в мае 2012 года как мобильный сайт без платы за передачу данных и доступен в 45 странах, в том числе 10 в Африке. Эти разработки являются захватывающими и открывают возможности для преобразования обучения, инноваций и многого другого. Однако они также представляют опасность.

Хотя исследования последствий использования детьми современных технологий все еще отрывочны и неоднозначны, начинают появляться некоторые первоначальные признаки положительных и отрицательных последствий. Согласно полученным данным, использование подростками современных технологий имеет последствия для образовательной практики, поскольку теперь это преобладающий фактор окружающей среды в их жизни. В том же духе Уотт утверждает, что профессионалам, работающим с молодыми людьми, необходимо иметь полностью обоснованную доказательную базу относительно возможных преимуществ и недостатков современных технологий. Растущая обеспокоенность родителей, педагогов и других лиц, участвующих в обеспечении благополучия подростков, связана со способностью молодых людей безопасно и эффективно использовать эти инструменты. Результаты данного исследования показывают, что современные технологии оказывают как положительное, так и отрицательное влияние на сферу образования. Согласно

результатам исследования, подростки часто используют компьютер и Интернет для учебы; они используют их для выполнения школьных заданий. Студенты могут учиться на компьютерах и стать независимыми учениками. В соответствии с этим выводом Маршал, цитируемый в Honey, Culp and Spielvogel, обнаружил убедительные доказательства того, что современные технологии дополняют то, что великий учитель делает естественным образом, расширяя сферу своей деятельности и расширяя опыт своих учеников за пределами классной комнаты. Хани и др. идут еще дальше и утверждают, что молодые люди пользуются преимуществами новых мощных технологий. Три четверти онлайн-подростков используют мгновенные сообщения, что составляет около 16 миллионов молодых людей. Из этих 16 миллионов 78% говорят, что используют мгновенные сообщения, чтобы поговорить о домашних заданиях, тестах или школьных заданиях. Субраманьям и др. утверждают, что исследователи когнитивной деятельности предполагают, что, например, компьютерные игры могут быть важным строительным блоком в улучшении способности детей читать и визуализировать изображения. Было обнаружено, что игра в определенные компьютерные и видеоигры оказывает немедленное положительное влияние на определенные когнитивные навыки. Они могут улучшить навыки решения проблем.

Современные технологии также мотивируют и вовлекают учащегося, когда учащиеся имеют выбор в своих заданиях, видят актуальность или могут оценивать с переплетением обратной связи с учителем, мотивация учащихся возрастает. Исследование также согласуется с этими выводами. Быстрое развитие современных технологий действительно расширило представление общества о технологиях как об инструментах для развития навыков детей и мотивации в таких академических областях, как математика, естественные науки, словесность и письмо. Даже родители обычно считают, что современные технологии являются важным образовательным ресурсом. Среди подростков школьная работа превзошла игры как самый частый вид онлайн-деятельности.

Последствия

Результаты имеют значение для школ, использующих или планирующих использовать современные технологии. Современные образовательные технологии менее эффективны, когда цели обучения неясны и фокус использования технологий размыт. Школы должны создать группу планирования технологий, состоящую из администраторов, учителей, координаторов технологий, учащихся, родителей и представителей сообщества (вовлечение всего сообщества) для определения образовательных целей для

учащихся и типов технологий, которые будут поддерживать усилия по достижению этих целей. Команда также должна разработать видение того, как технологии могут улучшить преподавание и обучение. Нельзя ожидать, что учащиеся получат пользу от технологий, если их учителя не знакомы с ними и не чувствуют себя комфортно с ними. Многие учителя отстают от своих учеников, когда дело касается современных технологических навыков и компетенций, что затрудняет заинтересованность, мотивацию и вовлечение детей в традиционные уроки. Они должны иметь опыт работы с этой технологией. Следовательно, важно обеспечить профессиональное развитие учителей, чтобы помочь им не только научиться использовать новые технологии, но и обеспечить содержательное обучение и деятельность с использованием технологий в классе.

Заключение

Современные технологии трансформируют опыт взросления подростков. Это приносит подросткам и хорошее, и плохое. В лучшем случае, как убедительно заметил Хани, технологии могут способствовать глубокому исследованию и интеграции информации, мышлению высокого уровня и глубокому вовлечению, позволяя учащимся проектировать, исследовать, экспериментировать, получать доступ к информации и моделировать сложные явления. Высокий уровень участия в социальных сетях приводит к тому, что учащиеся теряют концентрацию на учебных задачах и негативно влияют на их академические результаты. Использование средств массовой информации как источника информации и средства коммуникации является неотъемлемой частью учебных программ во многих развивающихся странах. Таким образом, компетентность в использовании технологий является ключом к академической успеваемости подростков в школах. В условиях постоянного развития технологий существует беспрецедентная необходимость понять рецепт успеха, который включает в себя учащегося, учителя, содержание и среду, в которой используются технологии.

JAMOAGA MOSLASHTIRISH PERSONALNI BOSHQARISHDA BIR OMIL SIFATIDA

Axmedova Yulduz Sunatullayevna

Jizzax politexnika instituti Iqtisodiyot va menejment kafedراسi assistenti

Shaldarbekova Ayshe Baktashevna

M. Auvezov nomidagi Janubiy Qozog‘iston davlat universiteti o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada xodimlarning moslashuviga e‘tiborning kuchayishi tashkilotning qadriyatlarini va korporativ etikasi bilan birlashtirilgan hamfikrlar jamoalarini yaratish orqali korxonaning raqobatbardoshligini oshirishi xususida bayon etilgan.

***Kalit so‘zlar:** Personal, menejer, xodim, moslashuvchanlik, qoidalar, lavozim yo‘riqnomalari, ko‘rsatmalar.*

ABSTRACT

This article argues that increased attention to the consistency of employee actions can increase the competitiveness of an enterprise by creating communities of like-minded people united by the organization’s values and corporate ethics.

***Key words:** Personnel, manager, employee, flexibility, rules, job descriptions, instructions.*

Tashkilotda xodimlarni moslashtirish xodimlarni boshqarishning zarur elementidir. Darhaqiqat, ma‘lum bir korxonaning xodimi bo‘lganida, yangi kelgan shaxs tashkiliy talablarni qabul qilish zarurati bilan duch keladi: ish va dam olish jadvallari, qoidalar, lavozim yo‘riqnomalari, buyruqlar, ma‘muriyatning ko‘rsatmalari va boshqalar. Shuningdek, u korxonadan unga taqdim etilgan ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarning umumiylikini ham qabul qiladi. U o‘z qarashlari va odatlarini qayta ko‘rib chiqishga, ularni jamoada qabul qilingan, an‘analarda mustahkamlangan xulq-atvor normalari va qoidalari bilan bog‘lashga va tegishli xatti-harakatlar chizig‘ini ishlab chiqishga majbur bo‘ladi. Afsuski, xodimlarni moslashtirish bo‘yicha chora-tadbirlarning ahamiyati uzoq vaqt davomida kadrlar bo‘limi tomonidan etarlicha jiddiy qabul qilinmagan. Hozirgacha ko‘pgina davlat korxonalari va tijorat tashkilotlarida hatto oddiy moslashuv dasturlari ham mavjud emas.

Korxonada moslashishni boshqarish tizimini joriy etish juda murakkab vazifadir, ammo korxonada uchun boshlang'ich xarajatlarni kamaytirish kabi muhim vazifalarni hal qilish unga bog'liq; kadrlar almashinuvini kamaytirish; ish beruvchi tashkilot uchun maqbul bo'lgan samaradorlik ko'rsatkichlariga tezroq erishish mumkin; xodimning mehnat jamoasiga kirishi, uning norasmiy tuzilishi va o'zini jamoa a'zosi sifatida his qilish. Xodimlarni moslashtirishning eng muhim tarkibiy qismlari, bir tomondan, xodimning o'zini o'zi qadrlashi va intilishlarini uning imkoniyatlari bilan muvofiqlashtirish, ikkinchidan, u moslashadigan ishlab chiqarish muhitining haqiqati. Bu yangi kelgani ish mazmuni va shartlariga, bevosita ijtimoiy muhitga moslashtirish, xodimning ishbilarmonlik va shaxsiy fazilatlarini yaxshilashning ko'p qirrali jarayonidir.

Yangi ishga qabul qilingan xodim bir vaqtning o'zida bir nechta lavozimlarni egallagan tashkilot ichidagi munosabatlar tizimiga kiradi. Har bir lavozim xodim, hamkasb, bo'ysunuvchi, menejer, jamoaviy boshqaruv organi, jamoat tashkiloti a'zosi sifatida jamoadagi ijtimoiy rolini belgilaydigan talablar, me'yorlar, xatti-harakatlar qoidalari to'plamiga mos keladi. Ushbu lavozimlarning har birini egallagan kishi o'zini shunga muvofiq tutishi kutiladi. Muayyan tashkilotga ishga kirishda inson muayyan maqsadlarga, ehtiyojlarga, xatti-harakatlar normalariga ega va tashkilotga ma'lum talablarni qo'yadi: mehnat sharoitlari va motivatsiya. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yangi xodimlarning o'zini "o'z o'rnida" his qilishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy salbiy jihatlari - bu tashkiliy bilimning etishmasligi, yangi muhitda harakat qila olmaslik, rahbariyat va hamkasblar oldida cheklov va amaliy tajribaning etishmasligi. Moslashuv insonda "o'rnatilgan" biologik va psixologik mexanizm bo'lganligi sababli, ko'p hollarda u o'z-o'zidan paydo bo'ladi. Savol tug'ilishi mumkin: nima uchun bu holda moslashuv muammosiga e'tibor qaratish, uning dasturlarini ishlab chiqish va samaradorligini oshirishga intilish kerak?

Darhaqiqat, inson ko'pincha ertami-kechmi, u yoki bu tarzda, har qanday sharoitga moslashadi yoki ularni o'ziga moslashtiradi. Buning uchun unga bir nechta omillar kerak: etarli vaqt, motivatsiya, o'zgarish istagi va ularning tabiiy imkoniyatlari. Ammo kasbiy faoliyat jarayonida bu omillarning barchasi ish beruvchiga juda qimmatga tushishi mumkin, shuning uchun u bu murakkab jarayonni imkon qadar kamaytirish va soddalashtirishga intiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo‘ldoshev N., Zaxidov G. Menejment. Darslik. – T.: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2018 y.
2. Bozorov Sh. Va boshqalar. Menejment va marketing. Darslik.-2017
3. Axmedova, Y. S. (2024). Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashning mazmuni va mohiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
4. Axmedova, Y. S., & qizi Mamadiyorova, F. S. (2024). Xodimlarni motivatsiyalashning psixologik asoslari. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 611-614.
5. Ахмедова, Ю. С. (2023). Инвестициялар - Иқтисодийни Модернизациялашнинг Бош Омили. *Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnali*, 3(1), 226-229.
6. Umirova, G. Iqtisodiyotimizni rivojlantirishda innovatsiyalarning tutgan o‘rni va ro‘li //Qo‘qon universiteti xabarnomasi. – 2022. – T. 5. – С. 64-66.
7. Umirova, G. (2022). Mamlakatimizdagi monopoliyaga qarshi kurashishning raqobat muhitini shakllantirish. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*, 1(1), 288-290.
8. Gulmira, U. (2023). Theoretical basis of management of the financial stability of the banking system. *International Journal of Advance Scientific Research*, 3(05), 126-130.
9. Umirova, G. (2023). Tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya omillaridan foydalanishning zaruriyati. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 8, 74-77.

TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Umirova Gulmira Shodiboy qizi

Jizzax politexnika instituti
Iqtisodiyot va menejment kafedrası assistenti

Khurmatov Behzod

Abu Ali Ibn Sino nomidagi Tojikiston Davlat tibbiyot universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada, tadbirkorlikni rivojlantirish masalalari hamda motivatsiya omillaridan keng foydalanish zaruriyati haqida ma'lumotlar berilgan.

***Kalit so'zlar:** kichik biznes, tadbirkorlik, YAIM, motivatsiya, chakana savdo, daromad.*

ANNOTATION

This article provides information on entrepreneurship development issues as well as the need to make extensive use of motivational factors.

***Keywords:** small business, entrepreneurship, GDP, motivation, retail, income.*

O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlikning rivojiga katta e'tibor qaratilishi natijasida mazkur faoliyat turi milliy iqtisodiyotning yetakchi bir sektoriga aylanib ulgurgan. Bugungi kunda tadbirkorlikning hissasiga yalpi ichki mahsulotning yarmidan ko'pi, ish bilan bandlarning 80 % ga yaqini to'g'ri keladi. Shunday ekan, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi, oilalar daromadi va ularning farovonligi, yangi ish o'rinlarining tashkil etilishi aynan ushbu tadbirkorlik rivojiga bevosita bog'liqdir.

Bugungi kunda "rivojlangan mamlakatlarda kichik biznes va tadbirkorlik ish o'rinlarining 60-70 foizini tashkil qiladi. Binobarin, ular rivojlangan mamlakatlarda YAIMning 55% ni tashkil qiladi. Kichik biznesda ham barcha chakana savdo xodimlarining 39,8 foizi ishlaydi. Chakana savdo firmalaridan o'rtacha oylik daromad 22341 AQSH dollarni tashkil qiladi. Ushbu firmalarning o'rtacha yalpi marjasi 51% ni tashkil qiladi va egalari daromad olganlarida yirik mahalliy zanjirlarda qayta sarmoya kiritishga moyildir".¹

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot Strategiyasida "Milliy iqtisodiyotni isloh qilish borasida tashqi savdo, soliq va moliya siyosatini liberallashtirish, tadbirkorlikni

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot Strategiyasi to'g'risidagi farmoni (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022 y., 06/22/60/0082-son)

qo'llab-quvvatlash va xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni tashkil etish hamda hududlarni jadal rivojlantirishni ta'minlash bo'yicha ta'sirchan choralar ko'rildi.

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlab o'tganlaridek, "Bu - xususiy mulk va tadbirkorlikni yanada rivojlantirish va ularning ta'sirchan himoyasini ta'minlashdir".¹

Iqtisodiy islohotlar sharoitida rag'batlantirish tizimidan motivatsiya tizimiga o'tishning uddasidan chiqqan korxonalar yuqori raqobatbardoshlik muhitiga erishgan. Bu tushunchalarning o'zgarishigina emas, balki juda yuqori darajali iqtisodiy ko'rsatkichlaridan biridir: xodimlar motivlarining barcha rang-barangligi va o'ziga xosligi rag'batlantirish tizimi o'rnini egallagan mos keluvchi motivatsiya tizimida aks etadi.

Tadbirkorlarning faolligi davlatning demokratlashtirilishi va milliy iqtisodiyot ochiqligi, ishbilarmonlik muhiti asosiy mezonlaridan biridir. Jahondagi ko'pchilik rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar amaliyoti kichik biznes aholining ish bilan bandligini ta'minlash va daromadini ko'paytirishning eng muhim vositasi ekanligidan dalolat beradi.

Hozirgi iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida mazkur soha rivoji ish bilan bandlik va mehnat munosabatlarini takomillashtirishda alohida o'rin egallaydi. So'nggi yillarda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish borasida amalga oshirilayotgan izchil tadbirlar, bu bo'yicha qabul qilinayotgan qator dasturiy yo'nalishlar mazkur sohaning rivojlanishiga olib kelmoqda. Mamlakatimizda iqtisodiyotni liberallashtirish sharoitida keng ko'lamlislohotlar bevosita tadbirkorlik rivoji bilan bog'liq. Chunki kichik biznes yirik biznesga nisbatan bir qator raqobat ustunliklariga ega ekanligi bilan farqlanadi, xususan kichik biznesning moslashuvchanligi va ixchamligi biznesning muhim belgisi bo'lib, zamonaviy biznes sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi.

¹Smiljanic Stasha. Small Business Administration, 2022.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-sonli, 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni.
2. Umirova, G. Iqtisodiyotimizni rivojlantirishda innovatsiyalarning tutgan o‘rni va ro‘li //Qo‘qon universiteti xabarnomasi. – 2022. – T. 5. – C. 64-66.
3. Umirova, G. (2023). Tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya omillaridan foydalanishning zaruriyati. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 8, 74-77.
4. Umirova, G.Sh. (2023). Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy forumi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimini isloh qilishning yo‘llari, 37-38. TATUFF-EPAI.
5. Abdullaev, A., Abdullaeva, G., & Umirova, G. (2022). Содержание стресс-тестирования экономической безопасности банковской системы. InterConf.
6. qizi Umirova, G. S. (2024). Tadbirkorlikni rivojlantirishda innovatsiyalarning hozirgi kundagi ahamiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(3), 452-454.
7. Axmedova, Y. S. (2024). Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashning mazmuni va mohiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
8. Axmedova, Y. S., & qizi Mamadiyorova, F. S. (2024). Xodimlarni motivatsiyalashning psixologik asoslari. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 611-614.
9. Ахмедова, Ю. С. (2023). Инвестициялар - Иқтисодиётни Модернизациялашнинг Бош Омили. *Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnal*, 3(1), 226-229.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ТЕРМИНА «ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ».

Ахмедов Жалол Турсунмуратович

Джизакский политехнический институт

Турсунмуратов Жавохир Жалол угли-студент 2-курса Университета
Общественной безопасности Республики Узбекистан.

АННОТАЦИЯ: В данной статье некоторые аспекты географической области, которая сегодня называется «Средняя Азия», рассматриваются с научной точки зрения. С древних времен Центральная Азия считалась одним из потенциальных регионов мира с крупнейшим историческим и духовно-культурным наследием. По этой причине изучение его славной истории всегда находится в центре внимания исследователей.

Ключевые слова: Средняя Азия, термин, политико-географический регион, история, «Турон», «Туркестан», «Мовароуннахр», «Средняя Азия», Великий Шелковый путь, Сибирь, Урал, Волга.

ABSTRACT: In this article, some aspects of the geographical area that is today called “Central Asia” are examined from a scientific point of view. Since ancient times, Central Asia has been considered one of the potential regions of the world with the largest historical, spiritual and cultural heritage. For this reason, the study of its glorious history is always the focus of researchers.

Key words: Central Asia, term, political-geographical region, history, “Turon”, “Turkestan”, “Movarounnahr”, “Central Asia”, the Great Silk Road, Siberia, the Urals, Volga.

Как показывает история, термин «Центральная Азия» широко используется во всей научно-популярной литературе и других географических и политических справочниках. На данный момент этот термин является политико-географическим понятием, и сегодня в регион входят Республики Казахстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменистан и Кыргызстан.

Этот исторический и в настоящее время вполне потенциальный регион в разное время назывался «Турон», «Туркестан», «Моваруннахр», «Средняя Азия» и, наконец, «Средняя Азия». Естественно, эти регионы несколько различались территориально. Именно поэтому изучение того, как в прошлом назывался «Туронзаминский регион» и его история, никогда не теряло своей важности.

С древних времен Центральная Азия считалась одним из потенциальных регионов мира с крупнейшим историческим и духовно-культурным наследием.

Уважаемый Президент Шавкат Мирзиёев отметил: *«Известно, что Центральная Азия, расположенная на Великом Шелковом пути и Великих Индийских торговых путях, на протяжении тысячелетий находилась в центре важных мировых процессов, благодаря своему геостратегическому положению. Наш регион служил своеобразным мостом, соединяющим Европу, Ближний Восток, Южную и Восточную Азию.*

На этой земле жили и творили великие ученые-гуманисты, мыслители и поэты, внесшие несравненный вклад в развитие мировой цивилизации. Здесь огромные природные запасы, большой человеческий потенциал. Даже сегодня Центральная Азия находится в центре мирового внимания, и интересы конкурирующих могущественных стран в этом регионе пересекаются».

Центральная Азия — природный регион во внутренней части Азиатского континента, площадью 6 млн. человек. кв. это км. Северный и западный край граничит с Монголией, Китайской Народной Республикой и Российской Федерацией, восток окружен Большим Хингоном, а юг окружен рекой Цангпо (Брахмапутра) в Тибете и верхней частью Реки Инда. Центральная Азия расположена значительно выше уровня моря. Рельеф состоит из широких горных хребтов (Монголия, Алтай, Хангой, Хентэй, Тянь-Шань, Наньшань, Куньлунь) и широких и глубоких впадин (Джунгария, долина великих озер в Западной Монголии, Торим, Кайдам).

Территория Центрально-Азиатского региона сегодня включает Кавказ и Кавказский регион, Среднюю Азию (Узбекистан, Таджикистан, Туркменистан, Кыргызстан) и Казахстан, а также северный Афганистан, северо-восточный Иран, северную часть Таджикистана (северо-западную провинцию и Азад-Кашмирский регион, подчиняющийся центру), географически охватывает широты Северной Индии (штат Джалека-Кашмир), Западного Китая (Синьцзян-Уйгурский автономный район) и Центрально-Западной Монголии.

В период Российской империи «Средняя Азия» определялась как территория от прямой линии, проведенной от северной точки Аральского моря до северной точки озера Балхаш до границ Ирана, Афганистана, Китая и Каспийского моря. Море.

По данным российских энциклопедий, в состав России в Средней Азии входят Уральская Торгайская, Окмуллинская, Семипалатинская, Жетисувская, Закаспийская, Сырдарьинская, Самаркандская, Ферганская (вместе с Памиром) области площадью 3 318 413 кв.км. население — 415,2 тыс. человек (1907 г.), к нему присоединены Хивинское ханство и Бухарский эмират[4]. Как указано в

том же словаре, Центральная, Средняя Азия является внутренней частью Азиатского континента и включает в себя Иранское нагорье и Туркестанский бассейн.

Термин «Центрально азиатский регион» использовался западными учёными для обозначения земель, охватывающих обширные географические территории (ныне Пакистан, Афганистан, Туркестан, Узбекистан, Казахстан, Киргизия, Таджикистан, Восточный Туркестан, включающий северную часть Китая, Монголию).

В советское время эти понятия несколько изменились, поскольку в результате национально-территориального размежевания в 1924 году значительная часть бывшей Средней Азии вошла в состав Казахстана. Границы Казахстана простираются до Центральной Сибири на востоке-севере, до Уральских гор и предгорий Волги на западе и частично до Европейского континента. Поэтому включение Казахстана в концепцию «Центральная Азия» вызвало споры. В таких условиях под Центральной Азией стали понимать Таджикистан, Туркменистан, Кыргызстан, Узбекистан (в который входит Каракалпакстан).

Понятие «Средняя Азия и Казахстан» также широко используется в официальных документах и в повседневной жизни. Территория Средней Азии в средние века называлась «Моваруннахр», во второй половине XIX — начале XX века (до 1924 г.) — «Туркестан». Позже этот термин использовался, чтобы отличить его от Центральной Азии. В зарубежной литературе понятия «Центральная Азия» и «Центральная Азия» используются как синонимы.

После распада Союза Шуры Узбекистан, Казахстан, Таджикистан, Киргизия и Туркменистан стали независимыми государствами, появились новые и перспективные факторы, связывающие эти страны, близкие по территории, истории, культуре и языку во многих отношениях. Понятие «Центральная Азия и Казахстан» было заменено понятием «Центральная Азия». На встрече лидеров этих пяти стран в начале января 1993 года в городе Ташкенте по инициативе Первого Президента Республики Узбекистан И.А.Каримова было создано Центрально азиатское Содружество. В мировом политическом словаре появился новый термин «Центральная Азия».

Термин «Центральная Азия» первоначально был введен немецким географом А. использован фон Гумбольдтом в его трехтомнике «Средняя Азия, обследование горных хребтов и сравнение климата», опубликованном в Париже в 1843 году. В ней исследователь изучил ирригационную систему и горные хребты этого региона и описал Центральную Азию как независимый и уникальный регион. Согласно энциклопедиям эпохи Шуры, Средняя Азия – это

естественная страна Китая и Монголии, площадь которой составляет 6 млн. кв. равен км.

Как отмечалось выше, термин «Центральная Азия» сегодня широко используется во всей научной и популярной литературе и среди общественности. Видно, что обширные территории между Сырдарьей и Амударьей, считающиеся колыбелью человеческой цивилизации, в политических, исторических и географических трудах разных периодов назывались Туроном, Туркестаном, Моваруннахром, Средней Азией, Средней Азией.

Словом, в нынешний период независимости интерес к изучению многовековой истории Центральной Азии все больше растет.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мирзиёев Ш.М. Новая стратегия Узбекистана.–Т.: «Узбекистан», 2021. Б.38.
2. Алимов Р. М. Центральная Азия: концептуальный анализ. - «Общественные науки в Узбекистане», 2004. - №4. - С.3
3. Национальная энциклопедия Узбекистана. - Т., 2003. Том 5. - Б. 405
4. Брокгауз Ф.А. Эврон И.А. Иллюстрированный энциклопедический словарь. Современная версия. - М., 2007. - С.591.
5. Мавланов У. Древние дороги Средней Азии. – Т., 2018. – Б.3.
6. Центральная Азия в зеркале истории: от прошлого к будущему. - Т., 2002; Центральная Азия находится на пути цивилизованного развития. - Т., 2003; Социальная жизнь пародов Центральной Азии ве первой четверти 20 века: традиции и инновации. - Т., 2008. и др.
7. Axmedov, J. T., & Tajibayev, M. A. (2021). Young people from different information attacks care is a requirement of the time. *Scientific progress*, 2(5), 549-553.
8. Tajibaev, M. A., & Akhmedov, J. T. (2021). The young spiritual-moral of the global network effects on education. *Scientific progress*, 1(5), 708-711.
9. Axmedova, Y. S. (2024). Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashning mazmuni va mohiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
10. Axmedova, Y. S., & qizi Mamadiyoro,va, F. S. (2024). Xodimlarni motivatsiyalashning psixologik asoslari. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 611-614.

O‘ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Baytanov O‘ralboy Miraqul o‘g‘li

Jizzax politexnika instituti,
Iqtisodiyot va menejment kafedrası assistenti

N. Shashina

Sankt-Peterburg davlat elektrotexnika universiteti professori

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda hududlarda qulay ishbilarmonlik muhitini yaxshilash, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishga katta e‘tibor qaratilmoqda. Shu sababli oilalarni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilishga, yosh tadbirkorlarning istiqbolli g‘oyalari va loyihalari ro‘yobga chiqishiga hamda shu asosda aholining bandligi ta‘minlanishiga zamin yaratilmoqda.

Kalit so‘zlar: tadbirkorlik, kichik biznes, ishbilarmonlik muhiti.

ABSTRACT

Today, great attention is being paid to improving the favorable business environment in the regions, developing small business and entrepreneurship. Therefore, the round is being created for the widespread involvement of families in entrepreneurial activities, the realization of promising ideas and projects of young entrepreneurs, and on this basis, the provision of employment for the population.

Key words: entrepreneurship, small business, business environment.

Ishbilarmonlik muhiti mamlakatning ijtimoiy rivojlanishining asosini tashkil etadi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki mamlakat iqtisodiyotini izchil va barqaror rivojlantirish, aholining hayot darajasini yuksaltirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o‘rni beqiyosdir. Tadbirkorlar uchun qanchalik qulay ishbilarmonlik muhiti yaratilsa, xalq moddiy va ma‘naviy jihatdan shunchalik boy bo‘ladi. Shu o‘rinda ishbilarmonlik muhitiga bevosita va bilvosita ta‘sir qiladigan omillarni ko‘rib chiqsak.

Ishbilarmonlik muhiti tadbirkorlarning o‘ziga bog‘liq bo‘lmagan tashqi muhit va bevosita tadbirkorlarning o‘zlari tomonidan shakllantiriladigan ichki muhitga bo‘linadi.

Tadbirkorlikning tashqi muhiti – bu tabiiy, demografik, iqtisodiy, ekologik, ilmiy-texnikaviy, qonunchilik, milliy va boshqalar kabi elementlarning keng doirasini o‘z ichiga oladi. Jumladan:

1. Huquqiy omil - bu jamiyat tomondan tadbirkorlar uchun o‘rnatilgan biznes sohasidagi o‘yin qoidalari.
2. Iqtisodiy omillar - iste‘mol bozori, to‘lov qobiliyati, talab shartlari va ushbu bozorning sig‘imini tashkil qiladi.
3. Ijtimoiy omillar - ijtimoiy-axloqiy ehtiyojlar nuqtai nazaridan ta‘sir qiladigan omillar.
4. Ekologik omillar jamiyat va tabiat o‘rtasidagi munosabatlarni ifodalaydi.

Tadbirkorlikning ichki muhiti butunlay tadbirkorga bog‘liq bo‘lib, uning faoliyat yuritishi uchun shart-sharoitlarining yig‘indisini ifodalovchi elementlarning doirasini keng qamrab oladi. Tadbirkorlikning ichki muhitini shakllanishida odatda uning ikkita tarkibiy qismi vaziyat omillari va ichki muhit elementlari ta‘sir qiladi.

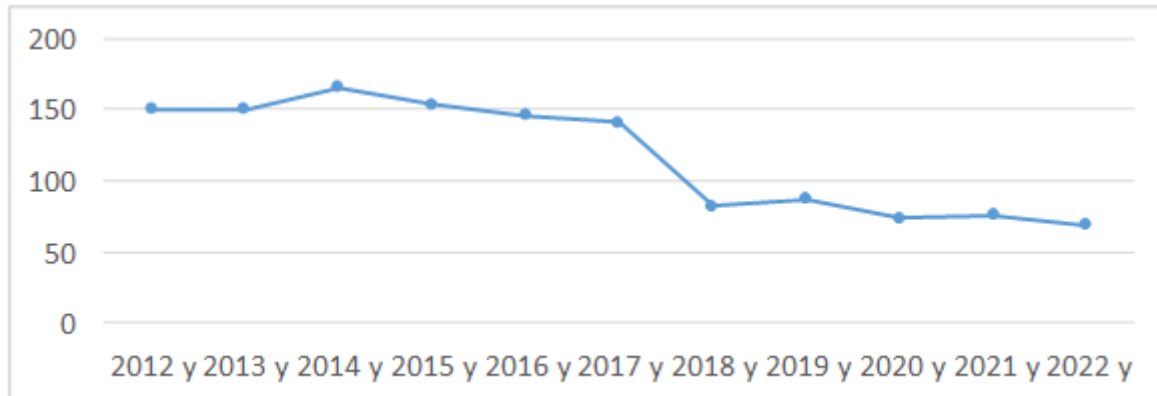
Ichki muhit elementlari - bu maqsadlarga erishish uchun zarur bo‘lgan korxonalar tarkibiy qismlari: marketing, tadqiqot va ishlanmalar, personallar, moliya, ishlab chiqarish va b. Ishlab chiqarish, o‘z navbatida, yetkazib berish, ishlab chiqarish va sotishni o‘z ichiga oladi. Ishlab chiqarish quyidagi o‘zaro bog‘liq elementlardan iborat: mehnat ob‘ektlari, mehnat vositalari, mehnat, funktsiyalar va tuzilma.

Ishbilarmonlik muhiti Xalqaro reyting ko‘rsatkichlarini yaxshilash, kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yuzasidan olib borilayotgan ishlar. Ishbilarmonlik muhiti - Jahon Banki va Xalqaro Moliya korporatsiyasining “Doing business” hisobotida 190 ta davlatdagi vaziyat tahlili asosida biznesning 10 ta yo‘nalishi bo‘yicha o‘rganiladi va qonunchilikdagi o‘zgarishlar baholanib, reyting ko‘rsatkichi shakllantiriladi.

Ishbilarmonlik muhiti reytingi quyidagilar - Korxonani ro‘yxatdan o‘tkazish; Qurilishga ruxsat olish; Elektr ta‘minoti tizimiga ulanish; Mulknini ro‘yxatdan o‘tkazish; Kredit olish; Minoritar investorlarni himoya qilish; Soliqqa tortish; Xalqaro savdo; Shartnomalar ijrosi va To‘lovga layoqatsizlikni hal qilish bo‘yicha ko‘rsatkichlar tahlili asosida shakllantiriladi.

Jahon banki ekspertlarining fikricha, O‘zbekistonda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash borasidagi asosiy islohotlar quyidagilardan iborat:

- Aktsiyadorlarning huquqlari va rolini kengaytirish hamda asosiy korporativ qarorlar qabul qilish, mulkchilik va nazorat tuzilmasini aniqlashtirish;
- Soliqlarni unifikatsiya qilish orqali soliqqa tortishni soddalashtirish;
- Tavakkalga asoslangan bojxona tekshiruvini mexanizmini joriy etish orqali xalqaro savdoni osonlashtirish, shuningdek, import hujjatlarini yengillashtirish.

1-rasm. “Doing business” hisobotida O‘zbekistonda ishbilarmonlik muhiti ko‘rsatkichi

“Doing business” hisobotiga ko‘ra 2018-2022-yillarda Ishbilarmonlik muhitini xalqaro reytingi 5 yillik dinamikasiga ko‘ra O‘zbekistonning ijobiy o‘zgarishini ko‘rishimiz mumkin. Bu ko‘rsatkichni 10 yillik keyingi 2012-2022-yillar mobaynida o‘zgarish dinamikasini o‘rganadigan bo‘lsak bu ko‘rsatkichda 2012-yilda 190 mamlakat ichida 150-o‘rinda turgan bo‘lsak 2022-yilda 69-o‘ringa o‘zgargan. O‘zbekiston xalqaro reytingida deyarli ikki barobar yuqoriga ko‘tarildi. Bu tadbirkorlikni rivolantirish va ishbilarmonlik muhitini yaxshilashga qartilgan siyosatni to‘g‘ri olib borilayotganidan dalolat beradi.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida qayd qilingan ishbilarmonlik muhiti begilovchi indikator ko‘rsatkichlarini yuqori darajaga ko‘tarilishini quyi tizimda ta‘minlasak, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlari faoliyati gullab yashnaydi. Yangi tadbirkorlik sub’ektlari soni oshadi, mavjudlarini ishi kengayib boradi va chekka hududlardagi tengsizlik barham topadi hamda tadbikorlarda yangi eksport bozorlariga kirib borishga imkon yaratiladi. Bu pirovard natijada yangi ish o‘rinlari paydo bo‘ladi va aholi daromadlari oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
2. Anvar Qobilov, Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi sektor mudiri "Iqtisodiy sharh" №8/2022
3. Baytanov, O. R. (2017). Ўзбекистонда солиқ тизимини такомиллаштириш орқали оилавий тadbirkorликни янада ривожлантириш. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 6, 62-68.
4. Mirzaqul o‘g, B. O. R. (2023). Hududlarda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirishni rag‘batlantirish usullari.
5. Umirova, G. (2023). Tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya omillaridan foydalanishning zaruriyati. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 8, 74-77.
6. Umirova, G.Sh. (2023). Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy forumi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimini isloh qilishning yo‘llari, 37-38. TATUFF-EPAL.
7. qizi Umirova, G. S. (2024). Tadbirkorlikni rivojlantirishda innovatsiyalarning hozirgi kundagi ahamiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(3), 452-454.

BIBLEISTIKADA DINIY MANBALARNI O'RGANISHDA ILMIY-TANQIDIY METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Egamberganov Boburbek Atabek o'g'li

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

“Dinshunoslik” yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Email: boburbek.dinshunoslikfaoliyati@gmail.com

Rahimov Yosinbek O'tkir o'g'li

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

“Dinshunoslik” yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy bibleistika (yoki isagogika)ning yo‘nalishidan biri bo‘lgan – Bibliya matnlari tanqidining nazariy va metodologik asoslari ko‘rib chiqilgan. Jumladan uning, tekstologik, tarixiy, adabiy, manbaviy, an‘anaviy va tahririy tanqid yondashuvlari keltirib o‘tilgan. Bunday yondashuv va nazariy asoslar bilan diniy manbaning yaratilish va tarqalish vaqtlarini identifikatsiya qilishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: Bibliyaning tanqidi, Bibliya, diniy manba, bibleistika, tekstologiya, tahrir.

ЗНАЧИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАУЧНО-КРИТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РЕЛИГИОЗНЫХ ИСТОЧНИКОВ В БИБЛЕИСТИКЕ

Эгамберганов Бобурбек Атабек угли

Студент 4-курса направления «Религиоведение»

Международной исламской академии Узбекистана

Рахимов Ёсинбек Уткир угли

Студент 4-курса направления «Религиоведение»

Международной исламской академии Узбекистана

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-методологические основы критики библейских текстов, которая является одним из направлений современной bibleистики (или isaгогики). В частности, упоминаются его

текстологический, историко-литературный, источниковедческий, традиционный и редакционный подходы. Такой подход и теоретические основы помогают выявить времена создания и распространения религиозных источников.

Ключевые слова: Критика Библии, Библия, религиозные источники, библеистика, текстология, редактирование.

THE IMPORTANCE OF USING SCIENTIFIC-CRITICAL METHODS IN THE STUDY OF RELIGIOUS SOURCES IN BIBLIOGRAPHY

Egamberganov Boburbek Atabek ugli

4th-level student of the International Islamic Academy of Uzbekistan, majoring in "Religion".

Rahimov Yosinbek Otkir ugli

4th-level student of the International Islamic Academy of Uzbekistan, majoring in "Religion".

Abstract: *The article examines the theoretical and methodological foundations of criticism of biblical texts, which is one of the directions of modern biblical studies (or isagogy). In particular, his textological, historical, literary, source, traditional and editorial criticism approaches are mentioned. With such an approach and theoretical foundations, it helps to identify the times of creation and spread of religious sources.*

Key words: *Criticism of the Bible, Bible, religious source, biblical studies, textology, editing.*

Kirish.

Hozirgi kunda diniy manbalarni o'rganish doirasida dinshunoslik yo'nalishining ichiga kiruvchi bir qancha ilmiy tarmoqlar mavjud bo'lib, mavzuga kirishmasdan oldin shular haqida to'xtalib o'tish o'rinli bo'ladi.

Bibleistika – xristianlikdagi muqaddas matnlar (xususan, Bibliya va uning tarkibiga kiruvchi kitoblar)ni va ularning turli talqinlarini o'rganuvchi fan tarmog'i hisoblanib, XVIII asrdagi ilk bibleist Iogan Bengel tomonidan (Yangi Ahd tekstologiyasi tarmog'i bilan birga) asos solingan. XIX asrda makzur soha Yevropa mamlakatlarida keng tarqalib A.A.Olesnitskiy, G.P.Pavskiy, V.P.Ribinskiy, I.G.Troitskiy, N.N.Glubokovski, M.S.Palmov, F.G.Eleonskiy, A.P.Lopuxin, P.I.Kazanskiy kabi mashhur bibleist olimlar yetishib chiqqan [1].

Isagogika – XVI asrning yarmida yuzaga kelgan bibleistikaning ichida rivojlangan ilmiy tarmoqlardan biri bo‘lib, Bibliya matnlarining tarixiy va xronologik ildizlari, xususan, uning tarqalishi, rivojlanishi va nusxalari keng o‘rganiladi. Aynan shu isagogika sohasining ichiga Bibliyaning tanqidi kabi alohida yo‘nalish ham kiradi [2].

Bibliyaning tanqidi – Bibliyaning yozilish vaqti va muallif (yoki muharrir)ini aniqlash, uning asl matnlarini keyin qo‘shilganlaridan ajratib olish va falsifikatsiya (ya‘ni, tarkibi keyinchalik o‘zgartirilgan joylari)ni aniqlashga qaratilgan ratsional metodlar yig‘indisidan iborat bo‘lgan fan tarmog‘i hisoblanadi [3][4]. Uning ichida adabiy, tekstologik, tarixiy, teologik va manbaviy tanqid metodlari mavjud [5].

Bibleistik tekstologiya – bu fan tarmog‘i asosan matnning ko‘rinishi, uning talqinlari, turli xil yondashuvlari, unga berilgan izohlar va matnning asliy holatini o‘rganish vazifalarini o‘z ichiga olgan bo‘ladi [6:3].

Muqaddas diniy manbalardan hisoblanadigan – Bibliyaning ichidagi kitoblarning hozirgi kunimizgacha asl nusxasi yetib kelmagani barchaga ma‘lum. Ammo, shunday bo‘lsada cherkov vakillari va xristian olimlari tomonidan yuqoridagi manbalarning ba‘zi ko‘rinishlari (papyrus yoki pergamentga yozilgan parchalari, arxeologik qazishma ishlaridan topib olingan artefaktlardagi yozuvlari) saqlanib qolgan, xolos. Xristianlik dinining rivojlanishi va cherkovlarning targ‘ibot ishlari davomida dunyoda Bibliya matnlarining bir qancha tarjima va tahririy ko‘rinishlari yoyilib borgan. Ulardan hozirgi kunimizgacha bemaol foydalaniladi. Xususan, g‘arb mamlakatlari o‘zining maxsus tarjima ko‘rinishlaridan, sharq mamlakatlari ham o‘zi tanlagan tarjima ko‘rinishidan foydalanadi. Ya‘ni, bular faqat tarjima va tahrir ostidagi ko‘rinishlar bo‘lib aslidan yiroqlashgan hisoblanadi. Chunki, bilamizki, manba qachonki o‘zining tili va tekstologik holati buzilmagandagina aslligi tan olinadi. Tarjima va tahrir esa, buning boshqacha ko‘rinishi bo‘lib, unda boshqa tilga o‘girilgan, sharh yoki izohlar qo‘shilgan, ba‘zi joylari lingvistik yoki diniy tahrirga uchragan bo‘ladi.

XV-XVI asrdagi renessansda ilk bosma ishlari vujudga kelib, turli kitoblar va manbalar bosmadan chiqarila boshlaydi. Shunda Bibliyaning bosma ishlarida unda judayam ko‘plab falsifikatsiya, tekstologik tahrir va talqinlar uchragani uchun bir qancha muammolarga duch kelinadi. Keyinchalik, xristian cherkovi vakili ierey (*xristianlik cherkovidagi katta rutbadagi*) A.Andreevning fikriga ko‘ra «ilmiy bibleistikaning kuchli va manfaatli tarmoqlaridan bo‘lmish tekstologiya tarmog‘i vujudga keladi» [1:75:212-223][7-34:36]. Albatta, bu ham o‘sha Bibliya matnlaridagi so‘z va birikmalarni aniqlash, noaniq so‘z shakllariga esa munosib istilohlarni qo‘llash (yoki yana qo‘shimchalar kiritish) uchun fanga kirib keladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Ushbu fan tarmog‘i yuqorida keltirilganidek XV-XVII asrlar oralig‘ida vujudga keladi. Reformatsiyalar davrida xristianlikning bir qancha oqimlari (sektalar) va yo‘nalishlari ham rivojlanib boradi. Ayni damda xristianlik diniy manbalarini o‘rganishda ham ob‘ektivlikni saqlagan holda o‘rganish metodlari amaliyotga tatbiq etila boshlaydi. Avvalda e‘tiqod vakillari Bibliyani «ilohiy»lashtirib, unga teologik nuqtai-nazardan qaragan bo‘lsalar, keyinchalik gumanitar fan olimlari va faylasuflarning Bibliyaning yozilishiga oid olib chiqqan tanqidiy nazariyalaridan so‘ng kishilarda manbaga nisbatan ob‘ektiv qarash kuchayib ketadi. Albatta, undan oldin ham Bibliyaga nisbatan tanqidiy nazariyalar mavjud bo‘lgan (xususan, XVI asrda yashab o‘tgan nemis ilohiyotchisi A.Karlshtad, Eski Ahddagi Musoning besh kitobi (Tavrot)ning Muso payg‘ambar tomonidan yozilmaganini ta‘kidlagan). Ammo, oradan vaqtlar o‘tib bu kabi tanqidiy ruhdagi yondashuvlar kuchayib boradi.

Bibliyani ob‘ektiv yondashuv asosida o‘rgangan fan olimlari unda ko‘plab tekstologik va tarixiy xatolar mavjudligini e‘tirof etganlar. Ammo, bu doimo xristian cherkovi ruhoniylari va ilohiyotchilari tomonidan rad etilib kelingan (buning sababi ularning teologik nuqtai-nazardan yondashib, e‘tiqodga ko‘proq yon bosganliklari sababidan bo‘lishi ham mumkin).

Ilk bor Bibliyani ratsional va ob‘ektiv yondashuv asosida o‘rganishni yoqlab chiqqan XVII asrlik ingliz faylasufi *Tomas Gobbs* (1588-1679) bo‘lib, u 1951-yilda «Leviafan» kitobini nashr ettiradi. Mazkur kitobda muallif, alohida bir bobni «Xristian davlati haqida» mavzusiga ajratib, unda «Muqaddas kitoblar (xususan, Bibliya)ning aniq kim tomonidan yozilgani noma‘lum» ekanini keltirib o‘tganini ko‘rishimiz mumkin.

Bundan tashqari olim T.Gobbs o‘zining kitoblarida, Eski Ahd tarkibidagi Musoning besh kitobi sifatida keltiriladigan Tavrotning muallifligi qanchalik ko‘p Muso payg‘ambarga nisbat berilmasin buning noto‘g‘ri ekanini ta‘kidlaydi. Bunga dalil sifatida u Tavrotning beshinchi kitobidagi quyidagi matnlarni keltiradi: «*Muso vafot etganda 120 yoshda edi. Lekin ko‘zlarining nuri hali so‘nmagan edi, g‘ayrati yo‘qolmagan edi. Isroil xalqi Mo‘ab tekisligida Muso uchun o‘ttiz kun aza tutdi. Muso uchun aza kunlari tamom bo‘ldi*» (Qonunlar 34:7-8) [7:271]. Ya‘ni, agar kitobni Musoning o‘zi yozgan bo‘lganda, uni III shaxs nomi bilan yozmasdi, deb sharhlaydi. Yuqoridagi matnda esa aynan voqeani chetdan kuzatib turgan yoki kimlardandir eshitgan, bilgan III shaxs tomonidan yozilganini ko‘rishimiz mumkin. Shuning uchun ham ko‘plab xristian ruhoniylari Tavrotning ushbu besh kitobi («Ibtido», «Chiqish», «Levilar», «Sahroda» va «Qonunlar»)ni Muso payg‘ambarga nisbat bersalarda, T.Gobbs bu kitoblarni aslida u yozmaganini ta‘kidlaydi.

T.Gobbs nafaqat ushbu Musoning besh kitobi, balki undan tashqari Eski Ahd tarkibiga kiruvchi «Yo‘shua», «Hakamlar», «Rut», to‘rtta «Shohlar» kitoblari, «Ezra», «Nahimiyo», «Ester», «Ayyub payg‘ambar», «Zabur», «Sulaymon payg‘ambarning hikmatlari», «Voiz» va «Sulaymon payg‘ambarning go‘zal qo‘shig‘i» kabi kitoblarning ham muallifi aslida noaniqligini keltiradi. Jumladan, «Shohlar» kitoblari yahudiylar Bobil surgunidan qaytganlaridan so‘ng yozilib-jamlangan.

«Ayyub payg‘ambar»ning kitobiga keladigan bo‘lsak, aslida Ayyub – tarixiy shaxs bo‘lib, kitobda esa uning tarixiyligi emas, balki shunchaki oddiy rivoyat tarzida keltirilgan (ya‘ni tarixiylikdan yiroq bo‘lgan nazariy va ilohiy ma‘lumotlar bilan cheklanilgan, xolos).

Umumiy olib qaraganda olim T.Gobbs Eski Ahd tarkibiga kiruvchi barcha kitoblarning muallifi mavhum ekanligini ta‘kidlab, ularni aniqlashning ilojisi yo‘qligini aytadi. Xususan, hozirgi kunimizdagi Eski Ahd tarkibidagi kitoblarning barchasi yahudiylar Bobil surgunidan qaytganlaridan so‘ng ruhoniy *Ezra* tomonidan jamlangan. Shuning uchun ham, mazkur kitoblarni ilk bor kanonlashtirgan kishilar ham cherkov sifatida ruhoniy *Ezra* va *Nahimiyo* bo‘lgan. Olim shuning uchun ham bunga nisbatan «*Muqaddas kitoblarni ularning mualliflari emas, balki, cherkovning o‘zi kanonlashtiradi*», deb keltiradi [8:172-173].

Bibliya kitoblariga tanqidiy ruhda yondashgan yana bir materialist olim gollandiyalik *Benedikt Spinoza* (1632-1677) bo‘lib, E.V.Misetskiyning so‘ziga ko‘ra B.Spinozaning «Богословско-политический трактат» («Ilohiy-siyosiy risola»)si hozirgi kundagi Bibliyaning tanqidi va germenevtikasi tarmoqlarining asosi bo‘lib hizmat qilgan [9:63]. B.Spinoza manbalarni asosan tarixiy nuqtai-nazardan tanqid qilgan bo‘lib, ushbu matnlarning qachon va qanday jamlangan, o‘sha davrdagi diniy muhitning aslida qanday bo‘lganini bilish ishtiyoqi bilan qaragan. Shuningdek, olim Bibliyaga ilohiylik sifatini bermay, balki, ilmiy metodologik tahlil usullari bilan yondashish kerakligini yoqlagan. Shuning uchun bo‘lsa kerak, u Bibliyaga nisbatan, «ilohiy» shaxslar tomonidan bitilgan kitob emas, balki oddiy tarixiy manba sifatida qaragan. U o‘zining «Богословско-политический трактат» («Ilohiy-siyosiy risola»)sini yahudiylar aslida o‘zlariga berilgan diniy manbalarni saqlab qola olmay, o‘zlaridan keyingilarga yetkaza olmaganlarini tanqid ostiga olishdan boshlaydi. Shuning uchun undagi tarixiy xronologik tartiblar ham buzilgan bo‘lib aksariyati tushirib qoldirilgan yoki umuman yetib kelmagan, deb keltiriladi. Shu bilan birga olim quyidagilarni ham ta‘kidlaydi:

- *Muqaddas kitobda hech qanday oliy g‘oya va ilohiylik yo‘q bo‘lib, unda shunchaki yahudiylarning rivojlanish tarixi keltirilgan;*

- *Muso payg‘ambar – tarixiy shaxs, ammo, Tavrotning beshta kitobining muallifi Muso payg‘ambar hisoblanmaydi;*

- *Tavrotning beshta kitobining ham jamlovchisi aslida Ezra hisoblanadi;*
- *Muso payg‘ambar faqatgina Xudodan berilgan amr va ahdlarni yozgan bo‘lib, u keyinchalik Eski Ahd kitoblari tarkibining turli joylariga yozilgan, ammo, aynan qaysi birida uning muallifligi saqlanib qolingani noma‘lum;*
- *«Yo‘shua» kitobining asl muallifi ham aslida Yo‘shua ben Nun emas, balki Ezra hisoblanadi;*
- *Muqaddas kitobda ko‘plab noaniqliklar va bir masalaga turlicha yondashuvlar keltirilgan [10:22-30].*

Bibliyaga tanqidiy ruhda yondashgan yana bir bibleist XVII asrdagi fransuz ma‘rifatparvari, yozuvchi va publitsist *Pyer Beyl* (1647-1709) bo‘lgan. Uning fikricha, ilm va din hech qachon bir taraflama bo‘lolmaydi. Uning tanqidiy yondashuvlari asosan skeptik ko‘rinishda bo‘lib, R.Dekart va M.Montenning falsafasiga qaratilgandi. Shuning uchun bo‘lsa kerak, uning ilmiy merosi va asarlari orqali XVIII asrda Fransiya yerlariga materializm va ateizm g‘oyalari kirib boradi.

Shu bilan birga XVIII asrda yashagan nemis protestant ilohiyotchisi va tarixchi *Iogan Solomon Zemler* (1725-1791) ham o‘zining Bibliya haqidagi tanqidiy ilmiy izlanishlari bilan mazkur sohaning keng yoyilishiga olib kelgan. Olim Bibliyaning germenetik va tekstologik tahlil-metodlarini ishlab chiqadi va fanga kiritadi. U o‘zining «Либеральная интерпретация Нового Завета» («Yangi Ahdning liberal talqini») asarida, Bibliyadagi allegoriya (aforizmik ko‘rinishlar, masal, bo‘rttirish va h.k.)larni qat‘iy rad etgan va uni o‘rganishda tarixiy, topologik va anagogik yondashuvlar kuchsiz ekanligini keltirib o‘tgan.

I.S.Zemler tomonidan yozilgan «Трактат о свободном исследовании канона» («Qonunlarni erkin tadqiq etish haqida risola»)sida Bibliya matnlarini ilohiylashtirmay, uni faqatgina tarixiy yondashuv asosida o‘rganish g‘oyasini yoqlaganini ham ko‘rishimiz mumkin [11].

I.S.Zemlarning qarashiga ko‘ra:

- *Eski Ahd tarkibidagi ko‘plab kitoblar, xususan, «Sulaymon payg‘ambarning go‘zal qo‘shig‘i», «Rut», «Ezra», «Nahimiyo», «Ester» kitoblari ilohiy emas;*
- *«Zabur» kitobida Iso Masihning dunyoga kelishiga doir bashorat keltirilmagan (ba‘zi xristian vakillari unda bashorat kelganini iddao qilishgan);*
- *Yangi Ahd tarkibidagi «Ibroniylarga maktub», «Butrusning birinchi maktubi», «Yuhannoga ayon qilingan vahiy» kitoblarning muallifi mutlaqo noma‘lum ekanligini keltirgan.*

1774-yilda olim G.E.Lessing *G.S.Reymarus* (1694-1768)ning «Volfenbyuttel parchalari»ni bosma nashrlarda eʼlon qiladi. Mazkur parchalarda G.S.Reymarusning ilohiyot fanlari doirasidagi izlanishlari va falsafiy gʻoyalari, jumladan, xristianlik taʼlimotiga oid bir qancha tanqidiy yondashuvlari keltirilgandi. Masalan:

- *Iso Masih taʼlimotining asliy (avvalda kelgan holicha) koʻrinishi yetib kelmagan;*

- *Yangi Ahd tarkibidagi Injillarda koʻplab ziddiyatlar mavjudligi va h.k.*

Bibliyaning tanqidi tarmogʻi boʻyicha XVIII-XIX asrda faoliyat olib borgan olimlar qatorida *D.V.Vilgelm, F.K.Baur, D.F.Shtraus, V.P.Ribinskiy, Yu.Velgauzen, K.Laxman, B.Jout, B.Uestkott, D.Laytfut* va *E.Xarte* kabi mashxur bibleistlarning ilmiy merosi katta oʻrin tutadi.

Bibliyaning tekstologik tadqiqotlariga keladigan boʻlsak, u milodiy II asrlarda ilohiyotchi Iskandariyalik Origen (Ориген Александрийский) tomonidan ilk bor Eski Ahdni sharxlash maqsadida yozilgan «Geksapl» yozmalari asosida vujudga kelgan.

Muhokama.

Bibliyaga ilmiy-tanqidiy yondashuvda «*Yuhanno qoʻshimchasi*» ham alohida tilga olinuvchi mavzulardan biri hisoblanadi.

Yuhanno qoʻshimchasi (lotin tilida «*comma Johanneum*») – diniy manbalarni tadqiq etish, dinshunoslik, isagogika va bibleistika sohalarida doimiy koʻtarilib kelinadigan dolzarb masalalardan biri boʻlib, Bibliya tarkibidagi Yangi Ahdning «Yuhanning birinchi maktubi» kitobi 5-bob 7-8 matnlarga qaratilgan. Unga koʻra, keltirilgan «*Osmonda bunga uchta guvoh bor: Ota, Kalom va Muqaddas Ruh. Bu uchovi bir. Yerda ham bunga uchta guvoh bor: Ruh, suv va qon*» (1 Yuhanno 5:7-8) matni asl manbada uchramaydi va keyinchalik interpolatsiya («oʻzgartirish kiritish») sifatida qoʻshilgan deyiladi.

Matnning asl yunon tilidagisi quyidagicha keltirilgan:

«*ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσιν. καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῆ, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν*»

Eng qiziq tarafi, aynan mazkur matn sababli xristianlik taʼlimotida «*Muqaddas uchlik*» yoki «*Troitsa*» (*ota Xudo, oʻgʻil Xudo va Muqaddas Ruh*) eʼtiqodi shakllangan. Ammo, «*Troitsa*» haqida Yangi Ahdning boshqa hech bir joyida matn keltirilmagan. Shuning uchun yuqorida keltirilgan jumla «*Troitsa*»ni asoslovchi yagona dalil boʻlib,

u ham aslida keyinchalik qo‘shilgani ya’ni o‘zgartirilgani aniqlangan. Shuning uchun ushbu «qo‘shilgan» matnga nisbatan «Yuhanno qo‘shimchasi» atamasi qo‘llanadi (1-rasmda IV asrga oid «Sinay kodeksi»ning (1 Yuhanno 5:7-8) matni bo‘lib, qizil rangdagi o‘rinlarda «Yuhanno qo‘shimchasi» mavjud emasligini ko‘rsatmoqda).

Bibliyani tarjima qilish instituti tomonidan 2016-2018 yillardagi yangi tahrirlangan nusxasida endilikda mazkur matn quyidagicha («Yuhanno qo‘shimchasi» olinib tashlangan holda «Sinay kodeksi» muvofiq) keltirilmoqda: «*Shunday qilib, bunga uchta guvoh bor: Ruh, suv va qon. Ular bir xil guvohlik berishyapti*». Ya’ni, Troitsa haqida keltirilgan soxta matn mazkur nusxada olib tashlangan.

Bibliyaning shakllanishi va jamlanishi haqida O‘zbekistonlik olimlar ham bir qancha ilmiy izlanishlar olib borishgan va o‘zlarining kitoblarida keltirib o‘tganlar. Jumladan, tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dinshunos olim O.Ernazarov esa bu masalada o‘zining «Diniy manbalarni qiyosiy o‘rganish» qo‘llanmasida «*Bibliyaning bugungi kungi holati shakllanishida ko‘plab mualliflar ishtirok etganlar, ya’ni yillar davomida uning tarkibiga kitoblar qo‘shish, uning bo‘limlarini raqamlash, undagi ba’zi oyatlarni she’riy qolipga solish bilan turli mualliflar shug‘ullanganlar*», deya keltirib o‘tgan. Shu bilan birga, Bibliyaning jamlanish tarixi bo‘yicha esa «*Yangi Ahdni tashkil etgan barcha kitoblar Iso Masih vafotidan keyingi dastlabki yuzyillik ichida yozilgan bo‘lib, ulardan qaysi biri Yangi Ahd tarkibiga kirishi yoki olib tashlanishi to‘g‘risidagi yakuniy qarorga milodiy IV asrdagina kelingan*»ligini, hamda «*Iso payg‘ambar haqidagi hikoyalarni o‘z ichiga olgan to‘rt Injil har doim xristian matnlarining eng asosiysi hisoblangan. Xristianshunos mutaxassislar fikricha, Iso payg‘ambar osmonga ko‘tarilgach bir necha o‘n yillar davomida uning bevosita izdoshlarining xotiralari og‘zaki ravishda avloddan-avlodga yetkazilgan. Ilk yozma rivoyatlar, katta ehtimol bilan milodiy 50-yillarda, hech qanday hikoyasiz faqat so‘zlar ro‘yxatidan iborat shaklda yaratilgan. Bularning hech biri asl holda saqlanib qolmagan*» deya keltiradi.

Bibliyaning aslidan tashqari tarjimalari ko‘p bo‘lgani uchun ham turli xil nusxalari ko‘payib, tarjimada mualliflar tomonidan o‘zlari lozim tutgan so‘zlar va iboralar bilan boyitilib borilgan. Masalan, Bibliyaning turli xil nusxalari qatorida *Targum nusxasi* (er. avv., 600-yillar), *Septuaginta* (er. avv., 250-yillar), *Peshitta* (200-

yillar), *Sinay kodeksi* (350-yillar), *Vulgata Iyeronima* (405-yillar), *J.Viklif Bibliyasi* (1380-yil), *Gutenberg Bibliyasi* (1455-yil), *Valensiya Bibliyasi* (1478-yil), *Martin Lyuter Bibliyasi* (1522-yil), *Jeneva Bibliyasi* (1560-yil), qirol *Iakov Bibliyasi* (1611-yil), *Yelizaveta Bibliyasi* (1751-yil) va boshqa nusxalari shular jumlasidandir.

«Bibliya tarjimalaridagi farqlar quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

1. Dinamik ekvivalentli tarjima;
2. Rasmiy tarjima (ya'ni so'zma-so'z tarjima);
3. Idioma yoki turli frazalar orqali tarjima.

Dinamik ekvivalent tarjimalarida oldingi qilingan tarjimalardan bevosita foydalangan holda tarjima qilinadi. So'zma-so'z qilingan tarjimalarda esa tarjimon asosan so'zning mazmuniga urg'u beradi. Frazalar orqali qilingan tarjima o'z nomidan ko'rinib turganidek matnlarda kelgan tarjima qilish qiyin bo'lgan iboralarni iste'molda bo'lgan parallel iboralarga almashtirish orqali amalga oshiriladi. Ibroniya va yunon tillari Bibliyaning ilk tili bo'lib, barcha tillarda bo'lgani kabi, bir qancha idiomalar hamda tarjima qilish oson bo'lmagan so'zlar, jumlar mavjud. Bularni faqatgina parallel ibora va so'zlar orqali boshqa tillarga tarjima qilish mumkin. Misol uchun, katolik cherkovining ingliz tili tarjimasi bo'lmish Yangi amerikancha Bibliyada Protestant tarjimalari kabi parallel idiomalari ishlatilgan. Zamonaviy Bibliya tarjimalarida so'zma-so'z tarjimalar kuzatiladi. Ularga Yangi Amerika Standart Bibliyasi, Yangi Xalqaro Bibliya hamda Darbiy Bibliyasi (*Darby Bible*)ni misol qilib olishimiz mumkin.

Rasmiy ekvivalent va dinamik (yoki "funktional") ekvivalentlik tarjima uslublari o'rtasidagi munozara barcha qoidalarni qamrab olgan ingliz tili versiyasining foydalanishi bilan ko'paydi. Turli atamalar bu rivojlanish uslubiga qarshi turdi ba'zan uni himoya qildi. Ba'zi oldingi tarjimalarning yangi nashrlari bu o'zgarishlarni qabul qilish bilan yangilandi. Ularga Yangi *Quddus Bibliyasi* (1985-yil), Yangi tahrirdagi *Standart Versiya* (1989-yil), qayta ko'rib chiqilgan Ingliz tilidagi Bibliya (1989-yil) kiradi» [12:241-242].

Natijalar.

Bilamizki, paleografiya, tekstologiya va manbashunoslikda interpolatsiya va ekstrapolatsiya terminlari keng qo'llaniladi.

Interpolatsiya deganda, manbaning asl nusxasida bo'lmay keyinchalik unga kiritilgan qo'shimcha, o'zgartirish yoki tekstologik buzilishga aytiladi. Ya'ni, asl manbada bo'lmay turib, uni «huddi shunday» deb keltirib o'tiladi va manbaga turlicha o'zgartirishlar kiritiladi.

Interpolatsiya masalasini yanada chuqurroq anglash uchun misol keltiradigan bo'lsak, Yangi Ahdning Matto Injiliga qaraymiz, unda: «*Iso javob berib dedi: — Yetarli imoningiz yo'qligi uchun shunday bo'ldi. Sizlarga chinini aytayin: agar*

zig'irday imoningiz bo'lib, shu toqqa: "Bu yerdan u yerga ko'ch", — deb aytsangiz, tog' ko'chadi. Sizlar uchun imkonsiz narsa bo'lmaydi» (Matto 17:20-21) deb keltirilgan qismi, boshqa nusxalarda quyidagicha keltirilgan: «Iso ularga: - E'tiqodsizligingiz uchun! – dedi. – Chindan, sizlarga aytamanki: agar bir xantal doniday ishonchingiz bo'lsa-yu, bu toqqa: Bu yerdan u yerga ko'ch, - deb aytsangizlar, u ko'chadi. Sizga hech bir narsa imkonsiz bo'lmaydi. Biroq bu toifa jinlar ibodat va ro'zadan boshqa narsa bilan chiqmas».

Bibliya tarkibidagi kitoblarda ham juda ko'plab interpolatsiya holatlari uchraydi. Masalan, Matto Injili misolida ko'radigan bo'lsak quyidagilarni belgilasak to'g'ri bo'ladi:

- «Yo'shiyo Yohayihinni va boshqa o'g'il farzandlarni ko'rdi» (Matto 1:11) matni ba'zi yunon qo'lyozmalarida quyidagicha keltirilgan: «Yo'shiyodan Yohayiqim tug'ildi. Isroil xalqi Bobilga surgun qilingan davrda Yohayiqim Yohayihinni va boshqa o'g'il farzandlarni ko'rdi».

Bibliyaning 1992-yildagi Stokgolm tarjimasida esa mazkur matn quyidagicha keltirilgan: «Yo'shiyodan Yo'akim tug'ildi. Yo'akimdan Bobilga surgun bo'lish davrida Yakuniyo bilan aka-ukalari tug'ildilar» [13:1156,1757].

- «Ammo Maryam O'g'ilni tug'maguncha Yusuf Maryamga yaqinlashmagan» (Matto 1:25)dagi matnning boshqa yunon qo'lyozmalarida «to'ng'ich o'g'li» so'zlari bilan keltirilgan [13:1157, 1758].

- «O'z yaqinidan hatto g'azablangan odam ham hukm qilinadi» (Matto 5:22)ning ba'zi qo'lyozmalarida «hatto behuda g'azablangan odam», «behuda g'azablansa» so'zlari ham qo'shilgan. [13:1160, 1759].

- «Dushmanlaringizni yaxshi ko'ringlar. Sizlarni quvg'in qilganlar uchun ibodat qilinglar» (Matto 5:44) matnining boshqa qo'lyozmalari quyidagicha tarzda keltirilgan: «Sizni la'natlaganlarni duo qilinglar. Sizdan nafratlanganlarga yaxshilik qilinglar. Sizning nomingizga isnod keltirganlar uchun, sizlarni quvg'in qilganlar uchun ibodat qilinglar». [13:1161, 1760].

- «Yashirincha qilgan bu ishimgizni ko'rgan Otangiz sizni taqdirlaydi» (Matto 6:4)ning boshqa qo'lyozmalarida «...sizni aniq taqdirlaydi» deyiladi. [13:1162, 1760].

- «Bizni vasvasaga duchor qilmagin, Yovuz shaytondan xalos qilgin» (Matto 6:13) matni boshqa manbalarda «...Saltanat, kuch-qudrat va shon-shuhrat to' abad Senikidir. Omin!» degan jumlar ham qo'shilgan.

- «Olomon bu voqeani ko'rib, qo'rqib ketdi» (Matto 9:8) boshqa qo'lyozmalarda «...hayratga tushdi» so'zlari bilan keltirilgan. [13:1165, 1761].

- «...Donolik to'g'ri ekanligi o'z natijasidan ayon» (Matto 11:19) ba'zi yunon qo'lyozmalarida «...Xudoning donoligini tan olganlar Uning donoligi to'g'ri ekanligini ko'rsatib turibdilar» shaklida keladi.

Bibliyaning 1992-yildagi Stokgolm tarjimasida mazkur joyi «...*Va lekin ilohiy hikmat unga rioya qiluvchilar orqali tasdiqlanadi*» sifatida keltirilgan [13:1169, 1762].

- «*Bu xalq Meni tilidagina izzat qiladi*» (Matto 15:8) boshqa yunon qo'lyozmalarida «*Bu xalq Menga yaqinlashar faqat og'izda, Meni tilidagina izzat qiladi*» shaklida keltiriladi. Yana boshqa tarjimalarda esa bu joyi «*Bu xalq Menga yaqinlashar faqat og'izda. Va Meni hurmatlar faqat tilida. Lekin dili esa Mendan uzoqdur*» sifatida keltirilgan. [13:1175, 1763].

Xulosa.

Demak, yuqoridagi matnlardan, uning turli xil tekstologik va interpolativ uchrash holatlarini ko'rdik. Bu, aynan manbaning ko'p joylari tekstologik va lingvistik turdagi o'zgartirishlarga uchraganining yaqqol dalili bo'ladi.

Misol tariqasida keltirgan yuqoridagi matnga qarasa, Matto Injilining aslidan tashqari tarjima va ko'plab nusxalarida turli talqinlar, tekstologik va terminologik qo'shimchalar kiritilgani aniqlashadi. O'z o'rnida savol tug'iladi, demak, manba turli o'zgarishlarga uchragan bo'lsa, manbaning ichidagi g'oyalar, qarashlar va tushunchalar ham o'zgarganmi? Masalan, yuqorida ko'rib chiqqan «Yuhanno qo'shimchasi»da keltirilgan «Troitsa» e'tiqodi haqida aniq dalil faqat shu joyida uchraydi xolos. Boshqa Injillarda uchramaydi. Ya'ni, birgina matn va undagi g'oya «...*uchta guvoh bor: Ruh, suv va qon*»ning «*uchta guvoh bor: Ota, Kalom va Muqaddas Ruh*»ga o'zgartirilishi bilan katta e'tiqodiy burilish yasagan. Agar unda ushbu «*uchta guvoh bor: Ota, Kalom va Muqaddas Ruh*» qo'shimchasi kiritilmaganda xristianlik ta'limotida uchlik haqidagi (ota Xudo, o'g'il Xudo va Muqaddas Ruh) e'tiqod shakllanmagan bo'lardi.

Bibliyaning Yangi Ahd takibidagi kitoblarida Iso Masih va uning yerdagi hayoti haqida bayon qilinadi. Xristianlik tarixida havoriy (apostol)larning Iso Masihga bergan ta'riflari asosida keyinchalik uning ilohligi to'g'risidagi e'tiqodlar shakllanib, to hozirgi kunimizgacha u «*o'g'il Xudo*» sifatida xristian e'tiqodchilarining sig'inish ob'ekti sanalib kelinadi.

Agar birgina «Yuhanno qo'shimchasi» sababli katta e'tiqodiy ta'limot shakllangan bo'lsa, unda Iso Masihning osmonga ko'tarilgandan so'ng jamlangan «Injil»larda kiritilgan qo'shimchalar, unga berilgan ilohiylik vasflari asosida – xristianlik kabi jahon dining yuzaga kelishi tabiiy hol bo'lgan. Chunki, kishi vafot etishi bilan unga qanday vasf va xarakter berilsa ham, aslida barcha u kishiga emas, balki unga atalgan so'zlar va xarakterlarga e'tibor beradilar.

Ilmiy nuqtai-nazardan olib qaraydigan bo'lsak, «Injil»lar milodiy 50-150-yillarda yozilib IV asrlarda tizimlashtirilganini inobatga olsak, yana bir savol tug'iladi, nega mazkur «Injil»lar Iso Masihning hayotlik davrida yozilmadi? Nega oradan 2-3 ta avlod vakillaridan so'ng yozildi? Bu 2-3 ta avlod vakillarining tilidan-tiliga o'tgan Iso

Masih haqidagi rivoyatlar soʻzma-soʻz bir xil boʻlganmidi? Agar soʻzma-soʻz u haqidagi rivoyatlar va taʼlimotning asosi bir xil boʻlsa, nega bitta emas balki «Matto Injili», «Mark Injili», «Luqo Injili» va «Yuhanno Injil»lari sifatida birdaniga toʻrttasi shakllandi?

Shuning uchun ham xristian olimlari, tadqiqotchilar, tarixchilar va manbashunoslarning qoʻlida muayyan bir aniq «mana shu ilohiy kitob, u Iso Masihning davrida yoki u tomonidan yozilgan» deb aytishga asosli dalil yoʻq.

Islom dinida, xususan, Qurʼon va hadis kitoblarida Iso Masih (islom dinida – Iso alayhissalom) toʻgʻrisida nisbatan mantiqqa toʻgʻri keladigan eʼtiqodiy dalillar mavjud boʻlib, ularda xristianlikning aksi oʻlaroq Iso Masih insoniy sifatlar bilan qamrab olinib paygʻambar (“nabiy”) boʻlganligi keltirilgan. Shu bilan birgalikda, Iso alayhissalomga Alloh taolo tomonidan Injil nozil qilingani ham taʼkidlanib (Oli Imron surasi 48-oyat, Moida surasi 46-oyat), keyinchalik uning odamlar tomonidan oʻzgartirilgani aytiladi (“*tahrif*”). Shuning uchun ham Islom dinida Matto, Mark, Luqo va Yuhanno tomonidan yozilgan «Injil»lar qatʼiyan rad etiladi. Chunki, Islom nuqtai-nazariga koʻra Alloh taolo tomonidan nozil qilingan Injilda hech bir kishining qoʻli boʻlmagan va u bevosita Iso alayhissalomga hayotlik davrida tushirilgan. Xristianlik taʼlimotida esa, havoriylar Iso Masihning osmonga koʻtarilganidan soʻng oradan vaqtlar oʻtib oʻzlari «Injil»larni yozib kitob holiga keltirishgan.

Bibleistikaning tanqidiy yondashuvida u yoki bu dinga koʻra yon bosilmaydi, balki, Bibliya haqidagi asosli dalillarga koʻra uning oʻzgartirilgan yoki olib tashlangan joylari, tekstologik xususiyatlari oʻrganiladi. Bu orqali esa, mazkur kitoblarning «ilohiy» yoki boʻlmasa tarixiy hujjat ekanligi xulosa qilinadi.

Adabiyotlar/ Литература/References:

1. А.Н.Херзогерский. Исагогика, или введение в книги Священного Писания Нового Завета. СПб., 1860.
2. Патзия Артур Г., Петротта Антони Дж. Изучение Библии: Карманный словарь. — Александрия: Ездра, 2006. — ст. «Библейский критицизм».
3. Стенли Дж. Гренц, Дэвид Гурецки, Черит Фи Нордлинг. Теологические термины: Карманный словарь. — Александрия: Ездра, 2006. — ст. «Библейская критика».
4. Исагогика // Мень А.В. Библиологический словарь: в 3 т. — М.: Фонд имени Александра Меня, 2002. — Т. 1: А—И.
5. А.А.Вождаев. Состав и методология библейской критики. Труды Нижегородской духовной семинарии.

6. В.К.Спирин, Основные направления развития библейской критики в XVII–XX вв. Труды Нижегородской духовной семинарии.
7. Бейль П.Ева // Исторический и критический словарь в двух томах. М.: Изд-во Социально-экономической литературы мысль, 1968.
8. Мисецкий Е.В. Библейская критика // Проблемы библейской историографии. М.: Изд-во «Белые пятна» российской и мировой истории, 2014.
9. Гарнак А.Ф. Миссионерская проповедь и распространение христианства в первые три века. М.: Изд-во Олега Абышко, 2007.
10. Ворохобов А.В. Основы библейской науки в Православной церкви // Дамаскин. Журнал Нижегородской духовной семинарии. Нижний Новгород, 2013.
11. А.А.Вождаев. Основные направления развития библейской критики в XVII–XX вв. Труды Нижегородской духовной семинарии, 87-127б.
12. Ernazarov O. «Diniy manbalarni qiyosiy o‘rganish». – Toshkent: O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi, 2022.
13. Muqaddas kitob. Muqaddas kitobni tarjima qilish instituti, Stokgolm, Shvetsiya – 2016.

TA'LIM TIZIMIDA XOTIN-QIZLAR HUQUQLARINI TA'MINLASH MASALALARI

Kasimova Zumrad Rahmatovna

JDPU, Falsafa, tarbiya va huquq ta'limi
kafedrası o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Maqolada ta'lim va ilm-fan sohalarida xotin-qizlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash bo'yicha mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilingan. Shuningdek, davlat tomonidan ayollarga ta'lim olish uchun yaratilgan shart-sharoitlar, soxadagi huquqlarini tartibga solib turuvchi qonunchilikni takomillashtirish tahlil qilingan va ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

***Kalit so'zlar:** xotin-qizlar, ta'lim, ilm-fan, bilim va ko'nikmalar, sifatli ta'lim, intellektual salohiyat, liderlik, tadbirkorlik, gender tenglik, Milliy dastur, taraqqiyot strategiyasi.*

***Аннотация.** В статье анализируются реформы, реализуемые в нашей стране по обеспечению прав и свобод женщин в сфере образования и науки. Также были проанализированы условия, создаваемые государством для образования женщин, совершенствование законодательства, регулирующего их права в этой области, а также разработаны научные предложения и практические рекомендации.*

***Ключевые слова:** женщины, образование, наука, знания и навыки, качественное образование, интеллектуальный потенциал, лидерство, предпринимательство, гендерное равенство, Национальная программа, стратегия развития.*

***Abstract.** The article analyzes the reforms being implemented in our country to ensure the rights and freedoms of women in the field of education and science. The conditions created by the state for the education of women, the improvement of legislation regulating their rights in this area were also analyzed, and scientific proposals and practical recommendations were developed.*

***Keywords:** women, education, science, knowledge and skills, quality education, intellectual potential, leadership, entrepreneurship, gender equality, National program, development strategy.*

Mamlakatimizda jamiyat va davlat hayotida xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish hamda erkaklar bilan teng huquq va imkoniyatlar yaratishga erishish, jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ularning teng ishtirokini ta'minlash, intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish, liderlik, tadbirkorlik qobiliyatini qo'llab-quvvatlash borasida keng ko'lamli ishlar va islohotlar amalga oshirilmoqda.

Xususan, Respublikamiz Konstitutsiyasining 58-moddasida "Davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek davlat va jamiyat hayotining boshqa sohalarida teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlaydi", deb belgilangan.

Mazkur konstitutsiyaviy norma, yurtboshimiz ta'biri bilan aytganda, har bir ayolni oddiy kuzatuvchi emas, balki mamlakatda amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlarning faol va tashabbuskor ishtirokchisi sifatida ko'rishimizga imkoniyat beradi.

Shuning uchun, "Yurtimizda xotin-qizlarning sifatli ta'lim va tarbiya olishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mutafakkir jadid bobomiz Abdurauf Fitrat ta'biri bilan aytganda, "Onalar — butun bashariyatning tarbiyachilaridir". Darhaqiqat, oilada bir nafar qiz o'qib, oliy ma'lumotga, zamonaviy kasb-hunarga ega bo'lsa, xonadondagi muhit butunlay o'zgaradi. Biz shu maqsadda xotin-qizlar ta'limini qo'llab-quvvatlash bo'yicha muhim dasturni qabul qildik», — deydi Shavkat Mirziyoyev[1].

Butun dunyoda xotin-qizlarning fan, texnika va innovatsion yutuqlardan to'laqonli va teng foydalanish imkoniyatlariga ega bo'lishlari, hamda gender tenglikni ta'minlash maqsadida, BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 2015 yil 22 dekabrda "Taraqqiyot maqsadlaridagi fan, texnika va innovatsiyalar" to'g'risidagi A/RES/70/212 – sonli rezolyutsiyasi qabul qilindi. Mazkur rezolyutsiya, ayollarning ilm-fandagi ishtirokiga alohida e'tibor qaratish va qo'llab-quvvatlash maqsadida, 2016 yildan boshlab har yili 11 fevral "Ilm-fan sohasidagi ayollar va qizlar xalqaro kuni" sifatida nishonlab kelinmoqda.

Mamlakatda xotin-qizlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish, sog'lig'ini saqlash, kasbga o'qitish va bandligini ta'minlash, tadbirkorlikka keng jalb etish, ehtiyojmand xotin-qizlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, gender tenglikni ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlarni tizimli davom ettirish, shuningdek, Birlashgan Millatlar Tashkiloti Global kun tartibining Barqaror rivojlanish maqsadlarini izchil amalga oshirish maqsadida, "2022 — 2026-yillarda xotin-qizlarning mamlakat iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy hayotining barcha jabhalarida faolligini oshirish bo'yicha Milliy dastur" qabul qilingani yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning huquq va manfaatlarini, gender tenglikni ta'minlash, mehnat va turmush sharoitlarini yaxshilash bo'yicha ishlar yangi bosqichga ko'tarilganligidan dalolat beradi.

Milliy dasturda oliy ta'lim muassasalari, texnikum va kollejlarda, shu jumladan sirtqi va kechki ta'lim shaklida o'qiyotgan xotin-qizlarning ta'lim kontraktlarini to'lash uchun 7 yil muddatga foizsiz ta'lim kreditlarini moliyalashtirish maqsadida tijorat banklariga Davlat budjetidan har yili 1,8 trillion so'm resurs mablag'lari yo'naltirish belgilangan bo'lib, 2022 yilda 65 mingdan ko'proq talaba xotin-qizlarga 727 mlrd so'mga yaqin foizsiz ta'lim krediti ajratilgan bo'lsa [2], 2023 yil avgust oyiga qadar 36 mingdan ziyod talaba xotin-qizga 335,5 mlrd so'm foizsiz ta'lim krediti ajratildi[6].

Shuningdek, dastur asosida, davlat oliy ta'lim muassasalarining magistratura bosqichida o'qiyotgan barcha xotin-qizlarning kontrakt to'lovlarini qaytarish shartisiz qoplash maqsadida, Davlat budjetidan har yili kamida 200 milliard so'm moliyalashtirish belgilangan bo'lib, 2022 yilda magistraturada o'qiyotgan 10 mingdan ortiq talaba qizlar uchun 68 mlrd so'mdan ziyod [2], 2023 yil avgust oyiga qadar 14,1 ming nafar xotin-qizning to'lov-shartnomasi uchun 85,1 mlrd so'm kontrakt pullari davlat tomonidan to'lab berilgan bodi [6].

O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadida xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama ko'maklashish, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirishga alohida e'tibor qaratilganligi ham, e'tiborga molikdir.

Shuningdek, davlatimiz raxbarining "Yangi O'zbekiston Strategiyasi" nomli asarida "Bugun O'zbekistonda olib borilayotgan davlat siyosatining asosiy maqsadi ayollarimizga e'tibor va amaliy g'amxo'rlik ko'rsatishni yangi, yuksak bosqichga olib chiqish, xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni va maqomini mustahkamlash ularning huquq va manfaatlarini ta'minlashdir. Bu o'z navbatida, "Ayollarga ilm berish – jamiyatni ilmi, ma'rifatli va salohiyatli qilish" degan aqidani hayotga izchil tatbiq etish" kerakligi alohida ta'kidlab o'tilgan[3].

Xotin-qizlarning jamiyatdagi rolini oshirish sohasidagi islohotlar o'z natijalarini bermoqda Dunyo miqyosida Parlamentlararo 190 ta davlat parlamentlarini birlashtirgan Ittifoq ma'lumotiga ko'ra, O'zbekiston parlamentida faoliyat yuritayotgan xotin-qizlar ko'rsatkichi bo'yicha 128-o'rindan 45-o'ringa ko'tarilib, shu o'rinda AQSH, Kanada va Avstraliyadan yuqori o'ringa ko'tarilganligidan ta'kidlashimiz mumkin.

Shu bilan birga, islohotlar natijasida Oliy Majlis Senati raisi ayol kishi ekanligi, parlamentimizda ayol deputatlar soni ikki barobarga ko'payganligi, tumanlarda ayol hokimlar faoliyat yuritayotgani nafaqat mintaqamizda, balki xalqaro miqyosda ham e'tiborga molikdir.

Mamlakatimizda turli soha va tarmoqlarda mehnat qilayotgan ishchi va xizmatchilarning 45 foizini xotin-qizlar tashkil etadi. Jumladan, davlat va jamoat

tashkilotlari tizimida 1 ming 400 ga yaqin opa-singillarimiz rahbarlik lavozimlarida mehnat qilmoqda[4]. Xususan, hozirgi vaqtda yurtimizda fidokorona mehnat qilayotgan hurmatli ayollarimizning ulushi tibbiyotda – 77 foizni, ta’lim sohasida – 74 foizni, iqtisodiyot va sanoat tarmoqlarida esa 46 foizni tashkil etmoqda, [1] boshqaruv lavozimida faoliyat yuritayotgan xotin-qizlar ulushi 27 foiz, siyosiy partiyalarda – 47 foiz, oliy ta’limda– 49 foiz, tadbirkorlik soxasida – 37 foizga yetdi.

Bugun jamiyatimizda olima ayollar tomonidan ilm-fan sohasidagi izlanishlar ishlab chiqarish, ijtimoiy-madaniy sohalarning rivojiga salmoqli hissa bo‘lmoqda. Mamlakatimiz ilm-fani va ma’naviyati rivojiga ulkan hissa qo‘shgan, milliy tarixda o‘zining noyob iqtidori bilan nom qoldirgan, yuksak intellektual salohiyat va keng dunyoqarashga ega yuzlab ayollar nomini keltirish mumkin.

Shunga qaramasdan, ushbu sohadagi xotin-qizlarni xar tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ular bilan maqsadli ishlarni tashkil etish jarayonlari islohotlar shiddatidan ortda qolayotgani ham sezilmoqda.

Shu bois, O‘zbekiston Respublikasida xotin-qizlarning ta’lim soxasidagi faoliyatlarini qo‘llab-quvvatlash, ularni kasbiy salohiyatlarini yanada rivojlantirish, xotin-qizlarning ilmiy faoliyatdagi nufuzini yanada oshirish yuzasidan quyidagi ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni keltirishimiz mumkin:

- xotin-qizlarni ilm olish yuzasidan qo‘llab-quvvatlovchi normativ-huquqiy bazasini takomillashtirish;
- xotin-qizlarning ta’lim olishlari uchun qo‘shimcha shart-sharoitlarni yaratish hamda ularni ilm-fan sohasiga keng jalb etish;
- olima ayollarga ijtimoiy muammolarni hal etishga ko‘maklashish;
- xotin-qizlarning o‘z ixtirolari, amalga oshirayotgan loyihalarining natijalari, joriy qilinayotgan texnologiyalar va tadbirkor ayollarning ishlab chiqarayotgan mahsulotlarining ko‘rgazmalarini tashkil qilish hamda ko‘rgazmada eng yaxshi deb topilgan ixtiro va ishlanmalarning mualliflarini taqdirlash;
- olima ayollar uchun ilmiy nufuzli mukofotlar ta’sis etish, tadqiqot grantlari, xorijiy stajirovka dasturlarini kengaytirish;
- ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash loyihalarini yo‘lga qo‘yish kabilardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар байрамига бағишланган учрашувдаги нутқи. 2023 йил 7 март // <https://president.uz/uz/lists/view/6013>
2. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ–60- сон Фармони. <https://lex.uz/uz/docs/5841063>
3. Шавкат Мирзиёев. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “Ўзбекистон” нашриёти, 2021. 250, 464 бет.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқаро хотин-қизлар байрамига бағишланган учрашувдаги нутқи. 2018 йил 18 март // <https://agroolam.uz/prezident-tabrigi>
5. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son. <https://lex.uz/docs/-5013007>
6. https://t.me/Rasmiy_xabarlar_Official/37522

РАЗРАБОТКА ДВУХ ДИАПАЗОННОЙ АНТЕННЫ БЕВЕРЕЖДА

Аллаяров Муминжон Ринатович

ассистент кафедры

«Телекоммуникационный инженеринг» ТУИТ УФ

allayarovmumin@gmail.com

Матякубов Давлатбек Давронбекович

преподаватель-стажер кафедры

«Телекоммуникационный инженеринг» ТУИТ УФ

matyakubov.davlat@ubtuit.uz

***Аннотация:** В этом тексте дана информация о проекте двух диапазонной антенне бегущей волны (АБВ) или антенна Beverage для мониторинга спасательных частот «Си-Би»диапазона для гражданской радиосвязи на коротких волнах в диапазоне 27 МГц и радиолобительского диапазона 6 метров (50000 – 52000 кГц) в направлениях пустыни «Кизилкумского» региона.*

***Ключевое слово:** Антенна Бевериджа, Бегущей волны, Однопроводная антенна, Электрического поля, АБВ радиостанции.*

ВВЕДЕНИЕ

Антенна Beverage интересна любителям радио в основном на низкочастотных любительских диапазонах, т.к. у этой антенны направленность аналогичная антенне Yagi. Кроме того, проста в изготовлении, но и требует довольно много места для размещения. первая публикация об антенне, названной по имени ее автора Harold Beverage, появилась в 1921 году. Речь шла об антенне, выполненной из длинных проводов, располагаемых на небольшой высоте над землей которую использовали для установления трансатлантических связей в то время на 1,2 МГц. За границей принято название нагруженный LW (англ. *long wire* — длинный провод). В странах СНГ принято употреблять термин **антенна бегущей волны (АБВ)** Также в русской транскрипции встречается название **антенна Бевериджа**. Основным элементом приёма/излучения электромагнитных колебаний является провод, натянутый параллельно поверхности земли на высоте от 1 до 5 метров и на длину в несколько раз превышающую длину принимаемой/излучаемой волны. Дальний

от радиостанции конец провода соединяется с землёй через резистор с сопротивлением, равным волновому сопротивлению линии, которое образуется проводниками «антенна — земля» [2-6]. В настоящее время существует две основных разновидности Beverage: **однопроводная** с нагрузочным без индуктивным сопротивлением на конце и **двухпроводный** вариант

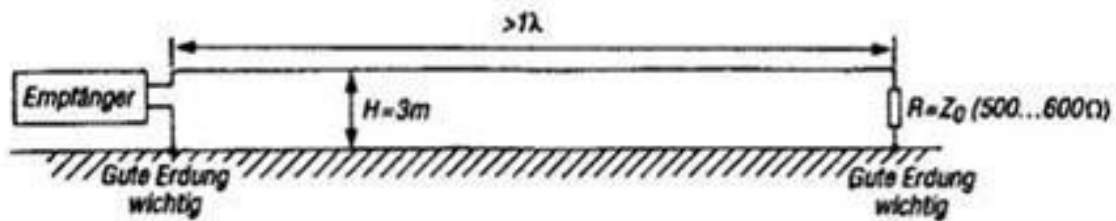

Рис 1. Классическая однопроводная антенна Бевериджа

1.1 Как устроена антенна Бевериджа

Антенна Бевериджа – это антенное полотно достаточной длины ($>1\lambda$) с низкой высотой подвеса (0,5- 5 м), к которому с одной стороны подключена нагрузка (резистор 330-560 Ом) а с другой стороны – трансформатор импеданса , фидер, приемник. (см. рис. 2.)[9-11]

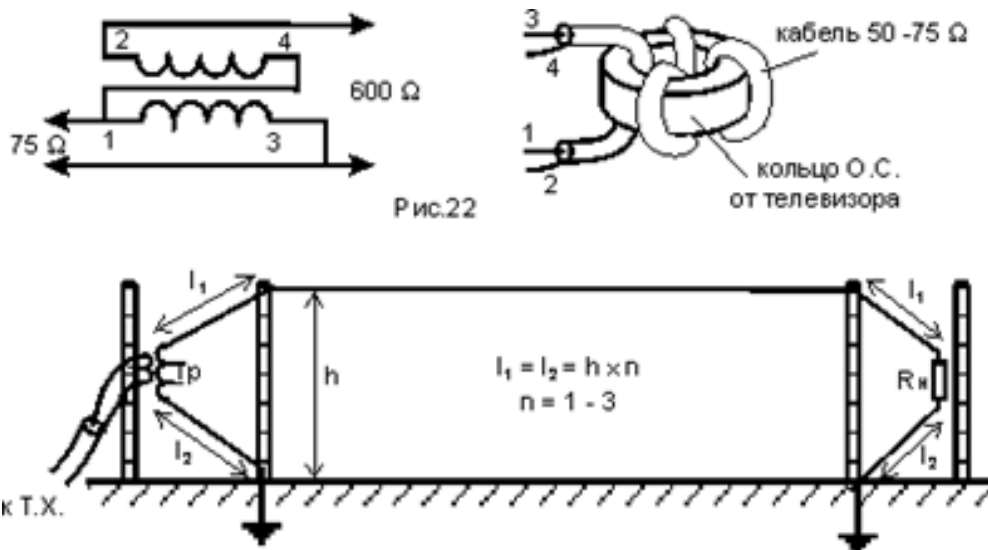

Рис 2. Антенна Бевериджа

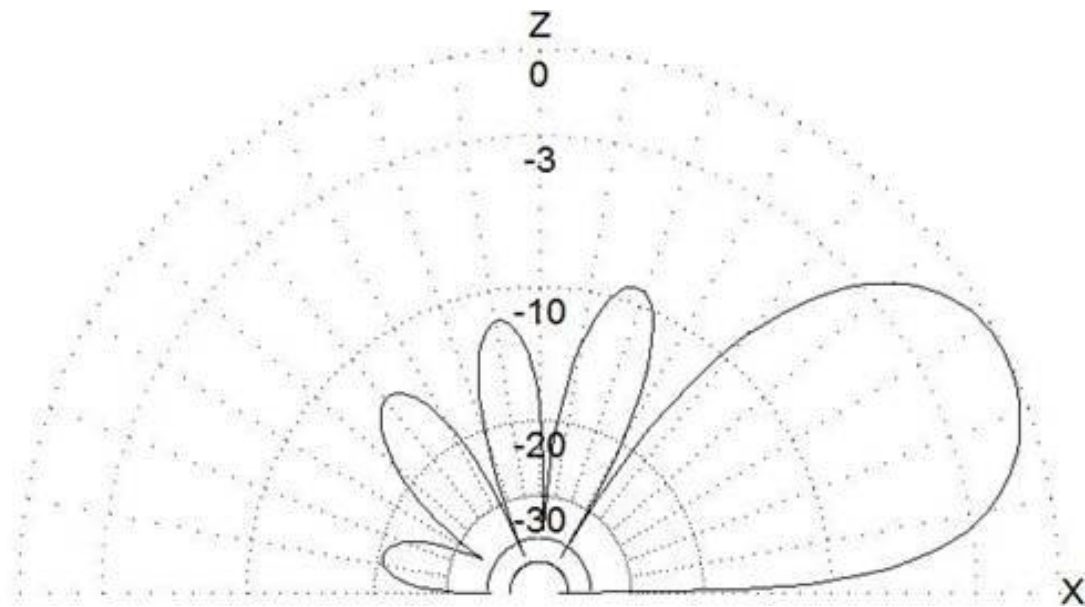

Рис 3. Диаграмма направленности Антенны Бевериджа

Такая схема антенны Бевериджа позволяет иметь диаграмму направленности в соответствии с рис 3. Ширина основного лепестка диаграммы направленности меняется в зависимости от длины антенны.

1.2 Использование в качестве «земли» четвертьволновых противовесов

"Лучевая" (АБВ) антенна, используемая для работы на радиостанциях типа P105, изображена на рис.4. Она представляет собой провод длиной 1, составляющей около десяти длин волны, к которому через резистор 400 Ом подключено несколько противовесов длиной в четверть волны. Несколько таких же противовесов подключено и к корпусу радиостанции.[22-24]

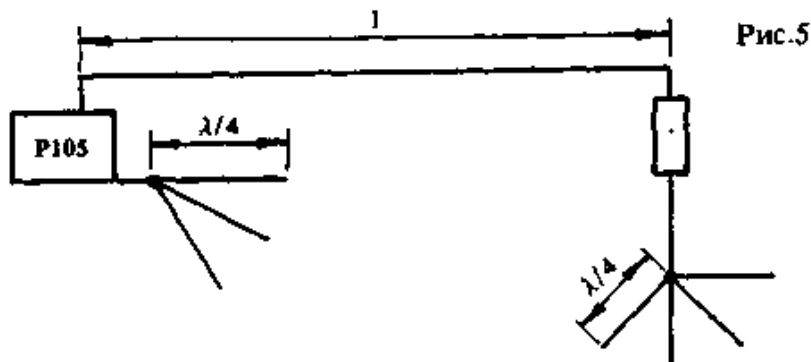

Рис 4. Антенна АБВ радиостанции р-105 работающий мало зависящий от земли

Ток в такой антенне протекает за счет токов смещения в пространстве между противовесами. Ток в почве в этом случае не играет большой роли. Для увеличения КПД нужно стремиться к уменьшению сопротивления системы противовесов. При волновом сопротивлении антенны 400... 600 Ом желательно использовать не менее 2 резонансных противовесов на стороне нагрузки и стороне питания. При использовании АБВ в разных диапазонах необходимо для каждого диапазона использовать не менее 2 резонансных противовесов длиной в четверть волны для каждого из диапазонов. Антенна с четвертьволновыми противовесами отличается от классической АБВ тем, что не имеет непрерывного перекрытия по частоте.

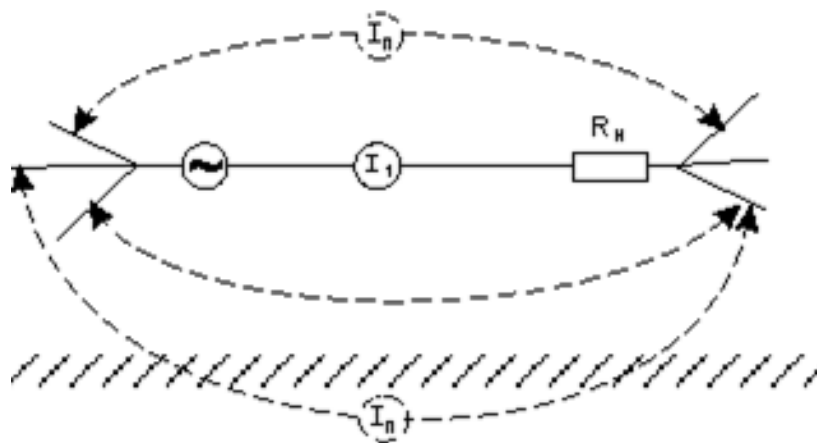

Рис 5. Распределения электрического поля антенны АБВ

Антенна Бевереджа с четвертьволновыми противовесами уже не является классической антенной Бевереджа, но параметры такой антенны совпадают с параметрами антенны Бевереджа.

1.3 Результат проекта

Произведем расчет для приемлемой длины полотна антенны в катаром ровно располагаются полуволн для двух диапазонов. Длины полуволн для диапазона 11 метров (27 МГц) и для диапазона 6-метров (50000 – 52000 кГц)

Таблица №1

Расчет приемлемой длины полотна антенны для 11-метрового и 6-метрового диапазонов

Полуволна 11метрового диапазона (метр)	Полуволна 6 метрового диапазона (метр)	количество полуволн	длина полотна антенны 6-метрового диапазона(метр)	длина полотна антенны 11-метрового диапазона(метр)
5.5	3	4	12	22
5.5	3	5	15	27.5
5.5	3	6	18	33
5.5	3	7	21	38.5
5.5	3	8	24	44
5.5	3	9	27	49.5
5.5	3	10	30	55
5.5	3	11	33	60.5
5.5	3	12	36	66
5.5	3	13	39	71.5
5.5	3	14	42	77
5.5	3	15	45	82.5
5.5	3	16	48	88
5.5	3	17	51	93.5
5.5	3	18	54	99
5.5	3	19	57	104.5
5.5	3	20	60	110
5.5	3	21	63	115.5
5.5	3	22	66	

Длина четверть волновых противовесов для 11 метрового диапазона составляет 2,5 метров а для 6 метрового диапазона 1,5 метров. Противовесы должны по выше сказанном минимальное количество их две штук на каждый диапазон. Приемлемая длина полотна антенны у нас получилось длиной 66 метров.

Использованная литература:

1. Радиостанции Р-105м Р-108м Р-109м Техническое описание и инструкция эксплуатации
2. <https://marrad.narod.ru/wwdx160cw2011/ant.htm> Немного об антенне Беверидж
3. <https://www.rlocman.ru/shem/schematics.html?di=4908> Антенна Бевереджа

O‘SIMLIKLARNI BARGIDAN OZIQLANTIRISH VA O‘GITLARNI ME‘YORIDA QO‘LLASH

Islomova Gulsevar Qaxramon qizi

Qarshi davlat universiteti agrokimyo va ekologiya kafedrası 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

O‘simliklarni bargidan oziqlantirish va bu orqali hosildorlikni oshirish shuningdek, qurg‘oqchilikka chidamliligini oshirish, zararkunanda hasharotlarga qarshi kurashish va sho‘rlanishni oldini olish. Shuningdek, turli xildagi makro va mikro elementlardan foylanib yuqori va sifatli mahsulotlar olish to‘g‘risida.

***Kalit so‘zlar:** qurg‘oqchilikka chidamlilik, sho‘rlanish, makro va mikro elementlar, zararkunanda hasharotlar va yuqori hosildorlik.*

ВНЕКОРНЕВАЯ ПОДКОРМКА И УМЕРЕННОЕ ВНЕСЕНИЕ УДОБРЕНИЙ

АННОТАЦИЯ

Внекорневая подкормка растений и тем самым повышение урожайности а также повышение засухоустойчивосеи борьба с насекомыми-вредителями и предотвращение засоления. А также получение высококачественной продукции с использованием различных макро-и микроэлементов.

***Ключевые слова:** засухоустойчивость, засоленность, макро-и микроэлементы, вредители насекомые и высокая продуктивность.*

FOLIAR FEEDING AND MODERATE APPLICATION OF FERTILIZERS

ABSTRACT

Foliar feeding of plants and thereby increasing yield, as well as increasing drought tolerance, pest control and salinity prevention. It is about obtaining high and quality products using various macro and micro elements and benefiting agriculture.

***Key words:** drought tolerance, salinity, macro and micro elements, pest insects and high harvestivity.*

Kirish. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek "Qishloq xo'jaligini ilmiy asosda yo'lga qo'yimas ekanmiz, sohada rivojlanish bo'lmaydi". Shu sababdan qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ...qishloq xo'jaligini ilmiy asosda rivojlantirish ko'zda tutilmoqda. Hozirgi kunda qishloq xo'jaligida yildan-yilga talab ortib bormoqda, shu sababdan ko'plab fermer xo'jaliklari shuningdek qishloq xo'jaligi yo'nalishida salmoqli o'rin egallab kelayotgan kadrlar hamda professor olimlar agrar yo'nalishida katta-katta yutuqlarga erishmoqdalar. Respublikamizda ham qishloq xo'jaligini rivojlantirish maqsadida yirik ishlar amalga oshirilmogda. Shuni yodda tutish kerakki, qishloq xo'jaligini ilmiy asosda jadal rivojlantirish orqali dehqon va fermer daromadini oshirish va qishloq xo'jaligida sarflanayotgan mablag'larni kamaytirish kabi masalar ilgari suriladi. Bundan tashqari, yetishtirilayotgan mahsulotlarimiz dunyo yuzini ko'rishi hamda agrar eksportni yo'lga qo'yish orqali mamlakatimizda qishloq xo'jaligi o'rni yuqori ekanligini ko'rishimiz mumkin [1].

O'zbekiston hududidagi deyarli barcha ekinlar ildizi orqali oziqlantiriladi, shunday bo'lishiga qaramay hozirgi kunda o'simliklarni bargidan oziqlantirish orqali yuqori hosil olinmogda. O'simliklar ildizi hamma mikro va makro elementlarni yerdan tanaga yetkazib berolmaydi. Buning sabablari ko'p, masalan, yerni ishqorlilik darajasi, sho'rliigi, kislotaliligi va yana ba'zi elementlar o'simlikning o'zlashtirishiga qarshilik qiladi. Misol uchun azot yoki kaliy ko'payib ketsa, yerda bu $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$ ni siqib chiqaradi, Ca o'simlik tomonidan o'zlashtirilmaydi. Mana shunday holatlarda o'simlik ildizi orqali hamma o'ziga kerakli bo'lgan makro va mikro elementlarni ololmaydi. Shunday holatlarni oldini olish uchun biz bargidan o'simlikni oziqlantirishimiz kerak. O'simlik barglarini hech bo'lmaganda har 10-14 kunda oziqlantirib turishimiz kerak va yana bir sabab o'simlikka biror element yetishmay qolsa bargdan oziqlantirishimiz mumkin. Bargdan oziq tanaga, ildizga va mevaga tez yetib boradi. Biz asosan, o'simlikka ildizdan o'g'it berayotganimizda fosfor, kaliy va azotdan foydalanamiz. Bargdan oziqlantirishimizda ham shu elementlardan foydalanamiz. Azot yoki kaliyni alohida berish yaxshi samara bermaydi, ya'ni biz azot, fosfor va kaliy elementlarini birgalikda qo'llashimiz kerak. Aksincha alohida foydalanish barg plastinkalaridan shu elementlar yaxshi o'tmaydi va uning ta'siri bilinmaydi [2].

Biz o'simliklarni bargdan oziqlantirishimizda har 10-15 kunda mayda suv zarrachalari shaklida berishimiz kerak va barg oldi, orqa va tana qismiga tegishi kerak. Boshqa usullarda qo'llash esa barglarga ko'p sepilishi natijasida kuyishga olib keladi. Bargdan oziqlantirishda berilayotgan mikro va makro elementlarning dozasi ildizdan beriladiganlarga nisbatan kamroq bo'lishi kerak. Ko'p berilsa o'simlikka zararli ta'sir ko'rsatadi. Barglardan o'g'itlash asosan hosildorlikning oshishi, kasallik va zararkunandalarga nisbatan yaxshi chidamliligi, qurg'oqchilikka chidamliligini

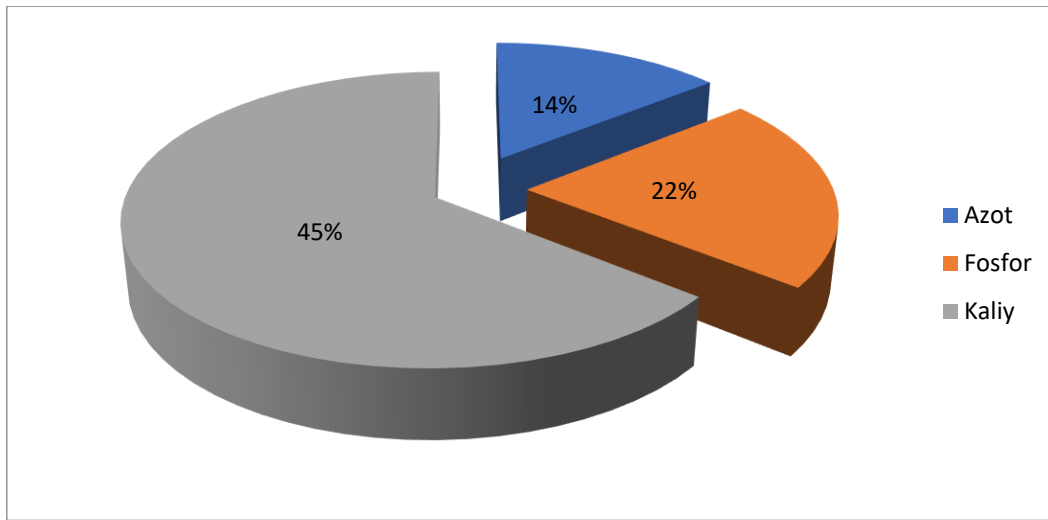
oshiyadi. Barglarga o'g'it purkash uchun eng yaxshi vaqt erta tong va kechki payt, namlik yuqori bo'lgan va to'liq turgor holatida, hujayralari suv bilan to'la bo'ladi. Aksincha, kunning issiq vaqtida purkash esa o'simliklarga salbiy ta'sir ko'rsatgan holda uni kuydirishiga olib keladi. O'simliklarni bargdan oziqlantirishimizda vaqt muhim hisoblanadi [3].

Yana shuni qo'shimcha qilishimiz kerakki, o'simliklarni bargdan oziqlantirishning bir qancha afzalliklari bor. Misol uchun biz ildizdan o'g'it berganimizda berilayotgan o'g'it tuproqqa ortiqcha solinsa uning sho'rlanish ehtimoli yuqori bo'ladi va bu tuproqning sho'rlanishiga olib keladi. Buning oldini olish maqsadida bargdan oziqlantirish yo'lga qo'yilmoqda va yaxshi samara bermoqda. Chunki hozirgi kunda dunyo bo'yicha sho'rlanish darajasi yuqori ko'rsatkichlarni qayd etmoqda, biz barglar orqali o'g'it qo'llasak sho'rlanishni ham birmuncha oldini olgan bo'lamiz. O'simliklarni bargdan oziqlantirishni ko'plab o'simliklarimizda sinab ko'rishimiz mumkin. Masalan, pomidor, bodring va boshqa o'simliklar. Pomidor os'imgini o'zimiz uy sharoitida barglaridan oziqlantirishimiz mumkin. Ya'ni 10 litr suv uchun bor-1-1,5g, yod-60 tomchi, karbamid(mochevina) -7-10 g, margansovka- 1 g, sut-200-250 g foydali hisoblanadi. O'simlikning chidamliliga va hosilning sifati va tez yetilishiga yordam beradi. Har bir qishloq xo'jaligi xodimi yoki dehqon bargdan o'simliklarni oziqlantirsa u faqatgina oilasiga emas butun mamlakatimiz qishloq xo'jaligi hosildorligiga o'z hissasini qo'shadi. Bizning mamlakatimizda asosan Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari iqlimi nisbatan issiq va cho'l hududlari ko'pligi sababli, bundan tashqari sho'rlangan yerlar ham ko'payib borayotganligini oldini olish maqsadida bargdan oziqlantirish yo'lga qo'yilishi kerak. Erta bahordan pomidor ko'chatlari uy sharoitida ekila boshlaydi va uning hosilini yuqori qilish va daromad olish maqsadida o'simliklarni bargdan oziqlantirish kerak. Nafaqat ochiq maydonlardagi ekinlarga balki issiqxonalariga ekilgan o'simliklarga ham bargdan oziq berilsa tuproq muhiti yomonlashishini oldini olgan bo'lamiz [4].

Natija: Bargdan oziqlantirishda o'g'it miqdori alohida muhim ahamiyatga ega. Ya'ni yuqorida aytib o'tilganidek har bir o'g'itni(mineral va organik) ekin turiga va undagi o'zida bor makro va mikro elementlarni aniqlab so'ngra purkash orqali oziqlantirish ishlarini olib borsak bo'ladi. Pomidor o'simgini bargdan oziqlantirishimiz uchun avvalo ertagi pomidor ko'chatlari 10-12- aprelda ekiladi va qator oralari 70-90 sm, tup oralari 25-30 sm qilib har gektariga 50-74 mingtagacha ekish mumkin. Pomidor tuproq unumdorligiga va o'gitlarga talabchan ekin. Shuni hisobga olgan holda, ko'chatni bargdan oziqlantirishimiz uchun alohida e'tibor talab etadi. 2023-yil 15-aprelda tomorqa hududining 10 sotix maydoniga 500 ta pomidor ko'chati ekildi va ular bargdan oziqlantirildi. O'simlikni bargdan oziqlantirish uchun swiss growning sprayfet 239 nomli o'git qo'llanildi. Bu asosan o'simlik unib

chiqqandan keyin ya'ni o'simlik tanasi taxminan 20-25 sm bo'lib ko'zga ko'rinib qolgandan so'ng erta tongda barglarning turgorlik ya'ni hujayrasida suv ko'p vaqtda har 10-15 kunda qo'llaniladi, bundan ko'zlangan asosiy maqsad, tuproq sho'rlanishini oldini olish, barglar va o'simlik tanasini yaxshi rivojlanishi va o'simlik kasallikka kam chalinuvchan bo'lishidir.

1-rasm. Sprayfet 239 foizlarda ifodalanishi.

XULOSA

Bugungi kunda o'simliklarni bargidan oziqlantirish yo'lga qo'yilmoqda. Buning asosiy sababi tuproqning ekologik holati yomonlashuvini oldini olish va sho'rlanishga qarshi kurashishdir. Negaki, sho'rlanish nafaqat O'zbekiston hududida balki butun dunyo bo'yicha dolzarb muammoga aylanmoqda. Bundan tashqari, bargidan oziqlantirilgan o'simlik turli xildagi zararkunanda hasharotlarga hamda makro va mikro elementlar o'simlikning deyarli hamma qismiga yaxshi yetib boradi. Qo'shimcha qilib aytganda, o'simliklarni bargidan oziqlantirish hosilni yuqori bo'lishi va inson ehtiyojlarini qondirish hamda iqtisodiy tomondan daromad olishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28- yanvardagi PF-60-sonli <<2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida>> gi farmoni.
2. “Agrokimyo” fanidan amaliy mashg‘ulotlar: O‘quv qo‘llanma Buxoro - 2022
3. O‘SIMLIKSHUNOSLIK. k.x.f.n., N.Jumaev. 2006-yil

Internet manbasi.

1. Agroblog Abdullaev maslahatlari. [Супер универсал озука . Баргдан озиклантириш \(youtube.com\)](#) 2022-yil.

HUDUDLAR TURIZMINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

Umarova Zevi Odilovna

Jizzax politexnika instituti

“Iqtisodiyot va menejment” kafedrası katta o‘qituvchisi

zeboumarova1967@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimiz turizmning rivojlanishi unga ta'sir qiluvchi omillar, mamlakatimizda turizm borasida yaratilayotgan imkoniyatlar, aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar turi va sifatini oshirish, shuningdek sohani rivojlantirish istiqbollari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Turizm, ichki turizm, ziyorat turizm, ziyorat odobi, turizm xizmatlarining eksporti, turizm bozori, turizm infratuzilmasi, turizm zonalari, turizm klasterlari, turoperatorlar, joylashtirish xizmatlari, turagentlar, oilaviy sayohat ta'tili.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА РЕГИОНОВ

Умарова Зеви Одилевна

Старший преподаватель кафедры «Экономика и менеджмент»

Джизакского политехнического института

zeboumarova1967@gmail.com

Аннотация: В нашей стране освещены факторы, влияющие на развитие туризма в нашей стране, возможности, созданные в сфере туризма в нашей стране, вид и качество услуг, предоставляемых населению, а также перспективы развития отрасли. статья.

Ключевые слова: Туризм, внутренний туризм, паломнический туризм, паломнический этикет, экспорт туристических услуг, туристический рынок, туристическая инфраструктура, туристические зоны, туристические кластеры, тuroператоры, услуги размещения, турагенты, семейный туристический отдых.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM OF THE REGIONS

Umarova Zevi Odilovna

Senior lecturer of the "Economics and Management" department of Jizzakh

Polytechnic Institute

zeboumarova1967@gmail.com

Abstract: *The factors affecting the development of tourism in our country, the opportunities created in the field of tourism in our country, the type and quality of services provided to the population, as well as the prospects for the development of the industry are highlighted in the article.*

Key words: *Tourism, domestic tourism, pilgrimage tourism, pilgrimage etiquette, export of tourism services, tourism market, tourism infrastructure, tourism zones, tourism clusters, tour operators, accommodation services, travel agents, family travel vacation.*

Bugungi kunda mamlakatimiz iqtisodiyotining jadal taraqqiyoti, xalqimiz turmush darajasining o‘zib borishi aholining zamonaviy xizmatlarga ehtiyojini oshirmoqda. O‘z navbatida, yalpi ichki mahsulot tarkibida ham mazkur tarmoqning ulushi yil sayin ortib bormoqda, Bunday sharoitda shahar va qishloqlarimizga aholiga ko‘rsatilayotgan xizmatlar turi va sifatini oshirish, tizimda yangi ish o‘rinlari yaratish muhim ahamiyatga ega. Bu hudud iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi turmush farovonligini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi. Turizm iqtisodiyotning strategik tarmog‘i sifatida mamlakat taraqqiyotini ta‘minlashda muhim o‘rin tutadi. Harakatlar strategiyasida mamlakatimizda turizm industriyasini jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda uning roli va ulushini oshirish, turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish va sifatini yaxshilash, turizm infratuzilmasini kengaytirishga olib keladigan o‘rta muddatli istiqbolda O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish konsepsiyasiga asosan, shuningdek, 2017-2021 yillarda Konsepsiyani amalga oshirishga doir aniq chora-tadbirlar Dasturi ishlab chiqildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2022 yilning 19 sentyabr kuni mamlakatimizning ichki va tashqi turizm salohiyatini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida o‘tkazgan videoselekt yig‘ilishida Jizzax viloyat rahbariyatiga hududda xorijiy va mahalliy sayyohlar oqimini ko‘paytirish, xizmatlar doirasini kengaytirish, yangi turistik yo‘nalishlar joriy etish yuzasidan alohida topshiriq bergan edi. Shundan kelib chiqib, viloyatda turistik manzillarga xorijiy va mahalliy tashrif buyuruvchilarni olib borish bo‘yicha 5 kunlik marshrut (“Turistik halqa”) ishlab chiqilgan.

Natijada viloyatga 2022 yilda 13 ming nafar, "E-mehmon" va "Over" dasturlari ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda 144,2 ming nafar xorijiy sayyoh tashrif buyurdi. Shuningdek, 2023 yilda viloyatga 1 mln. 176 ming nafar mahalliy sayyoh tashrifi qayd etildi. Jizzax viloyatida xizmat ko'rsatish va servis sohasini rivojlantirish borasida o'lgan imkoniyatlar ham mavjudki, bugun ulardan samarali foydalanish davr talabidir. O'tgan yil davomida viloyatimiz hududida 11 ta turkompaniya o'z faoliyatini boshlab, 20 ta yangi turmarshrutlar ishlab chiqilib, bularning soni 28 taga etdi. Shuningdek, sayyohlarga viloyatdagi 28 ta turoperator, 12 ta gid-tarjimon sinfga mansub avtobus va mikroavtobus xizmat ko'rsatib kelmoqda.

Viloyatimizda turizm istiqbolini belgilash, 2024 yilda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan rejalar belgilanib, joriy yilda 35 ta yangi joylashtirish vositalari (3 ta mehmonxona, 10 ta xostel va 22 ta oilaviy mehmon uylari) tashkil etiladi va ularning umumiy soni 300 taga, o'rinlar soni 8 mingtaga, turoperatorlar sonini 35 taga etkazish, 5 ta gid-ekskursavodlarni sertifikatlash orqali ularning sonini 25 taga etkazish maqsadi qo'yilgan. Bundan tashqari Zomin tumanidagi "Suffa platosi 2400" halqaro umum mavsumiy kurortida 120 o'rinli 3 ta mehmonxona, 600 o'rinli restoran, uzunligi 200 metr bo'lgan osma ko'pri va 50 o'rinli zamonaviy avtoturargoh qurib foydalanishga topshirilishi hisobiga yiliga qo'shimcha 100 ming sayyoh jalb qilinadi. Zomin, Forish, Baxmal, Sharof Rashidov va G'allaorol tumanlarida ekoturizmni rivojlantirish va tashrif buyuruvchilar uchun 5 ta xostel va 10 ta oilaviy mehmon uylari tashkil etiladi.

Forish tumanidagi O'xum qishlog'i, Baxmal tumanidagi O'rmonchi va Jumasoy qishloqlarida etno qishloq tashkil qilindi va tashrif buyuruvchi turistlar soni 3-4 barobadga oshiriladi, ularning qolish kunlari 3-5 kungacha uzaytiriladi.

O'zbekistonda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, turizm sohasi vakillari, turizm agenti, yo'riqchi-yo'l boshlovchi va gid (gid-tarjimon)lar tomonidan ziyorat odobiga rioya qilgan holda faoliyat olib borishi, tarixiy ma'lumotlarni to'g'ri talqin qilishi, turistlarni keng jalb qilib borish maqsadida xalqaro va ichki bozorni mutassil tahlil qilish, faol targ'ibot va reklama ishlarini olib borish, turizm sohasida kadrlar etishmasligi va ularning jahon bozoridagi raqobatbardoshligini ta'minlash maqsadida, turizm sohasida kadrlar tayyorlaydigan davlat va nodavlat ta'lim muassasalarining sonini oshirish, ta'limning xalqaro standartlarini tadbiq etish va xalqaro mutaxassislarni jalb qilish, amaliy va nazariy darslarning nisbatini ko'rib chiqish, amaliyot bilan integratsiyani keng yo'lga qo'yish talab qilinadi. Umuman olganda yuqoridagi ishlarning amalga oshirilishi O'zbekistonda turizmni nafaqat ichki va ziyorat turlarini balki boshqa turlarini rivojlantirish, jahon turizm bozorida o'z mavqeini tiklashga olib keladi.

Hulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, sayyohlik dunyo iqtisodining jadal rivojlanayotgan sohalaridan biridir. Uning keng qamrovli taraqqiyoti esa ko'plab mamlakatlar uchun katta daromad manbaiga aylanib bormoqda. Biz turizm bozorida mustahkam o'z o'rnimizga ega bo'lishimiz uchun kecha qilingan ishlarimiz haqida emas, bugun yaratadigan yangiliklar haqida kshproq bosh qotirishimiz zarur. Zero, turist ham investor u sarflagan mablag'lar yurtimiz taraqqiyoti uchun xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 30 apreldagi "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232-son Qarori.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 09 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6165-son Farmoni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2019 yil 5 yanvardagi PF-5611-son Farmoni.

4. Umarova, Z.O. (2020). BUSINESS OPPORTUNITY FOR TOURISM DEVELOPMENT. *Экономика и социум*, (10), 275-278.

5. Обидова, Ф.Я. (2023). УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 929-932.

6. Odilovna, U. Z., & Alexandrovich, A. A. (2024). ECONOMIC AND LEGISLATIVE CORNERSTONES OF INVESTMENT POLICY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 87-90.

7. Umarova, Z. O., & qizi Nurboyeva, Z. Y. (2024). IQTISODIY RIVOJLANISH SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(1), 108-113.

8. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2023). GLOBALLASHUV SHAROITIDA INNOVATSION LOYIHALARNI BOSHQARISH. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(3), 203-207.

9. Obidova, F. Y., & Umarova, Z. O. (2023). BOSHQARUV FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISHDA KADRLARNING GENDER TENGLIGI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(3), 208-215.

ERKIN IQTISODIY HUDUDLARNING MAMLAKATIMIZ IQTISODIYOTIDAGI O'RNI

Obidova Feruza Yaxyoevna

Jizzax politexnika instituti "Iqtisodiyot va menejment" kafedrasida dotsenti

obidova.feruza@bk.ru

***Annotatsiya:** Maqolada investitsiya faoliyati bo'yicha qabul qilingan me'yoriy hujjatlarning qonunchilik bazasini mustahkamlashga ta'siri, investitsiya dasturi, iqtisodiyotga jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyagarni jalb etish amaliyoti tahlili keltirilgan. O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishdagi roli yoritilgan, shuningdek investitsiya muhiti jozibadorligini oshirish va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar faol jalb qilishga qaratilgan taklif va tavsiyalar shakllantirilgan.*

***Tayanch so'zlar:** Erkin iqtisodiy hududlar, xorijiy investitsiyalari, asosiy kapital, investitsiya muhiti, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar, imtiyozlar, yalpi ichki mahsulot, eksport, import, chet el investitsiya ishtirokidagi korxonalar.*

РОЛЬ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В ЭКОНОМИКЕ НАШЕЙ СТРАНЫ

Обидова Феруза Яхеевна

Доцент кафедры «Экономика и менеджмент»

Джизакского политехнического института

obidova.feruza@bk.ru

***Аннотация:** В статье представлен анализ влияния принятых нормативных документов на укрепление законодательной базы, инвестиционной программы и практики привлечения прямых инвесторов, участвующих в экономике. Была подчеркнута его роль в развитии экономики Узбекистана, а также сформулированы предложения и рекомендации, направленные на повышение привлекательности инвестиционной среды и активное привлечение прямых иностранных инвестиций.*

***Ключевые слова:** Свободные экономические зоны, иностранные инвестиции, основной капитал, инвестиционный климат, прямые иностранные инвестиции, льготы, валовой внутренний продукт, экспорт, импорт, предприятия с иностранными инвестициями.*

THE ROLE OF FREE ECONOMIC ZONES IN THE ECONOMY OF OUR COUNTRY

Obidova Feruza Yakhyoevna

Associate Professor of the "Economics and Management"

Department of Jizzakh Polytechnic Institute

obidova.feruza@bk.ru

Abstract: *The article presents an analysis of the impact of the adopted regulatory documents on the strengthening of the legal framework, the investment program, and the practice of attracting direct investors involved in the economy. Its role in the development of the economy of Uzbekistan was highlighted, as well as suggestions and recommendations aimed at increasing the attractiveness of the investment environment and actively attracting foreign direct investments were formulated.*

Key words: *Free economic zones, foreign investments, fixed capital, investment climate, foreign direct investments, benefits, gross domestic product, export, import, enterprises with foreign investment.*

Bugungi kunning ustuvor vazifalardan biri keng ko‘lamli islohotlar va modernizatsiya yo‘lini qat’iyat bilan davom ettirish borasidagi istiqbolli maqsadlarimizni amalga oshirishda hududlarning mutanosib rivojlanishini ta’minlash, ularning ishlab chiqarish resurslaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Erkin iqtisodiy hududlar (EIH) dunyoning ko‘plab mamlakatlarida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va sanoat rivojlanishini rag‘batlantirishning mashhur vositasi bo‘lib kelgan. O‘zbekiston EIHlar salohiyatini e’tirof etib, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish maqsadida mamlakat bo‘ylab bir nechta shunday hududlar tashkil etdi. Mamlakatimiz hududlarining ishlab chiqarish, resurs salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta’minlash, transport, muhandislik-kommunikatsiya hamda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarning alohida o‘rni bor.

Davlatimiz rahbarining “Maxsus iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori erkin iqtisodiy zonalar hududida investitsiya loyihalarini o‘z vaqtida ishga tushirishga to‘sqinlik qilayotgan muammolarning yechimiga qaratilgani bilan ahamiyatlidir.

2023 yilda jami 25 gektar er maydonida yangi tashkil etilishi rejalashtirilgan kichik sanoat zonalarini tashqi muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi bilan

ta'minlash tadbirlarining manzilli dasturi ishlab chiqilib bunda, tasdiqlanayotgan dastur bo'yicha bosh reja loyihalarini ishlab chiqish Jizzax viloyati mahalliy byudjeti va Jizzax viloyati hokimligi huzuridagi Tadbirkorlik infratuzilmasini rivojlantirish jamg'armasi mablag'lari hisobidan amalga oshirilishi nazarda tutilgan.

Unga muvofiq, joriy yilda erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini infratuzilmasini yaxshilash uchun 1 trillion 600 milliard so'm mablag' ajratilishi belgilandi. Endilikda 17 ta erkin iqtisodiy zonada qo'shimcha elektr energiyasi, gaz, ichimlik suvi va oqova suv tarmoqlari hamda avtomobil yo'llarini barpo etish uchun 584 milliard so'm, 145 ta kichik sanoat zonasi uchun 395 milliard so'm yo'naltirilgan bo'lib, yirik investitsiya loyihalarini infratuzilma bilan ta'minlash maqsadida 232 milliard so'm ko'zda tutilgani, rivojlanishdan ortda qolgan 33 ta tumanda sanoat va biznesni jadal rivojlantirish uchun 264 milliard so'm ajratilishi ayni muddao bo'ldi. Erkin iqtisodiy zonalarda umumiy qiymati 1,1 milliard dollar bo'lgan 332 ta loyiha, kichik sanoat zonalarida umumiy qiymati 9,5 trillion so'm bo'lgan 1 ming 800 ta loyiha ishga tushirilishi rejalashtirilgani yurtimizda sanoatni yanada rivojlantirish, import o'rnini bosuvchi va eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishda muhim omildir.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev Oliy Majlisga murojatnomasida, mamlakatimizda mavjud resurslardan nooqilona foydalanish Investitsiya dasturiga kiritilgan loyihalarning iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqligi va rentabelligi yuzaki o'rganilgani, moliyaviy manbalarning noaniqligi, loyihalar tanlashda shaffoflikning yo'qligi, moliyaviy mablag'larni samarasiz sarflash holatlari bilan bog'liq qator kamchiliklar yurtimiz iqtisodiyoti rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan edi. Ushbu holatlar investitsiya dasturlarini shakllantirish tartibi, uni moliyalashtirish mexanizmlarini tubdan qayta ko'rib chiqish, bunday noxush amaliyotga barham berish hamda investitsiyalarni iqtisodiyotning real sektoriga jalb qilish, loyihalarni shakllantirishning butunlay yangi mexanizmlarni joriy etish zaruriyatini keltirib chiqardi.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Loyiha boshqaruvi milliy agentligi tashkil qilingani, Investitsiyalar bo'yicha davlat qo'mitasi, hukumatimiz huzurida Investitsiyalar, innovatsion rivojlantirish, erkin iqtisodiy va kichik sanoat zonalarini faoliyatini muvofiqlashtirish, turizm masalalari kompleksi tuzilgani dastlabki qadam sifatida diqqatga molikdir. Rivojlanish davlat dasturlarini amalga oshirish respublikamiz iqtisodiy o'sishi, xalq farovonligi, investitsiyaviy jozibadorligini oshirish bilan birga, real yangi ish o'rinlarini tashkil qilish hamda yalpi ichki mahsulot o'sishini ta'minlashda asosiy manba hisoblanadi. Chunki ushbu loyihalar har tomonlama puxta o'rganilgan, samarali, moliyalashtirish manbalari aniq bo'lgan va maxsus davlat komissiyasi tomonidan nazoratga olib boriladigan davlat dasturlari sanaladi.

Investitsiya faoliyati har qanday tizimda ham mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanayotganlik darajasini ifoda etadi. Iqtisodiyotni investitsiyalashga jalb etilayotgan mablag'lar, xususan, chet el investitsiyalarining salmog'iga qarab ham mamlakatning iqtisodiy qudratiga baho berish mumkin. Mamlakatimizda iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lmish sanoat tarmog'ni barqaror rivojlanishini ta'minlash, ulardagi iqtisodiyotning boshqa sohalari bilan bog'liq muammolarni kompleks hal etish, sanoat korxonalarining ishlab chiqarish imkoniyatlaridan samarali foydalanish va yanada yuksaltirish maqsadida hukumatimiz tomonidan keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra "Jizzax" erkin iqtisodiy zonasida 27 ta loyiha amalga oshirilib, 5 ming 300 ga ya'qin ish y'ni yaratilgan. Oxirgi yillarda uning faoliyati takomillashtirilib, biznesga qulaylik kengaytirilgan. 2022 yil oktyabr oyida ishga tushgan "Iruskon" qandolat korxonasi o'z faoliyatini boshlab, Rossiya, Turkiya, Germaniya va Italiya tajribasi asosida "Deya" brendi bilan eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda. Yillik quvvati 12 ming tonna bo'lib, 100 ga yaqin kishi ish bilan ta'minlangan. Kelgusida ikkinchi bosqich uchun Germaniya va Turkiyadan yana 5 million dollarlik uskunalar olib kelish rejalashtirilgan. Buning natijasida yana 550 nafar yangi ish o'rni yaratiladi.

Shuningdek, davlat byudjeti va byudjedtan tashqari jamg'armalar, tiklanish va taraqqiyot jamqarmasi mablag'lari, hukumat kafolatlagan kreditlar hisobidan tovarlarni davlat uchun xarid qilish bo'yicha tender hujjatlari va import shartnomalarini ekspertiza qilishda ham to'lanmaydi. Dastlabki va yakuniy texnik-iqtisodiy asoslarni kompleks ekspertiza qilish uchun to'lanadigan to'lov miqdori to'rt barobargacha qisqartirildi.

Bundan tashqari, halqaro moliya institutlarining kreditlari hisobiga amalga oshiriladigan yoki bir bosqichli loyihalar bo'yicha moliyaviy-iqtisodiy hisobot ishlab chiqish talabi bekor qilindi.

2023-yil yanvar-dekabr oylarida yangi tashkil etilgan korxonalar va tashkilotlar soni 4 388 tani tashkil etdi. Yangi tashkil etilgan korxonalar va tashkilotlar sonining tashkiliy-huquqiy shakli bo'yicha, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar 3 841 ta, oilaviy korxonalar 274 ta, xususiy korxonalar 69 tani tashkil etgan.

Davlat investitsiya dasturi orqali moliyalashtirilayotgan loyihalarning samaradorligini oshirish maqsadida davlat investitsiya dasturini ishlab chiqishda bevosita xorijiy investitsiyalar hamda hukumat kafolatisiz kirib kelayotgan halqaro moliyaviy institutlar resurslari bilan bog'liq bo'lgan qo'shimcha risklarni minimallashtirish masalalarini har tomonlama o'rganish zarur va bu jarayonlarga ham chuqur marketing tadqiqotlarini tadbiiq etish lozim.

Yuqoridagilardan shunday xulosa qilish mumkinki, milliy iqtisodiyotda har bir soha va tarmoqning har tomonlama mukammal ravishda rivojlanishi, uning huquqiy va iqtisodiy-ijtimoiy hamda tashkiliy jihatlarining ta'minlanishi bevosita olib borilayotgan islohotlarning jadallashuvi va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 25 dekabrda "Investitsiya va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-598-son Qonuni, 3-modda.

3. Умарова З. О., Обидова Ф. Я. ЗНАЧЕНИЕ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В РАЗВИТИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2019. – №. 2-6. – С. 53-57.

4. Обидова Ф. Я., Умарова З. О. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ-КАК ЛИДЕР //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2019. – №. 2-6. – С. 50-52.

5. Yahyoeyevna, O. F., & Tatulovna, Z. M. (2024). ISSUES OF PROVIDING ECONOMIC STABILITY UNDER THE INFLUENCE OF FACTORS OF SAVING. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 374-379.

6. Обидова, Ф. Я. (2023). УПРАВЛЕНИЕ СИСТЕМОЙ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономика и социум*, (11 (114)-1), 929-932.

7. Umarova, Z. O., & Obidova, F. Y. (2019). SIGNIFICANCE OF FREE ECONOMIC ZONES IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY. *Actual scientific research in the modern world*, (2-6), 53.

TEACHING FINE ARTS IN THE CONDITIONS OF EDUCATION MODERNIZATION

Scientific adviser: **Daminov A.T**

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

¹ **Uktamova Marjona Umidbekovna**, ² **Kosimova Nafisa Muhitdinovna**

¹ student of 201-group, Uzbek - Finnish Pedagogical Institute

² student of S01-23-group, Samarkand Institute of Agro-innovations and studies

Annotation. *The modernization of art and pedagogical education introduced first-generation standards, pre-profile and specialized training, changed the teaching paradigm, approaches, content and methods of teaching fine arts at school [5]. To implement the planned reforms in education, it is necessary to raise the training of future art teachers to a qualitatively new level. Traditionally, art and pedagogical universities in the country are engaged in the education and training of future art teachers. But practice has shown that they pay little attention to the study of graphics, design, fonts, modern printing, advertising, animation, photography, synthesis of arts in architecture, theater and cinema, which are in the new 2020 school standard for fine arts [7]. The state educational standard for higher professional education in the specialty “Fine Arts” does not coincide with the 2018 school standard for fine arts for grades 1-9 [7. pp. 20-24]. As a result, the continuity of artistic education at different levels is disrupted, and therefore university graduates find themselves unprepared for the implementation of the school standard. The situation is aggravated by the lack of school textbooks, educational and methodological kits, theoretical and visual material on fine arts for grades 5-9 (not yet published in 2020). A way out of this situation is offered by the system of advanced training for education workers. Traditionally, it is designed to fulfill the social order of the state, fill the gaps in basic education and familiarize teachers with changes in standards.*

Target: The goal of the advanced training system is “the training and retraining of a qualified worker of the appropriate level and profile, competitive in the labor market, competent, responsible, fluent in his profession and capable of effective work in his specialty at the level of world standards” [2. P. 19]. In the context of modernization of education, the modern system of advanced training has become more mobile, technologically advanced, and quickly responds to changing socio-economic and information technology conditions. She is open, variable in the choice of content

and forms of training, and active in testing and implementing innovations in practice. There are no standards in the postgraduate education system, therefore the Samarkand Institute for Educational Development (IED) independently develops original programs for advanced training courses for fine arts teachers, ensuring the introduction of modern pedagogical technologies and the State Standard. Difficulties in teaching fine arts in the city of Samarkand and the region are associated with the lack of qualified teaching staff. Only 25% are specialist teachers, and 75% are non-specialists who do not know how to draw, do not know the methods of teaching art, do not know how to independently prepare for a lesson, communicate with children and analyze works of art. Many of them teach at school, in addition to fine arts, up to 10 academic subjects per year (results of a survey of students of IRO courses and certification of Samarkand schools) [1]. About 27% are retired teachers who have outdated knowledge, low motivation and learning ability, which extremely hinders innovations in education. The active development of art in a modern school today is faced with outdated theoretical knowledge and the lack of development of relevant professional skills among art teachers. The basic curriculum (BUP) of 1998 provides for the study of fine arts in grades 1-8, and the BUP 2018 - in grades 1-9. But in Samarkand and the region, until 2020, fine art classes were held only in grades 1-7, and in grades 8-9 they were replaced by the study of world artistic culture, drawing or other academic subjects, and various school events. Therefore, in the Samarkand region there has been a tendency to turn the academic subject "Fine Arts" into elective classes, where anyone can become a teacher. With this approach, there is a serious danger of losing the unified artistic and cultural space of ancient Samarkand, when the majority of students may find themselves outside of its artistic traditions and great cultural and historical heritage. To solve the problems that arose in teaching fine arts in the Samarkand region, we studied the experience of training, retraining and advanced training of fine arts teachers at the Moscow Academy for Advanced Training and Professional Retraining of Education Workers (APKiPRO), the Tashkent Regional Institute for Advanced Training of Teachers (SOIUU), Samarkand Regional Institute for Advanced Training of Education Workers (KOIPKRO). The Tashkent APKiPRO conducted advanced training courses jointly for art and music teachers according to the author's program of A.M. Turakulov. "Theory and methods of teaching art subjects: music, fine arts. 2010" volume 192 hours. This author's program consists of the following sections: 1) "Methodology of art education"; 2) "Scientific and methodological foundations of art education for schoolchildren"; 3) "Diagnostics and certification of schoolchildren" [8]. In 2006, the Moscow APKiPRO conducted advanced training courses for fine arts teachers, IPK and IRO methodologists according to the original program of A.M. Turakulov. "Pre-profile preparation and specialized training of schoolchildren in the

fine arts” volume of 96 hours. The courses examined general issues of modernization of Russian education, new approaches to teaching the educational field “Art”, analyzed the mandatory minimum content of education in the fine arts, and studied the features of the organization of pre-profile and specialized education for schoolchildren. The experience of SOIUU is interesting, which in 2019 conducted comprehensive advanced training courses for fine arts and music teachers in order to prepare them for teaching the educational field of “Art”. The curriculum consists of four sections: 1) “Regulatory and legal basis of educational activities”; 2) “Society and Education”; 3) “Psychological and pedagogical foundations of educational activities”; 4) “Theory and methods of teaching music and fine arts.” Studying the content of the section “Theory and methods of teaching music and fine arts” (42/42 hours) is carried out separately for music teachers (1st subgroup) and fine arts teachers (2nd subgroup). During the course training, teachers in this field of fine arts became acquainted with the author’s program of A.M. Turakulov, the basics of design, decorative processing of birch bark, the production of clay toys, wood painting, Smolensk folk art, and the organization of specialized education for schoolchildren. The work of KOIPKRO deserves special attention, where methodologists of artistic and aesthetic disciplines developed and implemented a regional fine arts program for grades 1-7 [4. P. 8-19], educational and methodological set: a book for an art teacher, a collection of creative tasks, methodological visual materials on the types of art of the region. Samarkand art teachers conduct experimental and research work on ethnographic and art history material in the field of fine and decorative arts, wooden architecture, local traditions and holidays of the former Kostroma province. KOIPKRO conducts thematic courses for fine arts teachers on mastering computer graphics and advanced information technologies. Meanwhile, we note that in the original programs for fine arts teachers of Samarkand, Tashkent, Navoi institutes of advanced training there is no content, directly corresponding to the State Standard of General Education in Fine Arts 2018. There are no topics on animation, graphic design, fonts, advertising, photography, synthesis of arts in architecture, etc. In 2020, the author of the article specially developed a program of advanced training courses for city fine arts teachers Samarkand and the region “Teaching the educational field “Art” in grades 8-9 according to new standards and PUP.” It was created with the aim of adapting fine arts teachers to the conditions of modernizing art education, improving the qualifications and professional skills of teachers, and successfully implementing the State Standard of General Education in Fine Arts 2018. The novelty of this program lies in updating the content, in the use of new forms and means of teaching fine arts teachers in accordance with the State Standard of General Education 2018. In the process of course training and retraining of fine arts teachers, special attention is paid to familiarization with modern

pedagogical technologies, methods of teaching fine arts, taking into account the characteristics of local fine arts. The author's program purposefully, in a special way designs training in courses, including mandatory communication with the external environment (museums, institutions of further education, exhibition halls). The author's program under consideration is short-term for study (72 hours), mobile, variable, technological, accompanied by methodological, didactic and lecture material, visual aids, and computer presentations. Course preparation under the program is based on personal-individual, systemic, integrated, holistic, dialogic approaches. The generally accepted principles of environmental conformity, cultural conformity, consciousness and activity, visibility, systematicity and consistency, scientific character, accessibility, connection of theory with practice, and consideration of age characteristics are used [10-13]. In the process of training and retraining of fine arts teachers, a whole range of methods is used: verbal, explanatory, illustrative, visual, the method of projects, broad associations and artistic likening, unity of perception and creation [6]. For course training of fine arts teachers, the following types and forms of classes are offered: lesson (lectures, consultations, round table, modeling, master class, test); extracurricular (museum practice, excursions, master classes, conversations, visits to institutions of additional education, exhibitions, theater, artists' workshops); workshops (collective, group, individual, project). Successful implementation of the author's program involves the use of special teaching tools: scientific, methodological and didactic support (author's program, curriculum, lectures, manuals, questionnaires); staffing (university teachers, continuing education teachers, museum staff); educational and material support (equipped office, class schedule, textbooks, projection material, audio, video recordings, media products, illustrations, computer presentations); information and technical support (computers, demonstration equipment, programs, photographic equipment, video cameras). Course training for fine arts teachers under this program is monitored at all stages of training; Diagnostic, current, periodic, final control, independent monitoring of educational training is carried out, which makes it possible to regulate the effectiveness of training, adjust its content and timely resolve organizational issues. The content of the curriculum is revealed in three sections: "Modernization of art education" (8 hours), "Art pedagogy and psychology" (8 hours), "Methods of teaching fine arts" (56 hours). The sections "Modernization of art education", "Art pedagogy and psychology" are devoted to current issues of modernization of art education, modern psychological and pedagogical approaches in teaching art, modern pedagogical technologies (project-based learning, collaborative pedagogy), standardization of art education, and the study of advanced pedagogical experience. The courses provide a comparative analysis of the 2018 State Standard and the 2017 minimum educational content, model and

original programs in fine arts, recommendations for organizing pre-profile training and drawing up work programs. In the learning process, the main attention is paid to the third section “Methodology of teaching fine arts”, consisting of the following topics: “Specificity of images in printing” (6 hours), “Modern art of design” (10 hours), “Synthesis of arts in architecture” (8 hours), “Synthesis of Arts in the Theater” (6 hours), “The Fine Nature of Screen Arts” (14 hours), “The Art of Photography” (6 hours), “Certificate Seminar with Presentation of Creative Works” (6 hours). The content of this section includes new topics that have not previously been studied in art and pedagogical universities of the country and in the system of advanced training: modern types in graphics and design, fonts, advertising, animation, photography, synthesis of arts in architecture, theater and cinema. Lecture material introduces course participants to different types and genres of art, the culture of different countries and peoples, and the characteristics of local fine arts. A set of variable practical tasks has been developed: on graphics (abstract composition, logo, or brand name), on illustrating literary works (book cover, illustrations, bookplate, fonts), on design (decorative design of packaging, aesthetic design of a summer cottage or interior design plan), photo collage or photo poster. At the request of course participants, you can perform some of the graphic work on a computer. The author’s program includes extracurricular activities on the basis of the additional education institution of the Yaroslavl animation center “Perspective”. Here, art teachers get acquainted with the animation work of the winner of the “Teacher of the Year” medals, together with the center’s teacher, for the first time, they participate in project activities to create a cartoon (they write a script, make a storyboard, plan phase-by-phase movement, draw phase-by-phase movement of characters, film, edit and voice-over the cartoon). Thanks to the information and technical equipment of the Perspektiva center, many of the course participants are working with a video camera, digital camera, computer, and information programs for the first time. On the basis of the Samarkand Art Museum, museum practice of fine arts teachers takes place, which allows you to communicate with original works of art, serves to accumulate visual representations, enrich sensory experience and personal emotions, and form a visual culture. The course training for art teachers includes familiarization with local fine arts, architecture, decorative and applied arts (tiles, enamel), book graphics (illustrating “The Tale of Igor’s Campaign”). The coursework includes the topics “Synthesis of Arts in the Theater” and “Fine Nature of Screen Arts”, which provide for the study of the history of the first Russian National Theater named after. Oybek (1750), viewing fragments of performances of the Russian State Academic Drama Theater named after. Oybek, A. Navai, as well as analysis and discussion of fragments of feature films and documentaries. The author’s program “Teaching the educational field “Art” in grades 8-9 according to new standards and

PUP” created special organizational and pedagogical conditions and an artistic and creative environment, which made it possible to improve professional skills, expand scientific and terminological knowledge, intercultural, pedagogical, information, communicative and activity competence of art teachers. Course training orients them towards further self-education, self-development and self-improvement. In September 2015, a discussion took place and an analysis of the considered author’s program was carried out at the council of the cabinet of aesthetic disciplines of KOIPKRO together with art teachers, where a proposal was made to conduct similar courses for art teachers of the Samarkand region. In the 2015/2016 academic year in Samarkand and the region, fine arts classes are held only in grades 1-7, and drawing in grades 8-9; the 2018 State Standard of General Education in fine arts is not being implemented. During 2020-2022 210 people successfully completed course training under this proprietary program. At the request of fine arts teachers in the city of Samarkand and the region, such courses were held 12 times, three of which were on-site in Kattakurgan and Nurabad.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.

8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исмадова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржоновна КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. *I*. 2021;2(3):37-41.
16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL

- HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
 22. G.Sh N, D.e S, Oybekovma XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
 23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
 24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
 25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
 26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
 27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
 28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
 29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
 30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
 31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
 32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
 33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
 34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
 35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American*

- Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.

CHARACTERISTICS OF THE SYSTEM OF VALUES IN OLD AGE

Jumaeva Guljahon O'ralovna

Termiz State University

Annotation. *This article describes the concept of value, features of the formation and manifestation of personal values, the value system of older people, changes in the system of value orientations throughout a person's life, including in old age, and its socio-psychological factors. In order to determine the uniqueness of the value orientation in older people, studies conducted using the method of diagnosing value orientations by S. Schwartz and their results are described.*

Key words. *Personality, values, old age, value system, value orientations, social activity, family, family relationships.*

Introduction The changes taking place in the political and socio-economic spheres in our country are making serious changes in the character of relations and communication between people. The social situation of our time is significantly reflected in the attitude of the middle and young generation to the elderly and their relationship. Man's mistrust of man, human disunity distances us from the older generation, from accepting and understanding the elderly not only their problems and difficulties, but also their experience and wisdom.

Values are the expression of a person's basic life principles, his interests, actions, intentions, and the ideological and moral direction of interpersonal relations. A person's value system can be considered, as a rule, individual. However, these systems are individual only to the extent that individual consciousness reflects social consciousness. From this point of view, two main parameters should be taken into account in the process of determining a person's value directions as an indicator of a certain level of development of a person: the level of hierarchy of the structure of value directions and their content and directions.

The system of value orientations changes throughout a person's life, including old age. The dynamics of the value system in old age, rather than the term "formation" implying a specific end result, but rather the term "development" with a broader meaning is adequate in our opinion. In our opinion, in relation to adults, whose value system has already been formed, perhaps it is necessary to talk about the individual level of its development, and not about clearly defined stages of formation.

Research object and used methods. The values accumulated by all previous generations become cultural experiences and traditions. For a particular individual, these values are initially external and function as alienated cultural "meanings". A person can understand that cultural achievements are important to someone else, but this will not be enough to accept their values. In order to study the value system of elderly people, we used Sh. Shvarts's

method of diagnosing the value direction in our research work. This method makes it possible to diagnose the structure of value orientations of a person or a group through the average indicators of the group.

By values, Shalom Shvarts's meant the "recognized" needs directly related to the culture, environment and mentality of a certain society. Sh.Shvarts's questionnaire is based on the theory of social and individual division of all values. This methodology was developed by Shalom Shvarts in 1992. In developing the methodology, the author used the Rokich methodology, qualitatively changed, expanded and improved its conceptual basis.

The obtained results and their analysis.

When evaluating the results of Sh. Shvarts's methodology, it is based on the results of 9 scales. These are as follows:

1. Government. The functioning of social institutions requires some degree of status differentiation, and in most interpersonal relationships in different cultures, a combination of dominance and subordination indicators has been identified. The central goal of this type of values is to achieve social status or prestige, to control or dominate people and means (power, wealth, social power, maintaining one's public image, public recognition).

2. Success. The clear purpose of this type of value is to achieve personal success by demonstrating competence in accordance with social standards.⁴

3. Encouragement. It is a product of the body's need for variety and depth of experience to maintain optimal levels of activity. Biologically based variations in the need for stimulation due to social experience may lead to individual differences in the importance of this value.

4. Independence. The clear goal of this type of values is independence of thought and choice of actions, creativity and research activities. Independence derives from the organism's need for control and management, as well as the interacting demands of autonomy and independence.

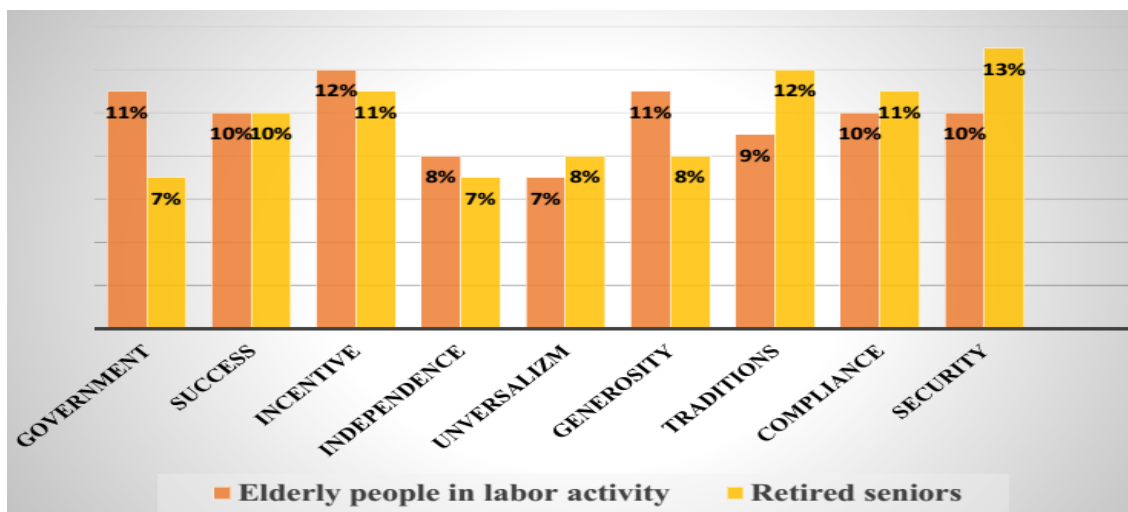
5. Universalism. The motivational goal of these types of values is understanding, tolerance, and protecting the well-being of all people and nature. The motivational goals of value universalism may arise from the survival needs of groups and

individuals, which become apparent when people interact with someone outside the environment or extend the core group.

6. Generosity. It is a more narrow "prosocial" type of value than universalism. Goodness focuses on well-being in close, everyday communication. This type is thought to stem from the need for positive interactions, the need for affiliation, and the need for the well-being of the group. This type of motivational goal is to maintain the well-being of people with whom a person often has personal relationships (help, loyalty, tolerance, honesty, responsibility, friendship, mature love).

7. Traditions. Any groups develop their own symbols and rituals, their behavior is determined by the group's experience and they are reinforced as traditions and customs. Traditional behavior becomes a symbol of group solidarity, an expression of common values and a guarantee of survival. 8. Compliance. The defining motivational goal of this type is to limit and suppress actions, inclinations and impulses that may harm others or do not conform to social expectations.

9. Security. This type of motivational goal is security, harmony, community stability, relationships, self, which is a derivative of basic individual and group needs.

1-picture. "Analysis of priority values in the elderly in terms of social status"

Summary. In conclusion, it can be said that the important motives for older people are, first of all, a sense of security and stability, the need for encouragement from others, especially (help, loyalty, tolerance, honesty, responsibility, friendship, trust, etc. The main differences in their values are that the "Working Elderly" prioritizes encouragement, dominance, and generosity, while the "Retired Elderly" prioritizes tradition, security, and hedonism..

LITERATURES

1. Райгородский Д. Я. Учебное пособие по психологии старости. Самара: Издательский Дом БАХРАХ-М, 2004. 736 с.
2. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. – 204с.
3. Jumayeva, G. (2023). SOCIAL PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PERSONALITY CHANGES IN OLD AGE. *Modern Science and Research*, 2(6), 1035-1037.
4. O'ralovna, J. G. (2023). SPECIFIC SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF OLD AGE. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 3(5), 145-147.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Salomatova Barno Ziyoyevna

Surxondaryo viloyati, Sherobod tumani, 56-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda darslarni tashkil etishda zamonaviy interfaol usullardan foydalanish, ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar hamkorligi, ta'lim-tarbiya masalalari va bugungi yoshlarimizning mustaqil fikrlay olishi uchun o'quv mashg'ulotlarini qiziqarli tarzda tashkil etish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar. Ta'lim-tarbiya, interfaol usullar, o'quvchi, o'qituvchi, hamkorlik, o'qitish, dars, pedagogik mahorat.

Har birimizga ma'lumki, ta'lim tizimida o'quvchilarning bilim olishi birinchi o'rinda turadi. Ta'lim o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyati bo'lib, bu jarayonda shaxsning taraqqiyoti, uning ma'lumoti va tarbiyasi ham amalga oshiriladi. Darslarda o'qituvchi o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini mashg'ulotlar vositasida o'quvchilarga yetkazadi, o'quvchilar esa uni o'zlashtirib borishi natijasida undan foydalanish qobiliyatiga ega bo'ladi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning dars jarayonidagi hamkorligi, o'qituvchilarning mustaqil ishlashi, sinfdan tashqari ishlar shaklida ta'lim va tarbiya masalalari hal etiladi.

Ulug' donishmandlardan biri: „Kelajak tashvishi bilan yashasang farzandlaringga yaxshi bilim ber, o'qit“, - degan ekan. Yurtimizda ta'lim - tarbiya tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar haqiqiy ma'noda bir – ikki yillik yoki qisqa davrda samaraga erishishga qaratilgan ish emas, balki chin ma'noda bir necha yuz yillarga ta'tiydigan o'zgarish bo'ldi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Bu birinchi prezidentimizning kelajagimiz, kelajak avlodimiz haqida qayg'urib, yurtimizning barcha farzandlari – mening farzandlarim, ular bizlardan ko'ra kuchli, bilimli va albatta baxtli bo'lishlari kerak, degan g'oyasi zamirida donishmandlarcha siyosat yotganini ko'rsatadi.

O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'limning maqsadi, ta'lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv moddiy sharoiti, ta'limning davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e'tiborga olinadi. Interfaol metodlar deganda ta'lim oluvchini faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar

tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o'zaro muloqotda, o'zaro bahs – munozarada fikrlash asosida hamjihatlik bilan hal etishga yo'naltirigan metoddir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o'quvchilarni mustaqil fikr yuritishga o'rgatib, mustaqil hayotga tayyorlashga muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar orqali o'quvchilarning tashabbuskorligi hamda jamoaviy izlanuvchanligini oshiradi. Interfaol metodlardan foydalanib darslar tashkil etilsa, o'quvchining darsga bo'lgan qiziqishi yanada oshadi va ta'lim sifati yaxshilanadi. Interfaol usullar orqali o'tilgan darslar o'quvchini ijobiy fikrlashga, olingan axborotlarni faollikda hal etishga, fikrini erkin bayon etishga, hamkorlikda ish yuritishga, fikrini yozma bayon etishga chorlaydi.

Har bir ishning maqsadi bo'lgani kabi interfaol usullardan foydalanishning ham maqsadi va vazifalari bor, albatta. Interfaol usulning bosh maqsadi – o'quv jarayoni uchun eng qulay vaziyat yaratish orqali o'quvchilarning faol, erkin fikr yuritishga muhit yaratishdir. U o'zining intellektual salohiyatini, imkoniyatlarini namoyon etibgina qolmasdan, balki o'quv sifatini va samaradorligini oshiradi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan – kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor ma'lumotlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosa chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchilar esa bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchanlik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi.

Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan ona tili, matematika, o'qish, odobnoma, tabiatshunoslik darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Negaki ularning zamirida savodxonlik va axloqiy– ta'limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'lim darslariga o'quvchilar qiziqishini oshirishga alohida e'tibor berish lozim. Chunki bolalar boshlang'ich sinflardayoq, „dars“ degan muqaddas so'zdan bezib qolmasliklari lozim. Bugungi kunda o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirish uchun tajribali o'qituvchilar turli didaktik o'yinlardan foydalanishmoqda. Interfaol metod – ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi faollikni oshirish orqali ularning o'zaro harakati ta'siri ostida bilimlarni o'zlashtirishni kafolatlash, shaxsiy sifatlarning rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu usullarni qo'llash dars sifati va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Uning asosiy mezonlari – norasmiy bahs – munozaralar o'tkazish, o'quvchilarni tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyat yaratilishi kichik guruhlarda, katta

guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriq, vazifalar berish, yozma ishlar bajarish va boshqalardan iborat. Interfaol ta'lim o'z xususiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik (fikrlash, izlash, topish) suhbat dars jarayonini loyihalash orqali muammoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali kreativ – ijodkorlik asosida axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirish metodlarini o'z ichiga oladi.

Axborot kommunikatsion texnologiyalar asosida talim o'z navbatida kompyuter dasturlari yordamida o'qitish, masofadan o'qitish, internet tarmoqlari asosida o'qitish, media - ta'lim metodlaridan iborat. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, savodxonlik darajalari, shaxsiy tabiatlariga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik suhbatlar loyihalashtirish asosidagi metodlar keng qo'llanilmoqda. Agar o'qitish jarayonida har bir o'quvchi o'zining o'zlashtirish imkoniyati darajasida topshiriqlar olib borilganida u yuqori sifat va samaradorlikni ta'minlagan bo'lar edi. Bunday holatni faqat tabaqalashtirgan ta'lim orqali amalga oshirish mumkin. Endi ta'lim jarayonlarini o'yinlar orqali amalga oshirish haqida fikr yuritamiz. Interfaol o'yinli metodlar o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarini yuzaga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, ta'limda ilg'or pedagogik va yangi axborot texnologiyalarini tadbiq etish o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini oshiribgina qolmasdan, ilm – fan yutuqlarini amaliyotda qo'llash orqali mustaqil va mantiqiy fikrlaydigan, har tomonlama barkamol, yuksak ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet resurslari:

1. Karimov.I Eng asosiy mezon – hayot haqiqatini aks ettirish:T:O'zbekiston , 2009.
2. kun .uz sayti
3. Sidiqova.D.S (2021) . Zamonaviy ta'limda masofaviy o'qitish tizimi.Scientific progress.
4. Sidiqova, D (2020). Boshlang'ich sinflard interfaol ta'lim va loyihaash texnologiasi. Центр научных публикаций (buxdu. Uz

FIVE WAYS TO BUILD INTERCULTURAL COMPETENCE AND CONFIDENCE IN YOUR CLASSROOM

Aziza Normatova

Jizzakh State Pedagogical University

Abstract: *Intercultural competence is the ability to interact and communicate with people from different cultures in a respectful and effective way. It is the bridge between diversity and inclusion and is key to creating welcoming learning environments. True intercultural competence cannot exist without recognizing diverse identities and making intentional steps to be inclusive to people of varying backgrounds.*

Key words: *Open-mindedness, cultural awareness, cultural differences, Interpersonal relationships, language barriers, ethnocentrism, communication styles, cultural values, cultural shock.*

Teaching about diversity is an important step in achieving intercultural competence in your classroom. When students understand the value of diversity, it:
Enhances tolerance and acceptance

Encourages the search for new information and perspectives

Improves decision-making and problem-solving skills

Leads to innovation and discovery

Read on to learn five ways to build intercultural competence and confidence in your classroom.

1. Have students reflect on their personal identities and cultures

Self-reflection is important for students in developing their own cultural identities.

For younger students, have them work on building a family tree by talking with older relatives. Hopefully, this assignment will give them a new perspective on their own heritage.

Older students can learn about their cultures and families through project-based learning and researching their personal history. Applying for an education grant through can give your students access to extensive historical evidence to explore. As they discover and reflect, encourage them to be accepting of and open to learning about their peers.

2. Think-pair-share in small groups

Give students time to think-pair-share in small groups to get to know the diverse backgrounds of their classmates. Hearing about the families and cultures of peers they

already know can help students gain new perspectives about the meaning of cultural diversity by putting it into the context of something that is familiar to them.

This task will not only foster authentic conversations among classmates but may improve overall classroom cohesion as students begin to learn more about one another and show acceptance toward their differences.

3. Rearrange your classroom layout

Consider rearranging your classroom layout periodically to help students build relationships with all of their classmates. This simple but effective task facilitates an inclusive learning environment.

Rearranging your classroom also helps to prevent cliques from forming based on similar backgrounds. Typically, students tend to form friendships with people who are already familiar to them, so this tactic helps to foster friendships among students of all backgrounds.

4. Incorporate team-building exercises into lesson plans

Team-building exercises are an excellent way to promote a classwide community. When students learn to put their trust in others, they also develop new ways to communicate and collaborate with all kinds of people. Consider finding activities in which the various academic strengths of students can be utilized.

Learning to work well on a team from a young age is an invaluable skill that will be necessary for students' future endeavors. When students feel accountable for the betterment of the class as a whole, then they are more likely to participate and feel comfortable with their peers.

5. Interact with students from different regions and countries

Reach out to classrooms in different regions or even countries than your own that might be working on a curriculum similar to your class's. Set up an online Skype lesson where students are able to see other students and collaborate with them while working on assignments.

Building cross-cultural relationships is also important at the individual level. Pair students up with other students from around the world and create international pen pal relationships that last the whole school year. Children are more likely to be tolerant and accepting of other cultures when they have firsthand experiences with those who come from backgrounds different than their own. In an increasingly globalized world, intercultural communication is vital for international business, diplomacy, education, and other fields. It enables individuals and organizations to navigate diverse cultural landscapes, adapt to new cultural contexts, and engage in cross-cultural interactions successfully.

Overall, the main role of intercultural communication is to foster understanding, respect, and effective communication across cultural boundaries, ultimately contributing to harmonious relations and cooperation in diverse societies.

In conclusion, the construct of intercultural communication serves as a foundational pillar for fostering understanding, respect, and effective interaction across diverse cultural boundaries. Through its multifaceted roles, intercultural communication plays a pivotal role in reducing misunderstandings, building relationships, enhancing cultural competence, promoting diversity and inclusion, and supporting globalization efforts.

By embracing the principles of intercultural communication, individuals and organizations can transcend cultural barriers, cultivate empathy, and forge meaningful connections with people from different backgrounds. In doing so, they contribute to the creation of inclusive environments where diversity is celebrated, and mutual understanding thrives.

As we navigate an increasingly interconnected and multicultural world, the significance of intercultural communication cannot be overstated. It stands as a testament to the power of dialogue, empathy, and cultural sensitivity in fostering harmony, cooperation, and shared prosperity across global communities. Through continuous commitment and practice, the bonds forged through intercultural communication serve to enrich our collective human experience, paving the way for a more interconnected and inclusive future.

REFERENCES:

- 1 Richard D. Lewis:
"When Cultures Collide: Leading Across Cultures"
- 2 Stella Ting-Toomey:
3 "Communicating Across Cultures"
"Understanding Intercultural Communication"
- Fons Trompenaars:
"Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business"
- Sherry J. M. B. Ortner:
"Culture and Communication: Toward a Theory of Culture in Practice"
- Deborah Tannen:
"You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation"
- E. Doyle McCarthy:
"Passage to the Real World: A Gateway to Intercultural Communication"

NAVIGATING THE TAPESTRY OF INTERCULTURAL COMMUNICATION: BUILDING BRIDGES IN A DIVERSE WORLD

Aziza Normatova

Jizzakh State Pedagogical University

Abstract: *Intercultural communication stands at the intersection of human interaction, where diverse cultures, languages, and perspectives converge. In our increasingly interconnected world, the ability to navigate and comprehend the intricacies of intercultural communication becomes not only valuable but essential. This article delves into the complexities, challenges, and strategies of intercultural communication, highlighting its significance in fostering empathy, promoting inclusivity, and bridging divides across global communities.*

Key words: *Communication, culture, Cultural competence, diversity, cross-cultural understanding, stereotypes, cultural sensitivity.*

In our increasingly interconnected global landscape, the significance of intercultural communication cannot be overstated. As societies become more diverse, understanding and effectively engaging with different cultures become essential skills for individuals, businesses, and nations alike. Intercultural communication is not merely about language proficiency; it encompasses a deep appreciation and respect for the nuances of various cultural identities, values, and communication styles.

At its core, intercultural communication refers to the exchange of information, ideas, and emotions across cultural boundaries. It involves navigating through differences in language, non-verbal cues, customs, beliefs, and social norms to foster meaningful connections and mutual understanding. In a world where technology has bridged physical distances, the ability to communicate across cultures has become a critical competency for success in personal, professional, and societal realms.

One of the fundamental principles of effective intercultural communication is cultural empathy - the capacity to understand and appreciate perspectives that may differ from one's own. This requires openness, curiosity, and a willingness to suspend judgment in order to truly grasp the underlying values and motivations of individuals from diverse backgrounds. By embracing cultural empathy, we can break down barriers of misunderstanding and cultivate genuine connections built on mutual respect and appreciation. The main role of intercultural communication is to facilitate effective interaction and understanding between individuals or groups from different cultural backgrounds. Here are some key roles of intercultural communication:

Facilitating Understanding: Intercultural communication helps people understand the perspectives, values, beliefs, and norms of individuals from different cultures. It allows people to appreciate cultural differences and similarities, fostering mutual respect and empathy.

Reducing Misunderstandings: Cultural differences can lead to misunderstandings, conflicts, or misconceptions. Intercultural communication helps to bridge these gaps by providing tools and strategies for effective communication, such as active listening, empathy, and cultural sensitivity.

Building Relationships: In diverse environments, effective intercultural communication is essential for building positive relationships and trust among individuals or groups from different cultural backgrounds. It creates opportunities for collaboration, cooperation, and mutual support.

Enhancing Cultural Competence: Intercultural communication enhances individuals' cultural competence, which refers to their ability to interact effectively with people from diverse cultural backgrounds. It involves developing awareness, knowledge, skills, and attitudes that enable individuals to navigate cultural differences respectfully and effectively.

Promoting Diversity and Inclusion: Intercultural communication plays a crucial role in promoting diversity and inclusion within organizations, communities, and societies. By valuing and respecting cultural differences, intercultural communication contributes to creating inclusive environments where everyone feels valued and empowered.

Supporting Globalization: In an increasingly globalized world, intercultural communication is vital for international business, diplomacy, education, and other fields. It enables individuals and organizations to navigate diverse cultural landscapes, adapt to new cultural contexts, and engage in cross-cultural interactions successfully.

Overall, the main role of intercultural communication is to foster understanding, respect, and effective communication across cultural boundaries, ultimately contributing to harmonious relations and cooperation in diverse societies.

Language plays a central role in intercultural communication, serving as a conduit for expressing thoughts, emotions, and cultural nuances. Beyond mere linguistic proficiency, however, lies the importance of understanding the cultural contexts in which languages operate. Idioms, gestures, and tones can carry vastly different meanings across cultures, leading to misunderstandings or unintended offense if not navigated with sensitivity and awareness.

Moreover, non-verbal communication, including body language, facial expressions, and interpersonal distance, varies significantly across cultures and can convey messages that may be distinct from spoken words. Recognizing and

interpreting these non-verbal cues with cultural sensitivity is essential for effective cross-cultural communication.

In the realm of business, intercultural communication skills are invaluable assets for fostering successful partnerships and collaborations in an increasingly globalized economy. From negotiating deals to managing multicultural teams, the ability to navigate cultural differences with finesse can spell the difference between success and failure in international business endeavors. Companies that prioritize diversity and inclusion not only benefit from a broader talent pool but also gain a competitive edge in accessing new markets and forging lasting relationships with clients and stakeholders worldwide.

In education, intercultural communication plays a pivotal role in promoting tolerance, empathy, and global citizenship among students. By exposing learners to diverse perspectives and experiences, educational institutions can cultivate a more inclusive and culturally literate society equipped to thrive in an interconnected world. Through cross-cultural exchange programs, language immersion initiatives, and multicultural curricula, students gain the skills and awareness needed to navigate the complexities of our globalized society with confidence and respect.

As we navigate the complexities of our interconnected world, fostering meaningful connections across cultural boundaries is more important than ever. By embracing the principles of intercultural communication - empathy, respect, and open-mindedness - we can bridge divides, celebrate diversity, and build a more inclusive and harmonious global community. In doing so, we honor the richness of our collective human experience and pave the way for a future defined by understanding, cooperation, and mutual respect.

Intercultural communication embodies the exchange of information, ideas, and values among individuals from different cultural backgrounds. It encompasses verbal and non-verbal interactions, incorporating nuances of language, gestures, customs, and societal norms. As globalization continues to reshape our societies, the need for effective intercultural communication becomes paramount.

Culture serves as the bedrock of intercultural communication, shaping individuals' perceptions, behaviors, and worldviews. It encompasses shared beliefs, traditions, values, and societal structures that influence how people communicate and interpret messages. Cultural dimensions, as identified by scholars like Geert Hofstede, emphasize variations in power distance, individualism-collectivism, masculinity-femininity, uncertainty avoidance, and long-term orientation.

Challenges in Intercultural Communication

Navigating intercultural communication presents numerous challenges, including language barriers, stereotypes, ethnocentrism, and cultural misunderstandings.

Linguistic diversity adds layers of complexity, as nuances in language can lead to misinterpretations and miscommunications. Moreover, cultural stereotypes and prejudices can hinder genuine dialogue and inhibit mutual understanding.

Cultural Sensitivity and Empathy

Cultural sensitivity and empathy form the cornerstone of effective intercultural communication. Developing cultural competence requires individuals to cultivate openness, curiosity, and respect for diverse perspectives. Empathy enables individuals to transcend cultural differences, empathize with others' experiences, and bridge emotional divides. Through active listening and perspective-taking, individuals can foster meaningful connections and build trust across cultural boundaries.

Strategies for Effective Intercultural Communication

Several strategies can enhance intercultural communication competence:

Cultural awareness training: Organizations and institutions can provide cultural sensitivity training to employees and members to promote awareness of cultural differences and encourage respectful dialogue.

Language proficiency: Developing proficiency in foreign languages facilitates meaningful interactions and demonstrates a commitment to cross-cultural understanding.

Cross-cultural communication skills: Effective communication skills, such as active listening, non-verbal communication awareness, and adaptability, are essential for navigating diverse cultural contexts.

Cultural immersion experiences: Immersion experiences, such as study abroad programs and cultural exchanges, offer firsthand exposure to different cultures, fostering empathy and intercultural competence.

Conflict resolution and mediation: Cultivating skills in conflict resolution and mediation enables individuals to navigate cultural tensions and resolve disputes constructively.

Technology and Intercultural Communication

Advancements in technology have revolutionized intercultural communication, facilitating instant connectivity and transcending geographical boundaries. Social media platforms, video conferencing, and online collaboration tools enable individuals to engage with diverse communities and share experiences in real-time. However, technology also poses challenges, such as digital divides and misinterpretations in online communication, which require nuanced approaches to navigate effectively.

The Role of Education and Media

Education plays a pivotal role in promoting intercultural understanding and fostering global citizenship. Incorporating intercultural education into curricula equips students with the knowledge, skills, and attitudes necessary to navigate diverse cultural

landscapes. Similarly, media platforms have the power to shape perceptions and promote intercultural dialogue by showcasing diverse voices, narratives, and experiences.

Conclusion

Intercultural communication serves as a catalyst for building bridges, fostering empathy, and promoting inclusivity in an increasingly diverse world. By embracing cultural diversity, cultivating empathy, and honing effective communication skills, individuals can navigate the complexities of intercultural interactions with sensitivity and respect. As we continue to bridge cultural divides and forge connections across borders, intercultural communication remains essential in fostering mutual understanding and shaping a more interconnected global community.

REFERENCES:

1. Edward T. Hall:
2. "The Silent Language"
3. "Beyond Culture" Geert Hofstede:
4. "Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations"
5. "Cultures and Organizations: Software of the Mind" Milton J. Bennett:
6. "Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practices"
7. Richard D. Lewis: "When Cultures Collide: Leading Across Cultures"
8. Stella Ting-Toomey: "Communicating Across Cultures"

THE USE OF CASE TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Supervisor, **Shokhsanam Mukhammadieva**

Student of lyceum under TNDU, **Mohina Makhmudova**

ABSTRACT

Any assimilation of knowledge is based on the assimilation of learning actions by the student, having mastered which, the student would be able to assimilate knowledge independently, using various sources of information. To teach to learn, namely to assimilate and properly process information is the main thesis of the activity approach to learning. One of the new forms of effective learning technologies is problem-based learning using case studies. The introduction of case studies in teaching English into the practice of education is currently a very urgent task.

Key words: *Method, study, theoretical material, infomational technology, structure.*

A case is a description of a specific real situation, prepared in a specific format and designed to teach students to analyze different types of information, generalize it, formulate a problem and develop possible options for solving it in accordance with established criteria. Case learning technology is learning by doing. The essence of the case method is that the assimilation of knowledge and the formation of skills is the result of active independent activity of students in resolving contradictions, as a result of which there is a creative mastery of professional knowledge, skills, abilities and the development of mental abilities. A case is a description of a specific real situation, prepared in a specific format and designed to teach students to analyze different types of information, generalize it, formulate a problem and develop possible options for solving it in accordance with established criteria.

In recent years, situational methodology has become one of the effective methods of teaching social sciences not only in higher educational institutions and seminars to improve the skills of workers in various fields, but also in general education institutions. The use of a situational methodology allows students of higher educational institutions to demonstrate and improve the skills of educational work, to put into practice theoretical material, in addition, this method allows you to see the ambiguity of solving problems in real life. The situational method of teaching is often called the case method.

The main features of the case method are:

- description of the real problem situation;
- alternative solutions to the problem situation;
- a common goal and collective work to develop a solution;
- functioning of the system of group evaluation of decisions made;
- emotional tension of students.

A difficult task for a teacher, requiring erudition, pedagogical skills and time, is the development of a case, i.e. selection of relevant real material, which simulates a problem situation and reflects the complex of knowledge, skills and abilities that students need to master. Cases, usually prepared in writing, are read, studied and discussed. These case studies form the basis of teacher-led class conversation. The case method includes both a special type of educational material and special ways of using this material in the educational process.

Students must solve the problem and get the reaction of others, other students and the teacher to their actions. At the same time, they must understand that various solutions to the problem are possible. Therefore, the teacher should help students reason, argue, and not impose their opinion on them. Students must understand from the very beginning that the risk of making decisions lies with them, the teacher only explains the consequences of making rash decisions.

The teacher's role is to guide the conversation or discussion with the help of problematic questions, to control the time of work, to encourage students to abandon superficial thinking, to involve all students in the group in the process of case analysis.

The situational methodology is based on and includes numerous teaching methods, but preference is given to methods of stimulating and motivating educational activities. Thus, the case method can be represented as a complex system in which other, simpler methods of cognition are integrated. It includes modeling, system analysis, problem method, game methods and other forms and methods of teaching.

The case method can be represented as a complex system in which other, simpler methods of cognition are integrated. It includes modeling, system analysis, problematic method, thought experiment, methods of description, classification, game methods that perform their roles in the case method.

We consider in detail the main characteristics and classification of cases

By structure

- Structured cases (highly structured case) - a short and precise presentation of the situation with specific numbers and data.
- Unstructured cases. They are data-rich material and are designed to assess the style and speed of thinking, the ability to separate the main from the secondary, and the skills of working in a particular area.

- Ground breaking cases can be either very short or long. Observing the solution of such a case makes it possible to see whether a person is able to think outside the box, how many creative ideas he can give out in the allotted time. If a group decision passes, then can he pick up someone else's thought, develop it and use it in practice.

To size

- Full case studies (average 20-25 pages) are designed for teamwork over several days and usually involve a team presentation
- Concise case studies (3-5 pages) are designed to be analyzed directly in class and imply a general discussion
- Mini-cases (1-2 pages), like condensed cases, are intended for class discussion and are often used to illustrate the theory taught in class

Description methods involve the formation of a certain system of facts that characterize the situation. Therefore, the student is forced to sort out a kind of puzzle, separating the essential from the non-essential.

The problematic method differs in that it forms a problematic approach to reality. The case does not offer students a problem in an open form, the participants in the educational process will have to isolate it from the information contained in the description of the case.

The problem contained in the case does not have an unambiguous solution; the essence of the method lies in the fact that from a variety of alternative options, in accordance with previously developed criteria, choose the most appropriate solution and develop a practical model for its implementation.

In the case method, brainstorming is used when a group has real difficulties in understanding the situation, it is a means of increasing the activity of students. In this sense, it is presented not as a tool for finding new solutions, but as a kind of basis for cognitive activity.

Discussion is central to the case method. It is advisable to use it in the case when students have a significant degree of maturity and independence of thinking, they are able to argue, prove and substantiate their point of view. The modeling method acts as a means of presenting a case as a model of some real situation that is typical for a certain sphere of society. The closer this model is to the real situation, the more valuable the case.

The peculiarity of the work of a teacher practicing the case method is that he not only realizes his abilities to the maximum, but also develops them. The main content of the teacher's activity includes the performance of several functions - teaching, educating, organizing and research. In the learning process, the teacher solves the problems of teaching and developing students. The activity of the teacher when using the case method includes two phases. The first phase is a complex creative work to create a case and questions for its analysis.

However, a well-prepared case is not enough to effectively conduct a lesson. To do this, it is also necessary to prepare methodological support, both for independent work of students and for the upcoming lesson.

The second phase includes the activity of the teacher in the classroom, where he makes an introductory and closing speech, organizes small groups and discussions, maintains a businesslike mood in the lesson, evaluates the contribution of students to the analysis of the situation. When opening a discussion, you need to remember that each lesson has its beginning and its end. The beginning of the discussion is perhaps the only moment when the situation is completely in the hands of the teacher. And so it must be used in the best possible way. After all, the general tone, interest and focus of all classes will largely depend on how the discussion begins.

The presence of disputes, discussions, and argumentation in the structure of the case method trains the participants in the discussion quite strongly, teaches them to observe the norms and rules of communication. Even more is the burden on the teacher, who must be emotional enough during the entire learning process, resolve and avoid conflicts, create an atmosphere of cooperation and competition at the same time, and most importantly, ensure the observance of the student's personal rights.

Since the main goal of teaching English is to engage in a specific activity - the transmission and receipt of information using a foreign language, that is, participation in certain limits in communication, general educational and educational tasks are subject to practical ones and are solved in the course of the implementation of an act of communicative competence on one or another level. another level, that is, the ability to enter into intercultural communication. The entire learning process is subject to the main task - the formation of communicative competence. The case method contributes to solving this problem. The case method can be presented in a methodological context as a complex system in which other, simpler methods of cognition are integrated. It includes modeling, system analysis, problematic method, thought experiment, methods of description, classification, game methods that perform their roles in the case method.

The peculiarity of the work of a teacher practicing the case method is that he not only realizes his abilities to the maximum, but also develops them. The main content of the teacher's activity includes the performance of several functions - teaching, educating, organizing and research. In the learning process, the teacher solves the problems of teaching and developing students.

The presence of disputes, discussions, and argumentation in the structure of the case method trains the participants in the discussion quite strongly, teaches them to observe the norms and rules of communication. Even more is the burden on the teacher, who must be emotional enough during the entire learning process, resolve and avoid conflicts, create an atmosphere of cooperation and competition at the same time, and most importantly, ensure the observance of the student's personal rights.

EKOLOGIYA FANINING RIVOJLANISH TARIXI

professor, tex. f. d., **Muradov Shuxrat Odilovich**

talaba, **Shakirova Zarina Rustam qizi**

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti

Geologiya va konchilik ishi fakulteti

Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi kafedrası

m.oikos@mail.com

shokirovazarina8@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ekologiyaning tarixiga nazar tashlangan. Buyuk allomalarimizning ushbu fanga qo‘shgan hissalarini va dunyoning ilmiy ko‘rinishi mohiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ekologiya, “AVESTO”, flora, fauna, landshaft.

“Inson tabiatdan andoza olib yashaydi”

Xalq so‘zi

O‘zbekiston Respublikasining barqaror rivojlanishi, uning siyosiy va ilmiy xavfsizligini, birinchi navbatda talaba yoshlarni va o‘sayotgan avlodni hamda aholini ekologik bilimi va tarbiyasini oshirish kabi bir qator ekologik muammolarni hal qilmasdan ta‘minlab bo‘lmaydi.

Insonlar jamiyatining rivojlanishi va ilmiy-texnik progressning tezlashishi davrida inson faoliyatining atrof muhitga ta‘siri, tabiiy omillar ta‘siridan ko‘ra kuchliroq bo‘lmoqda. Ko‘p hollarda bu ta‘sir salbiy oqibatlariga, tabiatga tiklab bo‘lmaydigan o‘zgarishlarga, energiya va moddalar keng aylanishi va almashinuvning yangi yo‘llari paydo bo‘lishiga, atmosfera, gidrosfera, tuproq qoplamini ifloslanishiga, tabiiy komponentlarni yemirilishiga, tabiiy resurslarni ifloslanishiga olib keladi.

Inson hayotini, moddiy ta‘minotini yaxshilashga yo‘naltirilgan industrial progress (rivojlanish), insonlar va hayvonlar kasalliklarini ko‘payishi, qishloq xo‘jalik ekinlari hosildorligi va chorvachilik mahsuldorligini kamayishi, flora va faunani alohida turlarini yo‘qolishi bilan birgalikda kuzatiladi.

Albatta ekologik talablar mutloqlashtirilmaligi lozim. O‘ta talabchanlik har doim zararli, shuning uchun bizning davrimizdagi mavjud bo‘lgan “yashillar” harakati

fanatlar harakatiga aylanmasligi kerak, chunki ekologiya bu fan, din emasdir. Ongli ravishdagi ekosiyosatda birinchi o'ringa insonlar hayotini to'laqonli, malsimal davomiyligi va uning minimal kasallanishini ta'minlovchi ekologik sharoitni yaratish rejasi chiqishi kerak. Biroq atrof muhitga xo'jalik va boshqa ta'sirni darhol to'xtatish haqidagi chaqiriqlar, ana shu sharoitni yaratish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy rivojlanishi ham to'xtatishga chaqirish bilan tengdir.

Oqilona ekosiyosat uchun katta miqdorda mablag' zarur, shuning uchun iqtisodiyotni "cheklash" insoniyatni katta qismini yanada qashshoqlanishiga olib kelishi mumkin. Insonning hayot faoliyati va mavjud bo'lishining optimal sharoitini, "jamiyat-inson-tabiati", "organism va muhit" tizimlarini boshqarish qonuniyatlarini bilgandagina yaratish mumkin.

Iqlim o'zgarishi paytida qurg'oqchil hududlarda "Ekologiya" fanining mohiyati asoslab berilgan va ekologiyaning asoslari "AVESTO" muqaddas kitobida ilk bor qayd etilganligi isbotlangan. Ekologiya biologik fanlar turkumiga kiradi. Shu bilan bir vaqtda ilmiy texnik siyosat ayniqsa maxsus biologik tayyorgarlikka ega bo'lmagan transport va sanoatning turli sohalaridagi muhandis-texnik xodimlar uchun ham zarur. Yuqorida keltirilgan fikr oliy o'quv yurtlari, kollejlari, texnik va texnologik mutaxassisliklari talabalariga ham tegishlidir.

Shuning uchun ham biz ushbu maqolani yozishda o'rganuvchilar e'tiborini minimal darajada biologik bilimga ega bo'lishiga, ekologiyaning aniq muammolarni atrof muhit muhofazasi tadbirlarini muhandislik va iqtisodiy tomonlari bilan bog'lashga harakat qildik.

Yuqorida keltirilgan fikrlar ekologik tarbiyani kuchaytirishni eng avvalo muhandis-texnik kadrlar, hamda aholida tabiiy ijtimoiy psixologik, faol fuqarolik holatlarini shakllantirishni talab etadi. Ekologik tarbiya, ekologik o'rganish va ekologik tashviqot bilan uzviy bog'liq.

Boshqa tomondan olib qaraganda, zamonaviy ekologiya nafaqat texnik va texnologik masalalar bilan, balki siyosat, iqtisod, ma'naviyat, huquq, tibbiyot, estetika va boshqa bir qator fanlar bilan chambarchas bog'liq. Muallif imkon darajasida bu bog'liqlikning ahamiyatli jihatlarini yoritishga harakat qildi.

Ekologik tarbiya hamda ekologik o'qitish ekologik realizmni ishlab chiqishga, ya'ni inson hayoti va xo'jalik faoliyati natijasida uning qayta shakllanishini cheklash, tabiiy xilma-xillik va ekologik muvozanatni saqlash, tabiiy muhit sharoitiga maksimal darajada jamiyat va inson xo'jaligini moslashtirishdan iborat.

Qadim zamonlardan beri odamlar hayvonlarning bir-biri bilan va atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirida turli xil naqshlarni sezishni boshladilar. Biroq, o'sha kunlarda hatto biologiya falsafaning bir qismi bo'lgan alohida fan emasligi keltirilgan.

Hayvonlar va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarning birinchi ta'riflari hind va qadimgi yunon risolalarida bo'lishi mumkin:

Amaliy jihatdan qaralganda inson paydo bo'lganidan boshlab ekologiya bilan shug'ullanadi. Tabiat dialektikasidan foydalanib hayot rivojlanganligiga tarix guvohdir. Shuning uchun ham jamiyat va tabiat birligini noto'g'ri baholash, tuzalib bo'lmas hodisalarni keltirib chiqarishi, bu esa buzilgan tabiatni jamiyatga qayta ta'sir etishiga olib kelishi mumkin. Bu jarayonni to'g'ri tushunish, keng ma'noda his etish uchun ekologiyani o'rganish lozim. Ingliz olimi Julian Xaksli (1972) ma'lumotlariga ko'ra yerda hayot -2700 000000 yil oldin paydo bo'lgan bo'lsada, insonning tabiatga faol ta'siri Kichik Osiyoda 10000 yil oldin boshlangan yoki boshqacha qilib aytganda neolit, ya'ni yangi tosh asri davrida (Piter Farb, 1971) 375 avlod oldin boshlangan. Chex olimi Ya.Yelinek (1982) ma'lumotlari bo'yicha yaqin Sharqda eramizgacha bo'lgan 8-7 ming yillarda shaharlar mavjud bo'lib suyakka ishlov berish texnikasini ancha takomillashgan edi. Lekin, V.S.Altunin va A.S.Shulyak (1991), insonning tabiiy muhitga faol ta'siri mezolit (eramizgacha 10-5 ming y.) davridan boshlangan deb qayd etishgan. Yaqin Sharqda ancha rivojlangan mezolit madaniyati 10500 yil paydo bo'lgan.

Taniqli akademik B.A.Ribakov taxriri ostidagi arxeologik ma'lumotlar O'zbekiston aholisi tarixi eramizgacha bo'lgan X-VI ming yillardan boshlanishini ko'rsatadi. Unda mezolit davri tabiiy sharoiti xaritasi keltirilgan bo'lib, respublika hududi sahro va yarim sahro mintaqasiga kiritilgan. E.D.Mamedov va G.N.Trofimov (1996 y.) ma'lumotlariga ko'ra Lyavlyakon-plyuvial (eramizgacha 7-4 ming yil) davrida sahro hududi cho'l iqlimiga aylangan. Amudaryo va Zarafshon daryolari oqimi hozirgiga nisbatan 2,5 marta ko'p bo'lgan. Antropogen omilning atrof-muhitga ta'siri eramizgacha bo'lgan 1 ming yillikkacha kuchayib borgan.

Eramizgacha bo'lgan VII (Avesto) asrda tabiat o'zgarishi shu darajaga yetganki uni muhofaza qilish bo'yicha "Inson- havo, suv va zaminning pokligini ta'minlash, tabiatni asrab avaylash, o'zini doimo ozoda tutishi lozim" degan chaqiriqlar paydo bo'la boshladi. Yer, suv, havo ekologiyada fundamental tushuncha bo'lgan "biogeotsenoz"ning tarkibiy qismi hisoblanadi. "Ekotop" aynan shu elementlar- "klimatop", "gidrotop" va "edafatop" dan tashkil topgan (G.Yu.Valukonis, Sh.O.Muradov, 2001, 21-b). Shu davrdan boshlab atrof-muhitda salbiy hodisalar kuzatilib ekologik qonunyalarni o'rganish zaruriyati paydo bo'ldi.

Hind risolalari "Ramayana", "Mahabharata" (miloddan avvalgi VI-I asrlar) - hayvonlarning turmush tarzi (50 dan ortiq turlar), yashash joylari, ovqatlanishi, ko'payishi, kundalik faoliyati, tabiiy muhitning o'zgarishi paytidagi xatti-harakatlari.

Eramizgacha bo'lgan V asrda Suqrot (469-399 y. eramizgacha) ishlarida ham atrof-muhit haqidagi fikrlar paydo bo'ldi. Kimlardir unga "Afinaliklar seni o'limga

hukm etdi” deyishganda u “Ularni tabiat o‘limga hukm etgan” deb bermalol javob bergan edi (V.S.Nersenyans, 1996, 203-bet). Keyinchalik Gippokrat (eramizgacha 480-377 y.) iqlim-milliy xarakter xususiyatlarini belgilaydi deb ta’kidlagan paytda, qadimgi grek tarixchisi Gerodot jamiyat rivojlanishi tabiatga bog‘liq degan fikrni bildirgan.

Fukidid (eram.460-400 y), Ksenofond (eramiz. 430-355 y.) tabiiy omillarni shaharlar va iqtisodga ta’sir etishini aytishgan. Angliyalik tarixchi va sotsiolog A.Toyibni (1889-1975) qadimgi grek faylasufi Platonning (Aflotun) (eram. 427-347) Gretsiya hududida insonlarning faoliyati ta’sirida tuproqning ifloslanishi hamda qurib ketishi haqidagi fikrlarni topgan. Platon ham insonlar xarakteri geografik muhitga bog‘liq deb ta’kidlagan (A.V.Losev, G.G.Provadkin, 1998 y. 40-b). Aristotel (Arastu) (eram.384-322 y) ham xuddi shunday fikrda edi. Qadimgi grek olimlari K.Eratosfen (eram.276-194 y), Galen (eram.136-200 y), Polibiy (eram. 200-120 y), (eram. 1 asr), Tatit (eram. 58-117) va boshqalar jamiyat rivojlanishida tabiiy omillar ahamiyatga yuqori baho berishgan.

Markaziy Osiyoning buyuk allomalari Xorazmiy (782-847), (Al-Fraganus) Farg‘oniy (IX asr boshlari 861-yil), Farobiy (870-910), Beruniy (973-1048), Ibn Sino (980-1037), Bobur (1483-1530), Ulug‘bek (1394-1449) tabiat haqidagi fanlarga katta hissa qo‘shgan. Ular tabiat qonuniyalarini, o‘simliklar va hayvonot dunyosini har tomonlama o‘rganib atrofimizni o‘rab turgan muhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo‘lishga chaqirganlar.

O‘rta asrlarda ingliz faylasufi Frensis Bekon (1561-1626) jamiyatning ta’sir etishidan tabiiy muhitni saqlash vazifalarini qarab chiqqan edi. XVIII asr o‘rtalarida taniqli tabiatshunos Karl Linneyning (1707-1778 y) “Tabiat tizimi” nomli ajoyib asari e’lon qililib, o‘simliklar va hayvonlarni ilmiy tizimlarga ajratishga asos bo‘ldi. Fransuz naturalisti Jan Batist Lamark (1744-1829) organizmlarga muhitni ta’siri masalasini o‘rganishni o‘rtaga tashladi. Tabiat haqidagi fanlarni rivojlantirish fikrlarini nemis olimi A.Gumboldt (1769-1859), rus zoolog Karl Rule (1814-1858) va N.A.Sebersov ishlarida kuzatish mumkin. E.Gekkelning (1834-1919) ishlaridan keyin ham ekologiya sekin rivojlanadi. 1913 yilda Ch.Adamsning hayvonlar ekologiyasi to‘plami, 1927-yilda Ch.Eltonning fundamental ishlari, 1933 yilda D.N.Kashkarov, 1943-yilda akademik V.N.Sukachev ekologiya haqidagi ishlari e’lon qilindi. XX asrning 20-30 yillarida hozirgi O‘zbekiston Milliy Universitetida tashkil topgan D.N.Kashkarov- Y.P.Korovin ekologlar maktabi fanning rivojlanishiga ulkan hissa qo‘shdi. K.Z.Zokirov, T.Z.Zohidov, M.V.Kultiasov, E.M.Murzayev, R.U.Rahimbekov, A.K.Rustamov va boshqalar bu maktabning yirik namoyondolaridandir. Kashkarov-Karovin maktabi jahonning yetakchi ekologlar maktablari ichida salmoqli o‘rin egallaydi (Sh.O.Muradov 2002, 11-12-b).

Amerikalik olim Yu.Odum va rossiyalik akad. V.I.Vernadskiylar ham XX asrning buyuk ekologlari qatorida turadi.

I. I. Lepioxin "Doktor va Fanlar akademiyasi ad'yunkti Ivan Lepioxinning Rossiya davlatining turli viloyatlariga sayohati haqida kunlik eslatmalar", Buffon tomonidan tarjima qilingan. Hayvonlar va qushlarning biologik xususiyatlari. Hayvonlarning mavjudligi va geografik tarqalishining iqlim sharoiti va o'simlik qoplamiga bog'liqligi. Sincaplar, yong'oqlar va boshqalarning soni, tarqalishi, unumdorligi va migratsiyasining qarag'ay yong'og'i va boshqa ignabargli daraxtlarning hosiliga bog'liqligi.

V.Eduards - "Jismoniy vositalarning hayotga ta'siri" (1824) – qiyosiy ekologik fiziologiya. Qurbaqa kurtaklarining rivojlanishiga harorat va suv muhitining ta'siri bo'yicha tajribalar. Baliqlar, amfibiyalar, sudralib yuruvchilar, qushlar, hayvonlar va odamlarning nafas olishi, qon aylanishi, harorat, tana o'sishiga harorat, namlik, yorug'lik va boshqalarning ta'siri.

Ispaniya (1802) - kunduzgi soatlarning uzunligi va tovuqlarning tuxum ishlab chiqarishi bilan tajribalar.

E. Eversman, M. N. Bogdanov - "Orenburg viloyatining tabiiy tarixi" (1840-1866) - tuproq tabiatining o'zgarishi asosida landshaft o'zgarishlarini geografik rayonlashtirish. Hayvonlar orasidagi biotsenotik munosabatlar. Hayvonlar guruhlarini tavsiflashda ekologik konnotatsiya. Hayvonlarning iqtisodiy ahamiyatini baholash. Cho'l ekotizimlarining o'ziga xos xususiyati faunaning qashshoqligi, odamlarning ko'pligi. R-strateglarning vakillari sifatida kemiruvchilarni tavsiflashda prototip. Yashash sharoitlariga morfologik moslashuvlar - turli tuproqlarda jerboalar, moslashuvchi tuzilish va o'rmonchilarda oziq-ovqat olish. Tabiatni asrash.

A.F.Middendorf - "Sibirning shimoli va sharqiy qismiga sayohat", "Sibir faunasi" - zoologik geografiya. Bir butun sifatida tabiat. Landshaft-ekologik yondashuv. Ekomorfologiya va uning adaptiv ahamiyati. Izopitezlar. Mavsumiy qushlarning migratsiyasi. Qushlar va hayvonlarning migratsiyasining ma'nosi. Lemmings ekologiyasi. Qutbli kunning morfofiziologik funktsiyalarga ta'siri. Rangning hal qiluvchi roli. Yashash joylarining uzviyligi.

"Ekologiya deganda biz organizmlarning atrof-muhit bilan munosabatlari haqidagi umumiy fanni tushunamiz, u keng ma'noda mavjud bo'lishning barcha sharoitlarini o'z ichiga oladi" (19-bob). Ekologiya - bu fiziologik fan: fonomiya (umumiy fiziologiya) - ergologiya (funktsiyalar fiziologiyasi) va perilogiya (munosabatlar fiziologiyasi) - ekologiya va xorologiya. Hosildorlik, mo'l-ko'llik va geografik taqsimot o'rtasida majburiy bog'liqlikning yo'qligi (to'liq va ko'plab unumdor turlar). Har bir alohida tur uchun tabiat iqtisodiyotida faqat ma'lum miqdordagi joylar mavjud (=Eltonning ekologik makoni). Bir joyda yashashi mumkin

bo'lgan individual hayvonlarning soni qancha ko'p bo'lsa, ularning tabiati shunchalik xilma-xil bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki ekologiya va tabiat haqidagi fanlarning rivojlanish tarixi insonlar jamiyati rivojlanishiga bog'liqdir. Shuning uchun ham bu sohadagi bilimlarni chuqurlashtirish lozim.

Ayniqsa shuni ta'kidlash joizki, ekologiya va tabiiy fanlarning rivojlanish tarixini yoritish, zabt etilmagan qirralarini aniqlash va uni kelajak avlodga yetkazish bugungi kunning dolzarb masalasiga aylanmog'i darkor.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. AVESTO. Tarixiy va adabiy meros. O'zbek tiliga tarjima til Asqar. - Mahkam. -Toshkent: "Sharq", 2001. - 384 b.
2. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. -T.: "O'zbekiston". 1997.-326-b
3. Каримов И.А. на пути духовного возрождения.- Т.: Узбекистан, 1997.
4. Алтунин В.С., Шулях А.С. Динамика природных экосистем. -Тр, Всесоюзно Съезда гидроэкологов -М.: 1991. -с. 6-20
5. Валуконис Г.Ю., Мурадов Ш.О. Проблема биосферы. Уставные документы МАБИН.-Луганск: Книжный мир, 2001. -32 с.
6. Валуконис Г.Ю., Мурадов Ш.О. Основы экология - Т.1. Общая экология. Кн.1.-Т.: Мехнат,2001, -328 с
7. Лосев А.В., Провадкин Г.Г. Социальная экология: Учебн. Пособие для ВУЗов (под ред. В.И.Жукова). -М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 1998. -312
8. Мурадов Ш.О., Валуконис Г.Ю., Мальгин О.Н., Рузиев Ш.М., Мурадов О.Э. Экология: ч.1. Общая экология. Мини-учебник. -Т.: "Chinor ENK", 2002. - 164 с.
9. Мамедов Э.Д.,Трофимов Г.Н. К вопросу о долгопериодных колебаниях стока среднеазиатских рек. Проблема освоения пустынь. 1996, №1. -12-16 с.
10. Нерсисянц В.С. Сократ. -М.: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1996.-312 с.
11. Одум Ю. Основы экологии. -М.: Мир, 1975. -704 с
12. Тухтаев А.С. Экология. -Т.: O'qituvchi, 1998. -192 с
13. Фарб П. Популярная экология. Пер.с.анг. А.Д.Базыкина. Ред.Предисл. Проф. Н.П.Наумова. -М.: Мир. 1971. -192 с
14. Хаксли Дж. Удивительный мир эволюции. Пер.с анг и предисловие Д.Сухарева. -М.: 1971. -112 с.
15. Хультман Б., Левли Э. Концепция устойчивости в кн. Использование и менеджмент водных ресурсов. -Уппсальский университет, 2000. -25-28 с.

BOSHQARUV JARAYONIDA RAHBAR SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Abdullayeva Laylo

TerDU Amaliy psixologiya yoʻnalishi talabasi

Kayumova Goʻzal Narzullayevna

TerDU Psixologiya kafedrası oʻqituvchisi

E-mail: gkayumova234@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Boshqaruv psixologiyasida boshqaruv faoliyati bilan bogʻliq boʻlgan muammolar guruhlarining oʻzaro faoliyatini samarali uslubda tashkil etish va birgalikdagi faoliyatning psixologik mexanizmlari yoritilgan.

Kalit soʻzlar: *Boshqaruv psixologiyasi, faoliyat, psixologik mexanizmlar, “Rahbar”, “Lider”, “Boshliq”, tashkilot, taʼlim muassasalari, korxonalar.*

Hozirgi yillarda yoshlar jamiyatimizning muhim strategik resursi hisoblanadi. Aynan shuning uchun ham mamlakatimizda yoshlar uchun juda koʻp imkoniyatlar eshigi ochilmoqda. Iqtidorli yoshlar, yosh olimlar va tadbirkorlar faoliyatini ragʻbatlantirish, hamda ularni qoʻllab-quvvatlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratilmoqda. Siyosiy faoliyatda yosh kadrlarni tayyorlash va ularga boshqaruv faoliyatini oʻrgatish muhim omillardan biri boʻlib sanalmoqda. Shu asosda psixologiyaning maxsus boʻlimi boʻlgan boshqaruv psixologiyasi vujudga kelgan. Boshqaruv psixologiyasida boshqaruv faoliyati bilan bogʻliq boʻlgan muammolar guruhlarining oʻzaro faoliyatini samarali uslubda tashkil etish va birgalikdagi faoliyatning psixologik mexanizmlari oʻrganiladi. Boshqaruv jarayoni juda murakkab hisoblanadi. Chunki har bir tashkilot, taʼlim muassasalari, korxonalar, xullas qanday joy boʻlishidan qatʼiy nazar boshqaruvchi yaʼni rahbar ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik bilimlarni oʻzida mujassamlashtirgan boʻlishi lozim.

Bugungi kunda boshqaruv jarayonida rahbar siyosiy faoligini oshirish va u rahbarlik qilayotgan obektda psixologik muhitni yaxshilash muhim masalalardan biri boʻlib kelmoqda.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan zamonda har bir rahbar oʻz bilimi, tafakkuri, izlanuvchanligi, faolligi, tashkilotchiligi, keskin qaror qabul qila olish qobiliyatiga ega boʻlishi hamda jamoasining psixologik muhitini yaxshi yoʻlga qoʻya olgan boʻlishi lozim.

Afsuski, boshqaruvda rahbarlarning o‘z vakolatlaridan noo‘rin ravishda foydalanib, tazyiq, qo‘pollik, zo‘ravonlik, hodimlar va murojaat asosida kelgan fuqarolarni haqorat qilish kabi illatlarni o‘ziga kasb qilib olganlarni ham uchratishimiz mumkin. Aynan shuning uchun ham jamoadagi psixologik muhitni yaxshilash muhim hisoblanadi.

Psixologik adabiyotlarda “Rahbar”, “Lider”, “Boshliq” kabi tushunchalar deyarli sinonim sifatida ishlatiladi. Ammo bu tushunchalar muhim bir o‘xshashlik va muayyan farqlarga ega. Ya’ni ularning har biri kimningdir ma’lum bir jamoa ustidan hukmronlikni ifodalasa, vaziyati va yetakchilik vaqtiga asoslanib ular farq qiladi.

Liderga xos bo‘lgan asosiy jihatlardan biri-shaxsning vaziyatga muvofiq ravishda harakat qilishidir. Biror-bir muammoli vaziyatda paydo bo‘lgan qiyinchiliklarni bartaraf etishdagi tashabbus, topqirlik, mohirlik liderga xos fazilatdir. Bir so‘z bilan aytganda “Vaziyat” sodir bo‘lganda “Lider” lar paydo bo‘ladi.

“Rahbar” tushunchasi esa kengroq bo‘lib, u rasmiy mavqeni bildiradi. Aynan shu tufayli bu ichki tushuncha bir-biridan farqlanadi.

“Lider” va “Rahbar” tushunchalaridagi farq haqida B.D.Parign o‘z fikrlarini aytib o‘tgan. U shunday yozadi-lider asosan guruhdagi shaxslararo munosabatlarni boshqarsa, rahbar shu guruhdagi rasmiy munosabatlarni boshqaradi.

- Liderlik kichik guruhlargagina xos bo‘lgan hodisa bo‘lsa rahbarlikning haq-huquqlari kata guruhlar doirasida ham sodir bo‘lishi mumkin.
- Agar liderlik stixiali betartib jarayon bo‘lsa, rahbarlik maqsadga qaratilgan, jamiyatda ishlab chiqarilgan normalar, tartib asosida saylovlar oqibatida sodir bo‘ladigan hodisadir.
- Liderlik rahbarlikka nisbatan vaqtinchalik hodisa bo‘lsa, guruh a’zolarining kutishlari, ularning kayfiyatlari, faoliyat yo‘nalishiga qarab uzoqroq muddatda yoki qisqa muddatda ro‘y beradi.
- Rahbarning liderdan farqi yana shundaki, u liderda yo‘q bo‘lgan jazolash va rag‘batlantirish tizimiga ega bo‘lib shu asosda o‘z hodimlariga ta’sirini o‘tkazishi mumkin.
- Lider guruhda u yoki bu qarorlar, ko‘rsatmalar, tashabbuslarni o‘z ixtiyoricha bevosita chiqarishi mumkin, rahbarda esa bu hodisa bu yo‘nalishda ko‘plab rasmiy ko‘rsatmalar, rejalar, normalar, buyruqlar mavjudki, ular doirasidan chiqib ketish qiyin.
- Liderlik faoliyati faqat kichik guruhlar doirasida amalga oshirilsa, rahbar shu guruhdagi kengroq sotsial doiradagi, jamiyatdagi vakili bo‘lganligi uchun, uning vakolatlari ham keng, faoliyat imkoniyatlari ham ortiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahrorov V. “Menejment va marketing psixologiyasi” - Samarqand. 2018
2. Karimova V. M “Ijtimoiy psixologiya” - Toshkent. 2012
3. Nishonova Z. T, “Psixologik Xizmat” - Toshkent 2007.
4. Hayitov O. E. ‘Boshqaruv psixologiyasi’ - Toshkent. Istiqlol nashriyoti. 2021.

Qo‘shimcha adabiyotlar:

1. Kayumova, G. N. (2024). PSYCHOLOGICAL STUDY OF DESTRUCTURE OF FAMILY RELATIONS. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(3), 151-153.
2. Kayumova, G., & Suyunova, D. (2023). THE ROLE OF PARENTS AND TEACHERS IN THE DISCLOSURE OF A CHILD’S ABILITY. *Models and methods in modern science*, 2(1), 133-135.
3. Narzullayevna, K. G. Z. (2023). Destruktiv xulq-atvor nazariyalari. *Technical science research in uzbekistan*, 1(5), 65-67.

ТАСАВВУФ ПСИХОЛОГИЯСИ ҲАҚИДА

А.Б.Қодирова

ТерДУ Психология кафедраси доценти,
психология фанлари бўйича(PhD) фалсафа доктори

АННОТАЦИЯ

Тасаввуф психологияси, билим, маърифат, тасаввуфнинг когнитив психологик назариясида интуициянинг ўрни, руҳ психология фанининг тадқиқот предмети, инсон психикаси унинг ҳаёти, психика ва нафс ўртасидаги муносабатлар.

АННОТАЦИЯ

Психология суфизма, познание, просветление, роль интуиции в когнитивно-психологической теории суфизма, предмет исследования психологии души, психика человека, ее жизнь, взаимоотношения психики и души.

ANNOTATION

The psychology of Sufism, knowledge, enlightenment, the role of intuition in the cognitive psychological theory of Sufism, the subject of the research of soul psychology, the human psyche, its life, the relationship between the psyche and the soul.

Тасаввуф психологиясининг яна бир муҳим вазифаларидан бири тасаввуфнинг когнитив психологик назарияси бўлиб, унинг марказида олий даражадаги ҳиссий, Аллоҳни кашф этувчи билимлар ётади ва бу билимлар алоҳида одамларгагина хосдир. Тасаввуфда бу ҳолни маърифат дейишади. «Қалбда маърифат майдонга келгач, қалбнинг ҳоли ўзгаради, яъни амал ҳолга, ҳол илмга, илм эса тафаккурга боғлиқ бўлиб қолади».[4]

А.Насафийнинг фикрича, маърифат нури солиқнинг қалбига ёғилганда, у нарсаларнинг асл моҳиятини ҳис эта бошлайди. Негаки нарсаларнинг асл моҳияти зоҳирий идрокдан пардаланган бўлади, зулматда бўлади ва маърифат нури бу зулматни ёритиб, асл моҳиятни юзага чиқаради, шунингдек, маърифат нури солиқни ўлдиради ва Аллоҳ борлигида тирилтиради. Маърифат илми тоат-ибодат, зикр, риёзат, мужоҳада, тафаккур, такво ва ҳ.к. лар натижасида Аллоҳ бандасига эҳсон қиладиган илмдир.

Тасаввуфнинг когнитив психологик назариясида интуициянинг ўрни катта бўлиб, у ақл ёрдамида билиш мумкин бўлмаган жойларда билиш жараёнига ёрдамга келади. Маърифат ёрдамида тўсатдан сирларнинг очилиши (когнитив билиш) кашф ҳолини беради ва у интуитив ҳолда содир бўлади.

Айтиш жоизки, психологиядаги интуиция билан тасаввуф назариётчилари назарда тутган интуициянинг фарқи бор. Психологияда интуицияга илоҳий иноят деб қарамаслик, бу жараёнда Аллоҳнинг иштирокини инкор қилиш бор. Бу ҳолат ҳам тасаввуф психологиясининг муаммоларидан бири ҳисобланади.

Руҳ психология фанининг тадқиқот предмети бўла оладими, деган савол тасаввуф психологиясининг асосий муаммоларидан биридир. Қуръони каримда (Исро (17) сураси 83-оят) руҳ тўғрисида ёлғиз Парвардигор биладиган иш, дея ёзилган. Шариат уни чуқур ўрганишга руҳсат бермайди.

Инсон танаси батафсил ўрганилган, бироқ руҳ ҳақида маълумотлар жуда кам бўлиб, асосан, тасаввуф аҳли асарларида маълумотлар учрайди.

Руҳ инсон танасидаги жараён қилиш ўрнига қараб турли хил аталади.»Агар руҳ инсоннинг жасадидаги хужайраларда жараён қилса, ҳаёт деб номланади. Агар руҳ инсоннинг миясидаги хужайраларда жараён қилса, ақл, идрок деб номланади. Агар руҳ инсоннинг юрагидаги хужайраларда жараён қилса, қалб деб номланади»[5]

Психология фанининг тадқиқот объекти бўлган психика билан руҳ ўртасидаги фарқ ҳақида шундай дейиш мумкин: психика бош миянинг функцияси (хусусияти) ҳисобланади. Руҳ эса илоҳий ибтидога ега. Инсон психикаси унинг ҳаётини белгилаб берса, руҳ инсоннинг туб моҳиятини белгилаб беради.

Хулоса қилиб айтганда, «руҳ» илоҳий сир-синоат маҳсули, «психика» эса объектив борлиқнинг субъектив инъикоси ёки юксак тараққий қилган материя (мия) нинг тизимли хусусияти эканлигидан келиб чиқиб, улар алоҳида объектлигини ва психология фани фақат «психика» билан шуғилланишини таъкидлаш лозим.

Нафснинг инсон психологиясидаги ўрни ҳақида Маҳмуд Асъад Жўшон шундай деб ёзади: «Нафс инсоннинг моддий ўзлиги, «Мен»лигидир. Тилимизда унинг муқобили мавжуд эмас. Уни фақат таърифлай ва тасвирлай оламиз. Жаноби Аллоҳ (ж.ж.) бизнинг ботинимизга бир идора етувчи, жисмимизни, моддий борлигимизни, ҳаёт учун зарурий манфаатларимизни қўриқлаш ва қўллаш мақсадида фаолият кўрсатувчи маънавий бир борлиқ жойлаштирган, ана шу нафсдир»[6]. Эътибор берилса, бу ерда нафснинг иккита сифатига алоҳида тўхталади, яъни нафснинг мавжуд бўлишлиги зарур экан ва унинг истаклари

табий экан, бироқ у доимий таъқиб ва назоратда бўлиши, тарбияланиши ва ёмон иллатлардан покланиши шарт экан.

Нафс Ғарб психологиясида «его» деб аталиб, шахсинг қуйи шаклидир. У истак ва хоҳишларни, эҳтиёжларни қондиришга йўналтирилган импульслардан, қўзғалишлардан иборатдир. Мазкур импульслар ақлдан, фикрлашдан устун туради. Бироқ инсон организмнинг (вужуднинг) мазкур кучларига эрк бериб бўлмайди.

Демак, тасаввуф психологиясининг келажакдаги муҳим вазифаларидан бири рух, психика ва нафс ўртасидаги муносабатларни тизимга солишдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Қодирова, А. Б. (2019). The views of Al Khakim At-Termizi on the theory of cognition. *Psixologiya*, (1), 88-90.
2. Qodirova, A. (2022). УЛУҒ МУҲАДДИС ИМОМ АТ-ТЕРМИЗИЙ ФАОЛИЯТИНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ. *Science and innovation*, 1(B7), 1086-1090.
3. Kodirova, A. B. (2022). ANALYSIS OF PSYCHOLOGICAL VIEWS IN THE WORKS OF AL-NAKIM AT-TERMIZI ACCORDING TO THE SCIENTIFIC CONTENT AND THE THEORY OF SUFISM. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(12), 1287-1292.
4. Шайх Нажмиддин Кубро. Тасаввуфий ҳаёт. – Т.: Мовароуннаҳр, 2004. 227-б.
5. Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Хислатли ҳикматлар шарҳи. 4-жуз. – Т.: Ҳилол-Нашр, 2014. 110-б.
6. Жўшон М.А. Тасаввуф ва нафс тарбияси. –Т.: Чўлпон, 1998. 13-б.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ДОВЕРИЯ НАСЕЛЕНИЯ К БАНКАМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Уразбаев С.

Джизакский политехнический институт
Ассистент кафедры экономики и управления

Хурматов Бехзод

Преподаватель Таджикского государственного
медицинского университета

***Аннотация.** В статье осуществлёно анализ объективных и субъективных причин, негативно влияющих на уровень доверия населения к банкам. Проанализированы проблемы снижения жизненного уровня населения, падения инвестиционной привлекательности хранения средств физическими лицами в банках и др.*

***Ключевые слова:** банк, депозит, кредит, доверия населения, лояльность клиентов, инвестиционная привлекательность вкладов.*

***Annotation.** The article analyzes the objective and subjective reasons that negatively affect the level of public confidence in banks. The problems of decreasing living standards of the population, falling investment attractiveness of storing funds by individuals in banks, etc. are analyzed.*

***Key words:** bank, deposit, loan, public trust, customer loyalty, investment attractiveness of deposits.*

В рамках конкурентной борьбы за потребителя и с целью получения прибыли, банки активно предлагают широкий спектр услуг (банковских продуктов на различных условиях). Это позволяет потребителям получить доступ к ним в зависимости от своих потребностей и возможностей.

Во всём мире многие люди живут в кредит, а банки стараются пользоваться этим. Чтобы получить хоть какой-то доход от использования банковских услуг и не быть обманутым, нужно иметь полную информацию о банковских услугах, как они работают и в чем их значимость для населения.

Это подчеркивает актуальность выбранного направления данного исследования.

Доверие играет важную роль в социальных и экономических отношениях,

выступает основой успешного функционирования механизма, обеспечивающего устойчивость общественного устройства и национальной экономики. Особое место при этом занимает доверие к национальной валюте как базовой экономической категории ценности.

Ряд исследований подтверждает, что высокий уровень доверия способствует формированию социального капитала, мобилизации ресурсов инвестиций и, в конечном счете, устойчивому экономическому росту.

Польский социолог учёный П. Штомпка выделяет три основных фактора, формирующих представления граждан о надёжности конкретного банка: его репутацию, исполнение принятых на себя обязательств и презентацию.¹

Актуальность проблемы формирования доверия к банкам, как к основным представителям финансовой системы, объясняется тем, что в условиях цифровизации экономики происходит увеличение количества банков, нуждающихся в ресурсном подкреплении. Подавляющее большинство банков не уделяет достаточного внимания вопросам формирования кредитных ресурсов, и как результат, на сегодня в Узбекистане проходит крупнейший отток вкладов населения, вызванный, прежде всего, кризисом доверия.

Банковские услуги предоставляются населению и предпринимателям также и банками с участием иностранного капитала, всё это имеет важное значение в расширении банковских услуг и усилении конкуренции в данной сфере.

На наш взгляд, с учетом влияния внешних и внутренних факторов доверие к банкам приобретает существенную ценность, требует особого внимания со стороны собственников банков и формирует гудвилл банковского сектора государства. Высокий уровень доверия является реальным критерием грамотности принимаемых управленческих решений, одним из важных индикаторов эффективности реализуемых банками мер и триггером развития форм и инструментов банковского посредничества.

В то же время, обладая высоким уровнем доверия, банки несут ответственность: перед клиентами – за сохранность средств на счетах, депозитах, качество банковских услуг; перед деловыми партнерами – за исполнение своих обязательств; перед государством – за вклад в развитие экономики.

¹ Sztompka P. Trust: a sociological theory. Cambridge: Cambridge university press, 1999.

Список использованных литератур

1. Указ Президента республики Узбекистан от 12 мая 2020 года № ПФ-5992 «О Стратегии реформирования банковской системы Республики Узбекистан на 2020-2025 года». <https://lex.uz/ru/docs/4811037>
2. Азларова А.А. Банковский менеджмент и маркетинг. ТГЭУ учебник 2021 г.
3. Umirova, G. Iqtisodiyotimizni rivojlantirishda innovatsiyalarning tutgan o'ri va ro'li // Qo'qon universiteti xabarnomasi. – 2022. – T. 5. – S. 64-66.
4. Umirova, G. (2023). Tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya omillaridan foydalanishning zaruriyati. *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 8, 74-77.
5. Umirova, G.Sh. (2023). Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy forumi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimini isloh qilishning yo'llari, 37-38. TATUFF-EPAI.
6. Abdullaev, A., Abdullaeva, G., & Umirova, G. (2022). Содержание стресс-тестирования экономической безопасности банковской системы. InterConf.
7. Axmedova, Y. S. (2024). Investitsiya loyihalari samaradorligini baholashning mazmuni va mohiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 521-524.
8. Gulmira, U. (2023). Theoretical basis of management of the financial stability of the banking system. *International Journal of Advance Scientific Research*, 3(05), 126-130.

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ И КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ УЧЕБНИКА РУССКОГО ЯЗЫКА

Зияева Махбуба Фазлидиновна

Джизакский политехнический институт, Узбекистан

***Аннотация:** в данной статье представлена информация об эффективном обучении лингвистической и коммуникативной компетенции на уроках русского языка и ее необходимости.*

***Ключевые слова:** русскому языку, функция, коммуникации, текст, элемент, грамматический аппарат.*

***Annotation:** this article presents information on the effective teaching of linguistic and communicative competence and its necessity in Russian language lessons.*

***Keywords:** Russian language, function, communication, text, element, grammatical apparatus.*

Одним из необходимых условий успешного обучения нерусских русскому языку является широкое внедрение в практику преподавания функционального подхода к отбору и подаче языкового материала. Обращение к функциональному подходу – закономерный этап в развитии языкознания и лингводидактики. Из общефилософского определения функции вытекают следующие ее особенности: функциональный подход нацеливает на изучение фактов в движении, - в применении к языку это значит - в коммуникации; функциональный подход предусматривает отношение объекта к среде, типология их устанавливается в зависимости от характера элемента и объема среды. Существуют разные подходы к реализации условий функциональности, опирающихся на разный объем значения слова «функциональность». Взаимная заинтересованность лингвистической теории и практики преподавания языка стимулирует отбор тех понятий, которые наиболее последовательно и содержательно выражают сущность и связи языковых явлений. Неизменным стержнем грамматики, позволяющим выстроить последовательную систему единиц от лексики до текста, служит понятие функции. Функция определяется как способ участия любого элемента, предопределенного его категориально-семантическим значением и формой, в построении коммуниката. Ориентированность на коммуникативное действие, на текст обогащает

грамматический аппарат такими категориями, как позиция говорящего и наблюдателя, субъективная перспектива, речевые интенции, функциональная парадигма слова, коммуникативные регистры речи. Выделяются общие для всех текстов регулярные ступени от языкового материала через речевую систему к структуре конкретного речевого произведения. При презентации, организации и отработке грамматического материала учитывается роль разрешающего и запрещающего контекста для отдельных грамматических явлений, помимо этого, в процесс обучения вводится и набор правил на основе различных видов контекста. В учебный материал входят и элементы объективного измерения уровня лингвистической компетенции. «Коммуникативное обучение иностранным языкам представляет собой преподавание, организованное на основе заданий коммуникативного характера. Коммуникативно-ориентируемое обучение имеет целью научить иноязычной коммуникации, используя все необходимые для этого (не обязательно только коммуникативные) задания и приемы». Отсюда целью обучения русскому языку является овладение не его системой, а речью, речевыми действиями на данном языке. Значимость же речевого общения выходит далеко за рамки собственно актов говорения и обмена информацией, ибо «речь, формировавшаяся одновременно с сознанием человека, материализует сознание, делая его достижением не только одного человека, но и других членов коллектива, превращает индивидуальное сознание в часть социального и вместе с тем раскрывает информацию всего общества для его отдельных членов». «Если же учесть, что изучение русского языка необходимо обучающемуся для выражения собственных мыслей, определенного воздействия на партнеров по коммуникации, то в качестве основной единицы обучения следует рассматривать речевые действия. При этом русский язык выступает в качестве строительного материала (кода), без которого невозможно участвовать в процессе коммуникации. Но одно только знание системы языка, его правил, даже при условии сформированности определенных языковых навыков и умений, не приводит к владению языком как средством общения. Опыт лингвистически ориентированной методики повсеместно это подтвердил. Вместе с тем правомерна мысль и о том, что, с одной стороны, овладение речью возможно без знания системы языка, а с другой, – знание системы языка еще не обеспечивает владения речью.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам. // Иностранные языки в школе. – Т., 2000. - № 5. – С. 17.
2. Межкультурные коммуникации в обучении языкам // Материалы межвузовского семинара-совещания. – Т., 2005. – С. 80.
3. Тер-Минасова С.Г. Синтагматика функциональных стилей и оптимизация преподавания иностранных языков. М.: МГУ, 1986. – С. 99.
4. Зияева, М. Ф. (2020). Обучение иностранному языку с использованием компьютерных технологий. *Наука и мир*, 2(5), 45-46.
5. Ziyayeva, M. F. (2013). Teaching a foreign language using computer technologies. *SCIENCE AND WORLD*, 46.
6. Зияева, М. Ф. (2022). Важность инновационных педагогических технологий в совершенствовании образования. *Science and Education*, 3(3), 700-704.
7. Ziyayeva, M. (2022). Studying neologisms at school (methodological recommendations). *Conferencea*, 53-54.
8. Ziyayeva, M. (2022). Pedagogical neology model for improving social activity. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 12, 45-47.

XUSUSIY SEKTOR KORXONALARIDA SOLIQ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Rasulov Lazizbek Farxod o‘g‘li
Jizzax politexnika instituti o‘qituvchisi

Khurmatov Behzod
Abu Ali Ibn Sino nomidagi Tojikiston Davlat tibbiyot
universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada respublikamizda faoliyat ko‘rsatayotgan xususiy sektor korxonalarida yangi soliq tizimini samaradorligini ta‘minlash hisoblanadi. Har qaysi xususiy sektorning iqtisodiy rivojlanishida soliq tizimi o‘ta muhim rol o‘ynaydi.

Kalit so‘zlar: soliqlar, soliq siyosati, soliq kodeksi, investisiya, majburiy to‘lovlar, axborot-kommunikasiya, imtiyozlar, erkinlashtirish, soddalashtirish.

Annotation: this article is to ensure the effectiveness of the new tax system in private sector enterprises operating in our republic. The tax system plays an extremely important role in the economic development of any private sector.

Keywords: taxes, Tax Policy, tax code, investment, mandatory payments, information and communication, intios, liberalization, simplification.

Har qanday mamlakat iqtisodiyotida biz ko‘rishimiz mumkinki, ayrim xususiy sektor tarmoqlarda pul mablag‘lari yetishmay turgan bir paytda, soliq va shu kabi yig‘imlarni yig‘ish majburiy hisoblanadi. Soliq yukini kamaytirish, soliq solish tizimini soddalashtirish va soliq ma‘muriyatchiligini takomillashtirish iqtisodiyotni jadal rivojlantirish hamda mamlakatning investisiyaviy jozibadorligini yaxshilash - soliq siyosatini takomillashtirishning ustivor yo‘nalishlari hisoblanadi. Shu bilan birgalikda, mazkur sohada bir maromda iqtisodiy o‘shishga, ishbilarmonlik va investisiyaviy faollikni oshirishga, sog‘lom raqobat muhitini shakllantirishga, shuningdek, soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar yig‘iluvchanligining zarur darajasini ta‘minlashga to‘sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolarni ko‘rsatdi, xususan:

umumbelgilangan soliqlarni to‘lovchilar uchun soliq yuki darajasining yuqoriligi, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan va umumbelgilangan tizimida soliqlarni to‘laydigan xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar o‘rtasidagi soliq yuki darajasidagi farqning sezilarliligi; qo‘shilgan qiymat solig‘ini undirishning samarasiz tizimi, soliq to‘lovchilarning aylanma mablag‘larini jalb qiladigan, shuningdek, iste‘mol

mahsulotining oraliq hamda yakuniy qiymati qimmatlashishiga olib keladigan hamda yirik va kichik biznes o'rtasidagi kooperasiyaning rivojlanishiga to'sqinlik qiladigan majburiy to'lovlarning mavjudligi xususiy sektor korxonalarida samaradorlikni kamaytiradi bu esa o'z navbatida soliq tizimini takomillashtirishga turtki bo'ladi.

Ko'pchilikning nazarida barcha iqtisodiy muammolarning birgina yechimi, oxir-oqibatda, soliq yuklamasiga borib taqaladi. Soliq siyosatining zamonaviy dolzarb muammolaridan biri, ularga nisbatan bildirilayotgan e'tirozlar, muammolarni hal etish va e'tirozlarni yumshatish yo'llari ham hozirgi sharoitda soliq siyosatining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, byudjet defisitini kamaytirish soliq siyosatining Markaziy va bosh masalasi hisoblanadi. Nazariy jihatdan olib qaralganda byudjetning sog'lom (normal) faoliyat ko'rsatishi, odatda, unga tegishli bo'lgan daromadlar va xarajatlarning tenglik jarayonini taqozo etadi. Haqiqatdan ham u yoki bu miqdordagi xarajatlarni amalga oshirish uchun byudjet shu miqdordagi daromadlarga albatta ega bo'lishi kerak. Aks holda bu xarajatlarni amalga oshirishning iloji bo'lmaydi. Byudjet daromadlari hamda xarajatlarining tengligi byudjetning balanslashtirilganligidan dalolat beradi.

Byudjet defitsiti, boshqa sharoitlar teng bo'lgan taqdirda, o'z navbatida, byudjet mablag'larini oluvchilar, ya'ni xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va aholi daromadlarining oshganligini ham anglatadi. Bu byudjet defisitining ular sotib olish qobiliyatining o'sganligiga, milliy ishlab chiqarish ko'lamining kengayganligiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligini bildirib, bularning barchasi, oxir oqibatda, byudjetga kelib tushishi mumkin bo'lgan soliq to'lovlari hajmi (miqdori)ning kengayishi (oshishi)ga olib keladi. Bu masalaga nisbatan neoklassik maktab vakillarining qarashlari keynschilar maktabining qarashlariga butunlay teskari bo'lib, ular byudjet defisitiga nisbatan quyidagi xavflarning mavjud ekanligini ko'rsatib o'tganlar: byudjet defisitini qoplash (moliyalashtirish) uchun favquloddagi daromadlar - pul va qarzlarning emissiyasi, kreditlar va boshqalar - jalb qilinib, bu o'z navbatida, mamlakatning pul-kredit tizimini izdan chiqaradi, bularning barchasi, oxir oqibatda, milliy iqtisod va davlatning rivojlanishiga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmasdan qolmaydi.

Xulosa qilib quyidagilarni keltirishimiz mumkin: har qanday xususiy sektor korxonalarining iqtisodiy tomonlama rivojlanishi uchun albatta soliq tizimi takomillashtirish juda muhim rol o'ynaydi. Korxonalarda ma'lum davr mobaynida pul mablag'larini yetishmasligi, boshqa tarmoqlarda esa pul mablag'lari vaqtincha bo'sh turib qolishi mumkindir, shu kabi vaziyatlarda soliq tizimida imtiyozlar berilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. «O‘zbekiston respublikasining soliq kodeksi» 30.12.2019 yil.
2. O‘zbekiston respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi mirzo ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston milliy universiteti iqtisodiyot fakulteti. «Moliya va soliqlar» ma’ ruzalar kursi.
3. www.soliq.uz - O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi sayti
4. Umirova, G. Iqtisodiyotimizni rivojlantirishda innovatsiyalarning tutgan o‘rni va ro‘li //Qo‘qon universiteti xabarnomasi. – 2022. – T. 5. – C. 64-66.
5. Umirova, G. (2023). Tadbirkorlikni rivojlantirishda motivatsiya omillaridan foydalanishning zaruriyati. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 8, 74-77.
6. Umirova, G.Sh. (2023). Yosh olimlar, doktorantlar va tadqiqotchilarning onlayn ilmiy forumi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimini isloh qilishning yo‘llari, 37-38. TATUFF-EPAI.
7. qizi Umirova, G. S. (2024). Tadbirkorlikni rivojlantirishda innovatsiyalarning hozirgi kundagi ahamiyati. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(3), 452-454.

BIR O‘ZGARUVCHILI FUNKSIYANING FURE ALMASHTIRISHI VA XOSSALARI

Muqumov A.H

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti

asqarmuqumov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada haqiqiy o‘zgaruvchili funksiyaning Fure almashtirishlari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Fure almashtirish, operator, uzluksiz funksiya.

Ushbu

$$\sum_{n=1}^{\Gamma} u_n(x) = u_1(x) + u_2(x) + \dots + u_n(x) + \dots$$

funksional qatordan foydalangan holda har bir hadi

$$u_n(x) = (a_n \cos nx + b_n \sin nx)$$

gormonikadan iborat ushbu

$$a_0 + \sum_{n=1}^{\Gamma} (a_n \cos nx + b_n \sin nx) \quad (1)$$

xususiy funksional qatorni qaraylik.

Odatda (1) qator trigonometrik qator deb ataladi. $a_0, a_1, b_1, a_2, b_2, \dots, a_n, b_n, \dots$ sonlar esa trigonometrik qatorning koeffisientlari deyiladi.

Shunday qilib trigonometrik qator garchan funksional qator bo‘lsa ham (uning har bir hadi muayyan funksiyalar bo‘lganligi uchun) o‘z koeffetsentlari $a_0, a_1, b_1, a_2, b_2, \dots, a_n, b_n, \dots$ lar bilan to‘la aniqlanadi. (1) trigonometrik qatorning qisman yig‘indisi

$$T_n(x) = a_0 + \sum_{n=1}^{\Gamma} (a_n \cos nx + b_n \sin nx)$$

trigonometrik ko'phad deb ataladi.

1.2.1-ta'rif (Fure qatori). $f(x)$ funksiya $[-p, p]$ da berilgan va shu oraliqda integrallanuvchi bo'lsin. U holda

$$f(x) \cos nx, f(x) \sin nx, (n = 1, 2, \dots)$$

funksiyalar ham ikkita integrallanuvchi funksiyalar ko'paytmasi sifatida $[-\pi, \pi]$ da integrallanuvchi bo'ladi. Bu funksiyaning integrallarini hisoblab ularni quydagicha belgilaylik

$$a_0 = \frac{1}{p} \int_{-p}^p f(x) dx,$$

$$a_n = \frac{1}{p} \int_{-p}^p f(x) \cos nxdx, \quad (2)$$

$$b_n = \frac{1}{p} \int_{-p}^p f(x) \sin nxdx \quad (n = 1, 2, 3, \dots)$$

Bu sonlardan foydalanib ushbu

$$T(f; x) = \frac{a_0}{2} + \sum_{n=1}^{\Gamma} (a_n \cos nx + b_n \sin nx) \quad (3)$$

trigonometrik qatorni tuzamiz.

Haqiqiy o'zgaruvchining $f(x)$ kompleks qiymatli funksiyasi berilgan bo'lsin.

U holda

$$\hat{f}(y) = F[f] = V.p. \int_{-\infty}^{+\infty} f(x) e^{-ixy} dx = \lim_{A \rightarrow +\infty} \int_{-A}^A f(x) e^{-ixy} dx \quad (4)$$

(4) formula bilan aniqlanadigan funksiyaga $f(x)$ funksiyaning Fure almashtirishi deyiladi va $\hat{f}(y)$ yoki $F[f]$ kabi belgilanadi.

$$\check{f}(y) = F^{-1}[f] = V.p. \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{+\infty} f(x) e^{ixy} dx \quad (5)$$

(5) formula bilan aniqlanadigan funksiyaga esa, teskari Fure almashtirishi deyiladi va \checkmark $f(y)$ yoki $F^{-1}[f]$ kabi belgilanadi. Bu yerda (4) va (5) integrallar mavjud deb qaraladi. Agar $f(x)$ funksiya absolyut integrallanuvchi bo'lsa, u holda

$$\int_{-\infty}^{+\infty} f(x)e^{-ixy} dx \quad \text{va} \quad \int_{-\infty}^{+\infty} f(x)e^{ixy} dx$$

xosmas integrallar mavjud va mos bosh qiymat ma'nosidagi integrallarga teng bo'ladi. Shuning uchun absolyut integrallanuvchi funksiyalarning Fure almashtirishi va teskari Fure almashtirishi quyidagi xosmas integrallar yordamida

$$F[f] = \int_{-\infty}^{+\infty} f(x)e^{-ixy} dx; \quad F^{-1}[f] = \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{+\infty} f(x)e^{ixy} dx,$$

aniqlanadi.

1-lemma. R son o'qida absolyut integrallanuvchi funksiyaning Fure almashtirishi R son o'qida chegaralangan va uzluksiz bo'ladi.

1-teorema. R son o'qida $f(x)$ funksiya absolyut integrallanuvchi va har bir nuqtada $f'(x)$ chekli hosila mavjud bo'lsa, u holda

$$F^{-1}[F[f]] = f, \quad F[F^{-1}[f]] = f$$

teskarilanish formulalari o'rinli bo'ladi.

Agar $f(x)$ funksiya uchun: 1) R son o'qida $f(x)$ funksiya uzluksiz va absolyut integrallanuvchi; 2) Ixtiyoriy $[a, b]$ oraliq uchun shunday bir x_i bo'linish nuqtalari topilib har bir (x_{i-1}, x_i) intervalda $f'(x)$ funksiya uzluksiz; 3) $f'(x)$ funksiya R son o'qida absolyut integrallanuvchi funksiya bo'lsa, u holda bu funksiya $\bar{L}^C(R)$ sinfga tegishli deb aytiladi.

2-teorema. Agar $f(x)$ funksiya $\bar{L}^C(R)$ sinfga tegishli bo'lsa, u holda $F[f'] = iyF[f]$ tenglik o'rinli bo'ladi.

Natija. Agar $f(x), f'(x), \dots, f^{(k-1)}(x)$ funksiyalar uzluksiz va $f^{(k-1)}(x) \in \bar{L}^C(R)$ bo'lsa, u holda $F[f^{(k)}] = (iy)^k F[f]$ tenglik o'rinli.

3-teorema. Agar R son o'qida $f(x)$ funksiya uzluksiz, hamda $f(x)$ va $xf(x)$ funksiyalar R da absolyut integrallanuvchi bo'lsa, u holda $\hat{f}(y) = F[f]$ funksiya R da uzluksiz hosilaga ega va

$$\hat{f}'(y) = \frac{d}{dy} (F[f]) = F[(-ix)f(x)]$$

tenglik o'rinli bo'ladi.

Natija. Agar $f(x)$ uzluksiz funksiya bo'lib, $f(x)$, $xf(x)$, ..., $x^n f(x)$ funksiyalar absolyut integrallanuvchi funksiyalar bo'lsa, u holda

$$\frac{d^k}{dy^k} (F[f]) = F[(-ix)^k f(x)], \quad k = \overline{1, n}$$

tenglik o'rinli bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azlarov T.Mansurov.H. Matematik analiz I-II qism, Toshkent "O'zbekiston" 1995 y
2. Фихтенгольц Курс дифференциального и интегрального исчисления т.3 Москва 1976 г
3. Muqumov A. H. IKKINCHI TARTIBLI DIFFERENSIAL TENGLAMA UCHUN QO'YILGAN CHEGARAVIY MASALANING KORREKT YECHILISHI //World scientific research journal. – 2023. – T. 22. – №. 2. – С. 77-80.
4. Д.К.Салаев Х.Х.Имомназаров, А.Э.Холмуродов, А.Х.Мукумов Международная научно-практическая конференция «Рахматулинские чтения» 2023. Стр 61
5. Мукумов А.Х. Имомназаров Х.Х. Одномерная обратная задача определения источника из системы холфа 2022 QarDU xabarları Tom 3 1 Str 14

CLINICAL OBSERVATION OF SEVERE ITSENKO-CUSHING DISEASE

Scientific adviser: **Daminov A.T**

Assistant of the Department of Endocrinology,
Samarkand State Medical University

¹**Norkulov Alijon**

²**Turamudov Rahim**

³**Zayniddinova Dinora**

Students of the Samarkand state Medical University

Annotation. *Itsenko-Cushing disease is a serious disease of the neuroendocrine system caused by excessive release of adrenocorticotrophic hormone by a pituitary tumor. The incidence of this disease is 39.1 cases per 1 million population, and the incidence is from 1.2 to 2.4 cases per 1 million. Typical symptoms include rapid weight gain combined with muscle weakness, hypertension, diabetes mellitus and osteoporosis. The main diagnostic method is MRI of the brain after laboratory confirmation of hypercortisolemia, and the main treatment method is transnasaladenectomy, which allows achieving remission in 65–90% of cases. This article describes a clinical observation of severe Itsenko-Cushing disease, which remained undiagnosed for a long time. The stages of the diagnostic search, the difficulties of differential diagnosis and the results of dynamic observation, including selective blood sampling from the inferior petrosal sinuses are considered. A multidisciplinary approach and teamwork make it possible to ensure timely diagnosis, prevent the development of complications of Itsenko-Cushing disease, and improve the patient's prognosis and quality of life.*

Keywords: *Itsenko-Cushing's disease, clinical observation, hypercorticism, hypercortisolemia, ACTH, somatostatin receptor scintigraphy, transsphenoidaladenectomy.*

Introduction. Itsenko-Cushing's disease is a severe neuroendocrine disease caused by chronic overproduction of adrenocorticotrophic hormone (ACTH) by a pituitary tumor. The incidence of this disease is 39.1 cases per 1 million population, and the incidence is from 1.2 to 2.4 cases per 1 million. Typical symptoms of Itsenko-Cushing disease include rapid weight gain combined with muscle weakness, arterial hypertension (hypertension), diabetes mellitus (DM) and osteoporosis. The most common signs of hypercortisolism are obesity and hypertension (occurring in 86 and 68% of patients, respectively). Successful treatment of hypercortisolemia leads to a

reversal of symptoms, but does not completely eliminate the signs of Cushing's syndrome [1, 2]. Bone mineral density and cognitive dysfunction improve after successful surgical treatment, but do not normalize in all patients [3]. We present a clinical observation of a severe course of Itsenko-Cushing's disease, which remained undiagnosed for a long time, which led to multiple manifestations of hypercortisolemia.

Clinical observation. Patient K., 44 years old, consulted an endocrinologist at the Russian Scientific and Practical Center for Emergency Medicine on an outpatient basis for correction of oral glucose-lowering therapy. History of the disease. He considers himself sick since 2018, when he began to notice an increase in blood pressure to 220/120 mmHg. Art., but did not consult a doctor, did not take regular antihypertensive treatment. In August 2020, he was urgently hospitalized at the Regional Hospital of Samarkand in the neurological department for the treatment of patients with acute cerebrovascular accident with a diagnosis of cerebrovascular disease. Intracerebral hemorrhage in the vertebrobasilar region. Chronic cerebral ischemia stage II. Atherosclerosis of the brachiocephalic arteries. For surgical treatment he was transferred to the neurosurgical department of the Regional Clinical Hospital. On August 6, 2020, he underwent emergency surgery under endotracheal anesthesia, resection trepanation of the posterior cranial fossa on the right was performed, and a cerebellar hematoma was removed. In 2021, he noted an increase in body weight of about 10 kg over 2 months. Since January 2022, I noticed changes in appearance (moon-shaped face, increased abdominal volume, weight loss in the limbs, the appearance of purple stretch marks on the abdomen, dry skin). In April 2021, diabetes was detected and hypoglycemic therapy was prescribed - metformin, extended-release tablets, 750 mg orally in the evening. Due to the fact that the patient noted a decrease in height by 8 cm throughout his life, an MRI of the lumbosacral spine was performed on 02/04/2022. An MR picture of a compression fracture of the L2 vertebra and the consequences of a compression fracture of the bodies of the L1 and L5 vertebrae are described; static disorders, degenerative changes in the lumbosacral spine, L4-L5 disc herniation, L3-L4 disc protrusion. Spondyloarthrosis. In May 2022, a mass in the right lung was detected. Consulted at the Samarkand branch of the Oncology Center, a fragment of the bronchial mucosa was taken for cytology. According to the results of a cytological study: bronchial epithelial cells against a background of mucus. On May 30, 2022, a PET CT scan was performed - no reliable data were obtained on the presence of an active neoplastic process at the time of the study. Severe hepatosteosis. No data on oncopathology of the OGK were identified. In June 2022, after dental intervention for acute pulpitis, he began to notice swelling and pain in the right cheek, and was hospitalized in the department of maxillofacial surgery (MFS) with a diagnosis

of exacerbation of odontogenic chronic osteomyelitis of the lower jaw on the right. Subperiosteal abscess of the lower jaw on the right. During hospitalization, surgical intervention was performed to the extent of opening and draining the abscess. According to DEXA data from 06/08/2022, the mineral density of bone tissue in the left hip is -1.0 SD (according to the Z-criterion) in the lumbar spine 0.5 SD (according to the Z-criterion). Deoxyypyridinoline/creatinine ratio in urine as of June 10, 2022: 6.6 nmol/mmol (2.3–5.4 nmol/mmol). On August 16, 2022, he consulted an endocrinologist at the Russian Scientific and Practical Center for Emergency Medicine on an outpatient basis for correction of glucose-lowering therapy. Gozogliptin 30 mg in the morning, metformin extended-release tablets 1000 mg in the evening were recommended. During an objective examination, attention was drawn to a change in appearance according to the Cushingoid type: a moon-shaped face of a purple color, fat deposition mainly on the abdomen in combination with muscle atrophy, burgundy striae. The patient notes these changes in appearance for two years. A laboratory and instrumental examination was prescribed and carried out. On August 29, 2022, a CT scan of the adrenal glands was performed (without contrast), the results of the study revealed diffuse enlargement of the adrenal glands on both sides, with the presence of a space-occupying formation on the left with smooth, clear contours measuring 1.6×1.0 cm, with a density of up to 2.5 units. N. According to MRI of the brain dated September 17, 2022, no evidence was obtained for the presence of a pituitary adenoma. According to laboratory tests, the level of cortisol in saliva as of September 19, 2022 is 34.6 nmol/l (<7.56 nmol/l), the level of cortisol in the blood in the morning is 1067 nmol/l (101.2–535.7 nmol/l) (determination of free cortisol in urine, overnight suppression test was not performed), ACTH level 9.19 pg/ml (7.2–63.3 pg/ml); potassium and sodium levels were 3.51 mmol/L (3.5–5.1 mmol/L) and 145 mmol/L (136–145 mmol/L), respectively (reference values in parentheses). Hospitalized and examined at the Russian Scientific and Practical Center for Esthetic Physics from 09/30/2022 to 10/06/2022. Due to increasing swelling of the lower jaw on the right, he was consulted by an oral and maxillofacial surgeon, then transferred to the maxillofacial surgery department for opening and drainage of the abscess. In November 2022, he was hospitalized in the regional hospital in Samarkand. According to the results of laboratory tests, endogenous ACTH-dependent hypercortisolism was confirmed: the level of cortisol in the blood in the evening was 1219 nmol/l (79.0–477.8 nmol/l), in the saliva in the evening - 100.3 nmol/l (<7.56 nmol /l), daily cortisol excretion - 1505.6 nmol/day (<485.6), the ACTH rhythm is disturbed: the ACTH level in the morning was 33.22 pg/ml (7.2–63.3 pg/ml), in the evening - 35.89 pg/ml (7.2–63.3 pg/ml). Moderate hypokalemia of 2.57 mmol/L (3.5–5.1 mmol/L) was also detected. In order to correct hypokalemia, infusion therapy with a 4% solution of potassium chloride was carried

out with positive dynamics (according to the results of control tests, the potassium level was 3.11 nmol/l (3.5–5.1 mmol/l)). For the purpose of topical localization of the formation, MSCT of the thoracic and abdominal cavities with contrast enhancement was performed; According to the results of the study, nodular adrenal hyperplasia and segmental hyperplasia of the left adrenal gland were registered; no data were obtained for the presence of space-occupying formations. According to the MRI results, there is no evidence for the presence of a pituitary adenoma. Taking into account the lack of clear evidence for the presence of a pituitary adenoma, the severity of hypercortisolism, and severe hypokalemia, for the purpose of differential diagnosis of ACTH-dependent hypercortisolism, it was decided to conduct selective blood sampling from the lower petrosal sinuses, followed by somatostatin receptor scintigraphy. According to the results of simultaneous bilateral selective blood sampling from the inferior petrosal sinuses, the maximum ACTH gradient between the center and periphery was 6.682; ACTH/prolactin-normalized ratio was 1.672, which indicated a central genesis of the disease. The results of the study are presented in the table. According to somatostatin receptor scintigraphy in the “whole body” mode, no scintigraphic signs of hormonally active formations with overexpression of somatostatin receptors were detected. The patient was consulted by a neurosurgeon: planned surgical intervention was recommended. On November 28, 2022, the patient underwent endoscopic endonasal transsphenoidal removal of an endosellar pituitary adenoma. A morphological study of postoperative material from the pituitary gland confirmed a pituitary adenoma. In the postoperative period, the patient showed an improvement in general condition. Changes in the patient’s appearance during follow-up after adenectomy are presented. According to a hormonal study of blood serum on the 3rd day after surgery: ACTH in the morning - 1 pg/ml (7.2-63.3), cortisol in the morning - 150.3 nmol/l (171-536). The data obtained indicate the development of secondary adrenal insufficiency and the effectiveness of surgical treatment. Hormone replacement therapy with hydrocortisone at a dose of 30 mg/day was initiated. There were no objective data for electrolyte disturbances. However, according to laboratory tests, an increase in sodium levels was detected to a maximum of 148 mmol/l, with normalization on the 8th day. During the entire period of hospitalization, no episodes of polyuria/polydipsia were observed. The levels of thyroid-stimulating hormone and free thyroxine are within the laboratory reference values, which indicates the absence of the development of secondary hypothyroidism.

Discussion. Itsenko-Cushing disease is a serious neuroendocrine disease caused by a hypothalamic-pituitary disorder and characterized by an increase in the production of adrenal hormones, which leads to clinical manifestations of hypercortisolism. One of the main signs is the uneven distribution of subcutaneous fat, leading to an increase

in body weight, especially in the shoulder girdle, supraclavicular spaces and abdomen, with preservation of thin limbs. The skin becomes thin, dry, purple-cyanotic in color, and red-violet stretch marks may appear on it. Itsenko-Cushing disease can also lead to serious disorders of the cardiovascular system, such as hypertension and chronic circulatory failure. Other manifestations include myopathy, muscle atrophy, and carbohydrate metabolism disorders, which can lead to type 2 diabetes. Cognitive impairment may also be characteristic of this disease. There are several degrees of severity of Itsenko-Cushing disease, depending on the severity of hypercortisolism and the formation of clinical symptoms. The mild form is characterized by moderate severity of symptoms of the disease, the moderate form is characterized by the severity of all symptoms without complications, the severe form is characterized by the severity of symptoms and the presence of complications. At the first stage of diagnosis, increased production of cortisol is detected in patients. In order to identify hypercortisolism, the daily rhythm of cortisol secretion in the blood in the morning and evening is determined. In Itsenko-Cushing's disease, the level of cortisol in the morning is increased, and the secretion rhythm is disturbed. Determination of daily excretion of free cortisol in urine is also a necessary laboratory diagnostic method to confirm hypercortisolism. A small test with dexamethasone is performed in doubtful cases for differential diagnosis between pathological endogenous and functional hypercortisolism. If cortisol secretion does not decrease by 50% or more from the initial level, this indicates the presence of hypercortisolism. Itsenko-Cushing's disease is characterized by normal or increased morning ACTH levels and the absence of its decrease at night. In ACTH-ectopic syndrome, ACTH secretion is increased and can range from 100 to 200 pg/ml and higher, while there is also no rhythm of its secretion.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *ScienceandEducation*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод прирезус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF*

- BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):187-195.
 6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондииков Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
 7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):226-233.
 8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
 9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТИ COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
 10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
 11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *MiastoPrzyszłości*. 2023;32:212-219.
 12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
 13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
 14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmuntireoiditbilankasallanganbemorlardagifunksionalbuzilishlarningdifferensialdiagnostikasidaqalqonsimonbezzichliginianiqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
 15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2.1. 2021;2(3):37-41.
 16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
 17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-

- 4093.2019.9.10.188
18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
 19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
 20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
 21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZTOKSIKBUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
 22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
 23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
 24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
 25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
 26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
 27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
 28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
 29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
 30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.

31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O‘ZGARISHLAR.SO‘NGI ILMYIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziyabilan birgalikdakechishxususiyatlarivaularnidavolashusullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O‘g‘li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.

CONTINUING EDUCATION ACTIVITY

Scientific adviser: **Daminov A.T.**

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

¹**Azamova Nigina**, ²**Bekboyeva Charos**, ³**Ismoilova Husnora**

Students of the Samarkand state Medical University

Diffuse Toxic Goiter

Goiter is an anatomical enlargement of the thyroid gland. It can be related with thyroid dysfunction or have normal thyroid function. This activity review the evaluation, and treatment of diffuse toxic goiter and explains the role of the interprofessional team in evaluating and patients with this condition.

Objectives: Identify the etiology of diffuse toxic goiter medical conditions and emergencies. Outline the appropriate evaluation of diffuse toxic goiter. Review management options available for diffuse toxic goiter. Describe interprofessional team strategies for improving care coordination and communication to advance the care of diffuse toxic goiter and improve outcomes. Access free multiple choice questions on this topic.

Introduction. Goiter simply refers to the enlargement of the thyroid gland. It can be due to various causes with the dietary iodine deficiency being the most common cause worldwide. In the United States, however, Graves disease and Hashimoto disease are the most commonly seen in clinical practice. The goiters have been classified in different categories, as per morphology (described as nodular versus diffuse), functional status (that could be hyperthyroid, hypothyroid, or euthyroid), the presence of malignancy, etc. By definition, a diffuse toxic goiter refers to a diffusely hyperplastic thyroid gland that is excessively overproducing the thyroid hormones.

Etiology. The following are potential commonly seen causes of a goiter development:

Iodine deficiency

Autoimmune disorders

Smoking

Hereditary pattern

Medications, like for example lithium, iodides, interferon-alpha[4] among others

Radiation therapy

Inflammation and infections

Epidemiology

The most common cause of diffuse toxic goiter is Graves disease. It is the most common cause of hyperthyroidism in the United States and worldwide affecting 1 in 200 people. It usually affects people between 30 and 50 years of age, but can occur in any age group. It is 7 to 10 times more common in females than in males. A marked increase in familial incidence has also been observed.

Pathophysiology

Diffuse toxic goiter consists of a diffusely enlarged, vascular gland with rubber-like consistency. Microscopically, the follicular cells are hypertrophic and hyperplastic with little colloid in them. Lymphocytes and plasma cells infiltrate into the gland and can ultimately aggregate into lymphoid follicles.

All cases of diffuse toxic goiter are not Graves disease and there may be various non-autoimmune causative processes although the majority of cases are autoimmune in nature. In Graves disease, antibodies are directed towards the thyroid-stimulating hormone receptor (TSHr) which is present on thyroid follicular cells. The chronic stimulation of these receptors results in the production of excess amounts of T3 and T4 hormones and causes the enlargement of the thyroid gland that eventually results in a goiter.[6]

Histopathology

This disease has the following histological characteristics:

Diffuse non-nodular enlargement of the gland with a smooth capsule and increased vascularity. Hyperplasia of both follicular and papillary cells with lymphocytic infiltration into the stroma of the thyroid gland. Follicular cells can also be enlarged and, in extreme cases, have enlarged nuclei mimicking that of papillary thyroid carcinoma. In Graves disease, however, they tend to maintain their rounded shape and have minimal clearing. Due to the last point above, there have been controversies regarding the association between Graves disease and papillary thyroid carcinoma, and whether the coexistence of the two affects the prognosis. On systematic review of various studies, it has been seen that if a papillary carcinoma is discovered after surgical removal of the gland the prognosis is excellent, whereas when discovering a tumor in a patient with Graves disease, the local characteristics of the tumor (like the size, extent, margins, functionality, etc.) will most probably decide the final prognosis.[8]

History and Physical

History. Patients may present with a history of one or more consequences of a hyperthyroid state. These include weight loss, heat intolerance (with other heat-related symptoms like polydipsia, sweating), tremors, nervousness, anxiety, fatigue, palpitations, shortness of breath, frequent defecation or diarrhea, nausea, vomiting, etc.

Patients may also complain of an obvious neck swelling or sensation of a lump in the neck, globus, swallowing difficulty, orthopnea, etc.

Patients with Graves disease may present with additional features like:

Ophthalmopathy known as Graves orbitopathy (seen in 25% of patients) that includes proptosis, diplopia, periorbital edema, excessive lacrimation, etc.

Thyroid dermatopathy (more rare, only seen in 4% of patients and usually concurrent with orbitopathy) that presents with slightly thickened pigmented skin, especially over the pretibial area.

Abnormalities of the reproductive system, most frequently presenting as irregular menstruation

Physical Examination

The most commonly described findings in a patient with the diffuse toxic goiter on physical exam are as follows:

Constitutional: weight loss

Head, eyes, ears, neck: neck swelling with occasional audible bruit, proptosis, lid lag, periorbital edema, exophthalmos

Cardiovascular system: tachycardia, irregular heartbeat, systolic hypertension

Neuromuscular: tremor of extremities, hyperreflexia, hyperactivity, muscle weakness

Respiratory system: shortness of breath or tachypnea

Skin and extremities: moist and warm skin, sweaty hands, pretibial myxedema

Evaluation

The primary evaluation of the toxic diffuse goiter consists of a complete thyroid profile, including serum T3, T4, and TSH levels.

The serum TSH is the best screening test for evaluating thyroid hormone excess or deficiency.[10]

In the case of diffuse toxic goiter, the above tests usually result in low or marginally low normal TSH levels with elevated peripheral serum thyroid hormone levels.

Based on preferences in accordance with population characteristics, socioeconomic reasons, and cultural backgrounds, the modalities of evaluation of the cause of thyrotoxicosis can either be radioactive iodide uptake or a combination of thyroid ultrasound with TSH-receptor antibodies.[9]

A high radioactive iodine uptake diffusely depicts Graves disease, as does an enlarged gland with positive TSH-receptor antibodies (TRAb).

Treatment / Management

The treatment modalities for diffuse toxic goiter include:

Antithyroid drugs (ATD)[11]

The antithyroid drug options are propylthiouracil, methimazole, and carbimazole.

The American Thyroid Association (ATA) and American Association of Clinical Endocrinology (AACE) recommend methimazole as the preferred drug for Graves disease, except in patients with adverse reactions to the drug or women in the first trimester of pregnancy. It is preferred over propylthiouracil due to better efficacy, longer half-life and duration of action, and the ease of using it as a once a day dosing.

There are two different regimens to administer ATDs. The first is titration, where the dose of ATD is tapered to the lowest possible dose when the euthyroid state is achieved. The second regimen is based on block-and-replace method, where a high dose of ATD is given adjunct with thyroxine replacement to ultimately maintain a euthyroid state.[12]

A drawback of ATD therapy is the risk of recurrence, especially in the first year after stopping therapy. Studies reported a 50% to 55% risk of recurrence, with poor prognostic factors pointing to this direction including severe hyperthyroidism, large goiter, high T3: T4 ratios, persistently suppressed TSH, and high baseline concentrations of TRAb.[13][14]

Rare but major side effects of ATD therapy include agranulocytosis, hepatotoxicity, and vasculitis.

Radioactive Iodine Therapy (I-31, RAI) [13]

RAI is the commonest modality to treat Graves disease in the United States and it is a very safe and effective form of treatment.

The absolute contraindications of this therapy include pregnancy, breastfeeding, and severe uncontrolled thyrotoxicosis.

It can be administered in liquid or capsule forms, and fixed-dose therapy is as effective as calculated dose therapy based on the volume of the gland, iodine uptake, etc.

Patients must discontinue all iodine-containing medication and be on iodine restricted diet to ensure effective uptake of RAI.

ATD therapy needs to be discontinued preferably a week before the use of RAI and it can be resumed a few days after administering RAI, if needed.

Potential side effects include the risk of developing hypothyroidism, and in rare occasions transient radiation-induced hyperthyroidism or worsening of thyroid-associated ophthalmopathy (TAO).

While hypothyroidism is actively screened at subsequent follow-ups, prednisone can be used to prevent the progression of mild TAO.

Patients have to be counseled about lifelong follow-up for either disease recurrence or for the development of hypothyroidism and they will benefit from prompt treatment if diagnosed with either abnormality.

Surgery

Thyroidectomy is the most successful form of therapy for a diffuse toxic goiter, with total thyroidectomy being more successful than sub-total thyroidectomy with equivalent side effects.

Due to the side effects associated with the use of general anesthesia, recurrent laryngeal nerve palsy, vascular complications, and hypothyroidism, surgical intervention is usually the last line of treatment.

It is preferred in patients who are unable to tolerate antithyroid medications or RAI treatment, or in patients with compressive symptoms due to a bigger size of the goiter.[15]

Differential Diagnosis

Although diagnosed through the various forms of evaluation, as described in details above, the differential diagnosis of diffuse toxic goiter includes:

Thyrotoxicosis factitia with over prescription or consumption of thyroid hormones

Subacute or acute thyroiditis

Multinodular goiter

TSH secreting pituitary adenoma

Iatrogenic iodine supplementation

Prognosis

Patients with diffuse toxic goiter, especially due to Graves disease, are expected to become hypothyroid during the natural course of their disease regardless of treatment. Prolonged thyrotoxicosis may cause ventricular thickening and, therefore, an increased risk of cardiac morbidity and mortality.

Treatment with RAI is done with the aim of permanent hypothyroidism, thus making the patient dependant on life long thyroid hormone supplementation. ATDs have an average remission rate of 50% but an excellent prognosis after 4 years, devoid of relapse.[16]

Complications

Hyperthyroidism, or thyroid storm due to prolonged untreated excess of thyroid hormone

Cardiac arrhythmias and congestive heart failure

Rare liver pathology including fibrosis[17]

Dermatopathy, mostly associated with Graves disease

Graves ophthalmopathy

Consultations

Patients with diffuse goiters are advised to be evaluated by endocrinologists to undergo more detailed testing. Team work between primary care physicians,

radiologists, surgeons and endocrine specialists should be coordinated for achieving better outcomes. Pharmacists should also counsel the patients on potential side effects of the medications used for their treatment, so they can be aware of the findings and report them to their doctors in a timely manner. Treatment approach steps should be discussed in advance and the patients should be provided with details of the expected advantages versus disadvantages of the different treatment choices. On several occasions, the physicians involved in the care of those patients will need to communicate closely to prepare the patients for the next steps to guarantee better compliance and results.

Deterrence and Patient Education

Diffuse toxic goiter may present with the usual hypermetabolic (like for example the heat intolerance, sweating, weight loss, etc.) and adrenergic symptoms (in particular the palpitations, tremors, emotional lability, etc.) of hyperthyroidism, along with the swelling of the goiter. On the other hand the elderly patients may not present with adrenergic symptoms, but rather with apathy, and atrial fibrillation, which might also be represents symptoms of depression, malignancy, or cardiac abnormalities.

Pearls and Other Issues

Although a lot of the cases of diffuse goiter remain asymptomatic, patients who notice any enlarged thyroid should be referred for specialty evaluation to investigate the function of the gland at the same time that the anatomy is looked at in more details. Blood tests focusing on the thyroid hormone levels and a neck ultrasound are the easiest starting points, and depending on their findings, further testing can be pursued as explained earlier.

Enhancing Healthcare Team Outcomes

Diagnosing diffuse toxic goiter is an amalgamation of clinical signs and investigations. Evaluating radiological and blood testings are important in reaching a conclusion to the underlying cause of the disease. Once diagnosed, it is the physician's responsibility to help the patient pick the best treatment option based on their profile, and with a thorough understanding of potential side effects. Women need to be especially careful and well informed as while being pregnant or breastfeeding they may require to change their form of therapy. Since this condition can also lead to cosmetic concerns (like the bulging of the neck or eventually the eyes, etc.) all physicians need to be sensitive and perceptive to them and counsel the patients about treatment options available, along with having a realistic approach to the treatment response.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *ScienceandEducation*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хг в системе мать-плацента-плод прирезус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТИ COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На

- Сегодняшний День. *MiastoPrzyszłości*. 2023;32:212-219.
12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
 13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
 14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmuntireoiditbilankasallanganbemorlardagifunksionalbuzilishlarningdiffere nsionaldiagnostikasidaqalqonsimonbezzichliginianiqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
 15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2.1. 2021;2(3):37-41.
 16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
 17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
 18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
 19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
 20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
 21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZTOKSIKBUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
 22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
 23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL

- SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
 25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
 26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
 27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
 28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
 29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
 30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
 31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
 32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
 33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
 34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
 35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
 36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN

O‘ZGARISHLAR.SO‘NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI.
2023;6(12):417-422.

37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziyabilan birgalikdakechish xususiyatlarivaularnidavolashusullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O‘g‘li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovi ch DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.

USE OF DIDACTIC TOOLS IN TEACHING LESSONS

Orunbayeva Uminiso Sharabidinovna

Fergana Polytechnic Institute teacher
Fergana State University
uminisoxon@gmail.com

Abstract:

The integration of didactic tools into the teaching process has become increasingly prevalent in contemporary educational settings. This scientific article examines various methods of employing didactic tools to enhance the teaching and learning experience across diverse disciplines. By synthesizing research findings and pedagogical practices, we aim to shed light on the effectiveness of different approaches, providing insights for educators seeking to optimize the use of didactic tools in their lessons.

Keywords: *continuing education, individualization of teaching, educational technologies, didactic tools, quality of education, computer programs, video materials, knowledge, skills, qualifications.*

Introduction:

The term "didactic tools" encompasses a wide array of instructional materials and resources designed to facilitate learning. From traditional chalkboards to modern digital platforms, educators have a rich palette of tools at their disposal. This article explores the strategic deployment of didactic tools to maximize educational outcomes, fostering engagement, comprehension, and retention among students.

Historically, didactic tools have evolved from simple visual aids to sophisticated multimedia resources. We delve into the historical progression of didactic tools, tracing their development from early educational practices to contemporary classrooms. Understanding this evolution provides valuable context for educators seeking to leverage the benefits of didactic tools effectively.

Socio-economic developments in society the goals, objectives and content of the educational process change in accordance with the requirements of the time, and as a result, the forms and methods are improved. At present, the widespread introduction of information and communication technologies in all spheres of society is influencing changes in the forms of education. Today, the use of advanced methods of teaching

technologies in the system of continuing education and their targeted use in the classroom is showing effective results. This plays a special role in the individualization of the learning process, ie teaching, strengthening the creative potential, the realization of personal interests and individual characteristics of learners. Improving the quality of education, increasing its efficiency serves the purpose of providing mentally stable, competitive professionals with high intelligence. This is a practical help to fully realize the inner potential of the learner.

Active Learning Strategies:

Didactic tools serve as catalysts for active learning, promoting student engagement and participation. We explore research-backed active learning strategies that capitalize on the interactive nature of didactic tools. From collaborative activities to problem-solving exercises, these strategies empower educators to create dynamic and immersive learning experiences.

Today, the modernization and automation of industrial production technologies, the transformation of scientific discoveries and equipment into a direct production force requires professionals to independently and regularly deepen, update, supplement and expand their knowledge. The training of qualified specialists in the higher education system largely depends on the professional knowledge, skills and abilities of special science teachers and pedagogical engineers, as well as pedagogical skills. At the same time, it is important to conduct laboratory and practical classes in accordance with modern requirements in order to improve the skills of students to apply theoretical knowledge in practice. In view of the above, conducting laboratory classes in stand and virtual laboratories, and practical classes using computer programs will further develop students' innovative outlook.

In this type of training, the theoretical knowledge acquired by students is applied and strengthened in practice. Therefore, the materials used in these sessions are designed to work with students individually or in small groups. At the same time, students practice examples and problems, assignments, exercises based on the theoretical knowledge acquired. Therefore, the didactic tools used in practical classes, in contrast to theoretical classes, should be mainly focused on the practical activities of students. To do this, practical training rooms are equipped with computers that use a variety of schemes and drawings, cards and information materials, methodological and traditional and electronic versions of textbooks. It is also widely available in a variety of photo, projection, television or video materials. For example, if we take practical lessons on the subject of "Theoretical Electrical Engineering". The training should take place in a computer room, on an electronic board with the appropriate software and didactic materials on the topic. Such an equipped computer room serves as a complex. The classroom should have visual and handout materials, textbooks,

flipchart, pins and computer sets, electronic board. The training will be more effective if there are short audio and video materials on the topic and tools to use them. Based on this, the teacher can develop a lesson plan and a set of applications. For example, case studies on the topic of practical training will be distributed. Once students are familiar with the cases, they rely on it to discuss. As a result of the discussion, the parameters of the problem from a separate case are written on the electronic board. Students solve examples using formulas. Once the answer to the problem is found, a program for this problem is developed by computers. After that, a video on the practical application of the topic will be shown. In the video material, students discuss how well the problem worked and where it can be used in practice. As a result, the final points are written on a flipchart. This complex will look roughly as follows:

Conducting practical classes through modern innovative computer programs will serve to further develop students' scientific-innovative outlook and knowledge potential.

Students will develop professional skills and abilities in the laboratory classes on specialization in the field of energy. In these classes, students practice a variety of technological operations on specialized machines and equipment. That's why they make more use of lab stands in these sessions. It is advisable to compare the laboratory results with the laboratory results, which are carried out through virtual laboratories, along with stands, and conducted in real conditions. Laboratory training is conducted in specially equipped rooms, otherwise the goal can not be achieved. Students work in the laboratory to test, measure, test, identify, generate, and obtain results to put their theoretical knowledge into practice. For this, the necessary conditions, specially equipped room and the necessary laboratory equipment are used. For this lesson, the teacher should develop a set of didactic tools so that each student can achieve the assigned task. For example, in the laboratory classes on the subject "Theoretical Electrical Engineering" students will have to check the elements of various electrical circuits, measure their parameters, determine the absolute errors through the measurement results, find the parameters of the electrical circuit and show them in graphs. Students are divided into groups and each of them is given a separate methodical instruction, assignment and sample scheme. Students perform classes through laboratory stands as well as virtual labs. At the end of the session, the results obtained through the laboratory stand are compared with the work done through the virtual laboratory and the measurement accuracy is reviewed. They then compare the results with the technical documentation. Video materials on the work done will be provided. In the video you will learn about the use of laboratory work on the subject in the field of energy and what it does. The set used in this lesson can be described as follows:

The organization of laboratory classes through a stand and a virtual laboratory to study and analyze the processes taking place in real production serves to further develop students' scientific and innovative outlook. In addition, students explore real-life examples on the topic through videos.

One of the necessary conditions for the training of qualified specialists is to integrate education with production. Although we give students a good education and do not develop in them enough skills and competencies related to their profession, in the future they will not develop into professionals who can meet the requirements of modern production. Therefore, it is very important to conduct specialized disciplines in production enterprises and departments. This is done in the form of laboratory and practical training or internships in accordance with the agreements concluded by the departments of higher education with industrial enterprises. At this time, too, have to use various didactic tools. Therefore, according to the agreement between the educational institution and the affiliated enterprise, the necessary conditions are created in the enterprise for conducting qualifying internships or laboratory and practical training. There is a separate study area and a classroom. These areas will be provided and equipped with appropriate materials and tools. A closet-module for storing didactic materials, a video projection workplace will be created. Technical safety, work procedures and other relevant instructions are provided here. In addition, qualified specialists from manufacturing enterprises can also be trained. In order to carry out this work effectively, the teacher must prepare the necessary didactic materials here, plan the work so that the subject and the production process are properly linked in order to study the technological processes. As a result, students implement the technological processes they learn directly in the production process, develop a scientific and innovative worldview, apply their theoretical knowledge in practice and collect information for future work. Photo, video and information technology are widely used for this purpose. They also study computer programs used in the automation of industrial enterprises.

By examining the methods of using didactic tools in teaching lessons, this scientific article contributes to the ongoing dialogue surrounding effective pedagogical practices and the integration of technology in education. Educators, researchers, and policymakers can benefit from the insights provided, ultimately enhancing the quality and efficacy of teaching in diverse learning environments.

REFERENCES.

1. Akhmedjonov MM, Tukhtaeva Z.Sh. "Complex of didactic tools" Tashkent 2007
2. Shaxodjaev M. A. and others. IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF TV STUDENT SPOSSIBILITIES // Problems of modern science and education. - 2019. - №. 12-2 (145).
3. Shaxodjaev M. A. and dr. Methods of effective use of information and communication technologies in the educational process // Problems of modern science and education. - 2019. - №. 10 (143).
4. Nurdinbekovich K. N. Improving the Quality of Personnel in the Field of Technology Through the Effective Organization of Independent Education //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2023. – T. 21. – C. 62-65.
5. Shakhodjaev M. A., Khamdamov N. Modern teaching methods using didaktig aids (on the example of practical and laboratory classes //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – T. 10. – C. 1229-32.
6. Nurdinbekovich H. N. Mustaqil ta'limni samarali tashkil etish orqali texnologiya sohasida kadrlar sifatini oshirish. Pedagogik ixtirolar va amaliyotlar jurnali, 21, 62-65. – 2023.
7. Xamdamov , N., & Yunusaliyev , S. (2023). TEXNIKA SOXASIDAGI KADRLARNI O'QITISHDA MUSTAQIL TA'LIMNI SAMARALI TASHKIL ETISH. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions". ИЗВЛЕЧЕНО ОТ <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2093>
8. Xamdamov , N., & Alijonov , Z. (2023). OLIY TA'LIM MUASSASALARI PROFESSOR-O'QITUVCHILARINING RAQAMLI KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions". ИЗВЛЕЧЕНО ОТ <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/1614>
9. Sharabidinovna O. U. Organizing Students' Independent Work In Teaching Foreign Languages //Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. – 2023. – T. 21. – C. 130-134.
10. Orunbayeva Uminiso Sharabidinovna. (2023). Ingliz tilini mutaxassislik sifatida o'qitishda talabalarning mustaqil faoliyatini rivojlantirish. Pedagogik tashabbuslar va ta'lim amaliyotlari Evropa jurnali , 1 (3), 50-55. <https://europeanscience.org/index.php/4/article/view/212> dan olindi
11. Urinboyeva U. S. Using fairytales in English lessons for motivating students //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 5. – C. 1039-1042.

12. Orunboyeva AQSH TA'LIM VA TA'LIM FAOLIYATINI TUZILISHI //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – T. 2. – №. 5. – S. 380-383.
13. Sultonovna U.S. va boshqalar. KENGAYTILGAN HIMOYA VA TURLARI //“AQSh” XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA FANNING AKUTAL MASALLARI. – 2023. – T. 8. – №. 1.
14. Sharabiddinovna OU YOZISH MAKORATLARINI TAKMORLASHNING INNOVATSION YO‘LLARI //Gospodarka i Innovacje. – 2022. – T. 23. – S. 125-129.
15. Orunbayeva , U., & Xolmamatov , S. (2023). TEXNIK TA'LIM YO'NALISHLARIDA INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MUSTAQIL TA'LIM FAOLIYATINI SAMARALI RIVOJLANTIRISH. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions". извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2087>
16. Orunbayeva , U., & Xolmamatov , S. (2023). TALABALARNING RAQAMLI SAVODXONLIK KOMPETENSIYALARI. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions". извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/1658>
17. Sharabidinovna O. U., Erkinovna T. X. TARJIMANI O 'QITISHDAGI QIYINCHILIKLAR //PEDAGOGS jurnali. – 2023. – T. 35. – №. 2. – С. 142-146.

COGNITIVE PROBLEMS IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION

Orunbayeva Uminiso Sharabidinovna

Fergana Polytechnic Institute

Email: uminiso.orunbayeva@ferpi.uz

ABSTRACT:

Synchronous translation, a remarkable linguistic skill enabling real-time interpretation of spoken or signed language, presents a unique set of cognitive challenges for translators. This scientific article delves into the intricacies of cognitive processes involved in synchronous translation, highlighting key challenges and proposing avenues for future research. By examining cognitive load, working memory, attention management, and the impact of expertise, we aim to deepen our understanding of the cognitive dimensions of synchronous translation.

Keywords. *Simultaneous translation, cognitive problem, conceptual problem, cognitive load, working memory, attention control.*

Introduction:

Simultaneous interpreting is a demanding form of language translation that requires translators to process information quickly and accurately and maintain linguistic fidelity. This article addresses the cognitive challenges inherent in simultaneous interpreting and explores the cognitive processes contributing to successful interpreting.

Simultaneous translation is the most complex of translation methods. This is partly because, in simultaneous translation, the interpreter does not control the flow of communication, but adapts to the speed of each speaker and does not stop the process. If a word is missed, the interpreter usually does not have the opportunity to ask the speaker to repeat or clarify. The interpreter must carefully consider the speech's ideas and the conversation's risks, and be prepared to extrapolate meaning from the context to cover or illuminate areas of ambiguity. A second source of difficulty is, of course, the fact that everything happens very quickly: the translator has to carefully follow the original speech at a rapid pace, while at the same time forming and delivering an equivalent translation version and monitoring his output for errors [1].

Cognitive load:

Simultaneous interpreting imposes a heavy cognitive load on interpreters, which involves the simultaneous processing of incoming information, understanding the

language, and creating an equivalent expression in the target language. This cognitive load can be influenced by factors such as the source language's complexity, the content's nature, and the translator's skill. Understanding and managing cognitive load are important aspects of optimizing performance in simultaneous interpreting.

Almost all existing measures of cognitive load are only indirect measures. In educational psychology [2], where cognitive load theory emerged, as well as in cognitive interpretation and translation studies, it is recognized that cognitive load can only be inferred by observing how people perform tasks. This indirectness of measures provides the motivation and necessity for the triangulation of methods, data, and results which is an integral part of our interdisciplinary approach.

Working memory:

Working memory plays an important role in simultaneous translation and serves as a mental workspace where incoming information is processed and temporarily stored. Limited working memory capacity is a challenge as translators must constantly update and retrieve information while managing translation requirements in real-time. To improve the general cognitive performance of simultaneous interpreters, it is necessary to study strategies for increasing working memory efficiency.

Attention Management:

Effective attention management is important in simultaneous interpreting, as interpreters must divide their attention between listening to the source language, formulating the translation, and checking for accuracy. The ability to sustain attention for long periods is made difficult by factors such as fatigue, distractions, and the need for constant mental engagement. Developing teaching methods to study attentional processes and enhance attentional control is essential to solving cognitive problems in simultaneous interpreting.

Experience and Skills:

The role of experience in mitigating cognitive issues cannot be overstated. Experienced interpreters often demonstrate superior performance in meeting the cognitive demands of simultaneous interpreting. Research should begin to develop expertise, explore cognitive processes that develop with experience, and identify teaching methodologies to accelerate the acquisition of advanced skills.

Future directions and implications:

Understanding cognitive issues in simultaneous interpreting paves the way for targeted interventions and breakthroughs. Future research should explore interdisciplinary approaches that incorporate ideas from cognitive psychology, neuroscience, and linguistics. This knowledge can inform the design of training programs and the development of technological tools to support translators in their cognitive endeavors.

Summary:

Simultaneous translation poses great cognitive challenges that require a comprehensive understanding of the underlying processes. By highlighting the effects of cognitive load, working memory, attentional control, and experience, this paper contributes to the ongoing discourse on the cognitive dimensions of simultaneous interpreting. Solving these problems not only improves the performance of translators but also develops the field of language translation as a whole.

REFERENCES

1. Camayd-Freixas E. Cognitive theory of synchronous interpreting and training //Proceedings of the 52nd Conference of the American Translators Association. – American Translators Association, 2011. – T. 13.
2. Sweller, Jon, Jeroen J. G. van Merriënboer va Fred G. W. C. Paas 1998 yil "Kognitiv arxitektura va o'quv dizayni". *Pedagogik psixologiya sharhi*101: 251–295. 10.1023/A:1022193728205 <https://doi.org/10.1023/A:1022193728205> [Google Scholar]
3. Usmonova D. S., Orunbaeva U. S. Conceptual problems of simultaneous interpretation //Проблемы современной науки и образования. – 2020. – №. 2. – С. 36-38.
4. Satvoldieva U. D., Sharabidinova O. U. Conceptual problems of simultaneous interpretation //Проблемы современной науки и образования. – 2020. – №. 2 (147). – С. 36-38.
5. Orunbayeva Uminiso Sharabidinova 2023. Development of Independent Activity of Students in Teaching English as A Specialty. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*. 1, 3 (Jun. 2023), 50–55.
6. Orunbaeva U., Okhunov A. CONCEPTUAL PROBLEMS OF SIMULTANEOUS TRANSLATION //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B8. – С. 2255-2258.
7. Sharabidinova O. U., Erkinova T. X. TARJIMANI O 'QITISHDAGI QIYINCHILIKLAR //PEDAGOGS jurnali. – 2023. – T. 35. – №. 2. – С. 142-146.
8. Orunbaeva U. S. CONCEPTUAL PROBLEMS OF SIMULTANEOUS TRANSLATION //INTERNATIONAL CONFERENCE DEDICATED TO THE ROLE AND IMPORTANCE OF INNOVATIVE EDUCATION IN THE 21ST CENTURY. – 2022. – T. 1. – №. 9. – С. 81-85.

TA'LIMDA BAHOLASHNING O'TMISHI, HOZIRGI VA KELAJAGI O'RNI VA ISTIQBOLI

Davlatov Akrom Olimovich

mustaqil izlanuvchi
Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi
imdavlatov@gmail.com

Azamatova Iroda

Tashkent State University
of Oriental Studies

Bilamizki, bugun mamlakatimizda har bir sohada keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda islohotlar amalga oshirilmoqda. O'z navbatida, bu islohotlarning muhim qismini ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar tashkil etadi. Keyingi yillarda ta'lim sohasining barcha bosqichlarini zamon talablari asosida tashkil etish yuzasidan amaliy ishlar amalga oshirildi. Xususan, oliy ta'lim tizimida islohotlar va amaliy chora-tadbirlar juda keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimda ta'kidlaganidek: Qudratli davlat va xalq taraqqiyotining tamal toshi, bunyodkorlik kuchi buyuk ekanligi barchamizga ayon. fan, ta'lim va ta'lim sohasida. Bizning ertangi kunimiz, mamlakatimizning porloq kelajagi, avvalo, ta'lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan ta'lim-tarbiya bilan bog'liq¹.

Oliy ta'lim, maxsus oliy ma'lumotli kishilar bilan qamrab olishni kengaytirish kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, o'quv jarayonidagi raqamli va zamonaviy texnologiyalar oliy o'quv yurtlarida fan va ilmiy-tadqiqot ishlarining usullarini, samaradorligini joriy etish oshirish, ko'plab odamlar ilmiy ishlarga jalb qilingan, yangi fan infratuzilmasini shakllantirish, ma'naviy-ma'rifiy va ma'rifiy faoliyat samaradorligini oshirish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoniga shaxsiy mijozlarni faol jalb qilish, oliy o'quv yurtlarini moliyalashtirish mustaqillik va barqarorlikni ta'minlash, moddiy-texnik ta'minlash oliy ta'lim muassasalarini mustahkamlash, metodikani ishlab chiqish va oliy ta'lim muassasalarini boshqarish oliy ta'lim tizimining faoliyatini, investitsion jozibadorligini oshirish oshirish, xalqaro tan olinishi va raqobatbardoshligini ta'minlash, kontseptsiyani amalga oshirishdan kutilayotgan natijalar nuqtai nazaridan keng qamrovli masalalar qamrab olingan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2019 yilda respublikada 114 ta oliy ta'lim muassasasi faoliyat ko'rsatmoqda 93 ta mahalliy va 21 ta xorijiy oliy ta'lim muassasalari mavjud muassasalar va ularning filiallari. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi U O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan OTMLar sonini aytib o'tdi. Ular buni payqashdi Bugungi kunda O'zbekistonda 159 ta, jumladan, Toshkent shahrida 72 ta, viloyatlarda 87 ta oliy ta'lim muassasasi, jumladan, 28 ta universitet, 47 ta institut, 3 ta akademiya,

¹ Sh.M. Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqidan

1 ta konservatoriya, 26 ta filial, 30 ta xorijiy OTM va ularning filiallari; 24 ta, nodavlat OTM 59 ta. Bundan ko‘rinib turibdiki, bugungi kunda ta‘lim tizimida ijobiy o‘zgarishlar sezilarli darajada oshdi. Davlat oliy ta‘lim muassasalari tegishliligi bo‘yicha vazirlik va idoralar rahbariyatiga biriktirilsin: Xorijiy oliy ta‘lim tashkilotlar soni so‘nggi 3 yilda ikki baravar ko‘paydi. 2020-2021 o‘quv yili boshida Respublikada 20 ta xorijiy oliy ta‘lim muassasasi faoliyat ko‘rsatgan. 3 dekabr ma‘lumotlar esa ta‘lim tizimimizning yaxlitligi yaxshi yo‘lga qo‘yilganligini ko‘rsatadi u turgan ob‘ektdir. Vazirliklar va idoralar davlat oliy ta‘lim muassasalariga tegishliligi to‘g‘risida menejmentga hujum qilish - oliy ta‘lim, har qanday yo‘nalishdagi kadrlar sifatini oshirish ilg‘or mutaxassislarini tayyorlash ko‘rib chiqilmoqda. Xorijiy oliy ta‘lim so‘nggi 3 yilda institutlarning ikki baravar o‘sishi buning dalilidir.

O‘zbekiston ta‘lim tizimida o‘tmishda baholash asosan an‘anaviy, imtihonga asoslangan testlarga qaratilgan edi. Talabalar birinchi navbatda ma‘lumotni yodlash va qayta tiklash qobiliyatiga qarab baholandi va tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish yoki amaliy ko‘nikmalarga kam e‘tibor berildi.

Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda ta‘lim tizimida muhim islohotlar, jumladan, baholashning yanada zamonaviy va keng qamrovli amaliyotiga o‘tish amalga oshirilmoqda. Hukumat ko‘nikma va malakalarning kengroq doirasini o‘lchashga qaratilgan yangi baholash usullarini joriy etdi, jumladan, loyiha asosidagi baholashlar, portfellar va samaradorlikka asoslangan baholash. Shuningdek, o‘quvchilarning bilim olishi va rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash uchun formativ baholashga e‘tibor kuchaymoqda.

Kelajak: O‘zbekiston ta‘lim tizimidagi baholashning kelajagi yanada yaxlit va talabalarga yo‘naltirilgan yondashuvga qarab rivojlanishda davom etishi mumkin. Baholash va fikr-mulohazalarni osonlashtirish uchun kompetensiyaga asoslangan baholash, shaxsiylashtirilgan o‘quv rejalari va texnologiyalardan foydalanishga ko‘proq e‘tibor qaratilishi mumkin. Maqsad - baholash amaliyoti tez o‘zgaruvchan global iqtisodiyot ehtiyojlariga mos kelishini ta‘minlash va talabalarni 21-asrda muvaffaqiyatga tayyorlash. Bundan tashqari, ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar va madaniyatlararo kompetentsiyalarni o‘lchaydigan baholashlarni kiritishga e‘tibor kuchayishi mumkin.

Ayni paytda O‘zbekistonda ta‘lim tizimida o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish, o‘qitish uslublarini takomillashtirish va ta‘lim sifatini oshirishga alohida e‘tibor qaratilayotgan jiddiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Amalga oshirilayotgan muhim islohotlar qatoriga quyidagilar kiradi:

O‘quv dasturini modernizatsiya qilish: Hukumat o‘quv dasturini xalqaro standartlarga moslashtirish va tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy ko‘nikmalarga ko‘proq e‘tiborni jalb qilish uchun yangilash ustida ishlamoqda.

O‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish: O‘qituvchilarning o‘qitish usullari va pedagogik mahoratini oshirish uchun ularning malakasini oshirish imkoniyatlarini ta‘minlashga katta e‘tibor qaratilmoqda.

Texnologiya integratsiyasi: texnologiyani ta‘lim tizimiga integratsiyalash, jumladan, maktablarga raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatini berish va o‘qituvchilarni o‘qitish va o‘qitish uchun texnologiyalardan samarali foydalanishga o‘rgatish bo‘yicha harakatlar olib borilmoqda.

Inklyuziv ta‘lim: Nogiron va alohida ta‘limga muhtoj o‘quvchilarni ta‘lim tizimida muvaffaqiyatga erishish uchun tegishli yordam va resurslar bilan ta‘minlashga e‘tibor qaratgan holda, ularni kengroq qamrab olishga intilmoqda.

Baholash bo'yicha islohotlar: Yuqorida aytib o'tilganidek, baholash amaliyotini yanada keng qamrovli va zamonaviy ta'lim maqsadlariga moslashtirish, jumladan, kompetensiyaga asoslangan baholash va formativ baholash amaliyotiga o'tish bo'yicha islohotlar davom ettirilmoqda.

Bu islohotlar O'zbekistonda umumiy ta'lim sifatini oshirish va talabalarni tez o'zgarib borayotgan global sharoitda muvaffaqiyatga tayyorlashga qaratilgan.

O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida test sinovlarini tashkil etish borasida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Asosiy islohotlardan ba'zilar quyidagilardan iborat:

Baholash usullarini diversifikatsiya qilish: an'anaviy imtihonlardan tashqari baholash usullarini diversifikatsiya qilish yo'lida harakat bor. Bu kengroq ko'nikma va malakalarni o'lchash uchun loyihaga asoslangan baholash, portfel va samaradorlikka asoslangan baholashni joriy qilishni o'z ichiga oladi.

Formativ baholashga e'tibor: o'quvchilarning bilim olishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun formativ baholashga e'tibor kuchaymoqda. Bu talabalarga o'zlarining kuchli tomonlari va yaxshilash sohalarini tushunishga yordam berish uchun doimiy ravishda fikr-mulohazalarni taqdim etishni o'z ichiga oladi.

Standartlashtirish va sifatni ta'minlash: O'zbekistonning turli mintaqalari va maktablari bo'ylab test sinovlarini o'tkazishni standartlashtirish hamda baholash sifati va adolatligini ta'minlash bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Texnologiyalar integratsiyasi: Hukumat texnologiyani baholash jarayoniga integratsiyalash, jumladan, testlarni boshqarish, ball olish va ma'lumotlarni tahlil qilish uchun raqamli vositalardan foydalanish ustida ishlamoqda.

Xalqaro standartlarga moslashish: O'zbekiston talabalarining jahon iqtisodiyotida raqobatlashishga tayyor bo'lishini hamda oliy ta'lim va ishchi kuchi talablariga javob berishini ta'minlash uchun baholash amaliyotini xalqaro standartlarga moslashtirmoqda.

Bu islohotlar O'zbekistonda baholash tizimini modernizatsiya qilish, esdalikdan yodlash va yuqori baholi imtihonlardan voz kechib, o'quvchilarning qobiliyat va salohiyatini yaxshiroq aks ettiruvchi yanada keng qamrovli va talabalarga yo'naltirilgan yondashuvga o'tishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Uilyam Fiermanning "O'zbekistonda ta'lim va jamiyat"
2. Marlen Laruelning "Markaziy Osiyoda oliy ta'lim: xalqarolashtirish muammolari"
3. Rozalind Marshning "Postsovet dunyosida oliy ta'lim: Rossiya va O'zbekiston universitetlari misollari".
4. Shavkat S.Sobirovning "O'zbekistonda oliy ta'limni o'zgartirish: muammolar va istiqbollar"
5. Nodira Azimova "O'zbekistonda oliy ta'lim sifatini ta'minlash: joriy amaliyot va kelajak yo'nalishlari"
6. Akmaljon Ibragimov "Globallashuvning O'zbekistonda oliy ta'limga ta'siri"
7. Farhod Yo'ldoshevning "Iqtisodiy taraqqiyotda oliy ta'limning o'rni: O'zbekiston misoli"
8. Feruza Karimova "O'zbekistonda oliy ta'limda foydalanish imkoniyati va tenglik: qiyosiy tahlil"

PISA TADQIQOTLARIDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI ANIQLASH JIHATLARI

Usarov Sardor Abdunazirovich
Jizzax davlat pedagogika universiteti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Pisa xalqaro baholash dasturida matematik savodxonlikni aniqlash jihatlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: PISA, matematik savodxonlik, matematik mulohaza yurutish, deduktiv va induktiv fikrlash.

O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta va maktabdan tashqari ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi PF-5712 sonli farmonida O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA (The Programme for International Student Assessment) Xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish belgilab qo'yilgan.

Real dunyo kontekstidagi chaqiruv 21-asr yoshlaridan quyidagi qobiliyatlarga ega bo'lishni talab etmoqda.

PISA tomonidan tekshiriladigan PISA Mathematics Framework matematika bo'yicha 15 yoshli bolalarning matematik savodxonligini baholashga yondashuvini

tavsiflaydi. Ya'ni, PISA aksariyati real dunyo kontekstida taqdim etiladigan vaziyat va muammolarga duch kelganda 15 yoshli o'quvchilarning qay darajada matematik mulohaza yurita olishi va ularning matematikadan mohirona olishlarini baholaydi.

Matematika savodxonlikni baholash uchun PISA tomonidan berilayotgan topshiriqlarni uchta bir-biriga bog'liq bo'lgan jihatlar nuqtai nazaridan tahlil qilish mumkin.

- Matematik mulohaza yuritish (deduktiv va induktiv) va masalani yechish (bu masala kontekstini matematika bilan bog'lash va shu tariqa muammoni hal qilishni tavsiflovchi matematik jarayonlarni o'z ichiga oladi);
- Baholash topshiriqlarida foydalanish uchun mo'ljallangan matematik tarkib;
- Baholash elementlari tanlangan bilan birgalikda joylashgan kontekstlar.

Matematik fikrlash (deduktiv va induktiv) vaziyatlarni baholashni, strategiyalarni tanlashni, mantiqiy xulosalar chiqarishni, yechimlarni ishlab chiqish va tavsiflashni va bu yechimlarni qanday qo'llash mumkinligini tushunishni o'z ichiga oladi.

O'quvchilar matematik fikrlashlari davomida ularda

- Aniqlash, tartibga solish, bog'lash va ifodalash;
- konstruksiyalash, baholash, xulosalar chiqarish, asoslash, tushuntirish va himoya qilish;
- Sharhlash, hukm qilish, tanqid qilish, rad etish va baholash

ko'nikmalari shakllanadi.

Mantiqiy fikr yuritish va dalillarni halol va ishonarli keltira olish qobiliyati bugungi dunyoda tobora muhim ahamiyat kasb etayotgan mahoratdir. Matematika - bu aniq belgilangan ob'ektlar va tushunchalar haqidagi fan bo'lib, ular biz ishonadigan xulosalarga kelish uchun "matematik fikrlash" dan foydalanib, turli yo'llar bilan tahlil qilinishi va o'zgartirilishi mumkin. Matematika yordamida o'quvchilar to'g'ri fikr yuritish orqali ular natijalar va xulosalarning to'g'riligiga amin bo'lishlari mumkin.

Matematik fikrlashning ikki jhati hozirgi kunda va PISA topshiriqlarini aniqlashda ayniqsa muhimdir. Ulardan biri matematik jarayonning o'ziga xos xususiyati bo'lib aniq farazlardan xulosa chiqarishdir (deduktiv fikrlash). Ikkinchisi esa statistik va ehtimollik (induktiv) fikrlashdir. Hozirgi axborot asrida ma'lumotlarning ma'nosini anglashda o'quvchilarimiz bunday ma'lumotlarning tabiati bilan tanish bo'lishi kerak va o'zgaruvchanlik va noaniqlik sharoitida asosli tezkor qarorlar qabul qilishlari kerak.

Maktab matematikasi asosida yotgan ba'zi asosiy tushunchalarga asoslangan matematik fikrlash (ham deduktiv, ham induktiv) matematik savodxonlikning asosi hisoblanadi.

Bu asosiy tushunchalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- miqdor, sanoq sistemalari va ularning algebraik xossalarini tushunish;

- abstraksiyalash va simvolik tasavvur qilish;
- matematik tuzilmalar va ularning qonuniyatlarini ko‘rish;
- miqdorlar orasidagi funksional bog‘lanishlarni anglash;
- matematik modellashtirishdan haqiqiy dunyoga ob‘ektiv sifatida foydalanish;
- statistik ma‘lumotlarning asosi sifatida o‘zgaruvchanlikni tushunish.

Yuqorida keltirilganlarning har birining tavsifi tushunchaning umumiy ko‘rinishini va uning fikrlashni qo‘llab-quvvatlashini ta‘minlaydi. Ta‘riflar mavhum bo‘lib tuyulishi mumkin bo‘lsada, maqsad PISA baholashda ularga mavhum munosabatda bo‘lish emas. Ta‘riflar yetkazishi kerak bo‘lgan xabar bu g‘oyalar maktab matematikasida qanday namoyon bo‘lishi va ulardan o‘qitishda foydalanishni kuchaytirish orqali biz o‘quvchilarga ularni yangi va turli kontekstlarda qanday qo‘llash mumkinligini tushunishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentyabrdagi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to‘g‘risida” gi PF-60-son Farmoni.
3. OECD (2023), PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
4. OECD (2023), PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a97db61c-en>

FUNCTIONAL HYPOTHALAMIC AMENORRHEA

Scientific adviser: **Davranova Aziza Davranovna**

Assistant of the Department of Endocrinology,
Samarkand State Medical University

¹ **Dustmurodova Madina**

² **Fazliddinova Mulkijahon**

³ **Shomurotova Ozoda**

¹⁻³ Students of the Samarkand state Medical University

***ANNOTATION.** The article presents data on the relationship between the pathogenetic mechanisms of development of menstrual cycle disorders of functional and organic origin and mental disorders from the point of view of the psychosomatic concept. According to the latter, functional disorders of the menstrual cycle are considered psychosomatic, in which gynecological pathology develops as a result of psychopathological disorders. A striking example of such a disease is functional hypothalamic amenorrhea. This review highlights the importance of interdisciplinary collaboration between gynecologist and psychiatrist for the most effective reproductive rehabilitation of patients with amenorrhea. The literature search was carried out in domestic (eLibrary, CyberLeninka.ru) and international (PubMed, Cochrane Library) databases in Russian and English. Free access to the full text of articles was a priority. The selection of sources was prioritized for the period from 2022 to 2024. However, given the insufficient knowledge of the chosen topic, the selection of sources dates back to 1997.*

Introduction. FHA is a disease that often occurs in patients due to weight loss, excessive physical exertion, and psycho-emotional stress. Suppression of reproductive function during periods of “stress” is a natural fundamental survival process and a way to protect a woman’s health in order to prevent pregnancy [5, 6]. The American College of Sports Medicine has even identified a separate term, the “female athlete triad,” which includes amenorrhea, eating disorders, and low bone mineral density [7]. At the first stage of the disease, with a long delay in menstruation, normal levels of gonadotropins can be found in the hormonal profile of patients: luteinizing hormone (LH) and follicle-stimulating hormones (FSH), however, with continued exposure to the stress factor, inhibition of the hypothalamic-pituitary-ovarian axis leads to a decrease in the release of gonadotropin-releasing hormone -hormone (GnRH) and,

accordingly, to low levels of LH, FSH and estradiol. Decreased LH pulsatility and low estradiol levels subsequently lead to anovulation and cessation of menstruation. Considering that FHA is a secondary form of amenorrhea for which there is no structural or organic cause, the term “functional” emphasizes that this condition can be reversed once the cause is identified and eliminated [8]. The psychopathological characteristics of patients with FHA are extremely important in relation to the development, progression and general prognosis of the disease [9]. Patients suffering from functional amenorrhea have significantly higher rates of depression and anxiety compared to the control group, more often exhibit dysfunctional attitudes, such as neurotic perfectionism with increased vulnerability to the opinions of other people, report an internal feeling of insecurity and the need to control the slightest changes in life. It is much more difficult for them to adapt to the daily events of everyday life compared to women without menstrual dysfunction [10, 11]. Patients with FHA are also characterized by various sexual disorders, which manifest themselves in the form of decreased sexual desire, arousal disorder, inadequate lubrication of the mucous membranes during sexual intercourse, and dyspareunia [12]. In clinical studies, estrogen therapy reduced the severity of anxiety in girls with anorexia nervosa and prevented its worsening with weight gain compared with participants receiving placebo, which confirms the important role of estrogen as regulatory hormones in the functioning of neurotransmitters and neurotransmitters responsible for women’s emotions and mood. [13]. An adequate level of estrogen is also necessary for the full implementation of cognitive function. Estrogen deficiency negatively affected verbal memory and executive control (a term used to refer to the control of motor function and cognitive actions aimed at achieving specific goals) in oligo-amenorrheic athletes compared to regularly menstrual athletes and women. those who do not engage in sports [14]. Cognitive impairments, which were recorded during the manifestation of FHA in adolescents and adult women, were successfully resolved by restoring the natural rhythm of menstruation or by prescribing hormone replacement therapy with sex steroids [15]. Estrogens affect many areas of the brain: the hypothalamus, cerebellum, nigrostriatal and mesolimbic systems, amygdala, hippocampus, cerebral cortex and brain stem [13]. Malfunctions in the functioning of the neurotransmitters serotonin, acetylcholine, dopamine, norepinephrine during estrogen deficiency can be aggravated against the background of hypercortisolemia, which develops with FHA as a response of the hypothalamic-pituitary-adrenal system to stress. Estrogen deficiency and excess cortisol, acting synergistically, form the organic basis for neuropsychiatric and neurocognitive disorders in patients with amenorrhea. The autonomic nervous system in patients with FHA, in turn, triggers inadequate autonomic reactions (excessive increase in heart rate, systolic and diastolic blood pressure) in response to

the action of a “psychological stimulus”, i.e. the perception of stress at the physical level with functional hypoestrogenism will differ significantly from the reactions of healthy women, and the level of cortisol directly correlates with the severity of anxiety, depressive disorders and eating disorders [16]. And although stress factors that can lead to FHA have been studied for a long time, at the moment it is not possible to predict an individual reaction to them, or the same severe events do not always cause similar pathological reactions, which indicates a genetic predisposition to menstrual dysfunction, and stress plays a possible role the role of the trigger [17]. Clinical studies have documented significant variability in the occurrence of menstrual irregularities following strenuous exercise. In female athletes, the frequency of FHA ranges from 6 to 43%, while in women who play amateur sports and maintain a similar training regimen as professionals, the frequency of pathology is significantly higher, and only 14% of women maintain regular menstrual cycles [18, 19]. The variability of the reaction of the hypothalamic-pituitary-ovarian axis was confirmed in experimental models (macaques): the severity of ovulatory dysfunction depended on the degree of stress exposure [20]. Immunohistochemical analysis of hypothalamic sections from stress-resistant and stress-sensitive monkeys revealed a higher density of GnRH-secreting neurons and a lower density of their fibers in the median eminence in stress-sensitive animals, suggesting differences in the neural mechanisms involved in the synthesis, transport and release of releasing hormone. -hormone depending on stress resistance [21]. These studies show that variability in genes that control the development and function of GnRH neurons may contribute to the adaptation of the reproductive axis to stressful conditions. This hypothesis is supported by recent studies that revealed a higher frequency of rare variants in genes associated with idiopathic hypogonadotropic hypogonadism in patients with FHA compared with women with regular menstruation [22]. The similar clinical picture of these two pathological processes is likely due to mutations in the genes responsible for the development of congenital hypogonadism, which lead to a functional deficiency in GnRH secretion, characteristic of FHA, in contrast to hereditary pathology, in which there is no or no pulsatile secretion of releasing hormone its adequate effect on the pituitary gland [23]. In addition to genetic variants and polymorphisms, there are epigenetic mechanisms that regulate the functioning of the hypothalamic-pituitary-ovarian axis and, therefore, are involved in the development of FHA, forming an individual predisposition to anovulation as a result of a stressful event, or represent biological markers of the stress response that are transmitted as acquired habitual response to past significant events [24]. A search is underway for genes responsible for an individual’s response to stress and predisposition to anxiety disorders. Specific polymorphisms (e.g., rs16147 and rs3214187) in neuropeptide Y, which acts as a regulator of energy balance and

antagonizes the anxiogenic effect of corticotropin-releasing hormone, have been associated with resistance or sensitivity to stress factors [25]. Neuropeptide Y controls the concentration of GnRH by inducing its release in the presence of adequate levels of estradiol: during hypoestrogenism it suppresses the release of releasing hormone, and during amenorrhea the basal level of this peptide decreases sharply [26]. Thus, this peptide likely acts as a link between the hypothalamic-pituitary-ovarian and hypothalamic-pituitary-adrenal axis, and variants in its gene may influence the sensitivity of the reproductive axis to stress. Neuroplasticity plays an important role in susceptibility to stress-related disorders. According to the neurotrophic hypothesis, affective disorders may be associated with changes in structural plasticity and cellular resistance, in which brain-derived neurotrophic factor (BDNF) plays a key role. The latter is actively expressed in the hippocampus and is involved in neurogenesis, neuroplasticity, neuronal survival and differentiation. M. Miranda et al. found elevated serum BDNF levels during stress exposure and mood disorders [27]. Although its role in the development of FHA is not completely clear, significantly lower plasma concentrations of this factor were reported in patients compared with healthy women, which may indicate a contribution of BDNF to the altered stress response in amenorrhea [28]. . This hypothesis may become the basis for the analysis of common variants of the BDNF gene, which would explain the anxiogenic phenotype of patients with FHA. An increasing number of studies describe the mechanisms of influence on the reproductive axis of the hypothalamus-pituitary-ovary through the kisspeptin system, which includes the family of hypothalamic neuropeptides encoded by the KISS1 gene in humans [29]. Inactivation of KISS1 and its receptor encoded by KISS1R leads to delayed puberty and congenital hypogonadotropic hypogonadism [30], and conversely, activating variants of KISS1R and KISS1 caused central precocious puberty [31]. Patients with FHA and PH ≤ 3 IU/L were found to have lower kisspeptin levels compared to control group participants with PH > 3 IU/L (1.7 ng/ml and 2.6 ng/ml, respectively) [32]. . These and many other studies formed the basis of the hypothesis about the potential beneficial effect of using kisspeptin preparations to restore reproductive function in women [33]. The first use of this exogenous neuropeptide in patients with FHA was described in the work of S. Jayasena et al. (2009) [34].

Conclusion. The relationship between psychological stress and FHA is bidirectional, as stress suppresses the hypothalamic-pituitary-ovarian axis, and conversely, low estrogen levels greatly affect psychological functioning, leading to a vicious cycle. Therefore, it becomes critically important not only to prescribe adequate hormone replacement therapy with sex steroids, but also to influence the psychopathological part of the disease, including psychoeducational strategies

(informing the patient about the characteristics of her disease), primarily from the gynecologist, and from the psychiatrist-psychotherapist - selection psycho-pharmacotherapeutic drugs for the treatment of anxiety, depressive disorders and psychotherapy to correct pathological cognitive and behavioral distortions. The effect from them will be maximum only with a combination of all of the listed methods.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиеров ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржоновна КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На

- Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
 13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
 14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
 15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. *1*. 2021;2(3):37-41.
 16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
 17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
 18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
 19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
 20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
 21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
 22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
 23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
 24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S,

- Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O‘ZGARISHLAR. *SO‘NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.

39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.
46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:74-77.

POLYCYSTIC OVARY SYNDROME

Scientific adviser: **Davranova Aziza Davranovna**
Assistant of the Department of Endocrinology,
Samarkand State Medical University

¹ **Ruziyev Sanjar**

² **Shomurodova Dilnura**

³ **Turakulova Dinora**

¹⁻³Students of the Samarkand state Medical University

***Annotation.** The article presents data on the relationship between the pathogenetic mechanisms of development of menstrual cycle disorders of functional and organic origin and mental disorders from the point of view of the psychosomatic concept. According to the latter, functional disorders of the menstrual cycle are considered psychosomatic, in which gynecological pathology develops as a result of psychopathological disorders. A striking example of such a disease is functional hypothalamic amenorrhea. At the same time, endocrinopathies and polycystic ovary syndrome are caused by the high prevalence of anxiety and depressive disorders in this cohort of patients. This review highlights the importance of interdisciplinary collaboration between gynecologist and psychiatrist for the most effective reproductive rehabilitation of patients with amenorrhea. The literature search was carried out in domestic and international databases in Russian and English. Free access to the full text of articles was a priority. The selection of sources was prioritized for the period from 2021 to 2023. However, given the insufficient knowledge of the chosen topic, the selection of sources dates back to 1999.*

***Keywords:** polycystic ovary syndrome, depression, dysfunction, amenorrhea.*

Introduction. PCOS and FHA have a similar clinical picture, so their differential diagnosis presents some difficulties. Menstrual irregularities up to amenorrhea, rare ovulations, multifollicular or polycystic ovaries on ultrasound can occur equally often in both cases, although the pathophysiology of these syndromes is completely different. To date, the Rotterdam criteria for diagnosing PCOS, proposed back in 2010, are used [41]. The pathogenesis of this disease is based on hyperandrogenism and insulin resistance, but its etiology is still completely unknown. Can this syndrome be considered a psychosomatic disease in the classical sense? Probably,

hyperandrogenism will be the very “somatic” soil on which personality characteristics are layered, and then we are talking about the high prevalence of anxiety and depressive disorders that develop against the background of clinical manifestations of excess androgens, obesity and infertility. But what if, after eliminating cosmetic defects, stabilizing menstrual function and losing weight, it is not possible to maintain persistent ovulation? Is it possible that a relapse of PCOS is associated with a lack of correction of mental status and that long-term remission requires an adequate indicator of the patient’s mental health, taking into account the chronic course of the disease? There is no clear answer to these questions yet. It is known that among patients with PCOS there is a high prevalence of various borderline psychopathological disorders, such as depressive, obsessive-compulsive disorders, personality disorders, generalized anxiety disorder, social phobias, attention deficit hyperactivity disorder, and eating disorders. Psychotic disorders (bipolar affective disorders, schizophrenia and others) are also more often diagnosed in women with ovarian hyperandrogenism than in the general population. In addition, the high frequency of psychopathologies may also be due to both hyperandrogenism itself and secondary depressive and anxiety disorders arising from the development of androgenic dermatopathy (acne, hirsutism, alopecia), obesity, infertility, which undoubtedly stigmatizes women and reduces their quality of life [42]. The influence of chronic inflammation on the development of depressive disorders, including PCOS, is being actively studied [43]. Psychopathology can aggravate the course of this syndrome and complicate treatment, especially for anovulatory infertility, which is sometimes difficult to correct even with the use of assisted reproductive technologies [34]. An interesting fact is that among siblings of PCOS patients there is an equally high risk of developing various mental disorders. The source of the problem appears to be the adverse effects of androgens on brain formation in utero. Perhaps hyperandrogenism causes changes in its structure, leading to abnormal responses to steroid hormones. Experimental models have shown that with an excess of male hormones, the so-called “masculinization” of the brain develops, which contributes to the programming of appropriate behavior patterns in the future [35]. It is possible that early exposure of androgen receptors in this organ may irreversibly reorganize it and lead to hyperactivity of GnRH neurons in adult life, which ultimately stimulates excess LH secretion [36]. And then the patient, genetically predisposed to certain physiological processes, implements the programmed “androgenic” scenario throughout her life. Given the chronicity of PCOS, an important aspect of the management of women of reproductive age is the assessment of quality of life and the psychosocial impact of the disease [37]. A. Rempert et al. analyzed data from 14 randomized controlled and 19 observational studies, which examined quality of life indicators using standardized questionnaires before and after treatment for the

syndrome, and compared them with similar values in the control group [38]. The authors concluded that PCOS has comparable or superior effects on quality of life to heart disease, diabetes, and breast cancer. After treatment, indicators related to mental health, infertility, sexual dysfunction, obesity, menstrual irregularities and hirsutism improve. In a recent work by A. Adamczak et al. assessed the indirect effect of time perspective on the development of depressive symptoms in patients with PCOS using standardized questionnaires (Beck Depression Inventory BDI-II and Zimbardo ZTPI Inventory) [39]. Time perspective is the totality of a person's ideas about his psychological future and past that exist at a given moment in time. This term is used to describe an individual's positive and negative attitudes towards the past and future, as well as hedonistic and fatalistic attitudes towards the present. For example, a negative view of the past can create a pessimistic and depressive attitude towards the present or future. Researchers have observed that changes in time perspective parameters are often associated with the development of depressive symptoms. The Zimbardo ZTPI questionnaire allows you to analyze the condition of patients on 4 scales: the positive past scale assesses concentration on the positive past; negative past scale - concentration on the negative past, i.e. thinking about unpleasant memories and failures; the hedonic present scale refers to a focus on immediate pleasures regardless of the consequences of one's impulsive actions; The future scale measures future orientation, i.e. focus on planning, success and consistent implementation of one's life goals. A study involving 83 affected and 65 healthy women found an indirect effect of depressive symptoms on PCOS through a positive outlook on the future. The time perspective is related to the psychosomatic symptoms of the syndrome, quality of life, stress, and the formation of responsible health behavior. A positive outlook for the future influences a young woman's understanding of her personal needs through awareness of her psychosexuality, including the successful implementation of reproductive function (sexual life, starting a family, having children). A depressive mood is associated with anxiety about the future, negative perceptions of potential partners, and avoidant behavior in building close relationships due to fears of making mistakes, being disappointed, and experiencing mental pain. Probably, a negative attitude towards the need to realize personal life in the future actualizes psychosomatic relationships that are closely related to disorders of psychosexual self-perception, negatively affects the realization of the possibility of attracting a prosperous partner, and thereby has a depressing effect on the reproductive system. Moreover, clinical manifestations of hyperandrogenism (acne, hirsutism, alopecia) make patients feel less attractive, which negatively affects their mental health due to decreased self-esteem and physical satisfaction [40]. The work of an interdisciplinary team, including a psychotherapist and clinical psychologist, can help women maintain self-sufficiency

and the ability to influence their life situation, thus, the inclusion of educational and therapeutic psychotraining is a preventive measure in the development of depressive disorders associated with PCOS and increases stress resistance. One approach that can improve the mental health and quality of life of patients with ovarian hyperandrogenism is CBT. Its impact on anxiety, depression and quality of life was assessed by S. Majidzadeh et al. among 84 patients with PCOS randomized into the main group and the control group [41]. Counseling was carried out for 60–90 minutes, a total of 8 sessions, weekly in groups of 5–7 people, mental status analysis was carried out using Beck questionnaires and the PCOSQ quality of life questionnaire. In the CBT group, anxiety and depression scores were significantly lower compared to the control group, and the average quality of life score was higher. Confirmation of the effectiveness of psychotherapeutic techniques in patients with PCOS was demonstrated by H. Dema et al., moreover, they found dynamic changes in DNA methylation in the peripheral blood of 4 genes: COMT, FST, FKBP51 and MAOA [52]. Epigenetic changes, such as DNA methylation, may play a role in the development and progression of abnormal ovarian function and metabolic abnormalities in ovarian hyperandrogenism. It is likely that these epigenetic processes are a response to various interventions aimed at changing health factors and lifestyle factors. Of course, we cannot ignore the fact that non-pharmacological methods of influence (lifestyle modification, adherence to the principles of rational nutrition and dosed physical activity) in most cases already help control the course of PCOS, especially in patients with a metabolic phenotype. Physical exercise can have a positive effect not only on metabolic parameters, but also on the mental health of patients, as demonstrated by I. Santos et al. in a randomized clinical trial [33]. 23 young women with PCOS were randomly assigned to 2 groups: in the main group, participants engaged in intense physical activity for 40–60 minutes per day, 3 days a week, for 12 weeks, followed by complete cessation of exercise for 30 days, in the control group the patients did not exercise. Mental health was assessed using the SF-36 questionnaire and the Depression, Anxiety and Stress Scale (DASS-21) at 3 points: 1) at baseline; 2) after 12 weeks of sports; 3) after 30 days of no training. In the main group, throughout the entire period of exercise, patients noted a significant improvement in quality of life indicators: physical capabilities and general perception of health, while the severity of symptoms of anxiety and depression decreased significantly, but after 30 days of no training, the indicators changed for the worse, and the mental status was extremely unstable. It follows from this that when the practice of physical activity is interrupted or stopped, the positive adaptive changes in the body are leveled out after only 4 weeks. This once again confirms the need to adhere to the principles of maintaining health in patients with PCOS throughout their lives. In a similar study, R. Patten et al. went

further and tried to find out what intensity of exercise would provide better control of psychological and physical parameters in case of ovarian hyperandrogenism and excess body weight in women with PCOS [40]. The authors compared high-intensity interval training and standard moderate-intensity continuous training and found that the former significantly reduced self-report measures of depression, anxiety, and stress, while the latter only significantly reduced measures of stress. This study highlights the potential of high-intensity exercise to improve mental health and quality of life and may be an optimal strategy for reducing symptoms of depression and anxiety. Why does physical activity lead to such significant changes? There is a known association between insulin resistance, metabolic syndrome and the risk of depression in PCOS [41]. Probably, during training, hyperinsulinemia and insulin resistance decrease, the level of sex steroid-binding globulin increases, and excess androgens are “utilized,” i.e. 2 main pathogenetic links of the disease are neutralized and, as a result, menstrual and ovulatory function is restored, and the patient becomes more satisfied with her appearance. Serotonin may make an additional contribution which is intensively produced during sports [43]. On the other hand, there is no data on how excessive physical activity in the long term affects psychopathological disorders that manifested themselves before the start of training. After all, as you know, with anhedonia and apathy there is no desire or strength to engage in physical activity, which is why recommendations to follow an active training regimen and a healthy lifestyle may be violated, and without treatment of depressive disorders this will be ineffective.

Conclusions. Thus, treatment of PCOS should not be limited to the prescription of hormonal drugs; a mandatory condition is the inclusion of a psychotherapist and a clinical psychologist in the team of specialists for optimal psychopharmacological support and psychotherapeutic correction of the patient’s pathologically distorted cognitions in the process of psychotherapy in order to increase self-esteem, improve quality of life and normalize reproductive function.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня ХГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1

- (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
 5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
 6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
 7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
 8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
 9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
 10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
 11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
 12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
 13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
 14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*.

- 2023;4(3):82-86.
15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. *1*. 2021;2(3):37-41.
 16. Choriyeu S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
 17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
 18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
 19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
 20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
 21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
 22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
 23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
 24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
 25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412

26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of

- S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.
46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:74-77.

DISTRACTERS OF MOTIVATION IN PRODUCING A WRITTEN TEXT OF STUDENTS IN EFL CLASSROOM

Ziroat Salieva Zokirovna

Department of English language and literature
Samarkand State Institute of foreign languages,
Independent researcher
e-mail: ziroat.salieva@gmail.com
Samarkand, Uzbekistan

ABSTRACT

The transition to writing in academic English is one of the many difficulties Uzbek students at Uzbekistan universities face. Expectations have changed significantly, reflecting both a linguistic and cultural shift.

It is thought that writing is a challenging skill for students to acquire. Many students struggle because they have to consider both the content and the syntactic structure of the second language when they are required to express themselves in writing. The majority of students will not be aware of the conventional essay format or the significance of a well-defined thesis statement. Because of this, educators ought to assist in identifying the obstacles to writing in order to increase students' motivation to write.

Keywords: *distracters, motivation, foreign language learners, difficulties, interference.*

Writing is one of the four basic skills for learning a language. Some linguists have classified writing as an active skill as long as it calls for thinking accompanied by the physical act of writing itself. Compared to speaking and listening, writing is usually learnt at school. [1, 2].

There is no doubt that writing is the most difficult skill for foreign language learners to master. The difficulty lies not only in generating and organizing ideas, but also in translating these ideas into readable texts. The skills involved in writing are highly complex. Writers of EFL have to pay attention to higher level skills of planning and organizing as well as lower level skills of spelling, punctuation, word choice, and so on. [5, 303].

Writing is a skill, like reading, which has to be taught in L1 schools and, as Nunan [4, 271] points out, producing coherent written discourse is an effort for many English mother tongue speakers. He acknowledges that “for second language learners

the challenges are enormous.” White and Arndt [6, 3] agree, arguing that “proficiency in language does not, in itself, make writing easier.” They add that “people writing in their native language, though they may have a more extensive stock of language resources to call upon, frequently confront exactly the same kinds of writing problems as people writing in a foreign or second language.” Therefore, if writing coherently and clearly is a skill native-speakers find difficult, many L2 users, who have less control of English and its conventions of register and collocation, will inevitably find it a chore that takes time and considerable effort.

Compared to students writing in their native languages (L1), students writing in the target language (L2) is a bit more complicated as they need to acquire proficiency in writing strategies and in following the techniques in the use of the language as well. [8, 5-10].

Committing errors is an inevitable circumstance that occurs in human learning, including language. Errors used to be recognized as the undesirable problems which teachers tried to prevent. The conception of an error as a negative output of language learning was based on the behaviorist theory of learning. The behaviorist theory, lying on Skinner’s model, suggests that learning is a habit formation process, resulting from reinforcement.

Recently, errors are differently considered as the sign of learning progress. This perspective is influentially based on the discussion of Chomsky, indicating that children’s development in the language structures are innate. The current conception of the foreign language learning is that the learners conduct hypotheses about the systematic rules in of the TL, test those hypotheses against the perceived information, and make adjustment accordingly.

As a consequent, an error is perceived as the evidence resulting from the language learning process in which the learners use various strategies in learning a new language as well as test the hypotheses.

Basically, an error refers to an identifiable alteration of the grammatical elements of a native speaker, presenting the learners’ competence in the target language. Errors are viewed as the nonnative outcomes of the learners’ inadequate linguistics knowledge. Corder (1973) defined an error as “those features of the learner’s utterances which differ from those of any native speaker” . Lennon (1991) supported Corder’s definition by referring an error to "a linguistic form or combination of forms which in the same context and under similar conditions of production would, in all likelihood, not be produced by the speakers’ native speakers counterparts". In addition, errors in language learning occur systematically and repeatedly without any notice by the learners. The errors are identifiable only by teachers or others who possess an accurate knowledge of grammatical system.

Writing is considered as a difficult activity for the students to learn. Many students get stuck when they have to express their thought in writing because they must think about the content and the syntactic structure in the second language.

These are considered as factors that cause the difficulty of writing. The difficulty in generating the text and expressing the ideas into written text maybe because of students' limitedness of language competence in the target language. Nunan (1991) also add that students need to think about the appropriate lexical and syntactic choices. As a result, students tend to take an instant way to make good writing. When students are asked to write by their teacher, they often directly transfer their first language to the target language in their writing. It happens because students do not realize that the first language and the target language have distinctly different rules in constructing sentences. Consequently, errors occur as a result of this case.

There are many factors that influence the problems in learning English; one of them is because of the interference of the first language. Chaer and Agustina (1995:158) stated that Interference is the change of language system used in other elements of language which is regarded as a mistake because it deviates from the rules of the language used. Furthermore, Ellis stated that first language transfer refers to the influence of students' first language that exerts over the acquisition of students' target language. This influence is referred to as negative transfer or interference and believed that errors were the result of interference. The error indicates that the students' target language has interfered with their first language.

There are a lot of definitions to interpret what interferences are. Hanna (2009:3) stated that interference is a language produced by foreign learners/students which is influenced and even distorted by the mother tongue of the learners/students. While, Odlin argued that transfer or interference is the influence resulting from similarities and differences between the target language and any other language that has been previously (and perhaps imperfectly) acquired. Interference may be viewed as an adaptive strategy in which the speaker tries to speak the interlocutor's mother tongue although he has little proficiency in it.

Interlingual transfer is a significant source for language learners. This concept comes from constructive analysis of the behavioristic school of learning. It stresses upon the negative interference of mother tongue as the only source of errors. The construction 'I like to read' is uttered as 'I read to like' by many Uzbek Speakers. In Uzbek, the verb is pre-positioned while in English it is post positioned. This type of error is the result of negative transfer of first language rules to target language system.

There are two types of transfer according to Dulay, positive transfer and negative transfer. Negative transfer refers to those instances of transfer, which result in error because old habitual behavior is different from the new behavior being learned. On the

contrary, positive transfer is the correct utterance, because both the first language and second language have the same structure, while the negative transfer from the native language is called interference.

REFERENCES

1. Hassan, Alaa A.(2018) The Impact of Apprehension on English Writing Performance of Iraqi Undergraduate Students. (Unpublished Ph. D).Sudan University of Science and Technology.
2. International Journal of Research on English Teaching and Applied Linguistics Vol. 1, No.2, December 2020. – Pp.- 92-94. Last paragraph
3. Journal of Education and Practice www.iiste.org ISSN 2222-1735 (Paper) ISSN 2222-288X (Online) Vol.6, No.32, 2015.- Pp. – 99-100.
4. Nunan, D. (1999). Second Language Teaching and Learning. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
5. Richards, J.C., & Renandya, W.A .(2003) .Methodology in Language Teaching. An Anthology of Current Practice. Cambridge: Cambridge University Press.
6. White, R., & Arndt, V. (1991). Process Writing. Harlow: Longman.
7. Universal Journal of academic and multidisciplinary research. Scientific journal. Volume 1, Issue 7, November. – 2023. – Pp. 69-75.
8. Z. Salieva. Some peculiarities and approaches to teaching writing. Society and innovations. 2023.-2181-1415/© 2023 in Science LLC. DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss5/S> -Pp. 5- 10.
9. Z. Salieva. Developing students’ written and oral speech in Russian language. Society and innovations. 2022. - 2181-1415/© 2022 in Science LLC. DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S> -Pp. 211-216.
10. Ziroat Salieva. Some peculiarities and approaches to teaching writing. [Vol. 6 No. 3 \(2023\): INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART](#)

УДК 616.61-002.17-053.2-07-08

БЕЛКОВЫЙ МЕТАБОЛИЗМ И ПАТОГЕНЕТИЧЕСКАЯ РОЛЬ ЭНДОГЕННОЙ ИНТОКСИКАЦИИ ПРИ ХРОНИЧЕСКОМ ТУБУЛОИНТЕРСТИЦИАЛЬНОМ НЕФРИТЕ У ДЕТЕЙ

Ахматов Аблокул

доцент кафедры 2-педиатрии, канд.мед.наук.

Самаркандский Государственный медицинский университет Узбекистан Почта:

ablokul.axmatov.57@mail.ru

ORCID: 0000-0002-8264-6440

Ахматова Юлдуз Аблакуловна

PhD, ассистент кафедры 2-педиатрии.

Самаркандский Государственный медицинский университет, Узбекистан

Почта: olimovshoh62@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2895-8849

Резюме (абстракт). Воспалительный процесс в тубулоинтерстициальной ткани (ТИТ) почек прогрессирует на фоне специфических и неспецифических этиологических факторов. Интерстициальная ткань (ИТ) почек является очагом патологии при тубулоинтерстициальном поражении почек, охватывающий в дальнейшем кровеносные, лимфатические сосуды и каналцы почечной стромы. Целью работы была попытка оценить состояние белкового метаболизма при хроническом тубулоинтерстициальном нефрите (ХТИН) у детей, принимая во внимание идентифицированную патогенетическую значимость параметров эндогенной интоксикации (ЭИ). Пациенты и методы: проведено обследование 120 детей, больных ХТИН, в возрасте от 4 до 15 лет. С учетом клинического варианта ХТИН все больные были разделены на 2 группы: 1 группа – 52 (43%) детей с рецидивирующей формой ХТИН и 2 группа 68 (57%) больных с латентным ХТИН. Среди них мальчиков было 65 (54%), девочек 55 (46%). Все больные проходили общеклиническое, лабораторное и инструментальное обследования. Результаты: проведённые исследования показали, что при развитии рХТИН и лХТИН важным механизмом повреждения ИТ почек, развития клинической симптоматики и течения заболевания является, как нарушение обмена веществ, приводящее к структурным сдвигам на уровне

различных элементов нефрона и к изменениям функционального состояния почек, так и нестабильность цитомембран клеток канальцев. Это обосновывает необходимость проведения комбинированной терапии у больных с ХТИН, которая будет способствовать ликвидации воспалительного процесса, экскреции эндотоксинов из почечной ткани, стабилизации клеточных цитомембран и функций почек.

Ключевые слова: белковый метаболизм; хронический тубулоинтерстициальный нефрит; эндогенная интоксикация; нестабильность цитомембран.

Summary (abstract). *The inflammatory process in the tubulointerstitial tissue (TIT) of the kidneys progresses against the background of specific and nonspecific etiological factors. Interstitial tissue (IT) is the kidney tissue that is the focus of pathology in the tubulointerstitial kidney damage (TKD) that further covers the blood, lymphatic vessels and tubules of the renal stroma. The aim of the work was an attempt to assess the state of protein metabolism in chronic tubulointerstitial nephritis (CTIN) in children, considering the identified pathogenetic significance of the parameters of endogenous intoxication (EI). Patients and methods: 120 children with CTIN aged from 4 to 15 years were examined. Considering the clinical variant of CTIN, all patients were divided into 2 groups: group 1 – 52 (43%) children with recurrent form of CTIN and group 2 - 68 (57%) patients with latent CTIN. Among them, there were 65 boys (54%), 55 girls (46%). All patients underwent general clinical, laboratory and instrumental examinations. Results: the conducted studies have shown that with the development of r CTIN and l CTIN, an important mechanism of damage to the IT of the kidneys, the development of clinical symptoms and the course of the disease is both a metabolic disorder leading to structural shifts at the level of various elements of the nephron and changes in the functional state of the kidneys, and instability of the cytomembranes of tubular cells. This justifies the need for combination therapy in patients with CTIN, which will contribute to the elimination of the inflammatory process, the excretion of endotoxins from the renal tissue, stabilization of cellular cytomembranes and kidney functions.*

Key words: *protein metabolism; chronic tubulointerstitial nephritis; endogenous intoxication; instability of cytomembranes.*

Актуальность. Достижения в диагностике и терапии нефрологических заболеваний у детей колоссальные, но тем не менее у около 23% пациентов болезнь имеет прогрессирующее течение, что весомо влияет на формирование качества жизни. Воспалительный процесс в тубулоинтерстициальной ткани

(ТИТ) почек прогрессирует на фоне специфических и неспецифических этиологических факторов. Интерстициальная ткань почек является очагом патологии при ТИПП, охватывающий в дальнейшем кровеносные, лимфатические сосуды и каналы почечной стромы.

Микроскопическими данными ТИН являются: инфильтрация (лимфоидная или макрофагальная) интерстициальной ткани с переходом в рыхло - или грубоволокнистый склероз, дистрофия и/или атрофия эпителия канальцев [3; 5;7].

Исследования последних десятилетий доказали важную роль в происхождении ТИПП молекул повреждения почек. Они могут участвовать одновременно во многих процессах формирования эндотоксинов и кумуляции их во внутреннем гомеостазе организма [1;2;6;].

Рядом авторов отмечено, что эндотоксикоз является каскадным процессом. Несмотря на успехи, достигнутые в лечении и профилактике ХТИН у детей, в настоящее время в литературе нет точного алгоритма диагностики данной патологии. Сравнительная клиничко-лабораторная диагностика основных видов тубулоинтерстициальных нефритов также не полностью разработана. Нет данных о патогенетической взаимосвязи между тубулярными функциями и показателями белкового метаболизма сыворотки крови и мочи у детей с разными формами ХТИН. Разработка нового патогенетически обоснованного комплексного лечения ХТИН у детей, остаётся значимой задачей исследования.

Цель исследования. Оценить состояние белкового метаболизма при хроническом тубулоинтерстициальном нефрите (ХТИН) у детей, принимая во внимание идентифицированную патогенетическую значимость параметров эндогенной интоксикации (ЭИ).

Материал и методы исследования. В настоящем исследовании представлены результаты обследования и лечения 120 детей с ХТИН, в фазе активного воспалительного процесса, находившихся в детском отделении нефрологии детского областного многопрофильного научного Центра г. Самарканда, в период с 2019-2021 года.

С учетом клинического варианта ХТИН все больные были разделены на 2 группы: 1 группа – 52 (43%) детей с рецидивирующей формой ХТИН и 2 группа 68 (57%) больных с латентным ХТИН. Среди них мальчиков было 65 (54%), девочек 55 (46%). Больные проходили общеклиническое, лабораторное и инструментальное обследования.

Постановка клинического диагноза ХТИН проводилась по критериям диагностики, предложенных в классификации Н.А. Коровиной (2003), где особое внимание уделялось характеристике родословного анамнеза: определение ИМС,

ТИН, МКБ, нарушений метаболизма в раннем возрасте, которые представляли собой симптомы экссудативно-катарального диатеза, дизурические расстройства на фоне кристаллурии.

Группой контроля служили 30 практически здоровых детей не страдающих хроническими заболеваниями, не болевших в течение последних 6 месяцев, с благоприятным нефрологическим семейным анамнезом в возрасте от 4 до 15 лет.

Ренальные показатели оценивались в период обострения болезни, в период формирования клинико-лабораторной ремиссии, через 1 год, 2 и 3 года после периода обострения. В ходе исследования не обнаружены дети с ХТИН на фоне тяжелой врожденной патологии в сочетании с нарушением функционального состояния почек.

Состояние ренальных функций оценивались на основании двух групп функциональных методик:

I группа - методы, указывающие на количественное состояние ренальных функций различных частей нефрона.

а) Состояние фильтрационной функции почек (клиренс эндогенного креатинина) оценивали по формуле Ван-Слайк:

С помощью иммунотубидиметрии на аппарате Cobas Integra 400 plus (Roche, Швейцария) определяли цистатин С:

– это протеин, который образуется в ядре клеток с постоянной скоростью;

– обладает свойством свободной фильтрации в клубочках;

–обратно коррелирует с СКФ и высоко чувствителен к ее изменениям по сравнению с ее изменениями по креатинину [9].

– метаболизируется в проксимальных канальцах в процессе реабсорбции

– образуется независимо от пола, массы тела или опухолей наличия воспалительных процессов;

Для определения концентрационной способности почек использовали пробу Зимницкого. Кроме того, определяли величину аммониацидогенеза (в суточной моче определяли титруемые кислоты и аммиак).

У всех обследуемых больных определяли показатели обмена белка (белковые фракции, общий белок сыворотки, общая и эффективная концентрация альбумина, индекс токсичности в сыворотке крови, связывающая способность альбумина). Определяли также уровень мочевины и креатинина сыворотки.

Результаты и обсуждение. Клиническую группу (1-группа: 52 больных) с рХТИН выделили на основе наличия типичных признаков заболевания, таких как дизурия (32,7%), нейрогенный мочевой пузырь (10%), пастозность мягких

тканей век в утренние часы (46,5%), боль в пояснице (30,8%) на фоне физической нагрузки (26,9%).

Тогда как, клиническую группу (2-группа: 68 больных) с лХТИН выделили на основе более постоянного симптома «сольтеряющей почки», которая ведёт к развитию мышечной гипотонии – 41,2% (28) и артериальной гипотензии – 27,9% (19), дизурия – полиурия у 54,4%(37) больных, наличия абактериального поражения почечной ткани на фоне гипероксалурии – 100 % (68), обилия эпителия у 92,6 % (63), клеток лимфо-моноцитарного характера – 88,2% (60), коричневых цилиндров - 100% (68). Посев мочи стерилен.

Диагностические критерии латентного течения ХТИН: выявлялись на фоне респираторных заболеваний, они не получали должного внимания в силу своей кратковременности, не учитывался наследственный анамнез.

В наших исследованиях высокий процент заболеваемости непрерывно – рецидивирующей формой ХТИН встречался у детей в возрасте 10-14 лет, что составило 43,2 % от общего числа больных с непрерывно-рецидивирующей формой ХТИН.

Рецидивирующее течение заболевания мы связываем с наличием вторичного иммунодефицитного состояния, косвенными признаками которого являются: частое рецидивирование (более 2-х раз в год) и затяжное течение (сохранение клинико-лабораторных признаков более 6 месяцев), кратковременный эффект от проводимой антибактериальной терапии, множественные очаги хронической инфекционной патологии, подверженность ОРВИ.

В клиническом статусе больных хроническим рецидивирующим течением ТИН, определяли частоту обострения заболевания за истекший период и выявили, что у 20 (38,7%) детей частота обострения составляла 1 раз в год, у 19 (36,5%) детей 2 раза в год и у 12 (23,1%) детей более двух раз в год.

У всех обследуемых больных определили параметры белкового метаболизма (общий белок сыворотки, ОКА, ЭКА, белковые фракции, ССА, концентрацию изменённого альбумина и индекс токсичности, МПП в моче и в крови, фракции глобулинов, концентрацию цистатина С, показатели функционального состояния альбумина, уровень мочевины, креатинина).

В настоящее время, установлено, что при развитии полиорганной и полисистемной недостаточности, в организме накапливаются продукты нарушенного обмена – эндотоксины. К эндотоксинам относятся продукты естественного обмена, накапливающиеся в организме в высоких концентрациях, МПП – промежуточные продукты протеолиза, переменные продукты, неоднородные по составу ингредиенты нежизнеспособных тканей

накапливающиеся в организме при угнетении естественных механизмов детоксикации и нарушении обмена веществ [10]. Существует прямая зависимость между степенью ЭИ и объемом МПП в моче, зависящая от степени тяжести ХТИН [11;12].

Исследования функции почек и показателей ЭИ необходимо для прогнозирования течения ХТИН. Степень поражения мембранных структур клеток почек оценивали по уровню содержания в моче МПП и ОКА, в крови по общей концентрации альбумина, ЭКА, ССА, ИТ и КИА.

Полученные данные показали, что концентрация МПП в моче у больных с рХТИН в фазе обострения была выше показателей контрольной группы в 16,3 раза (табл.1.), тогда как у детей с лХТИН в 8 раз. Отмечены более выраженные нарушения клеточных структур у больных с рХТИН по сравнению с больными лХТИН.

Повышение уровня МПП в моче при ХТИН повидимому связано с тем, что при воспалительно-деструктивных процессах тубулоинтерстициальной системы нарушается реабсорбция МПП в проксимальных канальцах, так как они реабсорбируются там на 99,9%, в результате чего и наблюдается их экскреция с мочой. Накоплению МПП в моче способствует нарушение экскреторной функции почек, приводящее к тубулярной атрофии и органическим структурным расстройствам.

Таблица 1.

Параметры ЭИ при ХТИН у детей при поступлении (M±m)

Показатели	Здоровые	Больные рХТИН n=52	Больные лХТИН n=68
<i>в крови</i>			
МПП, ед.опт.пл.	0,136±0,021	0,148±0,040 P>0,1	0,107±0,002 P>0,1
<i>в моче</i>			
МПП, ед.опт.пл.	0,136±0,021	2,23±0,08 P<0,001	1,12±0,07 P<0,001

Как в активную стадию, так и в ремиссии при рХТИН состояние белкового обмена было таким же как и при остром течении процесса. Значимое снижение концентрации общего белка сыворотки при данной патологии было нехарактерно (67,6±0,25г/л) и ОКА (49,23±0,28г/л). Белково-синтетическая функция печени компенсировала небольшие потери белка, связанные лихорадочным состоянием.

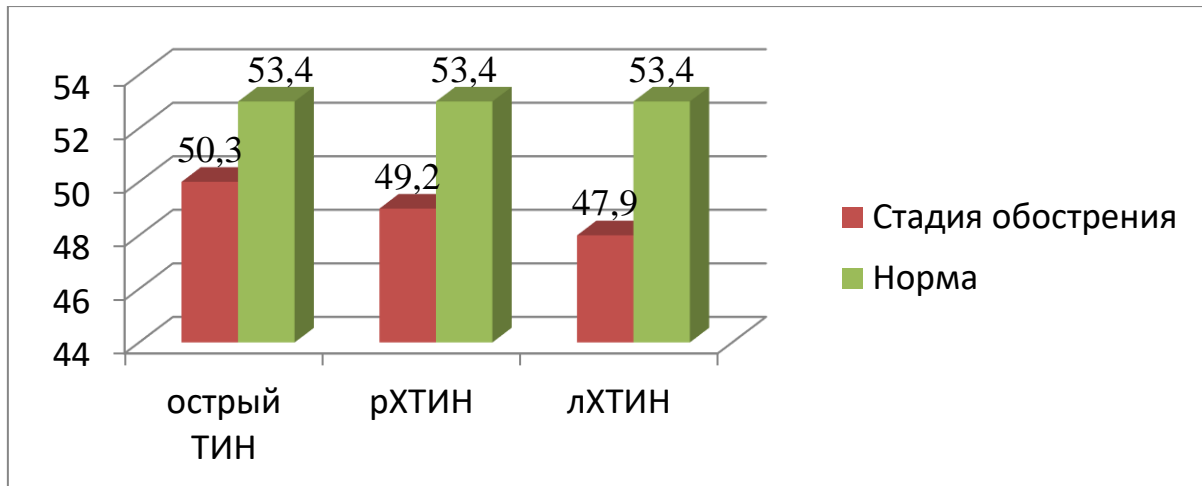

Рис.1. Показатель ОКА в стадии обострения при различных формах заболевания у детей

В последние годы лихорадочные состояния наблюдались у пациентов редко, а обострения ХТИН протекали малосимптомными вариантами. Нормальный уровень синтеза белка сохранялся благодаря отсутствию термической инактивации ферментов печени.

Таблица 2.

Параметры функционального состояния альбумина до лечения в зависимости от вариантов течения ХТИН у детей

Показатели	ОБ (г/л)	ОКА (г/л)	ЭКА (г/л)	КИА (г/л)	ССА (%)	ИТ усл.ед.
Остр. ТИН	67,5±0,27 P>0,1	50,3±0,33 P>0,1	34,0±0,18 P<0,001	16,1±0,29 P<0,001	67,4±0,44 P<0,001	0,47±0,09 P<0,001
Рецид ТИН	67,6±0,25 P>0,1	49,23±0,3 P>0,1	32,04±0,26 P<0,001	17,1±0,37 P<0,001	64,8±0,65 P<0,001	0,54±0,01 P<0,001
Латен ТИН	64,7±0,37 P>0,1	47,9±0,24 P>0,1	33,6±0,3 P<0,001	14,3±0,38 P<0,001	69,7±0,72 P<0,001	0,43±0,01 P<0,001

Примечание: P–достоверность различия между показателями здоровых и у детей с хроническим ТИН

Активная фаза ХТИН характеризовалась снижением ЭКА, также как и при остром процессе, но в большей степени выраженности (32,04±0,26 г/л). Уменьшение ЭКА сочеталось снижением СС до 64,8±0,65% (рис.1.).

По нашему мнению, выявленные изменения связаны с более активной и сохраняющейся продолжительное время интоксикацией, которая является причиной избыточного накопления токсических веществ, способствующих формированию эндотоксикоза и нарушению гомеостаза. Характер

интоксикации, ее выраженность при той или иной форме болезни влияет на скорость распада белковых структур.

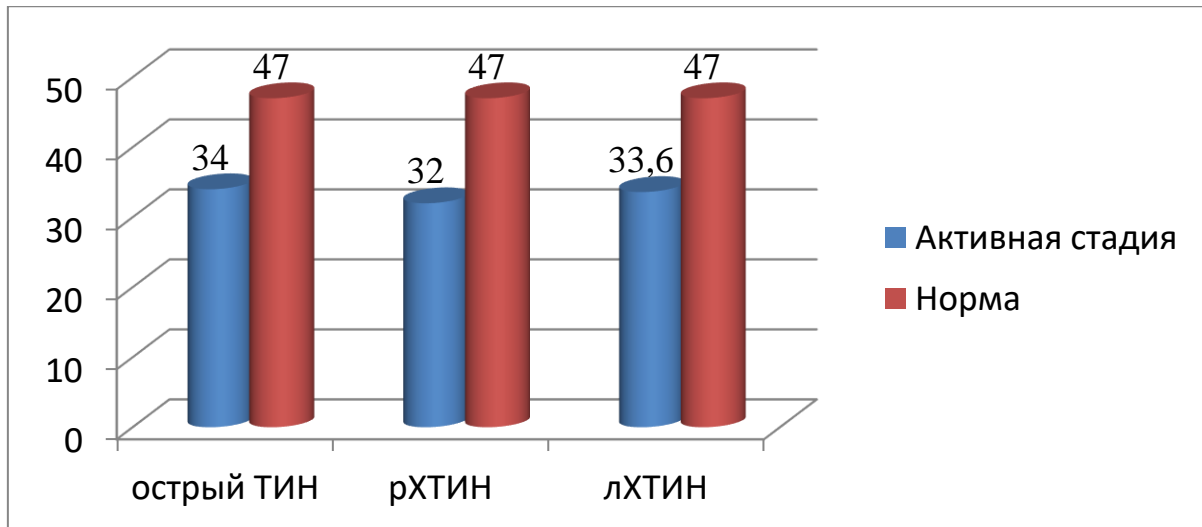

Рис.2. Показатель ЭКА в активной стадии при различных формах ХТИН у детей

Высокий уровень индекса токсичности указывает на наличие интоксикации определяющийся во все периоды заболевания (рис.2.).

Менее выраженные, но стойкие изменения белкового метаболизма характерны при латентном течении ХТИН. Детям характерны уменьшение не только ЭКА, но и общей. Мы обнаружили у больных с вялотекущим процессом в почках наличие нарушений белково-синтетической функции печени.

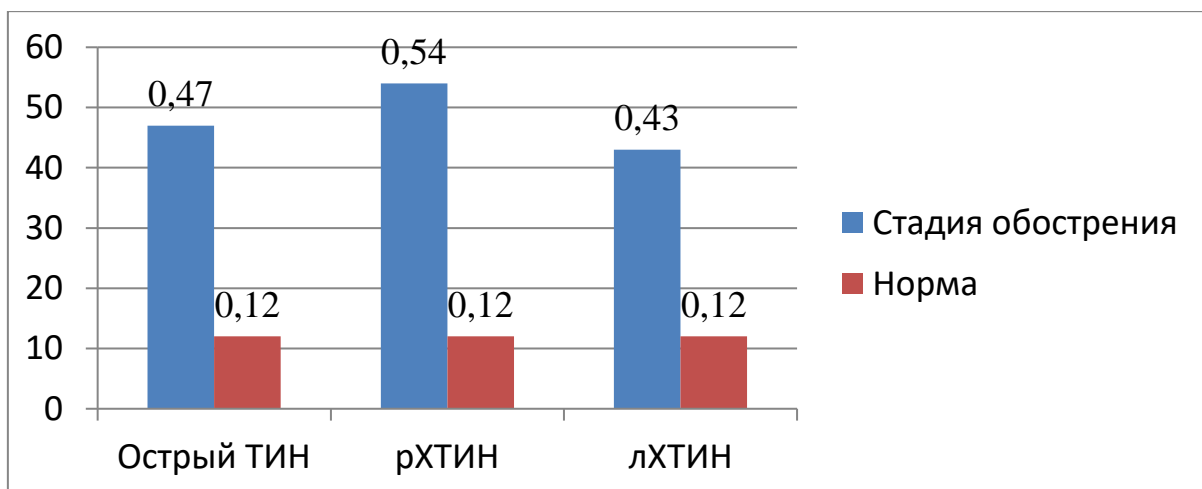

Рис.3. Показатель ИТ в активной стадии при различных формах заболевания у детей

На фоне интоксикации, иммунных нарушений и вялотекущего воспаления в организме печень теряет свойство обеспечивать компенсацию нарушений обмена белка. Уровень ЭКА при лХТИН изменяется в меньшей степени, по сравнению с рХТИН, что связано с компенсаторными механизмами в печени.

Приспособительной реакцией на фоне длительного патологического процесса, является то, что альбумин синтезируется в меньшем количестве, но более полноценным.

Высокая ССА способствует уменьшению уровня интоксикации, в отличие от других вариантов ТИН, что указывает на такой показатель как ИТ (рис.3.). Подобные изменения альбумина приводят к формированию хронизации ТИН, что указывает на то, что неспецифическая эффекторная система организма функционирует [4;7].

При ХТИН наблюдается деспирализация молекулы белка. Конформационные нарушения приводят к формированию дискретных форм альбумина, на что указывает уменьшение уровня связывающей способности альбумина. Ограниченные возможности альбумина связывать лекарства, это касается антибиотиков, что значительно влияет на формирование хронизации процесса.

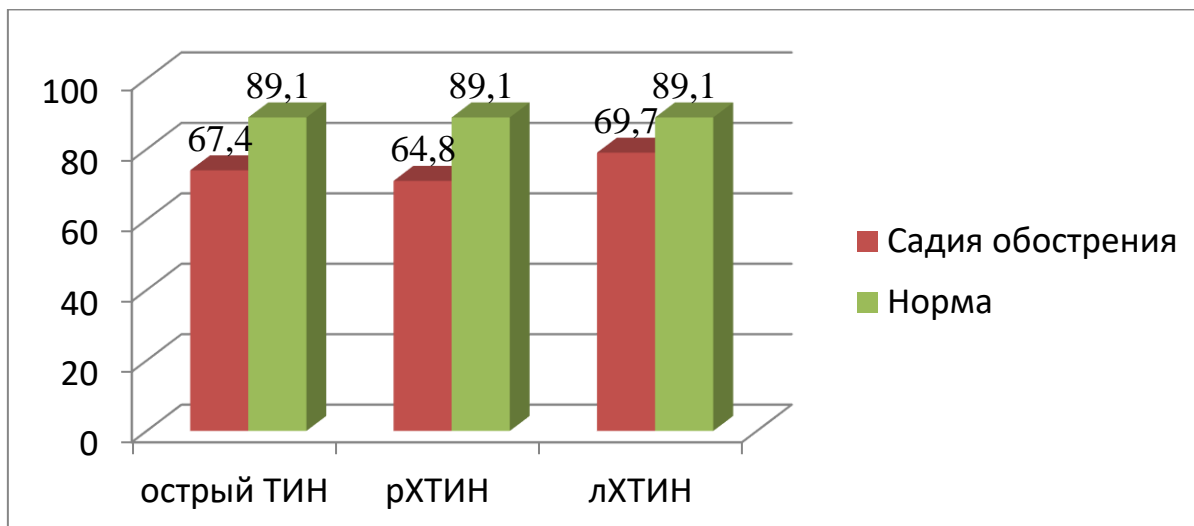

Рис. 4. Показатели ССА в активной стадии при различных формах ХТИН у детей

Выводы. Таким образом, проведённые исследования показали, что при развитии рХТИН и лХТИН важным механизмом повреждения интерстициальной ткани почек, развития клинической симптоматики и течения заболевания является, как нарушение обмена веществ, приводящее к структурным сдвигам на уровне различных элементов нефрона и к изменениям

функционального состояния почек, так и нестабильность цитомембран клеток канальцев. Это обосновывает необходимость проведения комбинированной терапии у больных с ХТИН, которая будет способствовать ликвидации воспалительного процесса, экскреции эндотоксинов из почечной ткани, стабилизации клеточных цитомембран и функций почек.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ахмеджанова Н.И., Махмудов Х., Хусенова Ф. Новые методы диагностики и лечения хронического пиелонефрита у детей. *European Science Review Austria/-Vienna*, 2019. -№9-10.-Р.26-29.
2. Вялкова А.А. Оптимизация диагностики вторичного тубулоинтерстициального поражения почек у детей // *Педиатр.* – 2011.–Т. II.– № 1.– С. 8.
3. Грибовская Н. В. Лабораторные варианты дисметаболической нефропатии с оксалатно-кальциевой кристаллурией у взрослых: автореф. дисс. ... канд. мед. наук. – Хабаровск, 2013. – 28 с.
4. Даминова М.А. Хроническая болезнь почек у детей: этиология, классификация и факторы прогрессирования // *Вестник современной клинической медицины.* — 2016. — Т. 9 (2). — С. 36—41.
5. Длин В. В. Дисметаболическая нефропатия с оксалатно-кальциевой кристаллурией // *Эффективная фармакотерапия.* – 2013. – № 42. – С. 8–16.
6. Завьялова, Я. С. Влияние наследственности на возникновение заболеваний органов мочевого выделения // *Научное периодическое издание IN SITU.* – 2016. – № 5. – С. 44–46.
7. Зорин И. В. Оценка эффективности медикаментозной реабилитации подростков с тубулоинтерстициальным поражением почек, перенесших рецидив ренальной инфекции // *Лечащий Врач.* – 2016. – №. 6. – С. 8–11.
8. Ильина А.С., Боровкова Н.Ю., Спасский А.А. Цистатин С в диагностике острого почечного повреждения у больных с инфарктом миокарда с подъемом сегмента ST // *Материалы IV Съезда терапевтов Приволжского федерального округа.* – Нижний Новгород, 2017. – С. 58.
9. Михеева Н.М., Зверев Я.Ф., Выходцева Г.И., Лобанов Ю.Ф. Гиперкальциурия у детей с инфекцией мочевой системы // *Нефрология.* – Барнаул, 2014. - №1. – С. 74-79.
10. Li H, Zhi Y, Lu Y, Geng S, Qi G. Correlation between cystatin C and properties and features of coronary plague // *Zhonghua Yi Xue Za Zhi.* 2015 Jan 6; 95(1): 48-51.
11. Luyckx V.A., Tonelli M., Stanifer J.W. The global burden of kidney disease and the sustainable development goals. *Bull World Health Organ.* 2018; 96(6): 414-22D.

DIFFUSE TOXIC BULGE CAUSED BY CHANGES IN THYROID ACTIVITY

Scientific Monk: **Salimova Dildora Erkinovna**

Samarkand State Medical University

Haydarov Dovudbek

Eshtemirov Asror

Abu Tohir Onarbayev

Students of the Faculty of Pediatrics of Samarkand State Medical University

***Annotation:** diffuse toxic bull disease (tyreotoxicosis, tyreotoxic Bull) is considered an endocrine disease and occurs as a result of an excessive increase in the secretion of thyroid hormones, it is accompanied by severe disorders in various organs and systems. This disease is a disease that is given little attention among the people, but is accompanied by severe complications, and it is important to dwell on it separately.*

***Keywords:** bullfinch, tyreotoxicosis, tyreotoxic bullfinch, endocrine.*

The meaning of mining: there are a large number of views on the origin of diffuse toxic bull disease. Most scientists of our state support the neurogenic theory and argue that mental trauma (stress) is of great importance in the occurrence of this disease. The founder of this theory was S.P. Botkin (1884): “it is no doubt that mental states have an effect not only on the course of Bazed’s disease, but also on its development. Kulfat wrote that various losses, fear, anger, panic caused many times the rapid, within a few hours, development of symptoms typical of Bazed’s disease”. S.A. Maasumov, M.S. Astrov analyzed materials from Bull expeditions and observations, noting that mental injury (stress) is of great importance in diffuse toxic bull etiology (up to 40-60%).

In terms of the relatively high incidence of female sexual diseases and hormonal dysfunction (33.6%), it is the second factor (fetal menstruation is a disorder, not being on the verge of having children, loneliness, etc.). In diffuse toxic bull etiology, infection is not significant, but at least 5-6% of patients attribute their disease mainly to severe influenza or angina. It has also been proven that the influence of exogenous factors on the body in the presence of disorders of the activity of members of the endocrine system – constitutional and genetic factors that predispose to diffuse toxic bulge. In patients with diffuse toxic bulges, a long – acting stimulant, LATS, has been

identified in the blood, which has been known to act as a specific antitelo in relation to the thyroid, causing thyroid excitation as in the action of thyrotropin. An increase in the accumulation of T3 and T4 in the body disrupts the processes of oxidative phosphorylation in tissues, this phenomenon is evident in the violation of all types of metabolism, the derailment of the activity of the central nervous system, heart, liver and other organs.

With diffuse toxic bullsh, often in cases women between the ages of 20 and 50 get sick. The ratio of the number of sick women to men is $\approx 10:1$. The high incidence of the disease in women is caused by a slightly increased violation of the mutual normal relationship in the activity of the gonads and the hypothalamic-hypophysial system in them, and this passes with the rapid synthesis of thyroid hormones.

According to the testimony of scientific literature, from the point of view of the profession, more and more employees of mental labor get sick with diffuse toxic bullsh. Residents living in rural areas are 3 to 5 times less likely to be diagnosed with thyrotoxicosis. It seems that the importance of the environment (natural factors, outdoor work), which is somehow calm and comfortable in this, may be great.

Diffuse toxic in the bull, thyroid gland O.V. According to the method proposed by Nikolaev – to perform the practice of subtotal subfascial strumectomy – is considered one of the most radical methods. In this, a portion of the glandular tissue measuring $\approx 4-8$ grams per piece in front of the trachea is left. Most of the remaining methods (Drachinskaya, Breydo methods and b.), are of the improved types of this operation and differ from the glandular tissue only if they know where and how much to leave. When there is a risk of bleeding during the surgical procedure, it is advisable to first connect the thyroid arteries according to the Coxer method, and then perform the intended operation.

In the nodular and mixed types of the bull, the operation “enucleation” (urinating the knot from the tissue) was previously performed. In the postoperative period, it was found that some of these categories of patients may develop later and develop disease recidivism (recurrence) of inconspicuous (small) nodules located in the glandular tissue next to the node. Taking this into account, in the following years, the use of a resection operation of the thyroid node with side tissues according to the Mikulich method, gives good results.

Literature used:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *ScienceandEducation*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод прирезус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиеров ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТИ COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *MiastoPrzyszłości*. 2023;32:212-219.

12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):124-126.
14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmuntireoiditbilankasallanganbemorlardagifunksionalbuzilishlarningdifferensialdiagnostikasidaqalqonsimonbezzichliginianiqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2.1. 2021;2(3):37-41.
16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.
19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. *Лучшие интеллектуальные исследования*. 2023;4(1):131-133.
22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.
23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE

- TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journal of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. *SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*.

2023;6(12):417-422.

37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandliabet 2-tipning arterial gipertenziyabilanbirgalikdakechishxususiyatlarivaularnidavolashusullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.
46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:74-77.

FEATURES AND SEVERITY OF THYROTOXIC ATRIAL FIBRILLATION

Bahriyeva Nigora Naimovna

Scientific adviser:

Norimov Shaxriyor, Xurramova Gulshan, Shodiyeva Mashxura

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

Students of the Samarkand state Medical University

ABSTRACT

Atrial fibrillation (AF) is called the most serious complication of thyrotoxicosis, since it develops quite often (in 10–15% of cases) and is associated with an increased risk of mortality [1, 2]. There is evidence that patients with AF and hyperthyroidism differ from patients with AF and normal thyroid function, both clinically [3] and pathophysiologically[4]. However, there is a paucity of data describing the characteristics and outcomes of patients with thyrotoxic AF (TAF). It is also important to note the paucity of recommendations regarding treatment strategies for this group of patients [3]. Studying the features of the course of TAF and identifying predictors of its unfavorable course will provide a deeper understanding of the differences between DFT and AF of other etiologies and will help in creating more detailed recommendations for patients with TAF. When analyzing the literature, a number of studies were found that studied the relationship between clinical types of TFT, the results of which are contradictory. Some studies demonstrate the predominance of the paroxysmal type [5, 6], others - the persistent one [7, 8]. One study also examined factors associated with type of TFT: duration of thyrotoxicosis less than 1 year (odds ratio (OR) 4.3, 95% confidence interval (CI) 1.1–16.6) and lower levels of free tetraiodothyronine (OR 0.97, 95% CI 0.95–0.99) were associated with paroxysmal AF [6]. From our point of view, the characteristics of the course of TAF, in addition to the clinical type, can also include the severity of symptoms of AF and developed heart failure (HF) against the background of AF, and the ventricular contraction frequency (VFR) against the background of AF. No studies were found in the literature describing these characteristics in patients with TFT. Thus, the characteristics of the severity of TPP and the factors associated with them have not been studied enough, but their study seems important both for understanding the mechanisms of development of TPP and from a practical point of view. Among other things, this may be useful for optimizing the prevention of severe complications of this rhythm disorder.

Keywords: thyrotoxicosis, hyperthyroidism, atrial fibrillation, thyrotoxic atrial fibrillation, Graves' disease.

Purpose of the study: to establish factors associated with the severity of TPP.

MATERIAL AND METHODS

The study included patients who were undergoing inpatient treatment in the departments of endocrinology or cardiology, as well as those who were observed on an outpatient basis by an endocrinologist or cardiologist at the SFRSNPTSE in the period from 2015 to 2023. All patients had manifest thyrotoxicosis and TPP in the anamnesis or at the time of inclusion in the study. Data on the course of the disease were obtained from medical records and during anamnesis collection during a personal/telephone interview. All participants had at least one face-to-face visit to collect a medical history and sign an informed consent form to participate in the study.

Patient inclusion criteria:

- men and women aged 18 to 80 years;
- a history of manifest thyrotoxicosis caused by Graves' disease, toxic adenoma or multinodular toxic goiter;
- the presence of AF (at the time of inclusion in the study or in history), first recorded against the background of thyrotoxicosis.

Criteria for non-inclusion of patients:

- subclinical thyrotoxicosis without a period of manifest thyrotoxicosis;
- a history of AF before the onset of thyrotoxicosis;
- hemodynamically significant valvular lesions and heart defects, cardiomyopathies of non-thyrotoxic and non-ischemic origin;
- severe obstructive pulmonary diseases, severe blood diseases, severe organ failure;
- chronic intoxication (alcoholism, drug addiction, substance abuse);
- pregnancy during thyrotoxicosis.

To study the effect on the course of TPP, the following data were assessed (factors potentially associated with the severity of the course):

1. Gender and age.
2. Characteristics of the course of thyrotoxicosis: levels of thyroid-stimulating and thyroid hormones, duration of manifest (months) and subclinical (more or less 1 year) thyrotoxicosis, presence of periods of hypothyroidism, number of relapses of thyrotoxicosis, genesis of thyrotoxicosis.
3. Metabolic parameters and concomitant diseases: body mass index (BMI), smoking status, carbohydrate metabolism disorders (diabetes mellitus (DM), impaired fasting glycemia, impaired glucose tolerance), arterial hypertension (AH), coronary heart disease (CHD).

4. Parameters of echocardiography (EchoCG) against the background of AF: left ventricular myocardial mass index (LVMI), left ventricular end-diastolic size (LVED), left ventricular (LV) hypertrophy (presence/absence), ejection fraction (EF) according to Simpson, the nature of LV remodeling (normal geometry, concentric remodeling, concentric hypertrophy, eccentric hypertrophy), left atrium (LA) diameter, LA volume index, LA dilatation (presence/absence), pulmonary artery (PA) pressure.

5. Duration of AF.

The course of TPP was assessed using the following parameters:

1. Type of AF: paroxysmal, persistent, long-term persistent, permanent.

2. Severity of symptoms of HF against the background of AF (I–IV functional classes (FC)): no symptoms, I–II FC, III FC, IV FC.

3. Severity of symptoms associated with AF according to the European Heart Rhythm Association score of atrial fibrillation (EHRA): no symptoms; mild symptoms, normal daily activities are not affected; severe symptoms, normal daily activities are impaired; disabling symptoms, normal daily activities stopped.

4. Heart rate against the background of AF (assessed during echocardiography).

The presence of manifest thyrotoxicosis in a patient was confirmed when the level of thyroid-stimulating hormone decreased below the reference interval and the levels of triiodothyronine and/or tetraiodothyronine increased above the reference interval. Levels of free thyroid hormones at different times were measured using different sets of reagents, and therefore their reference intervals differed. Therefore, the excess of the upper limit of normal (how many times the hormone level exceeds the upper limit of normal) was calculated for tetraiodothyronine and triiodothyronine. The duration of thyrotoxicosis was established in months from the moment of the first clinical manifestations until the achievement of euthyroidism. The presence of TAF was determined either by the presence of this pathology in the diagnosis, or by the presence in the medical documentation of a standard electrocardiogram (ECG) or the results of Holter monitoring with AF first recorded against the background of thyrotoxicosis. If it was not possible to accurately establish the occurrence of AF on the background of thyrotoxicosis, patients were not included in the study. Atrial fibrillation and atrial flutter were not differentiated: “patients with AF” meant patients with both atrial fibrillation and atrial flutter. The duration of AF was assessed based on medical history data. The duration of AF in the case of paroxysmal type was determined as the entire period of time during which paroxysms were observed, and not as the total duration of paroxysms. The clinical type of AF was established in accordance with the recommendations for AF [9]. The severity of AF was assessed based on the effect on myocardial contractility (severity of HF according to the New York Heart Association (NYHA) classification and Simpson EF according to echocardiography against the

background of AF); severity of symptoms associated with AF (EHRA scale); Heart rate against the background of AF during echocardiography. Several metabolic parameters and comorbidities were assessed. Body mass index was calculated using the formula: body weight (kg) / (height (m))². Disorders of carbohydrate metabolism were established in the case of the presence of pathology in the diagnosis and/or taking glucose-lowering therapy, and/or the presence of criteria for the corresponding pathology established in the “Algorithms for specialized medical care for patients with diabetes mellitus” 2019 [10]. The presence of hypertension was confirmed in the presence of essential and/or secondary hypertension in the diagnosis and/or use of antihypertensive drugs, and/or if systolic blood pressure (BP) ≥ 140 mmHg. Art. and/or diastolic blood pressure) ≥ 90 mm Hg. Art. were found at least twice in medical records. The basis for noting the presence of coronary artery disease was the presence in the medical documentation of data on: clinical angina pectoris in combination with the presence of ischemic changes on the ECG or EchoCG; silent myocardial ischemia, recorded during Holter monitoring; positive result of stress echocardiography or treadmill test; documented myocardial infarction; hemodynamically significant stenoses of the coronary arteries identified during coronary angiography. EchoCG data. The myocardial mass index and the relative thickness of the LV walls, necessary to determine the type of geometry, were calculated using the formulas recommended by the American Society of Echocardiography in 2005 [11]. To describe the geometry of the LV, the G. Ganau classification was used [12]. LA dilatation was established when the LA diameter was more than 38 mm, LV hypertrophy was determined when the LV IMM was more than 115 g/m² for men and more than 95 g/m² for women [11]. SPSS Statistics v23 programs were used for statistical analysis.

RESEARCH RESULTS

Characteristics of patients. The study included 70 patients, of which 44 (62.9%) were women, aged from 24 to 70 years.

Factors associated with severe FFT

Patients with different severity scores were compared according to the characteristics presented in Table 1. Comparisons were made between the following groups:

1. Paroxysmal or persistent type of AF.
2. There are no FC I–II or FC III–IV HF due to AF.
3. EF (Simpson) $\geq 50\%$ or EF (Simpson) $< 50\%$.
4. EHRA 2 or EHRA 3, 4.
5. Heart rate against the background of AF < 90 per 1 min or ≥ 90 per 1 min.

Severe course of TAF was defined as: persistent type, class III–IV HF on the background of AF, EF $< 50\%$, EHRA 3–4, heart rate ≥ 90 per minute.

Gender was statistically significantly associated with all indicators of the severity of FFT, except for heart rate. The percentage of male patients was significantly higher in the group of persistent AF compared with paroxysmal AF (48.8% and 20.7%, respectively, $p = 0.017$), among patients with FC III–IV HF compared with FC I–II (48, 8% and 25.7%, respectively, $p=0.048$), in the group with EF below 50% compared with the group with preserved EF (63.3% and 26.7%, respectively, $p=0.002$) and among patients with severe symptoms AF: more in EHRA 3 and 4 than in EHRA 2 (52.5% and 16.7%, respectively, $p=0.003$).

To confirm the effect of gender on the severity of TPP, a logistic regression analysis was performed with only age and gender included in the list of independent variables.

DISCUSSION

The studied sample of patients was distinguished by a rather severe course of AF: half of the patients had HF class III–IV and had symptoms of AF corresponding to EHRA 3–4; One third of participants had a decrease in EF of less than 50%. Persistent type of AF was observed more often (58.6%) than paroxysmal (41.4%), which is consistent with the data of previous studies [2, 3, 7, 8, 13]. When analyzing the literature, no studies were found that described the above characteristics of the course of TAF, which, in our opinion, characterize the severity of AF. However, our data on the incidence of severe FTP cannot be extrapolated to all patients with FTP, since most of the study participants were hospitalized patients with severe thyrotoxicosis or its complications, which is due to the specifics of the medical institutions where patients were recruited. According to the results of this study, the only reliable predictor of a severe course of TAF was male gender: it is associated with the persistence of AF, the development of HF class III–IV, a decrease in EF below 50% and with severe symptoms of AF - 3 and 4 on the EHRA scale. In contrast to other studies that examined the influence of clinical and anamnestic parameters and other factors on the type of TFP [6], we did not find an association between the duration of thyrotoxicosis and the level of thyroid hormones with the severity of TFP. Thus, male patients with thyrotoxicosis should be given special attention in order to prevent AF, and men with already developed TAF need adequate pulse-lowering therapy, thyrostatic therapy to achieve normal levels of not only thyroid hormones, but also TSH, optimally early radical treatment of thyrotoxicosis (thyroidectomy or radioiodine therapy). In addition, several echocardiographic parameters were associated with the severity of TAF. In the severe AF groups, LV IMM and LA diameter were higher. This may be important for determining the prognosis of patients with these changes detected by echocardiography.

CONCLUSION

The results of the present study demonstrated that male gender is associated with a more severe course of TAF, manifested in the persistence of AF, the development of HF III-IV class, a decrease in EF below 50% and the presence of severe symptoms of AF - 3 and 4 on the EHRA scale. This fact makes it appropriate to focus special attention on male patients with other factors that increase the risk of developing TFP. In addition, the present study found that several echocardiographic parameters were associated with the severity of AF: LA diameter was associated with the type of AF, LV IMM was associated with the severity of AF symptoms according to the EHRA scale, and both of these parameters were associated with the FC of HF and EF at background of TFP. The present study provides important information about patients with TFP that can be used to further understand how to clinically manage this important group of patients. Given the small sample size of this study, further research is required to confirm and expand the results obtained, to create a risk stratification tool for severe FFT and to develop approaches to treatment and prevention in this group of patients.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.

8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. ЖПБМ. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. Miasto Przyszłości. 2023;32:212-219.
12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.
13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. Science and Education. 2023;4(3):82-86.
15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.
16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. Science and Education. 2023;4(12):102-106.
17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.
19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES

- MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.
22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.
23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl

Stud. 2023;25:39-43.

33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).

34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.

35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.

36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMYIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.

37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.

38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.

39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.

40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.

41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.

42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.

43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.

44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and

Education. 2023;4(11).

45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.

46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

TA'LIMDA BAHOLASHNING O'TMISHI, HOZIRGI VA KELAJAGI O'RNI VA ISTIQBOLI

Davlatov Akrom Olimovich

mustaqil izlanuvchi

Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

E-mail: imdavlatov@gmail.com

Azamatova Iroda

Tashkent State University
of Oriental Studies

ANNOTATSIYA

Bilamizki, bugun mamlakatimizda har bir sohada keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda islohotlar amalga oshirilmoqda. O'z navbatida, bu islohotlarning muhim qismini ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar tashkil etadi. Keyingi yillarda ta'lim sohasining barcha bosqichlarini zamon talablari asosida tashkil etish yuzasidan amaliy ishlar amalga oshirildi. Xususan, oliy ta'lim tizimida islohotlar va amaliy chora-tadbirlar juda keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimda ta'kidlaganidek: Qudratli davlat va xalq taraqqiyotining tamal toshi, bunyodkorlik kuchi buyuk ekanligi barchamizga ayon. fan, ta'lim va ta'lim sohasida. Bizning ertangi kunimiz, mamlakatimizning porloq kelajagi, avvalo, ta'lim tizimi va farzandlarimizga berayotgan ta'lim-tarbiya bilan bog'liq¹.

Oliy ta'lim, maxsus oliy ma'lumotli kishilar bilan qamrab olishni kengaytirish kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, o'quv jarayonidagi raqamli va zamonaviy texnologiyalar oliy o'quv yurtlarida fan va ilmiy-tadqiqot ishlarining usullarini, samaradorligini joriy etish oshirish, ko'plab odamlar ilmiy ishlarga jalb qilingan, yangi fan infratuzilmasini shakllantirish, ma'naviy-ma'rifiy va ma'rifiy faoliyat samaradorligini oshirish, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash jarayoniga shaxsiy mijozlarni faol jalb qilish, oliy o'quv yurtlarini moliyalashtirish mustaqillik va barqarorlikni ta'minlash, moddiy-texnik ta'minlash oliy ta'lim muassasalarini mustahkamlash, metodikani ishlab chiqish va oliy ta'lim muassasalarini boshqarish oliy ta'lim tizimining faoliyatini, investitsion jozibadorligini oshirish oshirish, xalqaro

¹ Sh.M. Mirziyoyevning O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqidan

tan olinishi va raqobatbardoshligini ta'minlash, kontseptsiyani amalga oshirishdan kutilayotgan natijalar nuqtai nazaridan keng qamrovli masalalar qamrab olingan. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2019 yilda respublikada 114 ta oliy ta'lim muassasasi faoliyat ko'rsatmoqda 93 ta mahalliy va 21 ta xorijiy oliy ta'lim muassasalari mavjud muassasalar va ularning filiallari. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi U O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan OTMlar sonini aytib o'tdi. Ular buni payqashdi Bugungi kunda O'zbekistonda 159 ta, jumladan, Toshkent shahrida 72 ta, viloyatlarda 87 ta oliy ta'lim muassasasi, jumladan, 28 ta universitet, 47 ta institut, 3 ta akademiya, 1 ta konservatoriya, 26 ta filial, 30 ta xorijiy OTM va ularning filiallari; 24 ta, nodavlat OTM 59 ta. Bundan ko'rinib turibdiki, bugungi kunda ta'lim tizimida ijobiy o'zgarishlar sezilarli darajada oshdi. Davlat oliy ta'lim muassasalari tegishliligi bo'yicha vazirlik va idoralar rahbariyatiga biriktirilsin: Xorijiy oliy ta'lim tashkilotlar soni so'nggi 3 yilda ikki baravar ko'paydi. 2020-2021 o'quv yili boshida Respublikada 20 ta xorijiy oliy ta'lim muassasasi faoliyat ko'rsatgan. 3 dekabr ma'lumotlar esa ta'lim tizimimizning yaxlitligi yaxshi yo'lga qo'yilganligini ko'rsatadi u turgan ob'ektdir. Vazirliklar va idoralar davlat oliy ta'lim muassasalariga tegishliligi to'g'risida menejmentga hujum qilish - oliy ta'lim, har qanday yo'nalishdagi kadrlar sifatini oshirish ilg'or mutaxassislarni tayyorlash ko'rib chiqilmoqda. Xorijiy oliy ta'lim so'nggi 3 yilda institutlarning ikki baravar o'sishi buning dalilidir.

O'zbekiston ta'lim tizimida o'tmishda baholash asosan an'anaviy, imtihonga asoslangan testlarga qaratilgan edi. Talabalar birinchi navbatda ma'lumotni yodlash va qayta tiklash qobiliyatiga qarab baholandi va tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish yoki amaliy ko'nikmalarga kam e'tibor berildi.

Hozirgi vaqtda O'zbekistonda ta'lim tizimida muhim islohotlar, jumladan, baholashning yanada zamonaviy va keng qamrovli amaliyotiga o'tish amalga oshirilmoqda. Hukumat ko'nikma va malakalarning kengroq doirasini o'lchashga qaratilgan yangi baholash usullarini joriy etdi, jumladan, loyiha asosidagi baholashlar, portfellar va samaradorlikka asoslangan baholash. Shuningdek, o'quvchilarning bilim olishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun formativ baholashga e'tibor kuchaymoqda.

Kelajak: O'zbekiston ta'lim tizimidagi baholashning kelajagi yanada yaxlit va talabalarga yo'naltirilgan yondashuvga qarab rivojlanishda davom etishi mumkin. Baholash va fikr-mulohazalarni osonlashtirish uchun kompetensiyaga asoslangan baholash, shaxsiylashtirilgan o'quv rejalari va texnologiyalardan foydalanishga ko'proq e'tibor qaratilishi mumkin. Maqsad - baholash amaliyoti tez o'zgaruvchan global iqtisodiyot ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlash va talabalarni 21-asrda muvaffaqiyatga tayyorlash. Bundan tashqari, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar va

madaniyatlararo kompetentsiyalarni o'lcaydigan baholashlarni kiritishga e'tibor kuchayishi mumkin.

Ayni paytda O'zbekistonda ta'lim tizimida o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, o'qitish uslublarini takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga alohida e'tibor qaratilayotgan jiddiy islohotlar amalga oshirilmoqda. Amalga oshirilayotgan muhim islohotlar qatoriga quyidagilar kiradi:

O'quv dasturini modernizatsiya qilish: Hukumat o'quv dasturini xalqaro standartlarga moslashtirish va tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va amaliy ko'nikmalarga ko'proq e'tiborni jalb qilish uchun yangilash ustida ishlamoqda.

O'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish: O'qituvchilarning o'qitish usullari va pedagogik mahoratini oshirish uchun ularning malakasini oshirish imkoniyatlarini ta'minlashga katta e'tibor qaratilmoqda.

Texnologiya integratsiyasi: texnologiyani ta'lim tizimiga integratsiyalash, jumladan, maktablarga raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatini berish va o'qituvchilarni o'qitish va o'qitish uchun texnologiyalardan samarali foydalanishga o'rgatish bo'yicha harakatlar olib borilmoqda.

Inklyuziv ta'lim: Nogiron va alohida ta'limga muhtoj o'quvchilarni ta'lim tizimida muvaffaqiyatga erishish uchun tegishli yordam va resurslar bilan ta'minlashga e'tibor qaratgan holda, ularni kengroq qamrab olishga intilmoqda.

Baholash bo'yicha islohotlar: Yuqorida aytib o'tilganidek, baholash amaliyotini yanada keng qamrovli va zamonaviy ta'lim maqsadlariga moslashtirish, jumladan, kompetensiyaga asoslangan baholash va formativ baholash amaliyotiga o'tish bo'yicha islohotlar davom ettirilmoqda.

Bu islohotlar O'zbekistonda umumiy ta'lim sifatini oshirish va talabalarni tez o'zgarib borayotgan global sharoitda muvaffaqiyatga tayyorlashga qaratilgan.

O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish maqsadida test sinovlarini tashkil etish borasida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Asosiy islohotlardan ba'zilar quyidagilardan iborat:

Baholash usullarini diversifikatsiya qilish: an'anaviy imtihonlardan tashqari baholash usullarini diversifikatsiya qilish yo'lida harakat bor. Bu kengroq ko'nikma va malakalarni o'lchash uchun loyihaga asoslangan baholash, portfel va samaradorlikka asoslangan baholashni joriy qilishni o'z ichiga oladi.

Formativ baholashga e'tibor: o'quvchilarning bilim olishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun formativ baholashga e'tibor kuchaymoqda. Bu talabalarga o'zlarining kuchli tomonlari va yaxshilash sohalarini tushunishga yordam berish uchun doimiy ravishda fikr-mulohazalarni taqdim etishni o'z ichiga oladi.

Standartlashtirish va sifatni ta'minlash: O'zbekistonning turli mintaqalari va maktablari bo'ylab test sinovlarini o'tkazishni standartlashtirish hamda baholash sifati va adolatliligini ta'minlash bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Texnologiyalar integratsiyasi: Hukumat texnologiyani baholash jarayoniga integratsiyalash, jumladan, testlarni boshqarish, ball olish va ma'lumotlarni tahlil qilish uchun raqamli vositalardan foydalanish ustida ishlamoqda.

Xalqaro standartlarga moslashish: O'zbekiston talabalarining jahon iqtisodiyotida raqobatlashishga tayyor bo'lishini hamda oliy ta'lim va ishchi kuchi talablariga javob berishini ta'minlash uchun baholash amaliyotini xalqaro standartlarga moslashtirmoqda.

Bu islohotlar O'zbekistonda baholash tizimini modernizatsiya qilish, esdalikdan yodlash va yuqori baholi imtihonlardan voz kechib, o'quvchilarning qobiliyat va salohiyatini yaxshiroq aks ettiruvchi yanada keng qamrovli va talabalarga yo'naltirilgan yondashuvga o'tishga qaratilgan.

FAOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Uilyam Fiermanning "O'zbekistonda ta'lim va jamiyat"
2. Marlen Laruelning "Markaziy Osiyoda oliy ta'lim: xalqarolashtirish muammolari"
3. Rozalind Marshning "Postsovet dunyosida oliy ta'lim: Rossiya va O'zbekiston universitetlari misollari".
4. Shavkat S.Sobirovning "O'zbekistonda oliy ta'limni o'zgartirish: muammolar va istiqbollor"
5. Nodira Azimova "O'zbekistonda oliy ta'lim sifatini ta'minlash: joriy amaliyot va kelajak yo'nalishlari"
6. Akmaljon Ibragimov "Globalashuvning O'zbekistonda oliy ta'limga ta'siri"
7. Farhod Yo'ldoshevning "Iqtisodiy taraqqiyotda oliy ta'limning o'rni: O'zbekiston misoli"
8. Feruza Karimova "O'zbekistonda oliy ta'limda foydalanish imkoniyati va tenglik: qiyosiy tahlil"

PREMATURE OVARIAN FAILURE

Salimova Dildora Erkinovna
Scientific adviser:

Obidova Durdona, Uroqova Marjona, Sayfullayeva Mehriniso

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University
Students of the Samarkand state Medical University

ABSTRACT

The article presents data on the relationship between the pathogenetic mechanisms of development of menstrual cycle disorders of functional and organic origin and mental disorders from the point of view of the psychosomatic concept. According to the latter, functional disorders of the menstrual cycle are considered psychosomatic, in which gynecological pathology develops as a result of psychopathological disorders. A striking example of such a disease is functional hypothalamic amenorrhea. At the same time, endocrinopathies and premature ovarian failure can also be considered in the paradigm of psychosomatic disorders of ovarian function, due to the high prevalence of anxiety and depressive disorders in this cohort of patients. This review highlights the importance of interdisciplinary collaboration between gynecologist and psychiatrist for the most effective reproductive rehabilitation of patients with amenorrhea. The literature search was carried out in domestic and international databases in Russian and English. Free access to the full text of articles was a priority. The selection of sources was prioritized from 2020 to 2022. However, given the insufficient knowledge of the chosen topic, the selection of sources dates back to 1985.

INTRODUCTION

POI is a disease in which ovarian function ceases in women under 40 years of age, which is accompanied by an increase in the level of gonadotropins, a decrease in estrogen levels and ultimately leads to amenorrhea, infertility and long-term health consequences: early development of cardiovascular diseases, osteoporosis, decreased cognitive function and overall life expectancy. To make a diagnosis, it is necessary to register an increase in FSH of more than 25 IU/L twice with a difference of a month; a decrease in the number of antral follicles by ultrasound, as well as the level of anti-Mullerian hormone and estradiol can be detected [59]. The prevalence of this pathology averages 3.5% in the population, while in developing countries it is slightly higher than in developed countries - 5.1%. This is probably due to worse socio-economic

conditions, individual and public health, and difficult access to preventive health services or information [60]. The main causes of POI are genetic abnormalities, autoimmune processes, severe infections, iatrogenic factors (surgery, radiation/chemotherapy), familial forms of the disease and idiopathic causes [59]. Among the genetic factors, the most common are chromosomal pathologies (fragile X syndrome), gonadal dysgenesis, and Shereshevsky–Turner syndrome. However, in some cases, abnormal epigenetic changes are found in patients with POF. The latter include DNA methylation, noncoding RNA expression, and histone modifications. These processes perform a regulatory function in relation to gene expression and serve as one of the key factors influencing the ovarian microenvironment and follicular development, while their abnormalities impair oocyte maturation [61]. Autoimmune pathology as a cause of POF accounts for 10.5% of the total number of cases of ovarian failure and includes autoimmune endocrine (adrenal insufficiency, Hashimoto's thyroiditis and type 1 diabetes mellitus) and non-endocrine disorders (Sjögren's syndrome, rheumatoid arthritis, systemic lupus erythematosus, inflammatory disease intestines, multiple sclerosis, myasthenia gravis) [59]. However, in more than 50% of cases, the etiology of the disease is unknown even after a thorough examination - this is a spontaneous or idiopathic form of this nosology. Is it possible that psychopathological disorders in this case will be the triggering factor for early depletion of the ovarian reserve, and POI is a classic psychosomatic disease that occurs in the presence of a genetic predisposition or abnormal epigenetic changes in a woman? It is known that among patients with POI there is a high risk of depressive and anxiety disorders. According to a meta-analysis, which included 1316 participants, the odds ratio (OR) for depression was 3.33, 95% confidence interval (CI) = 2.31–4.81, p Mental disorders in women with early depletion of ovarian reserve often remain undiagnosed. Patients usually come for infertility and problems with the menstrual cycle, ignoring mental problems. Unfortunately, sometimes doctors tend not to recognize the significance of the psychosomatic problems of this cohort of patients, which leads to the fact that a third of them are missed by the diagnosis of anxiety or depressive disorders of moderate or severe severity. Psychopathological disorders can, among other things, affect fertility and the results of infertility treatment. J. Ventura et al. found a positive correlation between mental status and ovarian function in patients with POI [63]. The psychosocial impact of this nosology can also affect male partners, which leads to an inadequate perception of the disease in their wives. K. Chu et al. analyzed indicators of anxiety, depression and marital relationships in 52 men in the study group (POG) and 52 participants in the control group [64]. Men from group 1 experienced increased levels of anxiety and depression, and were also less satisfied with their marital relationships in some aspects compared to the control group. Many

partners did not have reliable information about their companions' illness, which may be the result of insufficient counseling from doctors. Moreover, their level of understanding of the disease correlated with anxiety ($r = -0.64$; p) Thus, the patient may experience additional psycho-emotional stress in marriage, which will aggravate the disturbances in her mental state. It is not indicated whether the spouses of patients with POI were in an anxious-depressive state before marriage; perhaps the reason is the distorted choice of the women themselves in a state of mental exhaustion. The exact etiology of anxiety and depressive disorders in patients with POI is still unknown. It is likely that mechanisms of neuroendocrine regulation in the hypothalamic-pituitary-ovarian axis, cytokines and psychosocial stress are involved here. Excessive release of FSH and a decrease in estrogen levels directly affect the synthesis, metabolism and receptor activity in the neurotransmitter system: 5-hydroxytryptamine, dopamine and norepinephrine, which ultimately increases the risk of developing depressive and anxiety disorders in menopausal women [65]. A similar process may also occur in patients with POI. Another mechanism for the pathogenesis of psychopathological disorders may be associated with the level of transforming growth factor- β and interferon gamma. They were found to be associated with the development of early depletion of ovarian reserve and depressive disorders, which can be explained by immune disorders and activation of the inflammatory response system [66]. Another important cause of affective pathology is psychosocial stress, which is directly related to the infertility of patients. In women with infertility, mood disorders are significantly more often detected, and in patients with POI, the situation is aggravated by the fact that the manifestation of premature cessation of ovarian function can occur at a very young age, when the patient did not even think about her reproductive plans, which leads to even greater levels of stress, aggravated by the public stigmatization of infertility [67, 68]. We should not forget that psychopathological disorders can initiate the development of amenorrhea and worsen ovarian function, as discussed above (FGA). Chronic negative emotions activate the hypothalamic-pituitary-adrenal axis, leading to the secretion of large amounts of cortisol, which suppresses the pulsatile rhythm of GnRH release [69]. In addition, mental stress induces the synthesis of β -endorphin in the hypothalamus and pituitary gland, indirectly affecting the release of gonadotropins, and those, in turn, on ovarian function, which can lead to the development of POI. Therefore, there is no clear answer to the question whether psychopathological disorders are a premorbid background for the idiopathic ("psychogenic") form of POI or accompany the onset of estrogen deficiency.

CONCLUSION

Psychosocial stress has many adverse health consequences. Assessing the negative effect of prolonged psychogenicity is problematic, since there are no objective

criteria. In women, phenotypic markers of chronic stress include menstrual irregularities, amenorrhea, or infertility. Rare polymorphisms that control the development and/or function of GnRH neurons may contribute to the adaptability of the reproductive axis to stress factors. FHA is a classic psychosomatic disease, when a somatic illness is provoked (caused) by mental pathology, personality disorders or psychogenic factors. At the same time, concomitant depressive and anxiety disorders, often diagnosed in patients with PCOS and POI, can act as a trigger factor in the manifestation of endocrinopathy, which makes it possible to classify these diseases as psychosomatic. Therefore, an interdisciplinary team of gynecologist and psychiatrist will be able to improve an individual therapeutic approach based on targeted therapy and provide reproductive rehabilitation for patients with various forms of amenorrhea.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *ScienceandEducation*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод прирезус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *ScienceandEducation*. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТИ COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные

изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.

11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. MiastoPrzyszłości. 2023;32:212-219.

12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.

13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.

14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmuntireoiditbilankasallanganbemorlardagifunksionalbuzilishlarningdifferensi onaldiagnostikasidaqalqonsimonbezzichliginianiqlash.Science and Education. 2023;4(3):82-86.

15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2.1. 2021;2(3):37-41.

16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection.Science and Education. 2023;4(12):102-106.

17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188

18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийскийжурналмедицинскихиестественныхнаук. 2023;3(4):197-200.

19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.

21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшиеинтеллектуальныеисследования. 2023;4(1):131-133.

22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.

23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL

- SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR.SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziyabilan birgalikdakechish xususiyatlarivaularnidavolashusullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA

- COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149). 2023;1(8):188-190.
42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.
46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:74-77.

DIFFUSE TOXIC BULGE CAUSED BY CHANGES IN THYROID ACTIVITY

Salimova Dildora Erkinovna

Scientific Monk:

Samarkand State Medical University

Haydarov Dovudbek, Eshtemirov Asror, Abu Tohir Onarbayev

Students of the Faculty of Pediatrics of Samarkand State Medical University

ABSTRACT

Diffuse toxic bull disease (tyreotoxicosis, tyreotoxic Bull) is considered an endocrine disease and occurs as a result of an excessive increase in the secretion of thyroid hormones, it is accompanied by severe disorders in various organs and systems. This disease is a disease that is given little attention among the people, but is accompanied by severe complications, and it is important to dwell on it separately.

Keywords: bullfinch, tyreotoxicosis, tyreotoxic bullfinch, endocrine.

The meaning of mining: there are a large number of views on the origin of diffuse toxic bull disease. Most scientists of our state support the neurogenic theory and argue that mental trauma (stress) is of great importance in the occurrence of this disease. The founder of this theory was S.P. Botkin (1884): “it is no doubt that mental states have an effect not only on the course of Bazed’s disease, but also on its development. Kulfat wrote that various losses, fear, anger, panic caused many times the rapid, within a few hours, development of symptoms typical of Bazed’s disease”. S.A. Maasumov, M.S. Astrov analyzed materials from Bull expeditions and observations, noting that mental injury (stress) is of great importance in diffuse toxic bull etiology (up to 40-60%).

In terms of the relatively high incidence of female sexual diseases and hormonal dysfunction (33.6%), it is the second factor (fetal menstruation is a disorder, not being on the verge of having children, loneliness, etc.). In diffuse toxic bull etiology, infection is not significant, but at least 5-6% of patients attribute their disease mainly to severe influenza or angina. It has also been proven that the influence of exogenous factors on the body in the presence of disorders of the activity of members of the endocrine system – constitutional and genetic factors that predispose to diffuse toxic bulge. In patients with diffuse toxic bulges, a long – acting stimulant, LATS, has been identified in the blood, which has been known to act as a specific antitelo in relation to the thyroid, causing thyroid excitation as in the action of tyreotropin. An increase in the accumulation of T3 and T4 in the body disrupts the processes of oxidative

phosphorylation in tissues, this phenomenon is evident in the violation of all types of metabolism, the derailment of the activity of the central nervous system, heart, liver and other organs.

With diffuse toxic bullsh, often in cases women between the ages of 20 and 50 get sick. The ratio of the number of sick women to men is $\approx 10: 1$. The high incidence of the disease in women is caused by a slightly increased violation of the mutual normal relationship in the activity of the gonads and the hypothalamic-hypophysical system in them, and this passes with the rapid synthesis of thyroid hormones.

According to the testimony of scientific literature, from the point of view of the profession, more and more employees of mental labor get sick with diffuse toxic bullsh. Residents living in rural areas are 3 to 5 times less likely to be diagnosed with tyreotoxicosis. It seems that the importance of the environment (natural factors, outdoor work), which is somehow calm and comfortable in this, may be great.

Diffuse toxic in the bull, thyroid gland O.V. According to the method proposed by Nikolaev – to perform the practice of subtotal subfascial strumectomy – is considered one of the most radical methods. In this, a portion of the glandular tissue measuring $\approx 4-8$ grams per piece in front of the trachea is left. Most of the remaining methods (Drachinskaya, Breydo methods and b.), are of the improved types of this operation and differ from the glandular tissue only if they know where and how much to leave. When there is a risk of bleeding during the surgical procedure, it is advisable to first connect the thyroid arteries according to the Coxer method, and then perform the intended operation.

In the nodular and mixed types of the bull, the operation “enucleation” (urinating the knot from the tissue) was previously performed. In the postoperative period, it was found that some of these categories of patients may develop later and develop disease recidivism (recurrence) of inconspicuous (small) nodules located in the glandular tissue next to the node. Taking this into account, in the following years, the use of a resection operation of the thyroid node with side tissues according to the Mikulich method, gives good results.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. ScienceandEducation. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод прирезус несовместимой беременности. Достижения науки и образования. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. ЖПБМ. 2018;(1 (99)):189-191.

4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. ScienceandEducation. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. Журнал проблемы биологии и медицины. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. ScienceandEducation. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. ЖПБМ. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТИ COVID-19. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. 2022;2(13):190-204.
10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.
11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. MiastoPrzyszłości. 2023;32:212-219.
12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.
13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmuntireoiditbilankasallanganbemorlardagifunksionalbuzilishlarningdifferensi onaldiagnostikasidaqalqonsimonbezzichliginianiqlash. Science and Education. 2023;4(3):82-86.

15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2.1. 2021;2(3):37-41.
16. Choriyeu S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. Science and Education. 2023;4(12):102-106.
17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.
19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.
22. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.
23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of

- MultidimensiResear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).
34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR.SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziyabilan birgalikdakechish xususiyatlarivaularnidavolashusullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF

GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.

41. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.

42. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.

43. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.

44. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and Education. 2023;4(11).

45. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.

46. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

PREMATURE OVARIAN FAILURE

Davranova Aziza Davranovna
Scientific adviser

Xasanova Dilshoda, Mahmatqulova Ma'rifat, Ne'matova Shalola

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University
Students of the Samarkand state Medical University

ABSTRACT

The article presents data on the relationship between the pathogenetic mechanisms of development of menstrual cycle disorders of functional and organic origin and mental disorders from the point of view of the psychosomatic concept. According to the latter, functional disorders of the menstrual cycle are considered psychosomatic, in which gynecological pathology develops as a result of psychopathological disorders. A striking example of such a disease is functional hypothalamic amenorrhea. At the same time, endocrinopathies and premature ovarian failure can also be considered in the paradigm of psychosomatic disorders of ovarian function, due to the high prevalence of anxiety and depressive disorders in this cohort of patients. This review highlights the importance of interdisciplinary collaboration between gynecologist and psychiatrist for the most effective reproductive rehabilitation of patients with amenorrhea. The literature search was carried out in domestic and international databases in Russian and English. Free access to the full text of articles was a priority. The selection of sources was prioritized from 2020 to 2022. However, given the insufficient knowledge of the chosen topic, the selection of sources dates back to 1985.

INTRODUCTION

POI is a disease in which ovarian function ceases in women under 40 years of age, which is accompanied by an increase in the level of gonadotropins, a decrease in estrogen levels and ultimately leads to amenorrhea, infertility and long-term health consequences: early development of cardiovascular diseases, osteoporosis, decreased cognitive function and overall life expectancy. To make a diagnosis, it is necessary to register an increase in FSH of more than 25 IU/L twice with a difference of a month; a decrease in the number of antral follicles by ultrasound, as well as the level of anti-Mullerian hormone and estradiol can be detected [1-3]. The prevalence of this pathology averages 3.5% in the population, while in developing countries it is slightly higher than in developed countries - 5.1%. This is probably due to worse socio-

economic conditions, individual and public health, and difficult access to preventive health services or information [7-9]. The main causes of POI are genetic abnormalities, autoimmune processes, severe infections, iatrogenic factors (surgery, radiation/chemotherapy), familial forms of the disease and idiopathic causes [4-6]. Among the genetic factors, the most common are chromosomal pathologies (fragile X syndrome), gonadal dysgenesis, and Shereshevsky–Turner syndrome. However, in some cases, abnormal epigenetic changes are found in patients with POF. The latter include DNA methylation, noncoding RNA expression, and histone modifications. These processes perform a regulatory function in relation to gene expression and serve as one of the key factors influencing the ovarian microenvironment and follicular development, while their abnormalities impair oocyte maturation [10-13]. Autoimmune pathology as a cause of POF accounts for 10.5% of the total number of cases of ovarian failure and includes autoimmune endocrine (adrenal insufficiency, Hashimoto's thyroiditis and type 1 diabetes mellitus) and non-endocrine disorders (Sjögren's syndrome, rheumatoid arthritis, systemic lupus erythematosus, inflammatory disease intestines, multiple sclerosis, myasthenia gravis) [14-16]. However, in more than 50% of cases, the etiology of the disease is unknown even after a thorough examination - this is a spontaneous or idiopathic form of this nosology. Is it possible that psychopathological disorders in this case will be the triggering factor for early depletion of the ovarian reserve, and POI is a classic psychosomatic disease that occurs in the presence of a genetic predisposition or abnormal epigenetic changes in a woman? It is known that among patients with POI there is a high risk of depressive and anxiety disorders. According to a meta-analysis, which included 1316 participants, the odds ratio (OR) for depression was 3.33, 95% confidence interval (CI) = 2.31–4.81, p Mental disorders in women with early depletion of ovarian reserve often remain undiagnosed. Patients usually come for infertility and problems with the menstrual cycle, ignoring mental problems. Unfortunately, sometimes doctors tend not to recognize the significance of the psychosomatic problems of this cohort of patients, which leads to the fact that a third of them are missed by the diagnosis of anxiety or depressive disorders of moderate or severe severity. Psychopathological disorders can, among other things, affect fertility and the results of infertility treatment. J. Ventura et al. found a positive correlation between mental status and ovarian function in patients with POI [17-19]. The psychosocial impact of this nosology can also affect male partners, which leads to an inadequate perception of the disease in their wives. K. Chu et al. analyzed indicators of anxiety, depression and marital relationships in 52 men in the study group (POG) and 52 participants in the control group [20-23]. Men from group 1 experienced increased levels of anxiety and depression, and were also less satisfied with their marital relationships in some aspects compared to the control group.

Many partners did not have reliable information about their companions' illness, which may be the result of insufficient counseling from doctors. Moreover, their level of understanding of the disease correlated with anxiety ($r = -0.64$; p) Thus, the patient may experience additional psycho-emotional stress in marriage, which will aggravate the disturbances in her mental state. It is not indicated whether the spouses of patients with POI were in an anxious-depressive state before marriage; perhaps the reason is the distorted choice of the women themselves in a state of mental exhaustion. The exact etiology of anxiety and depressive disorders in patients with POI is still unknown. It is likely that mechanisms of neuroendocrine regulation in the hypothalamic-pituitary-ovarian axis, cytokines and psychosocial stress are involved here. Excessive release of FSH, and a decrease in estrogen levels directly affect the synthesis, metabolism and receptor activity in the neurotransmitter system: 5-hydroxytryptamine, dopamine and norepinephrine, which ultimately increases the risk of developing depressive and anxiety disorders in menopausal women [24-26]. A similar process may also occur in patients with POI. Another mechanism for the pathogenesis of psychopathological disorders may be associated with the level of transforming growth factor- β and interferon gamma. They were found to be associated with the development of early depletion of ovarian reserve and depressive disorders, which can be explained by immune disorders and activation of the inflammatory response system [36]. Another important cause of affective pathology is psychosocial stress, which is directly related to the infertility of patients. In women with infertility, mood disorders are significantly more often detected, and in patients with POI, the situation is aggravated by the fact that the manifestation of premature cessation of ovarian function can occur at a very young age, when the patient did not even think about her reproductive plans, which leads to even greater levels of stress, aggravated by the public stigmatization of infertility [27-30]. We should not forget that psychopathological disorders can initiate the development of amenorrhea and worsen ovarian function, as discussed above (FGA). Chronic negative emotions activate the hypothalamic-pituitary-adrenal axis, leading to the secretion of large amounts of cortisol, which suppresses the pulsatile rhythm of GnRH release [31-33]. In addition, mental stress induces the synthesis of β -endorphin in the hypothalamus and pituitary gland, indirectly affecting the release of gonadotropins, and those, in turn, on ovarian function, which can lead to the development of POI. Therefore, there is no clear answer to the question whether psychopathological disorders are a premorbid background for the idiopathic ("psychogenic") form of POI or accompany the onset of estrogen deficiency. [34-36]

CONCLUSION

Psychosocial stress has many adverse health consequences. Assessing the negative effect of prolonged psychogenicity is problematic, since there are no objective

criteria. In women, phenotypic markers of chronic stress include menstrual irregularities, amenorrhea, or infertility. Rare polymorphisms that control the development and/or function of GnRH neurons may contribute to the adaptability of the reproductive axis to stress factors. FHA is a classic psychosomatic disease, when a somatic illness is provoked (caused) by mental pathology, personality disorders or psychogenic factors. At the same time, concomitant depressive and anxiety disorders, often diagnosed in patients with PCOS and POI, can act as a trigger factor in the manifestation of endocrinopathy, which makes it possible to classify these diseases as psychosomatic. Therefore, an interdisciplinary team of gynecologist and psychiatrist will be able to improve an individual therapeutic approach based on targeted therapy and provide reproductive rehabilitation for patients with various forms of amenorrhea. [37-40]

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
5. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
6. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
7. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
8. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
9. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ.

САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. 2022;2(13):190-204.

10. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.

11. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. Miasto Przyszłości. 2023;32:212-219.

12. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.

13. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.

14. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. Science and Education. 2023;4(3):82-86.

15. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.

16. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. Science and Education. 2023;4(12):102-106.

17. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188

18. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.

19. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

20. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES

- MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.
21. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.
22. G.Sh N, D.e S, Oybekovma XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.
23. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
24. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
25. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
26. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
27. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
28. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
29. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
30. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
31. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
32. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
33. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).

34. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
35. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
36. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
37. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
38. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.
39. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.
40. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.

PEDAGOGIKA SOHASIDA ILG'OR TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Nurillayev Ruslan

Buxoro Davlat pedagogika instituti harbiy ta'lim fakulteti 3-kurs 31-guruh talabasi

E-mail: nurillayevruslan2021@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada pedagogika fanini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni yoritilgan. Shuningdek, pedagogik texnologiya asosida mashg'ulot o'tish, dars jarayonida zamonaviy texnik vositalar, kompyuterlar, videokompyuterli multimediya komplekslarini qo'llash orqali o'tish kerakligi asoslangan. Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalar, davriy nashrlar, anjumanlardagi mavzu va hisobotlarda ham o'z aksini topmoqda va bu fan bilan bilan shug'ullanadigan olimlarning ilmiy ishlari ham yoritilgan. Qolaversa, pedagogika fanini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rnini oshirish bo'yicha xulosa va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika fani, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ta'lim tamoyillari, metodik ishlanmalar.

KIRISH

Ma'lumki, har qanday texnologiya ta'limning yangi mazmunini shakllantiruvchi ta'lim tamoyillariga asoslanadi va ta'lim oluvchi shaxsini tarbiyalash, unda mehnat va muayyan yo'nalishlarda kasbiy ko'nikmalarni hosil qilishga yo'naltiriladi. Ta'lim jarayonining faol sub'ektlari o'qituvchi va o'quvchilar bo'lib, ularning hamkorlikdagi faoliyatlari muayyan mavzu (yoki fanlar asoslari) bo'yicha kam kuch va vaqt sarflangan holda nazariy va amaliy bilimlarni chuqur o'zlashtirish imkonini yaratadi. O'qituvchining faol, samarali faoliyat ko'rsatishiga yo'naltirilgan ta'lim jarayonining metodik ishlanmasidan farqli ravishda, ta'lim jarayonini faollashtirish va jadallashtirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalari ta'lim oluvchilarga qaratiladi, shuningdek, ularning shaxsiy va o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatini hisobga olgan holda o'quv materialini o'zlashtirishga sharoit yaratish bilan bir qatorda, ta'lim tarbiyasi butun mashg'ulot davomida o'quvchilarning faolligi va qiziquvchanligini muntazam ravishda rivojlantirib borish maqsadini ko'zda tutadi, o'quv omillarini yaratishga asoslangan pedagogik texnologiya talablarini o'quv yoki ishlab chiqarish faoliyatiga tezkor jalb qilish imkonini beradi. Aks holda, zaif, yetarli darajada tushunarli bo'lmagan yoki aniq natijani ko'zlanmagan topshiriqlar

mashg'ulotning samarasiz yakunlanishiga olib kelishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston Respublikasi kadrlar tayyorlash milliy dasturining "Uzluksiz ta'lim tizimi va turlari" bo'limida ikki bosqichli oliy ta'limni tashkil etish va rivojlantirish uchun amalga oshirish zarur bo'lgan tadbirlar qatorida "yangi pedagogik va axborot texnologiyadan foydalangan holda talabalarni o'qitishni jadallashtirish; o'qitishni mustaqil bilim olishni individuallashtirish hamda distantsion ta'lim tizimi texnologiyasi va vosilalarini ishlab chiqish va o'zlashtirish" haqida so'z yuritilgan. Ushbu tadbirlarni amalga oshirish o'qitishni takomillashtirish, ya'ni o'quv jarayoniga pedagogik texnologiyalarni keng tatbiq qilish, kompyuterli avtomatlashtirilgan o'qitish tizimini qo'llash, ta'limda yangi texnikaviy va didaktik vositalar hamda multimediyaga imkoniyatlaridan foydalanish, masofadan o'qitish ta'limini joriy qilish kabi o'qitishning zamonaviy texnologiyalarini qo'llash orqali bajariladi. Rivojlangan mamlakatlarda yangi pedagogik texnologiya asta-sekinlik bilan shakllanib, O'zbekiston Respublikasiga ham kirib kela boshlagan. Yangi pedagogik texnologiya dars jarayonida talabalarni mustaqil fikrlash, erkin faoliyat yuritishga da'vat etadi.

So'nggi yillarda Respublikamizning taniqli pedagog olim va o'qituvchilari tomonidan o'quvjarayoniga pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo'yicha samarali izlanishlar olib borilmoqda. Pedagogik texnologiya tushunchasi ilmiy maqolalar, davriy nashrlar, anjumanlardagi mavzu va hisobotlarda ham o'z aksini topmoqda. Jumladan, respublikamiz olimlari R.X.Jorayev, A.P.Parpiyev, N.X.Saydahmedov, U.N.Nishonaliev, L.Farberman, L.V.Golish, U.X.Tolipovlar hamda Rossiya pedagog olimlaridan V.P. Bezpalko, M.V.Klarin, V.M.Monaxov, P.I.Pidkasistiyalar, shuningdek, qozog'istonlik olimlaridan M.J.Aristanov, J.S.Xaydarov va boshqalar o'z ilmiy tadqiqotlarida "pedagogik texnologiya" tushunchasining mohiyatini va ahamiyatini ochib berishga harakat qilganlar. Hozirgi kunda pedagogika adabiyotlari, ta'lim muammolariga oid ma'ruzalar va rasmiy hujjatlarda "yangi pedagogik texnologiya", "ilg'or pedagogik texnologiya", "zamonaviy pedagogik texnologiya", "o'qitish texnologiyasi", "ta'lim texnologiyasi" kabi iboralar keng qo'llanmoqda. Ammo ushbu tushunchalar hali ham bir qolipga tushirilmagan va entsiklopidiyalarda izohlanganicha yo'q. Bu iboralar mazmunining yagona lalqini ishlab chiqilmagan va shuning uchun ularning birbiridan farqlanuvchi ko'pgina ta'riflari mavjud.

V.Guzevning ta'kidlashicha. an'anaviy uslubda ta'lim maqsadlari dastur talablariga muvofiq holda noaniq, ya'ni ta'lim oluvchilarning "o'zlashtirish" tushunchasi qobig'iga o'ralgan noaniq tasavvur bilan tavsiflanadi. Ko'proq yutuqlarga erishgan o'qituvchilarning ish tajribalarini umumlashtirish asosida ta'lim jarayonlari tashkil etiladi. Har bir aniq vaziyat uchun mana shu o'qituvchilarning pedagogik faoliyati namuna sifatida ko'rsatiladi. Ammo bir qator olimlar ta'limning alohida

uslubiyotlari davri o'tganligi va har qanday ilg'or pedagoglar tajribalarini umumlashtirish tizimli va maqsadga yo'naltirilgan, samarali ta'limni qurish imkonini bermasligini ta'kidlamodalar. Hozirgi kunda ko'pgina mutavassislar an'anaviy pedagogikani tanqid qilgan holda o'qitishda haligacha umumiy tushunchalar, qoida va qonuniyatlar o'rganiladigan yondashuv ustivorligini ta'kidlamodalar. O'quvchilarning real dunyo ob'ektlari bilan ishlashi hajm va mazmun jihatidan juda kam.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Interfaol pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarning afzalliklari shundan iboratki, bunday darslar tizimi tafakkurni charxlaydigan, Vatanga cheksiz muhabbat, sadoqatni, fuqarolik axloqi va demokratik madaniyatni shakllantiruvchi fan asosi bo'lib xizmat qiladi. Fanlarni o'qitishda —Guruhlar bilan ishlash, —Munozaral, —Muammoli o'qitish, —Aqliy hujum kabi metodlar, shuningdek jadvallar bilan ishlash, mustaqil fikrni ifodalaydigan yozma ishlar, insholar yozish o'quvchilar faolligini oshiradi.

Bu metodlar asosida olib borilgan ana shunday darslar vaqt tejamkorligi bilan birga, yangi bilimlarni o'quvchiga yetkazib beradi, shuning bilan birga bolani o'ylantiradigan, chuqur mushohadaga undaydigan, butun diqqat e'tiborini o'ziga jalb qila oladigan, muammoli vaziyatlar, bahs-tortishuvlarda to'g'ri xulosalar bilan vaziyatdan chiroyli chiqib keta oladigan va olgan bilimlarini boshqa mavzular bilan bog'lab, umumlashtiradigan sharoitga ega bo'ladi.

Hozirgi davr ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish – innovatsion pedagogikani maydonga olib chiqdi. "Innovatsion pedagogika" termini va unga xos bo'lgan tadqiqotlar G'arbiy Yevropa va AQShda 60-yillarda paydo bo'ldi. Yangilik kiritishning sotsial-psixologik aspekti amerikalik innovatik E.Rodjers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifa(tip)lari tasnifini, uning yangilikka bo'lgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etadi.

Pedagogik texnologiya — ta'lim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'lash, texnologik yondashuv asosida ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolarini o'rganadi. Texnologiya so'zining lug'aviy ma'nosiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, ushbu so'z yunonchadan olingan bo'lib, tehnos-mahorat, san'at logos-ta'limot, fan ma'nolarini anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, texnologiya so'zi boshqa terminlarga qo'shilib, ana shu sohani rivojlantirish, mahoratini oshirish vazifalarini bajaradi. Umumiy qilib aytganda, texnologiya sifat jihatdan yangi masalalarni yechish uchun ta'lim evolutsiyasi bosqichini tayyorlagan obyektiv jarayondir. Yangi texnologiyalar katta ta'lim imkoniyatlarini ochdi. Ro'y berayotgan sifat o'zgarishlar shuni ko'rsatadiki, odat bo'lgan tushuntirishda—o'rgatish jarayonlari o'qituvchilarning kasbiy imkoniyatlari

chegarasidan tashqari chiqib keta boshladi. Vujudga kelgan yangi texnik, axborot, bosma, eshitish va ko'rgazma vositalari o'ziga xos tarzda yangi metodikalar bilan ta'lim jarayoniga ko'pgina yangiliklar kiritib, uning ajratilmas qismi bo'lib qolmoqda. Biroq, pedagogik texnologik jarayonning o'ziga xosligi, uning an'anaviy shakllaridan ustuvorligi va hozirgi zamon ta'limi muammolari real yechish usullari hali to'la o'rganilmagan. Bu haqda chet ellik va o'zbek avtorlari ko'p yozmoqdalar. Lekin barchalari pedagogik texnologiyalar kelajakda ustuvor o'ringa ega bo'lishiga ishonadilar. Hozirda ta'lim texnologiyasi yordamchi vosita bo'lib qolmay balki, o'quv jarayonining rivojlanishida katta rol o'ynab, uning tashkiliy shakllari, metodlari, mazmunini o'zgartiradigan yangi sistema deb tushunilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, o'qituvchi va o'quvchining pedagogik tafakkuriga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Texnologiyani bunday tavsif qilish ta'lim jarayonidagi barcha tuzuvchilar orasidagi uzviy bog'lanishning muhimligini, pedagog va o'quvchining o'zaro hamkorligini ko'rsatadi. O'quvchi passiv ta'lim obyektidan faol shaxs ta'lim va tarbiya subyektiga aylanadi va aktiv subyekt sifatida o'qituvchi bilan bu jarayonda qatnashadi, mustaqil bilim olishga intiladi.

Innovatsion usullarda dars o'tish jarayonini, ya'ni zamonaviy pedagogik texnologiyalarni boshlang'ich ta'lim davridan boshlab tashkillashtirish ta'lim tizimida yuqori samara beradi. Bu degani, boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'limning poydevori hisoblanadi. Ana shu poydevorni mustahkam tarzda bunyod etish kelgusi davrlardagi ta'lim jarayonlarining o'tilishida ham qulayli yaratgan bo'ladi. O'z-o'zidan kelib chiqadiki, boshlang'ich ta'limdan boshlab tashkil etilgan pedagogik texnologiyalar ta'limning keyingi davrlarida tshkil etilishida birinchi bosqich vazifasini o'taydi.

Talabalarning bilishga bo'lgan qiziqishi shakllanishining muhim shartlaridan bin hissiy vaziyat, bilishga bo'lgan ehtiyoj va ongli fikrlashni rivojlantirishni yaratish bo'lishi ham mumkin. Talabalarning bilish faoliyati tuzilmasiga faollik kiradi, ya'ni bu shunday ish faoliyatiki, unda bilish faoliyatini jonlantiradigan intellektual, irodaviy, hissiy jarayonlar birgalikda namoyon bo'ladi. Jonli bilish faoliyati uchun, bilimga bo'lgan har tomonlama, chuqur qiziqish, muayyan kuch sarf qilinishi, diqqat, belgilangan maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan aqliy va jismoniy kuchlar qaratilgan bo'lishi lozim. Bilish faolligi individual bo'ladi, u shaxsning tug'ma qobiliyati emas, balki uning xatti-harakatlari jarayonida shakllanadi.

Talabalarning jonli bilish faoliyati uchun quyidagilar xosdir:

- bilimga va o'quv maqsadlariga bo'lgan chuqur, har tomonlama qiziqish;
- aqliy, jismoniy va intellektual kuchlarni faol namoyon qilish;
- diqqat, xotira, iroda va boshqa ruhiy sifatlarni to'plash. Bilish faolligi jarayonida quyidagi 4 sath ajratiladi:

- reproduktiv faollik. Bunda — tayyor bilimlarni egallashga tayyorlik, qizg'in qayta ishlash faoliyati kabilar amal qiladi;
- aplikativ faollik — unga qizg'in tanlov-yaratish faoliyatiga tayyorlik xarakterlidir;
- izohlashdagi faollik — ma'no-mazmunni qizg'in izohlash, tushuntirish va ochib berishga tayyorlik;
- produktiv (samarali) faollik — unga yangilikni qizg'in ijod qilishga tayyorlik xarakterlidir.

Bilish faolligi rivojlanishi bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- mustaqil xatti-harakatlarga intilishda namoyon bo'ladigan amaliy faoliyatdagi faollik;
- o'rganilayotgan hodisalarning mohiyati va tamoyillarini qo'lga kiritishdagi intilish;
- ijodiy faollik oliy bosqich bolib, u sabab-oqibat bog'lanishidan, ijodiy fikrlarning haqqoniyligiga, uning hayotiy va bilish qimmatiga ishonch hosil qilishdan tarkib topadi.

Pedagogika va psixologiyaga oid adabiyotlar tahlili shunday xulosa qilishga izn beradi: o'qitishda bilish faoliyatini jonlantirish deganda tom ma'noda fikrlash ishining faolligi tushuniladi. Fikrlash faolligi bilish faoliyatida maqsadga muvofiq analiz va sintezda, o'quv materiallarini konkretlashtirish va bir tizimga keltirishda, induksiya va deduksiyani qo'llashda, bilimlar tizimini egallashda, dunyoqarash hamda tasavvurlar va tushunchalarni ishlab chiqishda namoyon bo'ladi.

Talabalarning ijodiy faolligi rivojlanishi shaxsning o'rganilayotgan narsa va hodisalar mohiyatiga chuqur kirib borishga intilish va bilish faoliyatiga yangilik va ijodiylik unsurlarini olib kira olishi qobiliyati bilan xarakterlanadi. Bu tushunchalar bir-birini to'ldiradi. Chunki mustaqil harakatlarning o'zidayoq shaxsning faolligi namoyon bo'ladi, aksincha, faollik ko'pincha mustaqil harakatlarni taqozo qiladi. Bilish mustaqilligi quyidagi belgilarga ega:

- mustaqil fikrlay olish va unga intilish;
- yangi vaziyatlarda moljalni o'z bilishsa yoki yangi vazifalarni yechishga o'z yondashuvini topa bilish qobiliyati;
- o'zlashtirilayotgan bilimlarni nafaqat tushunishni istash, balki uni qo'lga kiritish usullarini topish;
- boshqa ishlarni baholashda tanqidiy yondashuv;

XULOSA

B.P. Yesipov mustaqil ishlarni bilimlarni izlab topish, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash, bilimlardan yangi sharoitlarda foydalana olish hamda bilimlarni amaliy qo'llash kabi didaktik vazifalar bilan bog'laydi. Xulosa qilib aytganda o'quv

jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu maqsadni ro'yobga chiqarish quyidagi vazifalarni hal etishni nazarda tutadi:

- 1) O'zbekiston Respublikasining —Ta'lim to'g'risidagi qonuniga muvofiq ta'lim tizimini isloh qilish, davlat va nodavlat ta'lim muassasalari hamda kadrlar tayyorlash sohasida raqobat muhitini shakllantirish negizida ta'lim tizimini yagona o'quv ishlab chiqarish majmui sifatida izchil rivojlantirishni ta'minlash;
- 2) ta'lim va kadrlar tayyorlash tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan, demokratik-huquqiy davlat qurilishi jarayonlariga moslash;
- 3) kadrlar tayyorlash tizimi muassasalarini yuqori malakali mutaxassislar bilan ta'minlash, pedagogik faoliyatning tashkiliy va ijtimoiy maqomini ko'tarish;
- 4) kadrlar tayyorlash tizimini hozirgi talablar doirasida qayta qurish;
- 5) ta'lim oluvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashning samarali uslublarini ishlab chiqish va joriy etish;
- 6) tizimni attestatsiya va akkreditatsiya qilishning yagona metodikasini joriy qilish;
- 7) normativ va moddiy - texnika axborot bazasini yaratish;
- 8) ta'lim, fan va ishlab chiqarishning integratsiyasini ta'minlash;
- 9) tizimga byudjetdan tashqari investitsiyalarni jalb qilish;
- 10) kadrlar tayyorlash sohasida o'zaro manfaatli xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. J.Yo'ldoshev, S.Usmonov, —Pedagogik texnologiya asoslaril, T., 2004.
2. J.Yo'ldoshev, —Ta'lim yangilanish yo'lida, T., 2000. 3. Ptiyukov V.Yu., —Osnov pedagogicheskoy texnologil, M., 1999.
- 4.Qodirova, M. (2020). Voyaga yetmagan o'smirlar xulq atvorini shakllantirishda olib boriladigan ishlar mazmuni. Архив Научных Публикаций JSPI.
- 5.Majidov, J., & Majidova, G. (2020). SHAXS IJTIMOIIY TARAQQIYOTIDA OILA MUHITINING O'RNI. Архив Научных Публикаций JSPI. 10.Majidov, J. (2020). PSYCHOLOGICAL CRITERIA OF THE LEADER PERSONALITY. Архив Научных Публикаций JSPI.
- 6.Majidov, J. (2020). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. Архив Научных Публикаций JSPI.
- 7.Majidov, J. (2021). СПОРТДАГИ МУЛОҚОТ ИЖТИМОИЙ ПСИХОЛОГИК ҲОДИСА СИФАТИДА. Журнал Педагогика и психологии в современном

образовании, 1(1). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/723>

8.Мажидов, J. (2021). ФУТБОЛ ЖАМОАЛАРИДА ЎЗАРО МУНОСАБАТЛАР
КЕЧИШНИНГ АЙРИМ ҲУСУСИЯТЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии
в современном образовании, 1(1). извлечено от
<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/7244>.

Internet resurslari:

1. www.tests-tests.com
2. www.psiholog.ru
3. uzedu.uz
4. [www: ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz)

TIME-RESTRICTED NUTRITION AS A NEW STRATEGY FOR THE THERAPY OF OBESITY AND COMORBID CONDITIONS

Ismoilov Jamshid Abduraimovich

Scientific adviser:

Head of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Egamberdiyeva Yulduz Komiljon kizi

Student, Samarkand state Medical University

Mahmamuradova Nargiza Negmatullayevna

Assistant of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Daminov Abdurasul Takhirovich

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

ABSTRACT

This manuscript reviews the current literature examining time-restricted eating (TRE) as a tool for treating obesity and comorbid conditions. The search for new nutritional strategies for the treatment of obesity, one of which is POM, is due to the poor adherence of patients to hypocaloric diets in the long term, as well as existing data on the important role of desynchronization of food intake with natural circadian rhythms in the development and progression of obesity and cardiometabolic complications. The article describes the basic mechanisms that regulate circadian rhythms of food intake and nutrient absorption, and substantiates the importance of maintaining a physiological diet to maintain metabolic health. The main part of the review is devoted to the consideration of currently available studies on the effectiveness of various strategies of intermittent energy restriction for reducing body weight and correcting metabolic parameters. Potential mechanisms of the effect of SEM on health are discussed, including those mediated by an unintentional reduction in calorie intake and changes in eating behavior, and differences in the effectiveness of early and late SEM. The article contains an in-depth discussion of the potential problems and controversies associated with the introduction of time-restricted feeding into clinical practice, namely the limited and inconsistent clinical trials available, the lack of data on long-term effectiveness and safety, and the social and psychological limitations that hinder the widespread use of RFE.

Keywords: obesity; time-limited meals; intermittent fasting.

RELEVANCE

Obesity is a disease whose prevalence has now reached epidemic proportions and poses a real threat to public health and public health. The incidence of obesity has been progressively increasing over the past decades: from 1975 to 2016. The proportion of the world's population that is obese has increased from 5 to 13% and amounted to more than 650 million people worldwide [1]. According to WHO forecasts, by 2025 the number of obese patients will double and will account for 30–50% of the population of economically developed countries [1]. Obesity can be defined as a chronic heterogeneous systemic disease that develops as a result of an imbalance in energy intake and expenditure, characterized by excessive accumulation of adipose tissue and accompanied by a high cardiometabolic risk. Adipose tissue, and primarily visceral fat, in addition to its storage function, plays an important role in the regulation of carbohydrate and fat metabolism, as well as the development of cardiometabolic disorders and complications associated with obesity. Adipose tissue is an independent endocrine organ, the dysfunction of which, which occurs in obesity, causes the occurrence of insulin resistance, pro-inflammatory, pro-atherogenic and prothrombotic conditions, the progression of which leads to an increased risk of developing type 2 diabetes mellitus (T2DM) and atherosclerotic cardiovascular diseases (CVD). Given the widespread prevalence of obesity and comorbid conditions, it is difficult to overestimate the importance of effective treatment of obesity, the main goal of which is, undoubtedly, to reduce morbidity and mortality from CVD, T2DM and their complications. Since the main causes of obesity are excess caloric intake of food combined with a decrease in energy expenditure, including as a result of insufficient physical activity, the basis of treatment is a balanced anti-atherogenic hypocaloric diet. Moderate caloric restriction (15–30% of baseline) is the most common approach recommended to combat obesity [2]. There is no doubt that lifestyle modification, including a healthy diet, is an integral part of the treatment of obesity. However, low patient adherence to recommendations aimed at changing the quality and calorie content of the diet using hypocaloric diets causes the low effectiveness of the measures taken [3, 4]. Moreover, these strategies are difficult to maintain over the long term, so their effectiveness in reducing cardiometabolic risks in obese patients is limited. In recent years, evidence has been accumulating that, in addition to the total calorie intake of the diet, adherence to a diet is important in regulating energy metabolism, reducing and maintaining body weight, and improving cardiometabolic parameters. In the modern world, irregular nutrition, and eating throughout most of the day (eating window greater than 14–15 h) are common [5, 6] and may be associated with obesity, T2DM, metabolic syndrome, and CVD [7, 8]. It has been shown that more than 50% of people eat for a period of >15 h each day and only about 10% of

adults typically fast for ≥ 12 h during the day [6]. In an American population of patients with metabolic syndrome, the eating window, defined as the time interval during which 95% of all food-related events occur, was approximately 15 hours [9]. Irregular meal times have also been demonstrated to negatively impact cardiometabolic health [7]. A discrepancy between diet and natural circadian rhythm leads to metabolic dysregulation and increased cardiometabolic risks [10–13]. Thus, the search for new effective nutritional strategies aimed at treating obesity, metabolic syndrome and related diseases remains relevant. Some of the dietary approaches that have become increasingly popular in recent years deserve special attention given the accumulating evidence base for their positive effects on body weight and cardiometabolic parameters. In particular, strategies of interest are those that focus not on the type, quality, or quantity of foods, but primarily on the timing of meals and the length of the fasting period: so-called intermittent fasting and time-restricted eating (TRE). These approaches, aimed at normalizing circadian rhythms by changing the timing and duration of daily meals, may represent a promising strategy for patients with obesity and metabolic syndrome [14–18].

CIRCADIAN REGULATION OF FOOD EATING AND METABOLISM

Circadian rhythms are periodic fluctuations in the internal biological mechanisms that determine behavior and metabolic processes, such as sleep and wakefulness, performance, hormonal signals, body temperature, nutrient intake and absorption [19]. Regulation of circadian rhythms is carried out by a system of central and peripheral mechanisms. The central component of regulation includes the suprachiasmatic nucleus of the hypothalamus (SCN), which acts as the main stimulator of the synthesis and maintenance of the body's circadian rhythm. The most powerful regulator of circadian rhythms under central control is light. The retina detects photonic inputs and converts them into the SCN, allowing the activity and metabolism of tissues and organs to be synchronized with the day/night cycle. These circadian oscillations are generated by proteins encoded by a set of genes (e.g., *Clock*, *Bmal1*, *Per*, and *Cry*) that constitute a transcriptional-translational feedback loop [20]. One cycle of this feedback loop takes approximately 24 hours and is the basis of circadian rhythms in many organisms, including humans. In addition to the central clock, circadian rhythms are influenced by peripheral clocks (such as those of the liver, pancreas, adipocytes, etc.), which are not directly stimulated by light [19]. Unlike the SCN, the peripheral clock is extremely sensitive to the food/fast cycle and can be desynchronized with the central clock as a result of changes in feeding patterns. For example, restricting food access to the light phase in mice, when these nocturnal animals typically sleep, completely alters the phase of the circadian clock in the liver, stomach, intestines, heart, pancreas, and kidneys without affecting the SCN [21]. Simply delaying food intake for 4 hours also results in a phase shift of the circadian clock in the mouse liver of a similar

duration [22]. Conversely, studies have shown that rhythmic feeding is sufficient to maintain circadian rhythms of clock genes in peripheral tissues during periods of constant light or darkness or after SCN lesions [23, 24].

CONCLUSION

The growing pandemic of obesity and related cardiovascular diseases dictates the need to search for new modern, effective and safe tools for reducing body weight, incl. nutritional strategies. In recent years, more and more attention has been paid to intermittent energy restriction (IER), which is being studied as an effective measure to combat obesity and comorbid conditions, including in comparison with the traditional approach involving a healthy hypocaloric diet. Studies in animal models and trials in humans show that POM can have beneficial effects on body weight, body composition, cardiovascular parameters and, in some cases, eating behavior. However, the studies available to date are characterized by small size and significant heterogeneity of samples, short duration of observations, vary greatly in the nutritional protocols used and the duration of periods of fasting/feeding, and generally show mixed results. In particular, it cannot be denied that the positive effects of SOM can be mediated by a decrease in calorie intake against the background of these nutritional patterns.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирава ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Даминов АТ, Хакбердиева В, Жаникулов С, Муродхонов С. КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ПЕРВИЧНЫЙ ГИПОТИРЕОЗ. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):131-134.
5. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
6. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
7. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондииков Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2

- типа. Журнал проблемы биологии и медицины. 2017;(4 (97)):78-79.
8. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. Science and Education. 2023;4(4):226-233.
9. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. ЖПБМ. 2017;(4 (97)):105-106.
10. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. 2022;2(13):190-204.
11. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.
12. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. Miasto Przyszłości. 2023;32:212-219.
13. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.
14. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
15. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. Science and Education. 2023;4(3):82-86.
16. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.
17. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. Science and Education. 2023;4(12):102-106.
18. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
19. Daminov AT, Yuldoshev B, Murodullo I, Naimova N. CLINICAL CASE OF PRIMARY HYPOTHYROIDISM. Educational Research in Universal Sciences.

2024;3(3 SPECIAL):135-138.

20. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.

21. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

22. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.

23. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.

24. Negmatova GS, Toshimova GT qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. EFFECTIVENESS OF CORRECTION OF DYSLIPIDEMIA IN ELDERLY PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):269-274.

25. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.

26. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.

27. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).

28. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412

29. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1

30. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.

31. Negmatova GS, Hakimova GD qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. FEATURES

- OF THE RULES FOR INSULIN INJECTION TECHNIQUES IN ELDERLY AND SENILE PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):259-264.
32. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
33. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
34. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
35. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
36. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
37. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).
38. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
39. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
40. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
41. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
42. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.
43. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.
44. Daminov AT, Sa'dullayeva SM qizi, Ismoilova SI qizi. SAMARQAND

- VILOYATIDA QANDLI DIABET ASORATLARI UCHRASH CHASTOTASI. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):139-142.
45. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.
46. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.
47. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.
48. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.
49. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and Education. 2023;4(11).
50. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.
51. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

FEATURES OF DIABETES MELLITUS DURING PREGNANCY

Ismoilov Jamshid Abduraimovich

Scientific adviser:

Head of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Egamberdiyeva Yulduz Komiljon kizi

Mahmamuradova Nargiza Negmatullayevna

Daminov Abdurasul Takhirovich

Student, Samarkand state Medical University

Assistant of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical
University

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

ABSTRACT

In modern conditions, pregnancy and childbirth in patients with diabetes mellitus pose a number of serious problems for endocrinologists and obstetricians. On the one hand, pregnancy complicates the course of the disease, complicating the normal intrauterine development of the fetus, which requires constant monitoring of the condition of the pregnant woman. On the other hand, diabetes mellitus is the cause of a variety of obstetric pathologies. According to WHO recommendations, the following types of diabetes mellitus in pregnant women are distinguished: 1) type I diabetes mellitus, diagnosed before pregnancy; 2) type II diabetes mellitus diagnosed before pregnancy; 3) gestational diabetes (this name includes any impaired glucose tolerance that occurs during pregnancy). The prevalence of all types of diabetes mellitus among pregnant women is 3-3.5%. The incidence of diabetes mellitus type I and II is 0.5-0.7%, diabetes in pregnant women - 1-3%. Perinatal mortality with a combination of diabetes mellitus and pregnancy is 3-5%, and in the absence of such a combination - 1-2%.

INTRODUCTION

The clinical course of diabetes mellitus during pregnancy has a number of features. Even in healthy women, pregnancy is accompanied by significant changes in carbohydrate and fat metabolism. Thus, the level of glucose in the blood plasma of a pregnant woman progressively decreases as the duration of pregnancy increases. The reasons for this are: 1) increased absorption of glucose by the placenta; 2) inhibition of gluconeogenesis due to a decrease in the level of amino acids in the blood. In later

stages of pregnancy, lipolysis increases, leading to increased levels of triglycerides and free fatty acids in the blood. The consequence of this is an increase in the processes of ketogenesis. Activation of ketogenesis also occurs due to the effect of placental hormones on maternal hepatocytes. Ketone bodies freely penetrate the placenta and are utilized by the liver and brain of the fetus as an energy source. In the first half of pregnancy, there is an increase in the sensitivity of maternal tissues to the action of insulin due to a decrease in fasting glucose levels. In the second half of pregnancy, the secretion of placental hormones, which have a counter-insular effect, sharply increases, which significantly reduces the utilization of glucose by maternal tissues. This results in a significant increase in postprandial blood glucose levels in pregnant women compared to non-pregnant women. Constant moderate hyperglycemia causes the development of physiological hyperinsulinemia. Hyperinsulinemia is also aggravated by the development of insulin resistance due to the high activity of placental hormones. It is known that maternal insulin does not cross the placenta. By the 10-12th week of pregnancy, β -cells first appear in the fetal pancreas, providing insulin secretion. The presence of moderate hyperglycemia in the mother causes an increase in the level of glucose in the blood of the fetus, which causes functional hyperinsulinism in the fetus with the risk of developing macrosomia and hypoglycemia. If a pregnant woman has diabetes mellitus, the course of the disease has a number of features that require correction of glucose-lowering therapy depending on the stage of pregnancy. Thus, the first half of pregnancy is accompanied by an improvement in the course of diabetes mellitus due to the transfer of glucose from the mother's bloodstream to the fetus, which is expressed in a decrease in the need for insulin preparations. On the contrary, the second half of pregnancy is characterized by an increase in hyperglycemia and glucosuria, a risk of developing diabetic ketoacidosis, and an increased need for insulin. This is explained by the activation of the functioning of the placenta, which secretes contrainsular hormones (placental lactogen, estrogens, progesterone). Their action leads to a decrease in the body's sensitivity to both endogenous and exogenous insulin. After the 34-36th week of pregnancy, the need for insulin, as a rule, decreases again. Obviously, the reason for this is the high activity of β -cells of the fetal pancreas, which causes a very significant consumption of sugar from the mother's blood. During childbirth, a pregnant woman's glycemia may increase, and failure to adjust the insulin dose can lead to ketosis. However, immediately after childbirth, stress relief and loss of secretion of contrainsular hormones lead to a significant decrease in blood sugar. In this case, the need for insulin for a short time (3-4 days) becomes less than before pregnancy. After this, the course of diabetes returns to normal and is characterized by a transition to the previous dose of insulin (as before pregnancy).

The presence of diabetes mellitus in a pregnant woman poses a serious danger to

the health and life of a woman. It should be noted that pregnancy contributes to the early onset and progression of complications of diabetes mellitus - retinopathy, nephropathy and polyneuropathy. In addition, there is a high risk of developing diabetic ketoacidosis, since even in the absence of severe hyperglycemia, the level of ketone bodies in the blood plasma increases significantly. The labile course of diabetes mellitus in a pregnant woman can lead to the development of severe hypoglycemic conditions, which are sometimes aggravated by intensive insulin therapy. Particular attention should be paid to changes in the blood coagulation system with a combination of diabetes mellitus and pregnancy.

Both pregnancy and diabetes mellitus alone are known to predispose to the development of disseminated intravascular coagulation (DIC). Naturally, when they are combined, the risk of this syndrome increases significantly. The central link in the development of DIC is the vascular-platelet component of hemostasis - an imbalance of the thromboxane-prostacyclin system develops with a predominance of the vasoconstrictive and aggregative effects of thromboxane. There are two possible options for the development of internal combustion engines. With one of them, a predominant activation of the platelet component occurs without a significant deviation of other components of hemostasis. In another case, an increase in the aggregation properties of platelets is observed in combination with the activation of procoagulants, a decrease in antithrombin activity, and an increase in the final products of fibrinolysis.

During pregnancy, there is an increase in the overall coagulation potential, the functional activity of platelets with a moderate decrease in their number, a decrease in the fibrinolytic activity of the blood and the main inhibitor of blood coagulation - antithrombin III. These changes are adaptive in nature and are aimed at adequate formation of the fetoplacental complex and limiting blood loss during childbirth. The mechanism of the noted changes is the invasion of trophoblast cells into the wall of the spiral arteries of the uterus, replacement of the internal elastic membrane and media with fibrinoid, disruption of the integrity of the endothelium with exposure of collagen structures, and the formation of the intervillous space. These physiological changes activate the hemostatic system and lead to changes in hemodynamics in a pregnant woman.

The most severe complication of pregnancy with diabetes mellitus is intrauterine fetal death, the frequency of which averages 12-12.5% and depends on the degree of compensation of the disease. The main causes of fetal death: hypoglycemia or ketoacidosis in the mother, diabetic damage to the placental vessels with the development of hormonal deficiency. Even with good compensation of diabetes mellitus, intrauterine fetal death is detected in 3-4% of cases.

In patients with diabetes, natural delivery at 38-39 weeks of pregnancy is always

preferable. However, in some cases, delivery by cesarean section is indicated. Indications for it are: severe vascular complications of diabetes mellitus (nephropathy and retinopathy) progressing during pregnancy; labile course of diabetes; progressive fetal hypoxia; severe toxicosis of pregnancy; breech presentation; the gigantic size of the fetus, revealed by ultrasound. Artificial delivery is carried out at a gestational age of at least 36-37 weeks. Delivery at a shorter period leads to a significant increase in the risk of developing respiratory disorders in the fetus due to the functional immaturity of the lung tissue. Thus, the presence of diabetes mellitus in a pregnant woman poses a large number of complex questions for the obstetrician-gynecologist and endocrinologist and requires significant efforts both to maintain the pregnancy and to ensure optimal delivery and viability.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Даминов АТ, Хакбердиева В, Жаникулов С, Муродхонов С. КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ПЕРВИЧНЫЙ ГИПОТИРЕОЗ. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):131-134.
5. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
6. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
7. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
8. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.

9. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. ЖПБМ. 2017;(4 (97)):105-106.
10. Хамидова МН, Исмадова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. 2022;2(13):190-204.
11. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.
12. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. Miasto Przyszłości. 2023;32:212-219.
13. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.
14. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
15. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. Science and Education. 2023;4(3):82-86.
16. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.
17. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. Science and Education. 2023;4(12):102-106.
18. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
19. Daminov AT, Yuldoshev B, Murodullo I, Naimova N. CLINICAL CASE OF PRIMARY HYPOTHYROIDISM. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):135-138.
20. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdukakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук.

2023;3(4):197-200.

21. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

22. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.

23. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.

24. Negmatova GS, Toshimova GT qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. EFFECTIVENESS OF CORRECTION OF DYSLIPIDEMIA IN ELDERLY PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):269-274.

25. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.

26. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.

27. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).

28. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412

29. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1

30. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.

31. Negmatova GS, Xakimova GD qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. FEATURES OF THE RULES FOR INSULIN INJECTION TECHNIQUES IN ELDERLY AND SENILE PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):259-264.

32. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1

- DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
33. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfiyeva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
34. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
35. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
36. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
37. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).
38. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
39. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
40. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O‘ZGARISHLAR. SO‘NGI ILMYIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
41. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
42. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innovacje. 2023;34:78-81.
43. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.
44. Daminov AT, Sa’dullayeva SM qizi, Ismoilova SI qizi. SAMARQAND VILOYATIDA QANDLI DIABET ASORATLARI UCHRASH CHASTOTASI. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):139-142.
45. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O‘g‘li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE

SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.

46. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.

47. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.

48. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.

49. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and Education. 2023;4(11).

50. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.

51. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

THE FORMATION OF THE CITY OF MARGILAN (OLD MARGILAN) IN THE HISTORY OF ARCHITECTURE

Muminova Nigoraxon Zokhidovna

(Assistant at Fergana Polytechnic Institute, the Republic of Uzbekistan,

E-mail: muminova1706@gmail.com)

ABSTRACT

The article highlights opinions and proposals on measures to preserve housing that have survived in the architectural history of the city of Margilan to this day, and their application.

Keywords: modern spirit, architecture, culture, odd number, rulers, even number, development, Eastern Renaissance.

INTRODUCTION

Nowadays, in the beautiful city of Margilan, which is one of our cities with such an ancient history, houses from the 18th century have been preserved. The residential buildings of Margilan were organically combined with religious buildings, only a few of which have survived. We can build ancient residences in the inner and outer courtyard in the city of Margilan with a new and modern spirit.

The city of Margilan is one of the historical cities of Central Asia, located in the center of the Fergana Valley. The city is located 15 km from the regional center of Fergana. It is located on the northwestern side and has an area of 4083 hectares. population is 220,000 people. The city is located at an altitude of 445 meters above sea level.

In the 17th century, the city was surrounded by a fortress wall 25 kilometers wide, 24-25 meters high and 12-13 meters wide. At that time the territory of the city was 144 hectares. There were 12 gates around the city.

They are as follows:

1-Maoz ibn Jabal, 2-Nadirmat, 3-Tashlak, 4-Khotin Arik, 5-Bakhrin, 6-Gulchaman, 7-Mashad, 8-Eshon Gate, 9-Altirik Gate, 10-Sarmozor, 11-Sukhtepa and 12 -e Chimyanski Gate.

Four centuries ago, the thatched walls surrounding Margilan were 12 meters high and 3 meters wide. It is interesting that informants, providing the researcher with information about the fortifications of the city, four to five hundred years ago entered the southern, northern, western and eastern sides of Margilan and emphasized that there were four gates. It is known that the architects who built the most complex and majestic palaces, madrassas and mosques in medieval architecture were often called engineers or architects.

In fact, the titles of engineer and architect are more often awarded to experienced, famous and famous builders. For this reason, A.K. Pisarchik studied the experience of masters who had great knowledge and experience about the ancient architectural monuments of Margilan, and followed the instructions of the masters in explaining each term and phrase characteristic of national architecture.

Margilandan has long been famous for its skilled architects and builders. Especially in the construction of large and small buildings, taking into account their earthquake resistance, they were made of "light construction", that is, more wood was used in their construction.

Residential buildings in the city of Margilan belong to the Fergana school of architecture and consist mainly of one or two floors. Due to necessity, the front façade of the buildings was not built facing west, north or east. The local term is "facing the mountain".

This refers to the Tien Shan Mountain (which means "God's Mountain" in Chinese) surrounding the Fergana Valley.[2] Customs of the local mentality, their religious beliefs, worldview, profession in the arrangement of the premises of the building. Origin was a major factor. The reason is that the city's inhabitants are mainly made up of artisans, and most of the artisans practiced their crafts in workshops located in their homes. In the local language, such workshops along with shops are called "shops".

If we talk about the architecture of residential buildings, then at first glance they may look the same. This is due to the fact that they are located along the street, almost merging with the neighboring houses, and the appearance and location of the suri-toka (shkom) is restored to the grapes on the side of the street.

In local architecture it is very rare to see room windows facing the street. This was caused by their religious beliefs. As we mentioned above, in front of the premises there is a porch built on the south or other side, and in many places it also served as the entrance to the premises[1].

If we talk about the constructive solutions of residential buildings, then in their foundation part the reeds are laid on top of the stone using hard stone. The khorchob (four-piece wood in Tajik) was placed on the cane, wooden pillars were secured to the frames, and the top of the pillars were fastened with sarrob, and the solution to the wall structure was completed. It should be noted that these structures were created in two ways.

- odd of
- double chin

In Tok Sinch, wooden structure was used only on the outer side of the wall, and there was almost no use of shelves on these walls.

In double wall, wooden structures are used on both sides of the wall and wall shelves are placed in the inner part of the wall.

A wall of guvala or mud brick was erected between these structures, and shelves and stoves were left inside the room in the necessary places. Shelves are also divided into several types.

- window sills

- Altar shelves (chests and blankets are placed on them) these shelves are placed in the western part of the house. In the local language, the western side (qibla) of the room is called "rasa" and the "net" is the eastern side.[2]

- regular shelves (household items are placed on them)

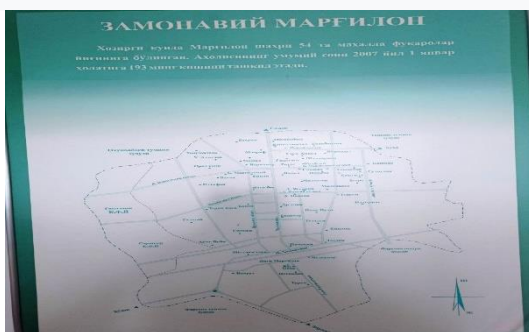
These shelves are predominantly shaped like four square corners and have an arched top. In local language this part is called "pumpkin".

- decorative shelves of various shapes (these shelves are made according to the model of a specific item and household items are arranged according to the shape, such shelves uniquely enrich the interior of the room). Such shelves are used in hotel rooms. In both these designs, the top of the wall is smaller than the bottom and the wall is built accordingly.

Such detailed structures are named based on their characteristics or appearance. One of the most interesting of them is called "castle". In this wooden structure, it is important that the parts of the structure are fastened together and finished with a joinery frame. It will not be possible to get all the remaining pieces unless you find and "unravel" the collected kashak.

After installing the beam structures, Vass structures are installed on top of them. They were used in the form of flat boards and round balls. In many cases, using vases in the shape of round balls, they simultaneously used practical works of art and thus enriched the interior of the room.

After the construction of Vassa was completed, reeds were laid on it and mud was pressed, and the roof was surrounded by a low (40-80 cm) wall, known as the Zar wall.

CONCLUSION

Based on the stated opinions, we can conclude that the residents of the city of Margilan, when restoring settlements, strictly follow not only natural-geographical conditions and climatic factors, but also the formed spiritual values and traditions of the people. seafaring traditions. When restoring settlements, they paid serious attention to family, neighborhood and spiritual aspects, based on their religious views, moral standards and ethnic traditions.

Having studied the history of architecture in Central Asia, we can conclude that the quality of design work and building materials has been preserved to this day, which indicates the high level of knowledge of our ancestors. One of the most important tasks is the development of measures to preserve the settlements that have survived to this day and their application. These materials and construction projects must be essentially designed and put into practice.

REFERENCES:

1. Zohidovna, M. N. (2021). The Basic Principles of the use of Building Materials in the Repair of Decorations of Architectural Monuments of Uzbekistan. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN*, 2(12), 19-23.
2. Adabiyotga 5. Muminova, N. Z., Toshmatov, U. T., & Norimova, S. A. (2020). In Uzbekistan roof landscaping-the need for environmental health, convenience, beauty. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(6), 213-215.
3. Salimov, A., Xotamov, A., Juraboyev, A., & Muminova, N. (2023). Architectural planning solutions of recreational facilities in mountainous areas. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 06028). EDP Sciences.
4. Н.З. Муминова. (2022). История И Карта Древнего Парканское (Даванское) Государства Ферганское Долины. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 12, 129–132. Retrieved from <https://periodica.org/index.php/journal/article/view/279>
5. Juraboev, A. (2023). URBAN PLANNING AND ECOLOGICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF THE NATURAL LANDSCAPE ENVIRONMENT OF UZBEKISTAN. *Journal of Construction and Engineering Technology*, 1(2), 1–4.
6. Jo‘Raboyev, A. T. O. G. (2022). PRINCIPLES OF ORGANIZING RECREATION SPACES IN THE MOUNTAIN REGIONS OF UZBEKISTAN. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(12), 248-253.
7. Tolibjon o‘g, J. R. A. (2023). PRINCIPLES OF CREATING RECREATIONAL FACILITIES IN MOUNTAINOUS AREAS. *Conferencea*, 52-58.

8. Tolibjon o'g, J. R. A. (2023, November). THEORETICAL FOUNDATIONS OF CREATING RECREATIONAL FACILITIES IN THE MOUNTAINOUS REGIONS OF FERGANA REGION. In E Conference Zone (pp. 44-48).
9. Salimov Arifdjan Muslimovich, & Kurganov Uktamjon, Kurganova Zulayho. (2023). THE IMPORTANCE OF ISLAMIC PHILOSOPHY TO RESIDENCES OF THE HISTORICAL CITY OF MARGILAN. Academia Science Repository, 4(04), 332–336.
10. Salimov Arifdjan Muslimovich, & Kurganov Uktamjon, Kurganova Zulayho. (2023). VOLUME-SPATIAL AND COMPOSITION SOLUTIONS OF MARGILAN TRADITIONAL HOUSES. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 193–196.

FEATURES OF VITAMIN-D METABOLISM IN PATIENTS WITH DIABETIC NEPHROPATHY

Ismoilov Jamshid Abduraimovich

Scientific adviser:

Head of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Egamberdiyeva Yulduz Komiljon kizi

Student, Samarkand state Medical University

Mahmumuradova Nargiza Negmatullayevna

Assistant of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical
University

Daminov Abdurasul Takhirovich

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

ABSTRACT

Diabetic nephropathy (DN) is a specific kidney damage in diabetes mellitus (DM), caused by the influence of hemodynamic and metabolic factors. It is in the kidneys that an important stage of vitamin D metabolism occurs— 1α -hydroxylation, which results in the formation of its main biologically active form. A decrease in the number of functioning nephrons in DN leads to disruption of vitamin D metabolism, contributing to the development of a number of complications. In this review, we dwell in detail on both the normal metabolism of vitamin D and the peculiarities of vitamin D metabolism in chronic kidney disease (CKD). DN is the most common cause of CKD and, as a consequence, kidney transplantation, as well as one of the leading causes of cardiovascular morbidity and mortality in patients with diabetes. Mineral and bone disorders due to CKD, caused by abnormal vitamin D metabolism, are also independent factors of high mortality among patients with DN. The final part of our review briefly highlights modern approaches to vitamin D therapy in CKD, and in particular DN. It is worth noting that, despite the growing number of patients with DN, there is currently no consensus on the use of vitamin D as a therapeutic agent for this pathology.

Keywords: vitamin D; vitamin D metabolism; diabetic nephropathy; chronic kidney disease; colecalciferol; alfacalcidol; paricalcitol.

INTRODUCTION

Vitamin D deficiency and insufficiency are highly prevalent both in the general population and among patients with CKD [1]. CKD develops in approximately 40% of patients with diabetes and is the main reason for switching to renal replacement therapy [2]. The increasing prevalence of CKD in patients with diabetes is directly proportional to the rapid increase in the prevalence of both type 1 and type 2 diabetes worldwide [3]. CKD is an independent factor of increased risk of cardiovascular diseases, and in particular one of the leading causes of death in patients with diabetes [4]. Between 1990 and 2012, the number of deaths associated with diabetic nephropathy (DN) increased by 94% [5]. This increase is one of the highest among all chronic diseases [6]. The steady increase in the number of patients with DN requires a careful and comprehensive approach to the management of this pathology. Mineral and bone disorders due to CKD, due to impaired vitamin D metabolism, are known factors of increased mortality in this pathology. NORMAL

VITAMIN D METABOLISM

Vitamin D exists in two native, biologically inactive forms: vitamin D₃ (colecalciferol), the most important source in the human/animal body, synthesized in the skin, and vitamin D₂ (ergocalciferol), its plant analogue [7]. In the cells of the outer layers of the skin, vitamin D₃ is formed from a precursor substance - 7-dehydrocholesterol (7DHC). Exposure to ultraviolet radiation in the range of 290–315 nm leads to the formation of previtamin D, followed by thermal isomerization of the latter into vitamin D [8]. Vitamin D concentrations depend on the activity of the enzyme 7-dehydrocholesterol reductase (DHCR7), which is involved in the conversion of 7DHC to cholesterol. In this case, the formation of vitamin D is limited by the amount of available substrate, i.e. 7DHC itself. On the other hand, loss of DHCR7 activity enhances the biosynthesis of colecalciferol and reduces cholesterol formation [9]. Inactive forms of vitamin D are converted to biologically active forms through a two-step sequential hydroxylation process, which allows the concentration of active forms of vitamin D to be controlled within a narrow range and therefore prevents the potential adverse effects of excess. The first stage of metabolic activation of vitamin D occurs in the liver, where 25-hydroxyvitamin D (25(OH)D), or calcidiol, is formed under the action of 25-hydroxylase. There are many enzymes that have 25-hydroxylase activity, such as CYP2R1 and CYP27A1 [10]. They are distinguished by their ability to hydroxylate various native forms of vitamin D, namely colecalciferol or ergocalciferol. Most of vitamin D is hydroxylated at position 25 (C25) during its first passage through the liver [11]. 25(OH)D is the main form of vitamin D, forming its reserves and also circulating in the bloodstream; it is the indicator of the level of vitamin D in the body [12]. 25(OH)D undergoes a final activation step to become 1,25-

dihydroxyvitamin D ($1,25(\text{OH})_2 \text{D}$), or calcitriol. $1,25(\text{OH})_2 \text{D}$ is formed predominantly in the epithelial cells of the proximal tubules of the kidneys under the action of CYP27B1, a mitochondrial enzyme with 1α -hydroxylase activity [13]. It has now been proven that CYP27B1 is expressed by cells not only of the kidneys, but also of a number of other organs, including the placenta, pancreas, intestines, parathyroid glands (PTG) and macrophages [14]. Another step in the vitamin D metabolic pathway is 24-hydroxylase (CYP24A1)-controlled inactivation in the kidneys. The addition of a hydroxyl group at the 24th position (C24) promotes the catabolism of both $25(\text{OH})\text{D}$ and $1,25(\text{OH})_2 \text{D}$ with the formation of an intermediate product - $1,24,25$ -trihydroxyvitamin D ($1,24,25(\text{OH})_3 \text{D}$) and ultimately water-soluble calcitroic acid and the inactive metabolite $24,25$ -dihydroxyvitamin D ($24,25(\text{OH})_2 \text{D}$) [7]. Of interest is the participation of human CYP24A1 in the alternative pathway of degradation of vitamin D molecules through 23-hydroxylation, however, its contribution to the catabolism process is significantly lower [15]. Renal CYP27B1 activity is regulated by Ca^{2+} , PO_4^{3-} , parathyroid hormone (PTH), and fibroblast growth factor 23 (FGF23). Hypocalcemia stimulates the secretion of PTH, which increases the activity of CYP27B1. On the other hand, in response to hyperphosphatemia, bone tissue cells produce FGF23, which inhibits the activity of CYP27B1 [16]. Increasing the concentration of $1,25(\text{OH})_2 \text{D}$ also directly reduces the activity of CYP27B1, increasing the activity of CYP24A1, which leads to degradation of the active form of vitamin D (Fig. 1) [17]. Thus, the metabolism of vitamin D is under strict control of various factors, which prevents the accumulation of excessive concentrations of calcitriol with the potential development of hypercalcemia and hyperphosphatemia.

VITAMIN D AND CHRONIC KIDNEY DISEASE The kidneys are a key organ in the regulation of vitamin D metabolism, so impaired kidney function can lead to vitamin D insufficiency/deficiency, which is often observed in patients with CKD, regardless of the previous etiological factor. Violation of vitamin D metabolism in CKD is caused by several mechanisms. As CKD progresses, the number of functioning nephrons and, consequently, the expression of CYP27B1 decreases, which slows down the process of 1α -hydroxylation in the kidneys [18, 19]. A gradual decrease in glomerular filtration rate (GFR) limits the delivery of $25(\text{OH})\text{D}$ to the zone of its activation [20]. As a result, insufficient concentrations of $1,25(\text{OH})_2 \text{D}$ in patients with CKD may stimulate the development of secondary hyperparathyroidism (SHPT) [21]. Hyperphosphatemia is an equally important factor that reduces the concentration of the active form of vitamin D in CKD. In response to an increase in the level of phosphorus in the blood, the synthesis of FGF23, a protein responsible for its homeostasis in the body, increases [22]. FGF23 inhibits the expression of 1α -hydroxylase while stimulating the expression of 24-hydroxylase, which enhances the catabolism of

vitamin D. Thus, the main effect of FGF23 on phosphorus metabolism is hypophosphatemic, but it also indirectly contributes to a decrease in intestinal calcium absorption and, as a result, hypocalcemia and increased PTH (Fig. 2) [18, 23]. Under normal conditions, vitamin D metabolites circulate bound to transport proteins, the main of which is vitamin D binding protein (VDBP). Its concentration significantly exceeds the concentration of all forms of vitamin D metabolites [10]. Therefore, most VDBP circulates in an unbound form as an alloprotein. It has been suggested that the excess of VDBP may be due to its protective role against toxic excess vitamin D [24]. 25(OH)D and VDBP pass through the glomerular filter and are then reabsorbed in the proximal renal tubules by megalin [25]. Megalin is a multiligand receptor that mediates the endocytosis of 25(OH)D and thus its delivery for 1α -hydroxylation [26]. A decrease in the filtration capacity of the kidneys and the development of proteinuria contribute to the loss of both VDBP, and the associated 25(OH)D itself and its metabolites [18, 27].

PATHOPHYSIOLOGICAL RELATIONSHIP OF VITAMIN D AND DIABETIC NEPHROPATHY

A fairly large number of preclinical studies have been carried out on rats and mice, which assessed the nephroprotective effect of vitamin D on the development of DN, including in the form of a significant decrease in blood creatinine levels and the rate of albumin excretion in urine, as well as an improvement in the histological picture of the kidneys [32]. The study of the molecular mechanisms of this process revealed its direct dependence on the presence of an active vitamin D receptor [32, 33]. Noteworthy are the results of a study conducted by Y. Wang et al., in which the authors showed that restoration of the expression of the vitamin D receptor in podocytes in mice with streptozotocin-induced diabetes almost completely blocks the development of DN [34].

MODERN APPROACHES TO VITAMIN D THERAPY

Currently, there is no consensus on the target level of 25(OH)D, the dose of vitamin D and the management of SHPT in patients with mineral and bone disorders due to CKD due to the lack of a significant evidence base. The 2017 Kidney Disease Initiative to Improve Global Outcomes (KDIGO) guidelines do not suggest specific targets for 25(OH)D levels in patients with CKD. It is proposed to assess 25(OH)D levels in patients with CKD C3a–5D and correct vitamin D deficiency and insufficiency according to the strategy recommended for the general population [40].

CONCLUSION

The current state of the analyzed issue is characterized by the lack of a significant evidence base regarding the treatment of mineral and bone disorders due to CKD in DN and a consensus on the cut-off values of PTH levels necessary to initiate therapy

with active vitamin D metabolites, especially in the pre-dialysis stages. All this significantly complicates the treatment of such patients. Taking into account that the incidence of DN is steadily increasing, it is necessary to conduct more randomized clinical trials in order to form a unified concept of vitamin D therapy for patients with DN.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Даминов АТ, Хакбердиева В, Жаникулов С, Муродхонов С. КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ПЕРВИЧНЫЙ ГИПОТИРЕОЗ. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):131-134.
5. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
6. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
7. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондилов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
8. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
9. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
10. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
11. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные

изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. Научный журнал. 2019;(10 (44)):67-69.

12. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. Miasto Przyszłości. 2023;32:212-219.

13. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. Educational Research in Universal Sciences. 2023;2(12):150-154.

14. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):124-126.

15. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. Science and Education. 2023;4(3):82-86.

16. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.

17. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. Science and Education. 2023;4(12):102-106.

18. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188

19. Daminov AT, Yuldoshev B, Murodullo I, Naimova N. CLINICAL CASE OF PRIMARY HYPOTHYROIDISM. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):135-138.

20. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.

21. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

22. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES

- MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.
23. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Takhirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.
24. Negmatova GS, Toshimova GT qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. EFFECTIVENESS OF CORRECTION OF DYSLIPIDEMIA IN ELDERLY PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):269-274.
25. G.Sh N, D.e S, Oybekovma XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.
26. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
27. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
28. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
29. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1
30. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
31. Negmatova GS, Xakimova GD qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. FEATURES OF THE RULES FOR INSULIN INJECTION TECHNIQUES IN ELDERLY AND SENILE PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):259-264.
32. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
33. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
34. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH

HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.

35. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.

36. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.

37. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).

38. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.

39. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.

40. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.

41. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.

42. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.

43. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.

44. Daminov AT, Sa'dullayeva SM qizi, Ismoilova SI qizi. SAMARQAND VILOYATIDA QANDLI DIABET ASORATLARI UCHRASH CHASTOTASI. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):139-142.

45. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.

46. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.

47. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR

- DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.
48. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.
49. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and Education. 2023;4(11).
50. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.
51. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

DEVELOPMENT OF HISTORICAL FERGANA CITY CENTERS

Muminova Nigoraxon Zokhidovna

Assistant at Fergana Polytechnic Institute, the Republic of Uzbekistan,

E-mail: muminova1706@gmail.com

ABSTRACT

In this article, the main task of reconstructing the historical city center should be to adapt the positive qualities of the historically established urban complex to the vital needs and amenities of modern society.

Keywords: Historical value, grave site, monument, compositional dominance, nature reserve.

INTRODUCTION

The historical and artistic value of historical cities is combined with the material value of all objects that make up the urban environment. Thus, each of the simple urban planning problems acquires an additional dimension, and the general problem acquires its own characteristics. This raises a number of questions:

- how to interpret the entire city, its planned structure and its individual parts (streets, squares, plots and buildings), especially streets with transport routes? How to preserve a building of historical value in its technically outdated and sometimes morally obsolete state? for example, when will the streets in the historical center of Tashkent be expanded? What modern buildings can be built in which parts of the city and what requirements must they meet?

- what qualities should be preserved in a historical city: its entire structure, characteristic flavor, scale or renovation of the city, increasing the scale of buildings and spatial environment, changing the planning and development system?

- to what extent does the fulfillment of all limited requirements ensure the modern standard of living and activity of society?

After the occupation of the Fergana Valley by the troops of the Russian Empire, changes occurred in the construction of new cities and architecture. In the cities founded by the Russians, European-style architecture predominated. Changes in the architectural infrastructure of cities (including urbanization) during this period can be divided into two periods. The first is the last quarter of the 19th century, the second is the beginning of the 20th century.

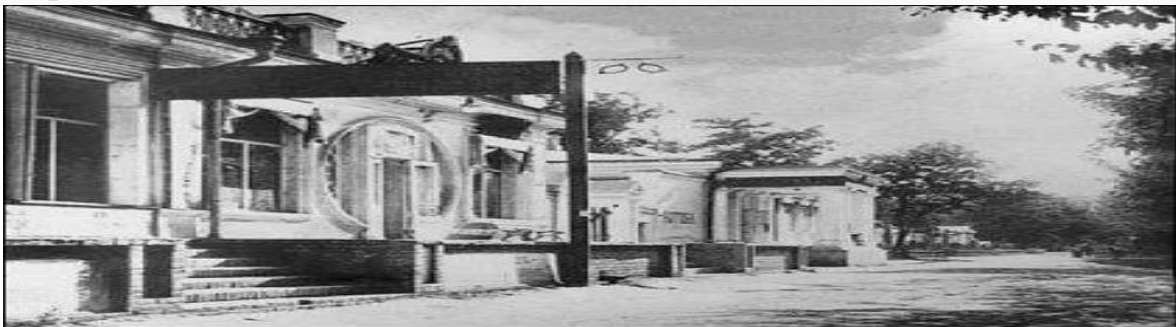
The second period corresponds to the period of formation and development of architecture, typical of the period of capitalist relations. In the last quarter of the 19th

century, new Russian cities were built using local building materials such as mud bricks, tin roofs and clay floors, due to the lack of wood, concrete, mud bricks, tin roofing and windows used in construction. European construction.

After 1890, as a result of the import of rare building materials from Russia and the construction of brick factories in the valley, Russian buildings began to be built in European architectural styles. Now the foundation and plinth (lower part of the wall) of buildings are made of mud brick, often burnt, with gable, often striped tin roofs and plank floors. Houses were painted with lime inside and out, street windows were large, and exterior walls, courtyards, and facades were decorated.

However, it should also be noted that Russian builders correctly appreciated some of the styles of Fergana architecture that had stood the test of time over the centuries, and made significant use of them. When constructing European-style buildings, peshavans, open verandas, and shells were used to adapt to local climatic conditions.

Sinchi buildings were not only earthquake-resistant, but also very cheap. One of the changes that characterizes the urbanization of the Fergana Valley during the period studied is that these cities have a formal barracks architecture suitable for colonists. An example of this were one-story buildings made of mud brick with a plastered facade. Among these buildings, the county governor's house, built of magnificent brick, and the city church stood out. Their decoration is simple but clean, made in the style of pseudo-classicism.

(Governor's street. Fergana 1913.) All these problems persist in the conditions of restoration of the historical centers of the city, but another (leading for a historical city) task is to contribute to the maximum preservation of the historical and artistic qualities of the city.

To answer these and other similar questions, special historical urban planning studies are mobilized, which in modern design practice are combined with the concept of "pre-project cycle". Naturally, these requirements are strict and different for different cities, but on a scientific basis and in practice they can be expressed as a necessary condition for the restoration of any historical city centers.

Many cultural heritage sites are concentrated in the city, mainly within the boundaries of the historical and architectural reserve. They are officially registered and protected by the state.

The central area is home to many hotels, tour companies, restaurants, shops, banks and medical centers. There are not enough cultural centers, schools, kindergartens, public service institutions, and transport. Radiality prevails in the planning composition; there is a high need for repairs, landscaping and improvement of the main streets, as well as for further expansion of their current width.

The main task of urban planning science can be considered to be the determination of the basic patterns of restoration of historical city centers, which determine the modern approach to the problem of restoring cities with the historical and architectural heritage of urban planning science.

An integrated approach assumes that the historical city is viewed as a holistic, interconnected structure, and not as monument objects. Today it is not recommended to separate monuments from the environment, to consider them without connecting them with the entire complex. The historical center of the city is considered in the complex of historically established relationships between its parts and structural elements. Thus, in the resulting architectural design, the question of protecting the urban environment as a complex monument of urban planning arises.

A systematic approach, based on historical research and compositional analysis of the structure of the city and all its components, allows us to deeply and objectively assess the historical and artistic advantages of the city and develop scientifically based recommendations for their preservation and development.

An individual approach to each specific architectural monument or historical city requires studying and understanding the unique features and qualities of the city's planning and design structure, which are determined by the following laws, as well as the specific conditions of urban life:

- the nature, value and safety of monuments and historical, artistic and urban heritage of the city;
- the economic capabilities of a given monument in general and its future functional purpose in particular (this issue may vary depending on the nature and value of the architectural heritage);
- the possibility of organizing scientific and tourist acquaintance with the architectural and artistic attractions of the historical city (a large number of objects of acquaintance, natural and landscape attractions, folk arts and crafts, places that can be reached by transport, service reserves of labor force in the field of rendering, etc.).

The principle of active integration of the city's architectural heritage into the life of modern society, its inextricable connection with modern tasks. In a restored city,

whether it is an integral part of the urban structure or a separate complex and monument, there cannot be objects of historical value that are doomed to disappear due to their purpose. The exclusion of one or another object from the activities of modern urban life affects its spiritual and physical decline.

CONCLUSION

In this case, the concept of “debt” can be interpreted very broadly. For individual objects, this is an exhibition object, where the monument itself becomes an exhibit. For a complex to lead, its role of compositional dominance can become a challenge.

The main task of restoring the historical center should be the adaptation of the positive qualities of the urban complex, historically formed in the urban environment, to the living requirements and amenities of modern society, harmonization of old with new buildings, preservation and strengthening of their unity, convenient organization. cities.

REFERENCES:

1. Zohidovna, M. N. (2021). The Basic Principles of the use of Building Materials in the Repair of Decorations of Architectural Monuments of Uzbekistan. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN*, 2(12), 19-23.
2. Adabiyotga 5. Muminova, N. Z., Toshmatov, U. T., & Norimova, S. A. (2020). In Uzbekistan roof landscaping-the need for environmental health, convenience, beauty. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 10(6), 213-215.
3. Salimov, A., Xotamov, A., Juraboyev, A., & Muminova, N. (2023). Architectural planning solutions of recreational facilities in mountainous areas. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 452, p. 06028). EDP Sciences.
4. Н.З. Муминова. (2022). История И Карта Древнего Парканское (Даванское) Государства Ферганское Долины. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 12, 129–132. Retrieved from <https://periodica.org/index.php/journal/article/view/279>
5. Juraboev, A. (2023). URBAN PLANNING AND ECOLOGICAL ASPECTS IN THE FORMATION OF THE NATURAL LANDSCAPE ENVIRONMENT OF UZBEKISTAN. *Journal of Construction and Engineering Technology*, 1(2), 1–4.
6. Jo‘Raboyev, A. T. O. G. (2022). PRINCIPLES OF ORGANIZING RECREATION SPACES IN THE MOUNTAIN REGIONS OF UZBEKISTAN. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(12), 248-253.
7. Tolibjon o‘g, J. R. A. (2023). PRINCIPLES OF CREATING RECREATIONAL FACILITIES IN MOUNTAINOUS AREAS. *Conferencea*, 52-58.

8. Tolibjon o'g, J. R. A. (2023, November). THEORETICAL FOUNDATIONS OF CREATING RECREATIONAL FACILITIES IN THE MOUNTAINOUS REGIONS OF FERGANA REGION. In E Conference Zone (pp. 44-48).
9. Salimov Arifdjan Muslimovich, & Kurganov Uktamjon, Kurganova Zulayho. (2023). THE IMPORTANCE OF ISLAMIC PHILOSOPHY TO RESIDENCES OF THE HISTORICAL CITY OF MARGILAN. Academia Science Repository, 4(04), 332–336.
10. Salimov Arifdjan Muslimovich, & Kurganov Uktamjon, Kurganova Zulayho. (2023). VOLUME-SPATIAL AND COMPOSITION SOLUTIONS OF MARGILAN TRADITIONAL HOUSES. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 193–196.

PRETIBIAL MYXEDEMA: PATHOGENETIC FEATURES AND CLINICAL ASPECTS

Ismoilov Jamshid Abduraimovich

Scientific adviser:

Head of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Egamberdiyeva Yulduz Komiljon kizi,
Student, Samarkand state Medical University

Mahmamuradova Nargiza Negmatullayevna,
Assistant of the Department of Internal Medicine,
Samarkand State Medical University

Daminov Abdurasul Takhirovich

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

ABSTRACT

Pretibial myxedema (PM), or thyroid dermopathy, is a rare extrathyroidal manifestation of Graves' disease (GD). The condition is accompanied by mucinous skin changes, mainly in the area of the anterior surface of the leg. Severe forms can lead to lymphatic congestion and disability. It is assumed that long-term and intense autoimmune aggression is necessary for the manifestation of PM. However, data on the role of antibodies to the TSH receptor in the genesis of PM are very controversial. Recently, indications have emerged that IGF-1 receptors are involved in the pathogenesis of this manifestation of HD. In typical cases, PM is localized on the anterior and lateral surfaces of both legs and has a diffuse, tumor, plaque-like or elephantine form. Early diagnosis comes down to regular preventive examination of the pretibial area. A diagnostic biopsy is indicated only in doubtful cases. Maintaining euthyroidism, quitting smoking, avoiding injury, and wearing tight shoes that impair lymphatic drainage can reduce the risk of developing PM in patients with GD. Currently, there are no generally accepted clinical guidelines for the diagnosis and treatment of thyroid dermopathy. This review provides the latest information on the etiopathogenesis of PM and the management of patients with this pathology.

Keywords: pretibial myxedema, thyroid dermopathy, Graves' disease.

INTRODUCTION

Pretibial myxedema (PM), or thyroid dermopathy, is one of the extrathyroid manifestations of Graves' disease (along with endocrine ophthalmopathy and thyroid acropathy). The prevalence of PM among patients with Graves' disease (GD) ranges from 0.5 to 4.3% [1]. Thyroid dermopathy is often combined with endocrine ophthalmopathy and rarely with acropathy. It is currently believed that cellular immunological, molecular, and environmental factors are involved in the pathogenesis of PM. It is assumed that antibodies to thyroid-stimulating hormone receptors (AT-rTSH) and insulin-like growth factor-1 (AT-rIGF-1) are involved in the process. The specific location of thyroid dermopathy in the lower leg area (PM developed in the lower leg area even on the surface of skin transplanted from another area [2]) also raises a number of questions. One theory explains this localization by the heterogeneity of fibroblasts, while the other connects the location of the pathological process with mechanical factors. The course and outcome of PM depend not only on the treatment, but also on the initial severity of the process. More than 1/2 of patients with a mild form of PM develop complete or partial remission, while the severe form is difficult to treat. Early detection of signs of PM is necessary to prevent TByellow lymphatic obstruction. All patients with endocrine ophthalmopathy should be carefully assessed for PM.

Pathogenetic mechanisms of development of pretibial myxedema. The role of TSH and IGF-1 receptors. The role of activating AT-rTSH in the development of thyrotoxicosis in HD has been well studied. However, the pathogenesis of extrathyroidal manifestations of the disease appears to be more complex. Recent studies have demonstrated a complex cascade of reactions involved in the activation of the autoimmune process in the skin tissue of the pretibial region. It is assumed that the pathogenetic processes in tissues with PM and endocrine ophthalmopathy are similar. In both cases, the differentiation and proliferation of fibroblasts and the synthesis of glycosaminoglycans (hyaluronic acid and chondroitin sulfate) play a key role. The thyroid-stimulating hormone receptor (sTSH), the main autoantigen in HD, is a G-protein coupled molecule with a large extracellular domain. It is he who plays a key role in the pathogenesis of PM. This theory is supported by the high titer of AT-rTSH in the blood of almost all patients with PM, including those with euthyroidism [3]. In patients with thyroid dermopathy (but not in healthy individuals), extracellular sites of the TSH receptor are present on fibroblasts of the skin of the pretibial area [4, 5]. However, there is evidence of the presence of rTSH in the skin of the shoulder, buttocks and foreskin in healthy people [6].

Prevalence, clinical picture and course features

The prevalence of PM ranges from 0.5–4.3% among patients with Graves' disease and mild to moderate endocrine ophthalmopathy (EO); among individuals with EO requiring orbital decompression and/or accompanied by optic neuropathy, it reaches 13% [12, 15]. In typical cases, areas of purple, yellow, and brown appear on the skin of both legs. When hyperkeratosis is added, the color may change [1]. The most common plaque form is characterized by extensive foci of infiltrated edematous tissue. The diffuse form is characterized by pastosity of the legs without the formation of a pit when pressed. In rare cases of elephantiasis, severe lymphostasis and nodular tissue degeneration occur [16]. Cases of thyroid dermopathy of the forearm, shoulder, palm, upper back and neck have been described after previous trauma, as well as in areas of scars and burns [11, 17–19]. Ulcerations are not typical for PM. In rare cases, the condition is accompanied by burning and itching [20]. PM often occurs after the manifestation of endocrine ophthalmopathy, during the first 2 years after the diagnosis of hyperthyroidism, but cases of PM appearing many years after the onset of HD have been described [21].

Diagnosis of pretibial myxedema. Diagnosis of PM is usually not difficult. When PM is combined with EO, AT-rTSH titers are significantly higher than in the absence of these manifestations of HD [22]. The absence of AT-rTSH in the blood serum makes the diagnosis of PM unlikely [16]. This may indicate a more severe course of the autoimmune process in individuals with dermatological extrathyroidal manifestations of GD, which is why PM can serve as a signal for more active detection and treatment of EO. In doubtful cases, a skin biopsy is performed to confirm the diagnosis. When stained with hematoxylin and eosin, fragmentation of collagen fibers is visible, between the bundles of which, when stained with Alcian blue and sciffiodic acid, accumulations of mucin can be detected. It is noteworthy that the collagen fibers of the papillary dermis retain their normal structure. Since severe PM is difficult to treat, identifying symptoms at an early stage is extremely important. All patients with HD, especially those with EO, should be carefully assessed for PM. More than 1/2 of patients with a mild form of PM develop complete or partial remission.

Treatment. Due to the relative rarity of PM, large randomized trials evaluating different treatments for this condition are lacking. Treatment of PM should primarily be aimed at achieving euthyroidism. It is assumed that both hyper- and hypothyroidism, resulting from conservative or radical treatment of GD, provoke the occurrence or aggravate the course of PM [25, 26]. Total ablation of the thyroid gland (as a method of eliminating AT-rTSH) can serve as a preventive measure, but data on this matter are very contradictory. Local use of glucocorticoid drugs, such as clobetasol propionate, triamcinalone acetonide, is quite effective if treatment was started within the first few

months of the onset of PM [27, 28]. In nodular and plaque forms of PM, injections of corticosteroids into the affected area give a pronounced positive effect up to complete remission [29, 30].

CONCLUSION

Data on the pathogenesis of PM are very controversial, and clinical recommendations for the management of patients with this condition are lacking. It is assumed that long-term and intense autoimmune aggression is necessary for the manifestation of PM. The role of AT-rTSH and AT-rIGF-1 in the pathogenesis of PM has not been sufficiently studied[46]. Most likely, the main triggers for PM are trauma and impaired lymphatic drainage in the lower extremities. In a typical course, PM is localized on the lateral surface of both legs and can be represented by diffuse, tumor, plaque-like or elephantine forms. Cases of the development of thyroid dermopathy of the forearm, shoulder, palm, upper back and neck after injury, as well as in places of scars and burns, have also been described. PM often occurs after the manifestation of endocrine ophthalmopathy, during the first 2 years from the moment of detection of hyperthyroidism. Early diagnosis of PM currently comes down to regular preventive examination of the pretibial area. Diagnostic biopsy is indicated only in doubtful cases. The presence of a subclinical stage of PM requires confirmation. Maintaining euthyroidism, quitting smoking, avoiding injury and wearing tight shoes that interfere with normal lymphatic drainage may reduce the risk of PM in patients with HD. Due to the relative rarity of PM, large randomized trials evaluating different treatments for this condition are lacking[40,41,44,45].

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. Science and Education. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. Достижения науки и образования. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. ЖПБМ. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Даминов АТ, Хакбердиева В, Жаникулов С, Муродхонов С. КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ПЕРВИЧНЫЙ ГИПОТИРЕОЗ. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):131-134.
5. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). JOURNAL OF BIOMEDICINE

- AND PRACTICE. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
6. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
 7. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондинов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
 8. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
 9. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
 10. Хамидова МН, Исмадова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
 11. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
 12. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
 13. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
 14. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
 15. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
 16. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.
 17. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT.

Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.

18. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS. *MedFarm*. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188

19. Daminov AT, Yuldoshev B, Murodullo I, Naimova N. CLINICAL CASE OF PRIMARY HYPOTHYROIDISM. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):135-138.

20. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. *Евразийский журнал медицинских и естественных наук*. 2023;3(4):197-200.

21. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinovna MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2

22. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. *PEDAGOG*. 2022;5(5):381-386.

23. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.

24. Negmatova GS, Toshimova GT qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. EFFECTIVENESS OF CORRECTION OF DYSLIPIDEMIA IN ELDERLY PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(1 SPECIAL):269-274.

25. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinovna XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):341-345.

26. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. *World Bulletin of Public Health*. 2022;8:67-72.

27. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. *Science and Education*. 2023;4(11).

28. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12,

2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412

29. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. *Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR)*. 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1

30. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. *JournalNX*. Published online 2020:460-461.

31. Negmatova GS, Xakimova GD qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. FEATURES OF THE RULES FOR INSULIN INJECTION TECHNIQUES IN ELDERLY AND SENILE PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(1 SPECIAL):259-264.

32. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(9):121-123.

33. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. *Science and Education*. 2023;4(12):107-117.

34. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.

35. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. *PEDAGOG*. 2022;5(5):346-348.

36. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. *Texa Jour of Mutl Stud*. 2023;25:39-43.

37. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. *Science and Education*. 2023;4(3).

38. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.

39. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*. 2023;1(8):148-153.

40. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMYIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.

41. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. *Science and Education*. 2023;4(2):516-519.

42. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA

- COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:78-81.
43. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. *PEDAGOG*. 2022;5(5):337-340.
44. Daminov AT, Sa'dullayeva SM qizi, Ismoilova SI qizi. SAMARQAND VILOYATIDA QANDLI DIABET ASORATLARI UCHRASH CHASTOTASI. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):139-142.
45. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. *PEDAGOG*. 2022;5(6):408-412.
46. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149). 2023;1(8):188-190.
47. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*. 2022;1(4):100-101.
48. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):131-135.
49. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. *Science and Education*. 2023;4(11).
50. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. *Results of National Scientific Research International Journal*. 2023;2(8):136-140.
51. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *Gospodarka i Innowacje*. 2023;34:74-77.

FAMILY FORM OF NEPHROGENIC X-LINKED DIABETES INSIPIDUS

Ismoilov Jamshid Abduraimovich

Scientific adviser:

Head of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Egamberdiyeva Yulduz Komiljon kizi

Student, Samarkand state Medical University

Mahmamoradova Nargiza Negmatullayevna

Assistant of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical
University

Daminov Abdurasul Takhirovich

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

ABSTRACT

There is a global trend towards an increase in the prevalence of diabetes insipidus. Symptoms of nephrogenic diabetes insipidus (NDI) with X-linked inheritance appear in men and women with heterozygous mutations, and are characterized by an isolated symptom complex of polyuria, polydipsia, and hyposthenuria. In children, more often than in adults, when fluid is limited, a clinical picture of water deficiency dehydration develops with hypernatremia, hyperthermia and plasma hyperosmolality. This manuscript presents a case of NND, a familial form, X-linked in male patients. At the same time, in the female line of the family, the mother and grandmother also had an increased need for water; the use of minirin was ineffective. In the older and younger brothers, clinical manifestations of diabetes insipidus in the form of severe thirst and polyuria were noted from infancy; after examination, a diagnosis of diabetes insipidus was made and the drug desmopressin was prescribed. Due to the lack of effect from the use of desmopressin, an analysis of the exons and adjacent regions of the introns of the AQP2 and AVPR2 genes was carried out using the polymerase chain reaction method and subsequent direct sequencing. No mutations were identified in the AQP2 gene. A hemizygous substitution S315I was detected in the AVPR2 gene. The familial X-linked form of NND was confirmed. Hypothiazide is recommended, with constant use of which only slight positive dynamics are observed.

Keywords: diabetes insipidus; hereditary nephrogenic diabetes; children; polyuria; polydipsia; AQP2 and AVPR2 genes

INTRODUCTION

Diabetes insipidus (DI) is a disease in which large volumes of urine with low specific gravity are excreted (polyuria). The prevalence of diabetes insipidus in the population is 0.004–0.01% (US Census Bureau, Population Estimates, 2004). It is believed that ND affects both women and men equally often. The peak incidence occurs at ages 20–40 years [1, 2]. Hereditary (congenital) ND manifests itself as an isolated symptom complex of polyuria, polydipsia, hyposthenuria, or occurs in the structure of a hereditary disease as one of the syndromes [3]. Nephrogenic diabetes insipidus (NDI) manifests itself as an acquired disease in most patients, but very rarely has a hereditary origin. Currently, 4 hereditary forms of congenital NND are known in children and adult patients: X-linked recessive, caused by mutations of the AVPR2 gene, autosomal dominant and autosomal recessive, caused by mutations of the AQP2 gene, NND due to mutations in the SLC14A1 and SLC14A2 genes, encoding urea transporters UT -1 and UT 2 [4–6]. In approximately 90% of cases, it is caused by defects in the vasopressin receptor (V2) and has an X-linked pattern of inheritance. In other cases, the disease is inherited autosomal recessively (9%) or autosomal dominant (1%) and is caused by mutations in the AQP2 gene, which encodes the renal collecting duct water channel regulated by vasopressin. To date, 36 mutations of the AQP2 gene have been described [7, 8]. NDI is caused by the failure of renal collecting duct cells to respond to the antidiuretic effects of arginine vasopressin. The action of this antidiuretic hormone in the kidney is regulated by three subtypes of G protein-coupled AVP receptors. Renal collecting duct cells are unable to reabsorb water, and the kidneys produce large amounts of low-concentration urine as a result of AVPR2 gene mutations in patients with X-linked NND. Children suffering from NND are emotionally labile, irritable, they experience memory loss, inattention, absent-mindedness, restlessness or lethargy, asthenoneurotic syndrome, and delayed physical development. Constant thirst and polyuria determine the behavioral stereotype of children with congenital NDD. In children, the dominant desire is to quench thirst and urinate. When patients with NDI are limited in fluid, a clinical picture of water deficiency dehydration develops with hypernatremia, hyperthermia and plasma hyperosmolality [9].

CASE DESCRIPTION We present a case of NND, familial form, X-linked, in male patients observed in the endocrinology department of the Children's City Clinical Hospital No. 8 in the city of Chelyabinsk. For the first time, patient A. was transferred to the endocrinology department for further examination and treatment from the intensive care unit at the age of 1 year 9 months with complaints of severe thirst, polyuria more than 3 liters per day, and periodic intense headaches. According to the life history, the boy was born at 39 weeks with a birth weight of 3750 g, 51 cm long. Physical and neuropsychic development in the first years of life corresponded to

age standards. Previous illnesses - rarely ARVI. Allergy history is not burdened. Denies injuries, surgical interventions and blood transfusions. When clarifying the family history, it was established that in the family on the female side, the mother and grandmother of the child had an increased need for water (the mother drank and excreted in urine up to 8-10 liters per day, the grandmother - about 7-8 liters per day), according to mother of the child, the prescription of Minirin to her was ineffective, and therefore was canceled independently; no other treatment was prescribed. History of the disease In patient A., thirst and polyuria increased from infancy (according to the mother, he could excrete more than 3 liters per day in urine, in proportion to the volume of fluid drunk). At the age of 1 year 8 months he entered a preschool institution, where the child was limited in fluid intake, as a result of which the boy began to develop swelling and increase over time, his state of health was disturbed, a change in consciousness appeared, including stupor, and therefore he was hospitalized in the intensive care unit, where the necessary therapeutic measures were carried out with a positive effect. When conducting laboratory diagnostic screening, the following indicators attracted attention: in urine tests - urine density 1002, decreased urine osmolarity (240 mOsm/kg), in a biochemical blood test - hypernatremia over 148 mmol/l. Taking into account complaints of polydipsia, polyuria (3–5 l/day) with reduced urine density, family history and medical history with characteristic clinical manifestations, the child was diagnosed with diabetes insipidus of central origin. Treatment with desmopressin was prescribed at a dose of 0.1 mg per day; it is noteworthy that within a year the dose was increased to 0.3 mg/day. Given the lack of necessary observation and examination (parental refusal), the child received the prescribed therapy uncontrolled for 8 years. At the age of 10 years, the boy was re-examined in the endocrinology department, where it was found that, against the background of regular intake of desmopressin 0.3 mg/day, the symptoms of polyuria and polydipsia increased to 7–10 liters per day. At the same time, a second child, 4 years old, from this family was examined with clinical manifestations of ND in the form of severe thirst and polyuria (more than 4–5 l per day), which, according to the mother, were noted from the age of 3 months, and at the age of 7 months he was also diagnosed with diabetes insipidus. The drug desmopressin was prescribed. Results of physical, laboratory and instrumental studies When examining the child A. the condition was of moderate severity. My health is not affected. A boy with a hypersthenic build.

DISCUSSION

Congenital NDI is a rare hereditary disorder characterized by the absence of antidiuretic effect when taking vasopressin, manifested by increased production of low-density urine and severe thirst. The severity of the disease varies from a mild form

with polyuria and polydipsia to a severe dehydration crisis with anorexia, decreased physical performance, fever and constipation [1, 2]. In our case, the patient's overweight increases with age, to the point of obesity. Women are in most cases healthy or asymptomatic carriers. In our case, the boy had episodes of dehydration, including due to limited fluid intake. In connection with polyuria and polydipsia, insomnia appears, which is accompanied by physical and mental asthenia [9].

CONCLUSION

ND is a relatively rare disease that is not only a medical problem, but also a social and psychological one. When thirst appears in a child, it is necessary to promptly diagnose diseases accompanied by severe polydipsia, since fluid restriction in childhood is often the cause of severe metabolic disorders. Timely correct diagnosis of this disease allows you to avoid severe complications and prescribe adequate treatment. The main treatment method for ND of central origin still remains the administration of desmopressin, while confirmed ND requires the prescription of hypothiazide or a combination of hypothiazide with indomethacin or amiloride. Considering that X-linked diabetes insipidus is currently a disease with an unfavorable outcome, medical genetic examination is recommended for children with clinical manifestations and laboratory indicators of NDI.

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Даминов АТ, Хакбердиева В, Жаникулов С, Муродхонов С. КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ПЕРВИЧНЫЙ ГИПОТИРЕОЗ. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):131-134.
5. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
6. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные

- варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
7. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондигов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
8. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
9. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
10. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
11. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
12. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
13. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
14. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
15. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
16. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.
17. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
18. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS.

- MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
19. Daminov AT, Yuldoshev B, Murodullo I, Naimova N. CLINICAL CASE OF PRIMARY HYPOTHYROIDISM. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):135-138.
20. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.
21. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinova MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
22. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.
23. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Taxirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.
24. Negmatova GS, Toshimova GT qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. EFFECTIVENESS OF CORRECTION OF DYSLIPIDEMIA IN ELDERLY PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):269-274.
25. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.
26. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
27. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
28. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
29. Shuhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1

30. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
31. Negmatova GS, Xakimova GD qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. FEATURES OF THE RULES FOR INSULIN INJECTION TECHNIQUES IN ELDERLY AND SENILE PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):259-264.
32. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
33. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfieva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
34. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
35. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
36. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
37. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).
38. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
39. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
40. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
41. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
42. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.
43. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC

- DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.
44. Daminov AT, Sa'dullayeva SM qizi, Ismoilova SI qizi. SAMARQAND VILOYATIDA QANDLI DIABET ASORATLARI UCHRASH CHASTOTASI. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):139-142.
45. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.
46. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.
47. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.
48. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.
49. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and Education. 2023;4(11).
50. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.
51. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

DYSFUNCTIONAL HIGH DENSITY LIPOPROTEINS IN TYPE 2 DIABETES

Ismoilov Jamshid Abduraimovich

Scientific adviser:

Head of the Department of Internal Medicine, Samarkand State Medical University

Egamberdiyeva Yulduz Komiljon kizi

Student, Samarkand state Medical University

Mahmumuradova Nargiza Negmatullayevna

Assistant of the Department of Internal Medicine,
Samarkand State Medical University

Daminov Abdurasul Takhirovich

Assistant of the Department of Endocrinology, Samarkand State Medical University

ABSTRACT

The risk of developing cardiovascular diseases (CVD) in people with type 2 diabetes mellitus (T2DM) increases by 2–4 times. One of the major factors increasing cardiovascular risk is dyslipidemia, which involves abnormalities in all lipoproteins, including high-density lipoprotein (HDL). The development of T2DM is accompanied not only by a decrease in HDL levels, but also by significant changes in their structure. This leads to the transformation of native HDL into so-called dysfunctional, or diabetic, HDL, which lose their antiatherogenic, cardioprotective, anti-inflammatory and antidiabetic properties. In poorly controlled diabetes, HDL can not only lose its beneficial functions, but also acquire pro-atherogenic and pro-inflammatory functions. Diabetic HDL may contribute to the development of adverse processes such as increased proliferation, migration and invasion of cancer cells. Considering that HDL, in addition to participating in cholesterol transport, perform important regulatory functions in the body, there is reason to assume that structural modifications of HDL (oxidation, glycation, enrichment with triglycerides, loss of HDL-associated enzymes, etc.) are one of the reasons for the development of vascular complications diabetes

Keywords: high density lipoproteins; diabetes mellitus type 2; structure modification; dysfunction; review.

INTRODUCTION

The total number of patients with diabetes mellitus (DM) in the Russian Federation as of January 2021 was 4,799,552 (3.23% of the Russian population), of which the share of type 2 DM was 92.5% (4.43 million). The main cause of high mortality in diabetes is cardiovascular diseases (CVD) [1]. The development of CVD in people with type 2 diabetes (T2DM) increases 2–4 times [2]. One of the major contributors to increased cardiovascular risk associated with diabetes is dyslipidemia, which involves abnormalities in all lipoprotein fractions, including high-density lipoprotein (HDL) [3]. Dyslipidemia develops in 72–85% of patients; changes in the lipid spectrum often precede the development of T2DM by several years [4]. Large epidemiological studies have demonstrated an inverse association between serum HDL-cholesterol (HDL-C) concentrations and the risk of coronary heart disease (CHD). Each increase in HDL cholesterol by 0.026 mmol/l reduces the risk of developing coronary artery disease by 2–3% [5, 6]. Patients with low HDL levels are 2 times more likely to suffer from diabetes and have a higher risk of developing associated cardiovascular complications, peripheral neuropathy and diabetic nephropathy [7, 8]. HDL counteracts metabolic disorders associated with T2DM. They have potential antidiabetic properties, which is confirmed by experimental studies: HDL increases glucose uptake by skeletal muscles and stimulates the synthesis and secretion of insulin by isolated islets of Langerhans of the pancreas [9, 10]; inhibit β -cell apoptosis [8, 10]; increase the sensitivity of peripheral tissues to insulin [11]. Administration of human apoA-I to insulin-resistant mice resulted in significant improvement in insulin secretion and stimulation of glucose uptake in skeletal muscle [12, 13]. This therapeutic potential was confirmed in a study in patients with T2DM [11]. In addition to the direct effect on glucose metabolism, HDL affects the reverse transport of cholesterol from the arterial wall and peripheral tissues to the liver; protect low-density lipoproteins (LDL) from oxidation; have anti-inflammatory and vasodilating effects on the cells of the vascular wall [6, 8]. Currently, there is a growing body of evidence indicating that modified HDL is impaired in its ability to reverse cholesterol transport and loses its atheroprotective properties [8, 14]. Moreover, in poorly controlled T2DM, HDL may lose its beneficial functions and acquire proatherogenic, proinflammatory properties. Such HDL is usually called dysfunctional, and in the case of diabetes, diabetic HDL [6, 8, 15, 16].

1. Violation of the structure of HDL in T2DM Patients with T2DM experience quantitative changes in the spectrum of lipoproteins: the level of HDL, HDL-C and apolipoprotein A-I (apoA-I) decreases, the concentration of apoB (the main protein of LDL and very low-density lipoproteins (VLDL) increases)). The highest levels of apoB, atherogenic index were noted in the group of patients with high levels of triacylglycerides (TAG) in the blood serum. In 80% of patients with T2DM, HDL is

enriched in TAG, the content of which in HDL can reach 2.6 mmol/l [3, 17]. The lowest HDL-C levels were observed in individuals with poorly controlled T2DM and high levels of glycated hemoglobin (HbA1c) [18]. Low HDL-C levels are the most common abnormality observed in men with T2DM [19]. HDL particles in T2DM undergo qualitative changes, including enrichment of TAG, depletion of cholesterol esters, conformational changes of apoA-I, glycation or oxidative modification of apolipoproteins, lipids and/or HDL-associated enzymes. The replacement of cholesterol esters with TAG in the lipid core of HDL leads to a decrease in the penetration of the central and C-terminal regions of apoA-1 into the lipid phase, increasing the availability of amino acid residues, in particular methionine, for lipid peroxides. The loss of cholesterol esters leads to the loss of conformational stability of apoA-I and the formation of unstable particles, which are more quickly removed from the blood circulation. It is assumed that the ratio of cholesterol/TAG esters in HDL is a key factor determining their residence time in the blood [20]. Since diabetes is associated with long-term chronic inflammation, in patients with T2DM, apoA-I is replaced by the pro-inflammatory acute phase protein SAA (Serum Amyloid A), which is transported in small fractions of HDL and easily displaces apoA-I and other apolipoproteins from the surface of particles (up to 86% of total HDL protein). Replacing apoA-I with SAA promotes accelerated removal of HDL from the circulation and increases the binding of HDL to proteoglycans of the arterial wall [21]. In patients with T2DM, the content of apoE in HDL is reduced, which impairs the outflow of cholesterol from human macrophages to HDL and increases the binding of LDL to the vessel wall.

CONCLUSION

The results of numerous studies indicate that the development of T2DM is accompanied not only by a decrease in the level of HDL in the blood plasma, but also by significant changes in their structure. These changes lead to the transformation of native HDL into so-called dysfunctional or diabetic HDL, which lose their ability to perform antiatherogenic, cardioprotective and anti-inflammatory functions. Modifications of HDL in T2DM such as glycation, oxidation, depletion of cholesterol esters and accumulation of TAG, decreased activity of the enzymes PON-1, PAF-AH, LCAT, replacement of apoA-1 with SAA not only worsen their functions, but also contribute to the acquisition of pro-inflammatory, pro-atherogenic properties, enhance tumor metastasis. It is possible that certain drugs (BPEX inhibitors or SR-B1 inhibitors) not only increase HDL and HDL-C levels but may cause dysfunctional HDL cholesterol in patients with diabetes. For example, the lipid-lowering drug torcetrapib increases the content of apoC-III in HDL, which may cause increased production of inflammatory mediators and adhesion of monocytes to endothelial cells [54]. On the

contrary, taking statins (pitavastatin) not only increases HDL-C levels, but also enhances their antioxidant properties and ability to reverse cholesterol transport [55]. It should be noted that statins and niacin may exhibit prodiabetogenic effects [56]. Therefore, statin treatment increases the likelihood of developing diabetes when prescribed to people with risk factors for developing the disease [57]. It is proposed to determine the ability of HDL to carry out the outflow of cholesterol from cells as one of the key criteria for HDL functionality. Currently, methodological approaches aimed at identifying dysfunctional HDL are available only to research laboratories due to the complexity of execution and the lack of a universal standard methodology. Success in the search for biomarkers of HDL dysfunction is associated with the study of the proteomics and lipidome of these particles [14, 58]. Considering that HDL, in addition to participating in the transport of cholesterol, performs important regulatory functions in the body [59], there is reason to assume that the structural modification of HDL in diabetes is one of the reasons for the development of cardiovascular pathology and high mortality. Therapeutic approaches to prevent these complications may include the use of antioxidant drugs to prevent oxidative modification of HDL, as well as increasing HDL/apoA-I levels through gene therapy or administration of reconstituted HDL and recombinant apoA-I mimetics [60].

REFERENCES:

1. Отамуродов УГ угли, Абдужамбиллов АН угли, Сабирова ДШ. Гипертиреоз. *Science and Education*. 2023;4(5):134-139.
2. Шухратовна СД, Рустамовна РГ, Нодир Р. Изменения уровня хГ в системе мать-плацента-плод при резус несовместимой беременности. *Достижения науки и образования*. 2020;(10 (64)):91-93.
3. Хамраев Х, Содиков С, Хамраева Д, Собирова Д. Клинико-функциональное состояние печени у больных с сахарным диабетом. *ЖПБМ*. 2018;(1 (99)):189-191.
4. Даминов АТ, Хакбердиева В, Жаникулов С, Муродхонов С. КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ПЕРВИЧНЫЙ ГИПОТИРЕОЗ. *Educational Research in Universal Sciences*. 2024;3(3 SPECIAL):131-134.
5. Shukhratovna SD, Suratovich OF. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КОРЫ НАДПОЧЕЧНИКОВ ПОТОМСТВА КРЫС В ОНТОГЕНЕЗЕ В УСЛОВИЯХ ВНУТРИУТРОБНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПЕСТИЦИДОВ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗМ МАТЕРИ (ОБЗОРНАЯ СТАТЬЯ). *JOURNAL OF BIOMEDICINE AND PRACTICE*. 2023;8(4). Accessed January 12, 2024. <https://tadqiqot.uz/index.php/biomedicine/article/view/8217>
6. Мизамова МАК, Эшпулатова ГНК, Эшмуродова ЗНК, Салимова ДЭ. Осложнения акромегалии, связанные со здоровьем, текущие и перспективные

- варианты лечения. *Science and Education*. 2023;4(4):187-195.
7. Нарбаев А, Джураева З, Курбонова Н, Кувондигов Г, Давранова А, Содиков С. Особенности изучения многофакторного управления сахарным диабетом 2 типа. *Журнал проблемы биологии и медицины*. 2017;(4 (97)):78-79.
8. Ибрагимов УС, Туракулов ЖТУ, Гуломов ШНУ, Салимова ДЭ. Просвещение пациентов: Гипогликемия (низкий уровень глюкозы в крови) у людей с диабетом. *Science and Education*. 2023;4(4):226-233.
9. Содиков С, Каримова Н, Каримова З. Реабилитация больных пожилого возраста сахарным диабетом 2-типа. *ЖПБМ*. 2017;(4 (97)):105-106.
10. Хамидова МН, Исматова ИФ, Бердиев ЖШ, Негматова ГШ, Даминов АТ. САХАРНЫЙ ДИАБЕТ И COVID-19. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*. 2022;2(13):190-204.
11. Шухратовна СД, Кахрамонович ЮУ, Махмудович КТ. Структурные изменения сосудисто-стромального комплекса щитовидной железы при эутиреоидной и токсических формах зоба. *Научный журнал*. 2019;(10 (44)):67-69.
12. Собиржонова КН, Саллохидинович СС, Акбаровна ОМ. Эпидемиологический Статус И Факторы Риска Сахарного Диабета На Сегодняшний День. *Miasto Przyszłości*. 2023;32:212-219.
13. Salimova DE, Daminov AT. A CLINICAL CASE BASED ON THE EXPERIENCE OF TREATING HYPERTENSION IN A PATIENT WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS, OBESITY AND VITAMIN D DEFICIENCY. *Educational Research in Universal Sciences*. 2023;2(12):150-154.
14. Takhirovich DA. ASSESSMENT OF HEARING FUNCTION IN INDIVIDUALS WITH TYPE 2 DIABETES. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences* (2993-2149). 2023;1(9):124-126.
15. Qahramonov FA, Amirov BY, Tursunboyeva LI, Daminov AT. Autoimmun tireoidit bilan kasallangan bemorlardagi funksional buzilishlarning differensial diagnostikasida qalqonsimon bez zichligini aniqlash. *Science and Education*. 2023;4(3):82-86.
16. Nazira K, Siddikovna TG, Davranovna DA, Takhirovich DA, Tulkinovich OS. Cardiovascular complications in patients who have had covid on the background of diabetes mellitus 2. 1. 2021;2(3):37-41.
17. Choriyev S, Gadoeva Z, Mardonova F, Jurakulov F, Hafizov S, Daminov AT. Changes in the thyroid gland in the long period after a new coronavirus infection. *Science and Education*. 2023;4(12):102-106.
18. Kamalov T, Bahriev N, Yuldashev U, Sabirova D. CLINICAL AND HORMONAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY HYPOGONADISM IN PRESCHOOL BOYS.

- MedFarm. 2019;10(9). doi:10.32743/2658-4093.2019.9.10.188
19. Daminov AT, Yuldoshev B, Murodullo I, Naimova N. CLINICAL CASE OF PRIMARY HYPOTHYROIDISM. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):135-138.
20. Daminov A, Khaydarov O, Hasanova M, Abdulkakhorova R. COMPLICATIONS OF GLUCOCORTICOID THERAPY IN PATIENTS WITH DIABETES SURVIVED COVID-19. Евразийский журнал медицинских и естественных наук. 2023;3(4):197-200.
21. Takhirovich DA, Corners SJA, Shukhratovna NG, Shukhratovna SG, Zaynuddinova MG. COURSE OF COVID-19 IN PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022;3(02):73-76. doi:10.17605/OSF.IO/B6FU2
22. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, Suxrobovna XM, Ikromovna AZ. DIABETES MELLITUS, ISCHEMIC HEART DISEASE AND ARTERIAL HYPERTENSION. PEDAGOG. 2022;5(5):381-386.
23. O'g'li SOS, O'g'li RSO, Takhirovich DA. DIFFUZ TOKSIK BUQOQ. Лучшие интеллектуальные исследования. 2023;4(1):131-133.
24. Negmatova GS, Toshimova GT qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. EFFECTIVENESS OF CORRECTION OF DYSLIPIDEMIA IN ELDERLY PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):269-274.
25. G.Sh N, D.e S, Oybekovna XS, Qamariddinova XA, O'g'li BJA. ENDOCRINE GLANDS, STRUCTURE, AGE FEATURES, FUNCTIONS. PEDAGOG. 2022;5(5):341-345.
26. Sobirjonovna KN. FACTORS DETERMINING THE CLINICAL SIGNIFICANCE OF DEPIPTIDYL PEPTIDASE 4 INHIBITORS IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. World Bulletin of Public Health. 2022;8:67-72.
27. Daminov AT, Djabbarova D, Abduvohidova N, Furkatova D, Farxodova S, Ibragimova P. Features of bone tissue remodeling in patients with type 2 diabetes mellitus. Science and Education. 2023;4(11).
28. Daminov Abdurasul Takhirovich RSU. FEATURES OF THE CLINIC, REHABILITATION, TREATMENT OF AUTOIMMUNE THYROIDITIS IN THE CONDITIONS OF THE IODINE-DEFICIENCY REGION. Published online April 12, 2023. doi:10.5281/ZENODO.7820412
29. Shukhratovna NG, Shukhratovna SD. Features of the course of autoimmune hepatitis in children as a variant of autoimmune polyglandular syndrome. Asia Journ of Multidimensi Resear (AJMR). 2020;9(7):89. doi:10.5958/2278-4853.2020.00228.1

30. Erkinovna SD. Features of the Course of Diabetes Mellitus Type 2 with Arterial Hypertension. JournalNX. Published online 2020:460-461.
31. Negmatova GS, Xakimova GD qizi, Abdiyev LS o'g'li, Daminov AT. FEATURES OF THE RULES FOR INSULIN INJECTION TECHNIQUES IN ELDERLY AND SENILE PATIENTS WITH DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(1 SPECIAL):259-264.
32. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. FEATURES OF TYPE 1 DIABETES IN CHILDREN WHO HAVE COVID-19. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(9):121-123.
33. Xudoyorov S, Mirkomilova M, Burxonov U, Sayfiyeva G, Sheralieva N, Daminov AT. Fourniers gangrene in modern conditions. Science and Education. 2023;4(12):107-117.
34. Alimovna KN, Sobirjanovna KN, Abdurasul D, Tulkinovich OS. GROWTH HORMONE FOR THE TREATMENT OF HEREDITARY DISEASES IN CHILDREN. 10.
35. Negmatova .G.Sh, D.e S, Qizi MZO, Mannobovich MS, Orifjonovich MM. HERPETIC MENINGITIS. PEDAGOG. 2022;5(5):346-348.
36. Ahrorbek N, Myungjae L, Jungjae L, et al. Hormonal Regulation. Texa Jour of Mutl Stud. 2023;25:39-43.
37. Ismoilova SI. Impact of vitamin D deficiency on the risk of developing type 1 diabetes. Science and Education. 2023;4(3).
38. T DA, Umidbekovna UM, Muhitdinovna KN. Methodology of Using Modern Graphics Programs in Teaching Engineering Graphics. 1. Published online December 8, 2023:158-162.
39. Sabirjanovna KN, Takhirovich DA, Jahongir D, Najmiddin X, Samandar G, Mehrangiz X. Negative Impact of Covid-19 on the Endocrine System. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):148-153.
40. Takhirovich DA, Zafarovna KM, Isroilovna IS. NEVROLOGIYADA ENDOKRIN O'ZGARISHLAR. SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI. 2023;6(12):417-422.
41. Negmatova GS, Salimova DE. Qandli diabet 2-tipning arterial gipertenziya bilan birgalikda kechish xususiyatlari va ularni davolash usullari. Science and Education. 2023;4(2):516-519.
42. Taxirovich DA, J T, O E, I A. QANDLI DIABET-2 TIPI BOR BEMORLARDA COVID-19 KASALLIGINI GLUKOKORTIKOIDLAR BILAN DAVOLASH DINAMIKASINI BAHOLASH. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:78-81.
43. G.Sh N, D.e S, Alisherovich BA, Erkin R is the son of S, Bektash U is the son of S. RELATIONSHIP BETWEEN DIABETIC NEPHROPATHY AND CARDIAC

- DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES. PEDAGOG. 2022;5(5):337-340.
44. Daminov AT, Sa'dullayeva SM qizi, Ismoilova SI qizi. SAMARQAND VILOYATIDA QANDLI DIABET ASORATLARI UCHRASH CHASTOTASI. Educational Research in Universal Sciences. 2024;3(3 SPECIAL):139-142.
45. Shukhratovna NG, Erkinovna SD, O'g'li IBI, Qizi ADD. THE ROLE OF GASTROINTESTINAL HORMONES IN THE PATHOLOGY OF THE DIGESTIVE SYSTEM. PEDAGOG. 2022;5(6):408-412.
46. Ulugbekovna NP, Bakhtiyorovna RI, Almosovich RA, Takhirovich DA. Thyroid Diseases during Pregnancy and their Impact on Maternal and Fetal Outcomes. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149). 2023;1(8):188-190.
47. Nilufar R, Adkhamjon K. TO THE DEVELOPMENT OF CARDIOVASCULAR DISEASES EFFECTS OF ENVIRONMENTAL FACTORS. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION. 2022;1(4):100-101.
48. Xoldorov X, Omonov F, Jumayev I, Daminov AT. TYPE 1 DIABETES AS A RISK FACTOR FOR BONE HEALTH IN CHILDHOOD. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):131-135.
49. Daminov AT, Xurramova S, Islomov A, Ulashev M, Ikramov R, Mirzakhakimov P. Type 2 diabetes and bone mineral density in postmenopausal women. Science and Education. 2023;4(11).
50. Berkinov A, Safarov F, Tursunova S, Daminov AT. VITAMIN D STATUS IN SENIOR RESIDENTS OF SAMARKAND REGION. Results of National Scientific Research International Journal. 2023;2(8):136-140.
51. Taxirovich DA, N SY, I IM, Z SM. VITAMIN-D YETISHMOVCHILIGINING QANDLI DIABET 1-TIP RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Gospodarka i Innowacje. 2023;34:74-77.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Xabibullayeva , M. X. qizi. (2024). VERB MOOD. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 4–7. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6029
2	Hursanaliyev, N. (2024). QADIMGI DINIY AN’ANALAR VA ULARNING TAVSIFLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 8–13. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6030
3	Yoqubova , N. G. qizi, & Gafurov , R. K. (2024). O‘ZBEKISTON TERMA JAMOASI A’ZOLARIGA ZAXIRA TAYYORLASH MEXANIZMLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 14–17. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6031
4	Shamsiyeva , M. A. qizi. (2024). A STUDY OF CROSS-CULTURAL TRANSLATION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 18–24. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6032
5	Shamsiyeva , M. A. qizi. (2024). TILNI O‘QITISHDA TARIXIY METODLAR TAVSIFI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 25–28. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6033
6	Ne’matova, M. (2024). BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA SINFDAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA TO‘GARAKLARNI TASHKIL ETISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 29–31. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6034
7	Abdullayeva, Z. I. (2024). IQTIDORLI BOLALARNING KOMMUNIKATIV VA TASHKILOTCHILIK XUSUSIYATLARI PSIXOKORREKSIYASI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 32–35. Retrieved from http://erus.uz/index.php/er/article/view/6035

8

Madraximova , N. R., & Muhammadjonov , S. G. o'g'li. (2024). O'PKA KASALLIKLARNI ANIQLASHDA ZAMONAVIY DIAGNOSTIK USULLAR. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 36–38. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6036>

9

Bayzakova , D. F. (2024). O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI RIVOJLANTIRISH UCHUN YARATILAYOTGAN YANGI IMKONIYATLAR. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 39–42. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6037>

10

Bayzakova, D. F. (2024). O'ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK KO'NIKMALARI VA MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 43–48. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6038>

11

Сиддиков, М. Ю. (2024). РАЗРАБОТКА ПРОЦЕССА ОРГАНИЗАЦИИ СТРОИТЕЛЬСТВА. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 49–52. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6039>

12

Bakoev , N. (2024). ONE OF MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS IS TASK-BASED LANGUAGE TEACHING (TBLT) DISADVANTAGES AND ITS SOLUTIONS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 53–57. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6040>

13

Собирова, Н. А. (2024). ЦИФРОВИЗАЦИЯ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 58–62. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6041>

14

Teshaboyev , A. Y. (2024). O'QUVCHILARNING BADIY QOBILIYATLARI VA MAHORATLARI DIAGNOSTIKASI: ILMIY VA AMALIY USULLAR. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 63–69. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6042>

15

Sodiqova , O. (2024). THE BENEFITS AND CHALLENGES OF FLIPPED LEARNING IN ENGLISH LANGUAGE IN PRIMARY EDUCATION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 70–73. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6043>

16

Абдурасулов, А. А. у., & Гулмуродова, Д. А. к. (2024). АНАЛИЗ РИСКОВ И АУТЕНТИФИКАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В СЕТЯХ ОБЪЕКТОВ ИНФОКОММУНИКАЦИЙ В ВЕБ-ПРИЛОЖЕНИЯХ И ПОЛЬЗОВАТЕЛЯХ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 74–78. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6044>

17

Suvonov, D. A., & Totliyev , O. X. o'g'li. (2024). IKKI TOMONLAMA QAVARIQ LINZANING BOSH FOKUS MASOFASI VA OPTIK KUCHI ANIQLASH PRAKTIKUMINI BAJARISHGA DOIR AYRIM METODIK KO'RSATMALAR. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 79–82. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6045>

18

Mavlyutov, R. (2024). ZIRHLI TEXNIKALARNI BOSHQARISH TRENAJYORLARINING RIVOJLANISH TARIXI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 83–86. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6046>

19

Abidjanov, Z. X. (2024). YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA BUYUK SARKARDALARNING O'RNI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 87–90. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6047>

20

Shukurov , A. S. (2024). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASH TAMOYILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 91–95. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6048>

21

Kamolov, O. (2024). MAXSUS OPERATSIYADA ZIRHLI TEXNIKALARNING SAMARASI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 96–101. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6052>

22

Kuzibayev, O. T. (2024). AFG‘ONISTONDAGI LOKAL URUSH VA QUROLLI TO‘QNASHUVLARDA TEXNIK TA‘MINOTNI XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 102–105. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6053>

23

Shukurov, T. (2024). XIZMAT KO‘RSATISHDA TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YO‘NALISHLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 106–108. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6054>

24

Yeshmurotov, N., & Ktaybekov, M. (2024). RELAY PROTECTION AND AUTOMATION OF COMPENSATION DEVICES. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 109–112. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6055>

25

Muradov U. N., & Rahimjonova K. Z. qizi. (2024). IMPROVING WRITING SKILLS TO ENHANCE STUDENTS’ LEARNING. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 113–117. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6056>

26

Teshaboyev, B. (2024). ZAMONAVIY TO‘QIMACHILIK TEXNOLOGIYALARINING RAQOBATBARDOSHLIKKA TA‘SIRI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 118–122. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6057>

27

Haydarova, S. (2024). THE ROLE OF STATUS IN THE DEVELOPMENT OF A STUDENT’S PERSONALITY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 123–125. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6058>

28

Muhammadjonov, S. G. o‘g‘li, & Mamasharipov, X. E. o‘g‘li. (2024). BEMORLARNI TEKSHIRISHDA DIAGNOSTIK AXAMIYAT. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 126–128. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6059>

29

Ismailov , I. T., & Ermamatova, S. E. qizi. (2024). SHAHAR KENGAYISHINI BASHORATLASHNING AHAMIYATI VA MODELLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 129–134. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6060>

30

Uzakbaev , K., Eshiniyazov, B., & Jaksimuratov, A. (2024). ZAMONAVIY GEOGRAFIYANING INTEGRATSIYA MUAMMOLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 135–138. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6061>

31

To‘rayev , R. N., & Abilov, S. X. (2024). PROFESSIONAL TA‘LIM TIZIMIDA FINLANDIYA TAJRIBASINI QO‘LLASH AFZALLIKLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 139–142. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6062>

32

Юлдашев, О. Р., & Абдуллаева, С. М. (2024). МЕРЫ ПО ПЕРЕМЕЩЕНИЮ НАСЕЛЕНИЯ В БЕЗОПАСНУЮ ЗОНУ В СЛУЧАЕ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ НА ОБЪЕКТАХ ЭКОНОМИКИ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 143–146. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6063>

33

Sodikov , S. S., Dovurboyev, F., Obloqulov , H., & Qahramonov , D. (2024). BODY CONDITION IN WOMEN WITH OBESITY AND METABOLIC SYNDROME. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 147–155. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6064>

34

Sodikov , S. S., Eshimov , Z., Ergashev, N., & Muxammadiyev, T. (2024). MODERN VIEW IN THE TREATMENT OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 156–165. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6065>

35

Mirzaakbarov , A. M., & Qirg‘izov, M. U. o‘g‘li. (2024). O‘QUVCHILARNI MOSLIKNI ANIQLASHGA DOIR MASHQLARNI YECHISHGA O‘RGATISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 166–169. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6066>

36

Pirimova , S. K. qizi, & Haydarov, I. Y. o‘g‘li. (2024). XAVFLI METEROLOGIK HODISALAR VA ULARNING EKOLOGIYAGA TA’SIRI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 170–174. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6067>

37

Xolmirzayeva, F. O. qizi. (2024). MAKTAB O‘QUVCHILARIGA QALAMTASVIRNI O‘RGATISH VA ZAMONAVIY TEXNIKALARDAN FOYDALANISHNI O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 175–180. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6068>

38

Темиров, Н. М. (2024). ПРОБЛЕМЫ ПУНКТУАЦИИ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 181–185. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6069>

39

Narkulov , X. I. (2024). THE CONTENT OF THEIR ACTIVITIES ACCORDING TO THE PSYCHODIAGNOSTIC NATURE OF THE AMTXAUER INTELLIGENCE TEST, WHICH IS PART OF THE INTELLIGENCE TESTS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 186–188. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6070>

40

Botirov, Z. (2024). SOCIAL PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF CREATIVITY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 189–192. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6071>

41

Safarov, I., & Omonullayev, O. (2024). HAZRATI BASHIR QISHLOG‘INING ZIYORAT TURIZIMI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 193–196. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6072>

42

Xidirov, X. I. (2024). “MA’NAVIYAT” VA “QADRIYAT” – MA’NAVIY-AHLOQIY TUSHUNCHA SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 197–200. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6073>

43

Matmusayeva, M. (2024). BOLALAR O‘YINLARI LEKSIKASI VA UNING TARIXI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 201–203. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6074>

44

Хидоятлов, Р. (2024). АГАР ЖАМИЯТ ҲАЁТИНИНГ ТАНАСИ ИҚТИСОДИЁТ БЎЛСА, УНИНГ ЖОНИ ВА РУҲИ МАЪНАВИЯТДИР. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 204–211. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6075>

45

Kudaybergenova , G. P. (2024). AESTHETIC FUNCTION OF ARTISTIC REPEATMENT. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 212–215. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6076>

46

Kosimbetova , A. Y. (2024). TEXT AND SPEECH FEATURES OF SAGINBAY IBRAGIMOV’S WORKS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 216–220. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6077>

47

Karayeva , Y. X. (2024). EGOIZM PSIXOLOGIK FENOMEN SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 221–224. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6078>

48

Omonov, T. Z. o‘g‘li. (2024). O‘ZBEKISTONDA DAVLAT XARIDLARI TIZIMI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 225–228. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6079>

49

Ergashov, U. (2024). SPORTCHILAR DASXATINING PSIXOLINGVISTIK HUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 229–232. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6080>

50

Zokirova D. A. (2024). BALKA EGILISHIDAGI DEFORMATSIYA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 233–236. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6081>

51

Muzafarova , N. G. (2024). ELASTIK SISTEMALARDAGI KO‘CHISHLARNI ANIQLASH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 237–241. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6083>

52

Bo‘ronov, S., Fayziyev, A., & Jumayeva, N. S. (2024). MATERIALLARNI KORROZIYAGA TEKSHIRISHDA XAVFSIZLIK OLDINI OLISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 242–245. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6084>

53

Arabboyeva, M. . A., Arabboyeva, M. . A., & Tursunaliyeva, M. D. qizi. (2024). SO‘Z BIRIKMASINING SINTAKTIK BOG‘LANISH DARAJASIGA KO‘RA TURLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 246–248. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6086>

54

Jumayev, G. I. o‘g‘li, Doniyorov, A. X., Norqulov, I. D., & Xoshimov, A. S. (2024). QUTLUG‘BEY BOYONDUR – OQ QO‘YUNLILAR HUKMDORI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 249–255. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6087>

55

Kulanova, D. A., & Usmanova, S. S. (2024). TURIZM SANOATIDA BOZOR SEGMENTATSIYASINI MEYORLASHTIRISHGA QARATILGAN TADBIRLAR . Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 256–260. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6088>

56

Джабборова, Ю. А., & Сигов, А. Н. (2024). ОБЩЕЕ СОСТОЯНИЕ И ДИНАМИКА РЫНОК ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ПРОДУКЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 261–265. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6089>

57

Dawletbayev , A. B., Jumabayev , R. M., & UZ, M. A. (2024). ELEKTR ENERGIYASI ISHLAB CHIQRISHNI OPTIMALLASHTIRISH: IERARXIK-O‘ZARO BOG‘LIQ JARAYONLARNI BOSHQARISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 266–269. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6090>

58

Siddiqova, S. G., & Saidjonova, P. S. (2024). OLIY TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK FAOLIYATNING MAZMUNI VA MAQSADI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 270–274. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6091>

59

Siddiqova, S. G. (2024). TA'LIM JARAYONIGA INTEGRATIV YONDASHUVNING FALSAFIY VA PSIXOLOGIK JIHLTLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 275–282. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6092>

60

To'xtayeva, Z. S., & Mamedova, A. A. (2024). PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI VA KORXONALARNING INTEGRATIV HAMKORLIGI MAZMUNI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 283–287. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6093>

61

To'xtayeva, Z. S., & Muxamadiyeva, R. A. (2024). TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING IJODIY-AMALIY FAOLIYATGA YO'NALTIRISHNING TASHKILY JIHLTLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 288–295. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6094>

62

Asrorova, S. A. qizi. (2024). TALABALARDA LOYIHALASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI KASBIY MAHORATNI RIVOJLANTIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 296–299. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6095>

63

Siddiqova, S. G., & Saidjonova, P. S. (2024). PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANI TANLASH VA AMALGA OSHIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 300–303. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6096>

64

Siddiqova, S. G. (2024). OLIY TA'LIM MUASSASALARI O'QUV JARAYONIDA INTEGRATSIYA MUAMMOLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 304–309. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6097>

65

Ummataliyev, A. O. o'g'li, & Arabboyeva, M. (2024). O'ZBEK TILIDA EGANING QO'LLANISHI HAQIDA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 310–313. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6098>

66

Ikromjonova, S. A. kizi. (2024). THE MAIN PROBLEMS OF LIGUADIDACTICS IN ENGLISH AND UZBEK GRAMMAR SYSTEM. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 314–316. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6099>

67

Arabboyeva, M. . A., & O'rinboyeva, M. I. qizi. (2024). QO'SHMA GAP, UNING TURLARI. BOG'LANGAN QO'SHMA GAPLAR, ULARNING TURLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 317–319. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6100>

68

Norboeva, D., & Malikov , M. (2024). FINANCE AND ITS ROLE IN THE COUNTRY'S ECONOMY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 320–322. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6101>

69

To'raxonov, F. B., & Omonqulova , U. H. (2024). FIZIKANI NAMOYISH TAJRIBALAR YORDAMIDA TAKOMILLASHTIRISHNING METODIK ASOSLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 323–329. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6104>

70

Шералиева, X. (2024). “МУҲАББАТ” ҲИКОЯСИДА АЁЛ РУҲИЯТИ ТАЛҚИНИ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 330–333. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6105>

71

Gayipov, I. K. uli, & Esemuratova, G. M. qizi. (2024). OCHIQ KANALLARDA SUV OQIMI TEZLIGINI O'LCHASH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 334–337. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6106>

72

Yusupova , H. U. qizi. (2024). THE IMPORTANCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 338–340. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6107>

73

Begmatova , D. M. qizi. (2024). MODERN INTERACTION IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 341–343. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6108>

74

Usmonova , M. Q. qizi. (2024). DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 344–346. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6109>

75

Otamirzayeva , M. A. qizi. (2024). ENGLISH TEACHING METHODS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 347–352. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6110>

76

Muyassarova, M., & Boltaboyev, S. (2024). GENERAL HEALTHCARE MANAGEMENT PROBLEMS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 353–355. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6111>

77

Kobilova , G. I., & Rahmatullayeva , M. J. kizi. (2024). IDENTIFICATION OF PROTEIN-PROTEIN BINDING SITES BY INCORPORATING THE PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES AND STATIONARY WAVELET TRANSFORMS INTO PSEUDO AMINO ACID COMPOSITION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 356–361. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6112>

78

Bozorova , Z. (2024). INNOVATSION FAOLIYAT VA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYANING ASPEKTLARINING ZAMONAVIY O‘QUV-TARBIYA JARAYONIDAGI O‘RNI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 362–365. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6113>

79

Jabborov , D. B. (2024). YO‘LOVCHI TASHUVCHI KORXONASIDA ISHCHILAR MEHNATINI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 366–369. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6114>

80

Rapikov , K. (2024). ZIRHLI TEXNIKALARINING KOMPANOVKASI VA ULARNI MODERNIZATSIYA QILISH YO‘NALISHLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 370–373. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6115>

81

Akbarov , G. N. (2024). THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN UZBEKISTAN. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 374–378. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6116>

82

Nasullayeva , M. T., Nasulloyeva , N. N. qizi, & Narziyeva , N. N. (2024). BUGUNGI TA‘LIM TIZIMIDA RUS TILI FANINI O‘RGANISHNING MUHIMLILIK DARAJASI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 379–383. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6117>

83

Aslonova , M., & Sotibova , G. (2024). ONA TILI VA ADABIYOT FANINI O‘RGANISHDA GRAMMATIK TAHLILDAN SAMARALI FOYDALANISH METODIKASI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 384–388. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6118>

84

G‘iyosova, G. A. (2024). ELEKTRONIKANING RIVOJLANISHI VA MIKROELEKTRONIKANING HAYOTIMIZDA TUTGAN O‘RNI . Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 389–392. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6119>

85

Safarov , A. J. (2024). SHAXSIY KOMPYUTERLARNING DASTURIY TA‘MINOT TIZIMI TURLARI VA SHAKLLANISH BOSQICHLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 393–396. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6120>

86

Mardonov , S. S. (2024). TA‘LIM TIZIMIDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 397–399. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6121>

87

Ideyev , N. M. (2024). QISHLOQ XO‘JALIGI TEXNOLOGIYASINING RIVOJLANISHI NATIJASIDA AHOLIGA YARATILGAN KENG IMKONIYATLAR. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 400–403. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6122>

88

Jamaldinov , S. A. (2024). THE ROLE OF THE FAMILY IN FORMING ENTREPRENEURIAL MOTIVATION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 404–409. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6123>

89

Ataxo‘jayeva , S. A. (2024). BO‘LAJAK INGLIZ TILI FANI O‘QITUVCHILARINING JAHON PSIXOLOGLARI TOMONIDAN TADQIQ ETILISHI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 410–413. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6124>

90

Qahharova , D. K. qizi. (2024). TALABALARINING IJTIMOYIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHGA YO‘NALTIRISH SHARTLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 414–417. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6125>

91

Shomonova , D. Z. qizi, & Shoyimova , S. S. qizi. (2024). SIYDIGI TUTILIB QOLGAN VA SIYDIGINI TUTIB TUROLMAYDIGAN BEMORLARNI PARVARISHLASH HAMSHIRALIK PARVARISHI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 418–420. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6126>

92

Qazoqova , Q. S., & Qodirova , D. O. (2024). ANATOMIYA VA TERMINOLOGIYA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 421–424. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6127>

93

Karimov , J. A. (2024). METABOLIZMNI O‘RGANISH USULLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 425–427. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6128>

94

Камолова , Н. Р. (2024). ИССЛЕДОВАНИЕ ГЛУБОКИХ РЕФЛЕКСОВ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 428–432. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6129>

95

Fazliddinova , F. Q. (2024). ICHKI QON KETISH TURLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 433–435. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6130>

96

Ibodova , N. (2024). ACADEMIC IBRAHIM MOMINOV: MY FIRST TEACHER IS MY MOTHER. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 436–438. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6131>

97

Мухаммадиева , Ш., & Баходирова , Ш. (2024). СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ИСПОЛЬЗУЮТ ОБРАЗОВАНИЕ ДЛЯ ПОДРОСТКОВ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 439–444. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6132>

98

Axmedova , Y. S., & Shaldarbekova , A. B. (2024). JAMOAGA MOSLASHTIRISH PERSONALNI BOSHQARISHDA BIR OMIL SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 445–447. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6133>

99

Umirova , G. S. qizi, & Khurmatov , B. (2024). TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 448–450. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6134>

100

Ахмедов , Ж. Т., & Турсунмуратов , Ж. Ж. у. (2024). НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ТЕРМИНА «ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ». Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 451–454. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6135>

101

Baytanov , O. M. o‘g‘li, & Shashina, N. (2024). O‘ZBEKISTONDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO‘NALISHLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 455–458. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6136>

102

Egamberganov , B. A. o'g'li, & Rahimov , Y. O. o'g'li. (2024).
**BIBLEISTIKADA DINIY MANBALARNI O'RGANISHDA ILMIY-
TANQIDIY METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.**
Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 459–471.
Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6137>

103

Kasimova , Z. R. (2024). **TA'LIM TIZIMIDA XOTIN-QIZLAR
HUQUQLARINI TA'MINLASH MASALALARI.** Educational Research in
Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 472–476. Retrieved from
<http://erus.uz/index.php/er/article/view/6138>

104

Алляяров , М. Р., & Матякубов , Д. Д. (2024). **РАЗРАБОТКА ДВУХ
ДИАПАЗОННОЙ АНТЕННЫ БЕБЕРЕЖДА.** Educational Research in
Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 477–481. Retrieved from
<http://erus.uz/index.php/er/article/view/6139>

105

Islomova , G. Q. qizi. (2024). **O'SIMLIKLARNI BARGIDAN
OZIQLANTIRISH VA O'GITLARNI ME'YORIDA QO'LLASH.**
Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 482–486.
Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6140>

106

Umarova, Z. O. (2024). **HUDUDLAR TURIZMINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI.** Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL),
487–490. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6141>

107

Obidova , F. Y. (2024). **ERKIN IQTISODIY HUDUDLARNING
MAMLAKATIMIZ IQTISODIYOTIDAGI O'RNI.** Educational Research in
Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 491–495. Retrieved from
<http://erus.uz/index.php/er/article/view/6142>

108

Daminov , A., Uktamova , M. U., & Kosimova , N. M. (2024). **TEACHING
FINE ARTS IN THE CONDITIONS OF EDUCATION MODERNIZATION.**
Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 496–504.
Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6143>

109

Jumaeva , G. O. (2024). CHARACTERISTICS OF THE SYSTEM OF VALUES IN OLD AGE. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 505–508. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6144>

110

Salomatova , B. Z. (2024). BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INTERFAOL O‘YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 509–511. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6145>

111

Normatova, A. (2024). FIVE WAYS TO BUILD INTERCULTURAL COMPETENCE AND CONFIDENCE IN YOUR CLASSROOM. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 512–514. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6146>

112

Normatova, A. (2024). NAVIGATING THE TAPESTRY OF INTERCULTURAL COMMUNICATION: BUILDING BRIDGES IN A DIVERSE WORLD. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 515–519. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6147>

113

Mukhammadieva, S., & Makhmudova, M. (2024). THE USE OF CASE TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 520–523. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6148>

114

Muradov , S. O., & Shakirova , Z. R. qizi. (2024). EKOLOGIYA FANINING RIVOJLANISH TARIXI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 524–529. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6149>

115

Abdullayeva , L., & Kayumova , G. N. (2024). BOSHQARUV JARAYONIDA RAHBAR SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 530–532. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6150>

116

Қодирова, А. (2024). ТАСАВВУФ ПСИХОЛОГИЯСИ ҲАҚИДА. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 533–535. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6151>

117

Уразбаев С., & Хурматов, Б. (2024). АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ДОВЕРИЯ НАСЕЛЕНИЯ К БАНКАМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 536–538. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6152>

118

Зияева, М. Ф. (2024). ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ И КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ УЧЕБНИКА РУССКОГО ЯЗЫКА. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 539–541. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6153>

119

Rasulov, L. F. o'g'li, & Khurmatov, B. (2024). XUSUSIY SEKTOR KORXONALARIDA SOLIQ TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 542–544. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6154>

120

Muqumov, A. (2024). BIR O'ZGARUVCHILI FUNKSIYANING FURE ALMASHTIRISHI VA XOSSALARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 545–548. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6155>

121

Daminov, A., Norkulov, A., Turamudov, R., & Zayniddinova, D. (2024). CLINICAL OBSERVATION OF SEVERE ITSENKO-CUSHING DISEASE. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 549–556. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6156>

122

Daminov, A., Azamova, N., Bekboyeva, C., & Ismoilova, H. (2024). CONTINUING EDUCATION ACTIVITY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 557–566. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6157>

123

Orunbayeva , U. S. (2024). USE OF DIDACTIC TOOLS IN TEACHING LESSONS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 567–572. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6158>

124

Orunbayeva , U. S. (2024). COGNITIVE PROBLEMS IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 573–575. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6159>

125

Abdujalilova , R. N. qizi, & Ro‘ziyeva, M. (2024). BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 576–578. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6160>

126

Usarov , S. A. (2024). PISA TADQIQOTLARIDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI ANIQLASH JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 579–581. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6161>

127

Davranova , A. D., Dustmurodova , M., Fazliddinova , M., & Shomurotova , O. (2024). FUNCTIONAL HYPOTHALAMIC AMENORRHEA. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 582–589. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6162>

128

Davranova , A. D., Ruziyev , S., Shomurodova , D., & Turakulova , D. (2024). POLYCYSTIC OVARY SYNDROME. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 590–598. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6163>

129

Salieva , Z. Z. (2024). DISTRACTERS OF MOTIVATION IN PRODUCING A WRITTEN TEXT OF STUDENTS IN EFL CLASSROOM. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 599–602. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6164>

130

Ахматов, А., & Ахматова, Ю. А. (2024). БЕЛКОВЫЙ МЕТАБОЛИЗМ И ПАТОГЕНЕТИЧЕСКАЯ РОЛЬ ЭНДОГЕННОЙ ИНТОКСИКАЦИИ ПРИ ХРОНИЧЕСКОМ ТУБУЛОИНТЕРСТИЦИАЛЬНОМ НЕФРИТЕ У ДЕТЕЙ. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 603–612. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6168>

131

Salimova, D. E., Haydarov, D., Eshtemirov, A., & Onarbayer, A. T. (2024). DIFFUSE TOXIC BULGE CAUSED BY CHANGES IN THYROID ACTIVITY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 613–618. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6169>

132

Bahriyeva, N. N., Norimov, S., Xurramova, G., & Shodiyeva, M. (2024). FEATURES AND SEVERITY OF THYROTOXIC ATRIAL FIBRILLATION. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 619–628. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6170>

133

Davlatov, A. O., & Azamatova, I. (2024). TA'LIMDA VAHOLASHNING O'TMISHI, HOZIRGI VA KELAJAGI O'RNI VA ISTIQBOLI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 629–632. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6171>

134

Salimova, D. E., Obidova, D., Uroqova, M., & Sayfullayeva, M. (2024). PREMATURE OVARIAN FAILURE. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 633–639. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6172>

135

Salimova, D. E., Haydarov, D., Eshtemirov, A., & Onarbayer, A. T. (2024). DIFFUSE TOXIC BULGE CAUSED BY CHANGES IN THYROID ACTIVITY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 640–645. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6173>

136

Davranova, A. D., Xasanova, D., Mahmatqulova, M., & Ne'matova, S. (2024). PREMATURE OVARIAN FAILURE. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 646–652. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6174>

137

Nurillayev, R. (2024). PEDAGOGIKA SOHASIDA ILG‘OR TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI VA AHAMIYATI. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 653–659. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6175>

138

Ismoilov, J. A., Egamberdiyeva , Y. K. kizi, Mahmamuradova , N. N., & Daminov , A. T. (2024). TIME-RESTRICTED NUTRITION AS A NEW STRATEGY FOR THE THERAPY OF OBESITY AND COMORBID CONDITIONS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 660–667. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6176>

139

Ismoilov, J. A., Egamberdiyeva , Y. K. kizi, Mahmamuradova, N. N., & Daminov , A. T. (2024). FEATURES OF DIABETES MELLITUS DURING PREGNANCY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 668–675. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6177>

140

Muminova , N. . Z. (2024). THE FORMATION OF THE CITY OF MARGILAN (OLD MARGILAN) IN THE HISTORY OF ARCHITECTURE. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 676–680. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6178>

141

Ismoilov, J. A., Egamberdiyeva, Y. K. kizi, Mahmamuradova, N. N., & Daminov , A. T. (2024). FEATURES OF VITAMIN-D METABOLISM IN PATIENTS WITH DIABETIC NEPHROPATHY. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 681–689. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6179>

142

Muminova , N. . Z. (2024). DEVELOPMENT OF HISTORICAL FERGANA CITY CENTERS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 690–694. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6180>

143

Ismoilov, J. A., Egamberdiyeva , Y. K. kizi, Mahmamuradova , N. N., & Daminov, A. T. (2024). PRETIBIAL MYXEDEMA: PATHOGENETIC FEATURES AND CLINICAL ASPECTS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 695–702. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6181>

144

Ismoilov , J. A., Egamberdiyeva , Y. K. kizi, Mahmamuradova , N. N., & Daminov , A. T. (2024). FAMILY FORM OF NEPHROGENIC X-LINKED DIABETES INSUPLIUS. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 703–710. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6182>

145

Ismoilov, J. A., Egamberdiyeva, Y. K. kizi, Mahmamuradova , N. N., & Daminov , A. T. (2024). DYSFUNCTIONAL HIGH DENSITY LIPOPROTEINS IN TYPE 2 DIABETES. Educational Research in Universal Sciences, 3(4 SPECIAL), 711–718. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/6183>